

Департамент культури, молоді та спорту
Волинської обласної державної адміністрації
Ковельська районна рада
Ковельська районна військова адміністрація
Старовижівська селищна рада
Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Центр дослідів Волині при Волинському національному університеті
імені Лесі Українки
Волинський краєзнавчий музей

«Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина та її населені пункти в історії України і Волині»

Науковий збірник

Випуск 73

**Матеріали LXXIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 32-ій річниці проголошення Незалежності України, 515-ій річниці від першої писемної згадки про селище Стара Вижівка (колишнє село Стара Вижва) та села Нова Вижва (колишнє містечко Вижва), 475-ій річниці надання Магдебурзького права міста Вижва (сучасне село Нова Вижва),
19–20 жовтня 2023 року**

Луцьк–Стара Вижівка – 2023

УДК [93 + 02] (477.82) 08

ББК 63.3(4 УКР – 4 ВОЛ) я 43+78.33

М 62

Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина та її населені пункти в історії України і Волині. Науковий збірник. Випуск 73. Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, Луцьк-Стара Виживка. Упоряд.: Г. Бондаренко, В. Недзельський, А. Силюк, А. Шваб, С. Чибирак. Луцьк, 2023. – 329 с.

У збірнику вміщено статті та повідомлення про Старовижівщину, її природу, історію від найдавніших часів, культуру, етнографію, населені пункти, історичні постаті тощо.

Розраховано на широке коло краєзнавців, дослідників, науковців, музейних, архівних і бібліотечних працівників.

Оргкомітет конференції

Бондаренко Геннадій – голова ВООНСКУ, кандидат історичних наук, професор

Важатко Оксана – директор Волинського краєзнавчого музею

Гулько Геннадій – заступник голови Волинської обласної ради ветеранів, Заслужений працівник культури України

Дем'янюк Олександр – заступник голови ВООНСКУ, проректор ВППО, доктор історичних наук, професор

Камінський Василь – Старовижівський селищний голова

Недзельський Вячеслав – член ВООНСКУ, керівник колективу КЗ “Центр культури і дозвілля Старовижівської селищної ради”

Силюк Анатолій – заступник голови ВООНСКУ, Заслужений працівник культури України

Чибирак Світлана – відповідальний секретар ВООНСКУ, кандидат історичних наук, доцент

Хвіщук Олександр – директор департаменту культури, молоді та спорту Волинської облдержадміністрації

Шваб Анатолій – заступник голови ВООНСКУ, доктор історичних наук, професор

Матеріали надруковані в авторській редакції

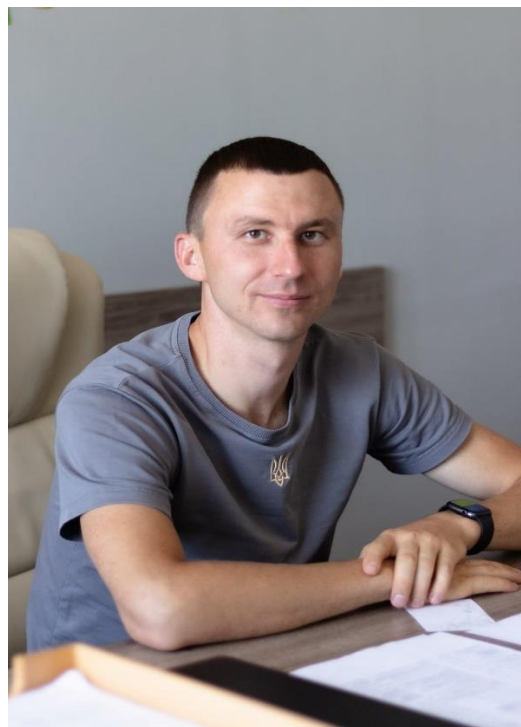
Технічний редактор: Іванюк Василь

© Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ

Всеукраїнської історико-краєзнавчої наукової конференції,
присвяченої 32-й річниці проголошення незалежності України,
515-й річниці від першої писемної згадки про селище Стара Виживка
та 475-й річниці надання магдебурзького права місту Вижива
(сучасне село Нова Вижива)

Незалежній Україні цього року виповнилось 32 роки. Починаючи з 2014-го наш народ зі зброєю в руках виборює територіальну цілісність суверенітет власної держави в двобої з російським агресором, який намагається відібрати у нас не лише територію, мову, національну ідентичність, культурну спадщину, а й право жити в незалежній державі, будувати щасливе майбутнє разом з цивілізованим світом. З 24 лютого 2022 року, відколи злочинний режим путінської росії розпочав повномасштабний наступ на Україну, українці щодня з новою силою доводять незалежність своєї держави як найвищу цінність та головну умову реалізації власної свободи та права на самовизначення.

Україна живе, Україна б'ється, Україна захищає від зла, терору і страху Європу і світ. Впевнені: Україна переможе! Адже з нами Бог, Правда і об'єднана Україною світова спільнота, допомога якої подвоює нашу силу і міць в боротьбі за Незалежність.

Доземний уклін і шана українським захисникам і захисницям – незламним воїнам добра і світла, які крок за кроком, впевнено, професійно й жертвовно в кровопролитних боях на фронті вибивають загарбників з нашої отчої землі.

Вічна слава і шана гідним синам і донькам Ковельщини, України, які в боротьбі за нашу Незалежність віддали життя, здоров'я і праведну кров.

Дякуємо усім представникам згуртованої, патріотично налаштованої громади нашого району за щоденну допомогу Збройним Силам України та співгромадянам, які через війну зазнали втрат і страждань.

Шановні учасники конференції!

Високо цінуючи ваш спільний внесок у розвиток краєзнавства, переконані, що активізація суспільно значимої діяльності сприятиме збереженню та примноженню

національної культурної спадщини, духовних скарбів краю, національно-патріотичному вихованню молоді.

Сподіваємося, що ваша плідна робота на теренах Старовижівщи – невід'ємної частини Ковельського району, залишить позитивні враження і дасть поштовх до подальших краєзнавчих досліджень та відкриттів.

Усім учасникам конференції бажаємо конструктивних дискусій, взаємозбагачення на ниві вивчення історії і культури рідного краю, а Україні – Перемоги, миру, відродження і розквіту!

Разом до Перемоги!

З повагою

**Начальник Ковельської районної
військової адміністрації**

Ольга ЧЕРЕН

Голова Ковельської районної ради

В'ячеслав ШВОРАК

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся: Старовижівщина та її населені пункти в історії України та Волині!»

Сьогодні надзвичайно важливо розставити правильні акценти в українській історії, яку віками намагалися викривити і спотворити. Головним завданням конференції є здобуття її учасниками знань про історичні події та факти, політичних, військових та культурних діячів державотворчих процесів та місць, де творилася історія сучасної України, де міцнів дух нашого народу. Особлива надія на молоде покоління, справжніх патріотів, які народилися в незалежній державі, вони є творцями нашого майбутнього, майбутнього України. Попри складний час, під звуки повітряних сирен ми проводимо таку необхідну для нашої національної пам'яті конференцію, яка об'єднала науковців, істориків, краєзнавців, музейників, освітян та обдаровану молодь, що цікавиться історією, вивчає та досліджує власне коріння. Нині ми інвестуємо у молоде покоління, у формування потужних патріотів нашої держави, фахових істориків-краєзнавців, яких можна виховати зі шкільної лави.

Задля збереження та увіковічнення пам'яті захисників, які віддали життя за свободу і незалежність України, вчителі та учні наших ліцеїв, гімназій взяли участь у зборі даних про подвиг Старовижівчан у російсько-українській війні, що розпочалася з лютого 2014 року та внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року. Це спогади вчителів, рідних, сусідів, друзів, які розміщені в цьому науковому збірнику, щоб кожен міг ознайомитися з історіями Героїв, які віддали своє життя за наше майбутнє. Підняття патріотизму можливе через усвідомлення того, якою ціною виборена перемога.

Старовижівською селищною радою, жителями громади, волонтерами, міжнародними організаціями під час воєнного стану надається суттєва допомога внутрішньо переміщеним особам та Збройним силам України. За сприяння селищної ради та волонтерів на потреби ЗСУ та територіальної оборони було поставлено 16 автомобілів. На заходи та роботи з територіальної оборони використано з бюджету громади 3 020 600 грн.: на оплату енергоносіїв, на облаштування оборонних укріплень, на придбання ПММ, технічних засобів, інструментів та будівельних матеріалів. Чимала допомога була надана по матеріально - технічному забезпеченню підрозділів ЗСУ та територіальної оборони. У 2022 році була передана субвенція державному бюджету на підтримку ЗСУ в сумі 625 тис. грн.

Старовижівська селищна рада докладає зусиль, щоб налагодити співпрацю із волонтерськими центрами, іноземними благодійниками, аби мати можливість залучати від них допомогу для військових та внутрішньо переміщених осіб.

За сприяння благодійного фонду «Рокада» було забезпечено посудом (6 наборів) сім'ї переселенців, які проживають у стаціонарному прихистку по вул. Шевченка,6.

Завдяки співпраці з ТОВ «Птахофабрика «Губин» та ПАТ «Теремно Хліб» більше 700 внутрішньо переміщених осіб, які проживали на території нашої громади, отримали гуманітарну допомогу: 1 108 кг курятини замороженої та 8 708 буханок хліба.

Благодійний фонд «Вірино в Україну» також відгукнувся на запит про надання гуманітарної допомоги та надав 125 продуктових наборів для сімей переселенців, які мешкають в нашій громаді.

В цілому, з лютого місяця 2022 року з Пункту гуманітарної допомоги Старовижівської селищної ради видано для потреб внутрішньо переселених осіб та військовослужбовців більше 20 тонн продуктів харчування, 600 кг засобів гігієни та побутової хімії, 10 тонн одягу та речей повсякденного вжитку, 600 найменувань медикаментів.

За сприяння Програми “U-LEAD з Європою”, до якої були надіслані пропозиції у наданні допомоги, було отримано гуманітарну допомогу на Старовижівське ВУЖКГ на суму 1 062 000грн.(похідні ліжка – 20 шт., каремати – 20 шт., спальні мішки – 20 шт., вовняні ковдри – 40 шт., бак для води – 2 шт., генератори – 4 шт.). Дана допомога була видана для потреб ЗСУ та ВПО.

Незважаючи на непросту фінансово-економічну ситуацію, воєнні заходи Старовижівською селищною радою забезпечено соціальну стабільність в громаді, концентрацію ресурсів на реалізацію низки інфраструктурних проєктів, вкрай необхідних для територіальної громади, а також виконання заходів, спрямованих на підвищення якості освіти і медичного обслуговування, рівня соціального захисту громадян, розвитку житлово-комунального господарства, подальше поліпшення інвестиційного клімату та застосування інноваційних механізмів управління.

Бажаю всім учасникам конференції насиченої результативної роботи та плідного наукового спілкування! *Творчої наснаги молодому поколінню та їхнім наставникам, а усім нам Перемоги та мирного неба!*

Старовижівський селищний голова

Василь КАМІНСЬКИЙ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

УЧАСНИКАМ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

У мальовничому куточку Волинського Полісся знаходиться Дубечненська територіальна громада, яка була утворена 21 липня 2017 року. 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно- територіальний устрій базового рівня Волинської області. Отож, відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів № 708-р до складу Дубечненської територіальної громади входять Дубечненська, Глухівська, Кримненська, Любохинівська громади. Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» Дубечненська територіальна громада стає частиною Ковельського району Волинської області.

2022–2023 роки нам всім доводиться працювати в умовах війни росії проти України. Період війни – окупація територій, наслідки ракетних ударів, повеней, стане особливим у історії незалежної України. Цей час є визначальним, надскладним у зв'язку з вторгненням російських військ на територію нашої держави та оголошенням воєнного стану. З перших днів війни ми працювали 24 години щодоби: організували надання допомоги територіям, які опинилися в окупації, створили добровольче формування територіальної оборони в громаді, Гуманітарний штаб, здійснювали накопичення продовольчих резервів, запасу паливно-мастильних матеріалів, приймали та розміщували біженців. Ми підтримували роботу всіх наших установ, підприємств і закладів з урахуванням комендантських годин для того, щоб громадяни мали можливість купувати продукти, ліки, інші необхідні речі та матеріали, спільно з військовими формуваннями налагодили цілодобову охорону об'єктів критичної інфраструктури громади.

Ці заходи були понадплановими, і дуже часто – невідкладними та терміновими.

Разом з цим потрібно було організувати та виконувати поточну, планову роботу сільської ради.

Вирішення викликів, які постали, вимагають значних фінансових видатків, які і так обмежені, а в умовах війни – тим паче. Та навіть при цьому ми не опускаємо руки і з ще більшим завзяттям працюємо, аби допомогти на фронті, підтримати сім'ї мобілізованих та забезпечити повноцінну роботу комунальних установ.

Сільською радою здійснювалась робота щодо організації благодійних акцій та збору коштів для Збройних Сил України, у яких взяли участь наші сільськогосподарські підприємства, приватні підприємці, заклади торгівлі, громадського харчування, заклади освіти, медицини, культури, жителі нашої громади.

Окремо для військової частини було придбано електроматеріалів на суму **199 908** грн, а також матеріали для облаштування бліндажів на суму **157 031** грн, було передано благодійну допомогу у вигляді бушлатів на суму **58 000** грн, закуплено дизельного палива в об'ємі 1000 л на суму **51 000** грн, агроволокно 600 м.кв на суму **6150** грн, також було закуплено і передано дизельне паливо в об'ємі 700 л та бензину в об'ємі 595 л на суму **67400** грн.

Також було виплачено грошової допомоги на покращення матеріального становища та на лікування в сумі **925 000** грн, в тому числі сім'ям, в яких чоловіки знаходяться на службі в ЗСУ.

В поточному 2023 році було виділено кошти в сумі **200 000** грн на прикордонну службу Волині, перераховано **100 000** грн на третю штурмову бригаду «АЗОВ», а також **700 000** грн перераховано на військовий госпіталь м. Нововолинська, в якому на реабілітації знаходиться чимала кількість наших військових. На 100 Волинську бригаду було закуплено і передано матеріалів (запчастин, блоків, щебню, металічних конструкцій для облаштування бліндажів та блокпостів та ін.) на суму **232 600** грн. Для місцевих членів ДФТГ було закуплено комплекти зимового одягу на суму **302 600** грн.

Станом на 01.07.2023 року сім'ям військовослужбовців було виплачено матеріальну допомогу в сумі **471 400** грн та закуплено літню форму членам ДФТГ.

З початку повномасштабної війни працівники сільської ради беруть участь у навчаннях з питань цивільного захисту. На постійній основі через соціальні мережі та офіційний сайт громади інформується населення, щодо різного роду надзвичайних подій, що можуть статись, зокрема (повені, паводки, підтоплення, пожежі, повітряні тривоги, виявлення вибухових пристроїв як діяти в тій чи іншій ситуації). Незважаючи на воєнний стан, всі відділи сільської ради працювали та працюють задля перемоги, миру, добробуту людей.

Наша громада й надалі докладатиме максимум зусиль задля укріплення північних кордонів нашої держави, допомоги військовим та їх родинам, і кожного дня з молитвою згадувати наших «ангелів», які віддали своє життя заради нашого майбутнього.

Адже, лише спільними зусиллями ми наблизимо таку довгоочікувану перемогу.

**Секретар Дубечненської сільської ради,
виконуюча обов'язки сільського голови**

Ірина МАЗУРЕНКО

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся: Старовижівщина та її населені пункти в історії України та Волині»!

Радий вітати всіх небайдужих до історії рідного краю та тих, хто не тільки вивчає, а й сприяє збереженню культурної та духовної спадщини українського народу, передає її своїм нащадкам. Нині як ніколи актуально підтримувати і розвивати свою автентичність, адже це є важливим аспектом формування української нації.

Сереховичівська сільська територіальна громада утворилась в 2017 році в результаті об'єднання Солов'ївської, Синівської та Сереховичівської сільських рад, в 2020 році доєдналась ще Соколищенська сільська рада. Наразі в громаду входять 11 населених пунктів із загальною кількістю населення 3242 особи. Адміністративний центр – село Сереховичі, загальна площа громади – 16767 га. Наша громада є однією з найменших серед громад області, проте активно нарощує темпи в своєму розвитку. Якщо в 2018 рік ми вступали з власними доходами в 1,7 млн грн, то в 2023 році тільки за I півріччя ми маємо 6,5 млн власних доходів, до кінця року очікуємо ще стільки ж. За аналітичною інформацією викладачів кафедри міжнародних економічних відносин і маркетингу Львівського національного університету природокористування за надходженням податків і зборів на одного жителя у 2023 році Сереховичівська громада знаходиться найвище в рейтингу з-поміж громад Старовижівщини, що не може не тішити.

Основними платниками податків громади є орендарі землі, підприємці, які наповнюють споживчий кошик громади та забезпечують місцевих жителів робочими місцями. Так, найбільшими орендарями землі є ФГ «Соломія плюс», СТЗОВ «Облапське», СТОВ «Ратнівський аграрій», серед підприємств – ТЗОВ «Волинь сапрофос», ТОВ «Брікет стар».

На території громади діє три заклади загальної середньої освіти (Сереховичівський ліцей ім. Ю.А. Ярощука, Солов'ївська гімназія, Милецька гімназія) та 1 заклад дошкільної освіти - Сереховичівський ЗДО (дитячий садок) «Промінчик». Нажаль, за час існування громади довелось призупинити діяльність двох початкових шкіл та два заклади, які надавали базову середню освіту, в зв'язку з недостатнім контингентом учнів та значним навантаженням з утримання закладів на бюджет громади. Ці учні здобувають освіту в ближчих по розташуванню закладах, куди їх підвозять три шкільні автобуси. Відрадно, що в 2021 році

громаді вдалось закупити на умовах співфінансування новий шкільний автобус, який довозить також і дітей з віддалених сіл до дитячого садочка.

Медичне обслуговування на території громади здійснює Сереховичівська амбулаторія загальної практики сімейної медицини з шістьма пунктами тимчасового базування. Варто відзначити, що за час існування громади жоден колишній фельдшерсько-акушерський пункт не було закрито. До послуг жителів громади також є пункт екстреної допомоги при Сереховичівській АЗПСМ та аптечний пункт.

Культурні потреби громади задовольняють два будинки культури, три сільські клуби, та Комунальний заклад «Сереховичівська публічна бібліотека» з трьома бібліотеками – філіями. Мережа закладів культури також вся збережена.

Однією з характерних рис децентралізації є наближення послуг до кожного жителя громади. Приємною та важливою подією в житті громади стало відкриття у 2021 році відділу ЦНАП, діяльність якого спрямована на задоволення потреб жителів у соціальних, адміністративних послугах. Наш відділ ЦНАП надає 232 послуги, серед яких реєстрація місця проживання, звернення громадян, адміністративні послуги соціального характеру, реєстрація нерухомого майна та ін. Також послугами можна скористатись через віддалене робоче місце адміністраторів, повноваження яких виконують старости або діловоди по трьох старостинських округах.

Звичайно, що коронавірусна інфекція, введення воєнного стану в країні внесли свої корективи не тільки в роботу установ, а й в життя всіх жителів громади. Та не дивлячись ні на що продовжуємо жити і працювати, наближати перемогу. З початку повномасштабного вторгнення росії громада активно долучилась до підтримки ЗСУ, допомагаючи у плетінні маскувальних сіток, облаштуванні блокпостів, виготовленні окопних свічок, влаштовуючи благодійні ярмарки та акції. Крім того, для військовослужбовців – земляків небайдужі жителі громади доставляли на фронт авто, підрихтовуючи їх під військові потреби.

На території громади на базі колишньої ЗОШ I-II ст. с. Синове було облаштовано прихисток для внутрішньо переміщених осіб на 50 осіб. Всього громада прийняла близько 150 переселенців з окупованих областей, де велись бойові дії, які розміщались також по будинках жителів, сприяючи у вирішенні побутових питань та надаючи гуманітарну допомогу.

Свій подальший шлях розвитку громади бачимо у розбудові інфраструктури, зміцненні матеріально-технічної бази існуючих закладів та установ, збільшенні кількості соціальних послуг, поліпшенні екологічного стану довкілля, налагодженні співпраці з закордонними партнерами, зростанні добробуту жителів громади.

Усім учасникам конференції бажаю плідної роботи, невичерпної енергії, цікавих нових досліджень, а всім нам перемоги та мирного неба.

Сереховичівський сільський голова

Ростислав ШИМАНСЬКИЙ

ВСТУПНЕ СЛОВО

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ

Всеукраїнської наукової історико-красознавчої конференції, присвяченої 32-й річниці Незалежності України

24 серпня 2023 року ми вдруге зустрічаємо День Незалежності в умовах повномасштабної війни. Війни, яка триває 9 років, 6 місяців та 185 днів. Для мільйонів українців такі слова як: обстріли, повітряні тривоги, катування, полон, загиблі стали звичними. Щодня цифрами міряємо кількість пошкоджених будинків, знищеної техніки та окупантів, стертих з лиця землі міст та сіл. А головне загиблих мирних жителів та Героїв, яких щодня везуть у різні куточки країни.

І тут хочеться згадати слова голови Українського інституту національної пам'яті Антона Дробовича: «Коли громада усвідомлює, що її політична самостійність не впала з неба, а оплачена життям найкращих дітей цієї громади – це називається «оплачена ідентичність». Ця громада здатна більше цінувати себе й розуміти, звідки вона взялася, і в неї більше шансів на виживання в цьому світі. Це надзвичайно важливо для держави: якщо ми пам'ятаємо, то розуміємо, яка ціна нашої свободи й держави».

Громадянська свідомість формується тоді, коли є розуміння ціни цієї свободи. Розмовляти українською мовою, приймати рішення, будувати демократію та інституції, знати свою історію, шанувати власну культуру і традиції, зокрема і локальні – це і є свобода, за яку заплатили життям: хлопець, який гарно грав у футбол; чоловік, який був завжди усміхнений; сусід, який у перший день війни прийшов у військкомат, бо війна і треба на фронт - захищати; син, який міг бути чудовим лісівником; колега із «золотими руками»... Freedom is not free.

Пам'ятати важливо, тому у цьому виданні ми пишемо про захисників кожної із громад Старовижівщини. Згадуємо їхні імена, друкуємо фото і коротко занотуємо маленькі історії великих людей. Аби закарбувати не лише на папері, а й в пам'яті, героїв, які свідомо зробили свій вибір стати на захист своєї Батьківщини.

Бо Герої, нажаль, вмирають...

І щоранку о дев'ятій кожен та кожна має зупинитись у хвилині мовчання і згадати всіх, хто віддав найцінніше – власне життя за свободу нас усіх. З гордістю співати слова гімну України всюди, де б він не звучав і де б ти не був. І на кожне «Слава Україні!» гучно відповідати «Героям слава!», бо хтось їх промовив ціною життя.

Смідинський сільський голова

Оксана ПЦИК

РОЗДІЛ I. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

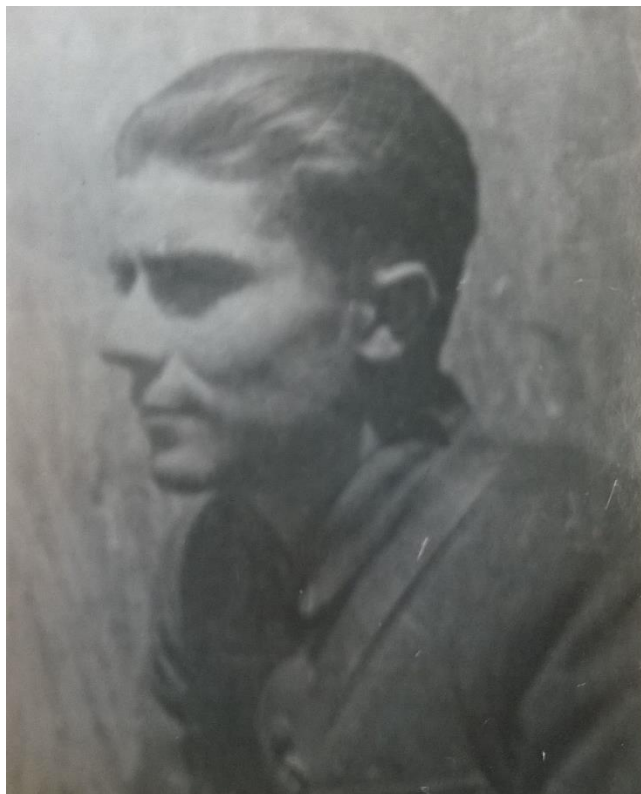
Антонюк Ярослав (м. Київ)

ЖИТТЄСПИС «ЯРОГО»: ПРОВІДНИК КОВЕЛЬСЬКОЇ ОКРУГИ ОУН ВАСИЛЬ СЕМЕНТУХ

Важливою складовою досліджень українського визвольного руху є біографічні статті. Вони дають змогу цілісно простежити життєвий шлях певного діяча, а також з'ясувати його вплив на події минулого. Непересічною особою у розвитку підпілля ОУН на Ковельщині був Василь Сементух, який в документах відомий під псевдонімами «Ярий», «Панас» а також конспіративними поштовими адресами – «25», «55», «132», «333», «785» та «1915» [5, арк. 117; 6, арк. 235; 7, арк. 80].

На світ він з'явився 23 серпня 1921 р. у с. Облапи Ковельського повіту Волинського воєводства в сім'ї 28-річного Антона Васильовича та Ганни Матвіївни Сементухів. За традицією хлопчика назвали на честь діда по батьковій лінії. Хрещення відбулося через п'ять днів в місцевій Семенівській церкві. Обряд здійснював священник Михайло Теодорович та псаломщик Платон Данилевич. Хресними були жителі с. Облапи – Кузьма Харечко і Євгенія Шум [15, арк. 121]. Сім'я Сементухів (мали вуличне прізвище «Хомки») мешкала на хуторі Печище. Як і багато односельчан Василь навчався в місцевій школі, де закінчив 8 класів [1, арк. 101]. Підпільниця Марія Савчин («Марічка») згадувала про «Ярого»: «Худорлявий, середнього зросту, русявий. В нього була середня освіта, але в розмові помічалось, наскільки більше він навчався поза школою, з самого життя» [22, с. 382]. З появою восени 1939 р. «перших советів» Василь працював вчителем у рідному селі [6, арк. 18].

Влітку 1941 р. він вступив до Ковельського осередку «Просвіти», а згодом отримав посаду заступника коменданта поліції с. Несухойжи [5, арк. 10; 20, с. 12]. Ймовірно у цей період Василь вступив до підпілля ОУН, де проявив себе здібним організатором. Тому наступного року він уже очолював провід Ковельського району ОУН. Завдяки агентам в окупаційних органах влади, Василь допомагав підпільникам влаштовуватися на роботу та отримувати необхідні документи [20, с. 13]. У 1943 р. Василя підвищили до посади провідника Ковельського надрайону ОУН, а на початку наступного року – шефа шифрувального відділу при штабі Групи УПА «Тури» [6, арк. 44–45]. За іншою версією він очолював у цьому ж підрозділі відділ військової розвідки [17, с. 1322]. Наприкінці 1944 р. «Ярого» призначили керувати Камінь-Каширським надрайонним проводом ОУН [6, арк. 109; 10, арк. 59]. У цей період він мав на озброєнні пістолет ТТ і автомат ППШ. При «Ярому» завжди був особистий охоронець [11, арк. 20].

Василь Сементух («Ярий»)

Наприкінці 1946 р. Василь отримав посаду референта СБ Ковельської округи ОУН та заступника окружного провідника. Водночас із розвідувальною роботою він щомісячно давав своїм підопічним завданням щодо ліквідації радянської агентури та активістів [5, арк. 45; 7, арк. 313; 17, с. 46].

25 липня 1948 р. через хворобу з посади було звільнено Ковельського окружного провідника ОУН Валерія Бондарчука («Гордея»). Натомість його місце зайняв «Ярий», який головні зусилля підпілля зосередив на зриві суцільної колективізації [7, арк. 309, 313]. У звіті з округи за другий квартал 1948 р. провіднику Північно-західного краю (ПЗК) ОУН Івану Литвинчуку («Дубовому») повідомлялося, що «Ярий» особисто завербував в інформатори наступних осіб: голову колгоспу (в минулому член КПЗУ), агента уповмінзагу (на початку війни евакуювався до Росії), голову сільради (усі з Ковельського району), голову сільради (служив в підрозділі радянських партизан), учительку педшколи (її чоловік служив в загоні червоних партизан) [5, арк. 258]. Крім того інформатором Василя був дільничний уповноважений Ковельського міськвідділу МВС Петро Галушка [7, арк. 236].

У цей період найбільше часу з «Ярим» перебував його заступник Адам Троцюк («Муц») та референт технічного «звена» Василь Гурський («Сизий») [5, арк. 252, 288–290]. З щоденника останнього ми можемо судити про щоденні справи «Ярого». Упродовж 1949 р. він затратив на: а) господарчі роботи (обладнання криївок, заготівля продуктів, придбання керосину, канцелярських товарів, чищення зброї) – 100 днів; б) зустрічі з керівництвом та підопічними (включно затраченим на шлях часом) – 83 дні; в) працю над собою (читання літератури, газет, підручників тощо) – 67 днів; г) час без роботи (святкування, відсутність світла, тимчасове укриття у лісі або в селі) – 59 днів; д) складання звітів, тиражування літератури, підготовка до відправлення пошти) – 50 днів [5, арк. 60–61]. Водночас боївка «Ярого» періодично здійснювала диверсійні акції. Так, 12 березня 1949 р. вона організувала в Стровижівському районі засідку на авто з чиновниками місцевого райкому КП(б)У. Унаслідок обстрілу загинули: перший секретар Жуков, завідувач відділом пропаганди і агітації Приступлюк, редактор газети Ангелов, а також отримали поранення: голова райвиконкому, депутат Верховної Ради УРСР Комісарик та водій Баран. 18 грудня того ж року боївка «Ярого» вбила бригадира колгоспу с. Синове Миколу Сачука [5, арк. 267]. Наприкінці червня 1950 р. – здійснила напад на редакцію політвідділу МТС в с. Кримне. Операція відбулася раптово, без жодного пострілу. Підпільники забрали з собою більш 100 кг.

нещодавно виготовленого шрифту, близько 10 кг. типографської фарби і 30 кг. паперу [18, с. 645].

Василь Гурський («Сизий»)

Зліва Василь Сементух («Ярий»), справа Василь Гурський («Сизий»)

7 липня 1950 р. «Ярий» писав «Дубовому»: «Ситуація в терені за зимовий період, можна сказати, була різною, але, спеціальних сильних натисків майже не було. Тепер МГБ б'є нас виключно агентурою і всю увагу звертають на неї як взимку, так і весною. Усе було сконцентровано на вербуванні і операції проводилися за даними агентури» [18, с. 644]. У

відповідь на це підпілля здійснювало заходи для посилення власних розвідувальних позицій. Станом на серпень 1950 р. органи МДБ нараховували 72 посібників, зв'язкових та інформаторів «Ярого» [5, арк. 182]. Зокрема, в м. Ковель: ревізор-інспектор ошадкаси Борис Рябошапка, водій міськвідділу охорони здоров'я Василь Герасимчук та співробітник фотоательє Ростислав Гришко [5, арк. 262–264].

Зв'язок «Ярого» з керівництвом ПЗК здійснював провідник Турійського районного проводу ОУН Григорій Грушовець («Хома»), а також житель с. Секунь – Іван Нойниц. Місце зустрічі були Ворончинські та Свинаринські ліси. «Сизий» забезпечував через Скулинський ліс зв'язок «Ярого» з провідником Дубровицького надрайону ОУН Анатолієм Згабюком («Михайлом»), а Зінаїда Ковальчук – з провідником Старовижівського надрайону ОУН Андрієм Михалевичем («Косом») [5, арк. 117–120; 6, арк. 24]. Одна з ліній зв'язку проходила через Голобський район та Цуманський ліс. Відповідальним за цей напрямок роботи був «Віктор» [13, арк. 330]. Періодично через Федора Случека («Бориса») підтримувався зв'язок з провідником Луцької округи ОУН Олександром Савирою («Ярошем») [18, с. 616, 618, 625]. Щодо цієї «штафетної» лінії відомі пункти зв'язку в Ківерцівському лісі («Театр») і Котівському лісі («Сова») [14, арк. 332]. Крім того відомо про існування трьох пунктів зв'язку «Ярого» в м. Ковель: на вулицях Бічній, Володимирській, а також в одній з церков [18, арк. 331–332].

Влітку 1950 р. провідник Крайового проводу ОУН на ПЗУЗ Василь Галаса («Орлан») зустрівся з «Ярим» та провідником Брестської округи ОУН Олександром Степанюком («Богуном»). За результатами наради між ними було проведено реорганізацію терену. Зокрема, Брестську округу приєднали до складу Ковельської, а «Богуна» перевели для організаційної роботи на Житомирщину [22, с. 355]. Крім того «Орлан» провів їм інструктаж щодо підпільної роботи на випадок тривалої втрати зв'язку. Також «Ярому» доручили організувати пропагандистський рейд через до Литви. Спеціально для цього були надруковані листівки «Литовці, латиші, естонці», а також «До Білоруського народу» [4, с. 167, 232–233]. На початку серпня 1950 р. група з двадцяти підпільників, навантажених літературою, рушила через населені пункти Дорогичинського, Білозерського, Ружанського, Слонимського і Барановицького районів Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. Перші дні рейду пройшли успішно, а далі розпочалися проблеми з продуктами та пошуками місць укриття. Оунівську агітацію білоруси сприймали стримано і намагалися не вступати у розмови з озброєними незнайомцями [3, с. 149–150]. З огляду на складну ситуацію до теренів Литви підпільникам дійти не вдалося. Більше того, «Ярий» терміново був змушений повернутися на Ковельщину для залагодження невідкладних організаційних справ [22, с. 382]. На зворотному шляху на переправі через річку Ясельду в Білозерському районі співробітники МДБ організували засідку. Однак підпільники зуміли пробитися без втрат і повернутися у рідні терени [3, с. 150].

У липні 1951 р. на пункті «Сова» відбулася наступна зустріч «Орлана» з «Ярим» [9, арк. 124]. Разом із провідником ОУН на ПЗУЗ прибула його дружина – Марія Савчин («Марічки»). В Мельницькому лісі «Ярий» передав їй провіднику Турійського району ОУН Григорію Грушовцю («Хомі»). Надалі упродовж зими він забезпечував їх зимування [22, с. 385].

1 серпня 1951 р. «Ярий» зустрівся з «Косом» в Синівському лісі на території Старовижівського району [6, арк. 229]. Наприкінці осені того ж року він викликав на пункт зв'язку «Оборона» в с. Пісочне Старовижівського району коменданта боївки ОУН «Тимоша», заслухав звіт його роботи і надав подальші інструкції [7, арк. 284]. Того ж року «Ярий» запустив роботу підпільної типографії. Обладнання для неї було забрано в політвідділі Кримненської МТС. До весни 1952 р. у згаданій підпільній типографії було надруковано більше 20 тисяч примірників листівок та брошур, які розповсюджували серед місцевого населення [7, арк. 330]. 10 жовтня того ж року «Ярий» отримав військове звання поручник-політвиховник УПА, а 15 червня 1952 р. був відзначений наказом Української Головної Визвольної Ради (УГВР) від 15 червня 1952 р. Срібним Хрестом Заслуги [17, с. 1259; 19, с. 296].

На весну зазначеного року Ковельська округа ОУН складалася з Ківерцівського надрайонного проводу ОУН, чотирьох районних проводів, а також трьох окремих боївок [6, арк. 235]. До складу боївки «Ярого» входили: «Муц», «Сизий», Олексій Тищук («Муха») з с. Секунь, Тимофій Столярчук («Хома») з с. Чевель, Олексій Карпук («Кравченко») з с. Ниці, Василь Мазурик («Ярема») з с. Датинь, Василь Ткачук («Гамалія») з с. Велицьк та «Василь» [6, арк. 236–237].

Зліва направо – Олексій Тищук («Муха»), Олексій Карпук («Кравченко»)

У ніч на 20 травня 1952 р. «Ярий» з «Хомою» перебували в північно-східній околиці райцентру Турійськ, а через 11 днів – в будинку жителя хутора біля с. Ворона Ковельського району Сергія Бондаря. Упродовж червня їх помічали також в селах Перковичі, Білашів і Грушівка [6, арк. 309, 333]. Цього ж місця співробітники МДБ викрили одну з ліній зв'язку між «Ярим» та «Орланом» [12, арк. 153]. Через значні втрати «Ярий» був змушений змінити методи підпільної роботи. У вересні 1952 р. він писав «Орлану»: «На моїх теренах уся робота зведена до мінімуму з метою збереження підпільних кадрів. Головну увагу в роботі, якщо не зважати на внутрішню, приділяю збереженню зв'язків та поширенню підпільної літератури» [7, арк. 330]. Аналогічний за змістом лист він надіслав наступного року: «Усю роботу на своїй території припинив. Рух обмежив до мінімуму. Все це з тією метою, щоб якомога довше вберегти кадри, які ще залишилися». Надалі підпільники спілкувалися з обмеженим колом довірених осіб і переходили на невеликі відстані. Відвідування будь-якого населеного пункту вважалося ризикованим. При цьому зростало навантаження на утримувачів криївок, які змушені були тривалий період матеріально забезпечувати підпільників [7, арк. 331].

Влітку 1953 р. до боївки «Ярого» входили: «Сизий», «Кравченко», Степан Боболицький («Ярема») з с. Великий Омеляник Луцького району та Віра Королук («Христя») (дружина провідника Луцької округи ОУН Олександра Савири) [7, арк. 207–208]. Упродовж року вони не здійснили жодної збройної акції. Водночас «Ярому» вдавалося зберігати зв'язок з «Хомою», провідником Ківерцівського району ОУН Федором Шейдою («Кручею»), а також комендантами боївок – «Рижим» (Колківський район) і «Дмитром» (Цуманський район). За даними органів МДБ допомогу боївці «Ярого» надавали понад 300 осіб. У Ковельському районі – 76 (з них 51 в с. Облапи), Старовижівському – 202 та Заболоттівському – 14 [7, арк. 210–211].

Віра Короліук («Христя»)

Окремо варто розглянути оперативні заходи радянських спецслужб з розшуку членів Ковельського окружного проводу ОУН. 5 липня 1947 р. відділ 2-Н УМДБ по Волинській області завів на них агентурну справу «Біснуваті» [5, арк. 10].

Проаналізувавши донесення агентів «Лея», «Ярослава» та «Воскресенського», оперативники МДБ дійшли висновку, що «Ярий» базується на межі Ковельського, Старовижівського та Камінь-Каширського районів. Для його розшуку у цей терен було направлено чекістсько-військову групу [5, арк. 11].

17 лютого 1949 р. солдати 7 роти 277 стрілецького полку внутрішніх військ МВС Семен Карпогольцев і Олексій Зіновкін зайшли до будинку жителя хутора біля с. Комарове Старовижівського району Івана Боярчука та попросили підводу щоб довести продукти. Всередині вони помітили наявність розкиданої соломи, яку не встигли прибрати після сну, а також звернули увагу на нервування господарів. Після цього солдати вирішили провести ретельну перевірку. При вході до клуні підпільники відкрили по них вогонь. Тоді Карпогольцев та Зіновкін вирішили підпалити будівлю. Однак здійснити це їм завадила погода. Помітивши дії супротивника п'ятеро оунівців почали втікати, а солдати – їх обстрілювати. За 200 м. від клуні двоє підпільників загинули. Вбитим виявився технічний референт Ковельського окружного проводу ОУН Тихон Онищук («Холодний»), а також його дружина Параска (друкарка). Серед втікачів був «Ярий», який отримав поранення. При обшуку вбитих, співробітники МДБ виявили його листування, фотографії, маскувальні халати, автомат, два пістолети, а також 48 автобіографій оунівців Ковельщини [5, арк. 12, 19–20].

1 березня 1949 р. на членів Ковельського окружного проводу ОУН завели додаткову агентурну справу «Последиші» [5, арк. 76]. За її результатами вдалося встановити, що «Ярий» періодично навідувався до свого дядька Степана Дмитрука, який мешкав на хуторі Воротень біля с. Облапи. Однак більшість часу він з боївкою перебував у селах: Ници, Шкроби, Сереховичі, Синове, Солов'ї Старовижівського району [5, арк. 58]. У зазначених насалених пунктах співробітники МДБ організували засідки. На одну з них у серпні 1949 р. вийшла боївка «Ярого». Однак цього разу підпільникам вдалося прорвати кільце оточення без втрат [18, с. 603].

23 лютого 1950 р. для розшуку «Ярого» було відкомандировано заступника начальника УМДБ Дніпропетровської області полковника Тура, а також співробітників відділу 2-Н УМДБ по Волинській області: заступника начальника відділення, капітана Головченка, старшого оперуповноваженого, лейтенанта Мироненка та оперуповноваженого, молодшого лейтенанта Пилясова [5, арк. 76]. 29 січня 1952 р. склад зазначеної оперативної групи було оновлено. До неї залучили полковників – Єршова (керівник) і Рожкова, підполковників – Абрамова і Матусовського, майори – Воронянського і Кулика, капітанів – Лянгузова і Слобожаніна, старших лейтенантів – Владімірова, Мироненка, Суровегіна, Булігіна, Кузнєцова, Горбатенка, Юхна, Рибак, Осипова і лейтенантів – Голотіна, Жирка, Белова [6, арк. 308]. Однак зазначена група мала кілька провалів. Через безвідповідальність 20 травня 1952 р. Слобожанін та Услугін прогавили вихід з оточення «Ярого» і «Хоми». Керівнику опергрупи Єршову упродовж п'яти місяців не вдалося налагодити координацію роботи з райвідділами, а більшість заходів зводилося до допитів посібників «Ярого», яких згодом звільняли. Агентури на особистому зв'язку учасники опергрупи не мали, а періодично використовували мережу райвідділів МДБ [7, арк. 17]. У зв'язку із зазначеними недоліками наприкінці січня 1953 р. склад оперативної групи знову було замінено. Очолив її майор Микола Ізотов з заступниками – полковниками Олексієм Мінєєвим і Петром Куликом [7, арк. 277–278].

Розробленням «Ярого» упродовж 1950–1953 рр. займалися наступні агенти: с. Облапи – Іван Дмитрук («Злой»), Карп Борисюк («Данилов»), Катерина Лей («Храбрая»), Текля Калько («Удачная»), Володимир Пилипчук («Смелый»), «Ярина» (сусідка Сементухів), «Лисенко», с. Ниці – Ольга Остапчук («Вербенко»), с. Шкроби – Михайло Панасюк («Іван Іванович»), с. Сераховичі – «Ала» (сусідка батьків «Сизого»), с. Грушівка – агент «Колосенко», с. Доротище – «Лей» (брат загиблого районного провідника Йосипа Тюбая), с. Секунь – Андрій Кондратюк («Лазаревич»), с. Верхи – Марія Чапко («Лена»), с. Ставище – Володимир Ратнюк («Седун»), с. Озеряни – Микола Бондарчук («Ворон»), с. Чевель – Степан Мелешук («Василь»), Іван Бутлерчук («Петро Петрович»), с. Синове – Микола Павлович («Пугачьов»), Харитон Сячук («Дорощук») та Марія Тищук («Рая») [5, арк. 45–48]. Більшість з них в минулому співпрацювали з оунівцями.

Прикладом вербування співробітниками одного із таких агентів була доля бригадира колгоспу с. Облапи Петра Борисюка, який надавав допомогу «Ярому» (випишував газети та здійснював розвідку). Згідно «літерної» операції 15 червня 1950 р. він разом з оперативниками МДБ був направлений в Камінь-Каширськ для упізнання вбитих оунівців. На шляху їх обстріляла агентурно-бойова група, яка діяла під виглядом боївки СБ ОУН. При цьому вони майстерно розіграли вбивство оперативника. Ошелешеного Борисюка схопили псевдоєсбісти та доставили в криївку для допиту. «Заарештований» почав виправдовуватися, що насправді надає допомогу «Ярому». Після цього його з «протоколом допиту» в «боївки СБ» відбила оперативна група Ковельського міськвідділу МДБ. Це остаточно дезорганізувало Борисюка. Під тиском доказів він надав детальні свідчення про останні зустрічі з «Ярим». Розповів, що пункт зв'язку знаходився поруч із тригонометричною вишкою. Щовівторка о 24.00 Борисюк був зобов'язаний приходити на це місце та чекати на «Ярого». Після цього затриманий дав співробітникам МДБ згоду працювати агентом та отримав оперативний псевдонім «Данилів» [5, арк. 152–153].

На основі агентурних даних упродовж 1950 р. появу «Ярого» було зафіксовано на території Ковельського, Старовижівського та Камінь-Каширського районів. Зокрема, в селах: Облапи, Грабове, Любче, Синове, Мильці, Комарове, Личини, Сошичне, а також Скулинському, Верхівському та Маковщинському лісі [6, арк. 20]. Наприкінці грудня того ж року «Ярий» переховувався на хуторі Гредьки Луківського району [5, арк. 295]. У зазначені населені пункти негайно направлялися оперативно-військові групи МДБ. На одну із них 21 травня 1951 р. в Замшанському лісі натрапила боївка «Ярого». У перестрілці загинув кущовий провідник ОУН Степана Калачук («Панас»), а іншим підпільникам вдалося втекти. При цьому «Ярий» загубив сумку із щоденником та документами, яку знайшли співробітники МДБ [7, арк. 320–321].

Наприкінці січня 1952 р. співробітники МДБ провели оперативні заходи з мешканцем Синівського хутора Василем Микитюком, який утримував пункт зв'язку окружного проводу

ОУН. За їхньою вказівкою медики Старовижівської лікарні направили зазначеного пацієнта до Луцької обласної лікарні, де 6 березня його таємно заарештували та допитали. Під тиском слідчих Микитюк зізнався, що з літа 1950 р. надавав допомогу «Ярому». Крім того він повідомив, що на хуторі Трудень біля с. Буцинь знаходиться криївка. На основі цієї інформації 8 березня 1952 р. співробітники МДБ оточили «Муца», «Муху» та «Василя», які застрілилися [6, арк. 236, 265–267]. Вночі 30 червня того ж року біля с. Чевель загинув «Гамалія», а «Тимоша» застрелили при спробі переправитися через річку Вижівка біля с. Пісочне [7, арк. 285]. 26 червня 1953 р. в клуні жителя с. Чевель Петра Мелешука озброєна група радянсько-партійного активу випадково виявила криївку, де перебувало дві друкарки «Ярого» – «Валя» та «Марія». Підпільниці відмовилися здаватися. При спробі втечі «Валя» загинула, а «Марію» невдовзі заарештували в Ковелі [7, арк. 330]. Таким чином учасники окружного проводу ОУН опинилися в ізоляції та щільному оточенні агентури супротивника.

23 грудня 1953 р. о 12.00 у одному із поштових ящиків м. Ковель співробітники МВС виявили три листи «Ярого» і «Кравченка» адресовані їхнім родичам. Проаналізувавши їх оперативники дійшли висновку, що закинути їх могли лише утримувачі криївки з місцевих жителів [16, с. 4].

Справа Василь Сементух («Ярий»), зліва Олексій Карпук («Кравченко»)

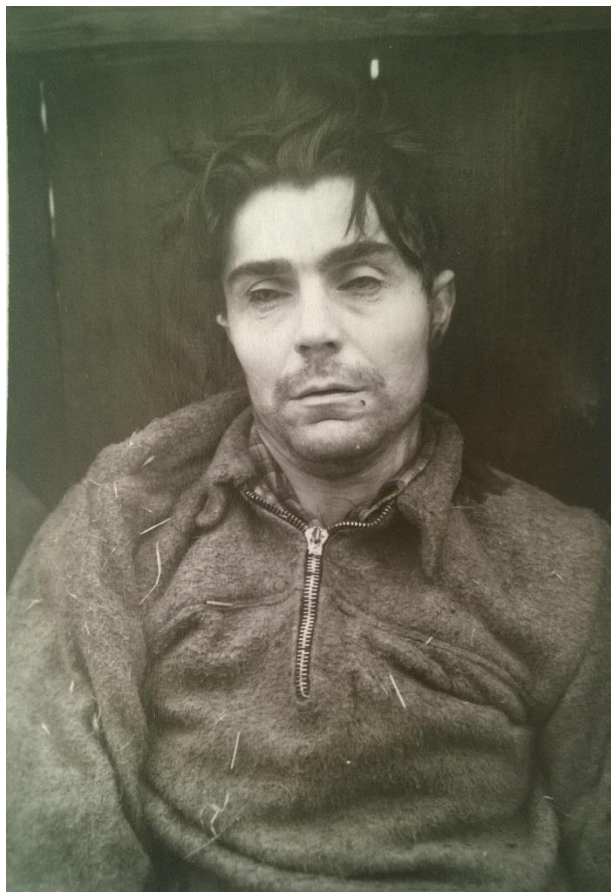
Напередодні вночі випав сильний сніг, що унеможлилював залишення укриття підпільниками. Після цього співробітники МВС встановили 52 жителя сіл Сераховичі, Буцинь, Пісочне і Седлище, які 23 грудня з 8 до 12.00 перебували в Ковелі. З них підозри викликали троє, а найбільше, 40-річна Олександра Лобнюк з с. Буцинь. Зокрема, до Ковеля вона їхала випадковим попутним транспортом (хоча пропонували підвезти знайомі водії), авто зупинила за три кілометри від села, закупила в місті велику кількість хліба та булок (в селі цей товар продавався у продуктовому кіоску). Чоловік Олександри – 57-річний Микола, служив з 1945 р. в істрибках та упродовж останніх трьох років працював охоронцем місцевої машинно-тракторної станції (МТС). Будинок Лобнюків знаходився неподалік місця роботи на околиці села. Подружжя, будучи неграмотними, передплачувало газети «Правда» та «Радянська

Волинь», а їхній 14-річний син Петро був активним відвідувачем бібліотеки. Після лікування менінгіту хлопцю заборонили читати більше ніж 10 сторінок в день. Проте упродовж квітня–грудня 1953 р. Петро замовив 72 книги («Тихий Дон», «Буря», «Далеко від Москви», «Підпалювачі», «Що робити» та інші). Усі ці факти посилили підозри співробітників МВС щодо сім'ї Лобнюків [7, арк. 283–289].

Вночі 16 січня 1954 р. на чергуванні Миколу таємно заарештували та відвезли в Ковель. На допитах він зізнався, що в коморі між стінами зробив криївку, де уже кілька місяців переховуються: «Ярий», «Кравченко», «Ярема» і «Христя» [8, арк. 15]. Наступного дня о 5-й годині ранку оперативно-військова група МВС таємно заблокувала будинок Лобнюків [2, с. 3; 21, с. 4]. Згідно розробленого плану Микола повернувся о 8.00 додому та відправив дружину з старшим сином в контору МТС, де їх затримали. Через дві години він передав оунівцям суп з підлитим снодійно-паралітичним препаратом «Нептун», забрав молодшого сина та закрив зовні двері. Ще через годину співробітники МВС помітили, що з будинку Лобнюків йде дим. Двоє оунівців виламали двері, вискочили зі зброєю на вулицю та побігли у різні сторони. Через кілька хвилин те ж саме зробив третій підпільник. Учасники оперативно-військової групи відкрили по них вогонь та застрелили неподалік палаючого будинку. Серед загиблих на вулиці були: «Ярий», «Кравченко» та «Ярема». «Христя» залишилася на горіщі палаючого будинку та кулеметом прикривала відхід підпільників. Після загибелі її тіло сильно обгоріло [7, арк. 290–296]. При обшуку тіл оунівців співробітники МВС виявили: два автомати, гвинтівку, 5 пістолетів, боєприпаси, карбованці, залишки радіоприймача, блокноти з записами та два «грписи» до «Орлана» [8, арк. 15].

Зліва направо – Степан Боболицький («Ярема»),
Василь Сементух («Ярий»), Олексій Карпук («Кравченко»)

Посмертне фото Василя Сементуха («Ярого»)

За ліквідацію боївки «Ярого» подякою та додатковим місячним окладом були нагороджені: підполковник Петро Формачук, майор Іван Резнік, старші лейтенанти – Павло Чередник, Микола Кромський і Валеріан Хорун. Подякою та годинником: підполковники – Олексій Мінеєв, Олексій Трушин і лейтенант Олександр Калаєв. Подяку оголосили: майору Миколі Ізотову, старшому лейтенанту Олександру Рибаку та молодшому лейтенанту Віталію Тимощуку. Премією в 300 крб. нагородили: сфрейтора Олександра Глінкіна та рядових – Євгена Смірнова, Петра Болгова та Івана Жердьова [7, арк. 298–300].

Як і у багатьох підпільників доля рідних «Ярого» склалася трагічно. 22 вересня 1944 р. його батька мобілізували на роботи в м. Макіївка Сталінської області. Додому він повернувся у листопаді 1945 р. та дізнався, що дружина померла. Нова трагедія не забаралася, 13 травня 1946 р. заарештували Антона Сементуха, якого звинувачували у наданні допомоги сину. За вироком військового трибуналу військ МВС Волинської області від 18 червня 1946 р. його засудили до 10 р. виправно-трудових таборів та 5 р. поразки в правах з конфіскацією майна [1, арк. 8–23, 146–147]. Через своїх прибічників з місцевого населення (наприклад, жительку с. Шкроби Марію Тищук), «Ярий» періодично з ним листувався [5, арк. 14, 121]. У лютому 1950 р. «Ярий» передав жительці с. Облапи Василині Герасимчук 200 крб. За ці кошти вона повинна була купити сало та надіслати ув'язненому Антону Сементуху [6, арк. 11]. Разом із батьком «Ярого» у таборі м. Ухта до 1952 р. перебував його односельчанин Іван Герасимчук, якого також засудили за допомогу оунівцям. Саме йому надходили листи від «Ярого». Невдовзі Антона Сементуха перевели в «Речлаг» (м. Воркута). Однак «Ярий» про це не знав та продовжував надсилати листи зазначеному односельчанину. У зв'язку із цим 2 січня 1952 р. органи МДБ організували переведення Івана Герасимчука до «Речлагу» (п/я ЛК 223/35-Р). Надалі планувалося його вербування щоб через сина (агент МДБ «Шубін» з м. Ковель) здійснювати листування між «Ярим» та його батьком [7, арк. 129–130]. 7 травня 1955 р. Антона Сементуха звільнили з ув'язнення, а 2 липня 1956 р. – з заслання в м. Ленінськ-Кузнєцький Кемеровської області. Проте він залишився мешкати у цьому місті (вулиця Суворова, 54, квартира 14). За заявою батька «Ярого» 29 грудня 1967 р. кримінальну справу переглядала прокуратура Волинської області. Вона постановила замінити попередній вирок

на три роки ув'язнення, а також повернути конфісковане майно. 11 березня 1992 р. Антон Сементух був реабілітований [1, арк. 155].

Нареченою «Ярого» була жителька с. Шкроби Марія Мочичук («Катя») 1927 року народження. На початку 1943 р. вона була вивезена на примусові роботи до Німеччини. Через два роки повернулася додому, поступила вчитися до Ковельської середньої школи № 3, де здійснювала розвідку для підпілля ОУН, а також неодноразово закупає канцелярські товари. Після закінчення у 1948 р. дев'ятого класу Марія влаштувалася працювати вчителькою початкової школи с. Шкроби. Через загрозу арешту у серпні 1949 р. вона перейшла на нелегальне становище. Упродовж місяця Марія переховувалася в криївці с. Лучичі, де виконувала функції друкарки Старовижівського надрайонного проводу ОУН. Згодом «Катя» перейшла до боївки «Сизого» [5, арк. 199–202]. Зрештою її призначили провідницею «Жіноцтва» Пінського надрайону ОУН. Загинула «Катя» 6 лютого 1951 р. оточена співробітниками МДБ на хуторі Корсинь Іванівського району Брестської області [23, с. 4].

Марія Мочичук («Катя») та Василь Сементух («Ярий»)

Отже, проведене дослідження життєвого шляху Василя Сементуха («Ярого») засвідчує його визначну роль у розвитку визвольного руху середини 1940-х – початку 1950-х рр. на теренах Західного Полісся. Доводить, що у той період зазначений регіон мав розвинену мережу підпільних осередків ОУН та національно свідоме населення.

Джерела і література:

1. Архів УСБУ у Волинській обл. Ф. 4. Спр. 5184. 185 арк.
2. Блінова В. Останній схрон повстанців на Волині. *Вісник*. 2002. 17 жовтня. С. 3.
3. В'ятрович В. Рейд українських повстанців у Прибалтику. *Український визвольний рух: науковий збірник*. Львів, 2003. Збірник 1. С. 144–150.
4. Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади. Львів: Видавництво «Мс», 2005. 272 с.
5. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1484. 297 арк.

6. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1485. 343 арк.
7. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1486. 363 арк.
8. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1487. 412 арк.
9. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 55204. 267 арк.
10. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 67424. 115 арк.
11. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 67434. 143 арк.
12. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 2. 223 арк.
13. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 6. 340 арк.
14. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 18. 333 арк.
15. ДАВО. Ф. 35. Оп. 9. Спр. 1070. 117 арк.
16. Лавренко Я. Загинули, але не скорилися. *Вісті Ковельщини*. 2007. 3 липня. С. 4.
17. Літопис УПА. Нова серія. Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля (1944 – 1946). Документи і матеріали / Упорядники: О. Вовк, С. Кокін. Київ; Торонто, 2006. 1448 с.
18. Літопис УПА. Нова серія. Т. 16: Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944–1954 рр. Київ; Торонто, 2011. 1021 с.
19. Манзуренко В. Лицарі Срібного Хреста Заслуги. *Український визвольний рух*. Львів, 2006. № 8. С. 277–301.
20. Реванюк І. Правда про т. зв УПА (Сповідь колишнього провідника ОУН). Київ: Видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, 1961. 64 с.
21. Ромашук В. Останній бій повстанців. *Волинь*. 2011. 6 жовтня. С. 4.
22. Савчин М. Тисяча доріг. Спогади. Київ: Смолоскип, 2003. 546 с.
23. Удахін П. Тривожні роки. Спогади чекіста. *Радянська Волинь*. 1972. 26 травня. С. 4.

Бідзюра Любов (сmt Стара Виживка)

СЬОГОДНІШНІЙ ВИПУСК «СІЛЬСЬКИХ НОВИН» – ОСТАННІЙ В ЇХ 78-РІЧНІЙ ІСТОРІЇ. (Відверто наостанок)

Надто складний і тривожний нинішній час. Бо війна. Водночас довоєнна адміністративно-територіальна реформа торкнулася практично всіх сфер життя колишнього Старовижівського району. Зміни, що відбулися в нашому суспільстві, зокрема, вплинули і на процес творення районного часопису «Сільські новини», який 26 квітня відзначив 78-й (!) день народження. Передусім мовиться про фінансування його випуску, а відтак – фактично його долю.

Після роздержавлення місцеві газети перетворилися на театри одного актора, який і швець, і жнець, і на дуді... Замість обіцяної фінансової підтримки вони одержали ще більшу залежність від владних структур. Нині кожен виживає, як може. У вигрaші більш-менш опинилися ті, хто на момент роздержавлення мав власні приміщення, транспорт, друкарні тощо.

На жаль, це не про старовижівську газету. Аби втриматися на плаву довелося шукати нові шляхи та джерела поповнення редакційного бюджету – і, повірте, всі працівники нашого товариства докладали до цього максимум зусиль. В останні ж роки мені, як директору, доводилося здійснювати низку заходів, аби активізувати комунікацію з поштовиками, що найближче дотичні до роботи працівників газети, а також керівниками підприємств, установ, організацій, котрі усвідомлюють важливість засобу масової інформації на, так би мовити, своїй території.

Вірилося, що самовіддана з огляду на мізерну заробітну плату робота теперішніх працівників редакції – справжніх професіоналів своєї справи – буде належно поцінована не тільки читачами газети, а й тими, від небайдужості та громадської позиції котрих залежало майбутнє місцевого часопису, цінність якого в тім, що він ідентифікує Старовижівщину, продукує найсвіжішу актуальну та необхідну для її жителів інформацію, врешті-решт, є однією із візитівок нашого мальовничого краю. Вірніше сказати, була... Адже сьогоднішній випуск "Сільських новин" – останній в їх неповторній, довгій та цікавій історії.

Чому так відбулося? Через банальний брак коштів на функціонування газети. З огляду на воєнний стан різко скоротилися фінансові надходження від публікації платних інформаційно-рекламно-вітальних матеріалів. Із зрозумілих причин, значно зменшилась кількість різного роду повідомлень, переважна більшість яких стосувалася земельних питань та розробки проектно-будівельної документації.

Не пощастило нашому виданню і в тому плані, що на території колишнього Старовижівського р-ну немає потужних підприємств, на кшталт приєднаного нині до Ковеля Старовижівського лісгоспу, який до цього суттєво її підтримував. Та й узагалі самостійних організацій у Старій Вижівці практично не залишилось – вони стали ковельськими чи ратнівськими філіями, тому й у разі потреби публікуються у виданнях цих населених пунктів.

Підтримати ЄДИНЕ друковане видання, що має державну юридичну реєстрацію, мали б місцеві громади. Хоча би з тих міркувань, що їхні жителі продовжують передплачувати газету, користуються її послугами. Вже не кажучи про те, що передусім очільники ОТГ мали би бути зацікавлені у збереженні місцевого часопису, на сторінках якого, зокрема, постійно висвітлювалася їхня діяльність щодо розвитку підпорядкованих їм територій. Безумовно, це, а не порівняно невелика кількість переглядів на офіційних сайтах громад із доволі низьким інформативним наповненням, впливає на формування іміджу влади і, що не менш важливо, якість повідомлення населення щодо її дій.

На превеликий жаль, позиція керівників Смідинської, Дубечненської, Сереховичівської сільських рад та їх депутатського корпусу щодо недоцільності передбачення коштів на висвітлення своєї діяльності у "Сільських новинах" (у 2023 році Смідинська та Дубечненська не виділили жодної гривні, Сереховичівська за публікацію матеріалів перерахувала лише 7 тисяч гривень), вочевидь, ґрунтувалася на непотрібності друкованого видання, "бо є інтернет", а те, що, як мінімум, люди старшого віку ним не користуються, напевно, видавалося неважливим.

А дарма. Бо, як тільки стала поширюватися інформація про припинення функціонування газети, до редакції телефонували й приходили цілі делегації та окремі громадяни насамперед із розумінням, що вони опиняються в інформаційному вакуумі, та з проханням "виходити хоч двома сторінками", що неможливо з технічної точки зору і недоцільно – із практичної.

З огляду на такий стан речей, виникла патова ситуація: газета не відповідала запитам її передплатників, адже не могла забезпечити належне інформування й написання різнопланових статей із територіальних громад, які не передбачили на висвітлення своєї життєдіяльності коштів, тим паче жодних. Скажу відверто, це викликало щонайменше подив, коли в місцевому виданні розміщувалися матеріали про наших Героїв-захисників або місцевих авторів-аматорів. На мій погляд, такий підхід до чи не найважливішого сьогодні неприйнятний і незрозумілий.

Тому, шановні жителі нашого краю, відтепер з усіма питаннями, що стосуються публікації в ЗМІ (оголошення, зокрема передбаченого законом про втрату документа чи повідомлення про розробку проектно-технічної документації, а також некролога, привітання, поминання тощо) звертайтеся у газети найближчих Ратного чи Ковеля, де плата за них попередня і на порядок вища.

Водночас хочу запевнити керівників громад, що передбачити кошти на газетні витрати їм усе ж доведеться. Із відміною воєнного стану поновляться вимоги щодо публікації в засобах масової інформації оголошень про заміщення вакантних посад, проведення тендерів, громадських слухань тощо і доволі затратних виборчих матеріалів. Прикро, адже вони розміщуватимуться в інших газетах і поповнюватимуть бюджети "чужих" громад Ковельського району.

Варто наголосити ще на одному моменті: рішення про припинення діяльності місцевого видання шляхом його повної ліквідації прийняли 7 членів ТзОВ "Редакція газети "Сільські новини". Безумовно, передусім враховувалась думка 4 нинішніх працівників (Любові Бідзюри, Лариси Семенюк, Ніни Наунич, Тетяни Власюк), які висловили цілком зрозуміле небажання продовжувати випускати звичний формат газети, нести за це серйозну відповідальність, отримуючи трохи більше половини мінімальної зарплати.

Прийняття колективом нашої газети такого рішення зумовлене ще і низкою причин, серед яких імовірно збільшення плати за друк газети (папір закуповують в іноземній валюті, вартість якої стосовно гривні значно стрибнула), а також ціни на енергоносії. Вже тепер зрозуміло, що витрати на випуск газети зростатимуть, а говорити про появу в редакції можливостей для більшого заробітку, на жаль, поки що не доводиться. В Україні триває війна з російськими окупантами, що, безумовно, негативно вплинуло, зокрема, на діяльність підприємств, які продукують періодичні видання, тому щось прогнозувати у плані подальшої роботи справа невдячна.

І щодо закидів "доброзичливців", мовляв, потрібно збільшувати тираж, відповідь: тенденція до його зниження присутня в усіх – без винятку періодичних видань. І не останню роль у цьому зіграла пошта. Щотижня (!) до редакції та до мене особисто телефонували люди, котрі передплатили місцевий часопис (найбільше ті, що вперше) і його не отримують вчасно або й узагалі (на жаль, було й таке). Водночас, згідно з договором, поштовики були зобов'язані доставляти газету виключно за адресою, вказаною на передплатній квитанції. Тому пов'язані з цим проблеми доводилося усувати першочергово (замість того, щоб займатися творчою та керівною роботою), телефонуючи відповідним посадовим особам, які контролюють процес доставки періодики в населені пункти, зокрема пересувними відділеннями, роботу яких злагодженою назвати важко. І, повірте, такі "розмови" займали чимало часу і, навіть, нервів.

Завжди сумно, коли відходить із суспільного життя щось близьке та необхідне багатьом людям. Припиняє свою діяльність газета (ціла епоха!), що виходила... із квітня 1945 року і висвітлювала життя не одного покоління. Низький уклін і безмежна вдячність усім, хто трудився в ній, віддаючи не тільки знання, інтелект, творчі здібності, а й щедрість душі. Бо з холодним серцем виконувати цю роботу просто неможливо.

Ми щиро вдячні передплатникам газети (а читачів, зазвичай, як мінімум, утричі більше) за те, що протягом тривалого часу вони були її вірними друзями. У різні роки їх кількість змінювалася від майже 3 000 до 800 примірників. Працівники газети повсякчас прагнули, аби якомога більше світла, тепла, добра і надії було в публікаціях "Сільських новин". Бо тільки віра – доброта, співчуття, любов наповнюють її цілющим теплом, проганяючи гіркоту й зневіру, яких особливо сьогодні, на жаль, так багато серед людей.

Від імені своїх колег хочу також висловити сердечну вдячність за всебічну підтримку "Сільських новин" колишнім головам Старовижівської райдержадміністрації Володимирі Гайдуку та Володимирі Семенюку, котрі повсякчас наголошували на важливості засобу масової інформації в житті громади.

Хочу також поцінувати зусилля нинішнього очільника Старовижівської селищної ради Василя Камінського та депутатів цього самоврядного органу щодо фінансової підтримки газети у воєнний час. Особливо вдячна Василю Федоровичу за можливість спокійно, без боргів припинити діяльність газети.

Життя продовжується... Упевнена, кожен із працівників редакції знайде для себе заняття, яке принесе певні грошові надходження. Хоча буравчиком свердлить думка, що надто важко замінити роботу, яка, без перебільшень, була сенсом життя.

Та на все воля Божа. Молімося, аби Він дав сил гідно пережити випробування, які випали на долю неньки-України, кожного з нас. Найголовніше випробування на людяність. Щоби чеснота ця не заблукала десь між небом і землею, а – неодмінно десь там Угорі була почута. І хоч не всі зміни, що відбуваються, на краще – треба вірити, що все буде добре.

**Волошин Світлана (с. Смідин),
Шевчук Надія (с. Смідин)**

ОСВІТА СЕЛА СМІДИН

Довгий час смідинці зазнавали національного, соціального, релігійного гноблення. Правлячі уряди тримали в покорі неосвічених, принижених селян. Але розвиток капіталізму вимагав грамотних людей, це й стало поштовхом до відкриття церковно - парафіяльних шкіл.

В 1865 році в Смідині відкрито парафіяльну однокласну школу. Навчання в ній проводив місцевий священик Іоан Гапонович, людина грамотна, в 1837 році закінчив Волинську семінарію. В цій школі на уроках вивчили: письмо, арифметику, історію, географію, закон Божий. Навчання здійснювалось на російській мові. Розпочинався навчальний рік по завершенню осінньо-польових робіт і тривав до квітня місяця. Школярі одягалися в саморобний домотканий одяг, взувалися в постолі, носили зошити, шкільне приладдя в пляних торбинках.

Наприкінці ХІХ ст. школу перетворили на однокласне училище.

За Ризьким договором 1921 р. Смідин відійшов до буржуазної Польщі і залишався під її владою до 1939 року. У міжвоєнний період в селі існувала шестикласна школа з польською мовою навчання. Офіційною мовою стала польська, українську мову поляки називали «хлопською». Документація велася виключно польською мовою, про це свідчать документи на землю, свідоцтва про освіту.

Українська мова вивчалася як предмет 2 рази в тиждень. Книжок було мало. В Ковельському повіті, до якого належав Смідин, одна книжка припадала на 3,5 тис. жителів.

Хоча освіта в той час до 4-х класів була безплатною і обов'язковою, багато дітей не мали змоги навчатися через злидні, які панували на селі. Діти допомагали батькам обробляти землю, пасти худобу, вести домашнє господарство. Від школи можна було відкупитися. Батьки платили штраф і дитина могла не відвідувати школу, отже залишалась неграмотною. Тому більшість смідинців були неписьменними. Це прослідковується на купчих грамотах на землю, на яких на місці підпису, відбитки пальців, змочених чорнилом.

По закінченню шестикласної школи, можна було поступити в гімназію, де навчання платне. Тільки один житель Смідина закінчив Ковельську гімназію.

В 1939 – 1940 роках навчання здійснювалось на українській мові, вивчали російську, німецьку, заборонили викладати закон Божий, ліквідували «паличну» дисципліну. Велику увагу приділяли художній самодіяльності та спорту. З четвертого класу запроваджувалися екзамени. Проводилася робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення.

Та всі ці починання перервала Велика Вітчизняна війна. З 28 червня 1941 гітлерівці встановили в Смідині свої порядки. Навчання в школі фактично припинилося.

В післявоєнний період сільська рада проводила величезну роботу по налагодженню умов для навчання дітей. Труднощі полягали в тому, що не було приміщень (майже все село спалено, зруйновано), село велике, розкидане по кутках і хуторах. До початку навчального року обладнали 6 приміщень. Це були звичайні хати, де поставили збиті вручну столи та лави.

В 1944–1945 рр. в Смідині відкрито початкову школу, в якій навчалось 593 учні, завідуючим її став учитель Геращенко К. П. з Полтавської області. Учительський колектив поповнювався новими кваліфікованими спеціалістами, які прибували з східних областей України. Серед них: Пітченко І. І., Пітченко Т. Д., Сенько Т. П., Русіна У. М., Слабаш М. С., Орел О. Г., Помазун Л. М., Нечай О. П., Огієнко Т. Г., Розумейко М. М.

Учителям і учням було дуже важко, підручників не вистачало, писали на газетах і саморобних зошитах, на випадково знайдених клаптиках паперу. Але вчителів-ентузіастів не могли лякати ці труднощі. Енергії і сили освітянам надавало те, що після чорних днів окупації, діти тягнулись до знань, вчителів, як рослина до світла. До школи залучалися переростки, які не мали змоги навчатися під час війни.

Наполегливу роботу проводили освітяни по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. На всіх кутках (Сорочий, Вороній, Коршово, Заболоття) були сформовані групи малописьменних і неписьменних, в яких навчання проводилось два рази в тиждень, це дало можливість ліквідувати неграмотність до 1954 року.

Піднімалася з руїн країна, міцніла матеріальна база, краще розвивалася освіта. Одержували більше підручників, шкільного приладдя.

В 1947 р. Смідинська школа стала семирічною. В центрі села силами громадськості побудували три приміщення школи на шість класних кімнат. Це були великі хати, розділені на дві класні кімнати.

В 1949 р. почалося будівництво нової школи, до якого залучалося все доросле населення села. Тепер важко уявити, що двоповерхове типове приміщення школи побудували

всього за рік, не зважаючи на те, що цеглу доводилося возити кіньми за 12 кілометрів, вручну розпилювати сотні кубометрів лісу.

В 1950 р. навчання розпочалося в новому приміщенні на 11 класних кімнат.

В колишніх трьох приміщеннях школи обладнали шкільний інтернат для учнів 8-х класів, які навчалися в Смідині з навколишніх сіл: Паридуб, Кругеля, Журавлиного, Нових Кошар.

Урочистою подією в житті школи був перший випуск десятикласників. В 1953 р. атестат зрілості отримали 24 випускники. Навчання в той час у 8 – 10 класах було платне – 150 крб. (в старому вимірі).

В ці роки багато уваги зосереджували на позакласну роботу. Успіхом користувався танцювальний колектив, організований вчителькою А. Г. Богомазюк та хоровий, очолений здібним вчителем музики К. М. Кузьмук. Колектив Смідинської школи щорічно перемагав у районних конкурсах, брали участь в обласних.

В 1954–1955 рр. запроваджувалось в школі трудове навчання. В 5 – 7 класах уроки праці проводились в столярній та слюсарній майстернях та на пришкольніх ділянках. Цікаву дослідницьку роботу на ділянках проводив вчитель біології Швець Г. Х. Побудована теплиця, була пасіка на 5 – 6 вуликів, проводились заняття в секції бджолярів.

В 1958–1959 н. р. створено учнівську виробничу бригаду, яка була зразковою не тільки в районі, але й в області. Вона спеціалізувалась на вирощуванні кукурудзи на зерно. Про досвід роботи учнівської виробничої бригади Смідинської школи була передача по українському радіо. В цьому ж навчальному році Смідинська школа одна з перших запровадила самообслуговування. Досвід педагогічного колективу з цього питання було опубліковано в збірнику матеріалів республіканських педагогічних читань 1961 р.

Багато енергії, зусиль доклав у зміцнення матеріально-технічної бази школи, у навчально-виховний процес директор школи Пітченко Іван Іванович, родом з Полтавщини, нагороджений орденом Червоної Зірки за бойові заслуги в роки Великої Вітчизняної війни. Людина творча, обдарована, інтелігентна був взірцем не тільки для учнів, але й для всіх жителів села. Він очолював педколектив з 1951 року по 1965 рік.

В 1975 р. запроваджується кабінетна форма навчання. Силами вчителів та учнів обладнано 9 кабінетів. В цей час працювали в школі групи подовженого дня, на яких діти разом з вихователями в позаурочний час виконували домашні завдання, займалися спортом, позакласною роботою. Організоване гаряче харчування для всіх учнів. На кошти колгоспу побудована простора їдальня. Пічне опалення в школі замінене водяним, зроблене водопостачання. В 1976 р. для вчителів споруджено будинок на 12 квартир.

В 1985 р. завершено будівництво дитячого садочка на 90 місць. Тут відбувається підготовка дітей до навчання в школі.

З 1973 р. по 1996 р. директором школи працював відмінник народної освіти Демчук Петро Кузьмович.

В 1991 р. Україна стала самостійною. Школа повернулася обличчям до національних цінностей, більше годин відведено на вивчення української мови та літератури, запроваджено нові предмети: «Народознавство», «Охорона життя і здоров'я учнів», курс «Людина і суспільство».

З 1996 р. Смідинську школу очолює Кремінь Марія Любомирівна, яка докладає багато зусиль для створення найкращих умов для навчання і виховання учнів. Оновився інтер'єр школи, перероблено ряд навчальних кабінетів. В 2002 році створено «Музей хліба». В ньому виставлені експозиції: «З діда-прадіда», «Сила моя тобі, людино», «Хвала рукам, що пахнуть хлібом», «Українська ніч з її атрибутами». Завідувач музею вчитель біології Голуб Л. П.

В школі працював гурток «Колосок», очолюваний Козачук Л. Т., яка навчала дітей роботи з соломкою. Члени гуртка та їх керівник були постійними призерами районних та обласних виставок декоративно-прикладного мистецтва. Гурток «Шкільне лісництво» займався посадкою лісу, озелененням території села.

З 2001–2002 н. р. відбувся перехід до 12-ти бальної системи оцінювання.

В навчально-виховний процес впроваджується комп'ютеризація. В 2004 році обладнаний клас, який налічує 17 комп'ютерів, які з 2007 року підключені до мережі Інтернет.

Педколектив Смідинської ЗОШ І-ІІІ ступеня докладає чимало зусиль для розвитку творчих задатків у школярів, готує їх до самостійного активного життя. В Смідинській школі навчались майбутні науковці: Конончук (Статєєва) Валентина Іванівна – доктор філологічних наук, професор кафедри Ужгородського національного університету. Поляк Марія Борисівна – кандидат математичних наук, Торучко Іван Іванович – кандидат технічних наук, Шевчук Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, Чикор Валентин Петрович – кандидат медичних наук. Полковник Збройних Сил Андросюк Степан Пилипович, Карпук Степан Адамович, Зарубич Володимир Іванович – полковник СБУ, журналіст – Ваць Анатолій Степанович.

Випускники Смідинської школи працюють в різних галузях народного господарства, культури, освіти, медицини, своєю працею, знаннями примножують багатства рідної Вітчизни.

Довгий час, а саме понад два десятки років приміщення школи перебувало в аварійному стані, потребувало капітального ремонту. Були розроблені проекти на реконструкцію: перший у 1983 році, другий у 1997 році. Для реконструкції школи держава виділила понад 14 млн. гривень.

На початку реконструкції закладу планувалось поміняти лише дах, але під час ремонтних робіт стала очевидною необхідність у проведенні набагато об'ємніших робіт із добудовою спортивного залу, санітарних та душових кімнат.

Ремонтні роботи проводило ТзОВ «Будівельник» із Любомля, яке виграло тендер на реконструкцію Смідинської школи. У складі бригади будівельників працювали місцеві жителі, які власними руками створили комфортні умови для навчання дітей.

Третього вересня 2012 року з нагоди початку нового навчального року відбулося урочисте відкриття школи. До свята школа отримала в подарунок ключі від нового шкільного автобуса. Дев'ятого вересня 2012 року за християнською церковною традицією здійснено чин освячення реконструйованої школи.

В 2017 році Загальноосвітню школу І-ІІІ ступеня с. Смідин було переіменовано на опорний навчальний заклад «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступеня с. Смідин» відповідно до рішення сесії Старовижівської районної ради сьомого скликання від 05.05.2017 року. До нього входило три філії: загальноосвітня школа І-ІІ ступеня с. Паридуби, загальноосвітня школа І-ІІ ступеня с. Рудня та загальноосвітня школа І ступеня с. Сьомаки, яку закрили в 2018 році. Шкільний автобус учнів с. Сьомаки довозить до с. Рудня та с. Смідин.

В 2021 році заклад отримав назву опорний заклад «Смідинський ліцей» відповідно до рішення Смідинської сільської ради восьмого скликання від 22.12.2021 року.

Денисюк Василь (м. Луцьк)

ВИБОРЦІ СТАРОЇ ВИЖІВКИ ПІД ЧАС ВИБОРІВ У 1928 Р.

У міжвоєнний період Західна Волинь перебувала у складі Польщі. Починаючи від перших років свого перебування в регіоні, нова влада намагалася інкорпорувати його до складу нового державного організму. Необхідним елементом у цьому відношенні були вибори, для яких ключовим фактором був етнічний склад. На Волині кількісно повністю переважали українці, що складало суттєву проблему для польської влади. Незважаючи на політику, яка була зорієнтована на збільшення частки поляків тут, українці залишалися домінуючим елементом етнічної структури населення.

За переписом 1921 р., дані якого подає Ю. Крамар, українці становили близько 68% населення Волинського воєводства, поляки – 16,7%, євреї – 10,5%, чехи – 1,8%, німці – 1,7%, росіяни – 0,6% [5, с. 12]. Українці проживали переважно у сільській місцевості, що відображено і в етнічній структурі Старої Вижівки. За офіційними відомостями, у Старій Вижівці налічувалося 957 українців (96,4%), 1 поляк (0,1%) та 35 євреїв (3,5%) у 1925 р. [2, арк. 176].

Вибори 1928 р. показали, що українські політичні організації мають повну підтримку від населення. Зокрема, на Волині українські партії отримали 50,5% виборців, за польські партії та польсько-український список Безпартійного блоку співпраці з урядом – 43%, за єврейські партії – 1,5%. До сейму було обрано 46 українців, до сенату – 11, що становило найчисельніше українське представництво [3, с. 75–76].

Матеріали виборів міжвоєнного періоду є цінним матеріалом у цьому відношенні. У справі 10 фонду 283 (опис 1) є список виборців по Старій Вижівці та деяких інших населених пунктах. Усього в ньому присутні 112 імен по населеному пункту (разом по ділянці IV/16 округу № 56, що включала кілька сусідніх сіл, – 591 людина). До списку були включені тільки ті чоловіки та жінки, яким було не менше 30 років. У таблиці присутні кілька рубрик: номер; прізвище та ім'я; вік; назва населеного пункту; від якого року проживає за адресою; позначка про отримання бюлетеня; позначка про здачу бюлетеня; зауваження.

Список в архівній справі складений польською мовою і впорядкований за алфавітом. Нижче подано список українською: прізвище та ім'я; вік; від якого року проживає за адресою. Нумерація від першого до 470-го пункту включає імена людей, які проживали в інших населених пунктах ділянки:

471. Бурда Соломія, 54 р., від народження.
472. Бондар Яків, 54 р., від народження.
473. Бондар Анастасія, 50 р., від народження.
474. Болотюк Іван, 31 р., від народження.
475. Бурда Арсеній, 46 р., від народження.
476. Бурда Текля, 45 р., від народження.
477. Бондар Петро, 42 р., від народження.
478. Бондар Анна, 40 р., від народження.
479. Бдзень Казимир, 35 р., від 1924 р.
480. Хлапук Петро, 42 р., від народження.
481. Хлапук Соломія, 40 р., від народження.
482. Хлапук Іван, 53 р., від народження.
483. Худік Созонтій, 67 р., від народження.
484. Худік Феодосія, 60 р., від народження.
485. Хлапук Іван, 47 р., від народження.
486. Хлапук Ярина, 31 р., від народження.
487. Хлапук Єфімія, 40 р., від народження.
488. Філюк Дмитро, 31 р., від народження.
489. Філюк Текля, 66 р., від народження.
490. Гаврилюк Євтихій, 36 р., від народження.
491. Гаврилюк Зіновія, 31 р., від народження.
492. Гаврилюк Антоній, 37 р., від народження.
493. Гаврилюк Уляна, 32 р., від народження.
494. Грейц Андрій, 63 р., від народження.
495. Гармата Вінцентій, 70 р., від 1922 р.
496. Івчик Павло, 64 р., від народження.
497. Івчик Стефаніда, 60 р., від народження.
498. Івчик Антон, 30 р., від народження.
499. Івчик Каленик, 58 р., від народження.
500. Імбра Антоній, 39 р., від 1922 р.
501. Імбра Анна, 38 р., від 1922 р.
502. Яворський Онісім, 54 р., від народження.
503. Яворська Онісія, 54 р., від народження.
504. Яворський Максим, 35 р., від народження.
505. Ющик Архип, 43 р., від народження.
506. Ющик Пелагія, 40 р., від народження.
507. Ющик Давид, 50 р., від народження.
508. Ющик Євдокія, 48 р., від народження.

509. Каліщук Олексій, 46 р., від народження.
510. Каліщук Агафія, 40 р., від народження.
511. Конончук Андрій, 60 р., від народження.
512. Конончук Параска, 55 р., від народження.
513. Конончук Денис, 50 р., від народження.
514. Конончук Параска, 48 р., від народження.
515. Коляда Олександр, 32 р., від народження.
516. Коляда Антон, 42 р., від народження.
517. Коляда Софія, 41 р., від народження.
518. Каліщук Харитон, 71 р., від народження.
519. Каліщук Охвіста, 35 р., від народження.
520. Конончук Григорій, 42 р., від народження.
521. Конончук Уляна, 43 р., від народження.
522. Левчук Дементій, 39 р., від народження.
523. Левчук Серафіна, 35 р., від народження.
524. Матвійчук Антон, 45 р., від народження.
525. Матвійчук Євдокія, 40 р., від народження.
526. Маркевич Йона, 46 р., від народження.
527. Маркевич Єфросинія, 45 р., від народження.
528. Мазурик Марко, 50 р., від народження.
529. Мазурик Марина, 45 р., від народження.
530. Маркевич Павло, 40 р., від народження.
531. Маркевич Мокриня, 38 р., від народження.
532. Маркевич Феодор, 41 р., від народження.
533. Маркевич Марина, 38 р., від народження.
534. Маркусь Яким, 48 р., від народження.
535. Маркусь Харитина, 45 р., від народження.
536. Маркусь Петро, 43 р., від народження.
537. Маркусь Текля, 40 р., від народження.
538. Осієк Терентій, 47 р., від народження.
539. Осієк Христина, 46 р., від народження.
540. Осієк Антон, 31 р., від народження.
541. Осієк Мойсей, 33 р., від народження.
542. Осієк Марія, 31 р., від народження.
543. Осієк Данило, 56 р., від народження.
544. Осієк Макар, 40 р., від народження.
545. Осієк Марія, 38 р., від народження.
546. Осієк Єфим, 53 р., від народження.
547. Осієк Матрона, 50 р., від народження.
548. Оліферчук Леонтій, 59 р., від народження.
549. Оліферчук Меланія, 55 р., від народження.
550. Орлік Станіслав, 32 р., від 1924 р.
551. Паримончук Пелагія, 57 р., від народження.
552. Паримончук Деримедонт, 71 р., від народження.
553. Паримончук Йона, 37 р., від народження.
554. Паримончук Євгенія, 33 р., від народження.
555. Паримончук Катерина, 52 р., від народження.
556. Паримончук Андрій, 46 р., від народження.
557. Паримончук Феодора, 45 р., від народження.
558. Панасюк Антон, 35 р., від народження.
559. Панасюк Марфа, 31 р., від народження.
560. Раманчук Яків, 43 р., від народження.
561. Романчук Анна, 40 р., від народження.
562. Романчук Пилип, 40 р., від народження.

563. Романчук Тетяна, 38 р., від народження.
564. Сливка Арсеній, 33 р., від народження.
565. Савчук Іван, 48 р., від народження.
566. Савчук Макар, 51 р., від народження.
567. Савчук Оксентій, 34 р., від народження.
568. Савчук Антон, 55 р., від народження.
569. Савчук Олександра, 56 р., від народження.
570. Савчук Марко, 45 р., від народження.
571. Савчук Марина, 43 р., від народження.
572. Супрунук Ігнат, 44 р., від народження.
573. Супрунук Агафія, 40 р., від народження.
574. Сандер Іван, 34 р., від народження.
575. Сандер Онісія, 32 р., від народження.
576. Сегаль Хаїм, 50 р., від народження.
577. Сегаль Лея, 48 р., від народження.
578. Трофімчук Гордій, 31 р., від народження.
579. Трофімчук Микола, 49 р., від народження.
580. Трофімчук Уляна, 45 р., від народження.
581. Лісовський Леонід, 42 р., від 1925 р.
582. Лісовська Надія, 35 р., від 1925 р.
587. Веліховський Ігнаці, 38 р., від 1924 р. [1, арк. 5–7зв.].

Імена жінок йдуть переважно за іменами своїх чоловіків. У списку є сім людей, біля імен яких відмічено, що вони почали проживати за адресою не від народження. Імовірно, це – польські осадники (в усіх випадках дата початку проживання у Старій Вижві – 1922–1925 рр.): Вінцентій Гармата, Антоній Імбра, Анна Імбра, Станіслав Орлік, Леонід Лісовський, Надія Лісовська, Ігнаці Веліховський. Заслуговує на увагу також імена Хаїма та Леї Сегалів, імовірно євреїв, єдиних у списку (цікаво, що за відомостями 1925 р. у селищі проживало 35 євреїв).

У списку відмічено тільки дев'ять людей, які взяли участь у голосуванні до Сенату 1928 р.: Дмитро Філюк, Антон Гаврилук, Вінцентій Гармата, Павло Івчик, Антон Івчик, Антон Імбра, Хаїм Сегаль, Леонід та Надія Лісовські (єдина жінка). Вибори 1928 р. були першими, в яких активно брали участь УНДО та інші українські політичні сили на усіх українських етнічних територіях у складі Польщі. Вони намагалися якомога дієвіше проявити свій потенціал у виборах до сенату [6, с. 68]. Однак, як видно, виборці Старої Вижівки не проявили активність у цьому відношенні.

Загалом, список виборців та інші відомості мають краєзнавчу цінність. Адже це один з перших випадків, окрім церковних джерел, коли до нас дійшов список імен (а тим більше з прізвищами) мешканців цього населеного пункту. На жаль, його не можна вважати повним навіть для дорослих, оскільки йдеться про людей, не молодших 30-ти років. Проте він має важливе значення для дослідження генеалогії багатьох жителів Старої Вижівки та їхніх нащадків.

Джерела і література:

1. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. 283. Виборча комісія 56-го округу по виборах до Сейму і Сенату Польської Республіки II скликання, м. Ковель Волинського воєводства (1928 р.), оп. 1, спр. 10. Список виборців 4-16 дільниць гміни Седлище, Ковельського повіту з виборів в Сенат Польської Республіки, 1928 р., 8 арк.
2. ДАВО, ф. 454. Кураторіум Волинського шкільного округу, м. Рівне Рівненського повіту Волинського воєводства, оп. 2, спр. 276. Декларації мешканців Ковельського повіту Седлищенської гміни сіл Пісочне, Секунь, Стара Вижва, зібрані при проведенні плебісциту про мову навчання в школі, 1925 р., 285 арк.
3. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1928 рр.). *Український історичний журнал*. 1993. № 1. С. 72–84. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_1993_1_9.

4. Малєончук Г., Шваб А. Г. Міжвоєнний Луцьк: суспільно-політичний, соціально-економічний, культурний розвиток (1919–1939). Луцьк: Терен, 2022. 216 с.

5. Крамар Ю. Національно-культурна та релігійна політика урядів Польщі на Волині (1921–1939 рр.). Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. док. іст. наук. Львів, 2015. 44 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/aref_kramar.pdf.

6. Пуйда Р. Стратегія та тактика Українського національно-демократичного об'єднання 1928–1938 рр. *Гілея*. 2014. Випуск 83. С. 67–70.

Лазарук Олена (с. Мильці)

РОКИ, ЯКІ ЗМІНИЛИ ЖИТТЯ

Кожен час, місяць, рік – це історія життя. Так воно було, є і буде. В історичному вимірі життя і діяльність людини, колективу – одна мить. Та якраз із цих миттєвостей тчеться полотно історії. Після минулого йде теперішнє, а потім майбутнє. Для того, щоб воно було ясным, потрібен ліхтар історії, який світить з минулого. Прийдуть нові покоління, і ми маємо донести до них пам'ять про доленосні події своєї держави, свого краю, своєї школи.

Село Мильці – споконвічна перлина історичного минулого Волинського краю. Цікавою і багатогранною є кожна сторінка історії нашого села. Пройшовши всі випробування, ставши свідком багатьох історичних подій, торуємо свій шлях вперед.

Останні роки 2020–2023 пишуть свою історію – страшно для ХХІ століття, і в нових реальностях потрібно кожному знайти своє місце.

Новим етапом існування села стало доєднання у складі Соколищенської сільської ради до Сереховичівської територіальної громади і відповідно наш навчальний заклад був прийнятий до комунальної власності Сереховичівської сільської ради. Це дало змогу органам місцевого самоврядування скеровувати ресурси, спираючись на інтереси жителів, закладів, колективів громади. Найпершим позитивним моментом стало повноцінне долучення до ключової освітньої реформи НУШ, що дало змогу отримати повне матеріально-технічне забезпечення для першокласників 2021 року. Пізніше, з метою приведення у відповідність до чинного законодавства Загальноосвітню школу I–II ступеня с. Мильці Старовижівського району Волинської області було перейменовано на Милецьку гімназію Сереховичівської сільської ради Ковельського району Волинської області.

Громада постійно допомагає та сприяє розв'язанню проблемних питань закладу: поточні ремонти, придбання посуду для їдальні, миючих та дезинфікуючих засобів, наочності, технічних та канцелярських засобів. Тому громада, батьки, здобувачі освіти, педагоги, на чолі з мудрим керівником Міщук С. М. толерантно, виважено співпрацюють в атмосфері відкритості та взаємної довіри, єдності та відповідальності.

У житті є дні, години, хвилини, які мовби сповільнюють швидкоплинний час, позначають його темними пам'ятними віхами. Ніхто і не сподівався, що події останніх років стануть стресовими для наших буднів. Березень 2020 року ознаменувався переходом на дистанційну форму навчання у зв'язку з пандемією COVID–19 аж до завершення 2019–2020 навчального року. Відповідно у педагогів та здобувачів освіти виникали проблеми з організацією дистанційного навчання через відсутність засобів для технічного оснащеного робочого місця.

Відповідно законодавчих та нормативних документів, з метою забезпечення безпечних і сприятливих умов навчання, праці, виховання здобувачів освіти навчальний 2020–2021 рік розпочали в очній формі навчання, дотримуючись рекомендацій ВООЗ та використовуючи антисептичні засоби, захисні маски, соціальну дистанцію. За час карантину чергувались очна та дистанційна форми навчання. На початку 2022 року ситуація вже і стабілізувалась ніби, та зламала плани кривава руйнівна війна. Ніхто не сподівався, що досвід онлайн-навчання під час пандемії коронавірусу стане в пригоді в подальшому...

Повномасштабна війна стала непростим викликом для всієї системи освіти країни в цілому і нашого навчального закладу також. Відсутність сховища унеможливила провадження

освітнього процесу в звичному форматі. Навчання з використанням дистанційних технологій ускладнилось вимкненням електроенергії, повітряними тривогами. Негативно вплинув на якість освітнього процесу психоемоційний стан всіх учасників. Окремі учні, вчителі виїхали за кордон. Та всі ці фактори не зробили нас слабшими, а навпаки додали гарту, натхнення та впевненості в кожному кроці. Протягом року повномасштабної війни з росією всі долучалися до волонтерської допомоги, організованої старостою Соколищенського старостинського округу Гочачком М. В. та головою громади Шиманським Р. Т. Неодноразово всі працівники гімназії підтримували коштами в розмірі одноденного заробітку наших захисників, брали участь в благодійних заходах на підтримку ЗСУ. Не вважаємо це подвигом, а тим мінімумом, на який спроможні в умовах сьогодення.

У пріоритеті закладу – зростити активних патріотів і патріоток, громадян і громадянок, побудувати гідне майбутнє для наших дітей, нашої України. Ми будемо існувати, поки буде наставати завтрашній день. Сповнені гордості за наших співвітчизників, які понад усе цінують свободу, гідність та продовжують боронити землю України від зовнішньої агресії.

Віримо в перемогу! Все буде Україна!

Малиновський Валентин (м. Луцьк)

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У СТАРОВИЖІВСЬКОМУ РАЙОНІ

Реформа децентралізації на Старовижівщині, як і в інших районах, мала свої особливості. Початок обговорення проекту перспективного плану формування спроможних територіальних громад Волинської області (далі – Перспективний план) відбувся 28 травня 2015 р. на першому засіданні Регіональної робочої групи з підготовки проекту перспективного плану формування спроможних територіальних громад Волинської області (далі – Робоча група). На ньому були презентовані напрацювання Офісу реформ спільно з обласною державною адміністрацією. Цій презентації передували обговорення, консультації, виїзні зустрічі, робочі наради та засідання, бесіди з представниками громад, уточнення інформації, поданої райдержадміністраціями. За результатами цієї роботи, на Волині замість 426 сільських, селищних та міських рад планувалося створити 68 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), у Старовижівському районі – однієї ОТГ з центром у Старій Виживці. Результати обговорення були винесені на розгляд депутатів Волинської обласної ради. Напередодні сесії обласної ради, 23 червня зазначений проект Перспективного плану був розглянутий членами Координаційної ради органів місцевого самоврядування. За результатами активного обговорення, кількість ОТГ зросла з 68 до 74. Окремі з них не мали фінансово-економічних та інфраструктурних підстав для утворення, однак були «сформовані» на вимогу впливових депутатів обласної ради. При цьому зазначимо, що це була не остаточна цифра, адже окремі органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) ще не визначилися щодо майбутньої конфігурації об'єднання.

25 червня депутати обласної ради на позачерговому засіданні 35 сесії ухвалили Перспективний план, що відкривав шлях до початку реформи децентралізації на Волині. Однак, зважаючи на політичні та інші зовнішні впливи, що супроводжували підготовку та прийняття Перспективного плану, якість цього документа потребувала серйозної корекції. Відповідні зміни були внесені Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), який своїм розпорядженням затвердив 52 ОТГ у Волинській області. У Старовижівському районі було затверджено дві ОТГ: Старовижівську та Буцинську [1].

Однак конкретних дій щодо формування ОТГ у 2015 та наступному році на Старовижівщині не здійснювалося. Зважаючи на те, що створення ОТГ з центром у Старій Виживці гальмувалося, що у подальшому призвело до негативної конфігурації територіальних громад в районі, ініціатива почала виходити від сільських рад. У внесених змінах до Перспективного плану, затвердженого КМУ 21 червня 2017 р., значилося вже п'ять ОТГ: Буцинська, Дубечненська, Кримненська, Смідинська, Старовижівська [2]. Однак своє право

на формування ОТГ у 2017 р. реалізували лише дві громади із зазначеного переліку, а також Сереховичівська, якої не було в Перспективному плані:

1. Дубечненська сільська ОТГ: Дубечненська сільська рада (села Дубечне, Залюття, Лютка, Мокре, Рокита), Глухівська сільська рада (села Глухи, Текля);

2. Сереховичівська сільська ОТГ: Сереховичівська сільська рада (села Сереховичі, Грабове, Нова Воля), Синівська сільська рада (село Синове), Солов'ївська сільська рада (села Солов'ї, Комарове, Ниці);

3. Смідинська сільська ОТГ: Смідинська сільська рада (села Смідин, Лісняки, Паридуби), Руднянська сільська рада (села Рудня, Кукуріки, Сьомаки).

28 жовтня 2017 р. відбулися перші вибори голови і депутатів у 19 ОТГ Волинської області, у тому числі, трьох Старовижівського району. Слід зазначити на прецеденті стосовно Сереховичівської ОТГ: ЦВК призначила перші вибори в ОТГ, якої не було у Перспективному плані. Натомість, Буцинська і Кримненська громади, в силу різних причин, так і не реалізувати можливість утворення власних ОТГ.

30 жовтня 2017 р. відбулося засідання Робочої групи. На ньому йшлося про внесення змін до Перспективного плану, що стосувалися 31 громади 13 районів Волині. Найбільша дискусія розгорілася щодо Старовижівського району. Річ у тім, що попри бажання громад, які межували з проектною Старовижівською селищною ОТГ (Поліської, Мизівської, Журавлінівської та Седлищенської), селищний голова В. Семенюк вважав за потрібне спочатку реалізувати формат об'єднання, передбачений Перспективним планом 2015 р. (Старовижівська селищна, Галиновільська, Нововижівська, Старогутівська Сільські ради), а вже згодом розглянути можливість приєднання до ОТГ районного центру інших суміжних сільських рад. Експерти, які не один рік займалися децентралізацією, намагалися донести Старовижівському селищному голові, що приєднання Поліської, Мизівської, Журавлінівської та Седлищенської сільських рад до ОТГ районного центру, піде їй лише на користь. Зокрема, регіональний консультант з правових питань проекту ПУЛЬС АМУ В. Малиновський наголосив, «що після того, як у цьому районі вже сформовано три ОТГ, громаду з центром у Старій Виживці варто максимально укрупнити, адже цей район невеликий. Скільки ж там можна робити ОТГ? До цього райцентру хочуть приєднуватися сільради, а так мало де є, тому не нехтуйте бажанням сусідів господарювати спільно. Не може воля селищного голови переважати бажання більшості людей. Якщо Поліська, Мизівська, Журавлінівська та Седлищенська сільські ради приєднуються до Старої Виживки, то формування Буцинської ОТГ, котра є в Перспективному плані, стане недоцільним, адже до неї не виявили бажання приєднатися жодна із суміжних сільрад. Тому Буцинській і Секунській сільрадам варто подумати над варіантами приєднання до Старовижівської або до Сереховичівської ОТГ. Якби так сталося, то вдалося б суттєво посилити спроможність Сереховичівської ОТГ, де всього 2 тис. 300 населення, при нормативі спроможності ОТГ не менше п'яти тисяч» [3, с. 159–160].

Після активного обговорення, членам Робочої групи таки вдалося зійтися на тому, що до складу Старовижівської селищної ОТГ, окрім передбачених Перспективним планом Галиновільської, Нововижівської, Старогутівської, буде внесено ще чотири сільради: Поліську, Мизівську, Журавлінівську і Седлищенську. Натомість із її складу вивели Руднянську, що ввійшла до Смідинської сільської ОТГ. Озвучені на засіданні пропозиції щодо внесення змін до Перспективного плану будуть розглянуті на сесії обласної ради 16 листопада. Сесія обласної ради підтримала зазначений варіант, додавши до складу цієї ОТГ ще Секунську сільську раду. Розпорядження КМУ від 16 травня 2018 р. були внесені зазначені зміни до Перспективного плану, а також доповнено перелік Сереховичівською ОТГ, натомість із списку була виключена Буцинська сільська рада [4].

11 липня 2018 р. шляхом об'єднання Старовижівської селищної ради та Галиновільської, Мизівської, Нововижівської, Поліської, Седлищенської сільських рад була створена Старовижівська селищна ОТГ, перші вибори в якій були призначені на 23 грудня.

Буцинська і Секунська громади, не вбачаючи перспектив у своєму районі, почали шукати партнерів із сусіднього Ковельського району, в особі Дубівської сільської ОТГ. У січні депутати Секунської сільської ради провели опитування серед жителів села. Думка секунців розділилася: частина хотіла приєднатися до Дубової, а частина бачила себе в

складі майбутньої Старовижівської ОТГ. У лютому 2018 р. депутати сільради усе ж прийняли рішення про приєднання до Дубівської ОТГ Ковельського району.

18 березня 2018 р. у Буцині було проведено громадське обговорення на тему «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Ініціаторами об'єднання стали депутати сільської ради. Буцинський сільський голова П. Кошелюк зазначив: «Згідно із перспективним планом розвитку громад Волинської області у 2015 році, мала б бути створена Буцинська ОТГ. На нашу пропозицію створити нову об'єднану громаду не пристала жодна, яку запрошували до об'єднання. Напевне, це виявилось для буцинців повною несподіванкою. Перспективний план змінився, а на те він і план, щоб його коригувати. Натомість нині Буцинь ніби то штовхають в обійми Сереховичівської ОТГ, яку люди не вважають достатньо перспективною для їхнього села» [5]. За результатами громадського обговорення жителі Буциня підтримали пропозицію приєднання до Дубівської ОТГ з центром у селі Дубове.

13 лютого 2019 р. розпорядженням КМУ були внесені чергові зміни до Перспективного плану, якими Буцинську та Секунську включено до складу Дубівської ОТГ Ковельського району. Окрім того, Кримненську громаду було виключено з переліку спроможних ТГ, так як вона вирішила ввійти до складу Дубечненської ОТГ. До складу Сереховичівської ОТГ включено Синівську, Соколищенську, Солов'ївську громади; до Смідинської – Руднянську та Журавлинську; до складу Старовижівської – Галинівільську, Мизівську, Нововижівську, Статогутівську, Поліську, Седлищенську [6].

Лише після цього, депутати Старовижівської селищної ради закликали буцинців і секунців переглянути їхнє рішення про приєднання до Дубової ОТГ. 6 грудня 2019 р. вони прийняли відповідне звернення, в якому йшлося: «Впродовж багатьох десятиліть ми спільно творили історію нашого краю, розбудовували наші села, разом з вами переживали проблеми і негаразди, раділи здобуткам, гуртом у дружньому родинному колі відзначали свята. Ми разом дбали про те, щоб Старовижівщина розвивалася, будували школи і заклади культури, установи і організації, докладали зусиль для зміцнення їх матеріальної бази. Центральна районна лікарня, ЦНАП, дитяча музична школа, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), управління соціального захисту населення, багато інших установ та організацій служать в інтересах усіх нас.

На жаль, децентралізаційні процеси, які сьогодні тривають в Україні, внесли корективи у наше життя, поставили нас на роздоріжжі вибору, з ким далі планувати своє майбутнє. Ми глибоко переконані, що в інтересах усього району, кожного із сіл, які до нього входять, у буцинців, секунців, старовижівчан та усіх інших наших земляків воно має бути спільним. І це стає дедалі очевиднішим.

Від наших з вами рішень залежить і майбутнє багатьох інших районних організацій, підприємств та установ. Вони є спільним надбанням усіх нас, у яке було вкладено величезну працю та кошти не одного покоління жителів Старовижівщини. Тому сьогодні, у цей доленосний для неї час, кожен із нас, на наше глибоке переконання, має дбати не тільки про майбутнє свого, а й усіх інших сіл, котрі входять до поки ще існуючого Старовижівського району, відчувати відповідальність за їх долю.

Не будемо оцінювати ваші перспективи у складі Дубівської громади, але вважаємо, що розвалити те, що ми сьогодні з вами маємо, легко, а побудувати щось нове значно важче. Старовижівська селищна ОТГ за результатами фінансової діяльності сьогодні посідає високі позиції в області, за перший рік свого існування продемонструвала результативну роботу, спрямовує кошти для розвитку кожного із сіл, які до неї входять, продовжує ті традиції, які були закладені жителями усього нашого району.

Розуміємо, що рішення про приєднання до Дубівської громади вами вже прийняті, сформований Перспективний план формування територій громад Волині, але ситуацію виправити ще не пізно. Отож закликаємо вас переглянути ваші рішення на сесіях сільських рад, звернутися до Волинської ОДА щодо внесення відповідних змін до Перспективного плану формування територій громад і продовжити з нами творити спільне майбутнє нашого краю» [7].

Це запізніле звернення вже не могло вплинути на ситуацію і щось реально змінити. Однак, через відсутність законодавчого врегулювання процедури приєднання до ОТГ,

розташованих у суміжних районах, реалізувати своє право на приєднання до Дубівської ОТГ Буцинська і Секунська сільради у цьому році не змогли. Верховна Рада України так і не спромоглася внести відповідні зміни до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», відповідно ЦВК відмовила у призначенні додаткових виборів у цих сільрадах.

22 грудня 2019 р. пройшли додаткові вибори депутатів у сільрадах, що приєдналися до ОТГ, у Старовижівському районі у Кримненській (Дубечненська ОТГ) та Журавлинській (Смідинська ОТГ). Таким чином, практика приєднання суміжних громад до ОТГ у Волинській області у 2019 р. набула позитивної динаміки. Громади, які на початку реформи зайняли очікувальну позицію, побачивши успішний розвиток ОТГ, зважилися на приєднання до них.

21 січня 2020 р. відбулося ключове засідання оновленого складу Регіональної робочої групи з підготовки пропозицій щодо адміністративно-територіального устрою базового та районного рівнів, на якому були погоджені остаточні зміни до Перспективного плану. На виконання постанови КМУ, ОДА запропонувала членам Регіональної робочої групи кардинальні зміни до Перспективного плану. У першу чергу, це стосувалося сільських рад і ОТГ – суміжних з містами обласного значення. Оприлюднений проект змін до Перспективного плану викликав очікуваний спротив з боку керівників, депутатів та жителів уже створених ОТГ, які пройшли шлях добровільності, сформували через проведення перших виборів свої органи управління та взяли на себе відповідальність за стан справ у громадах. Зокрема 30 січня позачергова сесія Сереховичівської сільської ради не підтримала приєднання своєї ОТГ до Велимченської ОТГ Ратнівського району. Депутати сільської ради наголосили, що жителі громади бачать позитивні зміни, що відбулися за два роки існування Сереховичівської ОТГ і вимагають не зупиняти цей процес. Примусово об'єднавши громаду з найбіднішою громадою області – Велимченською, розвиток сіл просто припиниться. Тим більше, що 27 січня надійшло звернення від Соколищенської сільської ради у складі чотирьох сіл про ініціювання добровільного приєднання до Сереховичівської ОТГ. Вони одногослосно прийняли рішення звернутися з вимогою проти примусового об'єднання до влади країни, народних депутатів від Волині та до Волинської ОДА [8].

7 лютого відбулася позачергова сесія Зачернецької сільської ради Любомльського району. На засідання, яке було заплановане у кабінеті сільського голови, прибуло близько сотні жителів. На їх вимогу проведення сесії перемістилося до будинку культури. Люди вимагали від сільської голови Г. Шиманюк, а також від представників районної влади підтвердити чи спростувати той факт, що Зачернецька сільська рада згідно нового Перспективного плану має ввійти до складу Смідинської ОТГ. Проти цього різко висловилися всі присутні у залі, причому вимагаючи покарати винних за гальмування чи навмисний зрив процесу об'єднання із Любомльською ОТГ, якого місцеві жителі чекали вже майже чотири роки. Депутати вчергове прийняли рішення, яке виявилось вже п'ятим з початку процесу добровільного об'єднання громад, підтвердивши наміри об'єднання із Любомльською ОТГ. Також узгодили текст відповідного звернення до обласної та центральної влади [9]. Однак, ця сільська рада все ж увійде до складу Смідинської ОТГ.

Весною розпочався новий етап децентралізаційної реформи в Україні. Незважаючи на суттєві успіхи реформування (за добровільної моделі – це були найвищі показники в Європі), все ж необхідно було вносити суттєві корективи до формату реформування, адже значна кількість територіальних громад (далі – ТГ) зайняла відверто очікувальну позицію. У Старовижівському районі такими виявилися Любохинська та Старогутівська сільські ради. Так як усі терміни, передбачені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади вичерпалися (реформа мала завершитися у 2017 р.), існуюча практика добровільності могла призвести до загальної поразки децентралізаційної реформи в Україні. Зважаючи на перспективу місцевих виборів у жовтні 2020 р. та алгоритм добровільного формування ОТГ за п'ятирічний період, було прийняте політичне рішення щодо переходу до примусового варіанту, адже в інший спосіб завершити цей процес було неможливо. Правильність такого підходу підтверджував європейських досвід.

Початком цього процесу стало прийняття 16 квітня 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних

центрів ТГ». Цим Законом встановлювалося, що до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України (далі – АТУ) визначення адміністративних центрів ТГ та затвердження територій ТГ здійснює Уряд. Їх визначення та затвердження здійснюються на основі затверджених КМУ Перспективних планів. Рішення КМУ про визначення адміністративних центрів ТГ та затвердження територій ТГ подається до ЦВК для прийняття нею рішення про призначення перших місцевих виборів депутатів сільських, селищних, міських рад і сільських, селищних, міських голів відповідних ТГ [10]. Таким чином Уряду було надано право самостійно визначати адміністративні центри ТГ та затверджувати їх території, що відкрило шлях до завершення реформування базового рівня АТУ.

На основі цього Закону України, 13 травня КМУ схвалив розпорядження «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Волинської області» [11], яким було затверджено 53 ТГ. Таким чином, уся територія області була охоплена ТГ. При цьому, окремі діючі ОТГ були включені до складу більших ТГ, які ще не були створені.

12 червня 2020 р. стало історичним днем у ході реформи децентралізації, адже цього дня КМУ на позачерговому засіданні визначив адміністративні центри та затвердив території усіх 1469 ТГ України. До цього Україна йшла шість років, якщо робити відлік від старту реформи децентралізації, або 29 років з часу відновлення своєї Незалежності. Розпорядженням КМУ «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій ТГ Волинської області» від 12 червня завершилося формування 54 ТГ області, у тому числі, чотирьох у Старовижівському районі: Дубечненської (Дубечненська, Глухівська, Кримненська, Любохинівська); Сереховичівської (Сереховичівська, Синівська, Соколищенська, Солов'ївська); Смідинської, (Смідинська, Зачернецька (Любомльський район), Руднянська, Журавлинська), Старовижівської (Старовижівська, Галинівільська, Мизівська, Нововижівська, Старогутівська, Поліська, Седлищенська) [12].

Оцінюючи формат утворених ОТГ Старовижівського району, варто зазначити, що така їх кількість та приєднання двох сільрад до ТГ Ковельського району (з умовною компенсацією однієї сільради Любомльського району), у порівняно невеликому районі не є оптимальною. Це стало результатом відсутності продуманої місцевої політики та координації цієї важливої роботи з боку органів публічної влади як районного, так і обласного рівнів, а також пасивністю окремих громад та їх очільників. Наслідком цього стало утворення невеликих ТГ з проблемною фінансово-інфраструктурною спроможністю, що постійно перебуватимуть у зоні ризику. У такому районі з населенням менше 30 тис. доцільно було сформувати одну ТГ, максимум – дві.

Після цього зазнав реформування субрегіональний рівень АТУ. Території районів, сформованих у радянський період, не відповідали реаліям сьогодення, а тому вже давно потребували трансформації. Паралельно мало бути врегульоване питання місії та функціоналу органів публічної влади субрегіонального рівня.

Після довготривалих і активних обговорень, 17 липня 2020 р. Верховна Рада України підтримала проект постанови № 3650 про ліквідацію 490 існуючих районів і створення замість них 136 нових. Старовижівщина увійшла до складу Ковельського району (з адміністративним центром у місті Ковель). Вибори депутатів районних рад у ліквідованих районах не проводитимуться. Повноваження депутатів районних рад у ліквідованих районах припиняються в день набуття повноважень депутатів районних рад, обраних на перших виборах до районних рад у новоутворених районах [13].

На цьому процес реформування базового і субрегіонального рівнів АТУ був завершений, що стало великою перемогою всіх причетних до реформи. Долаючи перманентний опір опонентів, децентралізаційна реформа в частині реформування територіального устрою у 2020 р. була логічно завершена. Складний п'ятирічний шлях з багатьма перешкодами було подолано, вдалося досягнути головного завдання реформи – на всій території України замість 11 626 сільських, селищних, міських рад було сформовано 1469 ТГ – основу муніципальної влади базового рівня і головних надавачів громадянам якісних публічних послуг, до сфери компетенції яких віднесено всі питання місцевого значення. Ще однією великою перемогою стала просторова трансформація субрегіонального рівня –

ліквідовано 490 районів, сформованих ще у радянський період, та утворено 136 нових районів, котрі відповідають вимогам NUTS–3.

Місцеві вибори 25 жовтня 2020 р. на новій територіальній основі завершили цей етап реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Підводячи підсумки результатам голосування зазначимо, що Старовижівська селищна ТГ отримала нового голову. Ним став самовисуванець Василь Камінський, який випередив інших шістьох кандидатів. У сільських ТГ діючі сільські голови вчергове отримали підтримку своїх громад: Анатолій Костючик у Дубечненській, Оксана Піцик у Смідинській, Ростислав Шиманський у Сереховичівській ТГ.

Джерела та література:

1. Про затвердження перспективного плану формування територій територіальних громад Волинської обл.: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.09.2015 р. № 993-р. *Урядовий кур'єр*. 1 жовт. 2015 р. С. 5.

2. Про внесення змін до перспективного плану формування територій територіальних громад Волинської обл.: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 21.06.2017 р. № 442-р. *Урядовий кур'єр*. 30 черв. 2017 р. С. 12.

3. Малиновський В. Я. Реформа децентралізації у Волинській області: монографія. Луцьк: ПП «Волинська друкарня», 2021. 352 с.

4. Про внесення змін до перспективного плану формування територій територіальних громад Волинської обл.: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.05.2018 р. № 328-р. *Урядовий кур'єр*. 26 трав. 2018 р. С. 8.

5. Легка Н. На Волині дві сільські ради готові «відколотися» від району. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/na-volyni-dvi-silski-rady-hotovi-vidkolotysia-vid-rayonu/>

6. Про внесення змін до перспективного плану формування територій територіальних громад Волинської обл.: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.02.2019 р. № 65-р. *Урядовий кур'єр*. 22 лют. 2019 р. С. 10.

7. Жителів сіл Секунь і Буцинь просять приєднатися до Старовижівської ОТГ. *Район. Стара Вижівка*. 2019. 9 груд. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/201327-zhiveliv-sil-sekun-i-butyn-prosiat-priednatisia-do-starovizhivskoyi-otg>.

8. Сереховичі не хочуть приєднуватися до Велимча. Депутати Сереховичівської сільради одноголосно проти приєднання до Велимченської ОТГ. *Волинь*. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/145387-serekhovychi-ne-khochut-priednuvatysia-do-velymcha>

9. В Зачернеччі селяни хочуть об'єднатися з Любомльською ОТГ. URL: <https://lyuboml.rayon.in.ua/news/217947-v-zachernechchi-seliani-hochut-obednatisia-z-liubomliskoju-otg>.

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України від 16.04.2020 р. № 562-IX. *Голос України*. 2020. 13 трав. С. 4.

11. Про затвердження перспективного плану формування територій громад Волинської обл.: затв. розпорядженням Каб. Міністрів України від 13.05.2020 р. № 590-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 17 черв. С. 14–15.

12. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Волинської обл.: постанова Каб. Міністрів України від 12.06.2020 р. № 708-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 10 лип. 2020. С. 9.

13. Про утворення та ліквідацію районів: затв. Постановою Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX. *Голос України*. 2020. 18 лип. С. 8, 10.

Михалевич Микола (с. Кортеліси)

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ РІДНИХ ПРОВІДНИКА ОУН СТАРОВИЖІВЩИНИ АНДРІЯ МИХАЛЕВИЧА «КОСА»

Під час боротьби з українськими повстанцями, які воювали за вільну Україну, сталінська влада не гребувала жодними методами, щоб позбавити їх підтримки місцевих

жителів. Одним із основних заходів було переслідування та висилка у віддалені райони рідних і близьких вояків УПА. Показовою у цьому відношенні є доля сім'ї одного з найбільш видатних діячів ОУН та УПА в нашому краї Андрія Михалевича «Коса», який народився на х. Хочево біля с. Замшани у 1918 р. Ще в 1939 р. його призначили керівником Седлищанського районного проводу ОУН [1, с. 470]. У період німецької окупації Андрій Михалевич став помітною постаттю у національно-визвольному русі як референт служби безпеки ОУН і керівник Седлищанського (з червня 1946 р. Старовижівського) районного проводу ОУН. З квітня 1947 р. він Старовижівський надрайонний провідник ОУН, а з жовтня 1949 р. референт Служби безпеки і заступник провідника ОУН Ковельської округи. Тому радянські репресивні органи за ним постійно, хоча і безуспішно, полювали. Значно простіше було розправитися з його рідними, які проживали на території Замшанівської сільради [10].

Виселення у Молотовську область

Вже в листопаді 1944 р. сім'я Михалевичів була заарештована для висилки в Сибір. По дорозі на станцію Ковель затриманих розмістили у школі с. Сереховичі і незважаючи на охорону вони звідти втекли. Лише дід Йосип Данилович, який мав 87 років, був вивезений на спецпоселення у Молотовську (Пермську) область Росії, де 26 березня 1945 р. помер від голоду. Цікаво, що чекісти називали його у своїх документах дідусем і звинувачували, що він «брав активну участь у ворожій роботі, як розвідник та пособник бандформувань» [4, с. 215].

Через деякий час втікачі повертаються до свого дому на хуторі та продовжують господарювати. До 1945 р. батьки Андрія Михалевича – Сергій Йосипович та Мотрона Терентіївна мали 14 га землі, одну пару коней, три корови, кінну молотарку, віялку, сільгоспінвентар та господарські будівлі. Найманої робочої сили ніколи не використовували. Батькам допомагали молодші діти та дружина Андрія – Наталія. На питання слідчих про соціальне походження Сергій Йосипович відповідав, що він селянин-середняк, але Замшанівська сільська рада написала у довідці, що він куркуль [4, с. 45]. Надії родини Михалевичів на те, що радянська влада про них забула, виявилися марними. Обласне управління НКВД оформило на них облікову справу і в жовтні 1945 р. затримало їх, «як членів сім'ї учасника банди ОУН, які переховувалися». Три місяці тримали у Старій Вижві у бліндажах. А 15 лютого 1946 р. були засуджені рішенням Особливої Наради при НКВД СРСР і вислані на Воткінське торфопідприємство Молотовської області. Вислані були батьки Андрія Михалевича і троє їх неповнолітніх дітей – Юхимка, 1932 р. н., Григорій, 1936 р. н., і Анастасія, 1938 р. н. Умови життя в засланнях були дуже суворі. У Михалевичів не було навіть можливості заробити на продукти для своїх дітей, тому вони вирішують втікати додому. Ймовірно, що на це їх рішення вплинули і попередні розмови із сином Андрієм та іншими повстанцями [4, с. 18]. В архівно-кримінальній справі Михалевича С. Й. та інших, як речовий доказ збереглася листівка ОУН.

За українську самостійну соборну державу!

ВОЛЯ НАРОДАМ!

ВОЛЯ ЛЮДИНІ!

ДО НАСИЛЬНО ВИВОЖУВАНИХ НА СИБІР І НА БІЛЬШОВИЦЬКІ КАТОРЖНІ РОБОТИ

Московсько-більшовицькі окупанти, що насильно загарбали Україну, намагаються навіки закріпити її за собою, шляхом масового фізичного винищення українського народу. Одним із засобів фізично винищити український народ є широко застосоване **масове вивожування українського населення на Сибір, на каторжні роботи в Донбас і т. д.** Зокрема, масові вивози проводить окупант на західно-українських землях, де найширше розгорнулася визвольна протибільшовицька боротьба українського народу. Московсько-більшовицькі імперіалісти думають, що вирвавши Вас із рідного середовища і кинувши на люту каторгу, вони послаблять визвольну боротьбу на наших землях. Вони думають, що між чужими людьми Ви не зможете «бунтуватися», що не маючи підтримки з боку своїх однодумців і близьких, Ви не відважитесь боротися проти СРСР; що забудете на чужині про свій народ і його змагання. Вони думають, що в снігах Сибіру і темних підземеллях рудників і шахт зломиться Ваш волелюбний дух і згасне душений морозним вітром Ваш патріотизм. Більшовицький окупант задумує врешті Вашими руками, руками тих, яких він жорстоко скривдив, позбавив рідних хат і яким помордував дітей – будувати свою криваву імперію.

Своєю непосильною працею, глибоко під землею, в понурих лісах і тундрі Сибіру Ви, як німі новітні раби, маєте будувати царство для ката Сталіна. На Ваших кістках і крові має ще більше зміцніти советська тюрма народів, щоб у найближчій війні ще більше поширитись коштом загарбання і поневолення нових народів.

Загрожено вивозом! Не давайте ловити себе й арештовувати! Якщо сподіваєтесь вивозу – **втікайте** й у всякий спосіб скривайтеся! Коли ж Ви, батьки дрібних дітей, старики чи не способні до втечі або не маєте змоги втекти, то насамперед не впадайте в розпуку. До вивозу, по можливості, підготуйтеся. **Не залишайте ворогові свого майна!** Беріть зі собою те, що можете взяти, а решту знищуйте, роздавайте тим, що залишаються.

У холодних, брудних вагонах, на далеких шляхах Ви згадуйте тих, які вже довгі роки мучаться у тюрмах та інших більшовицьких катівнях і не ломляться, витримують. Ви згадайте там своїх дітей, братів і сестер – повстанців, що будучи вже цілі роки вічно гоненими і переслідуваними, часто голодними, без даху над головою і спокійного місця, де можна було б перев'язати завдану ворогом рану, – не падають на дусі, не кидають з рук зброї. Вони пам'ятають про Вас і за Вас борються. Будьте їх гідні.

На місцях – у шахтах, рудниках і лісах, на «стройках» - будьте і далі тими українцями, героїчну боротьбу яких подивляє нині весь світ. У всіх, навіть найважчих умовах, Ви збережіть свою українську душу і вірте в нашу перемогу. **Учіть своїх дітей української мови й українського Отченашу. Виховуйте в них безсмертну любов до України і заляту ненависть до її більшовицьких окупантів...**

Смерть Сталіну і його партійно-енкаведівській кліці – організаторам сибірських каторг! Хай живе незнищимий український народ! [4, с. 451]

Втеча і поневірвання по чужих людях

У червні 1946 р. Сергію Йосиповичу вдалося придбати квитки на пароплав і вся сім'я Михалевичів вирушила додому. Спочатку по річках Камі і Волзі допливли до Саратова, а потім поїздами їхали до Ковеля. Тут жили старші дочки – Ольга і Тамара, які перевели своїх рідних у с. Колодяжне до Гаврила Бутрима. Його дружина - Домна Матвіївна була родом із с. Замшани. Протягом досить тривалого часу члени сім'ї Михалевичів жили в цьому селі, але з метою конспірації – у різних людей. Сергій Йосипович у серпні 1946 р. перейшов до Федчук Олександри, чоловік якої був арештований і засуджений до 25 років. Виконував у неї різні господарські роботи, потім пішов у с. Шайно Луківського району (нині с. Журавлине) до Яцика Севелія, в якого кілька тижнів молотив хліб. У серпні 1947 р. Сергій Йосипович вперше після втечі із заслання зустрівся зі своїм сином Андрієм [13].

Свідчення Сергія Михалевича: «У серпні 1947 р. я проживав у с. Шайно Луківського району, в Яцика Петра. До мене прийшла моя дочка Тамара і сказала, щоб я разом з нею ішов на зв'язок до сина Андрія. Наступного дня в Труденському лісі біля с. Буцинь Старовижівського району до нас прийшов «Іван», який провів нас до інших повстанців. Там був син Андрій «Кос», «Сміливий», «Архип», «Ярий» та інші. Пізніше я дізнався, що «Ярий» є їх командиром (керівник Ковельського окружного проводу ОУН – Авт.). Там був ще один бандит, якого підозрювали у зв'язках з органами МГБ і в ту ж ніч вони його ліквідували... Зустрівшись із сином «Косом» поговорили з ним на різноманітні теми: як я втік з місць поселення, де до цього часу переховувався. Після бесіди Андрій сказав, що я буду переховуватися в с. Самари в Касянчука Михайла і буду допомагати йому по господарству в міру можливості [4, с. 30].

Але спочатку «Кос» наказав батькові зайти в с. Комарове Ратнівського району до Василя Шури. Останній пізніше згадував: «Приблизно в серпні, під вечір, до мене в будинок прийшов старий, років до 70, на двох костилах, який мені заявив, що він є батьком «Коса» і що він у мене відпочине з тиждень. Я пояснив йому, що жити такий час у мене не можливо, через нестачу продуктів харчування. На що батько «Коса» сказав, що в такому разі він побуде в мене не більше двох днів... Перед тим, як іти батько «Коса» сказав, що на моє ім'я будуть приходити листи з Сибіру від жінки «Коса» до нього і ці листи я повинен буду віддавати Макару Антонюку, жителю с. Комарове [3, с. 188]. Через кілька днів туди прийшов «Зоренко» і перевів Сергія Йосиповича у с. Самари до Михайла Касянчука. Допомігав господарю будувати клуню та виконувати іншу роботу. Під час перебування у Самарах Сергія

Йосиповича кілька разів відвідували повстанці, які приносили продукти та одяг. Відтоді «Кос» постійно турбувався про свого батька. Мотрона Терентіївна також у різний час жила в селах Колодяжне, Шайно та Комарове. В останньому селі до неї кілька разів приходили повстанці, а Омелян Харлампович «Ясень» подарував хустку і чоботи. На початку 1948 р. від сина Андрія вона отримала 200 карбованців, щоб перевезти чоловіка Сергія, який зламав ногу, із Шайно у Комарове [3, с. 194]. Пізніше Сергій Йосипович переховувався також на хуторі Липовий біля с. Гірники та в с. Заброди у Шмиговської Параски. Іноді ходив по селах і просив продукти. Хто що міг - те й давав. У літній час часто ловив рибу в річці Прип'ять. У жовтні 1949 р. пішов на хутір Ферма Видраницької сільради до Лахтюка Сазона, де і був затриманий оперативно-військовою групою [8, с. 5].

Мотрона Терентіївна на початку 1949 р. переховувалася в с. Лучичі, а потім у Забрдах у Борецьких Євдокії і Терентія. Кілька разів зустрічалася з сином Андрієм і один раз із дочкою Марією. У березні «Кос» попросив матір піти в с. Гірники і забрати в одного жителя свого молодшого сина Федора, 1939 р. н. та перевести його до Марії Філіпчук. Марія, по-вуличному Бобелиха, жила на хуторі Вороничка Адамівської сільради. Одного разу, коли вона виходила з лісу, то зустріла групу повстанців, серед яких був «Кос». Свідчення Марії Філіпчук: «Після попереднього знайомства, «Кос» сказав, що він мене добре знає, тому він хоче у мене переховати свого сина Федора, якого я повинна годувати і вдягати. Я на це «Косу» дала свою згоду. ... На початку 1949 р. до мене в хату під вечір прийшла вже не молода жінка, яка назвала себе матір'ю «Коса» і з собою привела хлопчика на ім'я Федір, віком 11-12 років» [6, с. 81]. Оскільки перебувати на одному місці було небезпечно, Мотрона Терентіївна часто ходила по селах і ночувала у різних людей. Зрештою вона втомилася від такого життя і на початку грудня 1949 р. прийшла в Замшанівську сільраду та сказала, що більше не буде переховуватися і хоче зустрітися зі співробітником МГБ. До неї прийшов лейтенант Босий і відвіз у Ратне, де її допитували про зв'язки із повстанцями. Потім відвезли в Луцьк, де також допитували про зв'язки із сином Андрієм та зятем «Панасом», але вона заявила, що з ними ніколи не зустрічалася і її відпустили на проживання в с. Замшани. Чекісти за нею сліdkували, щоб вийти на «Коса», але це нічого не дало. Через кілька місяців її знову затримали і судили разом із чоловіком [10].

Наталія – дружина «Коса»

Дружина Андрія Михалевича – Наталія, 1921 р. н., була затримана разом із його батьками та сестрами восени 1945 р., але втекла із камери попереднього ув'язнення Седлищанського райвідділу МВС. Пізніше, пояснюючи слідчим мотиви своєї втечі, вона сказала, що не хотіла бути висланою, і дуже скучила за малолітнім сином Федором, який знаходився у замшанівських родичів. Кілька місяців Наталія переховувалась у Величому, Видричах та на синівських хуторах. У березні 1946 р. її знову затримують. Під час допитів визнала себе винною в тому, що є дружиною районного провідника ОУН «Коса» і що підтримувала з ним зв'язок. Наталія також розповіла, що її чоловік озброєний автоматом і пістолетом. Ще під час проживання на хуторі вона його регулярно переховувала і забезпечувала продуктами харчування. Приходячи додому чоловік їв, відпочивав, грався з дітьми. Перед тим, як іти він зазвичай запитував: «Що нового?», «Чи є в селі військові?» [4, с. 190].

Після переходу на нелегальне становище Наталія при допомозі голови Видричівської сільради придбала паспорт на прізвище Бігун Ганни Архипівни, з яким ходила по селах. За цей час тричі зустрічалася з чоловіком і повідомляла йому в яких селах є військові. Наталія також розповіла, як «Кос» її переконував, що незабаром буде відновлена Самостійна Україна і вона йому вірила. Вироком військового трибуналу Наталію Михалевич засудили до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з конфіскацією майна [4, с. 191].

Засудження сестер Тамари, Ольги та Юхимії

Старша сестра Андрія Михалевича – Тамара ще до війни вийшла заміж за шофера Федора Пашинського, але він загинув у перші дні війни. Другий її чоловік – Іван Савлук був віруючою людиною і не хотів воювати. Він переховувався, щоб уникнути призову в Радянську армію. Під час однієї з облав його спіймали військові й розстріляли на очах у вагітної дружини. Тамара жила в Ковелі і до неї приїхала жити сестра Ольга 1929 р. н., яка влаштувалася

працювати на залізницю. Сестри допомогли своїм рідним, які втекли із заслання, знайти прихисток у с. Колодяжне, але самі за це пізніше жорстоко поплатилися [11].

Сестри Пашинська Тамара і Михалевич Ольга були арештовані Управлінням Охорони МГБ на Ковельській залізній дорозі 13 грудня 1947 р. і притягнуті до кримінальної відповідальності «за пособницьку діяльність бандам антирадянської організації українських націоналістів». Під час допитів слідчі жорстоко били дівчат та знущалися над ними, щоб не померти від катувань вони змушені були підписати фальшиві протоколи. Обвинувачена Тамара Пашинська в процесі попереднього слідства визнала себе винною, що неодноразово в 1946-1947 р. разом зі своєю сестрою Ольгою зустрічалася в домовлених місцях з братом Андрієм та іншими повстанцями, яких забезпечувала папером для друку та іншими предметами [4, с. 214]. Ольга, крім того, розповіла, що працюючи на залізничному транспорті, повідомляла «Косу» дані про перевезення на Ковельському залізничному вузлі, про настрої робітників на залізниці та іншу розвідувальну інформацію. Пізніше вона згадувала, що слідчий Клеткін постійно бив її по голові і вона боялася, що її можуть скалічити [15, с. 47]. Справу сестер розглядав військовий трибунал військ МВС Рівненської області. З якогось дива їм висунули звинувачення у зраді Батьківщини і засудили до максимального терміну ув'язнення - 25 років виправно-трудова таборів та 5 років позбавлення прав без конфіскації майна у зв'язку з його відсутністю. В обґрунтуванні вироку члени військового трибуналу на чолі з майором юстиції Алексєєвим написали, що цей вирок вони винесли у відповідності з указом Президії Верховної Ради СРСР від 26.05.1947 р. «Про відміну смертної кари» [4, с. 205]. Тобто браві офіцери МВС готові були засудити ні в чому невинних юних дівчат до розстрілу і тільки недавно прийнятий указ цьому завадив.

Одночасно з Тамарою і Ольгою була арештована їх молодша сестра Юхимія, яка прийшла до них в гості. Оскільки вона була неповнолітня, то її під час допитів не били. Вона заперечила свою причетність до ОУН, але визнала, що двічі зустрічалася у 1946 р. зі своїм братом Андрієм у с. Велимче в будинку Марії Киселихи, у якої тоді працювала і жила. Під час зустрічей брат розпитував про втечу із заслання та нинішнє життя, Юхимка відповіла що живе добре. Також один раз зустрічалася в с. Видраниця із сестрою Калачук Марією, яка перебувала у підпіллі. Юхимію 16 місяців тримали в Рівненській тюрмі, аж доки не виповнилося 18 років, а потім засудили до 10 років таборів [4, с. 196].

Сталінські табори та життя в Сибіру

Навіть після закінчення слідства батьки Андрія Михалевича Сергій та Мотрона ще кілька місяців утримувалися у внутрішній тюрмі УМГБ Волинської області. Лише 26. 09. 1950 р. рішенням Особливої наради при міністрові МГБ СРСР вони були засуджені до 10 років виправно-трудова таборів, як пособники ОУН [4, с. 351]. Фактично ж їх покарали лише за те, що вони були батьками відомого націоналіста. Разом з ними такі ж вироки отримали жителі с. Заброди – Ликерія Шиманська, Максим Повх та Ганна Гришук. Для відбування покарання Михалевичів відправили в Озерний табір біля м. Тайшет Іркутської області. Там вони важко працювали на добуванні слюди, хоча згідно медичної довідки взагалі були непридатні до фізичної праці. Зміни на краще для політичних в'язнів почалися лише після смерті Сталіна. Влітку 1956 р. спеціальна комісія визнала засудження Сергія та Мотрони Михалевичів правильним, але прийняла рішення обмежитися відбутим терміном покарання і з під варті звільнити. Та повертатися додому вони не мали права, після табору їх відправили на спецпоселення у Кемеровську область [11].

Сестри Тамара та Ольга відбували покарання у колимських таборах, де працювали на шахтах. Робота під землею була не тільки важкою, але й дуже небезпечною. Багато в'язнів гинули під завалами. Пізніше Ольга була переведена на будівництво аеродрому біля Магадана. Тамара та Ольга дочекалися омріяного звільнення у тому ж 1956 р., що і їх батьки. Обидві сестри вийшли заміж за колишніх політв'язнів та так і залишилися жити у Магаданській області. Порівняно недалеко від них у Красноярському краї в таборі була їх молодша сестра Юхимія [15]. На спецпоселенні жила в Удмуртії, а потім перебралася ближче до батьків у Ленінськ-Кузнецький. Дружину «Коса» Наталію спочатку відправили у табір біля Воркути, а пізніше в Мордовію. Через важку хворобу отримала інвалідність. Відсиділа дев'ять років, і один рік зарахували по заліках. Після звільнення поїхала в Ленінськ-Кузнецький, де

влаштувалася на роботу. Тільки там, нарешті, вона змогла зустрітися зі своїми синами – Іваном та Федором [9].

Андрій Михалевич дуже не хотів, щоб його діти виховувалися в радянських установах у комуністичному дусі. Тому до останньої можливості переховував їх у різних людей. Його старший син Іван, 1938 р. н., під час приїзду в Кортеліський історичний музей у травні 2018 р. згадував, що найважче йому довелося, коли він у семирічному віці потрапив у бездітну сім'ю. Господарі наказували йому весь день сидіти у темному припічку, і тільки вночі можна було вийти на вулицю. Одного разу підслухав, як чоловік сказав дружині: «Коса» все одно вб'ють, і то не просто вб'ють, а повісять». Тому дуже зрадив батькові, який прийшов уночі ще з кількома повстанцями. Кинувся йому на руки і хотів розповісти про підслухану розмову, але не встиг. Пролунала автоматна черга і повстанці кинулися втікати. Через деякий час у хату зайшли військові й один з них сказав: «Ушел «Кос». Очень жаль». Ці слова викликали неймовірну радість у маленького хлопчика. Наступного дня за ним прийшла молода дівчина і забрала в сусіднє село Глухи. Там Івана усиновив дядько і він отримав ім'я Димарчука Миколи. Переїхали жити в Одеську область. Після смерті дядька повернувся на Волинь і навчався в інтернаті, а потім в індустріальному технікумі в Дніпропетровську [13]. Але ця розповідь Івана Михалевича у деяких моментах суперечить архівним документам. Наприклад, жителька с. Заброди Марія Хоцевич розповіла, що восени 1949 р. до неї прийшла Ликерія Шиманська і сказала, що до неї мають привести сина «Коса» - хлопчика років 12, якого потрібно залишити в себе, поки вона його забере. «Під вечір прийшов син «Коса» по імені Іван і коли вже стемніло, забрала його до себе. При цьому вона сказала, що коли до мене прийде чоловік із с. Адамівка і запитас, чи є у вас даремний служка, то я повинна відповісти що є, і направити цього чоловіка до неї. Приблизно через два тижні до мене прийшов невідомий чоловік і сказав домовлений пароль і запитав, де заходиться син «Коса» [2, с. 27]. Пізніше Івана ще раз привів до Хоцевич житель с. Адамівка Федір Мірчук. Він розповів, що хлопчик пас у нього корів, але військові про це дізналися і він боявся, щоб його за це не заарештували. І цього разу Івана забрала до себе жителька с. Заброди Ликерія Шиманська [2, с. 29]. Крім Івана, в Україну пізніше повернулася його тітка Анастасія. Вся інша велика родина Михалевичів так і залишилася жити в Сибіру.

Джерела та література:

1. Антонюк Я. Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955). Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2014. 1069 с.
2. Архів Управління Служби безпеки України у Волинській обл. Фонд припинених архівно-кримінальних справ. Спр. 8659. Хоцевич Марія Дмитрівна. 346 арк.
3. Там само. Спр. 5193. т. 1. Бірук Микола Іванович. 269 арк.
4. Державний Архів Волинської області. Ф. 4666. Оп. 2. Спр. 3369. т. 2. Михалевич Сергій Йосипович та інші. 454 арк.
5. Там само. Спр. 1944. Антонюк Сидір Макарович. 203 арк.
6. Там само. Спр. 483. Борецький Терентій Федорович. 416 арк.
7. Там само. Спр. 1062. Данилюк Улян Антонович. 252 арк.
8. Там само. Спр. 1040. Лахтюк Созонтій Васильович. 82 арк.
9. Капітула І. Родина Михалевичів із Замшан – родина нескорених і сильних духом. *Ратнівщина*. 2018. 1 червня. С. 4.
10. Михалевич М. Боротьба до останнього подиху. *Ратнівщина*. 2018. 6 липня. С. 8.
11. Там само. 2018. 17 серпня. С. 8.
12. Михалевич М. Таємниця повстанського схрону. *Ратнівщина*. 2020. 2 червня. С. 5.
13. Михалевич М. Вони страждали за волю України. *Ратнівщина*. 2020. 21 серпня. С. 4.
14. Романюк Ф. Так визрівала воля. Луцьк, 2006. 245 с.
15. Хотинська М. Минуле стукає у серце: біографічно- публіцистичний нарис. Луцьк: Надтир'я, 2009. 280 с.

ОСВІТА У СЕРЕХОВИЧІВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

«У великій війні не буває дрібниць. Кожен з нас – борець. Кожен з нас – основа оборони», – сказав Президент України Володимир Зеленський. Перераховуючи всі знаряддя війни, Зеленський закінчив несподіваним словосполученням: вчительська указка. Це і є той прихований фронт в обороні України – боротьба вчителів та батьків за те, щоб зберегти освіту.

Учасники освітнього процесу Сереховичівського ліцею з гідністю прийняли цей виклик, адаптувалися і спільно налагодили ефективне дистанційне навчання. Результати опитування серед батьків та вчителів дали змогу адміністрації закладу більш чітко зрозуміти побажання щодо форми та формату навчання, очікування та можливості.

Переоблаштування приміщення льоху закладу під найпростіше укриття дозволило змінити формат навчання на змішане. Освітній процес організовано за ротаційною моделлю: відвідування занять очно чергувалося між класами через тиждень. Навчання відбувалося у дві зміни: 1-4 класи – з 9:00 год, 5-11

класи – з 13:00 год. Розклад занять адаптований до воєнного стану і включав у себе психологічну хвилинку та хвилину мовчання. Діти засвоювали частину матеріалу онлайн, а частину – офлайн, у класі. Новий матеріал, практичні, лабораторні роботи тощо проводили на очних заняттях, а відпрацювання навичок відбувалося під час онлайн-зустрічей.

Головне завдання педагогічного колективу полягало в тому, щоб дати дітям відчуття безпеки та підготувати якісне підґрунтя для плідного навчання. Вчителі перезавантажили свої підходи і зрозуміли найважливіше:

- залишатися поруч з дітьми та підтримувати їх у важкий час;
- продовжувати не лише ділитись знаннями, а й мотивувати ці знання здобувати.
- приділили увагу співпраці з батьками учнів, особливо початкової школи, оскільки саме вони організовують навчання своїх дітей.
- ознайомити батьків, як відбуватиметься навчання, узгодити розклад навчальних занять, роз'яснити, як працювати з навчальними платформами та платформами для організації відеоконференцій, як поводитися самим та допомогти дітям у випадку повітряної тривоги.

Як вдалося адаптувати свої плани до такого навчання?

- Обрали теми, які можна перенести на самостійне опрацювання учнями, врахувавши всі наявні якісні ресурси;
- ущільнили теми, простіші для засвоєння, і навпаки – визначили ті, що потребують детальнішого вивчення;
- визначили теми, що вивчаються вперше і без яких неможливе засвоєння подальшого матеріалу.

Навчання відбувалося із застосуванням платформ Meet, Google Classroom та сервіс-месенджерів Viber, Telegram. Педагоги ліцею активно використовували матеріали з відеохостинга YouTube, сервісів «Всеукраїнська школа онлайн», «На Урок», «Всеосвіта», «Освіторія», «Едера».

Академічна свобода дозволила педагогам ліцею обрати форми й методи реалізації дистанційного навчання.

Viber став найпершим помічником у налагодженні зв'язку з учнями та батьками. З його допомогою змогли надсилати завдання для самоопрацювання, повідомляти про їх виконання,

отримувати коментарі, консультації, поради. Звичайно, звертали увагу на те, щоб ці завдання були максимально деталізовані, містили не лише перелік, а й роз'яснення порядку опрацювання і виконання.

Гарною знахідкою стала й платформа Classroom, де мали можливість створювати тести, завантажувати фото, презентації, відео, посилання на корисний і цікавий матеріал. Діти надсилали й свої власні роботи, які було оцінено й прокоментовано вчителем.

Для перевірки, контролю та оцінювання вивченого матеріалу використовували тести на платформі «На Урок».

«Людина слабка: як тільки чує оплески, щось у ній росте і шириться, якщо ж холодне мовчання – стискається», – говорив Томас Манн. Тому під час дистанційного навчання вчителі «запаслися» мотиваційними фразами, що неабияк додавало кожній дитині ентузіазму і бажання працювати далі. Намагалися відзначити всі успіхи, щоб зберігати мотивацію, надавали поради про те, що потребує додаткового опрацювання, похвала за помилки, якщо вони виявлені самою дитиною.

Так, через війну ритм навчання порушений. Ключовими викликами освітнього процесу в умовах війни педагоги називають нестабільні умови навчання, обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності, зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан учнів та вчителів. І як результат, через відсутність у дітей самоорганізації, мотивації, обмежені можливості контролю з боку батьків, окремі учні засвоїли навчальний матеріал на початковому рівні. Отже, можна засвідчити про освітні втрати, які вдавалося частково долати, працюючи з дітьми індивідуально, на канікулах, в онлайн – режимі.

Українська освіта справді зазнала великих змін. І точно пройшла випробування на стійкість. Ми не знаємо, скільки ще триватиме війна. Але переконані: поки наші діти навчаються, а захисники виборюють свободу на полі бою – у нас велике і світле майбутнє.

Музичук Лідія (с. Солов'ї)

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В СОЛОВ'ЇВСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ В ПЕРІОД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Однією зі складових реформ місцевого самоврядування стало утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Наше село Солов'ї разом із навколишніми селами увійшло до складу Сереховичівської сільської ради Ковельського району Волинської області. Для місцевої школи (тепер гімназії) настав новий період, відколи вона перейшла у підпорядкування місцевої громади. Це відбулося у 2018 році.

2018/2019 навчальний рік був непростим, оскільки саме в той час стартувала Нова українська школа. Керівництво громади докладало максимум зусиль, аби дана освітня реформа ефективно впроваджувалася в освітній процес. За роки перебування у громаді значно покращилось матеріальне забезпечення гімназії саме завдяки реформі у молодшій школі. Щорічно для першокласників закуповувався повний комплект матеріально-технічного обладнання, вчителі замовляли та вчасно отримували необхідні для роботи дидактичні матеріали, посібники, наочність.

Футбольне поле поряд зі школою – яскраве свідчення турботи громади про здоров'я підростаючого покоління. Адже на його облаштування сільська рада виділила понад 65 000 грн. Тепер учні гімназії мають можливість повноцінно займатися на уроках фізичної культури в осінній та весняний періоди, а також відпочивати влітку.

Сільська рада не стоїть осторонь літнього оздоровлення дітей. Учні гімназії щороку мали можливість оздоровлення в таборах відпочинку як в громаді, так і поза її межами..

З метою дотримання протипожежної безпеки гімназію забезпечено 10 новими вогнегасниками. На постійному контролі навчання з техніки безпеки та охорони праці.

Щорічно перед початком нового навчального року заклад забезпечується необхідною шкільною документацією та методичною літературою. Громада також фінансово забезпечує поточний ремонт (фарбування приміщень, ремонт пічного опалення тощо).

Безпосередньо організацію навчального процесу скоординує гуманітарний відділ. Перед початком навчального року на базі Сереховичівського ліцею відбуваються серпневі зустрічі вчителів громади, під час яких педагоги діляться власним досвідом, напрацюваннями, підсумовують роботу за минулий рік та ставлять завдання на наступний.

Гуманітарний відділ забезпечує своєчасне професійне зростання кожному педагогу відповідно Плану підвищення кваліфікації на календарний рік, ініціює та підтримує участь вчителів та їх вихованців у різноманітних творчих конкурсах, олімпіадах, в яких наші учні неодноразово презентували високі здібності та здобували перемоги.

Творчі здобутки як учнів, так і педагогів усіляко заохочуються. Переможці і призери обласних конкурсів, змагань, олімпіад та вчителі, які їх підготували, нагороджуються грамотами і грошовими преміями відповідно Програми підтримки творчих та обдарованих дітей освітніх закладів Сереховичівської сільської ради.

Нажаль, реалії сьогодення внесли корективи в роботу і нашого закладу. За відсутності укриття для учасників освітнього процесу навчання організоване з використанням дистанційних технологій. Проте маємо надію наступний навчальний рік розпочати в змішаній формі.

Перебування в громаді повною мірою дало змогу відчути персональну відповідальність кожного за поставлені цілі та завдання, які потрібно було вирішити. За цей час працівники закладу усвідомили свою важливість для досягнення єдиної мети – давати учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Розуміння того, що інтелект нації не підлягає руйнації, гостро стає саме в цей нелегкий час. Два неперервних процеси – освіта й виховання не можуть чекати. Працюємо тут і зараз, за будь яких умов, з вірою у світлу Перемогу й нашу Україну.

Оліферович Наталія (с. Нова Вижва)

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ С. НОВА ВИЖВА

У дивовижному куточку Старовижівщини розкинулось мальовниче село Нова Вижва. Село, яке славиться своєю багатомітовою історією: в минулому містечко Вижва, що мало Магдебурзьке право і свою власну – шнайдерську мову. В красназвичних документах було знайдено відомості про бібліотеку села Нова Вижва. Філію осередку «Просвіта» було створено в 1923–1924 роках, яка мала свою бібліотеку. Кількасот книг на той час було в бібліотеці в основному це книги Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, І. Нечуя-Левицького та інші. З початком війни Просвіта перестала існувати. В 1950 році у селі була відновлена бібліотека. На той час це була хата-читальня, знаходилась в будинку Біди Марії Калениківни. Завідувачем був Іван Супрунович. В 1952 році завідуючою була Малюта Любов Романівна. Книжковий фонд на той час був бідненький, але з роками він зростав, як і збільшувалась кількість читачів бібліотеки.

В 1953 році Любов Романівну перевели в районну бібліотеку, а завідуючою Нововижівської бібліотеки стала Самойлик Ольга Яківна. В 1958 році в селі побудували новий клуб. В двох кімнатах тихо причаїлась мудрість книг – бібліотека. Ольга Яківна працювала до 1970 року, в цьому ж році вона очолила Нововижівську сільську раду.

35 років бібліотечній справі присвятила Василюк Галина Ігорівна, яка працювала з 1970 до 2005 року. За цей великий відрізок часу збільшилось надходження книг до книгозбірні. Бібліотечний фонд налічував 6100 примірників книг. На базі бібліотеки проводились районні семінари, була запроваджена школа передового досвіду. У 2005 році Галина Ігорівна пішла на заслужений відпочинок.

З жовтня 2005 року на посаду бібліотекаря бібліотеки-філії призначена Оліферович Наталія Василівна, яка і на сьогоднішній день очолює книгозбірню. За цей проміжок часу фонд поповнювався в середньому на 130 книг в рік, надходило 12 примірників періодичних видань. Проте, починаючи з 2020 року суттєво зменшується надходження книг 40 – 43 в рік, що є

дуже мало. Адже читачі потребують нових книг. В цьому 2023 році до бібліотеки надходить лише дві газети та один журнал.

Читачі бібліотеки брали участь у районних та обласних конкурсах «Думи і мрії», «Кращий читач року», «Казку складаю сам», «Легенди рідного краю», «Книгоманія». У 2014 році в рамках районного семінару бібліотечних працівників «Краєзнавство – пріоритетний напрямок роботи публічних бібліотек» було здійснено виїзд у нашу бібліотеку, де було проведено презентацію роботи книгозбірні «Бібліотечне краєзнавство в культурному житті громади с. Нова Вишва: стан та удосконалення». Також було проведено творчу дискусію «Література рідного краю, як засіб виховання патріотичних почуттів та національної свідомості читачів» по книгах старовижівських письменників.

В бібліотеці багато уваги приділяється бібліотечному краєзнавству, яке є складовою частиною загального краєзнавства і має за мету зібрати, зберегти та надати у користування всі матеріали, пов'язані з певною місцевістю, яка є рідним краєм для її населення. Тому для зручності використання інформації про рідний куточок бібліотекар накопичує в теки: Історія рідного краю, Гордість села. Усі краєзнавчі матеріали систематизовані в краєзнавчій картотечі. Користувачі бібліотеки використовують цю інформацію для потрібних робіт.

Для задоволення потреб та інтересів усіх вікових груп в бібліотеці максимально розкрито бібліотечний фонд шляхом створення книжково-ілюстраційних виставок та тематичних полиць:

- Благословенна у віках земля з хлібами щедрими під небом синім;
- Волинь – мій краю верб, беріз, тополь – ти у гаях, озерах і долинах;
- Мій рідний край до тебе серцем лину;
- Кетяги калини у вінок Великому пророку;
- Вернісаж книжкових новинок;
- Казка + пригода = читаю з насолодою.

Також для всебічного задоволення запитів користувачів ведуться тематичні теки: Вишивала долю я роками, вишивала серцем і руками; Кухня на всі смаки; Скарбниця здоров'я; Лікує природа; На всі випадки життя: корисні поради від А до Я; та інші.

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки представлено алфавітним каталогом, зведеною краєзнавчою та систематичною картотеками статей, багатотемною картотекою для дошкільників та учнів 1–4 класів, архівом виконаних довідок.

Бібліотека спрямовує свою роботу на створення комфортного інформаційного середовища для задоволення потреб користувачів. Основні завдання бібліотеки вирішуються шляхом поєднання традиційних та інноваційних форм роботи. Під час їх виконання бібліотека керується нормативними актами України в бібліотечній галузі.

Бібліотека надає вільний доступ до інформаційних ресурсів, сприяє розвитку освіти та самоосвіти, надає професійні консультації щодо пошуку потрібних матеріалів, виховує у читачів соціальні та естетичні навички, пропонуючи їм широкий вибір різних документів, навчає їх користуватись бібліотечними ресурсами та послугами, налагоджує зв'язки з громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування. Значна увага приділяється читачам з особливими вадами та потребами. Надається інформація громаді з питань діяльності місцевих органів влади, соціально-правових питань. Впроваджуються нові прогресивні форми роботи.

В бібліотеці проводилось безліч різноманітних заходів до пам'ятних та літературних дат:

- Загадки книжкової країни – літературний конкурс;
- Довіку матінку шануйте – свій найсвятіший оберіг – година спілкування до дня матері;
- Казковий вернісаж;
- Флеш-моб до дня вишиванки, до дня української хустки;
- Години поезій до ювілейних дат письменників;
- Конкурси до Міжнародного дня рідної мови;
- Паперові чудеса;
- Великодня мозаїка;
- Етнографічні години та багато інших заходів.

Нововижвівський сільський клуб у якому розміщено сільська бібліотеки

ОБІКРАДЕНА МОЛОДІСТЬ І НЕЗАХИЩЕНА СТАРІСТЬ

Коли буваємо у Новій Руді Маневецького району, у своєму рідному селі, ми з дружиною завжди відвідуємо сільське кладовище, де знайшли вічний спокій наші батьки, рідні, друзі дитинства та юності. І варто було того дня припасти на коліно біля дорогої серцю могили, де покоїться моя мама, як налетіли спогади, немов прудкі грозові хмари. Міняючись із калейдоскопічною швидкістю, спливали моменти важкого маминого життя, яких, на жаль, було надто багато...

Моя мати, Федора Микитівна Сачук, народилася 1906 року. Неграмотна – не було можливості вчитися. Поневірялася у наймах, прислужувала єврейській сім'ї за шматок хліба. Голодний 1933-й погнав її, як і багатьох обездолених, в інших краях шукати хліба.

Не принесло їй щастя й заміжжя. А найважчий тягар звалився на жіночі плечі у 1944-му, у березні, коли батька призвали на фронт. Зовсім скоро по тому із Латвії прийшло скупе повідомлення: "Пропає безвісти".

На руках матері залишилося нас четверо: три сини й донька. Найстаршому було 14 років, а мені, наймолодшому, – трішки більше двох.

І дотепер не можу забути її скорботний, розпачливий, гіркий плач. Щовечора мама голосила, благаючи Бога змилостивитися, повернути чоловіка. На кожен стук у двері вибігала зі словами: "А, може, то, дітки, батько?" Не йняла віри, що у 38 залишиться вдовою.

Так ми батька й не дочекалися...

Минали нелегкі повоєнні роки. Мамині тендітні плечі витримували непосильний труд. У господарстві тримали корівчину й поросля, кури не могли через сусіда – сварливого та злого, город якого сягав майже під поріг нашої хати.

У безкінечній сільській роботі й корова була тягловою силою. Спрягаючи її із сусідською, возили сіно, дрова, усе із полів, тим паче, вони були розкидані, що утруднювало їх обробіток і доставку врожаю.

Мама ніколи не йшла з поля без в'язки за плечима – за всім дріб'язком не наїздишся. Сухе зілля – корівці на зиму, сире – поросяті, ломаччя – плитку розтопити.

Бувало, прийде в обід до хати (о 6-й уже ж на ногах), перекусить щось і приляже на твердому запічку, бо казала, як засне на солом'яному матраці, то її й гарматою не розбудиш. Через хвилину п'ятнадцять схоплювалась: "Господи, стільки роботи, а ми, дітки, байдикуємо!".

Пам'ятаю, яка тривога охопила материнське серце, коли під час створення колективного господарства у перші повоєнні роки накинули око й на нашу клуню. Скільки-то сліз вона виплакала, доки місцеві керівники "зглянулися" над нами, поставивши жорстку умову: ні вам, ні нам та клуня, розберіть її за два дні, а дерево заховайте. А що вдієш? Так і зробили. І майже десять років, поки не зіпили з напівгнилої вже деревини невеликої клуньки, урожай із полів зберігався у сусідських приміщеннях.

Ніколи не зітреться із пам'яті і 1947 рік, коли ми, як і багато інших дітей, голодували. І рідний дядько Михайло, знаючи наші статки, взяв мене, як найменшого, до себе. Коли вперше у їхньому домі почастили чорним, твердим, як кремій, хлібом, то здалося, що я нічого смачнішого в житті не їв. І лише пізніше дізнався про складові цього хліба, коли ми з двоюрідним братом Василем збирали цвіт конюшини та медунки, які змішували з березовими дрібними опилками та жменькою борошна.

Мої старші брати взяли на свої плечі чоловічі турботи. Однак у 1948 році призвали в армію найстаршого Івана, а в 1951-му – Ігоря, котрому ввечері, після відпрацьованої на тракторі зміни, вручили повістку, а наступного дня він закинув на плечі торбину з коржиками, сів на підводу й поїхав. І знову надривалось від смутку материнське серце через боязнь втратити ще й синів. Адже війна голкою навек уп'ялася в її серце.

Чоловічі клопоти знову звалилися на мамині плечі. Ми із сестрою помічники ж були слабенькі: мені дев'ятий пішов, їй на декілька років більше. Та не встигли ми зіп'ятися на ноги, як нас "помітили" в колгоспі. Одного року "запропонували" волів пасти – пасли декілька років. Після цього "попросили" пасти телят. Теж декілька років виконували цю "просьбу". Пізніше

сестра Єва свинаркою працювала. А мати день у день в колгоспі трудилася – ланковою льонарської ланки була. Ходив і я з нею із серпневих рос тресту піднімати. Бувало, тільки присядуть жінки відпочити, а вона: "Ох і льонок, як золотце! Давайте-но ще трішки попрацюємо. А тоді й відпочинете". І хоч часто натикалася на колючі слова, а при нагоді знову – за своє.

А у жнивну пору – скільки ж то необхідно було вижати, пов'язати, поскладати в копи, перемолоти на току, перевіяти вручну, впорядкувати зерно. І все це робилося у той час майже жіночими руками.

Фактично мама перебувала на роботі й узимку. Їй, як ланковій, вдіяли найбільше льонотрести для переробки вдома. Потрібно було перебити її терницею, вичесати луб, сформувати кулитки й пов'язати. І все це за пустопорожній трудовдень. А ще свій урожай обмолотити ціпом і привести в порядок. Усю солому вручну перерізати за зиму січкарнею на січку. Крім того, у хаті цілу зиму стояли кросна: ткали полотно, пізніше – рядна, доріжки.

Бувало, ввечері приголубить мене мати і приказує: "Ти ж мій хазяїнко тепер, ти ж моя опора, синку". І радісно, і боляче було від цих слів. Бо ж малим іще був, що тоді я міг?..

Пішли ми із сусідським старшим на три роки хлопцем Михайлом заготовляти дрова. Не встигли оберемок гілля начистити, а лісник уже тут як тут. Поговорив, розпитав і відібрав у мене сокиру. Сусід утік. Тоді не допомогли ні мамині сльози, ні просьби...

Або ще випадок. Накосив я копичку сіна на луку, де корів випасали. Не сподобалося це місцевому бригадиру. Заборонив мені його згрібати. Потому, видно, розкинув мізками, що сидіти ж біля мене й пильнувати не буде. Вийняв сірники і пустив за димом усі покоси – "вирішив" проблему збереження народного добра. І плювати він хотів на сирітські сльози. Подібних прикладів зі мною, маминою "опорою", було безліч.

Доводилося в ліс за дровами їхати з гармошкою. Тому що водій, будучи напідпитку, заявив мені з двоюрідним братом Василем (а ми обоє трохи володіли інструментом): "Не будете грати в кабіні на гармошці – не поїду в ліс". І довелось виконувати цю забаганку.

До того, що в нас в сім'ї перекидалися дуже мізерні гроші, ми вже звикли. А от у те, що їх і надалі не буде, вірити не хотілося. Але це підтвердила мати, повернувшись одного разу зі звітних колгоспних зборів. Пам'ятаю, вона з особливою радістю розповідала нам, що голова правління колгоспу похвалив її, як найкращу ланкову, а також за те, що перевиконала мінімум трудовнів, що в неї послухні діти, які пасли худобу, допомагаючи в жнива. А в кінці додав, що ми... винні колгоспу за те, що двічі брали для своїх потреб волів. Щоправда, пообіцяв списати борг. Отакої. Працювали-працювали ще й в боргу перед колгоспом залишились. І то не рік і не два таке було.

Постійно не маючи за душею ні копійки, мати змушена була сідати за нехитре ремесло. Ткала на маленькому верстаті сита з кінського волосу. Ми із сестрою натягували їх на обичайки, принесені замовниками. І мали за кожне сито півтора карбованця. До речі, цим ремеслом в області займалося лише декілька чоловік. І це нам допомагало виживати.

Спливали літа... У 1961 році наш колгосп "Червоний партизан" був реорганізований у радгосп. Мамі залишився рік до пенсії. Тож вона спокійно продовжувала працювати. А коли прийшов час звернутися за пенсією, то з'ясувалося, що її не зарахували у радгосп. А це рік перерви у трудовому стажі. Куди тільки вона не зверталася, а пенсії так і не отримала. Ось так забезпечили старість вдові за її невтомну працю. І лише за кілька років до її смерті (а це минуло вже більше десяти років) правдами й неправдами була оформлена пенсія – 13 карбованців.

Будучи напівсиротами, ми всі твердо стали на ноги. Брати Іван та Ігор все життя працювали водіями. Мали добротне житло, автомобілі. У новому будинку живе і сестра. Має непогану пенсію. Власний будинок та автомобіль маю і я. На відміну від братів та сестри, які за плечима мали лише початкову освіту – чотири класи, я здобув середню спеціальну та вищу. Це давалося дуже важко, адже у селі була чотирирічна школа, і щоб здобути семирічну освіту, доводилося ходити три кілометри щодня в сусіднє село Градиськ, а десятирічку закінчувати в школі-інтернаті села Троянівка.

Не знаю, на скільки часу вистачило б у мене спогадів, якби не підійшла дружина Софія і не промовила пошепки: "Поїхали вже додому". І розлетілись мої спогади, немов сполохані птиці. Мені в цей час хотілося стати навколішки і дякувати Богові, що Він давав надлюдську

силу нашим матерям-вдовам, що вселяв таку жагу до життя, якої вистачило, щоб вистояти, не зламатися в роки страшних поневірянь, наділяв їхні серця такою любов'ю, якої вистачило, щоб обігріти нас ласкою і материнським теплом, вивести в люди. І хоч держава обікрала мамину молодість і не захистила в старості, та це зробили ми. Вона жила до останніх днів із дочкою Євою, тішилась внучками Тетяною та Оксаною. І тихо, не хворію чи ні одного дня, відійшла у засвіти. Я вважаю, що це була нагорода їй від Всевишнього за всі земні страждання.

Ми побували в гостях у сестри, відвідали кладовище і вирушили додому. За кермом я вдивлявся в кожну сільську вуличку, в кожну сходжену стежину, радів за новозведені будівлі, за трасу, що шурхотіла під колесами автівки, за приміщення десятирічки, яке почало розбудовуватись ще силами моєї дружини на громадських засадах...

Життя налагоджувалось. Була впевненість у завтрашньому дні. Діти, Сергій та Олександр, мають вищу освіту. Здобули її і внуки Мар'ян та Олексій. А внучка Ярина вчиться у Київському інституті міжнародних відносин.

Усі ці спогади – яскраве свідчення про недаремно прожиті роки. Писав я їх ще до 24 лютого 2022-го, коли вірилось у краще майбутнє, у стабільність. Та, на жаль, росіяни розв'язали війну – криваву, підступну, підлу, наглу. Але я знаю, що згуртований в єдиний кулак український народ переживе і це лихоліття. Адже з нами Правда, з нами Бог. Хоча спогади про нинішнє лихоліття пам'ятатимуть і наступні покоління.

...Спогади, спогади.

Я БЛАГАЮ ТЕБЕ, ВСЕВИШНІЙ

Не прошу я для себе літа.
Хочу, друзі, для нас всіх тепла.
Щоб душа солдатська зігріта
Теплом нашим в окопах була.
Не прошу я для себе тиші,
Інших благ не прошу, друзі, теж.
Я благаю Тебе, Всевишній,
Строки бійні цієї обмеж.
Є села – суцільні руїни.
Апогею досяг вже наш гнів,
Та ми не здамо України,
Як би ворог цього не хотів.
Не брати – бундючні хами.
Де ви є – там агресії слід.
Нині люд прогресивний із нами.
І це дасть незабаром свій плід.
Світ давно зрозумів, де блакитне,
Де червоної крові дно.
До волі жагу непохитну
Вже підтримує він заодно.
Тож розквітне моя Україна
Із садами разом по весні,
У ній зміниться все докорінно –
У це хочеться вірити мені.

Смолярчук Віктор (м. Луцьк)

ДОРОГА, ЯКУ ЧЕКАЛИ ПІВСТОЛІТТЯ
(З історії будівництва сучасної дороги до с. Чевель)

Всі ми родом з дитинства і від народження, невпинно записуємо інформацію про себе на власний жорсткий диск. Але, на відміну від жорсткого диска, людську пам'ять неможливо відформатувати. Той досвід, який дитина отримала в перші роки життя, є визначальним і

лишається з нами назавжди. Ми не можемо повернутися в дитинство та щось у ньому змінити, як не вибирали, в якій сім'ї народитися, але коли стали сформованими дорослими особистостями, можемо спробувати реалізувати дитячі мрії.

Одним зі спогадів дитинства є суцільні баюри на рідній вулиці Пісочанській села Чевель. Весною та восени по ній могли проїхати не всі вантажівки, не кажучи вже про легковіки. «Бобики», які інколи ризикували сюди заїхати, якщо дивом минали лужу біля Хонька, то біля Дениса Менчого «загрузали» напевно. Не рідко застрягали й автолавки та хлібовозки. Для дітлахів одним з видів розваг було спостерігати, як авто визволяли з «калу» (багнуки) тракторами, підкладали під колеса дошки та дрова. До центру Чевеля, де знаходились школа, магазин, клуб, пошта можна було пройти лише в «бамбошах» (гумових чоботах).

Та більш суттєвою проблемою було здійснення комунікації з зовнішнім світом. Біля Чевеля проходить автомобільна дорога Любохини – Стара Виживка – Ковель та залізниця Ковель – Брест. Але від околиці села до автодороги – 2 кілометри, а до залізниці – 3. Жоден вид громадського транспорту безпосередньо до Чевеля не ходив ні тоді, ні зараз. Чи не половина працездатного населення тоді працювало в Бресті, куди добиралось дизель-поїздами, а молодь після закінчення місцевої восьмирічки продовжувала навчання в основному в Старовижівському СПТУ-26, або Старовижівській середній школі. І ось ці всі люди щодня в дощ, заметелі долали цей шлях туди і зворотньо по калюжах чи снігових заметах. Дорога була так розбита, що краще було йти чи їхати краями полів. А ще на цій ділянці постійно зривався вітер. Недаремно «за Польщі» тут стояли вітрові млини. От би тепер місцевому самоврядуванню відродити їх. Можна було б збудувати «зелену» електростанцію для потреб громади.

На початку вісімдесятих років минулого сторіччя дорогу Чевель-Поліське відремонтували і устелили щебнем. Та на цьому роботи і припинились.

Очолюючи у 2011–2012 роках фінансове управління Старовижівської райдержадміністрації, я за посадою входив до колегії і був у курсі всіх нагальних проблем району, що згодом стало в нагоді.

Не один раз, ми з тодішнім начальником аграрного управління району Анатолієм Бринчуком ділилися думками, про необхідність сучасної дороги до Чевеля. Цим думкам судилось втілитись у практику декількома роками пізніше.

Після місцевих виборів 2015 року депутатом обласної ради від політичного об'єднання «Самопоміч» по загальнообласному округу було обрано Михайла Імберовського, до команди якого входив і я. Порадившись, пан Михайло вирішив, що у період своєї каденції буде опікуватись вирішенням проблем Старовижівщини. В одну з перших своїх поїздок до району ми зустрілись з Вячеславом Недзельським, вихідцем з Чевеля, який не на словах а конкретними справами є патріотом свого села. Саме Недзельський був ініціатором та започатковувачем днів села в районі, автором ідеї гербу та гімну Чевеля, підведення газу до хутора біля озера Святе та багатьох інших добрих справ. При зустрічі пан В'ячеслав попросив посприяти облаштуванні асфальтової дороги до Чевеля. Пізніше це ж прохання озвучили і Поліський сільський голова Олександр Карпук та Анатолій Бринчук, який на той час був уже головою Старовижівської райдержадміністрації. Домовились спільно, кожен на своєму місці рухати цю справу. Поліська сільська рада виготовила проектно-кошторисну документацію, а за ініціативи Анатолія Бринчука в районному бюджеті 2016 року були передбачені коштів обсязі 1,5 млн. грн. для співфінансування ремонту дороги, за що він не обгрунтовано піддавався критиці місцевої «опозиції». Але навіть ці кошти облдержадміністрація не хотіла освоювати. То ж далі настала черга Михайла Імберовського лобювати проєкт. Ось що писало інтернетвидання Волинські новини за 27 жовтня 2018 року: «Відрізок дороги Кримне-Залюття-Поліське, що у Старовижівському районі, нарешті відремонтували. Про це стало відомо із відповіді Волинської обласної державної адміністрації на запит депутата Волинської обласної ради Михайла Імберовського.

Згаданий відрізок дороги обіцяли відремонтувати на умовах співфінансування з районного та обласного бюджету ще два роки тому. За словами депутата, ще у 2016 році з Старовижівського районного бюджету в обласну казну були передані кошти для

співфінансування ремонту дороги Кримне-Залюття-Поліське, однак ОДА ремонт дороги так і не розпочала. У 2017 році Старовижівська райрада знову передбачила для фінансування ремонту цієї дороги 1,5 млн гривень, крім того обласною радою для співфінансування робіт були виділені 300 тисяч гривень. Але облдержадміністрація за минулий рік на цю дорогу спромоглась освоїти лише п'яту частину тих коштів, що передані з району, і жодної копійки коштів обласного бюджету.

На сесіях обласної ради 31 травня та 26 вересня 2018 року Михайло Імберовський вкотре озвучив відповідні запити з метою пришвидшити ремонт дороги. «Питання капітального ремонту дороги Кримне – Залюття – Поліське упродовж трьох років залишалося невирішеним. У вересні 2018 року між департаментом інфраструктури та туризму Волинської обласної державної адміністрації та дочірнім підприємством «Волинський облавтодор» відкритого акціонерного товариства Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України» було укладено договір на капітальний ремонт автомобільної дороги. Однак, з невідомих причин облдержадміністрація зволікає з наданням необхідних дозвільних документів на початок робіт», – йдеться у депутатському запиті Михайла Імберовського, який він озвучив на сесії обласної ради 26 вересня цього року. До слова, дозвіл на виконання робіт Волинська ОДА надала у день проведення сесії обласної ради – 26 вересня. Днями Михайло Імберовський отримав відповідь Волинської обласної державної адміністрації, у якій повідомили, що згаданий відрізок дороги, протяжністю 600 метрів, відремонтували. Обранець громади проінспектував якість виконаних робіт – результат, який хоч і змусив на себе чекати 3 роки, все ж потішив.

«Шкода, що ми змушені жити та працювати у час, коли для того, щоб людям проклали 600 метрів дороги потрібно витратити незліченну кількість часу та зусиль. Попри усі складнощі процесу, я маю надію, що у наступному році капітальний ремонт згаданої дороги продовжиться», – підсумував Михайло Імберовський»».

Допоміг тоді у ремонті і тодішній начальник Волиньавтодору Микола Янчук. Та 600 метрів відремонтованої дороги – це крихти. Необхідно був набагато більший ресурс і більші потужності. А це можна було зробити лише коштами державного бюджету. У 2018 році змінився принцип фінансування автошляхів. В Україні було створено державний дорожній фонд. Для того щоб та чи інша дорога обласного значення (а саме до таких відноситься дорога що проходить через Чевель) фінансувалась необхідно було клопотання райдержадміністрації, яке розглядалось в облдержадміністрації, складався перелік доріг для фінансування, погоджувався в обласній раді і затверджувався на рівні Кабінету Міністрів України. Начальник департаменту інфраструктури облдержадміністрації Віктор Довгополук запропонував, щоб у кожному з районів визначили одну дорогу обласного значення для включення до переліку. У 2019 році закінчували ремонт дороги до Старої Гути і готувався новий перелік. На погоджувальну раду при департаменті інфраструктури, за ініціативи Михайла Імберовського підготували обґрунтування і вирішили до переліку доріг, які будуть фінансуватись з державного бюджету включити автошлях О031482. Довідково: автошлях О031482. це автомобільний шлях довжиною 23,7 км, обласна дорога місцевого значення у Волинській області. Пролягає по Старовижівському районі від села Кримне до перетину з М19. Починається в селі Кримне на перетині з Т 0308, проходить через села Залюття, Чевель, Поліське, Брунетівка. Закінчується на перетині з М19. Поблизу села Чевель перетинає Т 0309. Поблизу зупинного пункту Чевель перетинає залізничний шлях лінії Ковель–Берестя (Рівненська дирекція залізничних перевезень Львівської залізниці). Поблизу села Поліське перетинає річку Вижівка.

В основу обґрунтування, яке потім погодило Міністерства інфраструктури України лягло клопотання Дубечнівського сільського голови Анатолія Костючика, щодо необхідності зручного транспортного сполучення мешканців села Залюття з центром громади у Дубечному, оперативний доїзд автомобілів невідкладної медичної допомоги, а також довіз школярів Чевеля до Дубечненського ліцею. Крім того, в пояснювальній записці зазначалось «автошлях розташований поблизу важливих туристичних об'єктів регіону. Зокрема це – озера Домашнє і Пісочне (обидва в селі Кримно), Лютка і ще одне Пісочне (с. Поліське) та Святе (с. Чевель). Також цією дорогою можна дістатися до заказників, заповідного урочища і ботанічних

пам'яток Ковельщини. Відтак, відремонтована дорога сприятиме розвитку туристичному потенціалу району та області».

Відповідно до проекту (перший етап) на автомобільній дорозі загальною протяжністю 23,7 кілометрів планувалось капітально відремонтувати 15,5 км. Вартість проекту 161,5 млн. гривень. За результатами тендерних процедур виконавцем ремонту була визначена підрядна організація ТзОВ «ПБС». Цей масштабний інфраструктурний об'єкт належить до категорії перехідних. Враховуючи, що у 2021 році Чевель мав святкувати 500-річчя з дня першої писемної згадки про село та 150-річчя побудови в селі храму Різдва Пресвятої Богородиці, Вячеслав Недзельський запропонував Поліському сільському голові Олександру Карпуку звернутися письмово до голови Старовижівської райдержадміністрації Максима Приймачука та виконавця робіт щоб ремонт дороги розпочали саме з ділянки, яка проходить через Чевель. Заперечень з боку керівництва райдержадміністрації не було, відповідний лист-звернення від 26 серпня 2020 року за №628/25/2-20 також було надіслано від Старовижівської райдержадміністрації до Служби місцевих автомобільних доріг у Волинській області щодо сприяння початку будівництва дороги у с.Чевель, і у жовтні 2020 року розпочались відповідні роботи.

Протягом 2020–2022 років всі заплановані роботи виконано і маємо практично нову капітальну дорогу з асфальтним покриттям та пішохідними доріжками в населених пунктах.

Правда є й деяка гіркота від того, що така дорога запізнилась на півстоліття, бо населення сіл з кожним роком зменшується. Шкода також, що залишаються не відремонтованими 8,2 кілометри дороги від Чевеля через Поліське та Брунетівку до міжнародної траси М-19. Сьогодні уже не є депутатом Михайло Імберовський, не займають відповідальних посад Віктор Довгополук, Анатолій Бринчук, Олександр Карпук, Вячеслав Недзельський. Відійшов у засвіти Анатолій Костючик. Я буваю на Старовижівщині один-два рази в рік. Але дорога є і буде. Нехай служить людям Ми зробили, що могли. Хотілось би, побажати лише, щоб чинна влада закінчила проєкт і він запрацював в повному обсязі.

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГОЛОВИ

19 лютого 2020 року

м.Луцьк

№ 85

Про затвердження переліку об'єктів, фінансування яких у 2020 році здійснюватиметься за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах

Відповідно до законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про автомобільні дороги», «Про державний бюджет України на 2020 рік», статті 103¹ Бюджетного кодексу України, постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1085 «Про затвердження Порядку спрямування коштів державного дорожнього фонду», листа Державного агентства автомобільних доріг України від 11 лютого 2020 року № 865/1/5.1-6-178/08:

1. Затвердити перелік об'єктів, фінансування яких у 2020 році здійснюватиметься за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах (додається).

2. Контроль за виконанням розпорядження покласти на заступника голови облдержадміністрації відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

Заступник голови

Олександр ТРОХАНЕНКО

Наталія Семенова 778 261

Витяг з переліку доріг
ЗАТВЕРДЖЕНО
Розпорядження голови
обласної державної адміністрації
19.02.2020 №85

ПЕРЕЛІК

об'єктів, фінансування яких у 2020 році здійснюватиметься за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах

№ з/п	Найменування об'єкта	Обсяг фінансування тис. гривень
1	2	3
Старовижівський район		
13	О 031482 Кримне – Залюття – Поліське – (М-19) на ділянці від км 0+000 до км 15+500	24320,32

**СТАРОВИЖІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

площа Миру, 3, смт Стара Виживка, 44401, тел./факс (03346) 30192, e-mail: info@stvadm.gov.ua,
код ЄДРПОУ 04051483

№ _____

на № _____ від _____

Директорові Служби місцевих
автомобільних доріг
у Волинській області
Свиридову І.І.

Просимо Вас розглянути можливість при проведенні запланованих у 2020 році робіт по капітальному ремонту автомобільної дороги місцевого значення О031482 Кримне- Залюття- Поліське / М-19 від км 0+000 км 15+500 км розпочати ремонтні роботи саме на ділянці дороги яка є вулицями Федорова та Пісочанська в с. Чевель, де вже було відремонтовано у 2018-19 роках частину дороги, аби завершити ремонтні роботи з прокладання асфальтного покриття та поліпшити транспортне сполучення через населений пункт до святкування 500-річчя першої писемної згадки про село Чевель та 150-річчя місцевого Храму Свято-Різдва Божої Матері.

Голова

Максим ПРИЙМАЧУК

Олександр Яцунік 30 256

Сертифікат
58E2D9E7F900307B0400000003152F001AA68300
Підписувач: Приймачук Максим Петрович
Дійсний з 30.08.2020 0:00:00 по 30.08.2022
0:00:00

СТАРОВИЖІВСЬКА РАЙДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЯ

628/25/2-20 від 26.08.2020

Джерела та література:

1. 2 роки обіцянок: депутат домігся ремонту дороги на Старовижівщині. URL: <https://www.volynnews.com/news/society/2-rokiv-obitsianok-deputat-domihsia-remontu-dorohy-na-starovyzhivshchyni/>
2. Автошлях О 031482. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%88%D0%BB%D1%8F%D1%85_%D0%9E_031482
3. На Волині триває капітальний ремонт дороги між селами Кримне та Чевель Ковельського району. URL: https://galinfo.com.ua/news/na_volyni_tryvaie_kapitalnyy_remont_dorogy_mizh_selamy_krymne_ta_chevel_kovelskogo_rayonu_365720.html
4. Ковельському районі триває капітальний ремонт автомобільної дороги місцевого значення О 031482. URL: <https://www.facebook.com/smad.volyn/posts/176160577846293>

Смолярчук Віктор (м. Луцьк)

ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНЕ ВІДДІЛЕННЯ В СЕЛІ БУЦИНЬ КОВЕЛЬСЬКОГО ПОВІТУ НА ПОЧАТКУ 20-ГО СТОРІЧЧЯ

Після третього поділу Речі Посполитої (1795 року) Волинь відійшла до складу Російської імперії й була утворена Волинська губернія з центром (з 1804 року) у місті Житомирі. Тогочасні дороги, як правило, були ґрунтовими, що розкисали під час дощів, особливо весною та восени. Повені, що часто траплялися в губернії, зносили і руйнували дерев'яні мости. Самі дороги були прокладені від одного населеного пункту до іншого, а не йшли по прямій, що значно збільшувало тривалість і складність подорожі.

Шлях, що пролягав із Києва через Житомир – Новоград-Волинський у напрямку Луцьк – Брест-Литовськ, вважався державною дорогою другого класу; його довжина складала 554 версти. Він почав розширюватися і облаштовуватися ще в 20-х роках ХІХ століття, а будівництво загалом було закінчено в 1864 році. Проектуванням і спорудженням цього шосе в 50 – 60 х роках ХІХ століття керували відомі російські інженери С. С. Бобрищев та П. П. Четверіков. При спорудженні широко використовувалися місцеві матеріали: пісок, щебінь, глина, дерево. Головною новацією стало будівництво трактами поштових станцій за типовим проектом

6 вересня 1795 року Катерина ІІ видала указ “Об устройении почт и содержании оных в губерниях Минской, Волынской, Подольской и Брацлавской”. В указі були розписані поштові маршрути і місця будівництва поштових станцій, а також зазначалися відстані між ними. Законодавчими документами від місцевої влади вимагалось” у кожному місці, де належно було утримувати поштових коней, мати особливий для того поштовий будинок, споруджений за окремо на те поданим планом, і в губернських містах називати їх поштамтами, в повітових – поштовими дворами, а в інших місцях, встановлених на шляхах, – станціями.” Російський імператор Павло І своїм указом в 1799 році затвердив штати поштових установ в залежності від місця їх перебування, об'єму роботи і доходів. Установи з малим об'ємом роботи і малою виручкою називалися поштові відділення. З появою в царській Росії у 1802 році міністерств поштова служба знаходилася у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ. В 1830 році було засновано Головне управління пошт.

У селах і містечках вздовж Брест-Литовського шосе будувалися станції ІІІ і ІV класів. Відстань між станціями сягала близько 16 верст (трохи більше 17 кілометрів.). Кожна кінно-поштова станція повинна була мати письмові столи, лави або стільці, чорнильниці з чорнилом, папір і пера для написання листів, порошок для висушування написаного та газові ліхтарі. При станції утримувалася казенним коштом квартира для наглядача і завозилися дрова для її опалення, а також для опалення всієї станції. Дозволялося окрім офіційної кореспонденції, приватних листів, загорнутих у картузний папір, шкіряних мішків і діжечок із грошима, багажних ящиків, валіз, скринь і коробок в дорожні карети ординарної пошти приймати до

семи пасажирів, які мали право безкоштовного перевезення із собою до одного пуда ручного багажу. Заборонялося під час дороги курити у кареті тютюн, брати із собою “дурно пахнущие и скоропортящиеся продукты и провозить собак больших и злобных”.

По всій Волинській губернії на поштових дорогах можна було часто побачити пасажирські диліжанси; вони передбачалися в основному для перевезення пасажирів та поштової кореспонденції головними трактами, зокрема від Житомира до Дубно через Новоград-Волинський – Рівне, або ж далі на Луцьк – Ковель, чи Луцьк – Брест. Подорож диліжансом була далеко не з приємних.

Плата за проїзд людей поштовою каретою або диліжансом була не кожному по кишені. Проїзд коштував дорого. Так, за проїзд від Житомира до Новограда-Волинського правили від 5 до 6 карбованців, що дорівнювало на той час вартості однієї молодої телиці. Бідні пасажирі могли їхати на даху диліжанса і потерпали від дощу чи снігу в негоду. Якщо екіпаж застрявав дорогою, то всі пасажирі виходили і дружно змушені були допомагати коням витягнути його на сухе місце. Швидкість екіпажу часто не перевищувала 8 – 10 верст на годину. Тому малозабезпечені громадяни змушені були вдаватися до послуг єврейських візників, прозваних балагулами, у яких були дешевші розцінки за транспортні послуги. Візники-євреї керували балагулою – довгим глибоким дерев'яним дорожнім чотирьохколісним візком з обручами вгорі, обтягнутими сірою тканиною; у цей візок впрягали дві конячини. Відповідно і швидкість таких екіпажів була невисокою, близько 5 верст на годину.

В кінці XIX-го століття поштові перевезення здійснювали спеціальні криті хури (їх звали ще фури, від німецького – die Fuhre, що означало екіпаж, повоза, віз – В.В.) у супроводі листонош, які носили червоні суконні кунтуші з білою португесю, червону шапку, мідну бляху з гербом на грудях, а через плече поштовий ріжок для подачі сигналів. До кінної дуги чіплявся дзвоник. Влітку хуру на колесах тягнуло шестеро коней при середній швидкості 12 верст за годину; взимку хуру, поставлену на сани, тягнуло четверо коней із швидкістю 13 – 14 верст на годину, восени і весною швидкість складала не більше 10 – 11 верст на годину.

За роботою і побутом поштарів здійснювався суворий контроль. Так, їм заборонялося без відома начальства відлучатися у вільний час в інші населенні пункти, брати додатково вихідні дні, а під час хвороби вимагалось від безпосереднього керівництва “...проверить и донести рапортом, какие именно почтальоны больны, принять меры к выяснению, есть ли уклонения от службы по лености или нетрезвости.”

З початку 1858 року в Росії запроваджено оплату простої кореспонденції поштовими марками. Марки куплялися населенням на поштовій станції, погашення їх здійснював після вилучення кореспонденції із скриньок поштовий чиновник шляхом простого перекреслювання чорнилом. З 1863 року погашення кореспонденції здійснювалося круглими календарними штемпелями, де на полях вказувалася назва населеного пункту, у якому знаходилося поштове відділення, а в центрі штемпеля трьома рядками – дата, місяць і рік. Такі штемпелі використовувалися для маркування кореспонденції при відправленні і надходженні. З 1872 року в Російській імперії було введено марковані письмові листівки, що значно поживило листування.

У 1865 році в імперії введена земська пошта для обслуговування сільського населення. Поштові кореспонденції відправлялися три – чотири рази на тиждень.

21 лютого 1884 р. Державному банку Російської імперії було надано право відкривати ощадні каси при всіх губернських та повітових казначействах. За Статутом від 1 червня 1895 р. ощадні каси були визнані державними установами та було утворене Управління державними ощадними касами як особливий відділ у складі Центрального управління Державного банку, який керував діяльністю ощадкас. Ощадна каса приймала вклади на зберігання, придбавала цінні папери, переказувала вклади в інші ощадні установи, надавала послуги зі страхування, давала позички.

Зручне розташування вздовж Брест-Литовського тракту сприяло тому, що в селі Буцинь Ковельського повіту були розміщені поштова станція, постійний двір, постійний будинок.

Як зазначено в «Почтовом дорожнике Российской империи. 1915» поштове відділення Буцинь Ковельського повіту знаходилось в 19 з половиною верст від Ковеля та 26 і три чверті верст від містечка Ратно.

Наименование пунктов, расположенных от ближайших учреждений почтово-телеграфного ведомства, с указанием рода учреждений и числа верст до этих пунктов и название губерний и уездов, в которых таковые расположены.

- 29) Мѣст. Каменно-Коширскъ (п.-т. к.) Волинской губ., Ковельскаго уѣз.—въ 46 вер.
 Мѣст. Буцинь (п. о.) Волинской губ., Ковельскаго уѣз.—въ 19¹/₂ вер., а отъ него до мѣст. Ратно (п.-т. о.) Волинской губ., Ковельскаго уѣз.— 26³/₄ вер.
 30) Мѣст. Деражно (п.-т. о.) Волинской губ., Ровенскаго уѣз.—въ 15 вер.
 31) Мѣст. Куневъ (п.-т. о.) Волинской губ., Островскаго уѣз.— въ 15 вер., а отъ него до мѣст. Шумскъ (п.-т. о.) Волинской губ., Кременецкаго уѣз.—25 вер.

- 32) У. г. Изяславль (п.-т. к.) Волинской губ.—въ 20 вер.
 33) Мѣст. Лабунь (п.-т. о.) Волинской губ., Изяславльскаго уѣз.—въ 19 вер.
 Мѣст. Барановка (п.-т. к.) Волинской губ., Новоградъ-Волинскаго уѣз.—въ 22 вер., а отъ него до мѣст. Рогачева (п.-т. о.) Волинской губ. Новоградъ-Волинскаго уѣз.— 14 вер.

- 18 -

При пошті від Ковельської центральної ошадної каси №251 діяла поштово-телеграфна ошадна каса. У Волинському обласному державному архіві зберігається ошадна книжка Буцинської ошадної каси, відкрита 4 листопада 1909 року і закрита 7 січня 2016 року під час Першої світової війни та окупації Волині Австро-Угорщиною.

Держошадкаса приймала на вклади під відсотки як готівку, так і ошадні марки. Від фізичної особи сума готівки не повинна була перевищувати одної тисячі рублів і до трьох тисяч рублів на установу чи товариство. На одну особу могла бути відкрита лише одна ошадна книжка. Ошадна каса не працювала в офіційні державні свята: 1 січня – Новий рік; перший день Пасхи; 25 березня – День Благовіщення Пресвятої Богоматері; 6 грудня – Тезоіменитство (іменини) імператора Миколи II (день пам’яті святого Миколи Чудотворця); 25 грудня – Різдво Христове. Ошадна книжка приймалась до обслуговування лише від особи, на чие ім’я була відкрита, або за окремим дорученням. Існувала й таємниця вкладу. Відомості по ошадкнижці надавались лише її власнику, або спадкоємцям, а також на вимогу урядової та судової влади. За розголошення таємниці вкладу службовці несли відповідальність.

Ошадна книжка №3, в Буцинській ошадкасі №3 була відкрита на ім’я Буцинського поштового відділення контрольною маркою на загальну суму 12 рублів одною маркою номіналом 10 рублів та двома марками по 1 рублю.

4 грудня 1909 року вклад було поповнено на суму 1 рубль 50 коп двома марками номіналом 1 рубль та 50 копійок.

4 січня 1910 року була здійснена видаткова операція на суму 6 рублів. Щорічно в кінці року до суми вкладу зараховувались відсотки. Сума відсотків за 1909 рік склала 4 копійки, за 1910 рік – 36 копійок.

Протягом 1909 – 1915 року по вкладу здійснено ряд прихідно-видаткових операцій та зарахування відсотків.

Як свідчить інформація на обкладинці ошадкнижки ошадкаси також виконували операції з страхування капіталів (від 25 рублів до 5000 рублів) на випадок смерті та дожиття до певного віку від 6 до 600 рублів у рік.

У Волинському обласному державному архіві зберігаються також відомості по оборотах Буцинської поштово-телеграфної ошадкаси за 1909-1915 роки. З відомості за 1915

рік впливає, що за цей рік було здійснено 22 приходні операції, ощадкаса прийняла вкладів готівкою на суму 1169 руб.75 коп. та 5 рублів ощадними марками. Також здійснено 7 видаткових операцій на суму 109 руб.75 коп. Здійснено один переказ вкладу на суму 6 рублів, продано ощадних марок на 5 рублів.

Государственная сберегательная касса принимает во вклады наличные деньги и заполненные сберегательными марками книжки для приращения из процентов в сумми не свыше одной тысячи рублей, когда вклад вносится на имя единичного вкладчика учреждения или общества (ст. 40 уст.).

Больше одной книжки на одно лицо по вкладам до востребования выдаваемо быть не может (ст. 43 уст. 2).

Почтово-телеграфная Государственная сберегательная касса открыта для приема и выдачи вкладов во все дни и часы, и производит прием и выдачу почтовой корреспонденции.

Присутствия не бывает: в день Нового года (1 Января), первый день Св. Пасхи, в день Властины Пресвятой Богородицы (25 Марта), в день тезоименитства ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА (6 Декабря) и в первый день Рождества Христова (25 Декабря).

Сберегательная касса отвечает за вклады, которые внесены в помещения самой кассы во время присутствия и при том с ее руки чиновнику, производящему сберегательные операции.

Служащие в том учреждении почтово-телеграфного ведомства где существует сберегательная касса, ни в каком случае не могут брать на себя поручения от вкладчиков для вноса денег или, вообще, для каких бы то ни было операций по сбережению.

Книжка эта имеет значение только в руках того лица чье имя написано; прочие же лица могут получать по ней деньги иначе, как с предъявлением особого (не на книжку писанного) уполномочия от владельца оной.

Сберегательная касса хранит все счета по вкладам и сообщает сведения и справки о внесенных и востребованных вкладах, сверх вкладчиков и их наследников, лишь лицам имеющим право распоряжаться вкладами, а также по требованию подлежащей правительственной или судебной власти. За особыми сведениями посторонним лицам служащие по кассе подвергаются ответственности по ст. 419 уложения о наказаниях (ст. 5 уст.).

* На этом основании одно лицо не может иметь больше одной книжки по вкладу до востребования, безразлично из какой кассы книжка выдана.

ПОЧТОВО-ТЕЛЕГРАФНАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ СБЕРЕГАТЕЛЬНАЯ КАССА
 в с. Бучинь
Ковельского уезда,
Волынской губернии, № 13
Книжка № 13
 Подпись Начальника Чемин
 Фамилия, имя и отчество вкладчика:
Бучинское почт.
товое отделение

Год, месяц и число.	ОПЕРАЦИИ.	СУММА.
1909		
12 Января		
		12 "
		12 руб.

Исходящий № 54
12 Января 1910 г.

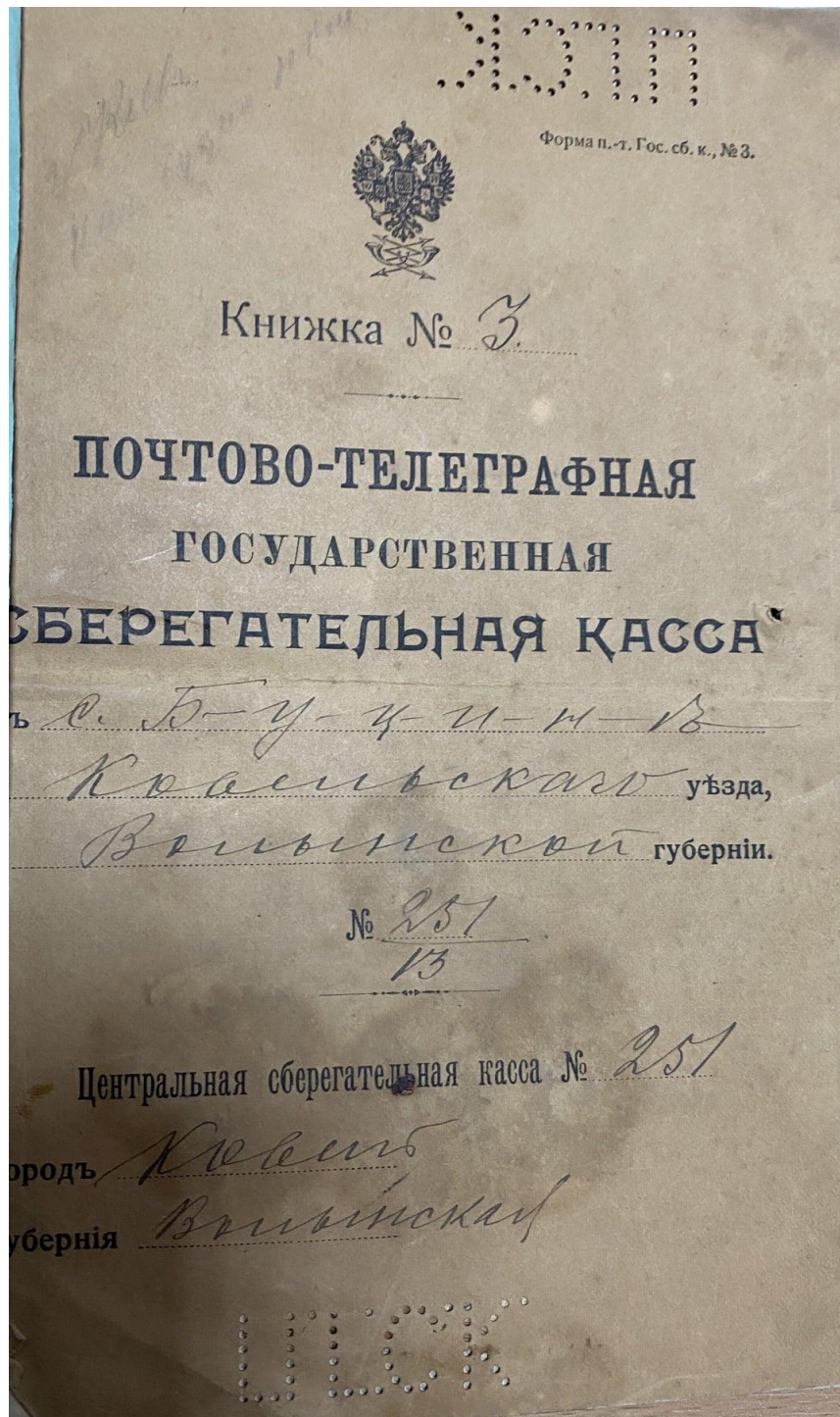
Форма п.-т. Гос. сб. к. № 20.
 (с/з ст. 88 наказа).

ВЪДОМОСТЬ
 об оборотах
 почтово-телеграфной Государственной сберегательной кассы
 в (такомъ то мѣстѣ) Бучинь
Ковельского уезда,
Волынской губернии

№ 13

за Октябрь мѣсяць 1910 года.

Подпись Начальника учреждения Щенников

Джерела та література:

1. Волинський обласний державний архів Ф-490-1:
Сберегательная книжка Буцинского почтово-телеграфного отделения
Ведомость об оборотах Буцинской почтово-телеграфной сберкассы
2. Почтовый дорожник Российской империи. 1915.

РОЗДІЛ II. ПОДВИГ СТАРОВИЖІВЧАН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Бащук Юлія (с. Глухи), Новосад Оксана (с. Глухи)

ПАРАМЕДИК БОГДАН КРИКОНЧУК

Справжній патріот (це виважені, справедливі, непідробні слова, які беззастережно може підтвердити кожен односельчанин), чоловік, батько трьох синів, учитель, умів усі будівельні роботи виконувати власноруч, доброволець, парамедик, захисник, полеглий, герой для односельців, найдорожчий син для матері, і сьогодні лише пам'ять, біль втрати, співчуття родині, і глибока ненависть до ворогів. У перші дні (27–28 лютого, дружина вже точної дати від болю і пригадати не може) повномасштабного вторгнення росії в Україну Богдан Крикончук повернувся з Фінляндії, де був на будівельних роботах. По-іншому чоловік не міг учинити, бо від народження носив вишиванку, у шкільні роки перечитав усі доступні посібники з історії України. Останні слова, які він сказав сільській старостині: “Я не можу спокійно сидіти, коли мою Україну дербанять”. По приїзді відразу звернувся до військкомату. Спочатку вступив до лав територіальної оборони. Лише місяць (березень) пробув на варті громади. За цей час кілька разів звертався з проханням отримати повістку (дружина не може сказати, скільки його повертали, бо він навіть не зізнався), однак йому відмовляли, адже чоловік навіть строкової служби не проходив. Врешті він потрапив на військові тренування, які відбувалися у Тернопільській області (це його рідна територія, адже мама родом з Тернопільщини). 15 травня 2022 року Богдан прийняв присягу. Цей момент зафіксовано на фото: в очах біль, відповідальність, усвідомлення власного вчинку. Неповні чотири місяці служби – й обірвалося завзяття воїна, свинець виявився сильнішим. Однак дух людини перемогти не можна. Своїм вчинком він викарбував найвищу нагороду – шану від людей. За життя – непомітна людина, дбайливий тато, цікавий співрозмовник, дуже добрий, уважний до сім'ї. Сьогодні педагогічна спільнота і громада села готують клопотання про присвоєння ліцею села Глухи Дубечненської сільської ради Ковельського району ім'я Богдана Крикончука.

Майбутній герой народився 11 лютого 1979 р. у селі Глухи Старовижівського району Волинської області. Закінчив місцеву школу у 1996 році. У 1996–2001-му навчався на фізичному факультеті Волинського державного університету імені Лесі Українки. У цей час школи відкривали комп'ютерні курси, Богдан один із перших взяв участь в освітньому проєкті

та у 2001–2003 роках працював у 26-й і 9-й школах Луцька, викладав комп'ютерну грамотність. Любов до рідного краю перемогла, й у 2003-му він із сім'єю повертається у село Глухи. Дружина в нього математик, однокурсниця. До 2019 року працював учителем математики загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. с. Глухи. Коли настали важкі часи (чоловікові не під силу було прогледувати сім'ю, дружина у відпустці по догляду за третьою дитиною, а тижневе навантаження сільського вчителя невеличке), змушений був поїхати на заробітки, де працював аж до трагічного лютого 2022 року.

15 травня прийняв присягу, а 1 червня разом із побратимами вирушив боронити кодони України на сході, як він і хотів. Проходив військову службу у 80-й окремій механізованій бригаді. За військовою спеціальністю – «стрілець-санітар 3 десантно-штурмової роти, 1 десантно-штурмового батальйону в/ч АО 284 – солдат».

29 вересня 2022 року Ковельський РТЦК та СП Волинської області дружині повідомив, що «вірний військовій присязі Богдан Миколайович Крикончук у бою за нашу Батьківщину, виявивши стійкість, мужність, загинув 28.09.2022 р. поблизу населеного пункту Пролетарське Харківської області». Уже згодом побратими розповіли родині обставини трагічної смерті Богдана. Це було визволення Лиману. На Ізюм зайшли без втрат, а от під Лиманом попали в пастку, і парамедик з кількома іншими побратимами виходив з оточення останній на бронемашині. Натрапили на міну, загинуло відразу четверо, у тому бою поліг і командир. Поховали Богдана Крикончука в селі Глухи.

І лише через вісім місяців дружини загиблих побратимів дають собі раду, обмінюючись бодай якоюсь інформацією про чоловіків. Ті, хто вцілів, телефонують і розповідають, що Богдан був дуже сумлінним і відповідальним на полі бою. Багато хто йому завдячує за порятунок.

19 червня 2023 року дружині Богдана Крикончука було вручено орден "За мужність" III ступеня (посмертно) (Указ Президента України від 28 листопада 2022 року).

Додаток. Світлі спогади про героя завжди будуть сильнішими за смерть нам'яті вчителя села Глухи Богдана Крикончука

1 жовтня 2022 року в селі Глухи Дубечненської сільської ради прощалися з учителем математики Богданом Крикончуком. Він загинув, захищаючи Україну. Друзі та знайомі його називали позитивною людиною, справжнім патріотом. Всі в селі знали, що Богдан ішов на війну обдумано, з наміром визволити українські землі. Був дуже доброю людиною, тому йому, воїну без особливої військової підготовки, випала місія рятувати людей - парамедик. Його патріотизм був надзвичайно глибоким. Мама Богдана, уродженка Тернопільщини, за направленням приїхала в село Глухи викладати математику. Тут народився майбутній захисник у багатодітній родині. Учительські підходи до виховання, сусіди-однолітки – теж учительські діти, навчили любити книжку. Ця любов до літератури з віком лише зростала. Він читав усюди: в школі, в будинку на підвіконні, із сусідами-хлопчаками велися жваві обговорення. Перевага надавалася підручникам з історії та пригодницьким романам. Він зростав у любові до українства, завжди у святкові дні одягав вишиванку. Це була не данина моді, а внутрішня потреба людини. Зовсім нещодавно дружина пригадує, що саме хрестиком повинні були вишиті його сорочки, він вважав, що такі візерунки є оберегами людини. Із Богданом можна було годинами розмовляти на політичні теми, щодо історичних фактів. Це була людина енциклопедичних знань історії України.

У Богдана були друзі з дитинства і назавжди. Із Сергієм Пугачем, який нині працює у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, вони товаришували все життя. Саме він поділився теплими спогадами про товариша. Із Анатолієм Дубуком були однокласниками, а згодом і породичалися (хрестили один в одного дітей). Друзі пригадують, що Богдан завжди був відвертий, щирий, слів на вітер не кидав, завжди виконував обіцяне, дуже пестив і любив дітей. Похресники отримували щедрі подарунки у святкові дні.

Колеги по роботі пригадують, коли потрібно було зробити якусь технічну роботу, а він був хорошим спеціалістом з комп'ютерної грамотності, то міг працювати й ночами: набирати тексти, виконувати верстки, упорядковувати документи, вчити колег. А коли життя змусило вирушити за кордон, то беззастережно стверджував: «Там можна заробити гроші, а жити потрібно тут, я там задихаюся, мені не вистачає кисню і простору». Так він працював з надією

побачити свою країну квітучою і багатою, а головне – вільною. Тому не задумуючись повернувся в Україну з Фінляндії в перші дні війни. Ніхто не сумнівався, що він стане на захист держави, і навіть дружина не могла зупинити. У неї в телефоні чимало відеоматеріалів, це звіти з передової про кожен прожитий день війни. Однак вона сьогодні ще не може їх переглядати й ділитися ними. Це ще непосильно... Біль втрати настільки глибока і важка, що дружина панічно боїться, щоб діти перебували в Україні. Вона їх відправила з бабусяю за кордон, а сама живе і працює в Богдановому селі, адже сама не місцева, їй так легше, поряд його могила. Старших синів прихистив директор підприємства Фінляндії, на якому працював Богдан, щира підтримка українців.

Мама Богдана теж вчитель математики, надзвичайно мудра людина, довгий час працювала директором школи. Коли розпочалася війна, вона знала, що її син не сидітиме вдома. Він мусить бути там, у вирі подій. Біль втрати невимовна, але вона сьогодні знаходить у собі сили сказати, що добре, що за життя Богдан відчув смак перемоги, адже його бригада брала участь у звільненні Ізюму. Скільки було в нього емоцій, щастя від того, що може наближати перемогу. Він ділився відео, із захватом розповідав, як зустрічали їх жителі деокупованого міста. А ще тішився, що до Ізюму їх бригада зайшла без втрат. Близькі пригадують, що він завжди наголошував, що ворога не можна недооцінювати, потрібно бути прицільно обережним. Завдяки його математичним розрахункам, вправності, особливій відповідальності було врятовано чимало життів бійців. Телефонують до родини побратими і розповідають, як він рятував інших, і з останнього бою (з оточення) не тікав першим, а як людина, від якої залежало життя хлопців, виходив із поля бою на останній бронемашині, яка й натрапила на ворожу міну.

Синам зараз теж важко. Вони вже дорослі, але довго перебувати вдома, де все нагадує про тата, не можуть. Старший зачинається в кімнаті, а середній тікає з дому, найменший плаче. Мамі доводиться самій давати раду хлопчачим емоціям, вони виховані в любові (про це можуть сказати всі педагоги школи, які працювали з дітьми), тому добрі і зовсім не мають ніякої агресії, надзвичайно щирі, відкриті і не можуть сприймати несправедливості, цинізму, і їм не під силу збагнути, чому вбили їхнього тата. Та разом з тим діти – це надія і опора мами, вони щиро туляться до її крил і міцно обіймають у години смутку. Нещодавно всі троє повернулися додому, і мама розцвіла, навіть змогла одягнути вишиванку, бо про такий святковий одяг мріяв її Богдан. Війна забирає найкращих, бо вони здатні на самопожертву, бо вони захищають родину, село, країну. Село зустрічало свого рідного воїна на колінах і з простеленою квітами дорогою у п'ятнадцять кілометрів. Це вираження шани і глибокої поваги до людини, яка наблизила перемогу над зловісним ворогом. Людські подвиги стерти неможливо, вони в наших серцях і помислах, вони в ранах родини, односельчан, громади. І ми чекаємо, щоб подвиги наших односельчан були нагороджені найвищою відзнакою «Перемога».

Богдан Крикончук, прийняття присяги, Тернопільщина, 15 травня 2022 р.

Звільнення Ізюму, 11 вересня 2022 р.

Останнє фото Богдана Крикончука біля захопленого російського танка, напрямом
Лиман, 26 вересня 2022 р.

Родина біля могили Богдана Крикончука, село Глухи , 2 жовтня 2022 р.

Джерела та література:

1. Бідзюра Любов Ідуть із бою у засвіти кращі... Волинський небесний батальйон. *Сільські новини*. 6 жовтня 2022. № 39 (8332). С.1.
2. Ціною власного життя захистили Україну. *Сільські новини*. 2 січня 2023. № 2. С. 3.
3. Боронячи Україну, загинув волинянин Богдан Крикончук. URL: <https://pershyj.com/p-boronyachi-ukrayinu-zagynuv-volinyanin-bogdan-krykonchuk-60063>
4. Залишилося троє дітей: у селі на Волині поховали Героя Богдана Крикончука. URL: <https://vsn.in.ua/news/zalishilosya-troje-ditey-u-seli-na-volini-pohovali-geroya-bogdana-krykonchuka-11253>
5. За незалежність України загинув захисник із села Глухи. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/544589-za-nezalezhnist-ukraini-zagynuv-zakhisnik-iz-sela-glukhi>
6. На війні загинув батько трьох дітей Богдан Крикончук з Ковельського району. URL: <https://kovel.media/na-vijni-zagynuv-batko-troh-ditej-bogdan-krykonchuk-z-kovelskogo-rajonu>
7. Крикончук Богдан Миколайович. URL: <http://koveladm.gov.ua/press-tsentr/item/19564-kovelshchyna-sumuie>
8. На війні загинув волинянин – батько трьох дітей Богдан Крикончук. <https://www.volynnews.com/news/all/na-viyni-zahynuv-volynianyn-batko-trokh-ditey-bohdan-krykonchuk>
9. Світлій пам'яті Богдана Крикончука. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zAmLve9PXWE&t=4s>
10. У війні за Україну загинув волинянин Богдан Крикончук. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SRsD9NT0zo>
11. Щоб пам'ятали полеглих і шанували живих: 23 травня в Україні відзначають День Героїв. URL: <https://www.facebook.com/groups/450333372778254>

ВОЛОХ РУСЛАН – ЗАХИСНИК НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Триває масштабна агресія росії проти України. 24 лютого 2022 р. росія напала на Україну по всій довжині спільного кордону, з території Білорусії й окупованого Криму. Армія росії обстріляла прикордонні застави, завдала удари з повітря по понад 40 об'єктах військової інфраструктури майже усіх регіонів України. Розпочався рух танкових колон і живої сили. Путін назвав це «спецоперацією» з метою «демлітаризації і денацифікації України».

Армія України, Нацгвардія, поліція, Тероборона чинять запеклий опір. В Україні оголосили воєнний стан і загальну мобілізацію. Президент Володимир Зеленський заявив: «Українці на своїй землі і нікому її не віддадуть».

ЗСУ вибили військових росії з Київщини, Чернігівщини, Сумщини, витісняють із Харківщини, тривають бої на Донбасі та півдні України.

Російська армія бомбардує, обстрілює житлові квартали міст, знищує цивільну інфраструктуру, лікарні, школи, історичні пам'ятки. Гинуть мирні жителі, гинуть військові.

По дорогах Волині везуть десятками наших Героїв. На Волині немає війни, але Волинь – лідер серед усіх регіонів України по військовослужбовцях, які воюють на сході та півдні України.

Серед тих, хто захищав рідну землю і не пошкодував свого життя, щоб наблизити нашу перемогу, житель села Поліське Волох Руслан Олександрович. Наш захисник народився 8 листопада 1976 року у селі Хорськ Столінського району Брестської області. Закінчив Брунетівську восьмирічну школу, середню освіту здобував у Дубечненській середній школі. Далі була служба в армії. Повернувшись додому, вирішив здобути вищу освіту, тому вступив до Волинського державного університету імені Лесі Українки і здобув спеціальність «Фізичне виховання».

Навчання поєднував з роботою, адже працював на посаді кочегара у Поліській загальноосвітній школі I–II ступенів. Як і багато наших земляків, побував на роботі у сусідній Польщі.

З перших днів війни пішов на службу у Тероборону. У травні 2022 року був направлений у зону бойових дій під Бахмут, де перебував до серпня 2022 року. Потім була реабілітація, а далі знову продовжував службу у рядах місцевої ТРО.

27 грудня 2022 року був направлений у зону бойових дій на Харківщину, на Куп'янський напрям, де 11 березня 2023 року загинув в результаті ворожого обстрілу під час виконання бойового завдання щодо захисту Незалежності України в районі населеного пункту

Гряниківка. Поховали Волоха Руслана 22 березня 2023 р. у с. Поліське. У загиблого захисника залишились дружина і дві донечки.

Сьогодні ми з вдячністю схиляємо голову перед воїном за відвагу та подвиг заради України та українського народу, за мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, за вірність українському народу і військовій присязі.

**Данилюк Надія (с. Стара Гута),
Максимук Анатолій (с. Стара Гута)**

СТАРОВИЖІВЧАНИН ІВАН ЛИТВИНЮК – НАШ ГЕРОЙ

Російсько-українська війна забрала життя багатьох молодих українців. В жорстоких реаліях воєнного стану на часі актуальним є збір та поширення інформації про загиблих українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, які зробили вагомий внесок у зміцнення обороноздатності України. Одним із полеглих воїнів, чий життєпис потребує уваги, є Литвинюк Іван Іванович.

Народився герой 5 березня 1994 року в селі Сукачі Ковельського району (колишнього Старовижівського) в простій сім'ї. Батько і мати працювали в колгоспі. В 2001 році пішов у перший клас Сукачівської початкової школи, яку закінчив 2005 році. Восени прийшов зі своїми однолітками здобувати освіту у загальноосвітню школу I–III ступеня с. Стара Гута. Протягом навчання в школі брав активну участь у громадському житті класного і шкільного колективів. Завжди стриманий, врівноважений з посмішкою на обличчі. Його поважали і вчителі, і учні. Він був розумним, вихованим, спокійним, добре вчився. Найбільше, що вражало в ньому – позитив. Друзям запам'ятався звичайним, скромним хлопчиною високого зросту, сором'язливим. У 2012 році Іван Литвинюк – випускник загальноосвітньої школи I–III ступеня с. Стара Гута.

Після закінчення школи пішов навчатися в Старовижівський професійний ліцей, де здобуває професію маляра, штукатура. Під час навчання в ліцеї проходив виробничу практику у рідній школі по реконструкції корпусу початкових класів.

Іван зарекомендував себе, як гарний спеціаліст і відповідальний студент. Після закінчення навчання були пропозиції навчатися у Харківському будівельному технікумі. Здобувши професію, займається будівництвом за кордоном та в Україні.

У 2015 році добровільно пішов на строкову службу в ЗСУ. Після служби в армії їздить на заробітки, підтримує родину. Виконував будь яку роботу. Авторитет в односельчан

завоював, будучи справедливим, мужнім, витривалим, сміливим. 24 лютого 2022 року отримав повістку і був прикомандирований до 14 окремої механізованої бригади, де служив гранатометником. Виконуючи бойове завдання, загинув 20 травня біля с. Трипілля Донецької області. Поховали Литвинюка Івана на сільському кладовищі 27 травня 2022 року в селі Стара Гута. Указом Президента України за особливу відвагу в захисті територіальної цілісності України, вірність військовій присязі нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). Литвинюку Івану назавжди залишилося 28 років...

Український народ завжди з повагою ставився до своїх героїв, мав традицію поховання та увічнення полеглих. Віра і впевненість у тому, що у випадку загибелі на полі бою держава не забуде, а жертвність буде пошанована є дуже важливою складовою підняття морального духу військовослужбовців. Вшанування пам'яті захисників є вкрай необхідним завданням, яке стоїть перед суспільством.

Джерела та література:

1. Газета «Сільські новини». Травень, 2022.
2. Указ Президента України № 523/2022 від 21 липня 2022 року. Нагородити орденом «За Мужність» III ступеня (посмертно)
3. Указ Президента України №523/2022. URL: president.gov.ua

Дегтярьова Тетяна (с. Солов'ї)

ЙОГО ЖИТТЯ – ЯСКРАВІЙ СПАЛАХ

Життя... Цікаве і незбагненне. Ніхто не в змозі його ні спланувати, ні запрограмувати, ні передбачити. Життя кожної людини складається по-різному. В одного – протікає спокійно, розмірено, як тиха річка, в іншого – стрімко, бурхливо, як гірський потік. Одній людині судилось прожити довге життя, а іншій – навіки 20... Навіки двадцятилітнім – щирим, усміхненим залишиться в пам'яті рідних, односельчан захисник України Літвінчук Максим, який віддав за світле майбутнє кожного з нас своє життя...

В мальовничому селі Солов'ї Старовижівського району Волинської області в сім'ї Літвінчуків Віктора Ілліча і Олени Миколаївни 24.06.2002 року народився хлопчик Максим. Люблячі батьки виховували своїх синів Тараса і Максима трудолюбивими, доброзичливими і хорошими людьми.

З дитячих років Максим був дуже товариським, добрим, щедрим. Зі своєю подружкою дитинства Юлькою вони ділили навпіл кожен цукерку, морозиво чи яблучко.

З 2008 р. по 2017 р. навчаючись в Солов'ївській загальноосвітній школі I-II ступеня Максим виявив себе цілеспрямованим, допитливим, готовим прийти на допомогу кожному. Він завжди був душею будь-якої компанії зі своїми жартами та щирою і милою посмішкою з ямочками на щоках. Захоплювався спортом, був активним учасником художньої самодіяльності села.

Після закінчення школи продовжив навчання в Державному навчальному закладі «Ковельський центр професійно-технічної освіти» за спеціальністю «Електрогазозварник». Але працювати за обраною професією йому не довелося. 27.11.2020 року Максим разом зі своїм товаришем Павлом підписав контракт з військовою частиною А4267 або 10-ю окремою гірсько-штурмовою бригадою «Едельвейс». Проходив військову службу на посаді вогнеметника 2-го вогнеметного відділення вогнеметного взводу роти радіаційного, хімічного, біологічного захисту. Мав військове звання солдат. Свою вірність присязі довів, ставши на захист своєї країни і народу в час повномасштабного вторгнення ворога на територію нашої держави.

Був нагороджений нагрудним знаком «Ветеран війни» і Подякою зі значком командира військової частини.

Перебуваючи у короткостроковій відпустці 16.07.2022 року, Максим одружився зі своєю коханою Юлею, яка була його однокласницею. Багато планів та мрій мала молода сім'я. Та, на жаль, недовгим було їх сімейне життя. 03.10.2022 року в с. Білогорівка Бахмутського району Донецької області Максим Літвінчук загинув, так і не дочекавшись народження своєї донечки Вікторії, яка з'явилася на світ 24.10.2022 року. Ім'я їй обирав сам Максим, адже «Вікторія- це перемога», про яку так всі мріють.

Указом Президента України № 269 від 10.05.2023 року за вірність військовій присязі, зріццеве виконання військового обов'язку Максим був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. Посмертно...

Дем'янюк Олександр (м. Луцьк)

ВТРАТИ СТАРОВИЖІВЩИНИ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ ТА ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ НА СХОДІ УКРАЇНИ (2014–2021)

Наростання сепаратистських рухів на сході України після анексії Кримської Автономної Республіки, що досить швидко переросло у збройну боротьбу, спричинили до територіальних втрат держави на території Харківської, Донецької та Луганської областей, а згодом привели до широкомасштабного вторгнення збройних сил росії на територію північних, східних та південних областей України в лютому 2022 р. Відтак, 14 квітня 2014 р. політичне керівництво України оголосило Антитерористичну операцію (АТО) в Ізюмському районі та м. Ізюм Харківської області (тривала до 7 вересня 2014 року), в Донецькій та Луганській областях (тривала до кінця квітня 2018 року). 30 квітня 2018 року АТО переросла в Операцію Об'єднаних сил (ООС) на території Донецької і Луганської областей, яка, в свою чергу, переросла в неоголошену російсько-українську війну з 24 лютого 2022 року.

У перший тиждень квітня 2014 року в усіх областях України розпочалася мобілізація до лав Збройних сил України, прикордонних військ, різноманітних силових структур. Паралельно почали формуватися добровольчі воєнізовані структури, які, як потім виявиться, відіграли важливу роль у збройному протистоянні з регулярними російськими підрозділами. Саме цей сегмент військових підрозділів й до сьогодні залишається одним із найбільш умотивованих і ефективних формувань.

У всіх районних військових комісаріатах Волинської області перші мобілізаційні заходи розпочалися 8–9 квітня 2014 року. Більшість мобілізованих поповнили лави 51-ї окремої механізованої бригади (51-а ОМБр) (згодом її наступниці – 14-ї окремої механізованої бригади (14-ї ОМБр)), яка дислокувалася у м. Володимирі-Волинському (тепер м. Володимир).

3 квітня 2014 року, тобто з перших днів мобілізації, відстоювали територіальну цілісність держави на сході України та захищали її суверенітет жителі Старовижівщини (тоді – Старовижівський район Волинської області, тепер – Ковельський район). За чотири роки проведення антитерористичної операції та неповних чотири роки ООС Старовижівський край мав летальні втрати – гинули місцеві чоловіки, поверталися поранені захисники.

Першою летальною втратою Старовижівщини стала загибель Сергія Бугайчука. Солдат С. Бугайчук народився 28 вересня 1988 року в Нововолинську. Навчався в загальноосвітній школі I–III ст. № 6, згодом у Нововолинському вищому професійному училищі. Мешкав у 5-му мікрорайоні шахтарського міста. Працював електрослюсарем на дільниці № 1 шахти «Бужанська». Після мобілізації став солдатом, номером обслуги підрозділу 51-ї окремої механізованої бригади Збройних сил України. Загинув солдат С. Бугайчук від осколкового поранення в голову в Іловайському котлі в районі смт Кутейникове [1, с. 22].

Старовижівська районна газета «Сільські вісті» писала у вересні 2014 року: «Капають сльози на квіти, якими односельці вистелили дорогу до храму, на кладовища, на весільний коровай, перев'язаний чорною стрічкою, а мати згадує, як дорослішав її Сергій, як навчався, працював на шахті в Нововолинську» [2]. Окрім того, сторінки життя та обставини загибелі повідомляли друковані [3–5] та електронні [6–8] засоби масової інформації.

Похований Сергій Бугайчук 1 вересня 2014 року в с. Мизове Старовижівського району (тепер – Ковельського району).

4 червня 2015 року «за особисту мужність і високий професіоналізм, виявлені в захисті державного суверенітету» солдат Бугайчук Сергій Анатолійович нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

25 лютого 2015 року на фасаді Нововолинського вищого професійного училища було відкрито три пам'ятні дошки на вшанування пам'яті про випускників закладу освіти, які загинули в зоні проведення АТО, серед яких і солдат С. Бугайчук [9].

Солдат Богдан Тарасюк народився 5 лютого 1990 року в с. Буцин Старовижівського району. Строкову службу проходив у Новограді-Волинському, згодом три роки служив контрактником. Після закінчення контракту працював в охоронній фірмі у Ковелі.

На початку квітня Б. Тарасюк був мобілізований до лав Збройних сил України у 51-шу окрему механізовану бригаду Сухопутних військ ЗСУ. 7 липня виїхав в зону проведення антитерористичної операції. Був поранений під час виходу з оточення під Іловайськом. Згідно з офіційною інформацією, Богдан Тарасюк помер у шпиталі Дніпропетровська 10 вересня. За іншою інформацією загинув 29 серпня у бою поблизу смт Катеринівки (Донецька область) під час виходу з оточення, адже останній дзвінок від нього був 28 серпня [1, с. 186].

У місцевій газеті «Сільські вісті» 20 вересня з'явився запис: «Якими скупими є слова про те, що Богдан у зоні антерористичної операції служив розвідником, що у день загибелі він виконував бойове завдання, але разом з іншими військовослужбовцями потрапив у ворожу засідку. Вижити не вдалося...» [10]. Про загибель солдата Б. Тарасюка в ті дні повідомляли інші ЗМІ [11–15].

Похований Богдан Тарасюк 12 вересня 2014 року в с. Буцин Старовижівського району.

17 липня 2015 року «за особисту мужність і високий професіоналізм, виявлені в захисті державного суверенітету» солдат Тарасюк Богдан Володимирович нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Прапорщик Сергій Троцюк народився 20 березня 1983 року в с. Синове Старовижівського району. Закінчив місцеву школу. Строкову службу проходив у ракетній частині. Згодом працював будівельником у Харкові [1, с. 193].

У 2014 році пішов добровольцем у батальйон «Айдар» (згодом – 24-й окремих штурмовий батальйон «Айдар»). Про період служби у цьому добровольчому підрозділі С. Троцюк згадував: «Берці взяв із дому, одяг, який видали, був завеликий, бронезилет отримав у останніх боях. Щоб залишитися живими, хлопці впродовж тривалого часу обмінювалися амуніцією. Її брав той, хто йшов на завдання» [16].

За півтора року перебування в зоні бойових дій прапорщик С. Троцюк пройшов з боями Новоайдар, Щастя, Георгіївку, Лутугіне. Був двічі поранений і двічі контужений. Згодом через стан здоров'я комісований, отримав статус інваліда війни.

Загинув С. Троцюк ввечері 6 вересня 2016 року за нез'ясованих обставин (за офіційною версією в результаті ДТП в с. Седлище Старовижівського району). Версії про вбивство учасника АТО з'являлися в місцевій пресі [16–20].

Похований прапорщик С. Троцюк 10 вересня 2016 року в с. Синове Старовижівського району [21].

Вже після переформатування Антитерористичної операції в Операцію Об'єднаних сил загинув місцевий житель Юрій Тишик. Народився старший солдат Ю. Тишик 27 липня 1991 року в с. Мизове Старовижівського району. Від 2016 року він проходив службу в Збройних силах України. На початку 2018 року підписав контракт із 93-ю окремою механізованою бригадою. Влітку 2019 року старший солдат Ю. Тишик поновив контракт із ЗСУ – обійняв посаду старшого механіка-водія 2-го механізованого батальйону 14-ї ОМБр [22, с. 34].

Загинув Ю. Тишик від смертельного кульового поранення в голову, завданого ворожим снайпером 3 жовтня 2019 року на спостережному посту в районі сіл Жолобок–Кримське Новоайдарівського району, що на Луганщині. У ЗМІ з'явився запис: «Він був щирим, він був справжнім... Він прагнув миру і для цього виборював перемогу... Він віддав своє життя за те, що у що вірив - за Україну, за свободу і честь українського народу...» [23]. Окрім того, окремі сторінки життя та обставини загибелі воїна повідомляли друковані [24–28] та електронні [29–32] засоби масової інформації.

Похований старший солдат Юрій Тишик 6 жовтня 2019 року в с. Мизове Старовижівського району.

7 квітня 2020 року, «за самовіддане служіння Українському народові, особисту мужність, виявлену у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України», старший солдат Юрій Анатолійович Тишик нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

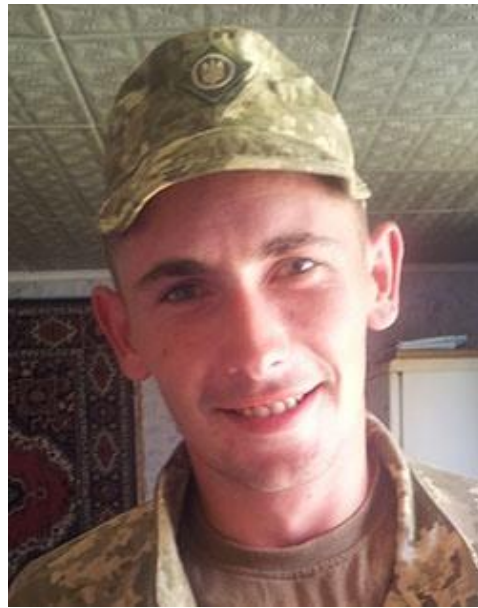
Відповідно до рішення Старовижівської селищної ради від 5 жовтня 2020 року №20/12 «за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народові» Юрію Тишику присвоєно звання «Почесний громадянин села Мизове» (посмертно) [31].

3 жовтня 2020 року у с. Мизове на фасаді місцевої школи було відкрито меморіальну дошку на честь Юрія Тишика [33].

За період проведення Антитерористичної операції на сході України (2014–2018 роки) летальні втрати Старовижівщини склали три особи, Операції Об'єднаних сил (2018–2022 роки) – одна особа. Троє бійців загинуло на полі бою, один помер після демобілізації. Троє загиблих захисників зі Старовижівщини (старший солдат Ю. Тишик, солдати С. Бугайчук, Б. Тарасюк) нагороджені орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Солдати Бугайчук Сергій Анатолійович (1988–2014) і Тарасюк Богдан Володимирович (1990–2014)

Прапорщик Троцюк Сергій Адамович (1983–2016) і старший солдат Тишик Юрій Анатолійович (1991–2019)

Меморіальна дошка на честь солдата С. Бугайчука, встановлена на фасаді Нововолинського вищого професійного училища

Меморіальна дошка на честь старшого солдата Ю. Тишика, встановлена на фасаді Мизовської загальноосвітньої школи

Джерела та література:

1. Дем'янюк О., Гулько Г. Волинський пантеон: Схід–2014–2017. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 246 с.
2. Легка Наталія Герої не вмирають. їх душі живуть на небесах. *Сільські новини*. 2014. 6 вересня.

3. Зубчук К., Лісова А. Криваве протистояння забирає від нас найкращих. *Волинь-нова*. 2014. 2 вересня.
4. Лісова А. Нововолинськ попрощався з героями. *Наше місто*. 2014. 4 вересня.
5. Трубнікова Л. Воїни світла вже з гори боронитимуть країну. *Наше місто*. 2015. 5 березня.
6. Бугайчук Сергій Анатолійович. URL. <http://memorybook.org.ua/2/bugaichuk.htm> .
7. Бугайчук Сергій Анатолійович URL. <http://ptaha.info/posts/our-herious/bugaichuk-sergii-anatoliiovych>.
8. Сергій Бугайчук. URL.<http://nekropole.info/ua/Sergj-Bugajchuk>.
9. Освятили пам'ятні дошки загиблим Героям. URL <https://www.volynnews.com/news/society/osviatyly-pamiatni-doshky-zahyblim-heroiam/>
10. Легка Н. Місцем загибелі Богдана Тарасюка став іловайський котел. *Сільські новини*. 2014. 20 вересня.
11. Бубенщикова О. Труп № 609: чиє тіло після іловайської трагедії поховали батьки військовослужбовця. *Волинська газета*. 2015. 21 травня.
12. Волиняни, які загинули в АТО. Ми пам'ятаємо URL. <http://bug.org.ua/news/volynnyany-yaki-zahynuly-v-ato-pamyatajemo-15455>.
13. Тарасюк Богдан Володимирович. URL. <http://memorybook.org.ua/22/tarasukbogd.htm>.
14. Флішаровський Р. Не висихають сльози... *Волинь-нова*. 2014. 13 вересня.
15. Флішаровський Р. Просив дочекатися... *Волинь-нова*. 2014. 25 вересня.
16. Чи знайде поліція убивць волинського айдарівця Сергій Троцюка? URL. <https://www.volynnews.com/news/society/chy-znayde-politsiia-ubyvts-volyns-koho-aydarivtsia-serhiia-trotsiuka/>
17. Айдарівець-доброволець з Волині, прапорщик Сергій Адамович Троцюк, загинув за невідомих обставин URL. https://www.facebook.com/AYDAR24/posts/1795433997392275?comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22O%22%7D.
18. Легка Н. Чи знайде поліція убивць Сергія Троцюка? *Волинські новини*. 2016. 6 жовтня.
19. Пожарчук Т. Вбили учасника АТО. *Вісник+К*. 2016. 15 вересня.
20. Убивці волинського айдарівця поклали йому в кишеню записку «Іван Іванюк» URL. <https://www.volynnews.com/news/society/ubyvtsi-volynskoho-aydarivtsia-poklaly-yomu-v-kysheni-zapysku-ivan-ivan/>
21. Сергій Троцюк URL. <https://nekropole.info/ua/Sergij-Trocjuk>.
22. Дем'янюк О., Гулько Г. Волинський пантеон: Схід–2018–2019. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2020. 56 с.
23. На Луганщині від кулі снайпера загинув боєць 14 омбр Юрій Тишик. URL. <https://novynarnia.com/2019/10/04/u-zoni-oos-na-luganshhini-vid-kuli-snaypera-zagynuv-boyets-14-ombr-yuriy-tishik>.
24. Від кулі снайпера в зоні ООС загинув волинянин. *Луцький замок*. 2019. 10 жовтня.
25. Катеринчук Б. Його мрії обірвала снайперська куля. *Газета Волинь*. 2019. 8 жовтня.
26. Кома С. Доля двох Тищиків. *Волинська газета*. 2019. 10 жовтня.
27. Крайванович С. Загинув військовий зі Старовижівщини. *Вісник+К*. 2019. 10 жовтня.
28. Сачик Н. В останню дорогу проводити Героя вийшло все село. *Сільські новини*. 2019. 8 жовтня.
29. В зоні Операції Об'єднаних Сил загинув волинянин – Юрій Тишик. URL. <https://vo.suspilne.media/news/41373>.
30. Воїн 14-ї ОМБр Юрій Тишик загинув 3 жовтня в зоні ООС. ФОТО. URL. https://sensor.net.ua/ua/photo_news/3152140/voyin_14yi_ombr_yuriyi_tyshyk_zagynuv_3_jovtnya_v_zoni_oos_foto.
31. Тишик Юрій Анатолійович. URL. <http://memorybook.org.ua/22/tishik.htm>.
32. На Волині попрощалися із загиблим на сході Юрієм Тишиком. URL. <https://www.volynnews.com/ua/news/all/na-volyni-poproshchalsia-iz-zahyblim-na-skhodi-yuriyem-tyshykom/>

33. У школі на Волині встановили меморіальну дошку загиблому на Сході Герою.
ФОТО. URL. <https://www.volynpost.com/news/172479-u-shkoli-na-volyni-vstanovyly-memorialnu-doshku-zagyblomu-na-shodi-geroyu-foto>.

Денисюк Каріна (с. Текля),
Авдіук Лариса (с. Текля)

ПЕТРО ШИЛЮК – ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ

Страшну ціну платимо за свою свободу. Ризикують і жертвують своїм життям наші сміливі та сильні Захисники, які ще недавно були з нами поруч.

Кажуть, що у кожній епохи свої герої. Наш теклівчанин, Шилюк Петро Іванович, став Героєм нашого часу. Герой–захисник, якому ми зобов'язані життям та спокоєм... [1]

Шилюк Петро Іванович народився 26 лютого 1976 р. в сім'ї Шилюка Івана Дорофійовича та Катерини Андріївни. Петро – третя дитина в родині після братів Івана 1970 р.н. та Віталія 1974 р. н.

1 вересня 1983 р. пішов до 1-го класу Теклівської восьмирічної школи, яку закінчив у 1991 р. та вступив до Старовижівського професійно-технічного училища, яке закінчив у 1994 році і отримав спеціальність електрозварювальника.

У листопаді 1994 року був призваний до Збройних Сил України. Службу проходив в м.Ужгород, військовій частині а/1687. У червні 1996 року був демобілізований, повернувся до рідного села.

У жовтні 1996 року одружився з односельчанкою Бащук Наталією Григорівною. У шлюбі народилося двоє синів: Ілля 1999 р.н. і Марко 2018 р.н.

Два роки працював соціальним працівником у Центрі надання соціальних послуг, потім їздив на заробітки.

У перші дні повномасштабного вторгнення ворожих військ в Україну був призваний до Збройних Сил України. Із 9 березня 2022 р. проходив військову службу в 68-й окремій егерській бригаді ім. Олекси Довбиша. Згідно військової спеціальності – стрілець, гранатометник 1-го відділення 2-го взводу 1-ї роти 1-го батальйону. Від 23 березня 2022 р. до 27 січня 2023 р. старший солдат Петро Шилюк виконував бойові завдання у районі населених пунктів Новомайорськ, Богатир, Пречистівка, Павлівка Вугледарського р-ну Донецької обл.

Вночі, 11 листопада 2022 р. під час бою поблизу населеного с. Павлівка Донецької обл. «він із побратимом змогли винести тіла трьох 200-х побратимів, аби рідні змогли достойно

поховати своїх синів, батьків, чоловіків, найдорожчих»[2]. За сумлінне виконання бойових завдань, мужність, високий професіоналізм, ініціативу, виявлені під час захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі отримав подяку та подарунок від командира військової частини.

27 січня 2023 року ворог знову розпочав мінометний та гранатометний обстріл позицій 68-ї бригади поблизу с. Павлівка Донецької області. Загарбникам вдалося оточити українських захисників, серед яких був і Петро Шилюк. Воїни героїчно відбивали атаки ворога. Їх «крили» мінометним вогнем, обстрілювали танками. Нищівний удар авіації став фатальним для наших воїнів. Бої тривали постійно. Забрати загиблих не вдалося.

Доля Петра Шилюка була невідомою. «...Майже два місяці невідомості здавались вічністю. Вдивлялись у світлини, щоб впізнати, можливо в полоні, переглядали відео, надіялись. Але серце все відчувало» [1]. 15 березня 2023 р. дружина отримала трагічну звістку. Петро Шилюк загинув 27 січня 2023 р. від мінно-вибухової травми у районі с. Павлівка Донецької області.

Поховали Шилюка Петра 19 березня 2023 р. у с. Текля.

«Він був відкритою, щирою людиною, завжди готовою допомогти. Коли приходив у короткочасну відпустку, мріяв з перемогою повернутися з війни... Вічна пам'ять і шана Петру Шилюку, який загинув за незалежність України!» [3].

Джерела та література:

1. Лашук Г. Страшну ціну платимо за свою свободу. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02rQcWY92MpWkN5sSgiLu1U6MmZTqYmfSEo8wsVQ1hnKqTXdBahrZpSA2haDto7Kwul&id=100023698380960.
2. Корінчук Н. Герой, якому я багато чим завдячую! URL: <https://www.facebook.com/Natalia.Korinchuk28>
3. Р-н. Стара Виживка. Був відкритою та щирою людиною. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/584839-buv-vidkritoju-ta-shchiroju-lyudinoju-podililisyas-pogadami-pro-zagiblogo-teklivchanina?fbclid=IwAR1vkGfUty1zQNv0YJFXR2STLS7h8OmzJnYFGa3SYe2TNYkdE7q4f3VxhzM>.

Деркач Ангеліна, (с. Секунь),
Михалевич Аня (с. Секунь)

ВОЛИНЯНИН САХАРЧУК МИКОЛА

Україна – рідна багатостраждальна земля, яка змушена постійно боротися за право бути вільною та незалежною. На жаль, зараз наша держава переживає найтяжчі дні своєї історії і цю історію творять наші мужні, відважні воїни.

Одним із захисників нашої Батьківщини, чий життєпис потребує уваги, є Сахарчук Микола Петрович.

Народився він 01 червня 1990 р. в с. Дубове Ковельського району Волинської області. У 1997 р. пішов у перший клас місцевої школи, паралельно навчався у художній школі м. Ковель. «У школі був таким собі трохи бешкетуватим, але добрим і надійним. Чи то в поході на озеро, чи до лісу – Микола зі своїм братом завжди першими бралися за облаштування місця відпочинку, організацію дозвілля, приготування смаколиків на вогнищі», – згадує про свого учня Наталія Тхоржевська.

У 2005 році сім'я переїхала у с. Секунь, де Микола закінчив місцеву школу та здобув базову середню освіту. Із 2006 р. навчався у ПТУ № 5 міста Ковеля.

У 2013 році Микола одружився з Юлією, народилося дві донечки: Соломійка та Єва. Молода сім'я жила, як у казці: між ними панувала любов і взаємоповага, вони будували плани на майбутнє, мріяли і втілювали мрії у реальність. Він був добрим і люблячим чоловіком, чудовим і найкращим татом, вірним і надійним братом, уважним і чуйним сином. Микола не міг лишитися осторонь чужої біди, допомагав усім дбав навіть про тварин і птахів, вчив доньок шанувати і любити природу. «Одного разу, – згадує дружина Миколи, – приніс додому пораненого лелеку, не міг лишити птаха загинути».

Найбільше мріяв побудувати власний дім і жити там. Але клята війна зруйнувала плани, і він як справжній чоловік, патріот своєї Батьківщини, залишив «мирні справи» і, не задумуючись ні на секунду, взявши зброю в руки, став на захист нашого майбутнього.

У Миколи є менший брат Андрій, навчалися хлопчачки в одному класі, допомагали один одному, були нерозлийвода. «Коля був захисником, другом, опорою, людиною, яка завжди прийде на допомогу», – згадує брата Андрій.

Для Миколи ніколи не була байдужою доля своєї країни, він завжди боровся за справедливість, тому з перших днів повномасштабного вторгнення Микола – боєць Добровольчого формування Дубівської громади. Він без вагань став на захист своєї рідної Волині. Допомагав будувати укріплення, позиції, чергував на блокпостах, робив все, що від нього залежало. Розумів, що потрібно йти і визволяти країну від ворога, боротися за свободу заради своєї сім'ї, заради мирного майбутнього своїх прекрасних донечок. Микола неодноразово їздив в частину 100-ої бригади 54 батальйону і просився добровольцем, але тоді не було вакантних місць. Коли з'явилися місця, він пішов обороняти рідну Батьківщину від клятих рашистів.

04 березня 2023 р. – військовослужбовець 100 ОБрТрО, кулеметник стрілецького відділення стрілецького взводу стрілецької роти військової частини А7063.

В кінці березня вирушили на схід. Бойові завдання виконували на Донеччині, в районі Лиману.

Сахарчук Микола був націоналістичних поглядів, цікавився політикою, історією, мав хобі – шукати скарби, історичні цінності, через що отримав позивний "Камрад". Зі слів його побратимів, Микола був сміливий, роботящий, любив у всьому точність. Без вагань виконував всі бойові задачі, завжди підтримував побратимів.

Свій останній бій Микола Сахарчук прийняв на Донеччині, поблизу населеного пункту Діброва. Ворожа снайперська куля обірвала життя молодого патріота 24 травня 2023 р.

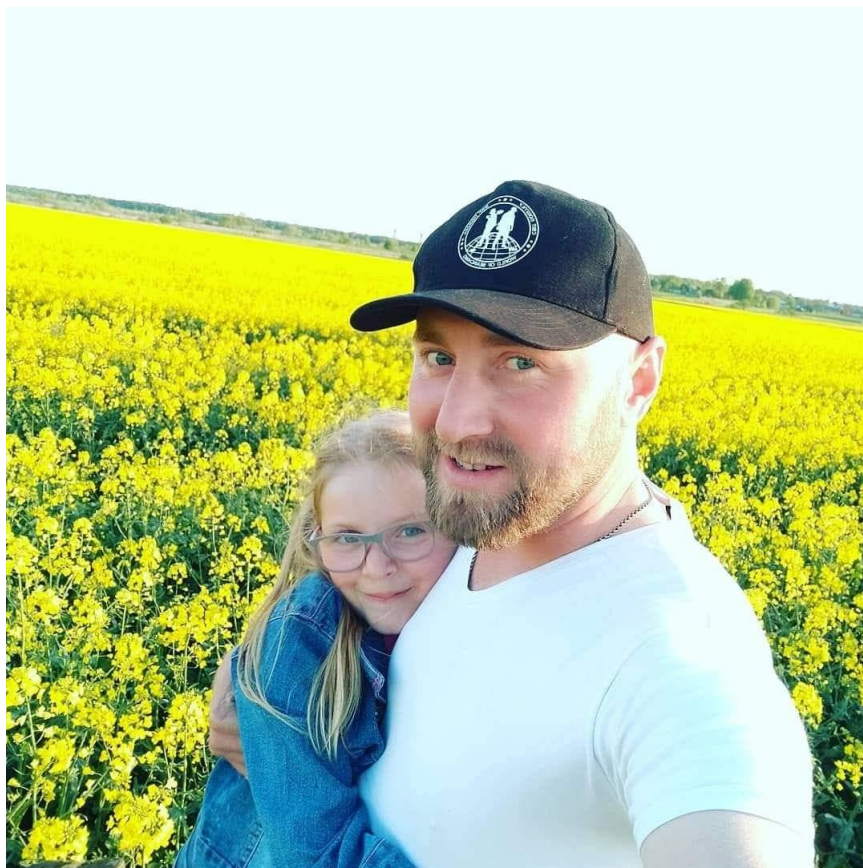
Із самого ранку громада зустрічала свого Героя стоячи на колінах, адже усі ми у великому боргу перед воїнами, котрі за рідну Україну і наше мирне майбутнє віддають найдорожче – власне життя. Поховали Миколу Сахарчука 27 травня 2023 року в рідному с. Секунь. В останню путь його прийшли провести рідні, друзі по службі та жителі всієї громади Низький уклін тобі, Герою!

Вся інформація була надана дружиною, братом та мамою.

Додаток 1. Сахарчук Микола із своєю сім'єю

Додаток 2. Микола з донечкою Соломією

Додаток 3. Микола з донечкою Євою

Додаток 5. Микола на бойових завданнях

МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ ЛИТВИНЕЦЬ

Народився 8 червня 1993 в с. Дубечне Старовижівського району Волинської області в багатодітній родині. З 2000 по 2009 роки навчався в загальноосвітній школі с. Дубечне. Зростає працьовитим, скромним, щирим, відповідальним. В 2009 р. вступив до Ковельського промислово-економічного коледжу Луцького національного технічного університету.

2012–2013 рр. навчався в Черкаському Центрі прикордонної служби. Після закінчення навчання був направлений на службу по охороні державного кордону з Білоруссю в Доманово.

В 2014 р., після анексії Криму, Микола переведений на службу в Херсонську область, смт. Новоолексіївка. Тут створив сім'ю. Пізніше ніс службу на пропускному пункті «Чонгар».

З березня 2016 по жовтень 2017 років старший сержант Микола Литвінець брав участь в АТО на Луганщині. Боровся за цілісність України в районі станиці Луганська 2. За видатні заслуги та наполегливу працю, сумлінне та бездоганне служіння українському народу, спрямовані на розвиток суверенітету Держави в 2016 р. нагороджений орденом «За розбудову України». Проявив особисту мужність та відвагу при захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України під час виконання бойових завдань у зоні проведення Антитерористичної операції та нагороджений медаллю «За відвагу» та Вищою відзнакою «За заслуги» Спілки ветеранів та працівників силових структур України «Звитяга» в 2017 р.

Після демобілізації повернувся на Волинь. Продовжив службу прикордонником на пропускному пункті Ягодин. Проживав у м. Ковель, виховував двох синів, збудував просторий дім в селі Дубечне, бо вважав, що рідна земля найкраща. Та плани на мирне життя зруйнувала російська агресія. 16 червня 2022 року був мобілізований, пройшов навчання в м. Володимир та через два тижні відправлений на передові позиції.

Головний сержант механізованого взводу механізованого батальйону 14 окремої механізованої бригади Микола Литвінець виконував свій військовий обов'язок на Бахмутському напрямку в районі населеного пункту Берестове Донецької обл., що мало стратегічне значення на підступах до м. Бахмут. 24 липня 2022 р. Микола Литвінець в результаті ворожого обстрілу під час виконання бойового завдання щодо захисту незалежності України загинув. Поховали воїна з усіма військовими почестями, під залпи почесної варти та виконання Гімну України на кладовищі в рідному селі.

В нашій пам'яті назавжди залишаться імена Героїв, які віддали найдорожчий скарб – життя заради незалежності України, заради щасливого дитинства дітей, заради світлого майбутнього українських поколінь та заради мирного неба над нашою головою!

Джерела та література:

1. На Донеччині загинув старший сержант з Ковельського району. URL: <https://kovel.media/na-donechchyni-zagynuv-starshyj-serzhant-z-kovelskogo-rajonu/>

2. Сумна звістка знову прилетіла до нашої громади. URL: <https://www.facebook.com/groups/2251242368431995/search/?q=литвинець%20микола>

3. У громаді на Волині – триденна жалоба! На війні загинув 29-річний Герой з Дубечного. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bH_CjnYGKtQ

**Карпук Майя (с. Буцинь),
Дричик Антон (с. Буцинь)**

ДОЗЕМНИЙ УКЛІН ТОБІ, БОГДАНЕ!

Трагічні події прийшли на нашу землю в 2014 році. Неоголошена війна на Сході України принесла багато страждань українському народу. В наше село Буцинь також прилетіла звістка про загибель молодого хлопця Богдана Тарасюка. Все село, стоячи на колінах, провело в останню путь бійця, який боронив нашу землю у складі 51-ї окремої механізованої бригади і віддав своє життя за суверенітет та спокій нашої держави.

Богдан Тарасюк народився 5 лютого 1990 р. в с. Буцинь тодішнього Старовижівського р-ну. В 1996 році пішов у перший клас місцевої школи. Добре навчався, охоче відвідував заняття. Після уроків займався господарськими справами вдома [1].

Після закінчення школи вступив у професійно-технічне училище № 7 міста Ковель, де здобув професію електрика.

26 квітня 2009 року був призваний в армію. Проходив строкову службу у десантних військах. Незадовго до закінчення служби підписав контракт. Повернувся з армії в грудні 2011 року. Працював охоронцем Ковельського ринку.

9 квітня 2014 року отримав повістку з військкомату.

Богдан був мобілізований до Збройних сил України, стрільцем-розвідником 3-го механізованого батальйону 51-ї окремої механізованої бригади. Свою відпустку він віддав товаришу.

Останній дзвінок від хлопця був 28 серпня з-під Іловайська. Загинув у бою поблизу цього міста під час виходу з оточення на дорозі поміж селом Новокатеринівка та хутором Горбатенко. У день загибелі виконував бойове завдання, але разом з іншими військовослужбовцями потрапив у ворожу засідку.

У Старовижівському райвійськкоматі мамі Олені Василівні повідомили, що тіла бійців, які поклали голови у жорстокому бою під Іловайськом, доправлені до Маріуполя, а звідти – до Дніпропетровська. Просили, щоб хтось із родичів приїхав на упізнання тіла.

Волонтери з Ковеля організували цю поїздку, а підприємець зі Старої Вижівки погодився своїм автомобілем поїхати у Дніпропетровськ.

У далеку дорогу вирушила мати, бо чиє серце, як не її, здатне серед багатьох впізнати свою кровинку? Дорога була важка і довга. Під ранок хтось із ковельських волонтерів порадив заїхати до військового госпіталю в Дніпропетровську. Там повідомили, що у відділенні реанімації опритомнів якийсь солдат Тарасюк. З'явилась надія: а може, це її син? Адже були випадки, коли матерям приходили похоронки, а сини згодом виявлялись живими. Але тут її чекало розчарування. У реанімації дійсно перебував солдат, який вийшов із коми, але він мав інше прізвище, і біля нього день і ніч ночувала його мама [2].

Олена Василівна пригадує, що потім їй порадили поїхати до моргу. Спочатку показали декілька фотографій. На одній із них побачила тіло з татуюванням «летючої миші» на правому плечі - саме таке Богдан вибив собі, коли служив контрактником. На грудях був срібний ланцюжок із хрестиком. Про це мама не знала, але хлопці, які були з ним у зоні АТО, підтвердили, що його подарував Богданові священник.

Тіло солдата знайшли 11 вересня в Дніпропетровську, воно було настільки понівеченим, що мати лише по медальйону і татуюванню впізнала сина. Щоб пересвідчитись, що це був дійсно Богдан, рідні вирішили провести експертизу ДНК.

Поховали Героя в рідному селі.

У журбі залишилися батьки: Олена й Володимир Тарасюки та сестра.

За особисту мужність й героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету територіальної цілісності України, вірність військовій присязі під час російсько-української війни Тарасюк Богдан Володимирович був нагороджений 17 липня 2015 року орденом «За мужність» III ступеня (посмертно); 11 серпня 2016 року вручено (посмертно) відзнаку командира 14 ОМБР; 30 квітня 2020 року батьки молодшого сержанта отримали пам'ятний нагрудний знак «Іловайськ – 2014»; 14 жовтня 2020 року було видано посвідчення №158 про присвоєння їхньому сину звання «Почесний громадянин Волині». 30 серпня 2021 року батькам вручено нагрудний знак «Почесна відзнака командувача військово - оперативного командування «Захід» (посмертно).

Вулиця, де проживав Богдан, названа його іменем.

Схиляємо голови в скорботі перед полеглим героєм. Богдану було лише двадцять чотири. Вічна пам'ять і слава Герою!

Джерела та література:

1. Вікіпедія/Тарасюк Богдан Миколайович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA_%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B4%D0%B0%D0%BD_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
2. Інтернет видання «Район.Історія». URL: <https://history.rayon.in.ua/news/343435-svii-31-i-den-narodzhennia-mig-bi-vidznachati-soldat-iz-starovizhivshchini>

Кисіль Павло (с. Дубечне)

НАШ ГЕРОЙ – КОСТЮЧИК БОГДАН МИКОЛАЙОВИЧ

Для всього свій час: час народжуватися і час помирати; час саджати і час викорінювати; час руйнувати і час будувати; час плакати і час сміятися; час сумувати і час танцювати; час

розкидати каміння і час його збирати; час обіймати і час утримуватися від обіймів; час шукати і час втрачати (Книга Еклезіаста).

Сьогодні у нас важкий час! Час страждань та сліз. Час вибору! Вибору Любові чи бажання ненависті! Час сліз! Важко прийняти і зрозуміти, важко повірити у те, що сталося! Ми втратили Героя! Героя у розквіті всіх сил і духовних, і тілесних! Людину яка запалювала наші серця радістю та спокоєм, добром та милосердям! Ми втратили свого брата, сина та найкращого друга!

Як ми тільки його не називали: Бодя, Богданчик, Богдан та для кожного він був всім найближчим та найріднішим. На 40-му році життя, Костючик Богдан Миколайович віддав своє життя за нас, щоб ми жили і пам'ятали, які люди жили серед нас!

Душа споглядає цей світ очима людини.

Щоб побачити душу людську, подивіться в очі людині і вам стане зрозуміло, що криється у глибинах сутності людської. Чи є там правда і любов, чи може злість і люта гордість. Для кожного все стане зрозумілим...

Наш герой народився 23 серпня 1983 р в селі Дубечне, Старовижівського району, Волинської області. Навчався в ЗОШ І–ІІІ ст. с. Дубечне з 1990 по 2000 роки. З 2000 по 2005 роки навчався у Луцькому технічному університеті на енергоощадному факультеті.

З 2007 по 2022 роки, до самого початку війни працював енергетиком у Старовижівському лісгоспі.

Мобілізований до лав ЗСУ 26 лютого 2022 року.

Костючик Богдан Миколайович без сумніву людина з великої літери – служив у 14 бригаді імені Романа Великого, 1-ому механізованому батальйоні, 2-ій роті. Зарекомендував себе бійцем з незламним характером, вірністю та любов'ю до своєї рідної землі, душевною добротою та щирим серцем.

Загинув 27 червня 2023 року в результаті ворожого обстрілу під час виконання бойового завдання щодо захисту незалежності України в районі населеного пункту Масютівка, Куп'янського району, Харківського області.

Похований 2 липня 2023 р. на місцевому кладовищі.

Пам'ять про наших героїв назавжди залишиться у наших серцях і чистим світлом освітить шлях для наступних поколінь, для нового щасливого життя...

Клюнтер Валентина (с. Секунь)

БАТЬКІВСЬКА ГОРДІСТЬ І НАДІЯ

Юрій Лукашук зі своїм Дружком

ЮРЧИКУ, ЖУРАВЛИКУ! ПРОЩАЙ!

Легких тобі хмарин у Царстві Божім!

У чорні барви вбрався нині світ...
Син на щиті вертається додому.
Йому нема від роду сорок літ,
Та тіло вже вдягло жалобну втому.

А був хлоп'ям – веселим і смішним.
Батькам все намагався підсобити.
Любив життя, втішався дуже ним.
Понад усе Вітчизну вмів любити.

У грізний час без роздумів пішов
Він рідну Батьківщину захищати.
Московський демон чорний сплів мішок,
Щоб юне тіло в нього заховати.

А душу – зась! Мов сонцецвіт вона!
Іде до Бога нині на розмову.
Забрала проклятуца ця війна
Любов юначу й мрію калинову.

Прости, рідненька матінко, за біль,
Прости згорьований, безкрилий, милий тату!
За те, що полиновий, чорний хміль,
Журбою заквітчав світлину в хаті.

Час у литаври б'є, не поспіша.
Дзвенять печально дзвони нині в храмах.
В Небесний Легіон пливе душа.
Нам залишає світлу, вічну пам'ять...

Пливи у рай, журавлику, пливи...

Він журавлем піднявся в сине небо, поповнивши Небесний Легіон... Наш захисник, волинська гордість, довічний біль сестрички і батьків... Цей біль торкнувся сердець сотень людей, котрі знали Юрія особисто. Він навіки залишиться в нашій пам'яті носієм справедливості, чуйності, товариськості, братерства та любові...

Лукашук Юрій Володимирович народився 13 серпня 1986 року в місті Ковелі. Дитинство хлопчика було ознаменоване невичерпною турботою матері, строгістю і стараннями батька, піклуванням дідуся і бабусі. Пробігало воно у міському дворовому затишку, у квітучих оазах полів і долин, де були зариті пуповини його предків. Невимовна доброта та жертвність хлопчини формували у його душі характер людини, яка найбільше цінувала у житті родини і друзів злагоду, добросусідство, єдність та взаємодопомогу. Критерієм у виборі друзів слугували гідність, чесність, справедливість. Можливо саме тому, друзі Юрія були для нього надійними і жертвними протягом короткого життя.

Семирічним підлітком переступив Юрій поріг 1-ої школи міста Ковеля, яка більш, як на десятиліття стала його другим домом. Саме в ній формувалися його вольові риси характеру, здобувалися знання, які стали плацдармом для вступу до ВУЗу. В школі він проявив себе

активним учасником спортивних занять по міні-футболу. Отримував призові місця і нагороджувався грамотами.

Після школи став студентом Національного університету водного господарства та природокористування у місті Рівне. Проте, за станом здоров'я, закінчивши I-й курс, залишив навчальний заклад.

В 2005 році став студентом юридичного факультету Міжрегіональної академії управління персоналом. Успішно закінчивши навчання, отримав диплом за спеціальністю «Правознавство».

Життя піднесло іншу альтернативу в плани юнака. Економічна нестабільність в державі, відсутність робочих місць, змусили Юрія спробувати свої сили в будівельній справі, де працював його батько.

Війна чорним смерчем ввірвалася в життя родини. На другий день повномасштабної війни російської орди проти України, Юрій пішов добровольцем до Ковельського територіального центру комплектування та соціальної підтримки. В зв'язку з відсутністю військової підготовки (мав одну із форм астми) йому було відмовлено в мобілізації. У військовому квитку зазначили посаду «діловод» і відправили чекати повістку.

Маючи стійку волю боронити рідну країну, Юрій чи не щоденно, телефонував до центру, наполягаючи призвати його на військову службу. В серпні медична комісія в черговий раз висунула йому відмову в призові до війська. Проте юнача наполегливість дала результат. Уже у вересні він отримує повістку і призначення у військову частину А 4152, де і прийняв присягу на вірність Батьківщині. Майбутній воїн був настільки вмотивованим, так хотів бути корисним Вітчизні, що добився пройти спеціальну військову підготовку. Згідно розпорядження ОК «Захід» був зачислений в штат курсантів для проходження навчання у Великій Британії. Здобувши фах гранатометника, Юрій отримав направлення в гірсько-штурмові війська, які виконували бойові завдання на сході України.

Телефонував батькам, заспокоюючи їх серця. Все було Воїну до снаги. З легким гумором говорив про товаришів, про тваринок, що прибивалися до бліндажів, щоб вижити. Ще в дитинстві, буваючи в родинному гнізді предків, Юрчик приголублював до себе всю живність, що пленталася за ним «хвостиком» по подвір'ю. В чорному грохоті війни до нього прибився песик, який відразу став прирученим. Залишилася батькам прощальна світлина Юрчика з Дружком...

16 травня 2023 року, після виснажливих місяців боротьби з ворогом на Бахмутському напрямку, Юрій Володимирович Лукашук загинув в нерівному бою, від прицільного обстрілу ворожим РПГ, поблизу населеного пункту Спірне Донецької області.

Похований на Алеї Героїв Ковельського міського кладовища.

Всі, хто знав Юрія Володимировича Лукашука, навечно збережуть світлу пам'ять про нього, як про мирну, працелюбну Людину, котра в час загрози для рідного краю стала Воїном Світла, пожертвувала життям задля спасіння свого народу, родини, квітучого краю. Низький уклін батькам Юрія – Володимирі Григоровичу і Любові Гаврилівні за сина, за його патріотичне виховання. Легких тобі хмаринок в небі, наш Журавлику!!!

ВОЛИНЯНИН КЕПЕНКО АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

Кепенко Андрій Іванович, захисник України, оборонець Незалежності Батьківщини у повномасштабній війні, яку розпочала росія проти нашої суверенної держави, віроломно нападши на неї 24 лютого 2022 року.

Народився Андрій 24 травня 1986 р. в с. Секунь Старовижівського р-ну Волинської обл. у багатодітній родині Кепенко – Івана Івановича та Світлани Павлівни. Був п'ятою дитиною серед своїх братів та сестер. Батьки з юних років привчали дітей до праці, обдаровували кожного своєю ласкою та увагою. У багатодітній дружній сім'ї, діти з раннього дитинства зростали працювотими, були привчені до дисципліни та взаємодопомоги. Андрій не був виключенням серед них. Відповідальний та справедливий, хлопець змалку рівнявся на життя батьків, взірцем для себе обирав долі старших мудрих односельців. Був хорошим товаришем для своїх однолітків, і не тільки...

Після закінчення місцевої школи поставив перед собою мету – освоїти будівельну справу і підкорити столицю. У неповні 18 літ здійснив свою мрію і переїхав жити у Київ. Маючи за плечами хорошу трудову школу з легкістю влився в когорту будівельників і почав будувати професійну кар'єру. Останнім місцем його роботи було ТОВ «Екосвіт», в котрому Андрій Іванович був співвласником і займав посаду директора.

У Києві зустрів свою долю – Ірину... В 2014 р. в подружжя народився син Даниїл.

На початку повномасштабного вторгнення, незважаючи на те, що за станом здоров'я не проходив термінову армійську службу, Андрій 11 березня 2022 р. пішов добровільно у комісаріат та став на військовий облік. Відразу був відкомандирований на навчання разом з іншими новобранцями. Уже 13 березня під час російського ракетного обстрілу Яворівського полігону отримав своє перше бойове хрещення. Незважаючи на пекло, що творилося на об'єкті, не втратив спроможність орієнтуватися, пригашав паніку, допомагав пораненим...

Військову присягу на вірність Україні склав 20 березня 2022 р. Пройшов вишкіл на одному із військових полігонів. Займав посаду інспектора прикордонної служби у 7-му прикордонному загоні Західного регіонального Управління Державної прикордонної служби України. З липня по вересень 2022 р. перебував на бойовому завданні в Донецькій області. В кінці пори цвітіння вересу був виведений з побратимами на ротацію у західний регіон України.

В січні 2023 р., в числі сорока добровольців (десять, зокрема, зі свого підрозділу), Андрій Іванович був відкомандирований під Бахмут на допомогу українським воякам. Загрузивши за свій кошт власний автомобіль запчастинами та інструментом, мав намір, поміж боями, ремонтувати понівечену військову техніку. Потрапив у Волинський зведений загін. Жорстокі бої затягували у вир кожного, хто опинявся на Бахмутському напрямі. 7 лютого

2023 р. ворожий снаряд забрав життя українського сина, мужнього воїна, неймовірного патріота нашої Вітчизни.

14 лютого 2023 року Кепенко Андрій Іванович повернувся «На щиті» навечно до рідного дому, до землі, яку любив до нестями, до лісів і долин, сходжених стежками у дитинстві разом зі своїми братами і сестрами, батьками та друзями. Рясні кетяги калини та смарагдове ялинове віття лягли орнаментом на його останній дорозі... Засніжений світ прощався з Андрієм мовчки, не витираючи кришталевих сліз рідних, побратимів, друзів дитинства та жителів громади, котрі скорботно схилили свої голови перед Героєм.

Вічний спокій та світла пам'ять Кепенко Андрію Івановичу! Низький уклін його матері – Світлані Павлівні, котра виглядає з війни ще двох своїх кровінок – Богдана і Івана... Хай українська земля дає їм силу подолати ворога і повернутися живими і неушкодженими додому! Бо пильний погляд брата з небес, та сили для українського воїнства, що Андрій вимолює для них у Бога, будуть вічно летіти білими журавлями допомоги понад рідним краєм.

**Коваль Анастасія (с. Секунь),
Поліщук Г. М. (с. Секунь)**

ПЕТЕНКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ – ЛЮДИНА, ВОЇН, ГЕРОЙ!

Кров'ю мужніх воїнів нині пишеться історія сучасної України, її вірні сини і доньки віддають найдорожче – власне життя за мир, за територіальну цілісність, за наше майбутнє, за кожного з нас... Пам'ятаймо ціну! Шануймо Героїв!

Олександр Петенко народився 19 березня 1994 року в мальовничому селі Секунь, що на Старовижівщині (нині це територія Ковельського району, Дубівська територіальна громада). Навчався Сашко у місцевій школі, куди бігав зі своєю сестричкою Наталею. Як і усі місцеві хлопчачки був веселий, грайливий, допитливий, прагнув пізнати багато цікавого і нового, а ще полюбляв риболовлю.

Отримавши середню освіту, Олександр пішов навчатись у Старовижівський професійний ліцеї, де оволодів професією електрозварювальника.

Згодом був призваний на строкову військову службу, спочатку до навчального центру ВЧ А3435 «Д», що на Чернігівщині, опісля ніс службу у військовій частині А0804 м.Бердичів Житомирської області. А далі в країні почалася війна, і вже 17 березня 2014 року, не вагаючись, Олександр підписав контракт і пішов захищати рідну землю від ворога. З липня 2014 року виконував бойові завдання в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей. Згідно військової спеціальності Олександр був

старшим солдатом, займав посаду «механік-водій-електрик» гарматного самохідно-артилерійського взводу гарматної самохідно-артилерійської батареї гарматного самохідно-артилерійського дивізіону військової частини «Польова пошта» В3231. Звільнений був із військової служби на підставі наказу командира військової частини В3231 від 09 березня 2015 року.

Із перших днів повномасштабного вторгнення, став до лав місцевого добровольчого формування, а згодом був мобілізований у Збройні Сили України. Пройшовши військове навчання, був відправлений нести службу на Куп'янський напрямок, що на Харківщині. Олександр був кулеметником стрілецького відділення 2 стрілецького взводу 3 стрілецької роти 1 стрілецького батальйону. Впродовж чотирьох місяців виконував бойові завдання в районі населеного пункту Орлянське. Був справжнім воїном, відданим військовій справі та військовій присязі, наполегливим та ініціативним, мужнім та завзятим, незламним, готовим власним життям боронити мир та спокій рідної України.

На жаль, 11 серпня 2023 року, в результаті ворожого обстрілу під час виконання бойового завдання щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності в районі населеного пункту Орлянське Куп'янського району Харківської області Олександр Петенко загинув.

В молодому віці в Олександра помер тато, тому на його, ще зовсім дитячі плечі, рано лягли сімейні турботи і клопоти, він був єдиним помічником у всьому для мами і сестри. Господарство, городи, дім – робив усе, що вмів... І не встиг зробити заплановане... не добудував ганок у будинку, в яку народився і жив, не створив сім'ю, не звів власного гніздечка і не продовжив свій рід. А ще він залишив без мужнього плеча підтримки, згорьовану маму, сестру, яка так тужить за братом і єдину улюблену племінничку Софійку, яка любила його понад усе. В цій невеличкій родині Петенків віднині оселився смуток і жалоба, зникли посмішки і радість, їх світ став чорним вмить.

Поховали Олександра Петенка на кладовищі села Секунь, поряд з іншими Героями села.

Використано розповіді мами та сестри загиблого Героя

Спогади сестри

Довгою і важкою була дорога Олександра додому, за певних обставин декілька разів змінювалась дата і час скорботної зустрічі тіла полеглого воїна. Дубівська громада зустрічала свого Героя навколішки, серпневі квіти встеляли останню його земну дорогу, а жовті, як поле, сині, як небо прапори розвіювались у жалобі за вірним сином України.

Спогади мами

Не вірю, ще й досі, що сина немає. Ходжу по хаті і його чекаю. Здається, що служить, незабаром повернеться, але коли заходжу на кладовище, бачу могилу і розумію, що його немає. Часто він сниться мені увісні, зажурений, зморений, стоїть, поглядає, нічого не каже.

Він у мене був мовчазний, терплячий, ніколи ні на що не скаржився. Такий був добрячий... Всіх слухав і всім допомагав. Навіщо так рано Господь його забрав?

Одного разу приснилась дівчина, така молода і красива, була біля нього і кликала: «Саша, ходи, до тебе матуся прийшла». Та він не прийшов. Дуже тяжко втрачати дитину, дивитись на її домовину.

Пам'ятаю я останню з ним розмову. Казав, що відпустили на вихідні помитись, прибратись і відпочити. Мабуть, щось відчував, бо сказав те, що ніколи мені не казав, сказав: «Мамо, якби ви знали, як тут страшно... як тут страшно... Тепер я не знаю, коли я з наряду вернусь, не знаю, коли подзвоню». А потім ми довго чекали, коли повернеться, до нас набере. Та не дочекались. Через декілька днів прийшла «новина» – приїхали хлопці з військомату і сказали, що сина нема. Я не повірила, казала: «Неправда! Це не мій. Ідіть передивіться і уточніть, може це не він. Може лиш схожий на нього». А потім сама побачила, їздила дивитись, і всеодно не вірила, що це він.

Гіркий смак короваю. Прощання

Стоїть у задумі
Зажурена мати
Вже сльозами умилася
сто раз біля хати.
Не хоче вірити
іне хоче чути,
що рідного сина
уже не вернути.
Плаче, ридає,
до труни припадає,
на весь світ голосить,
що сина немає.
Немає дитини,
кровинки немає,
і з болем у серці
вона промовляє:
“Вже більш не подзвониш,

і не привітаєш,
“Як ви, матусю?”
уже не питаєш”.
Голосить рідненька,
і руки ламає.
“Господи, помилуй!”
до Бога взиває.
“Ой сину мій рідний,
ти мій дорогенький,
який ти був добрий,
який молоденький.
До всіх односельців
йшов на допомогу,
живими квітками
встелили дорогу”.
На хвилю спинилася.
Стихла...
Герої, кажуть, не вмирають,
Їх ангели з собою
на небо забирають.
Я щиро в це вірю,
і буду чекати,
тебе під горіхом
отут біля хати.
Приходь, коли зможеш
і вдень, й серед ночі
нехай я побачу
твої рідні очі...”
І знову заплакала,
й знов заридала,
бо сина рідненького
навіки ховала...

Коваль Юрій (сmt Стара Вижівка)

ЗАВЖДИ БУВ ОПТИМІСТИЧНИМ ТА ВЕСЕЛИМ

Степан Тусюк народився 10 лютого 1972 р. у великій і дружній родині, де загалом було 4 сестри та 6 братів і яка є однією із найбільших на Старовижівщині. Хоча Тусюки походять із Глух, проте усі земляки називають їх синовцями. А ще знають братів-синовців як відмінних майстрів, котрі постійно трудяться на будівництві і звели не лише в нашому краї, а й далеко за його межами десятки, якщо не сотні хат.

Весела вдача, оптимізм, доброзичливість, працелюбність – такі характерні риси для усіх братів та сестер Тусюків. Завжди веселим і життєрадісним, зі своєрідним почуттям гумору був і Степан. Водночас йому як найстаршому серед братів часто доводилось підбадьорювати інших, допомагати в тій чи іншій справі. У нього добре виходило і організовувати спільну роботу, і влаштовувати відпочинок для усієї родини. Не дивно, що у кожного з її представників залишились у пам'яті свої особливі світлі спогади про Степана, які напередодні річниці смерті Героя записала племінниця Іванна Мазур.

Він змалку звик до праці, завжди підтримував своїх братів та сестер, а згодом – їх дітей. Вже у 6 класі трудився на току у глухівському колгоспі. За зароблені кошти придбав велосипед, яким охоче катав молодших. Після закінчення школи став їздити по заробітках далеко від дому. Так на Дніпропетровщині познайомився зі своєю майбутньою дружиною Таїсією, яку привіз у рідне село. Один за одним у молодого подружжя з'явились троє дітей: донька Катерина і сини Максим та Василь. Згодом сім'я придбала хату у Старій Вижівці і переїхала жити у селище.

Мрією Степана було збудувати нову простору оселю, яку він з великим ентузіазмом взявся реалізовувати, коли вже підросли сини і стали для нього найпершими помічниками. Блок за блоком, дошка за дошкою – і на подвір'ї виросло велике двоповерхове помешкання. «Зроблю, щоб тут було місце для усіх», – часто казав господар. На жаль, йому самому довго жити у ньому не судилося...

Війна застала Степана Тусюка за звичною для нього справою – на будівництві у Польщі. Ще кілька тижнів попрацював тут, а наприкінці березня 2022-го року повернувся додому. Його брат Павло на той час уже проходив службу у підрозділі територіальної оборони. Невдовзі у військо мобілізували і Степана.

Кілька тижнів підготовки, а далі старовижівчанина відправили захищати від ворога східні рубежі України. Попри тривогу рідних, старався їх заспокоїти, що обов'язково повернеться живим і здоровим додому, бо йому ще усіх племінників і племінниць треба одружити та заміж повіддавати. А ще ж обов'язково навчити свого онука Марка, як підросте, рибалити не гірше, як він сам...

Степана Тусюка не стало 27 травня 2022-го після важкого бою біля м. Слов'янськ Донецької обл. Напередодні його контузило, але він про це не повідомляв рідним. Розповіли про це його побратими, тоді і зізнався.

«Вони мали заступати на позиції на 2 дні, але так сталось що були аж 11. Їжа закінчилась, води не було. Казали хлопці, він був такий, що десь глибоко в землі її міг знайти, – розповідає племінниця Іванна Мазур. – Бій був дуже важким. У живих з його побратимів залишились шестеро. Якась бригада їх підбрала, то дзвонив додому такий радий, що з пекла забрали. А далі на наступний чи через день вже сказали нам, що помер».

Чорна звістка прийшла не лише у родину Тусюків, а й загалом на Старовижівщину, до усіх, хто знав Степана. На жаль, після запеклих боїв із окупантами по дорозі у військовий госпіталь його серце зупинилось. Був похований Герой у Старій Вижівці 2 червня. Але десь далеко на Небесах у домі просторому та світлому продовжує жити його щира душа. Душа будівельника, який поклав своє життя, щоб його рідні та усі ми змогли збудувати щасливе майбутнє України.

Ковальчук Наталія (сmt Стара Вижівка)

АНАТОЛІЙ ЗУБАР – ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ

Слово «герой» асоціюється із чимось величним, з античними героями типу Геркулес, Прометей... Анатолій Зубар, з першого погляду, не справляв такого величного враження.

Стара Вижівка- невеличке селище, і з паном Анатолієм ми не раз розминалися, оскільки жили практично по сусідству, але на нього не можна було не звернути увагу. Невисокий , щуплий, із справжньою військовою виправкою, він справляв враження на жінок. Незабутнє враження ще зі шкільних років він справив і на свою дружину Світлану. Тож цей допис буде біографічний, і трішки про людські відносини і вчинки, бо записаний із спогадів дружини.

Біографія. Анатолій Олександрович Зубар народився 27 серпня 1964 року у с.Велике Устя,що знаходиться у Сосницькій селищній громаді Корюківського району Чернігівської області. Навчався у Великоустівській середній школі у 1971–1981рр. Після закінчення школи, у 1981 р. почав службу в Армії. У 1985 р. вступив до Української ордена Трудового Червоного прапора сільськогосподарської академії. По її закінченні, у 1991р., працював головним економістом, а пізніше 1 заступником голови держадміністрації у смт Ставище Київської області. У 2005 році переїхав на Волинь. У 2015 році був призваний до лав ЗСУ, працював першим помічником воєнкома. Учасник АТО, був командиром взводу. У березні 2018 року підписав добровільно контракт на 5 років, ніс службу у 14 механізованій бригаді імені Романа Великого. Капітан Зубар Анатолій Олександрович, позивний «Кеп», загинув 7 березня 2022 року під час оборони Київської області від рашистських окупантів у селі Дмитрівка Бородянського району.

З першого дня повномасштабного вторгнення Анатолій разом з побратимами виїхав боронити Київщину. 14 березня побратими повідомили , що Кеп загинув, але деякий час рахувався у базі пропавши безвісти, тому надія, що живий, ще теплила душу рідним. Звістка від жительки с. Дмитрівка Тетяни про те, що вони разом з чоловіком поховали чотирьох військових серед яких був і капітан Зубар, позбавила сім'ю надії на диво. Як згадує Тетяна: « Руські прийшли і сказали «Заберіть, бо роз' їдуть танками.». 7 квітня дружина їздила на впізнання. Тоді ж їй вручили орден «За мужність» III ст. посмертно. Поховали захисника 9 квітня 2022 року у смт Стара Вижівка Волинської області.

А тепер - про особисе.

Познайомились Анатолій і Світлана ще в школі на Чернігівщині, між ними ще тоді виникла взаємна симпатія, як кажуть, перше шкільне кохання. Але життя розвело, бо Світлана

повернулася на Волинь. Як і ведеться, кожен обзавівся сім'єю: Світлана вийшла заміж за військового, народила двох дітей, жили в м. Славуті Хмельницької обл., Анатолій теж одружився і з дружиною та сином жили в смт Савище на Київщині. Через 16 років доля знов звела їх, взявши, що Світлана розлучилась з чоловіком (Анатолій теж на той час був вже розлучений), знайшов її. З тих пір вони були разом і вирішили поселитись на батьківщині Світлани у Старій Виживці. Доречі, багато збігів у цій історії: розлучились обоє у 2000р., сини – одного року народження. Та й містика мала місце, як казав Анатолій, Світлана ще до зустрічі, ніби супроводжувала, попереджала про небезпеку, була оберегом. Прожили в любові і злагоді 20 років, виростив Світланиних дітей як рідних, (його син помер у 18 від хвороби), не міг натішитись внуками, особливо внучкою, «маленькою принцесою». Діти згадують, що з ним можна було відверто поговорити, спитати пораду, а в зятеві, він, ніби, знайшов сина (спільні риси, інтереси), дочці часто снівся після загибелі.

Останні місяці перед війною працював інструктором на Львівщині, Рівненщині, стажував молодих солдатів. Про те, що почнеться війна, були здогадки, але не думали, що прощання 12 лютого буде останнім. 7 число для Світлани стало роковим: 7 березня – взяли офіційний шлюб, 7 березня- останній раз розмовляли по телефону, 7 квітня- впізнання та вручення нагороди. Тоді ж дружина відвідала місце, де загинув Анатолій.

Після звільнення Київщини з'ясувались деталі загибелі. Місцева жителька Тетяна розповіла, як це було. Це були важкі спогади... Зранку 12 березня 2022р. до хати (жила біля кладовища) прийшли рускі (з їх сторони це був «шляхетний» вчинок) до хати і сказали, щоб забрали і похоронили чотирьох воїнів (біля кафе «Вишенька» лежали розстріляні, поранених добивали), серед них офіцер, можливо їх хтось буде шукати. Напередодні, увечері 7 березня, в 22.00 в село зайшли наші, але, як казали місцеві, їх чекали, ймовірно «здали», розстріляли... Забрали шеврони, документи, але дозволили записати дані, по погонах і нашивках зрозуміли, що офіцер. Жінка з допомогою чоловіків перевезли тачками загиблих на кладовище, поховали, а через місяць перевезли в морг до Києва. Офіційна процедура впізнання була довгою і неприсмною. Впізнавали загиблих по татуюваннях, частинах тіла, зубах, з речей залишився – ніж.

Через рік після загибелі Світлана відвідала місце, де загинув Анатолій. Місцеві жителі з вдячністю згадують Капітана Зубара і його побратимів. На місці загибелі в с. Дмитрівка встановлено пам'ятник.

Героям присвячено вірш, бо вони не вмирають, вони просто перестають і ти з нами поруч.

Вічна пам'ять оборонцям Києва... Березень 2022.. Дмитрівка... Танкові бої...
Березень...Київ вистояв...

Були бої в містах
І селах за Київ наш...
А потім Квітень у сльозах...
І Володимир вже на схилах
Зітхнув у віках сивий:
„Розбита вже "парадна" та орда-
Параду не було, лиш боротьба!"
І Київ їх змолв, відкинув...

Знов Дмитрівка сумна...
Тут гинули бійці,
Тут був останній подих,
І вічний подвиг..
Не Курська у боях дуга...
Нова сталева сатана
Ховала очі в українських селах
І прагнула для себе так багато –
Терзять парадом наш Хрещатик,
Нерівний бій – 14 бригада...
Героїзм бійців й колобористів зрада...

Зустріти відсіч – ворог був не радий...
Молились люди по льохах і хатах,
На вулицях стрільба –
Чиєсь життя розп'яте,
А смерть сміливе серце в небеса...
Скорбота... Зайві вже слова...
Вдавилась героїзмом тут орда,
Зупинилась, зайорзалась і зачайлась...
Та ще чимало лиха наробила...
На вулицях Березень цілував тіла,
І ночі чорні матерями вили,
Хтось із селян ховав бійця...
Звір мінував, нелюди чиїсь палили...
Відправи, служби не було,
Залякано місяць жило село...
Бої за Київ все тривали...
Нові й нові Героїв гартувались лави...
За Київ, Бучу, Бородянку,
Ірпінь, за закатованих і вбитих
Йшла розправа...
Буде Господня й кара!

Друга весна прийшла в загравах
Можливо, чуть тепліша,
І Київ ще лікує рани...
Молитви за Героїв інших...
Свічки загиблим, пам'ять вічна...
Простіть, Герої, що так вийшло...
Не ждали ми, що яструбом війна,
Не наша і не ваша в тім вина...
Вандалів, варварів,
Антихристів, садистів,
Зомбованих тих активістів -
Новоспечена з брехні орда!..

Гвоздики в мами у руці,
Мов краплі крові...
Сини були у бій готові...
А там у затишному домі
Ще вірили батьки у втомі,
Що їх соколики живі
Й вони повернуться додому....
Були криваві ж тут бої...
Йшли дні, і місяць тиша,
Лиш тиша... І безвісти у списках...
А потім фото в чорних рамах...
Вони злетіли в небесні перші лави...
Знову тиша,
Квіти і свічки...
Героям слава...
Ш.Є.

Джерела та література:

1. Спогади Світлани Зубар
2. <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/user/100021787782321/>
3. <https://www.facebook.com/groups/1106637029769830/user/100025991310747/>

**Костючик Олена (с. Дубечне),
Костючик Любов (с. Дубечне)**

ПАМ'ЯТІ ГЕРОЯ ВІКТОРА ГУРСЬКОГО

Гурський Віктор Миколайович народився 4 вересня 1985 року в с. Дубечне Ковельського району. Закінчив загальноосвітню школу с. Дубечне у 2003 р. Тато і мама померли рано, проживав з братом.

У 2004 році пішов служити у військову частину 3023 м. Горлівка Донецької області. За сумлінне виконання службових обов'язків, високу професійну підготовку, зразкове виконання службово-бойових завдань отримав подяку від командира військової частини полковника Ю. І. Свірщевського. (Наказ від 29 квітня 2005 року № 197)

24 лютого 2022 року вранці, почувши про наступ, вирішив, що захищатиме Україну, і, повідомивши брата про своє рішення, пішов із сусідом до сільської ради, де вже збиралися добровольці. У той же день відправили до військкомату смт. Стара Вижівка, потім м. Володимир військова частина А 10'08 бригада 14. Звання – солдат, посада – стрілець.

Пізніше Віктора з побратимами відправили захищати Житомирську дорогу, аби не підпустити ворога до Києва. Після звільнення Житомирської та Київської областей поїхав воїн далі захищати територію Харківської області. Його бригада базувалася у населеному пункті Орлянське Куп'янського району.

«Вітя був надзвичайно позитивною людиною. Добрий, щирий, завжди допоможе. Я з ним поруч від Житомира. Треба окопи копати – ми разом, треба на передові позиції йти – теж разом. Він був мені, як брат, розумів мене з пів слова», – згадує побратим Віктора Бурачук Андрій.

22 жовтня 2022 року о 7 годині ранку прилетів снаряд і важке осколкове поранення в голову отримав солдат, якого намагались рятувати медики в госпіталі м. Харків, потім в Києві. Віктор Гурський помер 28.10.2022 року так і не приходячи до тями.

Герой загинув, віддавши життя за волю України. Сміливий, сильний, відважний воїн своєї країни. Гарний друг, брат, побратим.

«Моє серце розбите вчорашньою звісткою. Звістка про смерть – страшний удар. Боляче навіть подумати про те, що ми більше не побачимось не поговоримо і що більше не почую твоїх теплих слів: «Сестричко, я тебе люблю і скоро повернусь...» Низький уклін тобі, мій любий брате! У наших серцях ти назавжди залишишся Героєм!» – написала на своїй сторінці двоюрідна сестра Віктора Ольга Яблонська.

Поховали Героя 30 жовтня в рідному селі Дубечне. Віктор навіки залишиться в нашій пам'яті мужнім захисником, безстрашним воїном, великим патріотом України!

Ми пам'ятатимемо і шануватимемо! Вічна слава Герою!

Джерела та література:

1. Втрати Волині: повідомили про загибель п'ятох військовослужбовців. URL: <https://suspilne.media/305468-vtrati-volini-povidomili-pro-zagibel-patoh-vijskovosluzbovciv/>
2. Бібліотека Дубечне. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=586709293565023&set=pb.100066778710102.-2207520000>.
3. Вічна слава Воїну Віктору Гурському. URL: https://www.tiktok.com/@sofia_metelska/video/7160337662446931205

Ніколи не падав духом і вірив у перемогу: спогади про загиблого Героя з Дубечного. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/551957-nikoli-ne-padav-dukhom-i-viriv-u-peremogu-sporadi-pro-zagiblogo-geroya-z-dubechnogo>

Крошук Людмила (с. Сереховичі)

ЗАХИСНИК СВОЄЇ РОДИНИ – САГАЛЬ ВІКТОР РОСТИСЛАВОВИЧ

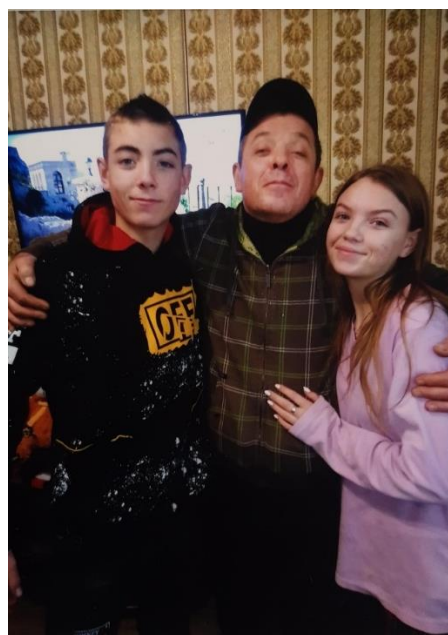

Народ, рід, родина – це те, що тримає нас на цьому світі, об'єднує, гуртує, дає снагу до життя. Саме за свою сім'ю, свій рід, свій український народ у перший день повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року пішов добровольцем Віктор Сагаль. Для нього мирна праця задля своїх рідних була пріоритетом. Коли прийшла загроза від сусіда, пріоритетом став захист рідної землі. Мужність і відповідальність, безстрашність і любов притаманні Віктору, простому сільському трудівнику.

Народився Сагаль Віктор Ростиславович 29 жовтня 1975 року в селі Сереховичі Старовижівського району Волинської області у родині сільських трудівників: Ростислава Петровича (механізатор колгоспу «Нове життя») і Галини Марківни (касир). У сім'ї п'ятеро дітей, тому всі виховувались у атмосфері взаємної підтримки, допомоги та любові до праці. Навчався у Сереховичівській середній школі ім.Ю.А.Ярошука. Завжди дружелюбний, усміхнений, готовий прийти на допомогу. Згодом після закінчення школи здобув професію тракториста. Вже у 17 років пішов працювати у місцевий колгосп «Нове життя» трактористом.

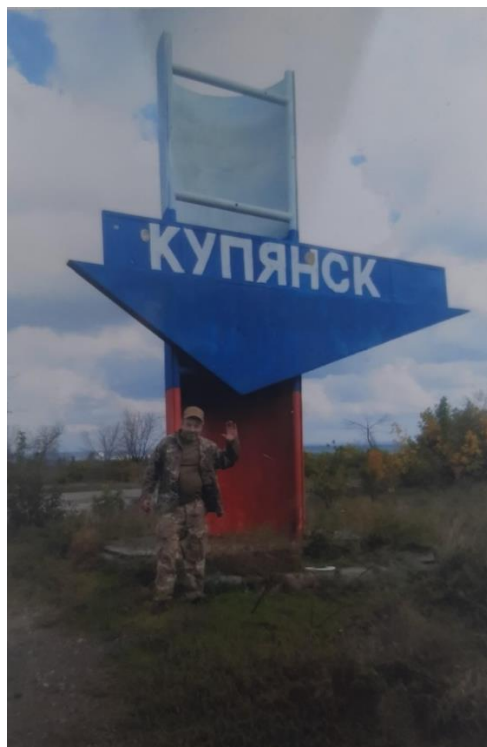
У листопаді 1993 року був призваний на строкову службу до української армії. Був механіком-водієм самохідної артилерійської установки. Після проходження служби освоював мирну професію слюсаря, адже мав хист до роботи з технікою. Працював у компанії «Ратногазбуд».

У 1997 році зустрів жінку, в яку був закоханий давно, коли ще разом працювали у колгоспі. Валентина Сорока мала двох синів та невдалий шлюб. Віктор не побоявся труднощів і відповідальності, осуду, ще не маючи своїх дітей, опікувався Едуардом та Владиславом у громадянському шлюбі з Валентиною. Згодом у родині з'явилось поповнення: у 2000 році – дочка Аліна, у 2004 – син Олег.

Оскільки Віктор мав велику родину і був єдиним годувальником у сім'ї, то змушений був їхати на заробітки. За цей час освоїв професію будівельника. Працював у Голандії, Австрії, Україні, Росії (до 2014 року). Здобувши чималий досвід у будівництві, почав зводити чудовий двоповерховий будинок для своєї родини.

Востаннє приїхав з Європи 23 лютого 2022 року. З початком повномасштабного вторгнення російських військ 24 лютого одним із перших добровольцем не роздумуючи пішов захищати Батьківщину від загарбника. Воював Віктор Сагаль у складі 14-тої окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого у званні старшого сапера. Захищав Україну на території Київської, Донецької, Миколаївської, Запорізької обл. Отримав контузію у травні 2022 року, повернувся до служби. Перебував на Харківщині, біля Куп'янська.

Вранці 03.02.2023 Віктор разом з побратимами вирушив виконувати бойове завдання біля населеного пункту Дворічне. Внаслідок артилерійського обстрілу отримав смертельне поранення. Помер під час транспортування до медичного закладу. Похований Віктор Сагаль 9 лютого у рідному селі Сереховичі.

**Липовська Руслана (с. Сереховичі),
Балюк Наталія (с. Сереховичі),
Поцешук Наталія (с. Сереховичі)**

«БАЛУ» – ГОРДІСТЬ СЕЛА Й УКРАЇНИ

Російсько-українська війна показала істинні обличчя кожного. Сьогодні кількість людей у лавах ЗСУ становить близько 700000, серед яких багато волинян. Серед них був Балюк Володимир Петрович - головний сержант десантно-штурмової роти, 80 ОДШБ ЗСУ, учасник російсько-української війни. Він посмертно удостоєний звання Героя України та нагороджений орденом "Золота Зірка".

Народився 31 серпня 1996 р. в селі Сереховичі Ковельського району.

“Коли мене просять згадати щось про сина, перед очима – його щира усмішка. З нею він з’явився на цей світ, з нею і покинув його, – каже Людмила Балюк, мати загиблого із села Сереховичі на Волині. – Ми виховували Володю у патріотичному дусі, він пишався тим, що українець. Ще у восьмому класі заявив, що планує стати офіцером, хоча військових у нашій родині не було.

Кілька років поспіль син намагався вступити до Академії прикордонних військ у Хмельницькому, як і його рідний брат, але спроби виявилися безуспішними, тому вступив до Львівської політехніки. Та після другого курсу залишив навчання й підписав контракт із десантно-штурмовою бригадою ЗСУ. Сказав, що більше не може чекати, у країні – війна, тому її треба захищати”.

Закінчив Володимир 9 класів школи, продовжив здобувати повну загальну середню освіту в 2013 році у комунальному закладі «Луцький навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа – інтернат I–III ступеня – правознавчий ліцей з посиленою фізичною підготовкою Луцької міської ради Волинської області». 14 серпня 2013 р. вступив до Луцького національного технічного університету (денна форма навчання); ОКР; напрям підготовки – маркетинг. 31 грудня 2019 р. Володимир отримав диплом Магістра Львівського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» здобув кваліфікацію: ступінь вищої освіти магістр, спеціальність Менеджмент, освітньо-професійна програма «Управління фінансово-економічною безпекою».

«Балу» розпочав військову кар’єру 29 липня 2016 р., підписавши контракт про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України на посадах осіб рядового, сержантського (старшинського) складу. У серпні Володимир перебував на службі у військовій частині в Житомирі, а також проходив курс підготовки молодших сержантів у навчальному центрі ДШВ. Брав участь в антитерористичній операції для забезпечення захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (з 23.12.2016 по 13.04.2017, з 26.05.2017 по 20.06.2017, з 09.11.2017 по 17.03.2018). “Завжди повторював, що справжні чоловіки ніколи не скаржаться, а кажуть, що в них все добре, – ділиться мама Героя. – До речі, він часто представляв бригаду на змаганнях серед військових і щоразу посідав призові місця з практичної стрільби та кросфіту”.

З початком російського вторгнення в Україну брав участь у бойових діях на території Херсонської та Миколаївської областей. Здійснював вогневе прикриття, евакуював поранених із поля бою, виводив з оточення особовий склад, знищував техніку та живу силу противника. 5 квітня поблизу села Нововознесенське, Бериславського району, Херсонської області під час наступального бою з рашистами Володимир Балюк героїчно загинув. «Українські десантники мали закріпитися в одному із населених пунктів. Орки кинули назустріч бійцям танки, бронетехніку і живу силу в чималій кількості. Бій зав'язався важкий та потужний, – згадує побратим загиблого з позивним «Одін». – Раптом на правому фланзі з'явилась бойова машина десанту, яка йшла до позицій наших воїнів. Володимир Балюк знищив її з протитанкового комплексу Javelin. За кілька хвилин з'явилася ще одна БМД противника – боєць підбив і її з британського NLAW. Зрозумівши, що перемога за нами, ворог почав відступати, а свій відхід прикривав з усього наявного озброєння. У той момент Володимир і дістав осколкове поранення, яке виявилось для нього фатальним. Загалом того дня штурмова група під командуванням головного сержанта «Балу» знищила чотири бойові машини десанту та багато орків…»

Поховали «Балу» у Сереховичах 8 квітня 2022 р.

«Усе село пишається ним. Він вартий нагороди Героя України. Як же боляче, що це звання надали Володі посмертно, – каже Євдокія Романюк, директорка Сереховичівського ліцею. – Ви знаєте, ще в школі було очевидно, що у Володі велике майбутнє, відчувався його

внутрішній стрижень. І коли кажуть, що він виріс у звичайній сільській родині, то я заперечую. Ні, це не проста родина, це патріоти, з яких усім треба брати приклад!»

Указом Президента України №233/2022 від 12 квітня 2022 року за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі сержанту Балюку Володимир Петровичу присвоєно звання Герой України та нагороджено орденом “Золота Зірка”.

«Знаєте, мені досі не віриться, що Володі з нами нема, – каже «Одін», офіцер-десантник, друг загиблого та безпосередній командир. – Я чомусь думаю, що Володя все одно десь тут поруч, просто ми його не бачимо. І вже з неба він буде допомагати нам далі знищувати ворога та гнати його з нашої рідної землі.»

Джерела та література:

1. «Скоростецький, В. Герой України, десантник Володимир Балюк у своєму останньому бою підбив дві ворожі БМД». URL : <https://web.archive.org/web/20220413141226/https://armyinform.com.ua/2022/04/13/geroj-ukrayiny-desantnyk-volodymyr-balyuk-u-svoyemu-ostannomu-boyu-pidbyv-dvi-vorozhi-bmd/>

2. «Син завжди повторював, що справжні чоловіки не скаржаться». Історія життя і останній бій Героя України Володимира Балюка. URL : <https://expres.online/zhittevi-istorii/sin-zavzhdi-povtoryuvav-shcho-spravzhni-choloviki-ne-skarzhatsya-istoriya-zhittya-i-ostanniy-biy-geroya-ukraini-volodimira-balyuka>

3. «У війні з окупантами загинув волинянин Володимир Балюк». URL : <https://web.archive.org/web/20220406225147/https://www.volynnews.com/news/all/u-viyni-z-okupantamy-zahynuv-volynianyn-volodymyr-baliuk/>

4. «Загиблий Герой Володимир Балюк знищив дві ворожі БМД і чимало російських солдатів». URL : https://varta1.com.ua/news/zagibliy-geroy-volodimir-balyuk-znishchiv-dvi-vorozhi-bmd-i-chimalo-rosiyskih-soldativ_344303.html

5. Матеріал з Вікіпедії. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Литвинець Дарина (с. Текля),
Лашук Галина (с. Текля)

НАЙКРАЩІ СТАЮТЬ ЯНГОЛАМИ...

Війна продовжує множити горе, забираючи наших дорогих і рідних...

Жодні співчуття не зменшать біль втрати, жодне слово не втамує тугу в серці. Війна забирає не просто найкращих, вона забирає рідних, друзів, тих, з ким ще вчора разом мріяли про перемогу та будували плани на майбутнє.

Идуть у засвіти найкращі сини, цвіт нації... Їм би жити, творити майбутнє країни, насолоджуватись життям... Натомість вони залишаються пекучим болем і світлим спомином у наших серцях.

Найкращі сини України стають янголами... Вони полишають рідний дім, батьків, коханих та йдуть захищати країну, але, на жаль, інколи вони віддають найцінніше – власне життя.

Шилюк Федір Федорович народився 14 січня 1970 р. в с Текля в сім'ї Шилюка Федора Сергійовича та Афанасії Олександрівни. 1 вересня 1977 р. пішов у 1 клас Теклівської восьмирічної школи. У 1985 р. вступив до Старовижівського професійно-технічного училища, яке закінчив у 1988 р. і отримав спеціальність тракторист, водій.

У грудні 1988 року був призваний до лав армії. Службу проходив в Казахстані, був водієм. У 1990 році повернувся до рідного села.

У листопаді 1991 року одружився з Оксенчук Галиною Іванівною. У шлюбі народилося двоє синів та донька: Олександр, 1992 р.н., Наталія, 1994 р.н., Богдан, 2009 р.н.

Працював водієм у СВК «Волинь», робітником на Дубечненському керамічному заводі, приймальником молочної продукції у «Волинь Еліта-Плюс». Коли проводили газ у село, люди обрали його головою кооперативу.

Федір з перших днів повномасштабної війни, 27 лютого 2022 р., узяв до рук зброю і виявив готовність до захисту родини, громади, держави. З 9 березня 2022 р. проходив службу в 68-й окремій єгерській бригаді імені Олексія Довбиша. Згідно військової спеціальності – стрілець-санітар 3 взводу 1 роти 1 батальйону. Мав військове звання – старший сержант. Федір Шилюк перебував у місцях, де велися запеклі бої, стояв на захисті своєї країни та вірив у Перемогу.

Загинув 18 травня 2023 р. внаслідок мінно-вибухової травми несумісної з життям, виконуючи бойове завдання по захисту Батьківщини в районі населеного пункту Пречистівка Бахмутського р-ну Донецької обл. 24 травня 2023 р. воїна провели в останню дорогу.

Своїм життям і героїською смертю Федір Шилюк засвідчив безмежну любов до України. Ми бережемо спогади про Героя і низько схиляємося перед величчю його подвигу.

Спогади...

...Вони були найщасливіші... «Моя Галинка», – так ніжно називав дружину. Раділи кожному дню, купалися в коханні, насолоджувалися життям... Але війна все зруйнувала та спалила дотла їхнє щастя... Захищаючи Україну від російської орди, Федір героїчно загинув... *Світлана Антонюк, однокласниця*

...Він був хорошим сім'янином. Мріяв, щоб у дітей все було добре, допомагав дружині у всьому, найкращим був... Федя назавжди залишиться у теплих спогадах рідних та друзів, до яких приходять уві сні та обіцяє повернутися. «Ви тільки дочекайтеся мене», – з ледь помітною усмішкою говорить він. *Лариса Авдіюк, вчитель*

Федя запам'ятався звичайним, скромним хлопчиною. Невисокий на зріст. Сором'язливий, і цю сором'язливість, здається, намагався сховати за ледь помітною посмішкою. Він завжди усміхався. Був розумним, добре вчився, навіть не докладаючи великих зусиль. А ще у нього було оте загострене почуття справедливості. Так виховали його в сім'ї: не кривити душею, відверто казати правду у вічі і, взагалі, поводитись порядно. *Борис Ф. С., директор школи*

Він дуже любив життя, у нього було багато планів, але російське вторгнення на рідну землю стерпіти не зміг. Пам'ятаю Федю з юності. Спокійний, врівноважений, на обличчі завжди сяяла усмішка. З ним було приємно спілкуватися. *Мирослава Якимук*

Добрый, працьовитий і невтомний чоловік, якому піддавалась будь-яка робота. Він мав багато мрій та планів на щасливе життя у незалежній Україні, але їм, на жаль, не судилося здійснитися. *Олена Демчук*

Федя був особливо хазяйновитим, любив порядок, завжди смачно готував. Одного разу під час обстрілів виникла пожежа на пшеничному полі. Він один з перших кинувся гасити.
Побратим Валерій

У листопаді було б 32 роки, як ми разом. Можу з гордістю сказати: я вдячна йому, для мене він був більше, ніж чоловік. Він був найкращим батьком – добрим, спокійним, терплячим, роботящим. За кожної можливості намагався подзвонити додому, бувало через день телефонував, бувало й раз у тиждень. Все залежало від того, на якій ділянці фронту вони знаходилися. Розповідав мало, частіше розпитував про дітей, про домашні справи. У березні випала можливість поїхати у Харків, у госпіталь, де лікувався Федя на кілька днів. Це була наша остання зустріч. І досі пам'ятаю його сумні очі. «Все буде добре. Ти повинна...», – згадує дружина загиблого. *Галина, дружина*

**Литвінчук Наталія(с. Дубечне),
Резюк Валентина (с. Дубечне)**

ВОЛИНЯНИН МОВШУК СЕРГІЙ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ

Майбутній герой народився 7 червня 1973 року в с. Дубечне. З 1980 по 1988 рр. навчався в школі с. Дубечне. Після здобуття базової освіти, навчався у Старовижівському ПТУ за спеціальністю електрик. Впродовж наступних років працював за кордоном за спеціальністю.

У 2014 році брав участь в АТО.

З 24 лютого 2022 р., коли почалось повномасштабне вторгнення Росії на територію України, Сергій пішов добровольцем. Загинув 18 травня 2022 р. в селі Яковлівка Бахмутського району Луганської області при наступі російських військ внаслідок артилерійського обстрілу.

Поховання героя відбулося 25 травня в селі Рокита Ковельського району Волинської області. За героїзм і проявлену відвагу Сергія Мовшука нагороджено орденом “За мужність 3-ого ступеня”(посмертно).

Спогади Махун Людмили, (1973 р.н, жительки с. Дубечне. 26.05.2023)

“Сергій Мовшук був моїм однокласником. В молодших класах сиділи якийсь час за однією партою. Малий Сергійко, жвавий на перервах, на уроці сидів уважно слухаючи першу вчительку Раїсу Порфирівну Зинюк. Постійно підсував підручники, щоб мені було зручно читати. Був добрий та уважний з дитинства. В старших класах був веселий та жартівливий. На збиранні картоплі в місцевому колгоспі ім. Ілліча у сьомому чи восьмому класі – пам'ятаю

як Сергій постійно перебігав зі свого рядка до дівчат, допомагаючи віднести важкі відра та постійно жартуючи. Коли у 2014 році (після АТО) зустріла Сергія – було помітно як він змінився: зосереджений, мовчазний. В очах біль та все ж посміхнувся: ”. Проженемо нечисть. Недопустимо сюди”. Дякую, Сергію, що стояв до останнього.”

Кожен день, ціною власного життя, ЗСУ захищають нас. Ми не маєм права забувати про це і з повагою ставитися до наших героїв. Україна обов’язково переможе.

Джерела та література:

1. Serhiy Movshuk. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ozqgJf_Qcxw&feature=share&fbclid=IwAR3138
2. Світла пам'ять герою. URL: <https://www.facebook.com/100024990494152/videos/945194163424242/?id&vanity=453741191709275>
2. Щоб пам’ятали полеглих і шанували живих: 23 травня в Україні відзначають День Героїв. URL: <https://www.facebook.com/groups/453741191709275>
3. На війні загинув волинянин Сергій Мовшук. У громаді – триденна жалоба. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/na-viyni-zahynuv-volynianyn-serhiy-movshuk-u-hromadi-tryden-na-zhaloba/>
4. За незалежність України загинув воїн з Дубечного. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/515450-za-nezalezhnist-ukraini-zagynuv-voyn-z-dubechnogo>
5. За незалежність України загинув волинянин Сергій Мовшук. URL: <https://pershyj.com/p-za-nezalezhnist-ukrayini-zagynuv-volinyanin-sergii-movshuk-57606>
6. Втрати Волині: підтвердили загибель вісьмох бійців з Волині. URL: <https://suspilne.media/242465-vtrati-volini-pidtvverdili-zagibel-vismoh-bijciv-z-volini/>
7. Гірка втрата: на фронті загинув волинянин. URL: <https://volyninfa.com.ua/news/2022/05/24/187670/>
8. Світла пам'ять тобі, мій Сіроженька. URL: https://www.facebook.com/groups/2251242368431995/user/100020261921290/?locale=uk_UA

Міліщук Світлана (с.Чевель)

ОЛЕКСАНДР САВЧУК ІЗ ЧЕВЕЛЯ – ВІДДАВ ЖИТТЯ ЗА СВОБОДУ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Не вертаються з бою сини,
В небеса відлітають далекі,
А весною обіймуть крильми
Рідну землю, чорні лелеки.
І кружлятимуть біля вікна,
Де матуся в молитві щоночі.
І побачить душею вона,
Що в лелек не пташині тих очі...

Доля відміряла Олександрю Савчуку з Чевеля лише 38 років. Та його короткий життєвий шлях залишив у серцях людей світло добра, радості, любові. З дитинства був добрим, співчутливим і чесним, любив дітей, поважав старших...

Легка посмішка торкнулася уст мами, коли вона дістала сімейний фотоальбом. На всіх фотографіях Сашко у колі родини і друзів, яких мав багато. Завжди усміхнений... А ще – купа світлин, де він з різною живністю: котами, собаками, конем... дуже любив тварин.

Олександр був єдиною дитиною, надією й опорою у житті мами Алли Федорівни (тато Анатолій помер ще в 2017 році від важкої хвороби).

Захоплювався Саша риболовлюю та тихим полюванням, а особливо подобалось готувати різну смакоту. Ще в класі 6 чи 7 (пригадала мама) захотілося манної каші... Син спробував сам приготувати – вийшла смачна, пригощав усіх... Смажені реберця на вогні чи шашлик в нього завжди вдавались, та й ніколи вибагливим в їжі син не був.

Саша був опорою для своєї сім'ї, дітей, мами, а особливо для бабусі – Галини Василівни. Багато часу маленький Сашко провів з нею, тому останнім часом старався у всьому їй допомогти та підтримати.

Про випускника школи в класного керівника Резюка П. П. тільки найкращі спогади. «Олександр був дуже добрим, старанним та відповідальним учнем, хоч і не був відмінником, але добрим хорошистом... А ще – справжнім вірним товаришем, готовим прийти на допомогу у будь-яку хвилину. Завжди був у центрі шкільних подій, брав участь у всіх загальношкільних заходах. Хлопець мав гарні артистичні здібності. Про нього завжди пам'ятатимуть педагоги, однокласники і колеги, бо Саша близько двох років пропрацював у школі на посаді завгоспа.»

Після закінчення школи поїхав вступати до Ковельського ПТУ № 7, де здобув професію майстра виробів з лози. За спеціальністю працював досить мало. Записи в трудовій книжці свідчать про працьовитість Саші, хоч і доводилось важко фізично. Сільський хлопець, який працював на землі, займався господарством, дуже любив все живе, майстрував біля своєї хатинки та обійстя.

«На все життя запам'ятаю його посмішку, відкритий і щирий характер... Дуже простий і приємний в спілкуванні. Складалося враження, що Сашко своєю позитивною енергією заряджає всіх навколо. Безвідмовний... Завжди гастролював з «Берегинєю» по різних фестивалях, концертах. Неперевершено читав гуморески, мав незгасимий інтерес до них. Самовідданою працею, доброзичливим ставленням до людей він заслужив беззаперечний

авторитет у колективі «Берегиня». Дуже шкода, що Саші вже немає серед нас, у майбутньому він зробив би ще багато хороших справ...» – згадує завклубом Валентина Сопронюк.

- З Сашком ми не тільки були однокласниками, а пізніше ще й стали сусідами. В одні ігри грали, розважались – одним словом, дружили. Він був скромним, спокійним, небагатослівним, але веселим хлопцем. Ми разом провчилися дев'ять років в одному класі. Він нікого не образив, – згадує дитячі роки Михайло Шамайда. – Завжди готовий прийти на допомогу і не тільки... Хто б міг подумати, що морський бій, в який ми любили грати на останній парті, стане для нього справжнім і останнім... Веселий, завжди з свіженьким анекдотом, аби повеселити компанію, таким лишається в пам'яті Сашко для багатьох нас. Дуже страшно втрачати друзів...»

Одружився в 2008 році. Дружина Майя подарувала синочка Романа в 2008 році, а в 2010 – донечку Вікторію. Життя внесло свої корективи, випробування і сім'я розпалася... Діти завжди були на першому місці – відвідував їх, забирав до себе, гостинці, розваги – хотів, аби вони не відчували браку батьківської любові. Останні три роки прожив у громадянському шлюбі.

«Моя радість і втіха, що залишилась від синочка. Хай Бог береже Вас, мої хороші,» - ділиться єдиною радістю бабуса Алла.

За станом здоров'я Саша не проходив військову службу в ЗСУ. Та у 2020 і 2021 роках був у військових частинах А7060 та А7059 на навчанні.

За словами матері, у сина навіть питання не стояло, щоб не піти до війська, хоч як вмовляла... Він казав, що мусить стати на захист своєї землі і родини. 25.02.2022 року мобілізований у військову частину А1008. У місті Володимирі довго не затримався, бо одразу перекинули в Рівне... Навчання як такого не було: отримав спецодяг, обмундирування, зброю... і на передову. Спочатку це була Харківська область, а згодом Миколаївщина (в дяді Колі... Так натякав мамі, бо точних координат не міг дати).

«Завгосп» - такий позивний був у Сашка, бо був «хазяйновитий». Завжди при переїздах встигав скрізь все зібрати, загрузити на транспорт, всіх організувати», – згадує побратим Микола Оліферчук з Мизова.

На зв'язок з рідними виходив майже щодня. Ніколи ні на що не скаржився – ні на умови перебування, ані на те, що страх завжди чатує поряд. Він запевняв, що має що їсти і пити, тримався бадьоро і казав, що все у нього добре, хоч не завжди вдавалося порозмовляти, адже часом в селі Баштанка не було мобільного зв'язку.

15 квітня Сашко востаннє говорив з мамою... Мабуть, передчував, бо просив пробачити... Казав, що постійно молиться, дякуючи Богу за ніч і за прожитий день. «Раніше син будував плани, щоб забезпечити дітей, мене і бабусю, та основним було ВИЖИТИ в цій страшній війні:» – згадує мама зі сльозами на очах. В цей же день вороги обстріляли місце їхньої дислокації. Пораненого Олександра евакуювали до Миколаєва, де його прооперували в лікарні. «Осколкове поранення голови внаслідок вибуху» – зазначено в документі. Прийшов до тям і ніби все йшло добре..., та рашисти знову нагадали про себе, обстріляли медзаклад.

«Прошу максимальний репост! Шукаю сина... Савчук Олександр Анатолійович, 03.08.1984р. Останній раз виходив на зв'язок 15 квітня. Тяжко поранений, був у шпиталі міста Миколаєва. Інформація достовірна. Звідти сказали, що евакуювали, куди, не знаю, знайти поки

що не вдається. Хто може допомогти,прошу відгукніться. Буду вдячна будь-якій допомозі. Слава Україні.» (26 квітня мережею Інтернет ширилося прохання мами Алли про допомогу)

Через обстріл лікарні Сашу не прооперували вдруге, а перевезли до Одеси. Під час переїзду він впав в кому, з якої так і не вийшов... Не стало Олександра 02 травня 2022 року...

Чевель завмер в очікуванні сумного кортежу: люди ставши на коліна, схилили національні прапори – село зустрічало свого героя Олександра Савчука... Вперше невеличка вуличка Незалежності почула траурні звуки оркестру 6 травня 2022 року. З рідної домівки проводжали в останню путь бійця 14 бригади першого батальйону гранатометного взводу. Храм Різдва Пресвятої Богородиці не міг вмістити усіх, хто хотів попрощатися зі своїм земляком, родичем, другом дитинства, товаришем по службі...

Волинського Героя нагородили посмертно. Мама загиблого на війні Олександра Савчука – Алла Бутмерчук отримала нагороду свого сина. Полеглого військовослужбовця «Указом президента України за особисту відвагу у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі нашого земляка Олександра Савчука нагородили орденом «За мужність» III ступеня (посмертно)».

«Іноді не те що плакати, вити хочеться..., але ти розумієш, що не можеш собі цього дозволити..., сидиш мовчки..., робиш вигляд, що про щось задумалась, а сама виєш про себе у все горло... але в очах жодної сльозинки... і жодна жива душа не знатиме..., що в ці хвилини відбувається в тебе всередині.... Я знаю, що ти більше не прийдеш, душа твоя у небі вже витає. Надіюсь, що ти шлях до Господа знайдеш, бо біль у мене в серці не стихає» - мамині очі повні сліз, говорять за неї. У них стільки горя, страждань і жалю, що важко знайти слова, аби втішити, хоч якось розрадити.

У Чевельській гімназії створено куточок пам'яті про героя Савчука Олександра. Не минає могили Олександра ніхто, не забувають про нього друзі, родина, знайомі, вклоняються його пам'яті й несуть квіти. Йому б жити, ростити дітей, поле засівати. Та доля розпорядилася по-іншому. Він живе і житиме у наших серцях і пам'яті вічно.

Молитиметься кожен українець щирий,

За тих, хто захищаючи помер,
Полинув у блажений вічний вирій.
Вічна пам'ять і низький уклін
Героям України, які загинули, під час оборони України від російських загарбників.

**Михалевич Іванна (с. Мизове),
Яценко Майя (с. Мизове)**

ШУМ ВАЛЕНТИН – ВІРНИЙ СИН УКРАЇНИ

Чийсь син, чоловік, батько, брат... Зазвичай під час життя мало хто міг охарактеризувати цих людей як героїв. Вони були такими як всі, ходили на звичайну роботу, їздили на відпочинок влітку з дітьми, ходили в ліс по гриби та будували свій будинок. Але потім перед цими простими людьми постав вибір, – захищати свій дім та родину ціною власного життя, чи сховатись вдома і чекати поки загарбник прийде і забере у все сам. Багатьох з тих, хто вибрав перший варіант, це зробило героями. Нажаль помертвими. Одним з тих, хто зробив цей вибір без вагань був житель села Мизове, Шум Валентин Іванович.

Народився і виріс Валентин Іванович 3 листопада 1969 р. в с. Секунь Ковельського району, Волинської обл. Був онуком партизана армії ОУН УПА Федосія Шума, двічі репресованого і висланого до Сибіру.

- Про діда, що той був учасником Національного визвольного руху батько нам ніколи не казав, згадують діти Воїна, – певно не знав, бо дідуся він не застав живим, а мати можливо не хотіла казати йому про це.

В 1987 році був мобілізований до радянської армії. Службу проходив в місті Владивосток. Повернувшись з армії у званні Старшого сержанта морської піхоти, воїн одружився, в шлюбі мав двох доньок.

Жив з сім'єю в селі Мизове, що на Старовижівщині.

З 2019 року разом з дружиною та іншими односельцями відстоював ідею переходу місцевого храму у підпорядкування Православної церкви України. В ході баталій громада досягла результату і покійний приймав активну участь в благоустрої своєї церкви.

24 лютого 2022 року, дізнавшись, що почалась повномасштабна війна, з самого ранку він поголив голову та почав збирати речі до військкомату. Маючи численні проблеми зі здоров'ям, готовий був воювати, не вагаючись, згадує дружина. Десь близько обіду отримав повістку і востаннє вийшов з рідного дому.

В складі 14 ОМБР був відправлений спочатку в Житомирську, потім в Київську область. Там воїни почали деокупацію захоплених ворогом території, та встигли звільнити кілька сіл Бучанського району. Ввечері 7 березня 2022 року вони з побратимами потрапили в засідку в селі Дмитрівка, Київської області та мужньо прийняли бій. В цьому бою Валентин Іванович, та ще 26 воїнів загинуло [1].

Довгий час вважався зниклим безвісти, і лише 28 серпня 2022 року, через майже півроку пошуків, підтвердилась його загибель. 30 серпня Валентина Івановича поховали в рідному селі Мизове [2]. Попрощатися з воїном приїхали сотні людей – родичі і просто знайомі. Доньки згадують, що кожен, хто згадував батька, не розказав жодної сумної історії, всі крізь сльози сміялись і сміються кожен раз, коли кажуть про нього. Він був дуже життєрадісним і доброзичливим. І назавжди в пам'яті близьких залишиться таким! А в серці України завжди буде болючою ранною!

Вічна пам'ять вірному синові України!

Спогади рідних. Дружина загиблого згадує, як Валентин завжди не любив москаля. Він служив в радянській армії в місті Владивосток, ще тоді побачив, що це за люди і як сильно вони відрізняються менталітетом від українців. Доньки воїна згадують, як батько дзвонив з війни і заспокоював, що все буде добре і ми виженемо окупанта з нашої землі. «Він завжди вчив нас не боятися труднощів і до останнього відстоювати своє, – каже дочка Оксана, – щоразу, коли дзвонив, багато жартував і казав, що в них все добре, що дають раду. Така розмова була і 7 березня, батько питав як ми і просив підтримувати маму. Я ніколи не забуду ту розмову! Хто ж знав, що вона остання». «Ми розуміли, якщо він вижив в тому бою, то потрапив в полон. І не відомо, що було страшніше, вірогідність його загибелі чи полону. В мого чоловіка дуже впертий і непокірний характер, такі як він в руках ворога не виживають, - каже дружина. За кілька днів до 24 лютого говорила з чоловіком про війну і він сказав мені: «Потрібно завжди мати гранату в кармані, аби в разі здачі в полон підірватись на ній, коли ворог підійде максимально близько, щоб і їх вбило.» Згадуючи цю розмову я дуже слабо вірила, що він якимось чином міг здатись в руки росіян і таким чином вижити.»

25 лютого 2022 року Валентин зробив один з останніх дописів на своїй сторінці в соціальній мережі Facebook, опублікувавши вірш Мили Кулініч:

«Тривожну валізу не буду збирати!
Я тут народився, не хочу тікати!
В тривожну валізу не зможу вмістити
Все що дороге і без чого не жити.

Як рідних могили з собою забрати?
Дорогу до храму і стежку до хати?
Забрати криницю і сад у цвіту?
Сусідів, родину, домівку свою?
Ну що у валізи я зможу вмістити?
Щось дуже багато прийдеться лишити...
Свою Батьківщину я зможу забрати?!
Простіше лишитись і все захищати!»

Джерела та література:

1. Ковельщина сумує... Ковель, 2022. URL: <http://koveladm.gov.ua/press-tsentr/item/19465-kovelshchyna-sumuie>.
2. У Мизовому попрощалися із загиблим Героєм Валентином Шумом. ФОТО. Головні новини Старої Виживки та району. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/538855-u-mizovomu-poproshchalisya-iz-zagiblim-geroem-valentinom-shumom>.

Мороз Людмила (с. Сереховичі)

НАШ БІЛЬ І НАША ГОРДІСТЬ

Війна змінила світ усіх українців раз і назавжди. Сила волі, мужність, стійкість, бажання відстояти кожен сантиметр землі – це складові тих характерів, котрі сьогодні зі зброєю в руках на захисті України. Герої...

Наш герой, Сергій Васильович Шевчук, народився 5 квітня 1986 року в селі Шкроби Волинської області. 1992–2023 – незабутні роки навчання, які він провів у загальноосвітній школі I–II ступеня с. Шкроби, а згодом – у ЗОШ I–III ступеня с. Сереховичі імені Ю. А. Ярошука. Після закінчення школи навчався в Старовижівському професійному ліцеї, де здобув спеціальність «Водій "ВС"». 2005–2006 – роки строкової військової служби. У 2006–2007 рр. навчався в Національному університеті водного господарства та природокористування в м. Рівне. Займався будівельними роботами, працював за кордоном. Одружився, проживав із сім'єю в Луцьку. Сергій безмежно любив свою родину. Задля її добробуту намагався забезпечити всім необхідним. Вільний час завжди проводив із дітьми. Взимку любили кататися на санях, захоплювалися футболом, часто поспішали на рибалку. Обождював Волинь та своє рідне село, де пройшло босоноге дитинство, безтурботна юність.

Сергій завжди був принциповою, щирою, веселою, відкритою, доброю та ініціативною людиною, люблячим чоловіком, турботливим та ніжним батьком, чудовим сином та братом, вірним, надійним товаришем. Мав величезні плани на життя та безліч мрій.

Під час повномасштабного російського вторгнення Сергій приєднався до лав Збройних Сил України. Не було ані важких, ані тривалих зважувачь «за» і «проти». Він не ухвалював жодного рішення, просто знав, що має бути на війні. Для нього не було альтернатив. Зайняв своє місце: служба у підрозділі десантно-штурмових військ. Був гранатометником.

Зранку 15 листопада 2022 року ворог розпочав масовий обстріл. У складі свого підрозділу Сергій вирушив обороняти Луганськ. Під час виконання бойового завдання в районі селища міського типу Білогорівка Луганської області трагічно обірвалося життя нашого земляка, вірного сина неньки-України. Сергієві Шевчуку було лише 36 років...

«Сергій пішов на війну, щоб захистити свій дім і рідних. Він постійно говорив: «Все буде добре!». Просив просто вірити. Мав багато планів на майбутнє: придбати дім, відпочити в Карпатах... Але доля розпорядилася по-іншому... Усе зруйнувала клята війна...», – з невимовним болем у серці говорить дружина Наталія.

Поховали захисника 24 листопада в селі Шкроби на Волині.

Пам'ять про Сергія – це наш біль і наша гордість за те, що мали честь жити поряд з ним. Небесне військо прийняло побратима, яким пишаються військові, за яким сумують рідні, якого всі пам'ятають. **Герої не вмирають! Вони вічно живуть у наших серцях!**

Наумук Катерина (с. Дубечне)

СЛИВКА ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

Сливка Володимир народився 8 квітня 1998 року в с. Дубечне Старовижівського району Волинської області. З 2004 по 2015 роки навчався в загальноосвітній школі с. Дубечне. Був скромним, доброзичливим, товариським, відповідальним, завжди усміхненим.

Після школи навчався у Луківському професійно-технічному училищі № 27. Закінчив училище з відзнакою за спеціальністю тракторист-машиніст сільського виробництва і водій автозасобів.

У грудні 2019 року був призваний до лав української армії, служив в Одесі в лавах Національної гвардії до літа 2021 р. Після служби підписав контракт та продовжив нести службу нацгвардійцем в м. Одеса. З дитинства хлопця притягували машини. Тому і служба в армії була пов'язана із дитячим захопленням: був водієм підрозділу, займався ремонтом машин у військовій частині. Разом із побратимами мужньо захищав нашу Батьківщину від російських загарбників.

Трагічно загинув Володимир Сливка в автокатастрофі 29 липня 2023 року. Поховали захисника на місцевому кладовищі.

Ми втратили Героя! Героя у розквіті всіх сил і духовних, і тілесних! Людину яка запалювала наші серця радістю та спокоєм, добром та милосердям.

Джерела та література:

1. В аварії на Одещині загинув військовий з Волині Володимир Сливка. URL: <https://www.volynpost.com/news/225755-v-avarii-na-odeschyni-zagynuv-vijskovyj-z-volyni-volodymyr-slyvka?fbclid=IwAROLDsdgtExS7k58hdWArqBqHss56PQm6dtp7t-DlbPz6mae1IMUI3ZfSY0>

2. У жахливій ДТП на Одещині загинув молодий нацгвардієць з Волині Володимир Сливка: Героя поховали на батьківщині. URL: <https://vsn.ua/news/u-zhahliviy-dtp-na-odeschini-zagynuv-molodiy-natsgvardijets-z-volyni-volodimir-slivka-28409>

3. У Дубечному попрощалися з воїном Нацгвардії, який загинув в аварії на Одещині. URL: <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/622040-u-dubechnomu-poproshchalisya-z-voinom-natsgvardii-yakiy-zagynuv-v-avarii-na-odeshchini>

Оліферович Наталія (с. Нова Вижва)

ОСТАННІЙ ШЛЯХ ДОДОМУ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ ЯРОСЛАВА ВОРОБЕЯ

Від 24 лютого 2022 року триває війна росії з Україною. Російська армія знищує українські міста та села, знищує цивільну інфраструктуру, лікарні, школи, дитячі садочки,

перетворює наші землі на пустелі. Скільки покалічених доль, скільки зруйнованих домівок українців. Та найстрашніше та найболучіше це втрачені життя. Жорстока війна забирає життя найкращих, молодих українських синів та дочок. Їм би ще жити та жити.

На превеликий жаль 2 серпня 2022 року в районі населеного пункту Соледар на Донеччині під час ворожого обстрілу обірвалося життя молодого воїна – Ярослава Миколайовича Воробей. Загинув Герой. За нас, за нашу рідну землю, за Україну. В травні йому минуло лише 30 років.

6 серпня тіло Героя навколішки зустрічали жителі Нової Вижви. Поховали Ярослава на місцевому кладовищі поряд з мамою, яку він доглядав до останнього подиху.

Спогадами про Ярослава поділилася його рідна тітка Валентина Хомич. Народився він 20 травня 1992 року в місті Ковель, де і навчався у школі №10, згодом освоїв професію різьбяр в ПТУ №5. Скульптури, які Ярослав виготовив на дипломну роботу, виставлялися в одному з парків міста. Він був дуже працьовитим хлопцем. Кожні вихідні зі своїми рідними їздив у село Нова Вижва, де проживала його бабуся. Дуже тяжко працювали на городі, вирощували овочі для себе. Допомогає заготовляти сіно, не цурався сільської праці.

В 2010–2011 роках проходив строкову військову службу на посаді стрільця. Був нагороджений нагрудним знаком за зразкову службу. Воїн-спортсмен 2 ступеня.

З березня 2015 до березня 2016 року був бійцем АТО в Луганській та Донецькій областях. Був нагороджений грамотами за самовідданий захист держави і українського народу, сумлінне бездоганне виконання службових обов'язків, високу майстерність та професіоналізм, вагомий внесок у виконання бойових завдань у складі 16 окремого мотопіхотного батальйону на території Донецької та Луганської областей та з нагоди 24 річниці з Дня Збройних Сил України.

Ярослав мріяв побудувати великий будинок, мріяв побувати на морі. Їздив у Польщу на заробітки, де брався за тяжкі роботи. Все поспішав зробити більше та швидше. Коли розпочалось повномасштабне вторгнення росії на нашу територію, він був черговий раз у Польщі.

Зі спогадів рідної сестри Оксани: загинув мій рідненький, найдорожчий брат Ярослав Воробей. Він був дуже добрим, чесним, сміливим, безстрашним... і таким красивим, молодим, з великими планами та цілями на життя... Коли розпочалася війна, він місця собі не знаходив і відразу повернувся в Україну. Пішов до військомату. Скільки не просили, відмовляли, а він казав, а хто, як не я? Комусь же треба захищати нашу землю... І пішов. І вже вдруге, Він був спавжнім воїном, захисником.

Не судилося збутися житейським планам... Він повернувся тепер знову додому, але не так, як би хотілося, повернувся навічно... Під крилами синьо-жовтих стягів із військовими почестями побратими пронесли Героя до місця вічного спочинку...

Джерела та література:
Записано зі слів Валентини Хомич та Оксани Родинчук

**Омелянюк Руслана (с. Дубечне),
Бобела Аліна (с. Дубечне)**

ВОЛИНЯНИН ВАЛЕНТИН РОМАНЮК – ГЕРОЙ УКРАЇНИ

Сонце прокидало свої промені на мирний український ландшафт, розсипаючи світло на зелені поля й спокійні села. Та серця народу наповнені болем і пам'яттю про загиблих героїв, що віддали своє життя за волю та незалежність України.

У країні, де виткані нитки героїзму й самопожертви, на кожному кроці відчувається слід крові справжніх патріотів. Таким патріотом і був Валентин Маркіянович.

Майбутній герой народився 24 вересня 1968 р. в с. Соловичі Турійського району. З 1 по 9 клас навчався в Соловичівській школі. В 1983 році став студентом Рожищенського зооветеринарного технікуму. 1987 по 1989 роки проходив службу в рядах Радянської армії, під час якої брав безпосередню участь у бойових діях у Афганістані. Був нагороджений Орденом Червоної Зірки та медалями «70 років Збройних Сил СРСР», «Захиснику України».

В 1994 р. призначений на посаду вчителя допризовної підготовки у рідній школі. Пізніше служив у органах внутрішніх справ.

24 лютого 1996 року одружився. Разом із дружиною Оленою 1998 року сімейне життя розпочали в с. Дубечне. Виховали двоє синів та доньку. Деякий час працював на місцевому керамічному заводі.

27 лютого 2022 року був мобілізований до лав ЗСУ. З 01 березня 2022 року перебував в складі 88 дивізіону 61 механізованої бригади. В грудні 2022 року був переведений до 1 танкового взводу механіком - водієм. 31 грудня отримав із побратимами завдання по обороні м. Соледар Бахмутського району Донецької області. Під час обстрілів 3 січня 2023 року, боронячи нашу свободу та незалежність, загинув. Два місяці захисник вважався зниклим безвісти.

Похоронений Валентин Романюк 8 березня 2023 на місцевому кладовищі.

Загиблі герої – це не просто імена на стінах пам'яті. Це вогник, що ніколи не згасне в наших серцях. Кожен з них – особлива історія, зароджена на рідній землі та народжена з віри у майбутнє. Вони присвятили себе найвищій цілі – незалежності та свободі України.

Джерела та література:

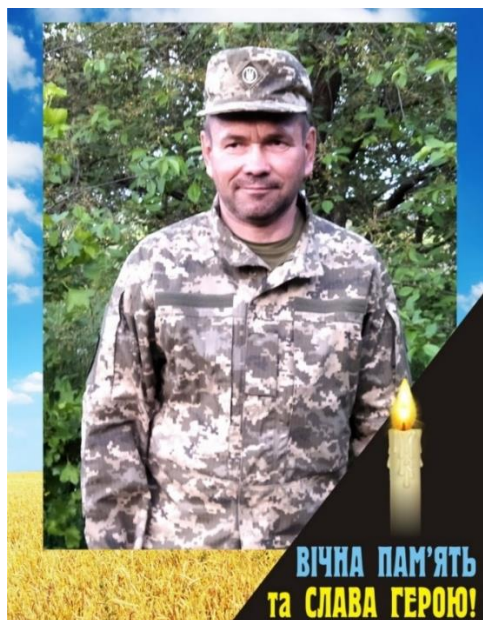
1. Назавжди додому повертається Герой на щиті Валентин Романюк з Дубечного.
URL: <https://www.volynnews.com/news/all/nazavzhdy-dodomu-povertayetsia-heroy-na-shchyti-valentyn-romaniuk-z-dubechnoho/>

2. Вважався зниклим безвісти: у війні загинув волинянин Валентин Романюк.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5yfPgVL-cYg>

3. На війні з росією загинув військовий з Волині Валентин Романюк. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=LXpVWXspbQ0>

**Остапук Вікторія (с. Секунь),
Кухарчук Христина (с. Секунь)**

ВОЛИНЯНИН МАЦЮК МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

Страшною звісткою стала для усіх жителів с. Секунь загибель на фронті односельчанина Миколи Васильовича Мацюка.

Наш герой народився 19 грудня 1967 року у с. Секунь Старовижівського району Волинської області. Навчався у місцевій школі, після закінчення якої закінчив Старовижівське професійне училище.

Микола Васильович був призваний на строкову військову службу 14 червня 1986 року Старовижівським РВК. Військову присягу прийняв 26 червня 1986 року у військовій частині 7474.

З 02 липня по 20 листопада 1986 р. проходив строкову військову службу у військовій частині 6663. З 21 листопада 1986 р. по 18 червня 1988 р. проходив строкову військову службу у військовій частині 7474. 18 червня 1988 р. на підставі наказу МО СРСР № 119 від 29 березня 1988 р. був звільнений в запас.

Він був мужнім воїном, вірним сином своєї Батьківщини і водночас люблячим чоловіком, турботливим татом, дідусем та сином уже старенької матері. Усі односельчани знають Миколу Мацюка як дуже порядну, спокійну, добру, готову прийти на допомогу кожному людину. Чесний, щирий і скромний у спілкуванні, він мав золоте серце і золоті руки. Мабуть, не було такої роботи, яку він не вмів робити, бо до всього ставився відповідально. Разом із дружиною виховав трьох прекрасних дітей, тішився чотирма онуками, яких дуже любив. Життя Миколи Васильовича обірвалося надто рано, але світла пам'ять залишиться у серцях усіх, хто його знав.

25 лютого 2022 року призваний по мобілізації Ковельським РТЦК та СП у військовій частині А 1108. Жодної хвилини Микола Мацюк не вагався, бо вважав, що захищати свою Батьківщину – це обов'язок кожного чоловіка.

З 25 лютого 2022 по 06 вересня 2022 Микола Васильович проходив військову службу на посаді – старший солдат номер обслуги мотопіхотного взводу, мотопіхотної роти, мотопіхотного батальйону у військовій частині А 1008.

З червня 2022 року був відправлений на Схід. У селі Берестове Донецької обл. він з побратимом тримав оборону в розбитому селі. В один з днів вони помітили, як в сторону їхньої позиції рухається колона ворожої техніки. Знаючи своє озброєння, чоловіки вирішили дати бій. Підпустивши колону до себе ближче, воїни ручними гранатами пошкодили 4 ворожі бронемашини, чим зупинили ворожу атаку і ворог був змушений відступити.

Наш герой 06 вересня 2022 року загинув у результаті сукупної травми тіла, вибухової травми. Виключений зі списків особового складу частини та всіх видів забезпечення наказом командира військової частини А 1008 № 252 від 03 жовтня 2022 року.

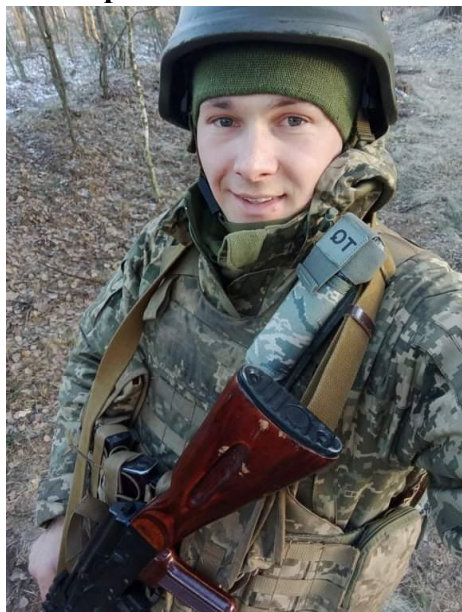
Поховали Миколу Мацюка 16 вересня 2022 року в рідному селі Секунь.

Вся інформація була надана дружиною та донькою

НЕБЕСНИЙ ЛЕГІОН СМІДИНСЬКОЇ ГРОМАДИ

1. Бортнюк Богдан Анатолійович (23.02.1995 – 09.05.2022)

Народився в селі Смідин. У 2012 році закінчив ЗОШ І–ІІІ ст. с.Смідин У цьому ж році вступив до професійно-технічного училища №22 смт. Луків, де здобув спеціальність «Тракторист-машиніст, водій категорії С1».

У листопаді 2013 року був направлений на проходження військової служби до військової частини у м. Васильків А0704, де служив місяць, після чого був перенаправлений у м. Миколаїв в/ч А4465. У 2014 році закінчив строкову службу зі званням «Старший солдат».

6 березня 2022 року був мобілізований до лав Збройних Сил України у 14 окрему механізовану бригаду імені князя Романа Великого м. Володимир. При розподілі був направлений у диверсійно-розвідувальну групу (ДРГ). Позивний «Снайпер».

Загинув на Харківщині, поблизу м. Ізюм. Похований у селі Смідин. Посмертно нагороджено орденом «За мужність» ІІІ ступеня. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

2. Малюта Микола Васильович (27.08.1982 – 01.05.2022)

У 1999 році закінчив загальноосвітню школу І–ІІІ ступеня с. Смідин. Після школи вступив до професійно-технічного училища № 21 с. Овадне, де здобув спеціальність «Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування». Після закінчення

навчання, у листопаді 2000 року був призваний на строкову службу, яку проходив у м. Хирів (в/ч 0284), 80-ий окремий аеромобільний полк. У червні 2002 року закінчив строкову службу зі званням «Сержант».

З 2006 року і до моменту мобілізації працював у Старовижівській філії ПрАТ «Волиньобленерго» на посаді «Контролер енергозбуту».

6 березня 2022 року був мобілізований до лав Збройних Сил України у 14 окрему механізовану бригаду імені князя Романа Великого м. Володимир.

Загинув поблизу с. Успенівка Запорізької області Пологівського району. Похований у селі Смідин. Посмертно нагороджено орденом «За мужність» III ступеня. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

3. Тонких Руслан Валентинович (05.08.1973 – 19.04.2022)

Народився в м. Сокиряни Чернівецької області. В 1990 році закінчив Сокирянську загальноосвітню школу. В тому ж році вступив до Професійно-технічного училища №23 м. Сокиряни, де здобув професію «Тракторист-машиніст третього класу». Протягом 1991–1993 рр. служив у лавах Збройних сил України. З 2012 року проживав у селі Смідин.

Мобілізований до лав Збройних Сил України у 14 окрему механізовану бригаду імені князя Романа Великого м. Володимир (в/ч А1008).

Загинув поблизу села Новомиколаївка Миколаївській області. Більше року вважався безвісти зниклим. Похований у селі Смідин. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

4. Левчук Дмитро Анатолійович (19.09.1995 – 05.04.2023)

Народився в селі Смідин.

У 2013 році закінчив загальноосвітню школу I–III ступеня с. Смідин.

Строкову службу проходив у в\ч А0665 – 169-ий навчальний центр «Десна» імені князя Ярослава Мудрого у Чернігівській області.

Загинув поблизу с. Піщане Куп'янського району Харківської області. Похований у селі Смідин. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

5. Книш Олександр Леонідович (29.06.1966 – 05.03.2022)

Народився Олександр в селі Смідин

У 1967 р. сім'я виїхала у Магаданську обл. селище Усть-Омчуг (росія). Протягом 1972–1981 рр. навчався в загальноосвітній школі смт. Усть-Омчуг. Після школи вступив до Далекосхідного морехідного училища в м. Находка. У 1994 р. сім'я повертається назад в Україну. Проживав в селі Сьомаки.

У 2016 р. став на захист своєї держави – пішов добровольцем до Збройних сил України. Та до початку повномасштабного вторгнення служив у 10-ій окремій гірсько-штурмовій бригаді (в/ч А4267). Мав звання сержант. Потім був переведений до 128 окремої гірсько-штурмової бригади Закарпатської області (в/ч А1556).

Загинув поблизу с. Мирне Оріхівського району Запорізької області. Більше року вважався безвісти зниклим. Похований у селі Смідин. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

6. Максимук Юрій Юрійович (31.05.1996 – 11.10.2022)

Народився в селі Кукуріки.

У 2011 році закінчив «Загальноосвітню школу І–ІІ ступеня с. Рудня». Після школи вступив до Шацького лісового коледжу імені Валентина Сулька, де здобув професію майстра лісового господарства.

Строкову службу в лавах Збройних сил України проходив у Чернігівській області, опанував військову спеціальність «Стрілець, помічник гранатометника». Також в цей період упродовж 7 місяців брав участь в АТО на сході України.

У лютому 2022 року проходив службу у 14-й окремій механізованій бригаді імені князя Романа Великого м. Володимир.

Загинув в Харківській області, на Куп'янському напрямку. Похований у селі Кукуріки. Посмертно нагороджено орденом «За мужність» III ступеня. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

7. Лампіка Микола Леонідович (09.04.1973 – 10.11.2022)

Народився в селі Паридуби.

У 1991–1993 роках проходив військову службу у Тернопільській області у місті Теремовля. Після закінчення служби протягом 1995–1998 рр був військовослужбовцем за контрактом у Луківській ВЧ № 0846.

У 2017 році Микола підписав контракт на проходження військової служби в 14 окрему механізовану бригаду імені князя Романа Великого згідно військової спеціальності – водій-механік. З початком служби виконував завдання в районі проведення АТО на території Донецької та Луганської областей.

Загинув поблизу села Першотравневе Чугуївського району Харківської області. Похований у селі Паридуби. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

8. Булавка Микола Володимирович (23.08.1974 – 24.03.2022)

Народився в селі Черемошна Воля колишнього Любомльського району на Волині.
У 1989 році закінчив восьмирічну школу у с. Черемошна Воля.
У вересні 1989 року вступив в Любомльське професійно-технічне училище.
З 2019 року працював робітником в Зачернецькій гімназії.
З 1996 року по 2001 рік проходив п'ятирічну контрактну службу у Військовій частині м. Володимир-Волинський (тепер м. Володимир).
Загинув поблизу с. Залісся Вітовського району на Миколаївщині.
Посмертно нагороджений орденом «За мужність III ступеня». Похований у селі Нудижі. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

9. Гаврилюк Володимир Миколайович (09.08.1989 – 11.06.2023)

Народився у селі Біличі Любомльського району Волинської області.
У 1995 році пішов у перший клас Біличівської школи першого ступеня. Там навчався 4 роки, після чого продовжив навчатися у Зачернецькій школі I–III ступенів. Закінчив навчання у 2007 році. Потім поступив у Луківське професійно-технічне училище номер 22 та здобув професію: "Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва"; водій автотранспортних засобів. Закінчив навчання у 2008 році. З 2022 – доброволець ЗСУ. Під час служби отримав звання "Молодший сержант".

Загинув в районі села Благодатне Донецької області. Отримав посмертне посвідчення "Учасника бойових дій" та медаль "Ветеран війни". Похований у селі Біличі. *Вічна пам'ять та слава Герою!*

Поліщук Софія (сmt Стара Виживка)

**ПОДВИГ СТАРОВИЖІВЧАН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ:
ТИМОШУК АНТОН ВОЛОДИМИРОВИЧ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ; МАРКЕВИЧ ВІКТОР
МИХАЙЛОВИЧ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ; МАТВІЙЧУК ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ –
ГЕРОЙ УКРАЇНИ**

Тимошук Антон Володимирович – Герой України

Тимошук Антон народився 18 червня 1994 р. в с. Кульчин колишнього Турійського району. Коли перейшов у другий клас, сім'я переїхала у селище Стара Виживка. Після закінчення 9-го класу вступив до Рожищенського ветеринарного технікуму. Певний час працював за спеціальністю у с. Миляновичі Турійського району. Далі залишив державну роботу і почав приватно їздити на будівництво різних об'єктів.

23 лютого Антон поїхав у Гостомель на роботу. У першу ж ніч (24 лютого) почалася повномасштабна війна. Хлопці одразу ж вирішили повертатися додому. Антону принесли повістку, коли він ще був у дорозі. 25 лютого відразу ж пішов у військкомат. Чоловіка

направили в 14-ту ОМБр імені князя Романа Великого, 3-ій батальйон, інженерно-саперний взвод, де був сапером.

Воєнні стежки старовижівчанина пролягли маршрутом через населені пункти Малин – Пісківка (Житомирська область), Новий Буг – Новоолександрівка – Первомайське (Миколаївська область), Новомосковськ (Дніпропетровська область), Роздолля – Петрівське (Харківська область), Васюківка – Мазанівка – Білокузминівка – Виїмка – Соледар (Донецька область), Іванівське – Кам'яна Яруга – Куп'янськ (Харківська область).

19 вересня хлопцю дали короткий відпуск, 26 вересня він повернувся у свою частину в Харків.

Подобицями воєнних буднів син ділився з батьком. Ось один із його спогадів: «25 березня під час базування у населеному пункті Червона Калина Миколаївської області їх накрило обстрілами. Спочатку по них випустили касетну бомбу. Наступна влучила прямо у їдальню, з якої щойно вийшли хлопці після обіду. Антон з напарником дивом устигли забігти у підвал».

У жовтні 2022 року їхній ІСВ черговий раз відвели з передової. Одного дня під час навчань на полігоні у машині Антона пробилося колесо. Він з трьома побратимами поїхали у Чугуїв на шиномонтаж. Звідти поверталися до Куп'янська. Було темно, їхали невідомою дорогою, тому користувалися навігатором, який і привів їх на той нещасний міст через річку Оскіл. Міст виявився зірваним, чого при слабкому світлі фар ніхто не помітив. Машина, у якій з Антоном було троє побратимів (двоє родом з Луцького району, один – з села Мизово колишнього Старовижівського, тепер Ковельського району), зірвалася з 7-ми метрової висоти і впала у воду. Це сталося 20 жовтня 2022 року. Двох чоловіків врятували одразу, Антона підняли з машиною наступного дня, четвертого ж течією віднесло далеко, тому тіло знайшли тільки через кілька місяців.

25 жовтня 2022 року Стара Виживка зустріла похоронний кортеж з тілом свого Героя. Поховали Антона Тимошука 26 жовтня 2022 року в рідному селищі.

Служба в ЗСУ

Маркевич Віктор Михайлович – Герой України

Маркевич Віктор Михайлович народився 10 серпня 1969 р. в селі Брідки, Старовижівського району в багатодітній родині. Віктор був найменшою дитиною в сім'ї. Мав старшого брата Станіслава та чотири сестри – Ніну, Ольгу, Тамару та Надію. Матір Анастасія Семенівна працювала на фермі дояркою, а батько Михайло Олександрович – конюхом у лікарні. Батько дуже любив сина, тому часто брав його з собою на роботу. Дуже рано Віктор залишився без батьків, тому доглядати за ним довелось сестрам. Після закінчення школи навчався на тракториста в Старовижівському професійному ліцеї. Після навчання проходив службу у військовій частині Львова. Проживав на той час у сестри Ніни.

Після служби працював у Ратнівській меліоративній системі трактористом. Одружився, а у 1934 р. народився син Іван. Доля Віктора не була легкою. Життя в сім'ї не склалось, і вони змушені були розлучитись з дружиною. Після розлучення знову став проживати з сестрою Ніною та її сім'єю. Пізніше відправився на заробітки в Білорусію, де проживала його сестра Тамара. Працював на фермі. Познайомився з жінкою Оленою, а згодом і одружився. Народжується ще один син, котрого назвали Михайлом на честь батька Віктора. Життя з другою дружиною знову не складається і знову розлучення. Повертається проживати до сестри Ніни на Україну саме в той час, коли розпочинається повномасштабне вторгнення росії в Україну. Він приймає рішення піти добровольцем і стати на захист країни. Віктора не одразу прийняли на службу, він кілька разів ходив до військкомату, але завдяки своїй наполегливості він добився свого. 20 червня 2022 р. Віктор пішов до війська. Військові навчання проходив у м. Яворів Львівської області. Далі служба продовжувалась у різних областях – Донецькій, Миколаївській, Сумській. Розмовляючи з рідними, Віктор ніколи не жалівся, що пішов воювати. «Я віддам свій борг країні. За свою країну я буду воювати, мені втрачати вже нічого», – говорив він. Віктор був задоволений спілкуванням та відношенням своїх побратимів та командирів. Був задоволеним і забезпеченням армії.

З Сумської обл. був переведений на рідну Волинь, чому був дуже радий, мріяв побачитись з рідними. Але пробувши тут лише кілька днів, не встигнувши побувати вдома, був знову переведений цього разу до Харкова в м. Куп'янськ, де йшли запеклі бої.

Розмовляючи з сестрою, повідомив, що декілька днів не буде на зв'язку, тому що виходить на бойове завдання з побратимами. Це була його остання розмова з рідними.

20 лютого 2023 р. Віктор загинув, виконуючи бойове завдання в с. Гряниківка Куп'янського району Харківської області. *(Зі спогадів Маркевич Ніни Михайлівни, рідної сестри)*

В родинному колі

Матвійчук Віктор Миколайович – Герой України

Минуле сьогодні і майбутнє нерозривно пов'язані. У народі кажуть: «Не має той майбутнього, хто не знає минулого!» Ми народжуємося, дорослішаємо, стаємо старшими... Життя невпинно крокує вперед, але спогади лишаються з нами назавжди. Вони дають нам сили, допомагають жити, вірите в себе, у краще майбутнє.

Хочеться згадати теплими словами Віктора Матвійчука, захисника України уродженця Старої Вижівки. Народився у сім'ї Миколи та Галини Матвійчуків, був другою дитиною. У 1980 році Віктор пішов до першого класу місцевої школи. Навчався добре. Найбільше любив уроки фізичної культури, історії та географії, захоплювався фантастикою. Відвідував спортивні секції, брав участь багатьох спортивних змаганнях, КВК. Вів активний спосіб життя, багато подорожував. Любив тихе полювання – збирати гриби.

У 1989 році закінчив Старовижівську середню школу, був нагороджений грамотами райво за високі досягнення у вивченні військової підготовки та фізичного виховання. Завжди мріяв стати військовим. Після проходження служби жив із батьками в рідному селищі.

З перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну – Віктор з'явився у місцевий військкомат і попросився на передову. Був розвідником. Виконуючи чергове завдання, загинув. На жаль, сліпа куля обірвала життя на 50 році життя. А скільки було задумів, мрій...

Спи спокійно, друже, мужній Воїне України! Ти назавжди в наших серцях! Герої не вмирають!

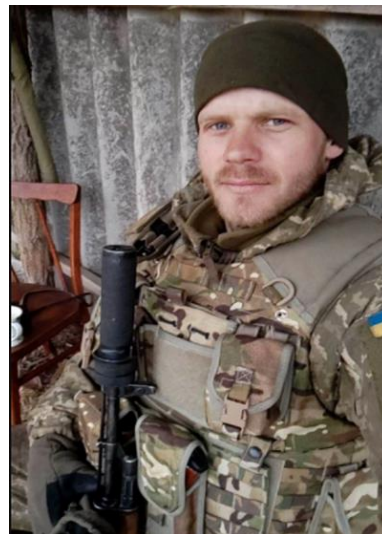
(Зі спогадів В. М. Хлопука, вчителя Старовижівського ліцею, колишнього однокласника Віктора Миколайовича Матвійчука)

На рідній Старовижівщині

Поцешук Наталія (с. Сереховичі)

НАШ ГЕРОЙ – ЛЮТИНСЬКИЙ ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

Наш герой – Лютинський Олег Миколайович народився 18 травня 1991 р. у селі Сереховичі. Закінчив місцеву школу. Згодом вступив в Оваднівський професійний ліцей та здобув професію - слюсар з ремонту автомобілів, автотранспортних засобів категорія “В, С”.

У період 2016–2019 виконував завдання у зоні проведення АТО на території Донецької та Луганської областей. З 2016 року почав військовий шлях з автомеханіка. З 2019 отримав спеціальність снайпер-стрілець.

Олег був головним сержантом 9 механізованої роти 3-го механізованого батальйону частини А 1008.

У 2016 році Олег Лютинський уклав контракт на військову службу.

«Не можу бути осторонь, нема сил дивитися, як гинуть брати», – писав він у мережі. Як тільки завершився термін – Олег поновив контракт. Був у багатьох «гарячих» точках.

Коли почалося повномасштабне вторгнення, Олег Лютинський перебував у військовій частині. «Того дня він подзвонив зранку мамі, сказав, що почалася війна і повідомив, що їх відправляють в Луцьк», – розповідає сестра Оксана Кондратюк.

Захисник за можливості телефонував рідним. У нього завжди «все було добре». Мама Марія Лютинська каже, що про службу розповідав мало, аби не хвилювалися рідні.

Останній раз Олег подзвонив мамі 30 квітня. «Пригадую, як 5 травня мені зателефонувала мама і сказала, що пропав Олег. Ми почали одразу шукати будь-яку інформацію про нього. До останнього сподівалися, що з ним усе гаразд», – згадує Оксана Кондратюк. Пошуки декількох днів виявились марними – загинув...

Головний сержант Олег Лютинський загинув 2 травня 2022 року на Харківщині. Захисник з побратимами потрапив у засідку, зав'язався бій, їхню групу обстріляли...

«Чорна сумна звістка в нашій громаді... Знову біль, сум, сльози... Підтвердилась інформація про загибель Лютинського Олега Миколайовича, 1991 р.н., жителя с. Сереховичі, який захищав нашу землю від московської орди. Такі хлопці... молоді, красиві, яким жити і жити, обнімати дружину, діточок, маму з татом... жити та творити, на жаль, віддають найдорожче, що є в кожного, своє життя... своє життя для того аби інші могли жити далі... Такі ГЕРОЇ не здаються і тримають бій до кінця. Пекучий біль на серці у кожного з нас, а як рідним, як Вам зарадити, віддячити за те, що виростили таких синів???...Важко знайти слова, які б розрадили родину загиблого. Приносимо щирі співчуття батькам, сестричкам та усім рідним, плачемо і сумуємо разом з вами. Низький уклін нашому воїну-захиснику!» – написав голова громади Ростислав Шиманський на своїй сторінці в мережі Facebook. "Плануємо зустріти його від початку села Сереховичі по вулиці Центральна, до центру, по вулиці Олександрівська і на Вишневу до його рідного дому. У зв'язку з загибеллю нашого захисника, Лютинського Олега Миколайовича, на всій території Сереховичівської ТГ оголошується триденна жалоба з 12 по 14 травня" – йшлося у дописі.

Поховали Олега Лютинського 14 травня 2022 року у селі Сереховичі. Та теплі спогади про світлу людину будуть ще довго гріти душі рідних, односельчан, побратимів.

«Олег був добрим і спокійним. Завжди підтримував рідних. Важко прийняти цю втрату та усвідомлювати, що син вже ніколи не переступить батьківський поріг», – каже мама загиблого захисника Марія Лютинська.

«Олег був найкращим братом... Він навчив мене кататися на ковзанах, на велосипеді. Дуже любив своїх племінників. Пишаюся своїм братом! Завжди добрий, усміхнений, він ніколи не відмовляв у допомозі. Після нашої Перемоги Олег так мріяв поїхати на море», – згадує сестра Оксана.

Побратими загиблого захисника приїжджають до рідних Олега, відвідують його могилу. Згадують, що на бойові завдання Олег Лютинський, який мав позивний «Лютий», завжди йшов першим, вів усіх, беріг свою команду. Він був справжнім, сильним та відважним.

«Ми разом з Олегом ходили на завдання та нищили російських окупантів. В його очах ніколи не бачив страху, він був справжнім воїном та патріотом. Я радий і пишаюся, що мав змогу пліч-о-пліч з ним виконувати бойові завдання. Мужній хлопець, відважний та хоробрий. Він завжди був усміхненим, сповненим енергії та позитиву. А ще добрим. Таких, як він, мало... Я сумую за Лютим, не вистачає дуже Олега», – розповів побратим, який нині захищає Україну.

Головному сержанту розвідувального взводу Олегу Лютинському – назавжди 30 років. У захисника залишилися син, батьки, сестри.

Бойовий шлях полеглою захисника відзначеним рядом нагород. Нагороджений «Відзнакою Командира 14 окремої механізованої бригади ім. Романа Великого», медалями «Операція об'єднаних сил. За звитягу і вірність», «Відвага та честь», «За участь в Антитерористичній операції» та ін., нагрудним знаком «Ветеран війни», орденом «За мужність» III ст (посмертно) .

Біль та смуток за молодим Героєм Оксана Мороз висловила у вірші.

Пам'яті Олега Лютинського

Зацвітає садок – оживає село,
І, здається, що тої війни й не було!
Лиш одне нагадає про тугу-печаль...
Боже, знов край огортає чорна вуаль...
Знов заснув навіки син – Герой УКРАЇНИ,
Повернувшись на мить у труні-домовині...
Зустрічають тюльпани й вишневі садки,
І... маленький синочок, і зчорнілі батьки!
Накувала зозуля йому небагато:
Ви простіть, що так мало, сестри, мамо і тату,
Не повернеться сокіл – відлетів вже на небо,
Десь за хмари високо, де боротись не треба!
Спочивай, наш Герою, біля Бога служи –
Бережи мир на небі, до нас в снах поспіши!

Джерела та література:

1. Шараєвська О. За Україну загинув волинянин Олег Лютинський. URL : <https://pershyj.com/p-za-ukrayinu-zagynuv-volinyanin-oleg-lyutinskii-57369>
2. Ще двоє Героїв з Волині загинули у війні за вільну Україну. URL : <https://www.volynpost.com/news/204121-sche-dvoie-geroiv-z-volyni-zagynuly-u-vijni-za-vilnu-ukrainu>
3. Загиблого воїну із Сереховичів присвятили вірш. URL : <https://vyzhivka.rayon.in.ua/news/514593-zagiblomu-voynu-iz-serekhovichiv-prisvyatili-virsh>
4. «Після перемоги мріяв поїхати на море»: спогади про загиблого Героя з Волині Олега Лютинського. URL : <https://vsn.in.ua/news/pislya-peremogi-mriyav-poihaty-na-more-spagadi-pro-zagiblogo-geroya-z-volini-olega-lyutinskogo-17310>

Рибальченко Софія (сmt Стара Вижівка)

ПОДВИГ СТАРОВИЖІВЧАН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: УСОВ ПАВЛО ВІТАЛІЙОВИЧ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ; ВАРЕНИК АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ; ОМЕЛЯНЧУК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ – ГЕРОЙ УКРАЇНИ

Усов Павло Віталійович – Герой України

Справжній патріотизм – це не пафосні слова, а конкретні справи, сумлінна праця кожного на своєму місці. Подвиг, готовність до самопожертви заради захисту Батьківщини, рідних і друзів – вищий прояв патріотизму.

Патріотом був і молодий воїн Павло Усов, який загинув за рідну Україну.

Усов Павло Віталійович – командир механізованої роти 14-ї окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого Оперативного командування «Захід» Сухопутних військ Збройних сил України, старший лейтенант. Народився 12 липня 1995 року в селищі міського типу Стара Вижівка Старовижівського району (нині – адміністративний центр Старовижівської селищної об'єднаної територіальної громади Ковельського району) Волинської області.

Дитячі роки хлопчика пройшли у товаристві меншої на чотири роки сестрички Лесі, яку він завжди любив і захищав. Ніжний, спокійний, чемний Павлик завжди радував люблячих батьків – Валентину Іванівну та Віталія Володимировича Усових.

У 2001-2010 рр. навчався у загальноосвітній школі-гімназії селища міського типу Стара Вижівка. Класний Керівник Ростислав Леонідович Кінах згадує, що «хлопець завжди був скромним, тихим, спокійним, відповідально ставився до учнівських обов'язків».

Павло зі школи мріяв бути військовим, любив займатися спортом. Великий вплив на нього на нього мав двоюрідний брат Роман, який навчався у Львівській академії сухопутних військ. До нього хлопець їздив на присягу та вирішив стати військовим.

У 2010–2013 рр. навчався у Старовижівському професійному ліцеї за професією «електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування».

Після завершення навчання Павло Усов був призваний до лав Збройних сил України. У 2014 р. після 9 місяців служби склав іспити в Національну академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (місто Львів), де навчався до 2018 р. Після академії був направлений на роботу у військову частину міста Володимир-Волинського. Через місяць після отримання диплома відправився на війну. З 2018 р. служив командиром механізованого взводу 14-ї окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого Оперативного командування «Захід» Сухопутних військ Збройних сил України. Воїн неодноразово був на передовій в Донбасі. Брав участь у бойових діях під час операції Об'єднаних сил у Донецькій і Луганській обл. Мав позивний «Отаман». У свої 26 років дослужився до командира механізованої роти.

Досвідчений воїн сміливо боровив спочатку Луганщину та Донеччину, а потім Київщину. Був вимогливим до бійців, навіть старших за нього.

«За віком – хлопець, а по суті – справжній чоловік та професійний командир. У мирний час його тактику бою вивчатимуть у військових підручниках...» – діляться побратими Павла. У ньому найдивовижнішим чином поєднувались сором'язлива хлопчача усмішка з неймовірною внутрішньою силою.

11 березня 2022 р. старший лейтенант Павло Усов брав участь у бою в районі смт. Макарів Бучанського р-ну Київської обл. Підрозділ під його командуванням знищив кілька одиниць техніки та кілька десятків живої сили ворога. Командир механізованої роти 26-річний Павло загинув 11 березня у танковому бою під Києвом у селі Липівка Бучанського р-ну при спробі окупантів прорватися в напрямку столиці. Воїна поховали у рідному селищі Стара Вижівка 14 березня 2022 р.

За визначну особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету й територіальної цілісності України, вірність військовій присязі Указом Президента України від 19 березня 2022 року №148/2022 старшому лейтенанту Павлу Віталійовичу Усову присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (посмертно).

(Зі спогадів мами Валентини Іванівни Усової)

Дитячі роки Павла Усова

Шкільні роки

Навчання в професійному ліцеї

Служба в ЗСУ

Вареник Андрій Володимирович – Герой України

27.10.1997 р. народився майбутній воїн. Батьки дуже любили свою єдину дитину. Хлопчик ріс допитливим, рухливим та непосидючим. Тому з першого класу місцевої школи був записаний до футбольної секції. У старших класах також відвідував туристичну секцію. Його дуже вабили теніс, подорожі, рибалка. Андрій вже в 12 років їздив з татом на зимову рибалку. Він завжди був спокійним, наполегливим і добрим. Любив доглядати і за домашніми улюбленцями – папугами і собачкою.

Після закінчення школи в 2013 році вступив до Старовижівського професійного ліцею. У 2016 р. отримав спеціальність електрозварника. Під час навчання був відповідальним та дружелюбним.

Попрацювавши рік робітником на будівельній базі, в 2017 році разом зі своїм двоюрідним братом Димитрієм Яцуніком пішов в АТО добровольцем за контрактом до 2021 р.

Воював в 80-й десантно-штурмовій бригаді в Донецькій області. Його дуже поважали старші товариші, які були навіть вдвічі старші за нього.

Після АТО їздив на будівничі роботи. Це був завжди чемний, веселий і безжурливий хлопець.

6 березня 2022 р. був призваний до лав Збройних сил України, а 22 березня був призначений в 68 окрему бригаду імені Олекси Довбиша. Отримав поранення в боях, лікувався в госпіталі. В листопаді 2022 року йому присвоєно звання молодший сержант. В урочистій обстановці Андрію вручили голубий берет. Завжди впевнений та рішучий воїн цінував дружбу з своїми товаришами, тому відхилив пропозицію працювати в штабі.

26 січня поїхав зі своїми друзями-побратимами на чергове завдання в Донецькій області, а 28 січня загинув під обстрілами, виконуючи важливе завдання в селі Павлівка.

9 лютого воїна поховали у рідному селищі. Він був не лише чудовим воїном, а й прекрасним сином та другом... «Мамо, я вас дуже люблю», – були його останні слова у телефонній розмові з мамою.

(Зі спогадів мами Вареник Зоряни Станіславівни)

Служба в ЗСУ

Омелянчук Михайло Михайлович – Герой України

Майбутній герой народився 29 грудня 1983 року в селі Нова Вижва Старовижівського району. Дев'ятирічку закінчив у місцевій школі, в 10-11 класах навчався у Старовижівській загальноосвітній школі I–III ступеня, яку закінчив у 2001 році. Згодом Михайло вступив до вищого професійного училища № 52 м. Львова. Відбув строкову службу в армії. Після проходження служби працював на ЖД вокзалі у м. Ковелі стрілочником. У 2007 році став працівником філії «Старовижівського автодору». Там працював сім років, а потім звільнився.

З 2014 року почав їздити закордон, працював будівельником у Литві.

Війна застала Михайла у Києві на будівництві. У перші ж дні повномасштабного вторгнення повернувся додому й став допомагати в захисті місцевого населення.

З 26 лютого 2022 року вступив до лав ЗСУ. Був у 14 бригаді ОБМР, перший стрілецький батальйон, друга рота, кулеметний взвод військова частина А1008.

Михайло з 16.06. 2022 року брав участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України та захисту населення. Перебував у таких населених пунктах Донецької області: Васюківка, Виїмка, Соледар, Білокузьмівка.

Під час захисту Батьківщини при виконанні бойових завдань і відсічі стримування збройної агресії російської федерації проти України 28 липня 2022 року отримав травму, рятуючи побратимів. За цей вчинок отримав нагороду «За хоробрість в бою».

З часом частину, де служив Михайло, перевели у Харківську область. Дислокувалися в таких населених пунктах: Іванівське, Кам'яна-Яруга, Куп'янськ, Дворічна, Петропавлівка, Глушівка, Богуславка, Орлянське.

Під час артобстрілу 24 листопада в селі Орлянське Куп'янського району Харківської області, рятуючи побратима, Михайло загинув.

Поховали Михайла 30 листопада в селищі Стара Виживка. Провести Героя в останню дорогу і віддати йому шану прийшло багато людей: побратими, родина, друзі, знайомі, небайдужі люди.

Михайло був дуже хорошою людиною, завжди посміхався, мав почуття гумору, умів підняти настрій. Він був із тих людей, які завжди приходять на допомогу. Був хорошим чоловіком для дружини Наталії та добрим татом для трьох дітей: Олександра, Анни, Ростислава. Для своєї сім'ї намагався зробити все можливе й неможливе. Мріяв побудувати будинок, щоб із дружиною нянчити внуків.

Дитячі роки

Шкільне життя

В родинному колі

Служба в ЗСУ

Джерела та література:

1. Війна забрала батька в трьох дітей: у боях за Україну загинув волинянин Михайло Омелянчук. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-viyni-za-ukrayinu-zahynuv-volynianyn-mykhaylo-omelianchuk/>

**Рибачук Андрій (с. Кримне),
Вінник Галина (с. Кримне)**

«БАНДЕРОС» – НАШ ГЕРОЙ

...Герої не вмирають, герої поміж нас,
Вони нас захищають, коли приходить час.
Герої не вмирають, вони завжди живуть,
У себе я питаю, чого так рано йдуть...

Історичний час безупинно мчить вперед, позаду залишилися криваві роки німецько–радянської війни, жажіття війни в Афганістані, але і сьогодні немає спокою на рідній землі.

На Сході України триває повномасштабна війна... Російсько-українська війна, що почалася 2014 року з анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі, виявила нових героїв: «кіборги», учасники боїв за Іловайськ, Дебальцеве, Мар'їнку, Краматорськ, Авдіївку, Слов'янськ Маріуполь, Бахмут тощо. З початком повномасштабної війни зазвучали імена нових героїв.

І скільки все-таки є патріотів, які йдуть, не вагаючись, воюють за Батьківщину, за нас помирають й отримують поранення. Саме зараз час показує, хто чого вартий. Раніше бачили героїв лише в гостросюжетних фільмах, а сьогодні вони живуть поруч з нами. Кажуть, люди сильні доти, доки відстоюють сильну ідею. Тому головне завдання українців – вберегти свою Батьківщину. Хлопці, які перебувають на сході, стали героями нашого часу. Такі герої є і в нашому селі Кримне. В різні періоди вони несли на Сході військову службу і сьогодні захищають наше мирне сьогодення.

Щодня Україна втрачає своїх найкращих синів і дочок у кровопролитній загарбницькій війні, яку веде росія. Щодня українців обпікає біль втрати своїх співвітчизників. Одним серед них є і наш односельчанин Бандура Олександр Іванович, позивний «Бандерос».

Бандура Олександр Іванович народився в с. Кримне Старовижівського району 3 лютого 1974 р. У 1991 р. Саша закінчив ЗОШ І–ІІІ ст. с. Кримне. Протягом 1992–1994 рр. проходив строкову службу Харківському військовому окрузі на посадах механіка – водія та начальника електростанції [3]. Після служби в армії працював різноробочим, будівельником. Мав «золоті руки». Про таких, Саша, говорять «майстер на всі руки».

В 1999 році одружився. Дружина Світлана Адамівна працює кухарем у ДНЗ «Малятко». Подружжя раділо появі доньки Богданки, будувало плани на майбутнє. Сьогодні Богдана учениця 6 класу.

Події, що відбулися у нашій країні в 2014 році, не залишили байдужим Олександра. Як справжній патріот, він не міг залишитися осторонь того, що відбувається на Сході нашої держави і з вересня 2014 року пішов добровольцем виконувати військовий обов'язок в зоні проведення АТО [1].

З 2 вересня 2014 р. був мобілізований до лав ЗСУ та перебував у розпорядженні 24 ОМБ, яка захищала м. Лисичанськ, села Кримське, Жолобок, Донецьке, Гірське, Тошковка, блокпости Бахмутської траси. Згідно військової спеціальності – гранатометник. Звільнений у запас – 18 вересня 2015 р.

24 лютого 2022 р., коли розпочалось повномасштабне вторгнення росії в Україну, був мобілізований до лав ЗСУ та перебував у розпорядженні 14 ОМБ імені князя Романа Великого. Тричі був поранений в травні, липні та листопаді 2022 року. Після останнього поранення в грудні 2022 року, отримав відпусту. 23 січня попрощався з рідними і повернувся в частину. Дружина згадує: коли збирався повертатись в зону бойових дій сказав: «Пробач, але інакше я не можу. Хто як не я захистить вас з донькою?».

Під час виконання бойового завдання загинув в результаті ворожого обстрілу 15 лютого 2023 року в районі населеного пункту Гряниківка Куп'янського району Харківської області.

Поховали героя в рідному селі 21 лютого 2023 року [4].

Могила солдата... Одна-єдина на кладовищі серед інших поховань односельців навпроти вікон рідної домівки [2]. Неподалік від могил тата і мами. Сумовита, мовчазна. Майорить над нею прапор України,

високо-високо. І височітиме він там завжди, нагадуючи людям, що там спочиває наш Герой, той, хто «ніби фенікс із вогню воскрес».

Вічна пам'ять, шана і слава Герою України [5].

Джерела та література:

1. Динюк Л. І знову важка втрата в Дубечненській громаді. *Сільські новини*. № 8 (8351), 23.02. 2023 р. С. 1.
2. Юхимук С. 40 днів пам'яті. *Сільські новини*. № 13 (8356), 23.02. 2023 р. С. 4.
3. Інформація на запит № 37 ліцею села Кримне, п'ятого відділу Ковельського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. № 991 від 22 травня 2023 року.
4. Динюк Л. Остання дорога воїна додому. URL : <https://www.facebook.com/100029096057553/videos/912532959798017?idorvanity=520524718469600>
5. Юхимук С. Пам'яті Олександра Бандури. URL : <https://www.facebook.com/100017228744745/videos/434746555523658>

**Рудик Ігор (с. Мизове),
Лисик Галина (с. Мизове)**

ЯЦИНА ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ – НЕБЕСНИЙ АНГЕЛ

Війна і смерть невблаганна. На жаль, у найважчі роки боротьби вона забирає найкращих і Яцина Олександр також став жертвою цієї недолі.

Сашко народився 13 серпня 1990 р. в селі Мизове у сім'ї турботливих та люблячих батьків Яцини Михайла Степановича та Яцини Тамари Миколаївни. З 1997 р. по 2006 р. Олександр навчався в Мизівській загальноосвітній школі. Так як і більшість хлопчаків, любив грати у футбол, допомагав по господарству, а на обличчі сяяла щира посмішка та безмежно допитливі очі прагнули пізнавати світ.

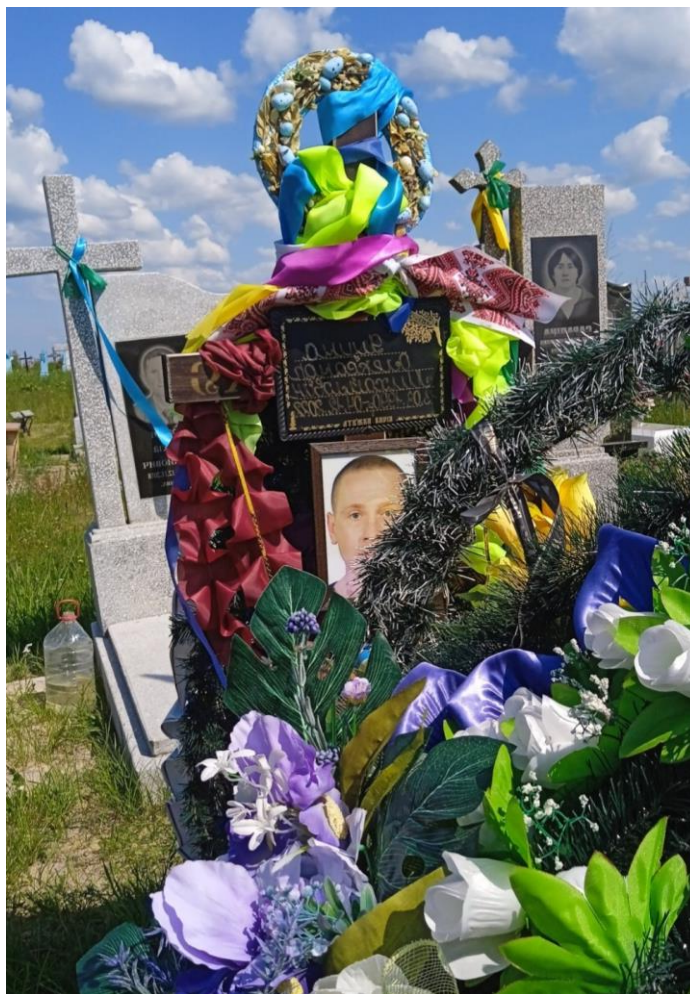
В 2006 році Олександр поступив у Володимир-Волинський агротехнічний коледж. Саме під час навчання в коледжі 2008 р. підступна та страшна хвороба забрала найріднішу та найдорожчу людину – маму. Опорою та підтримкою для хлопця стали батько Михайло

Степанович та рідна тітка – Валентина Миколаївна. Надійним другом та найкращим порадиником для Олександра був старший брат Микола. Рідні огорнули хлопця своєю любов'ю та турботою.

У 2010 р. Олександр закінчив Володимир-Волинський агротехнічний коледж за спеціальністю “Електрифікація і автоматизація сільського господарства” і здобув кваліфікацію техника-електрика. У цьому ж році Олександр був прийнятий на роботу електромонтером з експлуатацією розподільних мереж першої класифікаційної групи виробничої Голобської дільниці Ковельської філії. Зарекомендував себе як старанний працівник, тому 2015 р. за сумлінну працю, високий професіоналізм, особисті заслуги у забезпеченні розвитку електроенергетичної галузі в області та з нагоди професійного свята – Дня енергетика Олександра було нагороджено подякою від голови Волинської обласної адміністрації.

По закінченню роботи в Ковельській філії Голобської дільниці Сашко довгий час працював за кордоном, мріяв займатися сільським господарством, проте одружитися та створити свою сім'ю так і не встиг.

У вересні 2022 р. Олександр був мобілізований на військову службу. Хоча в армії і не служив, так як був комісований за станом здоров'я, проте по першому виклику пішов захищати рідну землю та в рядах української армії став до боротьби за незалежність України. З 17.09.2022 р. по 08.11.2022 р. Олександр проходив навчання, а з 08.11.22 р. – солдат резерву 7 запасної роти в/ч А 0536. Відданий військовій присязі на вірність українському народу Олександр був направлений в м. Бахмут Донецької області. У бою за нашу Батьківщину, виявивши стійкість та мужність, під час артилерійського обстрілу зі сторони російської федерації загинув 04.12.2022 р. Виконуючи бойове завдання за призначенням в ході ведення бойових дій, Олександр отримав смертельну вибухову травму.

Олександр загинув як Герой, до останньої миті виконуючи свій військовий обов'язок. Поховали Яцину О. у с. Мизове.

Невимовний біль страти огорнув кожного, хто знав Олександра. Така доля наших захисників на передовій – йти вперед зі зброєю в руках, звільняти кожен клаптик рідної землі, ухилятися від пострілів та вибухів, підстраховуючи побратимів. Проте Сашко віддав найцінніше у боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України – своє життя, стояв на смерть за кожного з нас – за те, щоб майбутнє покоління мало гідне життя у незалежній Україні.

Не забудемо! Не пробачимо! Слава справжнім героям! Світла та вічна пам'ять всім загиблим у цій жорстокій війні...

Спогади першої вчительки Мірук Віри Федорівни

Світла пам'ять лишилась по моєму учневі Сашкові. Мама привела в школу сором'язливого, завжди усміхненого школярика. Він був, як сонечко зі своїм світлим чубчиком і голубими очима. В класі було багато хлопчиків, але Сашу любили всі. Любили за його старанність, скромність, товариськість, подільчивість, вміння завжди бути відвертим та щирим. Кмітливий в навчанні, ввічливий і розсудливий, з добрим характером та приязним ставленням до людей – таким він залишився в моїй пам'яті.

Сачук Наталія (с. Синове)

ЇХ ЗУСТРІЧАЛИ НА КОЛІНАХ І КВІТИ КИДАЛИ ДО НІГ.....

Схід... Слово, що не сходить з вуст кожного українця майже десять років. Слово, що прилетіло чорною вісткою до багатьох осель, постукало у згорьовані серця і ще й досі шемким болем озивається в нашій свідомості. Саме зі сходу ще в 2014 році, на початку бойових дій в Україні з зони АТО надійшла чорна звістка в наше село, бо тоді загинув воїн, чие родове коріння бере свій початок з нашого села – Артемук Олександр Іванович.

Старший сержант Артемук був мобілізований в м. Ковель у квітні 2014 року у складі третього батальйону п'ятої окремої бригади Сухопутних військ України. Народився у Ковелі, закінчив школу, професійно-технічне училище № 5. Пішов до армії, строкову службу проходив у Севастополі. Повернувся додому, одружився, працював, виховував трійко дітей. Але коли зі сходу почала сунути російська навала, без вагань знову одягнув військову форму, хоча і міг уникнути мобілізації як багатодітний батько. Та ховатися за дитячими спинами – це не про Сашка. Разом із побратимами прагнули витіснити ворога з української землі. Однак довелося заплатити гірку ціну за її волю. Під містом Волноваха Донецької області на блокпост було здійснено підступний напад російських терористів. У нерівному бою загинуло сімнадцять військовослужбовців 51 бригади. Ці втрати стали найбільшими від початку АТО. Серед вбитих виявили Олександра... Сиротами залишились два сини й донька. Дружина ще й досі не може отямитися від тяжкої втрати. Але найбільший тягар ліг на плечі батьків. Вони в

одну мить зчорніли від страшної звістки. І ніякі слова розради односельчан не залікують роз'ятрені рани батьківського та материнського серця, бо слово «Схід» колючим терном скувало їх навіки...

Олександр Іванович нагороджений медаллю «Захисник Вітчизни» (посмертно), та Відзнакою командира 14 ОМБР. Йому також присвоєно звання «Почесний громадянин Волині».

Доля закинула на східні рубежі ще одного жителя с. Синове – Троцюка Сергія Адамовича, 1971 року народження.

Як і всі хлопчики, бігав до школи, мріяв про автомобілі, грав у футбол. В 1988 році закінчив Замшанську середню школу, у Ковелі навчався на автомеханіка. Відслужив строкову службу, працював на Кузнецовській АЕС. У червні 2014 року став бійцем добровольчого батальйону «Айдар», у складі якого воював на сході. Однак отримав контузію і в січні 2019 року був демобілізований. Здавалося, все найгірше позаду. Рідні намагалися своєю турботою та любов'ю швидше вилікувати Сергія, відволікти від тяжких спогадів та переживань. Але 7 вересня 2016 року його життя трагічно обірвалось. Скалічене тіло знайшли на одній із автобусних зупинок. Смерть не здолала айдарівця на сході, однак наздогнала на рідній волинській землі. Сльози матері не висихають досі, серце тужить за сином, який тепер усміхається тільки зі світлини...

В 2022 році схід став фатальним місцем для ще одного жителя с. Синове – Троцюка Якова Федоровича, 1972 року народження.

Після навчання у школі Яків закінчив Старовижівське ПТУ № 26, пішов до армії, відслужив строкову службу. Одружився. В сім'ї виховувалось троє дітей, панували дружні, люблячі взаємовідносини. Тато працював, облаштовував домівку, сів хліб, був взірцем для рідних. Коли отримав виклик до військкомату, пішов захищати Україну від ворога. 26 вересня 2022 року гранатометник п'ятої механізованої роти другого батальйону військової частини А 108 героїчно загинув в районі населеного пункту Вільшана Дворічанського району Харківської області. Знову осиротіло троє дітей, знову смерть коханого чорною хустиною лягла на коси дружини. Яків Федорович Троцюк нагороджений орденом «За мужність» III ст (посмертно). Він помер, захищаючи нашу свободу, віддав своє життя, щоб жили ми, загинув у бою, щоб під мирним небом виростили його діти.

Три долі.... Три гідні сини України і синівської землі... Три дороги, встелені людською скорботою і квітами, зрошені гіркими сльозами печалі та скорботи...

НЕ ЗАБУДЕМО!!! НЕ ПРОБАЧИМО!!!

**Сашук Дарія (с. Мизове),
Хомич Любов (с. Мизове)**

ЮРІЙ ТИШИК – РОВЕСНИК НЕЗАЛЕЖНОСТІ. НАЗАВЖДИ 28...

Рік 1991. Липень. У невеликому селі на Поліссі народився Він – первісток в родині Тишиків. Наступного місяця країна, в якій народився Він, здобула Ї – НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. І навіть в найстрашнішому сні тоді не могло наснитись, що Він покладе своє молоде життя, рятуючи її обпалені війною вільні крила...

У нашому рідному селі на кладовищі майорить чотири жовто-блакитних прапори, вказуючи місця поховання героїв, що полягли у російсько-українській війні. Біля одного з них похований захисник, наш земляк, чий життєпис має залишатися в пам'яті нащадків як приклад відваги та відданості рідній землі.

Юрій Анатолійович Тишик народився 27.07.1991 року у селі Мизове Старовижівського району Волинської області. 2007 року хлопець закінчив 9 клас Мизівської загальноосвітньої школи, після чого вступив до Старовижівського професійного ліцею, у якому 2010 року здобув фахи "електрогазозварювальник" та "водій автотранспортних засобів категорії "С". По тому Юрія було призвано на строкову службу.

Повернувшись додому, Юрко одружився і незабаром у нього народився син, тому з 2014 року разом із родиною деякий час мешкав у селі Самоволя Іваничівського району. Позитивний і життєрадісний хлопець мріяв придбати власний будинок, навчити сина збирати гриби, полювати та рибалити, бо дуже любив природу рідного краю та багато працював для втілення власної мрії.

Влітку 2015-го Юрія Тишика мобілізували. 25.04.2016 року він підписав контракт на проходження військової служби у ЗСУ на пів року, який неодноразово продовжував, а останній, четвертий за рахунком, контракт на рік, він підписав 26.01.2019.

На сході України проходили його військові будні у колі побратимів та однодумців. Там зупинили ворога і тримали лінію оборони, там захищав свій рідний край від свавілля і віроломства підступного сусіда. Отримав відзнаку Президента України «за участь в антитерористичній операції» [1].

Тишик Юрій Анатолійович – старший солдат, механік-водій 4-ї роти 2-го механізованого батальйону 14-ї окремої механізованої бригади – загинув 3 жовтня 2019 року увечері в районі села Кримське Луганської області під час чергування на блокпосту від смертельного кульового поранення, завданого снайпером найманців РФ [2]. До завершення контракту залишалось два місяці.

6 жовтня 2019 року героя поховали у рідному селі Мизове Старовижівського району Волинської області.

Указом президента України №131/2020 від 7 квітня 2020 року за самовіддане служіння Українському народові, особисту мужність, виявлену у захисті державного суверенітету та

територіальної цілісності України старшого солдата Тишика Юрія Анатолійовича нагороджено орденом "За мужність" III ступеня (помертньо) [3].

Портрет героя на меморіалі "Стіна пам'яті полеглих за Україну" у Києві: секція 11, ряд 2, місце 23 [2].

3 жовтня 2020 року, рівно через рік з дня загибелі, у рідному селі відбулось урочисте відкриття меморіальної дошки загиблому герою, яку встановили на приміщенні загальноосвітньої школи I–III ступеня с. Мизове, в якій навчався Юрій.

Спогади класного керівника Любові Хомич

Кожний випуск у класного керівника особливий, не схожий на інші. Так і у мене. Ці діти народились в 1991 році і лише потім стало всім зрозуміло, що вони – однолітки незалежної України, її ровесники.

Підросли вони у мирній країні, будували плани на майбутнє, навчались, раділи життю. Підбір дітей був пречудовий: розумні, вродливі, легкі на підйом та талановиті. А ще, дуже дружні.

Серед них два Юри, що більше від інших відчували відбиток чобота війни на своїй життєвій дорозі. З початком АТО їх обох мобілізували до війська. Обоє воювали на сході України. Один потрапив у полон і після "ста кругів пекла" повернувся додому. Та не все так просто. Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 знову пішов боронити рідну країну.

А от Юрі Тишику назавжди 28. Перед очима хлопчик з щирою широкою посмішкою і очима-гудзиками, добродушний бешкетник, завжди веселий і позитивний. На першій годині спілкування у 5 класі розповів, що в майбутньому мріє стати "тракторістом", так на сільський манер він називав цю професію.

Пам'ятаю, як на літніх канікулах після закінчення сьомого класу повезла я своїх вихованців відпочивати на озеро в селі Лютка. Хвилювалась дуже, бо ж вода – завжди небезпечно, а ще і підлітковий вік. Їхали потягом. Сів біля мене Юра і запитує, хитро примруживши проникливі оченята.

- Переживаєте?

- Дуже, – відповідаю я.

- Не треба. Все буде добре. Це ми тільки здаємось «вредними», а, насправді, ми дуже добрі. От побачите. Ми з Толіком (найкращий друг Юрка) будемо вам допомагати.

Так і сталось. Все пройшло чудово. А ці прекрасні миті залишились яскравими спалахами в моїй пам'яті.

Час невпинно летить вперед. Рік 2023. Ще один однокласник Юри – Тарас пішов до війська, щоб боронити від рашистської навали рідну Україну, щоб у рідному селі до школи крокували вже діти моїх вихованців... (20 травня 2023 року).

Джерела та література:

1. Вікіпедія. Тишик Юрій Анатолійович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BA_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

2. Книга пам'яті полеглих за Україну. Тишик Юрій Анатолійович. URL: <https://memorybook.org.ua/22/tishik.htm>

3. Указ Президента України №131/2020 від 7 квітня 2020 р. Про відзначення державними нагородами України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1312020-33157>

СОЛДАТ МИХАЙЛО ОМЕЛЯНЧУК – НАШ ГЕРОЙ

24 лютого 2022 року застало Михайла Омелянчука в Києві, де він працював будівельником. Перші ранкові вибухи розбудили всіх. "Хлопці, це війна, збираємось додому" – сказав Михайло. Машиною цілий день добирались до рідного села на Волині – Нова Вижва. Так згадує той день матір нашого Героя Ольга Іванівна [4].

Народився Михайло 29 грудня 1983 року в родині Михайла Ігоровича і Ольги Іванівни Омелянчуків села Нова Вижва Старовижівського району, де пройшло його дитинство. Тут він закінчив ЗОШ I–II ступеня, а в 2001 році – випускник Старовижівської ЗОШ I–III ступеня, потім – Львівське вище професійне училище залізничного транспорту. З 2002 року служба в армії і одруження з Наталією. В щасливій сім'ї Омелянчуків народилось троє дітей: Олександр, Анна, Ростислав. Батькові приходилось добре трудитись: на Ковельській залізничній станції, а після операції – в Старовижівському автодорі, будівельником у Литві, а потім у Києві, де і застала війна нашого Героя.

Вже 25 лютого 2022 року Михайло добровільно допомагав робити оборонні укріплення на Старовижівщині. 26 лютого мобілізований до Збройних Сил України. Захищав нашу землю від російських окупантів в Донецькій області. Рятуючи побратимів, був поранений. Мати, Ольга Іванівна, згадує: "Не признався, що був поранений, по телефону казав, що все добре".

Потім була Харківщина: населені пункти – Іванівське, Кам'яна Яруга, Куп'янськ, Дворічна, Петропавлівка, Глушківка, Богуславка і Орлянське [1].

Загинув 24 листопада 2022 року в населеному пункті Орлянське. Михайло рятував друга, сам потрапив під артилерійський обстріл.

Поховали Михайла Омелянчука 30 листопада 2022 року на цвинтарі в Старій Виживці. Проводила нашого Героя в останню путь уся громада Старовижівщини. Війна забрала батька трьох дітей [2].

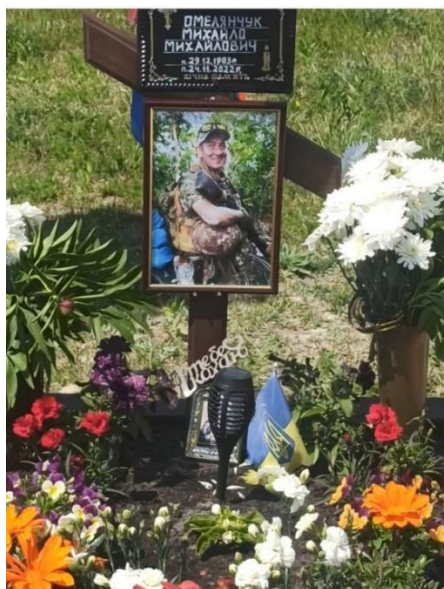
"Михайло був найкращим батьком і чоловіком" – згадує дружина, Наталія Миколаївна [3].

В боях за Україну загинув солдат Михайло Омелянчук, який мріяв мирно жити і добудувати власний будинок у Старій Виживці.

Вічна пам'ять і слава українському Воїну, який захищав Батьківщину і кожного з нас!

На фото Михайло Омелянчук, березень 2022 р. в м. Володимирі (військовий полігон) та червень 2022 р. Донецька область

На фото могила Михайла Омелянчука на цвинтарі в Старій Виживці

Джерела та література:

1. Довідка про безпосередню участь особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України №1557 м. Володимир Волинської області.
2. Війна забрала батька в трьох дітей: в боях за Україну загинув волинянин Михайло Омелянчук. *Інформаційне агентство Волинські Новини*. 26 листопада 2022 року.
3. Спогади дружини, Наталії Миколаївни Омелянчук.
4. Спогади матері, Ольги Іванівни Омелянчук.

**Шава Вікторія (с. Кримне),
Вінник Галина (с. Кримне)**

ЙОМУ БУЛО ТІЛЬКИ 28... ТЕПЕР УЖЕ НАЗАВЖДИ...

Мамочко, вибач за чорну хустину,
За те, що віднині будеш сама.
Тебе я любив і люблю Україну,
Вона, як і ти, була в мене одна.

Війна розділила нашу історію на «до» і «після». Тепер ми точно знаємо – кожне покоління українців має своїх героїв. Є справжні герої і серед наших сучасників. Зухвала, неочікувана агресія Російської Федерації вирвала їх з мирного життя, і всі вони – цивільні, військові, пекарі, різноробочі, артилеристи, медики, студенти і ветерани – якимось разом, в одну мить перетворилися на воїнів, на захисників, які зброєю і власним серцем прикривають від підступної навали всю країну і весь народ.

Вірні сини і дочки відгукнулися на твій клич, Україно! Одягли балаклави та бронезилети, взяли у руки автомати і рушили боронити рідні простори від підступного ворога. Серед них був і Святослав Токарчук, вродливий, статний красень, що народився 19 жовтня 1994 року в селі Кримне, Волинської області. Народження сина стало святом для Ольги Василівни та Ігоря Антоновича, адже вони давно мріяли про продовжувача роду. Радості батьків не було меж, коли Святко зробив перший крок, вимовив перше слово, пішов у перший клас.

Святослав був толерантним, відповідальним та дисциплінованим. Таким він залишився у спогадах своїх друзів та вчителів. Завжди був активним у шкільних справах, небайдужим до несправедливості, доброю та ініціативною людиною, здобув авторитет серед друзів та знайомих. Був чудовим єдиним сином та внуком, вірним, надійним товаришем.

В 2012 році Святослав закінчив ЗОШ I–III ст. с. Кримне та навчався у Волинському державному університеті на географічному факультеті з 2012 по 2017 рік.

Був призваний до лав української армії. Строкову військову службу проходив з 17.08.2017 р. по 09.08.2019 р. у військах Національної гвардії України в м. Вінниці на посадах стрільця та кулеметника, мав звання старший солдат. [2]

Після звільнення з лав ЗСУ Святослав одружився. Дружина Тетяна Данильченко, уродженка с. Немовичі Сарненського р-ну Рівненської обл. Молоде подружжя оселилось в м. Луцьку. Святослав працював охоронцем, Таня закінчувала магістратуру у ВНУ імені Лесі Українки. Після закінчення навчання подружжя Токарчуків вирішує оселитися с. Немовичі, де і народився первісток Дмитрик у червні 2022 р.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, проявляючи мужність і стійкість, пішов захищати Батьківщину. Вже 25 лютого 2022 року Сарненським РТЦК та СП Рівненської області був призваний на військову службу в ЗСУ на посаду стрілець – санітар. Службу проходив у військовій частині м. Сарни. [2]

З січня 2023 року Токарчук Святослав («Капелан») став пліч-о-пліч з побратимами на захист рідної землі під Бахмутом у складі 15-го окремого гірсько-штурмового Севастопольського батальйону, що перебуває у складі 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади.

Рота Святослава мужньо тримала оборону під Соледаром в районі Червоної гори. 11 лютого 2022 р. під час виконання бойового завдання у с. Парасковіївка Бахмутського р-ну Донецької обл. внаслідок артилерійського ворожого обстрілу обірвалося життя нашого Героя.

Занадто рано ворожа куля обірвала молоде життя Святослава, не давши здійснитись мріям, почути щебет свого синочка Дмитрика. Поховали нашого Героя на батьківщині дружини в с. Немовичі Сарненського району Рівненської області. [1, 3]

У центральній частині української столиці на Майдані Незалежності серед прапорців із позивними загиблих бійців 15-го окремого гірсько-штурмового батальйону, що перебуває у складі 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади майорить прапор і нашого героя Токарчука Святослава «Капелана».

Важко передати словами горе матері та батька, котрі втратили свого єдиного сина; молодій дружині, що втратила коханого чоловіка. Ніщо вже не залікує їхні зранені серця. Для батьків він назавжди залишиться просто дитиною, а для дружини – коханим, якого втратили на жорстокій війні. [4]

Та нація, яка не пам'ятає своєї історії, свого минулого – не має майбутнього. Тому ми повинні обов'язково пам'ятати, знати, робити висновки з тих подій, які відбувалися, і не залишатися байдужими, як не була байдужою Небесна сотня та сотні героїв російсько – української війни. Ми живемо, пам'ятаємо і точно вже знаємо: «Герої не вмирають, вони часточку себе в наших серцях залишають». Наш обов'язок – пам'ятати, що завдяки таким хлопцям збудуємо вільну і незалежну державу.

Україна... Батьківщина... Вітчизна... Ніколи ще за часів незалежності ці слова не були такими цінними для кожного з нас. Напевно, лише зараз зрозуміли ціну волі і незалежності. Щиро дякуємо хлопцям, які на сході країни воюють за наше мирне і щасливе майбутнє. Чекаємо вас і знаємо, що перемога - за вами. Віримо, що вже взавтра ця єдина довгоочікувана новина пролунає з усіх телеканалів країни – і це буде найбільша радість для мільйонів українців.

Наш краєзнавчо-пошуковий нарис хочемо закінчити словами: «Ми живемо, пам'ятаємо і точно вже знаємо «Герої не вмирають, вони часточку себе в наших серцях залишають», бо тільки завдяки історичній пам'яті, як зауважував Михайло Грушевський, «людина стає особистістю, народ-нацією, країна- державою».

В жалобі схиляємо голови перед світлою пам'яттю всіх, хто не повернувся з фронтів бойових дій різних часів. *Слава Україні! Героям слава!*

Джерела та література:

1. Динюк Л. Йому було лише 28. На жаль, тепер уже назавжди... *Сільські новини*. № 8 (8351), 23.02.2023 р. С. 1.

2. Інформація на запит № 37 ліцею села Кримне, п'ятого відділу Ковельського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. № 991 від 22 травня 2023 року.

3. Динюк Л. Пам'яті Токарчука Святослава. URL : <https://www.facebook.com/100029096057553/videos/g.520524718469600/501981682101980>

4. Грутман Т. Ти пробам мене мамо, за чорну хустину... URL : <https://www.facebook.com/100024414860394/videos/935468254146870?idorvanity=520524718469600>

ІВАН ВОРОБЕЙ ІЗ НОВОЇ ВИЖВИ ВІДДАВ ЖИТТЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Жорстока та кривава війна, яку розгорнула російська федерація на території нашої суверенної держави, щодня забирає життя українців. Найбільше це усвідомлюєш, коли війна торкається жителів нашого села. Страшна звістка надійшла в село Нова Вижва – загинув наш односельчанин – Воробей Іван Михайлович. Життя Івана обірвалося 20 вересня 2023 року в боях з рашистським окупантом під час виконання бойового завдання в районі населеного пункту Вербове, Запорізької області.

Народився Іван Воробей 18 березня 1971 року в селі Нова Вижва Старовижівського району Волинської області. Навчався в місцевій школі, далі продовжив навчання в середній школі смт Стара Виживка. Після школи було навчання на електромонтера, служба в армії, робота за фахом. Іван завжди був життєрадісним, мав багато планів, мрій та захоплень. Але війна без жалю зруйнувала всі плани і мрії, забрала його життя. Він віддав своє життя за захист не лише України, а й кожного з нас, наш край, нашу свободу і незалежність.

23 вересня 2023 року односельчани навколішки зустрічали колону з тілом загиблого Героя. По встеленій квітами дорозі колона рухалась в останній шлях до рідного дому Івана. Чин похорону відбувся в храмі села Нова Вижва. Згодом на площі Миру в смт Стара Виживка відбулась громадська панахида. Поховали нашого Героя на алеї Слави на цвинтарі смт Стара Виживка.

В останню путь провели нашого захисника рідні, близькі, друзі, побратими, жителі Старовижівської громади. Немає прощення російським агресорам за горе, яке вони принесли на нашу українську землю. Немає в світі сили, яка могла б затамувати біль, що пронизує наші серця українців, які оплакують свої рідних, що загинули у цій страшній війні. Життя людини є безцінним, душа – безсмертна, а пам'ять про Героя – вічна. Герої не вмирають! Світла пам'ять про захисника України збережеться у серцях односельчан.

23.09.2023 р. Остання, земна, прощальна дорога Героя Івана Воробєя від рідної хати до Небесного легіону захисників України

РОЗДІЛ ІІІ. ПАМ'ЯТКИ І ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ КРАЮ

Василевська Світлана (м. Луцьк) ЗНАХІДКА У МИЛЬЦІВСЬКОМУ МОНАСТИРІ

Серед закладів культури особливе місце займають музеї сакральної мистецтва, які покликані зберегти цінні пам'ятки духовності українського народу. Вивчення, дослідження спеціалістами таких речей є першочерговим завданням музеїв. Музей волинської ікони у Луцьку є єдиним музеєм в Україні, який відповідає вимогам сьогодення у науковому опрацюванні колекції волинського іконопису XVI–XVIII ст. Головна увага надається зразкам волинського іконопису, які є на Волині, чи в музеї, чи в храмах.

Джерела поповнення колекції музею різноманітні. Ще у 70–80-их роках ХХ ст. в основному до музею передавали пам'ятки із закритих культових споруд, які часто були перетворені на склади, конюшні, спортзали. З часом, коли було розуміння з боку громади значимості предметів давнини, які руйнуються у храмах і тільки завдяки зусиллям спеціалістів їх можна повернути до нового життя на благо людей, такі речі передавалися до музею.

Наприклад, влітку 2008 р. з Успенської церкви с. Баїв Луцького району до музею були передані п'ять ікон, написані на дереві (ікони "Косьма і Даміан", "Благовіщення" 1693 р., "Оплакування Христа" XVII ст.) і на полотні («Старозавітні пророки» XVIII ст.). Після реставрації перші названі ікони зайняли важливе місце у залі, де представлена творчість Йова Кондзелевича. У 2023 р. до музею були передані дев'ять хоругв XIX – початку ХХ ст. і дві плащаниці XIX–XX ст. з Борисо-Глібської церкви с. Романів Луцького району, які експонуються на виставці "Світ церковного мистецтва XIX–XX ст.". Непоодинокими є випадки, коли окремі особи дарували музею цінні сакральні речі. Це і світські особи різного статусу, і священнослужителі. Музей завжди вдячний щедрим дарувальникам, старається такі приклади популяризувати серед широкого загалу і ставити в приклад іншим.

Неординарна подія відбулася 30 жовтня 2009 р. Добрі знайомі музею напередодні повідомили про те, що у Свято-Миколаївському монастирі с. Мильці Старовижівського району у підсобному приміщенні знаходяться ікони, які вже давно не використовуються у літургійній практиці і можуть бути просто знищені. Давня практика дозволяла так поступати з старовинними речами, піддаючи їх вогню чи сплавленню на воду, щоб запобігти їхньому плюндруванню нечестивими людьми.

У нашому випадку знайшлися небайдужі люди, які вирішили залучити музейних працівників до порятунку ікон і взяли безпосередню участь у цих діях. Це Микола Савчук, настоятель храму Благовіщення Пресвятої Богородиці м. Луцька і його дружина Лариса. Завідувачка МВІ Тетяна Єлісеєва, наукові працівники Світлана Василевська, Ангеліна Вигодник, завідувач реставраційної майстерні ВКМ Анатолій Квасюк, технічний працівник музею Віктор Чопюк радо пристали на пропозицію поїхати у монастир для обстеження пам'яток і вивчення питання можливості їх передачі до музею. Велика вдячність о. Миколі за те, що він особисто був за кермом вантажного автомобіля, яким ми у той же день і доправили цінні експонати до Луцька.

На момент нашого приїзду настоятель монастиря був відсутній і тому нас радо зустрів ієромонах Онуфрій, який отримав благословення архімандрита Леонтія (Бурко). Історія монастиря сягає століть і перша згадка датується 1522 р. Кажуть, що його заснували монахи Вербського монастиря з-під Ковеля, які запливали сюди р. Турією. Побудований монастир був коштом князя Федора Сангушка у 1542 р. З 1707 до 1839 р. монастир перебував у власності уніатів. Після повернення до Руської православної церкви монастир використовувався як чоловічий до 1948 р. [1]. Про святині монастиря читаємо: "Св. Миколаївський монастир являв собою комплекс будівель і храмів, поєднаних між собою. Головний соборний величавий храм Св. Миколая. ... Ще одна святиня монастиря – Св. Преображенська церква, кам'яна, покрита залізом. Храм мав дуже цінний іконостас, безліч ікон, різних церковно-мистецьких цінностей.

Поруч Св. Преображенського храму, в тому ж корпусі, знаходилася невелика тепла церковка Св. Олександра Невського. Побудовано церковцю 1855 року. Четверта святиня є кладовищенська Св. Онуфрієвська церква. Храм спорудив уніатський абат Флоріан Шашкевич біля 1723 року. Храм кам'яний, у вигляді чотирикутника з закрученим вівтарем, без дзвіниці, стеля дерев'яна, покрита залізом" [2]. Постановою Волинської облради № 1084 від 13.12. 47р. "Про використання приміщення колишнього чоловічого Милецького монастиря" сказано, передаються два двоповерхових кам'яних корпуси і дерев'яний сарай з огорожею і садом та 15 га землі Волинському управлінню трудових резервів [3]. У новітній час обитель відновила богослужбову діяльність у 1994 р.

У той осінній день ми з інтересом оглянули культові споруди монастиря, піднялися на дзвінницю, а потім були допущені до огляду в апсиді Миколаївської церкви фрески "Богородиця на престолі" XVI ст., яку порятував реставратор Анатолій Квасюк.

Далі ми безпосередньо прийшли до господарської споруди (сарай), де знаходилися сакральні речі. Перед нами постали більше двадцяти образів, які були складеними у відносному порядку попід стіною. Важко встановити шляхи потрапляння їх до монастиря у наш час. Версії виникають різні: вони знаходилися в каплиці на кладовищі, їх звезли з інших храмів у часи гонінь, вони колись використовувалися у цьому ж монастирі. Умовно ікони можна поділити на дві групи: ікони виконані на дерев'яних дошках темперними фарбами та ікони на полотні, написані олійними фарбами. Всі образи були забруднені пилом, фарбою, мали дірки від цвяхів і пошкодження жуком деревогризом, розходження дощок привели до значних осипів фарбового шару і левкасу, до полотен були втрачені підрамники. Деякі пам'ятки були в аварійному стані, тому їхнє перевезення потребувало особливого підходу в розміщенні у транспорті. Спеціалісти музею враховували це і зуміли так бережно транспортувати образи, не завдаючи їм додаткової шкоди.

У музеї реставратори провели первинну обробку ікон, першочергово очистивши їх від пилу і закріпивши фарбовий шар профілактичними заклеюками. У такому оптимальному стані вони зберігаються у фондосховищі музею. Візуально вивчивши пам'ятки, наукові працівники в основному датували їх різними періодами XIX ст., хоча лише після проведення повного обсягу реставраційних робіт можна буде говорити і про точне датування, і можливо, авторство цих волинських ікон. Тематика ікон з Мильців різноманітна: "Спас Вседержитель", "Непорочне зачаття", "Тайна вечеря", "Коронування Богородиці", "Воскресіння", образи святих Варвари, Параскеви, Онуфрія та ін. Інтерес викликають фрагменти іконостасу з апостольськими і празниковими рядами, образи пророків.

Значні осипи і потертості фарбового шару, кракелюри, профілактичні заклеюки у більшості випадків не дають можливості сьогодні детально вивчити ікони. Тому лише про деякі з них можемо розповісти.

Привертають увагу три частини іконостасу, які виконані на двох дошках завдовжки більше двох метрів і скріплені двома врізними шпугами. На одній великій площині бачимо поєднання образів апостолів з сценами християнських свят. Це – "Святі апостоли Фома і Марко" з "Зішестя Святого духа на апостолів"; "Святі апостоли Симон і Матфій" з "Преображення"; "Святі апостоли Павло і Іаків" з "Вознесіння Господнє". Очевидно, що ікони писав один майстер, який подає апостолів монументально і велично, впівоберта, в повен ріст. Святі одягнуті у традиційні одязі — хітони і гіматії, на ногах сандалі. Автор використав широку палітру кольорів (синій, червоний, вохристий, зелений), моделювавши складки одязі темними смугами. Особливу увагу приділяє написанню ликів апостолів, які постають відкритими і просвітленими, з легкою підрум'яною, з високо піднятою гордовито головою, міццю у впевненій поставі. У руках вони тримають визначені кожному атрибути: мучеництва (меч у Павла), предмет праці і мандрів (будівельний кутник у Фоми, посох у Іакова), символи повчань (закрита і відкрита книги у Матфія і Марка). Кожен з апостолів наділений відповідними віковими рисами: є молоді, є старші – з світлими чи сивими бородами, вусами і волоссям. Досить майстерно іконописець будує композиції у празникових іконах. На іконах "Зішестя Святого духа на апостолів", "Преображення" і "Вознесіння Господнє" наявні традиційні персонажі у динамічних позах, елементи пейзажу на поземах, різнокольорове тло.

Ці частини іконостасу не мають різьбленого обрамлення, яке на них первісно було (видно лише "голу" дошку), коли вони знаходилися в іконостасі храму.

У надзвичайно аварійному стані перебувають ікони, написані на полотні олійними фарбами. Полотно забруднене, деформоване, часто зігнуте, надірване, відірване від підрамників, частини яких втрачені, фарбовий шар осипаний, полущений. Кілька ікон з зображенням старозавітних пророків перебувають у досить задовільному стані, хоча полотно має надірвані краї, поламани підрамники. Зображення пророків попарні, поясні впівоберта. Ідентифікувати пророків допомагають символічні предмети-знаки, які тримає кожен з них. Наприклад, Соломон тримає храм, Давид – музичний інструмент, Аарон – розквітлий жезл, Мойсей – скрижалі та ін. Автор зображає старозавітних пророків враховуючи їх вік (молоді і старі), їх статус (первосвященники, царі), подає їх у відповідних статусу одягах і головних уборах. Широка палітра кольорів в одягах, детально модельовані складки, тонко виписані лики з проникливим поглядом великих очей, прямі носи, червоні вуста – все це у сукупності свідчить про досить високий рівень виконавчої майстерності художника, можливо, доби Унії.

Завдяки тому, що подвійна ікона "Розп'яття. Свята Параскева" колись була поміщена у раму зі склом, можна проаналізувати збережене зображення. У сцені Розп'яття центральне місце займає постать Ісуса Христа, тіло якого провисає на хресті, краплі крові стікають з ран, на голову одягнутий терновий вінець. Богородиця та Іоан Богослов стоять із молитовно складеними на грудях руками. Драматизму моменту мученицької смерті Спасителя надають темні хмари на тлі ікони. Свята Параскева подається як молода миловидна дівчина у вінці. Природна краса підкреслена великими темними очима, рум'янцем, червоними вустами, довгим волоссям, що спадає на плечі. У правій піднятій руці вона тримає хрест, у лівій опущеній – білий сувій з написом. На темному тлі світлою фарбою зроблений іменний напис.

На даний час відреставрованою є ікона "Свята Варвара" XVIII ст., яка вже неодноразово експонувалася на виставках у Луцьку і за межами Волині. Ікона була відреставрована у Національному науково-дослідному реставраційному центрі України у 2014 р., реставраторкою Дарією Цитович. Як зазначено у "Паспорті реставрації пам'ятки історії та культури", "картина надійшла в аварійному стані. ... деформації та великі прориви основи, полотно зшите з двох частин, щільні пилові забруднення, наскрізні прориви від 1 до 36 см довжини, загальна площа втрат біля 20%". Комплекс реставраційних робіт передбачав очищення від забруднення з лицевого і зворотного боків, виготовлення нового підрамника, дублювання полотна, усування проривів, нанесення захисного шару лаку, тонування з умовною реконструкцією втрачених елементів зображення. Завдяки професійній роботі реставратора музей має прекрасний зразок іконописання XVIII ст. Варвара постає елегантною молодою дівчиною, яка одягнута у світлу натільну сорочку, голубий далматик з широкими рукавами і бахромою; вохристого кольору шаль покриває шію, широкий фігурний оздоблений "каменями" пояс підкреслює тонкий стан, червоний плащ оповиває фігуру. Голова увінчана короною. Лик Варвари ніжної рожево-вохристої карнації з підрум'яною, очі великі темні, ніс прямий, вуста червоні, брови тонкі, довге хвилясте волосся спадає на плечі, у лівому вусі сережка. Свята Варвара єдина свята у сонмі християнських святих зображається з потиром, який ненав'язливо розміщений у верхній частині ікони на світлих хмаринах. На святку з хмар споглядають два херувими. У правій піднятій руці Варвара тримає зелену пальмову гілку як символ незламності віри, у лівій опущеній – меч, як знаряддя мученицької смерті. Тло ікони відтворює голубе небо з легкими хмаринками. Позем ікони з елементами пейзажу і архітектури. Примітно, що будівля має три вікна, як вказівка на подію з життя святої, яка будучи ув'язненою, прорубала у стіні темниці три вікна, які символізували її віру у триєдиного Бога Отця, Бога Сина і Бога Духа Святого. Також на поземі вміщена мініатюра з сценою страти великомучениці через відрубання голови.

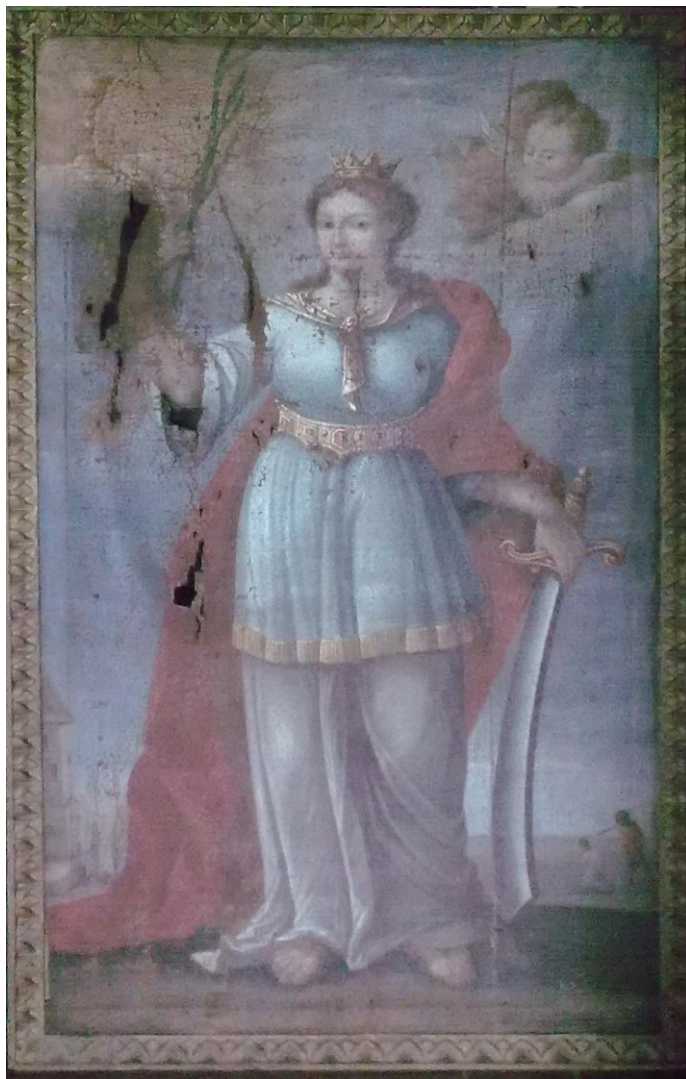
Окрім святої Варвари колекцію поповнили ікони Ісуса Христа, Богородиці, святих Онуфрія, Параскеви, а також ікони тематики християнських свят, як от Різдво Христове, Воскресіння Христове, Хрещення Ісуса Христа, Благовіщення. Виконані у традиційній техніці на дошках темперними фарбами, вони з часом будуть відреставровані і зможуть представляти пласт сакрального мистецтва Волині. Цікавими стануть і оновлені ікони з сюжетами "Зняття з хреста" (полотно, олія), "Тайна вечеря" (дошка ДВП, олія), "Коронування Богородиці"

(полотно, олія). Є у збірці дияконські врата із зображенням архангела Гавриїла і картуш "Непорочне зачаття", де поєднані живопис і декоративна різьба, в основі якої рослинні мотиви.

Ще не на часі робити загальні висновки щодо групи ікон з Милецького монастиря. Хоча ця підбірка образів й не є цілісною збіркою, бо твори різняться рівнем виконання, використаними матеріалами, функціональними потребами. Твори мають пряму прив'язку до історичного місця віднайдення, яке відоме вже багато століть в Україні своєю благодаттю. Лише комплексна реставрація дасть правильні відповіді на питання щодо техніко-технологічних процесів, авторства і часу створення. Бували випадки, коли у процесі реставраційних робіт змінювався сюжет, бо віднаходився більш давній образ, а ще часто відкривалися донаторські написи і дати створення. Дана невелика колекція вже стала цінним доповненням до багатой спадщини сакрального мистецтва Волині періоду XVIII–XIX століть і заслуговує на увагу дослідників у майбутньому.

Свята Варвара. XVIII ст. Полотно, олія

Свята Варвара. Стан ікони до реставрації.

Хрещення Ісуса Христа. ХІХ ст. Дерево, левкас, темпера, олія

Пророки. XIX ст. Полотно, олія. Стан ікони до реставрації.

Апостоли. XIX ст. Дерево, левкас, темпера, олія. Стан ікони до реставрації.

Джерела та література:

1. Гика В. Церковні храми Старовижівщини в документах ДАВО. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина та її населені пункти в історії України та Волині*. Випуск 40. Матеріали XXXX Всеукраїнської наукової історико-красознавчої конференції, присвяченої 20-ій річниці Незалежності України, 45-річниці утворення Старовижівського району, 500-ій річниці першої згадки с. Паридуби, 490-ій річниці першої згадки с. Чевель, 480-ій річниці першої згадки с. Буцин, 140-ій річниці церкви Різдва Богородиці с. Чевель, смт. Стара Виживка. 20 грудня 2011 р. Луцьк, 2011. С. 32.
2. Рожко В. Православні монастирі Полісся. Луцьк, Надстир'я. 1996. С. 14–18.
3. Рожко В. Православні монастирі Полісся. Луцьк, Надстир'я. 1996. С. 20.

Вигодник Ангеліна (м. Луцьк)

НАПИСИ ТА СИСТЕМА СИМВОЛІВ ІКОНИ «ХРИСТОС ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ» З БУЦИНА

Висловлюючись про суть ікони великий релігійний філософ початку минулого століття священник Павло Флоренський підкреслював: «В іконі є душа її – написи». Це дуже тонке визначення. При нанесенні напису ікона як би наповнюється життям, і процес її народження цілком завершується. Напис встановлює єдність імені і зображення. Вписане в ікону Боже Ім'я або ім'я святого є священна печатка, що засвідчує відповідність зображення зображуваному, а також підтверджує реальну присутність другого в першому. Напис – це вінець усієї роботи. Завершальним етапом у створенні ікони в більш ранні століття було написання імені (тобто найменування образу), яке робив сам архієрей. Значення слова в іконі настільки велике, що прирівнювалося до її освячення. Відомо ще й те, що іконописні сюжети почерпнуті з християнського слова. Адже, успадковане від Візантії древнє розуміння завдань іконопису полягало в тому, щоб у повній мірі розкрити історію людського спасіння, про яке розповідає християнське слово і яке є основою християнського віровчення. Кожна ікона пишеться на підставі певного тексту – або зі Святого Письма (Старий чи Новий Завіт), або з Святого Передання (життя святих, гімнографія і т.д.). Часто тексти зі Святого Письма вводяться безпосередньо в іконописне зображення. Найбільш наочно це здійснено в іконах Спасителя.

Ікона Ісуса Христа у християнській іконографії - центральний і основоположний образ. Святе Письмо іменує Христа Словом Божим, як про це сказано у пролозі Євангелія від Іоанна: «На початку було Слово і Слово було у Бога, і Слово було Бог ...» (Ін 1:1), але також і Образом Божим, як називає Христа апостол Павло: «Він є образ невидимого Бога, роджений перш усякого творіння» (Кол.1:15). Звідси випливає, що в особистості Спасителя Слово і Образ тотожні, бо «Слово стало плоттю і перебувало між нами, повне благодаті та правди і ми бачили славу Його» (Ін 1:14). У Старому Завіті люди могли тільки чути Бога (невипадково перша заповідь починається зі слів: «Слухай, Ізраїлю!»). В епоху Нового Завіту, коли відбулося Втілення Слова, людина отримала можливість бачити Бога в особі Ісуса Христа. Традиційно образ Христа у храмі займає центральне місце, його розміщують у вівтарній частині, що характерно для західної традиції, або ж у куполі – згідно традиції православної. У ранньохристиянських храмах найчастіше зображували Спасителя на хмарах, який сходить з небес, і це відповідало напруженому очікуванню у перші віки християнської історії швидкого Пришестя Христа, були поширені також зображення Христа в оточенні пророків, що провіщали прихід Месії, або мучеників, що своєю смертю в ім'я Христово заслужили вінці Царства Небесного, або ангелів та інших сил небесних, що славлять Спасителя. Поступово з багатьох варіантів сформувався образ, що дістав назву грецькою – Христос Пантократор, а українською – Христос Вседержитель. На Волині, найчастіше можна зустріти скорочений варіант поясного Пантократора, або Христа Учителя [1], де проста іконографічна схема без численних символічних фігур служить кращому зосередженню уваги на самому Спасителі, його жестах і атрибутах, а також на написах, що складають «душу ікони». І саму ікону можна прочитати як текст, що передає в символічних образах сенс Благої Вісті.

Для прикладу розглянемо і проаналізуємо конкретну ікону – пам'ятку XVIII ст. зі Старовижівщини [2]. Це ікона «Христос Вседержитель» 1715 року, написана волинським маляром, що наслідував розроблений Церквою ще у XI ст. православний іконографічний канон.

Згідно канону, Ісус Христос поданий фронтально, майже поколінно, зображений чоловіком середнього віку (що відповідає п'ятій седмиці (28-35 років) давньоруського обчислення людського життя). Темнорусяве, гладке, розділене на рівний проділ і дещо повите від вух (так зване «назорейське») волосся обрамляє лик Спасителя овалом і спадає за плечі. Лик продовгуватий, овальний, до низу трохи завужений, рожево-вохристої карнації з підрум'яною і висвітленнями на виступаючих частинах, окреслений знизу негустими вусами і роздвоєною борідкою. Про великий всеосяжний розум свідчить високе, відкрите чоло. Під тонкими, дугоподібними бровами темні, великі очі, які бачать глибокі Божі тайни, земну недосконалість і духовну дійсність. Прямий, пропорційно довгий ніс є ознакою гідності і духовної краси. Маленькі фігурні вуста вказують на мовчазне терпіння і контроль над потребами тіла. Акцентовано великі вуха схильні чути веління Бога-Отця і молитву-прохання кожного смертного. Одежі Ісуса Христа теж чітко регламентовані канonom: нижній – хітон червоної барви, що символізує кровність жертви Христа, оздоблений широкою облямівкою на рукавах і горловині та темновохистим (золотим) клавом на правому плечі – символом царської гідності; та верхній – гіматій, що зображається блакитним (синім) і символізує божественну

природу Сина Божого. Драпірування одерж модельовані системою затемнень і висвітлень основного кольору та тонкими білильними промальовками. Спаситель зображений благословляючим. Його правиця піднята у двоперстному жесті благословіння. Жест – це ще один з найважливіших елементів символічної мови ікони, він – теж свого роду слово, текст, який має адекватно бути прочитаний глядачем. Образ Христа Вседержителя, що правицею благословляє, символізує софійний початок світу – це Христос-логос, що творить світ і зберігає його до другого свого пришестя, у той же час творить нове небо і нову землю. У лівій руці Спаситель тримає книгу. Символіка книги в християнській культурі велика і глибоко продумана. Християнство є релігією Книги або Писання, в основі його лежить Біблія, яка у свою чергу складається з багатьох книг. Творіння всесвіту у біблейській концепції світу осмислюється як Писання: світ – це книга, написана Богом. Одкровення Боже являється як книга або як сувій, людина також мислиться у Новому Завіті як писання. В іконографії образ Книги у руках Спасителя також може бути трактований по-різному: це і Книга Життя, в якій записані імена врятованих (Вих.32:32; Отк.3:5), і Книга божественного Одкровення за сімома печатями, відкрити і прочитати яку ніхто не може, окрім Агнца (Отк.5: 1-7), це і книга заповіт (Втор. 30: 10). У даному випадку – це конкретно Євангеліє – символ вчення Христа, його блага звістка, і те слово, яке приходить судити світ (Ін 12: 48), символ самого Ісуса Христа, який є Слово Боже, бо це підтверджує текст, що має літературне джерело [3]. На нашій іконі читаємо: **«АЗЪ ЄСМЪ ХЛѢБЪ ЖВОТННИЙ. ГРАДНИКО МНЄ НЄ ИМАТЬ ВЗАЛКТИСА И ВЪРОУИИ ВМІА ВЖАДАТИСІА»** [Аз єсм хліб животний. Грядий ко мні, неімають взалкати ся і віруя в мя, вжадатися...], тобто **«Я є хліб життя; хто приходить до Мене, не відчуватиме голоду, і хто вірує у Мене, ніколи не матиме спраги...»** (Ін 6:35) [4].

Завдяки Євангеліям знаємо, що Ісус Христос, щоб навернути людей до вчення, яке він проповідував, навчав всіма можливими методами: бесідами, розповідями, проповідями, притчами, своїми вчинками і дивами. Саме ці слова Христа про «Хліб життя» зустрічаємо у євангеліста Іоана, який повідомляє, що через день після того, як Ісус у дивовижний спосіб нагодував п'ять тисяч людей в Галілеї лише п'ятьма ячними хлібами та двома рибами, Спаситель знову говорив до людей в Капернаумі. Він відчував, що багато хто з них цікавилися

не стільки його вченнями, скільки тим, щоб їх знову нагодували. Відповідно, Ісус намагався переконати їх у важливішій цінності – у задоволенні потреб духу, він говорив: « Дбайте не про той хліб, який ви їсте щодня, бо він земний і псується. А шукайте Небесної поживи для вашої душі, яка забезпечить вам життя вічне. Я можу дати вам це, бо Мене для цього послав Бог-Отець. Я є хліб життя; хто приходить до Мене, не відчуватиме голоду, і хто вірує у Мене, ніколи не матиме спраги...».

Як бачимо, ікона Христа Вседержителя виражає значимі положення християнського віровчення, і не лише у символічній живописній формі, але й через зриме відтворення євангельського тексту – написі на книзі. Для цього ж використовуються інші іконні написи, які за своїм змістом пов'язані з іконографічним каноном зображення, що базується на християнській догматиці. Обабіч окресленого подвійною графією, срібленого німба Спасителя, серед гравійованого рослинним орнаментом і срібленого тла ікони бачимо нанесену темночервоною фарбою монограму: «ΙΣ» «ΧΣ» - дві пари літер під титлами - це ім'я Ісуса Христа, передане скорочено.

Такий напис ще називають теонімограмою, тобто «записом божого імені»[5]. Німб Ісуса Христа на іконі не звичний круглий і плоский, а хрещатий. Він представляє собою вписаний у коло хрест, що нагадує про смерть Спасителя на хресті, яка спокутує гріхи всього людства, а число «4» є образом просторової повноти, чотири кінці, які складають у пересіченні хрест, поєднують у ньому чотири сторони світу, куди донеслося слово Боже. З XI ст. у іконописі склалась традиція, за якою на трьох видимих кінцях вписаного у коло хреста розміщують літери грецького алфавіту: «Ο» (омікрон), «Ω» (омега), «Ν» (ню), що означають «Я Є СУЩИЙ». Цей вислів пояснює старозавітна подія «Одкровення пророку Мойсею з купини», описана у книзі Вихід: на Синаї пророк Мойсей побачив кущ, що горів і не згорав, і з нього з Мойсеєм говорив Бог. «І сказав Мойсей до Бога: ото я прийду до ізраїлевих синів та й скажу їм: Бог ваших батьків послав мене до вас. А вони скажуть мені: як Йому на ім'я? Що мені їм сказати? І сказав Бог Мойсеєві: Я є Суций...» (Вих.3:13-14) [6]. На літерах німба Спасителя у нашому випадку фарба стерта, але графічне прокреслення літер дає чітке уявлення про їх вигляд.

Отже, ікону можна читати як текст, і не тільки її сюжетний зміст, але й пізнати її символічну і духовну наповненість, зануритись у тонкощі і деталі її іконографії й стилістики, нарешті – почерпнути цінну інформацію з ікони як з важливого історичного джерела. Для цього служать іконні неканонічні написи: пояснення, коментарі, присвяти, дарчі і вкладні написи. На нашій іконі – один з таких написів, розміщений на нижній міжрамній смузі, зроблений білилами по синьому тлу, поверх витіюватого блакитного візерунку. Поскільки маляр відчував, що службове використання слова у сакральному просторі ікони неприпустиме, тому писав на полях ікони, навіть відокремивши донаторський напис [7] від зображення валиком внутрішньої рами. **«СЕЙ: СЪБРАЗЪ, НАДАЛЬ, РБЪ; БЖИЙ: МАКСИМЪ(?) ФЕДОРУКЪ: ЮШКЕВИЧ; ВИДАЛЬ СУМИ; ЗЛОТИХ, СЪСЪМНАСЦЕ:... БОЖОГО А.Ψ.Е.І.»** – «Цей образ надав раб Божий Максим(?) Федорук-Юшкевич, видав суму у 18 злотих року Божого 1715.» – читаємо на іконі.

Як бачимо, автор не обмежується інформацією про дарувальника, називаючи його, але й «документує» суму коштів, затрачених на виготовлення образу, і вказує на час закінчення роботи над іконою, датуючи її 1715 роком [8], проте уникає традиційного формулювання «... за отпущеніє греховь...» [9]. Тут, як і у більшості випадків, ім'я і прізвище донатора нічого не говорить, вірогідно, це був місцевий селянин чи ремісник, як часто вони самі себе називали – «обиватель» Буцина чи сусіднього села, і відомості про нього, напевно, залишилися у метричній книзі, клірових відомостях церкви та у пам'яті односельців.

Вражає значна різниця між графічним, орфографічним і мовним оформленням написів канонічних (текст на Євангелії, монограми, літери на хрещатому німбі) і неканонічних (донаторський напис). Канонічним написам на іконі властивий відносно високий рівень майстерності виконання. Вони є елементами сакрального твору, вагомими деталями у схемі художньої композиції пам'ятки, значною мірою гармоніюють із зображуванним, з його характером і настроєм. Особливо гарний напис на Євангелії. Йому притаманні урочистість, гнучкість і витіюватість літер з елементами в'язі [10]. Рядки з чорних гнучких літер з невеликим червоним ініціалом на білому тлі нагадують візерунчасту смугу вишивки: літери меншого розміру розміщені під тілом більших, одна літера надписана над іншою, у деяких словах зроблені штучні декоративні скорочення. Ширші проміжки між літерами заповнені орнаментальними прикрасами – гілочками і листочками, доданими до літери внизу зліва, рисочками, розміщеними стовпчиком від більшої до меншої у порожнинах літер, по-різному скомпонованими численними крапками. Та і самі по собі літери гнучкої в'язі, виконані з надзвичайною ретельністю, вражають фантазійною кривизною ліній і масою деталей оздобы, що відповідало мистецьким смакам того часу. Напис на Євангелії, безперечно лідирує у декоративності, графічне оформлення монограм та літер на хрещатому німбі Спаса досить старанне, хоч і поступається щодо краси тому, що на Євангелії. Вкупі з спрощеним барочним орнаментом на міжрамних смугах та вільним рослинним візерунком гравійованого тла декоративні написи підкреслюють композиційну цілісність пам'ятки і виразно контрастують з донаторським. Цей напис справляє враження другорядного і поспішного: півуставні, дрібні, майже скорописні, нанесені тонким штрихом, літери різних розмірів з різним нахилом, рядки нерівні, велика кількість нелогічних «розділових» знаків при майже відсутніх виносних літерах і титлах, текст поділено на дві різновеликі частини, що позбавляє напис симетричності і естетичності. Поряд з вживанням суто кирилических «С», «Ψ», «Ъ» що архаїзують напис, до звичного церковнослов'янського звучання і написання «СЕЙ СЪБРАЗЪ НАДАЛЬ...» вплітається польське побутово-розмовне «ЗЛОТИХ СЪСЪМНАСЦЕ...» – застосовуються одночасно давня писемна і жива «проста» мова.

Отже, проаналізувавши систему символів ікони «Христос Вседержитель», можна стверджувати, що іконні написи є органічною частиною образу та одночасно допоміжним засобом його розкриття. Різні написи за своїм призначенням виконують різні функції. Одні написи є "частиною канону зображення", вони пов'язані зі значенням зображуваного, іншим –

відводиться пояснювальна роль, деякі – слугують історичним джерелом. І всіх їх можна розглядати як елемент живопису, коли вони виконують функцію декоративного заповнення і оздоблення основного зображення.

1. З XVII ст. у волинському іконописі поширюються ікони Христа Вседержителя, які у народі часто називають «Христос Учитель». Народне іменування ікони базується на обов'язковому атрибуті Ісуса Христа – відкритому Євангелію з певним текстом на його сторінках.

2. Ікона «Христос Вседержитель» 1715 року привезена до Волинського краєзнавчого музею науковою експедицією 1984 року з церкви Казанської ікони Богородиці с. Буцин Старовижівського району і увійшла до колекції під номером I – 166. Іконний щит виготовлений з двох липових дощок, скріплених між собою двома наскрізно врізаними шпугами. Ікона написана темперними і олійними фарбами по левкасу. Тло ікони гравійоване стилізованим рослинним орнаментом, сріблене. Живопис вкритий кракелюром, сріблення має значні потертості. Ікона обрізана по периметру, профільоване обрамлення і бонії відсутні, вірогідно ікону готували для розміщення у новому кіоті. У 1993 році її відреставрували у кооперативі «Відродження-2» у Києві. Ікона певний час знаходилась у експозиції Музею волинської ікони, демонструвалась на виставках, на сьогодні зберігається у фондовому сховищі.

3. На сторінках розгорнутої книги, як правило, записані уривки євангельських текстів, що містять звернення Ісуса Христа до віруючих. На волинських іконах, що зберігаються у Музеї волинської ікони, виявлені більше десятка євангельських текстів, що вживаються у різних варіантах. Переважно тексти взяті з канонічних Євангелій від Матфея та Іоана (рідше від Луки та Марка): (Ін 7: 24), (Мф 4:17), (Ін 14:21), (Ін 10:11), (Ін: 10: 9), (Ін 6 : 35), (Мф 11 : 28-29), (Мф 25: 34-35), (Мф 11:27), (Лк 25:34-35), (Мк I:14), а також Одкровення Іоанна Богослова (3:21-22). Іноді використовуються тексти з алегоричними висловлюваннями Ісуса Христа: «Я – дверь...» (Ін 10:9-10), «Я – пастир...» (Ін 10:11), «Я – світло...» (Ін 8:12), «Я – хліб...» (Ін 6: 35)

4. Цей текст: «Я – хліб...» – 35-го вірша 6-ої глави Євангелія від Іоана є доволі рідкісним для волинських ікон XVII–XVIII ст. Волинські малярі нечасто використовували саме цей вислів Христа з описаних подій євангелістом Іоаном. Принаймні, на сьогодні відома лише ще одна ікона цього періоду з використанням даного тексту – «Христос Вседержитель» у церкві с. Козлиничі Ковельського р-ну. Найуживанішим на волинських іконах Христа Вседержителя є текст 34-го вірша 25 глави Євангелія від Матфея.

5. Теонімограма записується великими літерами. Саме графічне оформлення літер може бути різним, в залежності від часу створення ікони і прийнятим в цей час варіантом написання на конкретній території, чи особистим уподобанням іконописця. На волинських іконах XVII–XVIII ст. зустрічаємо два варіанти написання – «ΙΣ» «ΧΣ» та «ΙC» «XC». Варіант «ΙC» «XC» частіше зустрічається на пізніших іконах, (хоча є винятки).

6. На нашій іконі бачимо інший порядок літер на хрещатому німбі – «COON». Таке розміщення літер часто зустрічається на волинських іконах XVII–XVIII ст. Це так звана «московська традиція», за якою грецькі літери замінені кириличними: «Ω» (омега) на «O» (от), «O» (омікрон) на «O» (он), «N» (ню) на «H» (наш). Літери, розміщені у такому порядку, означають фразу: «O (от) небес придох, O (он)и мя не познаша, H (наш) а кресте распята».

7. Напис на іконі, що належить до неканонічних. Інформує про дарувальника (донатора) ікони, вказує на час закінчення роботи над іконою, іноді з точністю до місяця і дня, а також називає храм, до якого передавалась ікона, зрідка – ім'я художника. Його розміщують на нижніх міжрамних смугах ікон, часто у нижній частині образу безпосередньо над валиком подвійної рами, іноді просто довільно на полі ікони зліва чи справа від зображуваного Святого або на звороті ікони. Донатор (donator) буквально перекладається з латини як «дарувальник». Вважається, що зробивши якусь богоугодну справу, наприклад, пожертвувавши храму ікону, людина може захистити себе від хвороб і напастей, або виразити свою вдячність Богу за народження довгоочікуваної дитини чи успіхи у господарстві, або ж викласти своє прохання про відпущення гріхів. Прохач, а ним міг бути і мирянин, і духовна особа, повинен був замовити роботу у іконописця і оплатити її. Той, хто заплатив, удостоювався честі бути

згаданим і названим у донаторському написі на іконі. Вписане ім'я замовника на іконі підкреслювало факт його особливого благословення, підвищувало його авторитет серед односельців. Віруючі охоче використовували цю можливість піднести особистий дарунок місцевому храму.

8. Для передачі дати маляр, слідуючи традиції, застосовує так звану кириличну буквену цифір, тобто позначення чисел літерами, яке мало місце у ранній іконописній практиці.

9. У збірці Музею волинської ікони маємо більше трьох десятків іконописних творів, що містять донаторські написи. На більшості з них читаємо про те, хто, коли, де і до якого храму «соорудив», «надав», «справив», «спорядив», або ж навіть «отменил» ту чи іншу ікону «за отпущеніє грѣхов». На деяких можна побачити залишки або лиш фрагменти написів, що, напевне, містили дані про донаторів і храми, може називали авторів чи датували твори. На жаль, на багатьох іконах збірки донаторські написи безповоротно втрачені в результаті втрат левкасу чи значних потертостей фарбового шару.

10. В'язь – унікальний історичний шрифт, що має подвійну функцію: графічну (раціональне розміщення тексту в призначеному для нього просторі із застосуванням різних способів компактного розташування) і декоративну (конструювання літер у різному розмірі, застосування різної товщини їх накреслень, гнучкість ліній, переплетіння елементів, використання задля декорацій ламаних петель, оздоблення літер вузликами, равликами, вусиками та рильцями метеликів, гілочками та листочками тощо).

Джерела та література:

1. Біблія. Київ, 2007. 1416 с.
2. Якою мовою молилася давня Україна: Правила української транслітерації церковнослов'янських текстів / Упорядкування, текст Ганна Куземська / Видання парафії Св. Арх. Михаїла, Київ (Пирогів). К.: КЖД «Софія», 2011. 60с.
3. Словарь старославянского языка восточнославянской редакции XI–XIII вв. К.: Наукова думка, 1987. 179с.
4. Церковнославянская грамота, Учебные очерки. СПб.,1998. 588с.
5. Кріль М. Основи палеографії. К.,1995. 195 с.
6. Гальченко М. Надписи на древнерусских иконах XII-XVв.в. (палеографический и графико-орфографический анализ). М., Наука, 1997. 171 с.
7. Коць-Григорчук Л. Написи на творах середньовічного малярства. Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Том ССХХІ. Праці філологічної секції. Львів, 1990. 24 с.
8. Вигодник А. Вивчення євангельських текстів на іконах волинської школи іконопису. *Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації*. Тези та матеріали наукової конференції. Луцьк, 1994. 82 с.
9. Вигодник А. Датовані і підписні ікони у збірці Волинського краєзнавчого музею. *Волинська ікона. Питання історії вивчення, дослідження та реставрації*. Тези та матеріали II міжнародної наукової конференції. Луцьк, 1995. 56 с.
10. Волинська ікона XVI–XVIII ст. з колекції Волинського краєзнавчого музею. Каталог. I частина / Упорядники А. Вигодник, С. Василевська. Луцьк, 2013. 174 с.

Карпюк Людмила (м. Луцьк)

ІКОНИ МАЛЯРА З С. КРИМНЕ НА ВОЛИНІ У ЗБІРЦІ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Порівнюючи твори волинського малярів з колекції Волинського краєзнавчого музею першої половини XVII ст., в окрему групу можна виділити ікони з Михайлівської церкви с. Кримне Старовижівського району. Пам'ятки були передані до музею у 1986 р., вони були частиною колись цільного передвітарного комплексу XVII століття. Ікони «Богородиця Одигітрія» (І – 195), «Христос Вседержитель» (І – 193), «Архістратиг Михаїл» (Д – 974), виконані у дусі народного фольклоризуючого малярства, але водночас наділені

індивідуальною стилістикою автора. Однакова манера і стиль живопису свідчать про виконання їх одним майстром, а невеликий формат усіх трьох ікон, як і майже ідентичні їх розміри, визначають їх призначення для намісного ряду одного іконостасу, ймовірно, невеликої церкви.

У с. Кримне до нашого часу діє два храми: церква Покладення Риз Пресвятої Богородиці (1756 р.) та Свято-Михайлівська (1861 р.). Майже в усіх церковних документах, які знаходяться у Державному архіві Волинської області, стверджується, що Свято-Михайлівська церква старіша від церкви Покладення Риз. Правда, у клірових відомостях церков Володимирського повіту за різні роки часто зустрічається суперечлива інформація. Наприклад, клірові відомості за 1911 р. нас інформують, що Свято-Михайлівська церква збудована в 1861 р., а церква Покладення Риз Пресвятої Богородиці – в 1890 р. У клірових відомостях 1868 р. згадана лише одна церква – Михайлівська (1861 р.). В інших клірових відомостях кінця XIX ст. Свято-Михайлівська церква так само датується 1861 роком, а от церква Покладення Риз Пресвятої Богородиці (на цвинтарі) датується вже 1885 р.: «с. Крымно – церковь Михайловская, построена въ 1861 г. на казенный счет, деревянная. Въ томъ же селе Кладбищенская Ризо-Положенская церковь, построена въ 1885 г. заботами священника Платона Рафальскаго и прихожанъ, деревянная...». А у клірових відомостях за 1860 р. стверджується, що «Михайловская церковь построена тщаниями помещицы Потоцкой в 1756 г. Церковь деревянная, ветхая.» [1, 41].

Ще одним джерелом, яке засвідчує давнє існування церкви у Кримне є список священнослужителів Ратенської протопопії, які приїхали на єпископський синодик 6 січня 1620 р. Польський дослідник Ігор Скочиляс у книзі «Собори духовенства Холмсько-Белзької унійної єпархії XVII століття» наводить інформацію, що у списку духовенства, був присутній «кримненський Кирило». Тут же подається інформація, що церква у с. Кримне згадується у 1683–1685 рр. [2, 135].

Після Брестської унії 1596 р. кримненська церква стала уніатською, про що знаходимо свідчення у книзі «Холмська православна єпархія до 1596 р.» Анджея Гіля: «1510 року було на тем терене 14 парафій веських (сільських): Головно, Городно, *Кримне*, Куснища, Любохини, Луков, Машов, Новосьолки, Олесько, Полапу, Подгородно, Шацьк, Вишньов і Заполле» [3, 40, 47].

Найдавніша писемна згадка про церкву с. Кримне знайдена у статті польського історика Володимира Чарнецького «Мережа поселень землі Холмської від пол. XIV до пол. XV ст.»: «с. Кремно, парафія Ратно, вперше згадується перед 1444 роком» [1, 206]. Аналіз давніх джерел підтверджує існування у селі Михайлівського храму на час XVI – XVII ст., ймовірно, саме тоді й був замовлений іконостас, пам'ятки з якого зберігаються у музеї. У середині XVIII ст., під час будівництва нового храму коштами поміщиці Потоцької, давній іконопис міг бути перемальованим, а ікона «Архістратиг Михаїл» перероблена на дияконські врата, для цього була доставлена дошка, на якій написана нижня частина зображення. Під час реставрації записи були зняті, але на «Богородиці Одигітрії» та «Христі Вседержителі» лики залишилися «новими».

Три пам'ятки з церкви с. Кримне (далі – ікони «кримненського маляра») є типовими творами сакрального мистецтва межі XVI – XVII ст., коли митці все більше віддалялися від ортодоксального іконографічного варіанту давньоруських образів і наближалися до живописного варіанту у західноєвропейському розумінні. Водночас, всі твори представляють мистецький зразок, який позначений яскравим впливом народного малярства.

На жаль, через не збережені лики на іконі Богородиці та Христа (маємо лише перепис XVIII ст.), важко аналізувати живописну манеру автора у повному об'ємі. Вочевидь, вони були подібні до єдиного збереженого взірця – лику Архістратига Михаїла на однойменному образі.

Всі пам'ятки написані на дерев'яних, витягнутого формату, щитах, які сформовані з двох дощок, скріплених поперечними врізаними шпугами. Вздовж стикування дощок наклеєна паволока, шириною біля 12 см.

Іл. 1. Ікона «Богородиця Одигітрія» с. Кримне Старовижівського р-ну

Образ Богородиці Одигітрії (іл. 1), враховуючи витягнутий формат дощок, також виглядає досить витягнутим по вертикалі. Але попри це, постаті виглядають цілком пропорційними та не надто видовженими. Зображення Богородиці майже покоління, на ній синьо-блакитний хітон і темно червоний мафорій, з облямуванням золотою орнаментованою обшивкою, а на руці і під шиєю – вохристо-червона орнаментована кайма. Майстер досить вправно моделює складки її одягу, при цьому часто зіставляючи світлотіньові трактовані площини з локальними. Лик Богородиці з дещо важкуватим підборіддям, тонкими вустами та глибоко посадженими очима, має урочистий та водночас суворий характер зображення. Він частково переписаний, як і м'які густі бганки прозора білої вуалі навколо її лику. Погляд Марії звернений вправо, поверх голівки Ісуса. Кисті рук Марії видовжені, з дуже довгими, тонкими пальцями. Ліва, якою вона підтримує Дитя – з неприродно розставленими середніми пальцями. Права, як типово для Одигітрії, піднята до його колін.

Лик Ісуса подібний рисами до Матері. Маляр, який поновив ікону у XVIII ст., створив своєрідний зворушливий дитячий портрет з пухкими рожевими щічками, мініатюрними ручками та ніжками. Відведеною вбік правицею Ісус двоперстно благословляє, а лівою рукою притулює до грудей сувій. На ньому – білий з густими бганками, перепоясаний хітон, ніжки та ліве плече закриті яскравим жовтавим гіматієм. Зображення одяг Марії та Ісуса, змальоване у першій половині XVII ст., досить площинно потрактоване, як для того малярського періоду, пронизане ритмом динамічно написаних та графічно оформлених бганок. Тут домінують довгі прямі лінії, рисунок мафорію, що гострим кутом у нижній частині живопису ніби розділяє постать навпіл, з гострими заломами на плечі та по нижньому краю. Симетрично написані світлосірі вивороти мафорію покреслені тонкими лініями оранжєвих, синіх та чорних барв, як своєрідна імітація складок тканини.

Ікона «Богородиця Одигітрія» реставрована у Львівській філії ННДРЦУ у 2015 р. Згідно рентгенографічного паспорту: «ранній живопис знаходився під пізніми записами та поновленнями. А саме, частково переписано лик Богородиці: змінено овал обличчя, зменшено вуста, переписано розмір очей та змінено напрям споглядання відносного глядача. Частково записано гостре трикутне драпування мафорію Богородиці (ліворуч). Також записано кайму на горловині туніки, зменшено її розміри та раннє зображення білого вельору під мафорієм Богородиці. Декоративного оздоблення краю мафорію в рентгенівських променях не виявлено. Лик Немовляти переписано повністю через часткові втрати раннього зображення. На рентгенограмі спостерігається відображення обідка вінця Богородиці та його оздоби, а також залишки прикрас на вінці, що імітують перлини (?). Крім того, змінено розміри хітона: власне попереднє зображення горловини хітона зрівнювалось з лінією німба» [4]

Іл. 2. Ікона «Христос Вседержитель» с. Кримне Старовижівського р-ну.

Живописний та водночас графічний стиль виконання одерж простежується й у парному образі Христа Вседержителя (незавершена реставрація, художник – реставратор ВКМ Квасюк А.) (іл. 2). Його поклінна постать, з вузькими плечима та невеликою кистю благословляючої правиці, досить вільно розміщена на іконній основі. Поверх високо підперезаного вохристо-червоного хітона, з обох плечей, майже симетрично, спадають складки багатомодельованого світлом, блакитного гіматія. Він майже повністю покриває фігуру Христа. Одежі виглядають надзвичайно декоративно, адже, як і на іконі Богородиці, світлі та темні контури контрастних відтінків моделюють драперії та підкреслюють форми. Віртуозно потрактовані драперії гіматію на правій нозі Спасителя, написані у вигляді рясних горизонтальних «трикутноподібних» бганок.

На тлі іконопису першої половини XVII ст. подібне написання одерж Христа та Богородиці виглядає досить архаїчним, притаманне творам більш ранньої епохи. Аналогічні стилістичні прийоми можна побачити й у іконах інших волинських малярів, зокрема у малярському осередку «Волинського іконописця 1630 р.» та майстрів його кола [5].

На тлі постаті Вседержителя яскравою декоративною плямою виділяється зображення великого розміру Євангелія, Ісус ледь притримує його за лівий верхній край. Білий розворот книги оформлений вишуканим, великого розміру, кириличним каліграфічним текстом, а у написі окремих літер присутній декор з елементами рослинного орнаменту. У тексті поданий фрагмент найуживанішого у волинських іконах скороченого варіанту тексту з Євангелія від Матфея (25: 31 – 46): «Прийдіте благословеннії Отца Моего, наслідуйте уготованное...». Червоний обріз книги виступає яскравим кольоровим акцентом у композиції твору, такий же колір присутній і в іконі «Богородиця Одигітрія», на її манжетах та на горловині мафорію.

Іл. 3. Ікона «Архістратиг Михаїл» с. Кримне Старовижівського р-ну.

Не розкриті від записів лики Богородиці і Спаса, ймовірно, подібні до лику «Архістратига Михаїла», третьої ікони з групи пам'яток «кримненського маляра» (іл. 3). Лик Михаїла, пластично і живописно змодельований, правильної «яйцеподібної» форми, з високим чолом, високо піднятими короткими бровами, глибоко посадженими очима. Тонкі маленькі червоні уста з ледь піднятими кутіками. Темними глибокими тінями автор виділяє м'яку ямку на підборідді та довгуватий ніс. Чітко промальовані вуха Архістратига, «С»-подібної форми, дещо завеликі щодо лику. Вони прикривають хвилясте волосся, що спадає на плечі архангела, кучерявиться на скронях. Видається, що перемалювання ликів Богородиці і Христа, яке відноситься до XVIII ст., живописець зробив щонайближче до оригіналу. Цікавий та характерний силует мають кисті рук Михаїла, з чітким прямим чорним контуром, але пластично змодельовані.

У автора доволі характерний спосіб накладання світлових партій при зображенні бганока. На вбранні Михаїла вони творяться за допомогою геометризованих ліній світліших помаранчевих тонів по червоному плащі та контрастних темносиніх або ж світлосірих по блакитній туніці.

У малюнку деталей кримненських ікон спостерігається, властива лише цьому маляру, особливість у прописуванні вивороту одерж персоналії. Зі звороту він декорує їх з допомогою геометричних навскісних ліній помаранчевого, блакитного та чорного кольорів. Ці деталі присутні також у малюнку плаща Архістратига.

Аналізуючи спосіб трактування одяг Святих персон, які виконані з характерною для попередньої епохи графічністю та навіть своєрідною «геометризацією» форм, можна виокремити ці деталі, як своєрідну прикметну рису «кримненського маляра». Уся група пам'яток споріднена загальними стилістичними особливостями, а також низкою конкретних моментів: статичністю і строгістю композицій, особливим поєднанням графіки у написанні одяг й світлотіні у моделюванні ликів. Колірна гама ікон обмежується синіми відтінками, кількома тонами вохристо-червоних, білим та золоченням на майстерно різьбленому тлі. Рисунок тла має строго симетричну побудову, в основі якої лежить зображення бутонів «гвоздики» у гостро-овальній декоративній сітці.

Ікони з с. Кримне, створення яких припадає на період живописних та образно-стилістичних змін в українському малярстві початку XVII ст., виразно ілюструють своєрідність тогочасного волинського іконопису, в якому органічно поєднувалися давні традиції з нововведеннями, професійна майстерність з рисами наївного мистецтва.

Розглянуті художньо-образні та стилістичні особливості пам'яток дають підстави припускати існування якщо не малярського осередку, то принаймні, досить коротку діяльність певного майстра на теренах Старовижівщини. Зрозуміло, що на індивідуальність маляра впливали загальні художні тенденції, притаманні нашому регіону. У його творах впізнані характерні риси мистецького середовища Волині першої половини XVII ст. Своєрідна сухість і лінійність у малюнку одяг, легка диспропорційність і чітка окресленість деталей ликів, неяскрава кольорова гама зближують творчість «кримненського маляра» з іконописною традицією «Волинського іконописця 1630 р.» та інших малярських осередків Волині. Адже проживаючи у близьких районах краю, живописці перебували у тісному спілкуванні, запозичуючи один в одного ідеї, які припадали їм до вподоби.

Комплекс ікон анонімного «кримненського маляра» – це цінний фрагмент історії волинського іконопису. Автора досліджуваних пам'яток безперечно можна віднести до яскравих творчих індивідуальностей волинського малярства першої половини XVII ст.

Джерела та література:

1. Кичилок В. Кримне: на скрижалях історії. Історико-краєзнавчі нариси. Луцьк, 2012. 280 с.
2. Сkochилянс І. Собори духовенства Холмсько-Белзької унійної єпархії XVII століття (типологія, внутрішня організація та склад учасників). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Skochylias_Ihor
3. Gil A. Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku. Lublin-Chełm, 1999
4. Результати рентгенологічного дослідження ікони у Львівській філії ННДРЦУ. Дата проведення досліджень: 03.02.2017 р.
5. Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. Карпюк Л. Наукова довідка «Мистецька спадщина «Волинського іконописця 1630 р.» та його кола у музеях України, Польщі та Білорусі». 2018.

Ковальчук Наталія (сmt Стара Виживка)

ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ. «ЗАВМЕРТИ, ЧИ БОРОТИСЯ ЯК ВМІЄШ?...»

24 лютого 2023 року змінило життя всіх українців і стало однією із найтрагічніших дат у нашому житті. Цей день докорінно змінив і життя установ культури, в тому числі музеїв.

Попри здогадки про початок війни, ми не були готові, не вірили, що це може початись. Тому звістка про повномасштабне вторгнення застала зненацька. Мабуть, кожен українець пам'ятає цей день похвилинно. «Куди бігти? Що робити? Чим допомогти?» – такі питання я ставила і перед собою, як директором музею. У перший день цього хаосу спакувала і як могла заховала те, що вважалось цінним (старі документи, археологічні експонати). А далі...

вихідні. Щоб зайняти чимось руки, заспокоїтись, взялась плести основу для маскувальної сітки (згодились навички в плетінні рибацьких сіток).

І закрутилось... Соцмережі допомогли зібрати людей. У ці перші дні і тижні війни музей став не тільки культурним, а й логістичним, психологічним, комунікативним центром для старовиживчан та внутрішньо переселених осіб, особливо для жінок. Статистики не велось, але щодня музейні двері пропускали по 40-50 «відвідувачів». Приходили люди, які до війни найменше цікавилися музеєм, це вікова категорія 20-40 років.

У музей приходили не тільки плести і маскувати сітки, головним було спілкування, ділилися новинами з фронту, з інтернету, особистими враженнями, навіть молились разом. Старші жінки приносили обіди, підтримували бойовий дух молодших піснями народними, повстанськими.

Приходили в музей не тільки місцеві жителі, було багато тимчасових переселенців з тих частин України, де в той час велись бойові дії, Київщини, Дніпропетровщини, Харківщини...

Сітки вчилися заплітати з Інтернет-мережі різними способами. Крім маскувальних сіток, яких іноді за день заплітали до 50 м, плели ще й костюми для маскування, так звані «кікімори».

Багато із тих дівчат, що плели сітки від початку війни, стали друзями музею. Маскувальні сітки потрібні і зараз, коли пройшло більше, як 500 днів цієї війни. Тому і тепер, коли є необхідність, на першу вимогу дівчата збігаються до музею, відкладаючи всі свої справи.

Приміщення музею розташоване у центрі селища, тому він став і логістичним центром: передати віск для свічок, потім передати готові окопні свічки, зібрати продукти чи засоби гігієни, збір сувенірів для патріотичного аукціону тощо. От і сьогодні, 21 липня 2023р., волонтери (Іванка Баглик, Юля Цалай) забрали передачу для медичної роти на Донеччину, збір на яку оголосили раніше.

За час війни змінилась категорія відвідувачів у музеї. У зв'язку із частими повітряними тривогами, зменшилась їх кількість шкільного віку, але в музей почали частіше заходити військові. Вони не тільки цікавляться експозицією музею, а й сприяли поповненню музейного фонду предметами археології, етнографії, кераміки радянського періоду. З ініціативи військових збирається колекція військових шевронів, колекція трофеїв. Сьогодні від них надходять предмети одягу, частини зброї та інші трофеї із зони бойових дій. Постійними відвідувачами стали і внутрішньо переміщені особи, так звані переселенці.

Війна вплинула і на музейні заходи, за цей час найбільше запам'яталися:
- персональна виставка живопису Іллі Попова, воїна ЗСУ «Дивосвіт очима воїна» до Дня художника;

- серія майстер-класів «Лялька-мотанка. БЕРЕГИНЯ УКРАЇНИ», «ХОРОБРЕ СЕРЦЕ з паперової лози»;
- захід із нагоди Міжнародного дня людей похилого віку «Вік не похилий, вік філософський»;
- збір та виготовлення патріотичної сувенірної продукції для благодійної акції на підтримку України у столиці Великої Британії Лондоні ;
- серія майстер-класів «Плетення рибацьких сіток» (як основи під маскування, для потреб ЗСУ та Територіальної оборони),
- майстер-клас «Лялька-мотанка «Подорожниця» для ВПО;
- майстер-клас «Літак у техніці орігамі» для учнів початкових класів ліцею до дня ЗСУ;
- актуальна виставка з фондів музею «Освітлювальні прибори з минулого століття»;
- фотодокументальна виставка «Зродились ми великої години», до 80-річчя УПА
- виставка сувенірної продукції виготовленої старовижівчанами різних вікових категорій «З Україною в серці».

В січні 2023 р у музеї розпочато заходи до 515-річниці від першої писемної згадки про смт Стара Вижівка (колишнє село Стара Вижва) та села Нова Вижва (колишнє містечко Вижва), 475-річниці надання Магдебурзького права м.Вижва (сучасне село Нова Вижва).

Ми всі свято віримо, що війна закінчиться перемогою і активне життя повернеться в українські музеї. Проте, про страшні події не будемо забувати. Кожен з вас має свої спогади, власний досвід набутий під час війни – все це має залишитися нашим нащадкам і представникам культурної спільноти інших країн.

Джерела та література:

1. Музеї і війна: зникнути чи стати бронєю. URL: <https://ukrainer.net/muzei-i-viyna/>
2. Українські музеї під час війни: як їх відновлюють і рятують експонати. URL: <https://thepage.ua/ua/style/life-style/yak-vidnovlyuyut-muzeyi-ukrayini-pid-chas-vijni>
3. “Музеї під час війни”. URL: <https://www.museum-ukraine.info/?p=15097>

Москалюк Ірина (м. Луцьк)

ОСОБЛИВОСТІ ІКОНОГРАФІЇ ОБРАЗУ «БОГОРОДИЦІ ОДИГІТРІЇ» XVII СТ. ІЗ С. БУЦИН СТАРОВИЖІВСЬКОГО РАЙОНУ НА ВОЛИНІ

Іконографія Богородиці складалась впродовж багатьох століть і сьогодні вона є центральною за значенням і найбільшою за об'ємом течією православного іконопису. Об'єднуючи десятки різних типів зображення і більше 800 варіантів, що базуються на конкретних історичних прототипах, вона підкреслює особливе місце Божої Матері в християнській і, особливо, православній культурі. Сприйняття образу Богоматері визначають традиції її зображення. Це виявляється в особливому пошануванні і любові, що пов'язані з ідеєю божого заступництва, всепрощення, чудесного порятунку з біди. Характерно, що саме лики Богородиці – серед більшості зцілюючих і чудотворних ікон. Адже саме до неї звертались під час великої небезпеки – пожеж, епідемій, воєн, а легенди про випадки чудесного порятунку міст, або ж неймовірні зцілення безнадійно хворих часто зустрічаємо в оповідях про той, чи інший чудотворний образ. (Наприклад, Тростянецька, Кам'янецька, Холмська.) До того ж, зображення Богородиці виражають певний спектр догматичних положень церкви і, перш за все, догму боговтілення, котра є одним із наріжних каменів християнства в цілому. З точки зору православного вчення, зображення Богородиці розповідає про єднання божественного і земного начал, про пришестя Ісуса Христа, рожденного у непорочному зачатті, на землю.

Одигітрія (грец. Οδηγήτρια – «Провідниця до спасіння»), один із найбільш поширених типів зображення Богоматері з немовлям Ісусом. Іконографічна схема цього типу зображення представляє Христа, який сидить на лівій руці Богородиці, наче на троні, правою рукою він благословляє, а лівою – тримає сувій, рідше – книгу. Божа Матір правою рукою вказує на Спасителя, тобто правильний шлях для наслідування у нашому житті. Цей тип богородичних ікон отримав надзвичайно широке поширення в усьому християнському світі, а особливо у Візантії і на Русі.

Образний вплив Одигітрії та її традиційна композиція протягом віків були найбільш консервативними, але вже з кінця XVI ст. в самому трактуванні образу та використаних художніх засобах можна помітити суттєві зміни. Розвиток цього іконографічного типу, як і розвиток місцевого іконопису в цілому залежав від історичного процесу, від місцевих реалій, умов співіснування різних християнських конфесій. Важливим було і положення Волині, яка в силу того, що входила до складу Литовської держави, а пізніше Речі Посполитої, в першу чергу відчувала на собі вплив європейської культури.

Східні традиції, що лежали в основі православного іконопису, доповнювались місцевим світосприйняттям, в якому з часом все відчутнішими ставали впливи західного мистецтва. Візантійська іконографічна схема обростала новими деталями, пристосовуючись до сфери побутування, місцевих традицій, смаків і уподобань.

Образ «Богородиці Одигітрії» із церкви Казанської ікони Богородиці с. Буцин Старовижівського району представляє один із кращих взірців іконопису Волині XVII ст.

(Фото 1). Реставрована з 2007 р. по 2009 р. у Львівському філіалі ННДРЦ України (М. Площанська, М. Білецька-Зварич) [1].

Фото 1. Ікона «Богородиця Одигітрія» XVII ст. із с.Буцин Старовижівського району

Перед нами традиційна іконографічна схема зображення Богородиці Одигітрії. Правою рукою Богоматір вказує на Ісуса Христа, який сидить на її лівій руці. Положення фігури Марії нижчепоясне впівоберта вліво із ледь помітним нахилом до Сина. Постава Матері заворює статичністю і в той же час спокоем, врівноваженістю, непохитністю. Богородиця одягнена у блакитну туніку, поручі та горловина якої вохристого відтінку прикрашені імітацією срібного шиття. Колись ясний срібний візерунок тепер потьмянів, проте чіткий. Цей декоративний орнамент із волошкою у центрі та завитками, дрібнішими квітами лаконічно доповнює лінійне обрамлення, що теж виконане із срібла (Фото 2).

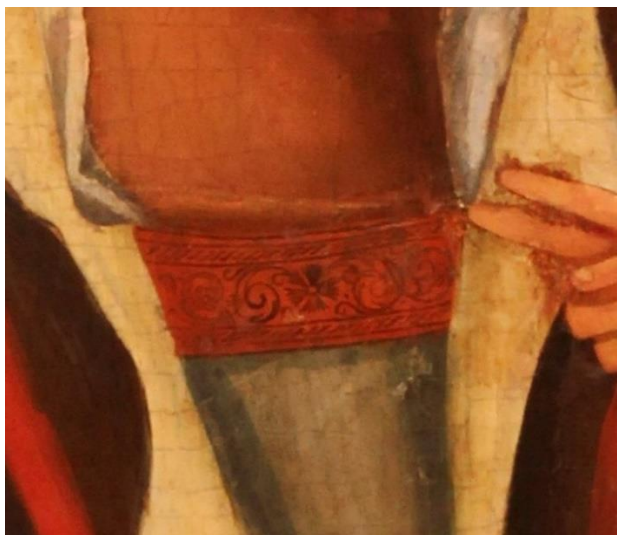

Фото 2. Фрагмент ікони «Богородиця Одигітрія»

Червоний мафорій, що має світлий виворіт – змальований реалістично. Спадаючи граційними бганками, верхній одяг м'яко покриває білий плат на голові Марії, легко окреслює її постать. Традиційно на мафорії зображено зірки – знаки пріснодіства Богоматері. Твореним золотом із пензля наносився складний узір на багрянний відтінок мафорію (Фото 3, 4). Ці знаки виконані у надзвичайно складному орнаменті восьмиконечної зірки-квітки, особливо розкішна на правому плечі Марії (Фото 4). Вона утворюється із двох ромбів, що поступово накладаються один на одного, у центрі розташована багатопелюсткова квітка. А від неї тягнуться більші куполоподібної форми «пелюстки» аж до декоративно оздоблених кутів зірки. Доповнюють орнамент дрібні кружечки та крапки. Такий непростий декор виконаний впевненою рукою волинського іконописця свідчить про його високий фаховий рівень. Край мафорія теж декоративно прикрашений, наче обшитий золоченою тасьмою (в основі з дрібним сітчастим ромбовидної форми орнаментом та хвилеподібним завершенням у верхній частині). А та частина мафорія, що спадає з правого плеча Богородиці окрім тасьми має ще золотисті довгі китиці, що чергуються між собою різним плетінням і довжиною (Фото 5). Це справляє особливий декоративний ефект легкості, проте, і урочистості.

Фото 3–5. Фрагмент ікони «Богородиця Одигітрія»

Спаситель правою рукою благословляє, а в лівій тримає згорнутий сувій. Одягнений Ісус у світлу туніку із клавом через праве плече. Туніка оздоблена у комірцевій зоні тасьмою вохристого відтінку, тими ж барвами виконаний художником зав'язаний на бантик пояс. Краї рукавів скромно відзначені лінійним контуром (Фото 6). Своім оздобленням клав відрізняється від тасьми золотистим лінійним декором, який у центральній частині має дрібні штрихи на вохристому тлі. На відміну від туніки, гіматій виписаний дуже ретельно густими драпіруваннями, що колись сяяли таким же густим «промінням» срібного асисто (Фото 7). Можна тільки уявити яким розкішним був вигляд цієї ікони спочатку. До потертостей золотих елементів декору, або ж повної втрати їх, до процесу окиснення срібла (горловина і поручі туніки Богородиці, асист на гіматії Спасителя).

Фото 6–7. Фрагмент ікони «Богородиця Одигітрія»

Фігури святих виписані пропорційно, гармонійно. Традиційно на лівій руці Богоматері змальований Ісус. Спостерігаємо миловидність схожість особливу м'якість ліплення ликів святих. Майстер прописує ніжний овал обличчя із правильними рисами молодої жінки. Це і високе чоло, яке прикриває білий плат, і тонка лінія брів, і широко відкриті карі очі мигдалевидної форми, і делікатна лінія носа, і акуратні ледве рожеві уста. Стримано і невимушено споглядає Богородиця перед собою (Фото 8). Позитивно і з ледве помітною посмішкою дивиться на нас Ісус. Кучеряве темне волосся вільно обрамляє округлої форми лик. Дивиться Спаситель із безпосередністю та теплотою. Таке зображення святих на іконі спонукає до легкого сприйняття та розуміння вірянами образів Богородиці та Спасителя. Не далекими, а близькими до простого люду, до його життя і клопотів сприймалися вони. Це ще одна особливість волинського іконопису притаманна і даній іконі – лагідність, безпосередня відкритість глядачу.

Німб Богородиці плоский, золочений із монограмою Богородиці, у Ісуса Христа – хрещатий, де розміщені грецькі літери із його монограмою. Обидва німби окреслені двома графіями, золочені. Тло ікони гравійоване рослинним орнаментом, золочене, у місцях потертостей проглядається червоний полімент. Різьблений рослинний орнамент включає розетки квітів у поєднанні із акантовим листям, та дрібними зигзагоподібними насічками (Фото 9). Верхні кути ікони зрізані. Ікона обрамлена смугою білого кольору з насічками.

Фото 8–9. Фрагмент ікони «Богородиця Одигітрія»

Слід відзначити, що образ цілком відповідає вимогам свого часу і його можна вважати одним із кращих іконописних взірців Волині XVII ст.. Майстер не відходить від звичної іконографії, і втілює в образі Богоматері і Сина не стільки красу зовнішню, як духовну наповненість образу. Кольорова гама одяг варіюється від темного червоного багряного відтінку мафорію Марії, світлої вохри гіматію Ісуса до блакитного і світлого (близького до білого) кольорів нижніх одяг святих. Складки одяг виконані широкими темними смугами по основному кольору. Деталізує майстер оздоблення горловини, поручів, клава, на бантик зав'язаний пояс Христа, м'які складки мафорію, густі драпірування гіматію. Довершеності іконі додає аркоподібної форми різьблене рослинним орнаментом золочене тло. Узгодженість декоративної форми з м'якістю живописної пластики ликів; реальність портретних рис, що робить Матір і Дитя дуже схожими – усе це сприяє легкому сприйняттю вірянами святих.

Отримавши широке поширення і надзвичайний розвиток, іконописні образи Богородиці і в наш час залишаються найбільш привабливим, зрозумілим, необхідним, і в той же час недостатньо вивченими. Багато ікон, будучи видатними творами мистецтва,

відіграли помітну роль у історії та мистецтві всього світу. Можна підсумувати, що хоча іконопис і обмежується рамками канонів і догматів, саме в зображенні Богоматері іконописці отримали найбільшу свободу. За іконографічною схемою Богородиці Одигітрії волинським іконописцям вдалося створити цілу галерею ніжних, скорботних, урочистих, але завжди привабливих образів Божої Матері.

Джерела та література:

1. Волинська ікона XVI–XVII століть з колекції Волинського краєзнавчого музею. Каталог. Частина I / Упорядники А. Вигодник, С. Василевська. Луцьк: ДП «Волинські старожитності», 2013. 143 с.
2. Карпюк Л. Каталог ікон волинської школи іконопису XVI–XVIII ст. із збірки Волинського краєзнавчого музею. *Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації*. Тези та матеріали II міжнародної наукової конференції. Луцьк, 1995. С. 44.
3. Василевська С., Вигодник А., Єлісеєва Т., Низькохат О. Матеріали до каталогу волинської ікони XVI – XVIII століть з фондів Волинського краєзнавчого музею. *Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: питання дослідження, збереження та реставрації*. Матеріали VI міжнародної наукової конференції по волинському іконопису. Луцьк, 1999. С. 173.
4. Василевська С., Вигодник А. Матеріали до каталогу Волинської ікони XVII–XVIII ст. з колекції Волинського краєзнавчого музею. *Волинська ікона: дослідження та реставрація*. Матеріали XVIII міжнародної наукової конференції. Луцьк, 2011. С. 202.
5. Музей волинської ікони: книга-альбом. Київ: АДЕФ-Україна, 2013. 400 с.
6. Іванчо Іштван. Ікона і літургія. Львів: Свічадо, 2009. 500 с.

**Поліщук Олена (сmt Стара Виживка),
Поліщук Софія (сmt Стара Виживка)**

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ СТАН РІЧКИ КИЗІВКИ

Гідрологічна характеристика річки Кизівки.

Річка Кизівка протікає в межах колишнього Старовижівського району, в його центрально-західній частині, перетинає територію сіл Паридуби, Смідин, Лісняки, Нова Вижва. Має протяжність 23 км. Належить до басейну Прип'яті.

Кизівка бере початок на захід від села Паридуби. Впадає до річки Виживки біля північно-східної околиці села Нова Вижва (Додаток А). Витік бере з маленького болота біля залізничної дороги сполученням Ковель – Любомль (Додаток Б). Тут річка має вигляд маленького потічка шириною до 20 см та глибиною до 15 см (Додаток В). Течія спокійна, повільна. Долина річки широка з заболоченою заплавою.

Живлення річки в основному снігове, під час весняної повені рівень води підвищується на 0,5–0,8 м, а також дощове, підземне. Загалом Кизівка належить до річок змішаного живлення з переважанням снігового.

Взимку процес льодоутворення починається з встановленням мінусових температур і внаслідок нестійкого температурного режиму розтягується на 1-1,5 місяці. Тривалість льодоставу 2-3 місяці, а в окремі роки 2-3 тижні. Товщина льодового покриву становить 2–10 сантиметрів, але все залежить від температурного режиму.

Звільняється Кизівка від льоду як правило в другій половині березня. Незважаючи на досить невеликі розміри, річка весною розливається. Влітку та взимку встановлюється межень. Рівень води в річці восени залежить від погодних умов – частих дощів чи навпаки.

Органічний світ річки Кизівки представлений різноманітними тваринними і рослинними організмами. Найбільш поширеними мешканцями товщі води є риби: карась, окунь, щука, пічкур; придонними жителями є безхребетні – п'явки. Серед інших представників фауни зустрічаються молюски – катушка звичайна, ставковик, живородка; плазуни – вуж водяний, гадюка звичайна, ящірка звичайна; земноводні – жаба звичайна, ропуха очеретяна (належить до рідкісних).

Найбільш поширеними видами рослин є очерет, рогоз, лепеха, м'ята, калюжниця, стрілолист, латаття (належить до рідкісних), ряска, росичка середня (рідкісна).

Тече Кизівка в межах Поліської низовини переважно на північ. Верхньою течією річка перетинає Волинське моренне пасмо, що є частиною Поліської низовини. Середні абсолютні висоти тут досягають 200-220 м. Територія середньої та нижньої течії річки знижена (середні абсолютні висоти не перевищують 200 м), заболочена, заліснена. Місцями піднімаються ози і ками, нанесені давнім льодовиком, зокрема на території села Нова Вишва. Серед гірських порід повсюдно поширені піски, глини. Після осушення боліт значне поширення має торф.

На території річкового басейну Кизівки поширені лісові, лучні, болотні угруповання. Серед лісів переважають сосняки на піщаних і супіщаних дерново-підзолистих ґрунтах, рідше – дубові з домішкою берези, граба, осики, вільхи. Типовим елементом ландшафтів є низинні болота. На підвищеннях рельєфу сформувалися суходільні луки (костриця, тонконіг, осока, злаки), у зниженнях річкових долин – низинні луки (осока, тонконіг, щучник, калюжниця, м'ята), в долинах річок, де періодично відбуваються повені, утворилися заплавні луки (тимофіївка, костриця, куничник, тонконіг, горошок, конюшина тощо).

Оцінка ступеня забруднення річки Кизівки.

Для дослідження ступеня забруднення води річки Кизівки ми використовували методи біоіндикації. Біоіндикацією називають метод оцінки якості води (як середовища існування гідробіонтів) за видовим складом та показниками кількісного розвитку видів-індикаторів і структури утворюваних ними угруповань. Методи біоіндикації ґрунтуються на тому, що живі та неживі компоненти екосистеми в природі тісно взаємопов'язані між собою, а тому екологічний стан водойми, її забруднення та погіршення якості води позначається на організмах, які тут мешкають, зокрема, на водних тваринах та рослинах [18].

У своїй роботі ми використали модифікований індекс Майєра (для макрофітів) та біотичний індекс Майєра.

Для попередньої оцінки екологічного стану водойми або окремої її ділянки з добре розвинутою водною рослинністю використовують модифікований індекс Майєра. У його основу покладено поділ видів-індикаторів водяних рослин на 3 групи відповідно до ступеня забруднення водойми: індикатори чистих водойм (група А), індикатори водойм помірного забруднення (В) та індикатори забруднених водойм (С).

Для оцінки екологічного стану водойми необхідно визначити чисельність видів кожної групи (А, В, С) під час обстеження водойми чи її окремої ділянки. До розрахунків приймаються як окремі види, так і збірні групи (харові водорості, водні мохи тощо). Індекс Майєра (I_m) розраховується за формулою: $I_m = A \times 5 + B \times 2 + C \times 1$, де А, В та С – кількість видів (чи груп) із відповідних індикаторних груп, що відмічені у водоймі. За значенням індексу оцінюють екологічний стан водойми: 1) > 25 балів – вода чиста, 1–2 класів якості; 2) 24–15 балів – вода помірно забруднена, 3 клас якості; 3) < 15 – вода брудна, 4–5 клас якості води. Модифікований індекс Майєра можна використовувати на перших етапах визначення екологічного стану водойми [18].

У порівнянні з водними макрофітами, кількість видів безхребетних тварин, що мешкають у водоймі, значно більша, і використання їх (особливо найбільш чутливих до забруднення груп) у якості біоіндикаторів розроблено детальніше.

Найбільш простою методикою біоіндикації є визначення індексу Майєра. Її використовують для визначення якості води у водоймах будь-яких типів з різним рівнем забруднення. Метод заснований на тому, що різні групи донних безхребетних мешкають у водоймах з певним ступенем забруднення. При цьому організми-індикатори відносять до однієї з трьох груп: чистих вод, помірно забруднених і забруднених вод.

Спочатку потрібно відмітити виявлені індикаторні групи у пробах, потім кількість виявлених груп-індикаторів чистих вод помножити на 3, кількість виявлених груп-індикаторів помірного забруднення – на 2, кількість груп-індикаторів забруднених вод – на 1, отримані числа додати. Значення суми характеризує ступінь забруднення водойми: більше 22 – вода належить до 1 класу якості (особливо чиста); від 17 до 21 – до 2-го (чиста); від 11 до 16 – 3-го (помірно забруднена); менше 11 – 4-го (забруднена або дуже забруднена) [18].

Використовуючи вищеописані методи, ми провели дослідження ступеня забруднення води річки Кизівки. Для цього спочатку обрали ділянки водойми з добре розвинутою водною рослинністю. Види-індикатори, які ми виявили, відмічені знаком + (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Виявлені індикаторні групи макрофітів

Організми чистих вод, А	Організми помірного забруднення, В	Організми забруднених вод, С
водопериця черговоквіткова	широколисті рдесники* +	кушир занурений
молодильник озерний	вузьколисті рдесники (окрім гребінчастого)*	водопериця колосиста
рдесник альпійський	рдесники з плаваючими листками* +	рдесник гребінчастий
рдесник гостролистий	латаття, глечики, водяний горіх плаваючий* +	ниткуваті водорості*+
харові водорості*+	елодея канадська	ряска та сальвінія плаваючі* (>60 %) +
водні мохи*	водопериця кільчаста	різак алоєподібний+
альдрованда пухирчаста	ряска триборозенчаста	пухирник звичайний
пухирник малий+	жабурник звичайний+	водяний жовтець закручений
водяний жовтець плаваючий	наяда морська	

Проводимо розрахунки модифікованого індексу Майера:

$$I_m = (2+1) \times 5 + (4+3) \times 2 + (3+2) \times 1 = 15 + 14 + 5 = 34$$

Отримане число 34 свідчить, що екологічний стан водойми у річці оцінюється 1 – 2 класом якості, вода чиста.

Для визначення біотичного індексу Майера спочатку зібрали проби води, у яких були донні та плаваючі організми і мешканці підводних заростей. Проаналізувавши їх видовий склад, виявили мешканців чистих вод, організми середнього ступеня чутливості та мешканців забруднених вод. В таблиці вони відмічені знаком + (див. таблицю 2).

Таблиця 2 Виявлені індикаторні групи організмів

Мешканці чистих вод	Організми середнього ступеня чутливості	Мешканці забруднених вод
Личинки веснянок+	Бокоплави	Личинки комарів-дзвінців
Личинки одnodенок+	Річковий рак	П'явки+
Личинки волохокрильців	Личинки бабок+	Водяний віслучок+
Личинки вислокрилок	Личинки комарів-довгоніжок+	Молюски – ставковики+
Двостулкові молюски	Молюски – катушки+	Личинки мошки+
	Молюски – живородки+	Малощетинкові черви

На основі отриманих даних провели розрахунки індексу Майера.

$$I_m = 2 \times 3 + 4 \times 2 + 4 \times 1 = 6 + 8 + 4 = 18$$

Даний результат засвідчує, що вода річки Кизівки чиста і відноситься до 2-го класу якості.

Отже, проаналізувавши результати двох досліджень, робимо висновок, що вода річки Кизівки чиста. Це стосується в першу чергу хімічного та біологічного забруднення.

Сучасний стан річки Кизівки.

Для збереження екологічного і природно-ресурсного потенціалу малих річок прийнято чимало нормативних актів, серед яких: Водний кодекс Української РСР (1972 р.), Положення про водоохоронні зони малих рік і водоймищ України (1977 р.), про посилення охорони малих рік від забруднення, засмічення і вичерпання, і раціональне використання їхніх водних ресурсів (1980 р.), про поліпшення організації робіт з охорони малих рік від забруднення і виснаження (1986 г.), закони України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991 р.) і "Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства України"

(2002 р.). Основним законодавчим актом щодо регламентування відношення суспільства до малих річок є прийнятий в 1995 році Водний кодекс України, у статті 80 якого визначені заходи з охорони малих річок.

Зокрема, з метою охорони водності малих річок забороняється: 1) змінювати рельєф басейну річки; 2) руйнувати русла пересихаючих річок; 3) випрямляти русла річок; 4) зменшувати природний рослинний покрив і лісистість басейну річки; 5) розорювати заплавні землі та застосовувати на них засоби хімізації; 6) проводити осушувальні меліоративні роботи на заболочених ділянках та урочищах у верхів'ях річок; 7) надавати земельні ділянки у заплавах річок під будь-яке будівництво (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд), а також для садівництва та городництва; 8) здійснювати інші роботи, що можуть негативно впливати на водність річки і якість води в ній. [2]

В ході дослідження сучасного стану річки Кизівки було виявлено, що 3-ій, 6-ий, 7-ий пункти із вищеперерахованих порушено.

Початок погіршенню стану річки поклали меліоративні роботи. У 1958–1960 роках була побудована Кизівська осушувальна система (Додаток Г). Вона належить до великих систем у зоні обслуговування Ратнівського міжрайонного управління водного господарства: має осушувальну площу 4,6 тис. га, протяжність закритої осушувальної мережі становить 1908 км, відкритої – 177 [21]. У 1983–1985 роках проводилася її реконструкція. Фактично більше трьох десятків років русло Кизівки не очищувалося від замулення та надмірного заростання.

Сьогодні основне використання Кизівки – меліоративне, для водовідведення. Заплава її меліорована, річище випрямлене, розширене, поглиблене (Додаток Д).

В межах басейну Кизівки розташовано 4 населені пункти. Народногосподарський комплекс тут представлений переважно лісовим і сільським господарством. Водні ресурси використовуються помірно, здебільшого для господарсько-питного використання та рибного господарства.

Таким чином, відмічаємо, що під впливом антропогенних чинників відбулося погіршення сучасного стану водойми: річка обміліла, заросла, кількість риби зменшилася, раки пропали, прибережні ділянки впритул до річища розорані під сільськогосподарські угіддя, заплавні луки стали місцями інтенсивного випасання худоби.

Крім того прослідковується фізичне забруднення берегів і водойми побутовим сміттям. Особливо страждають від цього рослини в заплавах річок і лісова рослинність.

З метою охорони та раціонального використання поверхневих вод річки контроль за їх якістю необхідно проводити періодично.

Додаток А. «Вила» – так місцеві жителі називають гирло Кизівки

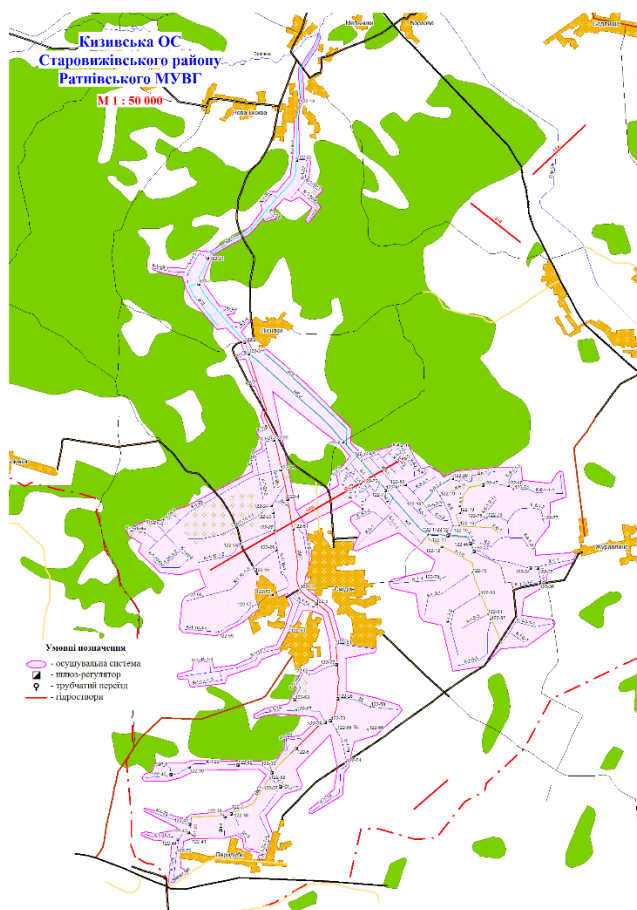
Додаток Б. Ось це болото дає початок річці Кизівці

Додаток В. У верхній течії Кизівка – маленький потічок

Додаток Г. Схема Кизівської осушувальної системи

Додаток Д. Випрямлене русло Кизівки

Джерела та література:

1. Волинська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина / Відповідальний редактор Т. В. Погурельська К.: ТОВ «Видавництво «Мапа», 2009. 20 с.
2. Водний кодекс України 06.06.95 № 312/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Вознюк Н.М., Копилова О.М. Моніторинг поверхневих вод р. Стир за гідрохімічними показниками. *Вісник НУВГП*: зб. наук. праць. Рівне: НУВГП, 2016. Вип. 2(74). С. 115–122.
4. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Відп. ред. О. М. Маринич. К., 1989, 1990, 2000.
5. Гідролого-екологічний тлумачний словник / за ред. проф. А.В. Яцика. К.: Урожай, 1995. 155 с.
6. Гопчак І.В. Екологічна оцінка стану поверхневих вод: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.07. Київ: Київ. нац. у-т імені Т. Г. Шевченка, 2007. 20 с.
7. Гриб Й.В., Клименко М.О., Сондак В.В. Відновна гідроекологія порушених річкових та озерних систем. Рівне: Волинські обереги, 1999. Ч.1. 348 с.
8. Загальна гідрологія: підручник / В. К. Хільчевський, О. Г. Ободовський, В. В. Гребінь та ін. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 399 с.
9. Клименко М. О., Трушева С. С., Гроховська Ю. Р. Відновна гідроекологія порушених річкових та озерних систем: навч. посібник. Рівне: Волинські обереги, 2004. Т. 3: Гідрохімія, гідробіологія, гідрологія, управління. 211 с.
10. Клименко М. О., Гроховська Ю. Р. Оцінка екологічного стану водних екосистем річок басейну Прип'яті за вищими водними рослинами. Рівне: НУВГП, 2005. 194 с.
11. Клименко М. О., Статник І. І. Методологія покращення екологічного стану річок Західного Полісся (на прикладі р. Горинь): монографія. Рівне: НУВГП, 2012. 206 с.
12. Клименко М. О., Клименко О. М., Статник І. І. Охорона водних об'єктів від антропогенного впливу. *Вісник КНУ імені Михайла Остроградського*. Кременчук, 2010. Вип. 6/2010, ч. 1. С. 177–181.
13. Концепція розвитку водного господарства України. Київ: «Держводгосп України», 2007.

14. Малі річки України: Довідник / А. В. Яцик, Л. Б. Бишовець, Є. О. Богатов та ін.; за ред. А. В. Яцика. К.: Урожай, 1991.
15. Нетробчук І. М. Оцінка якості поверхневих вод правобережних приток басейну Прип'яті у Волинській області. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Географічні науки. 2007. № 2. С. 260–265.
16. Паламарчук М. М., Ревера О. З. Нове життя малих річок. К.: Урожай, 1991.
17. Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення. Сан.Пін №0379-96. Редак. від 29.08.2007. С. 50–55.
18. Карпова Г, Зуб Л, Мельничук В., Проців Г. Оцінка екологічного стану водойм методами біоіндикації. Перші кроки до оцінки якості води. Бережани, 2010. 32 с., іл.
19. Великі проблеми малих річок. URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2016/03/27/veliki-problemi-malih-richok>
20. Малі річки України. URL: <http://www.novaecologia.org/voecos-2112-1.html>
21. Малі річки та їх охорона. URL: <http://epl.org.ua/human-posts/mali-richky-ta-yih-ohorona/>
22. Малі річки України. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2009-18-4/svit-2009-18-4-48-ivchenko2.pdf>
23. Особливості експлуатації дренажних систем у зоні осушення в сучасних умовах. URL: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2020_02_12.pdf
24. Проблеми малих річок України та їх шляхи вирішення. URL: https://revolution.allbest.ru/ecology/00389073_0.html

**Хлопук Уляна (сmt Стара Вижівка),
Новік Тамара (сmt Стара Вижівка)**

ЕКОМОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУДИННИХ РОСЛИН ГІДРОЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА «ВИЖІВСЬКИЙ»

Територія Полісся відзначається своєю рідною гідромережею, яка розміщена в зоні високої концентрації населених пунктів. Меліоративні роботи, що повсюдно проведені в 70–80-х рр. ХХ ст., призвели до пониження рівня ґрунтових вод і, як наслідок – до деградації водно-болотних угідь. Зокрема, відбулося замулення руслових ділянок річки Прип'ять та її приток – Турії й Вижівки [24]. Унаслідок інтенсивного антропогенного навантаження відбувається зростання промислового та побутового забруднення, меліоративних робіт, розорювання, випасання, сінокосіння, збільшення сільськогосподарських земель, простежуємо деградацію й повне знищення водно-болотних масивів.

Гідрологічний заказник «Вижівський» заснований у 1994 р. як заказник місцевого значення, затверджений як об'єкт природно-заповідного фонду Старовижівського району Волинської області [19]. Незважаючи на більш як двадцятирічну історію існування цього заказника, його флора недостатньо вивчена.

Під охороною гідрологічного заказника знаходиться 41 кілометр заплави річки Вижівки. Загальна площа заказника доволі велика 1645,0 га. [13]. Природоохоронна територія розпочинається на території с. Рудня і закінчується в с. Текля. Річка Вижівка складна, русло постійно розпадається на рукави, які нерідко закінчуються глухими кутами. Самі рукави місцями сильно звужуються, забиваються плавучими рослинами. На берег в таких місцях не вийдеш – стіна очерету і верболозу. Річка частенько змінює свій характер, від вузьких, зарослих триметровим очеретом тунелів, до широких плес або русел, які проходять через болотяний вільховий ліс.

Вздовж річки проходить шлях масової міграції птахів. Також на території гідрологічного заказника мешкають земноводні, плазуни, ссавці, гніздяться водоплавні і навколводні птахи, у тому числі крижень, чирянка велика, курочки мала і водяна, кулики:

баранці звичайний і великий, кулик-сорока, коловодники звичайний і болотяний, побережник білохвостий.

Заплава гідрологічного заказника «Вижівський» має: лучно-болотяні, болотяні та чагарникові угіддя, зарослі багаторічними рослинами. На ландшафтному рівні переважають урочища луків із різнотравним лучно-болотяним покривом на дерново-глеєвих і болотних ґрунтах. У заплавах виділяються прируслові, лучні та притерасові заболочені урочища. Саме ці типи природних комплексів зазнали найбільш інтенсивного осушення під час проведення меліоративних робіт.

Найважливішим кількісним показником будь якої флори вважаємо її флористичне багатство, рівень якого визначається кількістю видів, родів та родин у її складі. На досліджуваній території виявили 42 види вищих судинних рослин. А саме: Рогоз звичайний (*Typha L*), Півники болотні (*Iris pseudacorus L*), Очерет звичайний (*Phragmites australis L*), Тимофіївка лучна (*Phleum pratense L*), Лисохвіст лучний (*Alopecurus pratensis L*), Тонконіг лучний (*Poa pratensis L*), Грястиця збірна (*Dactylis glomerata L*), Костриця лучна (*Festuca pratensis L*), Конюшина лучна (*Trifolium pratense L*) і повзуча (*Trifolium repens L*), Горошок мишачий (*Vicia cracca L*), Чина лучна (*Lathyrus pratensis L*); Жовтець повзучий (*Ranunculus repens L*), золотистий (*Ranunculus auricomus L*) і їдкий (*Ranunculus acris L*), Деревій звичайний (*Achillea millefolium L*), Королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare L*), Волошки лучні (*Centaurea jacea L*), Козельці лучні (*Tragopogon pratensis L*), Стокротка багаторічна (*Bellis perennis L*), Журавець лучний (*Geranium pratense L*), Підмаренники справжній (*Galium verum L*) і чіпкий (*Geranium aparine L*), Коронарія зозулячата (*Lychnis flos-cuculi L*), Смілка клейка (*Viscaria vulgaris L*), Щавель кінський (*Rumex confertus L*), Гірчак зміїний (*Persicaria bistorta L*), Валеріана лікарська (*Valeriana officinalis L*), Плакун верболистий (*Lythrum salicaria L*); Осоки: гостра (*Carex acuta L*), дерниста (*Carex caespitosa L*), здута (*Carex rostrata L*), прибережна (*Carex riparia L*), звичайна (*Carex nigra L*); та Верболіз звичайний (*Salix alba L*), Крушина ламка (*Frangula alnus L*), Калина червона (*Viburnum opulus L*), подекуди є Вільха клейка (*Alnus glutinosa L*), Мята водяна (*Mentha aquatica L*), Лепеха звичайна (*Acorus calamus*), Незабудка звичайна (*Myosotis scorpioides L*), Вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), Вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris L*), Ситник розлогий (*Juncus effusus*).

Згідно проведеного систематичного аналізу визначили, що всі досліджувані представники відносяться до відділу Покритонасінні. До класу дводольні належать 28 рослини: Горошок мишачий, Чина лучна, Гірчак зміїний, Конюшина лучна, Конюшина повзуча, Жовтець повзучий, Жовтець золотистий, Жовтець їдкий, Деревій звичайний, Королиця звичайна, Волошка лучна, Козелець лучний, Стокротка багаторічна, Журавець лучний, Підмаренник справжній, Коронарія зозуляча, Смілка клейка, Щавель кінський, Валер'яна лікарська, Плакун верболистий, Верболіз звичайний, Крушина ламка, Калина звичайна, Вільха чорна, Вербозілля лучне, Вербозілля лучне, Незабудка болотна, М'ята водяна.

До однодольних – 14 рослин: Китник лучний, Грястиця збірна, Костриця лучна, Тимофіївка лучна, Тонконіг лучний, Осока гостра, Осока дерниста, Осока прибережна, Осока звичайна, Півники болотні, Очерет звичайний, Рогоз звичайний, Лепеха звичайна, Ситник розлогий.

Найбільш чисельна родина Злакові – 6 видів (14%), Айстрові – 5 представників (12%), Бобові – 4 види (9,5%), Осокові – 4 види (9,5%). Родина Жовтецеві представлена 3 рослинами (7%), по 2 види (по 4,7%) належать до Гречкових, Гвоздикових та Первоцвітових. Родини Рогозові, Журавцеві, Маренові, Жимолостеві, Плакунові, Вербові, Жостерові, Адоксові, Березові, Холодкові, Ситникові, Глухокропивникові, Шорстколісті, Рогозові найменш чисельні, по 1 видові рослин (по 2,3%).

Більшість родів представлені 1 видом. Лише рід Осока 4 представниками, Жовтець трьома, рід Осока, Смілка та Вербозілля двома видами.

Отже, серед флори гідрологічного заказника «Вижівський» домінуючим є клас Дводольні рослини 67% представників. Співвідношення між класами Однодольні і Дводольні (відповідно 14 і 28 видів) становить 1:2. Аналіз родинного флористичного спектру засвідчив,

що переважаючою є родина Злакові (14%), Айстрові (12%), Бобові (9,5%), Осокові (9,5%). Співвідношення між родинами Злакові, Айстрові, Бобові, Осокові, Жовтецеві, Гречкові, Гвоздикові, Первоцвітові Рогозові, Журавцеві, Маренові, Жимолостеві, Плакунові, Вербові, Жостерові, Адоксові, Березові, Холодкові, Ситникові, Глухокропивникові, Шорстколисті, Рогозові становить 6:5:4:4:3:2:2:2:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1:1.

Аналіз біоморфологічної структури флори гідрологічного заказника «Вижівський» проведений з використанням класифікації життєвих форм К. Раункієра та І. Г. Серебрякова. Гемікриптофіти (83,3%) є домінуючою групою серед життєвих форм флори гідрологічного заказника «Вижівський», виділених у класифікації К. Раункієра. Відмічаємо, що до хамефітів та криптофітів належить по 3 види (7,1%) рослин. До хамефітів: Крушина ламка, Калина звичайна, Верболіз звичайний. Відповідно до криптофітів: Півники болотні, Очерет звичайний, Незабудка болотна. Частка фанерофітів становить 2,3%. Група терофіти серед флори судинних рослин гідрологічного заказника «Вижівський» не виявлена. Співвідношення між фанерофітами, хамефітами, гемікриптофітами, криптофітами становить 1:3:35:3.

За класифікацією І. Г. Серебрякова флора гідрологічного заказника «Вижівський» гетерогенна. Домінуючою групою є трав'янисті полікарпіки 88%, 37 представників. Частка напівдеревних рослин становить 7%. Деревя та трав'янисті монокарпіки найменш чисельні, кожна група складає 2,3%.

Співвідношення між деревами, напівдеревними рослинами, трав'янистими полікарпіками та трав'янистими монокарпіками у флорі гідрологічного заказника «Вижівський» становить 1:3:37:1. Домінування трав'янистих полікарпиків пояснюємо перевагою на ландшафтному рівні в заплаві луків, із різнотравним лучно-болотним покривом.

Для аналізу екоморф судинних рослин гідрологічного заказника «Вижівський» по відношенню до освітлення, вологості і родючості ґрунту використали загальноприйняті методики А. Константинова та М. Гойса. Серед гігоморф судинних рослин гідрологічного заказника «Вижівський» домінують гігрофіти – 22 види рослин (52%) та мезофіти – 16 видів (38%). Незначна частка гідрофітів – 4 види (10%). Групи гідатофітів, аерогідатофітів та ксерофітів не виявлені. За ступенем пристосування до освітлення переважають факультативні геліофіти 23 види рослин, що становить 55 % та геліофіти – 17 видів (40%). Найменшою кількістю представлені сціофіти – 2 види (5 %). Мезотрофних рослин серед судинних рослин гідрологічного заказника «Вижівський» найбільше – 32 види, що становить 76%, еутрофів 6 видів (14%), найменша видова різноманітність оліготрофів – 4 рослини (10%). Отже, більшість досліджуваних представників ростуть на вологих та помірно зволжених ґрунтах, рослини, які можуть жити при повному сонячному освітленні, але витримують і невелике затінення, мають помірні вимоги до вмісту поживних речовин у ґрунті. Такий розподіл рослин на екоморфи зумовлений особливостями гідрологічного заказника «Вижівський», домінуванням на ландшафтному рівні урочищ луків із різнотравним лучно-болотним покривом на дерново-глеєвих і болотних ґрунтах.

Джерела та література:

1. Бабенко В. І. Рослини Червоної книги. Київ: Урожай, 1985. 136 с.
2. Білявський Г. Основи загальної екології. Київ: Либідь, 1995. 368 с.
3. Білявський Г. Основи екологічних знань. Київ: Либідь, 2000. 312 с.
4. Білявський Г., Фудруй Р. Основи екологічних знань. Київ: Либідь, 1997. 286 с.
5. Білецький В., Бойко В. Гірничий енциклопедичний словник. Донецьк: Східний видавничий дім., 2001. 512 с.
6. Вижівка річка Старовижівщини (притока Прип'яті). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вижівка_\(притока_Прип'яті\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вижівка_(притока_Прип'яті))
7. Воронов А. Біогеографія з основами екології підручник. Москва: Просвітлення, 1987. 206 с.
8. Воронова Г., Любак Т. Globe в Україні. навч. посіб. Київ: СМП «Аверс», 2004. 132 с.
9. Гіффорд К. Велика ілюстрована енциклопедія географії. Київ: Махаон Україна, 2005. 488 с.
10. Грущинська І. Сторінками Червоної книги України. Київ: Освіта, 2005. 95 с.
11. Дем'янчук Г. Фарби Полісся. Львів: Каменяр, 1975. 52 с.

12. Заверуха Б. У світі рослин. Київ: Урожай, 1980. 126 с.
13. Заказник гідрологічний Виживський. URL: <http://wikimapia.org/19908681/uk/%D0%93%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%E2%80%9E%D0%92%D0%B8%D0%B6%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%E2%80%9D>
14. Клімат Волині. URL: http://geoknigi.com/book_view.php?id=1239
15. Маринич О. М. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах. Київ: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – 480 с.
16. Морозюк С., Протопопова В. Трав'янисті рослини України. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 216 с.
17. Мусієнко М. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2007. 624 с.
18. Мезофіти. URL: <http://www.ecoj.dea.kiev.ua/archives/2019/4/16.pdf>
19. Мігас Р. Болотний фонд Волинської області. Луцьк: Ініціал, 2003. 23 с.
20. Методики Раункієра та Серебрякова. URL: <https://botsad.ru/menu/activity/articles/moskalyuk-t/biogeocenologiya/lekciya-6/>
21. Методики Г. Еленберга, А. Константинова та М. Гойса. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antropogennaya-transformatsiya-galofitnogo-kompleksa-flory-natsionalnogo-estestvennogo-parka-beloberezhie-svyatoslava>
22. Панас Р. Ґрунтознавство: навч. посіб. Львів: Новий Світ, 2006. 372 с.
23. Павлов В. Старовижівщина – поліський край. Історико – краєзнавчий нарис. Луцьк: Надтир'я, 2006. 192 с.
24. Природно-заповідний фонд Волинської област. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/all/locality=13>
25. Реймерс Н. Охорона природи і оточуючого середовища, словник-довідник. Москва: Просвітлення, 1992. 320 с.
26. Романюк Й. Природно-заповідний фонд Волинської області. Луцьк: Ініціал, 2006. 64 с.
27. Річка Виживка. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=33963
28. Рослини мезотрофи. URL: <https://superagronom.com/slovník-agronoma/mezotrofi-id20433>
29. Рослини гігрофіти. URL: http://beaplanet.ru/yalnyst_roslin/roslina_y_voda/gygrofyti.html
30. Собко Г. Стежинами Червоної книги. Київ: Урожай, 2007. 280 с.
31. Факультативні геліофіти. URL: <https://lifelib.info/botany/morphology/19.html>
32. Фітоценологія URL: <https://dspace.uzhn.edu.ua/jspui/m/lib/16123/1/Фітоценологія.pdf>

РОЗДІЛ IV. ЕТНОГРАФІЯ КРАЮ

Левчук Христина (сmt Стара Виживка),
Коваль Оксана (сmt Стара Виживка)

СЕМАНТИКА ПТАХІВ–ПРОВІСНИКІВ У ФОЛЬКЛОРІ СТАРОВИЖІВЧАН

Птахи є надзвичайно поширеними образами в українському фольклорі, адже у міфології це творці світу, «ніким не народжені, вони вже існували, коли не було ще ні неба, ні землі, а лишень «одне широке море» [3, с. 400]. Їх популярність дослідники пов'язують із тим, що орнітообрази символізують повітряну стихію, а повітря, як відомо, легке й може проникати всюди. Оскільки птахи літають у просторі, відповідно більше чують, тому й знають краще за людей, що відбувається у світі. Звідси, на нашу думку, й окреслюється одна з головних функцій орнітоморфних образів – передбачення-віщування.

Найпоширенішими образами-символами птахів-провісників є зозуля, соловей, лелека, журавель, ластівка, шпак, синиця. За польотом пернатих та їх поведінкою люди намагалися дізнатися про погоду, прихід гостей, народження дитини, і навіть могли передбачити смерть когось із рідних. За народними віруваннями ці птахи були вісниками весни, тепла, радості, майбутнього урожаю.

Із-поміж усіх міфологічних образів птахів можна виділити три групи залежно від емотивності функціонального спрямування. Перша семантично пов'язана з позитивною маркованістю, йдеться про тих птахів, від яких чекали тільки приємних звісток. Друга група має нейтральну, а нерідко й негативну маркованість, тобто деякі пернаті приносили погані звістки. До третьої групи відносимо образи-стереотипи птахів, які в народному уявленні передавали і позитивні, і негативні новини.

Як засвідчує аналіз фольклорних матеріалів та власні польові записи, до першої групи можемо віднести образ соловейка. Найчастіше він є вісником добра та кохання. Про це свідчить наступна така пісня:

*Соловейко маленький,
В тебе голос тоненький,
Скажи, де мій миленький?(інф. 1).*

Сповідав соловейко і про народження дитини. Жителька села Глухи пригадує, як пташка принесла звістку на народження в їхній родині малюка. *«Моя вагітна сестра потрапила в лікарню ще задовго до встановленого терміну народжувати, була під наглядом лікарів. Телефонів у селі не було, щоб дізнатися, як вона себе почуває. Так пройшло кілька днів. Одного дня зранку на калині під хатою розспівався соловейко, й сестра в той час народила хлопчика. Ще тоді баба казала: як знала пташка, що Люда родить» (інф. 6).*

Хороші новини, за свідченнями інформаторів, могли пророкувати й лелеки, або як їх називають у нашій місцевості, бусли чи боціони. З їхнім прильотом пов'язували прихід тепла. Ці птахи сприймалися у народі провісниками тепла, зазвичай поверталися ще тоді, коли на полях лежав сніг: *«Як буські прілетают на сніг, то летят до лісу, покіль зійде» (інф. 2); «Інколи уже бусли є, а сніг нападає, але буськи летят на тепло» (інф. 4); «Бусел прилітає першим, а буслиця вже после. Але обоє – перед Благовіщенням» (інф. 7); «Буває що сніг іще лежить, а вони прилітають. Яка б погода не була, а вони повертаються в одних числах» (інф. 5).*

Позитивну семантику цього птаха підтверджують і народні прикмети: *якщо на хаті звив гніздо лелека, то в оселі поселилося щастя. До господарів цієї хати сусіди ставилися з повагою. Взагалі тварин ніколи не називали людськими іменами, виняток становили тільки лелеки, котрих називали як членів сім'ї, з ними розмовляли, «радилися» (інф. 8). Як розповідають старовижівчани, навесні було важливо вперше побачити лелеку, коли він летить або ходить (інф. 13). Вважалося, що тоді протягом року не будуть боліти ноги та спина. А ще, коли бачили лелеку в польоті, то присідали, щоб бути здоровими протягом року*

(інф. 7). *Погано, коли вперше побачиш птаха, який стоїть нерухомо на одній нозі, тоді не уникнути хвороб* (інф. 2).

Для фольклорної традиції українців, у тому числі й старовижівчан, типовим є уявлення, що птахи – образи душ померлих, тому віщують наближення смерті. Характерно, що птаха віщує смерть повсюди в Україні [10, с. 468].

На Старовижівщині нам вдалося зібрати цілу низку народних вірувань, в яких птахи є вісниками поганих новин (хвороби, смерті, нещастя тощо). Наприклад, у Смолярах розповідають, що *горобець, який б'ється у вікно, віщує смерть когось із близьких* (інф. 3); *старожили із Поліського кажуть, що приліт зозулі в село, до будинку, її кування на даху або поблизу пророкує смерть* (інф.14); у Глухах *провісницею смерті є ластівка, яка залетіла у вікно*» (інф. 6). Таких же новин очікували й від сороки *«Якщо сорока скрекоче та літає біля будинку, то станеться щось лихе»*, – розповідають респонденти.

З розповідей інформаторів довідалися, що пташка, яку в народі називали «чикушкою» (наукова назва – дикий голуб), теж віщувала погані новини. Старожили розповідають, що ці птахи не селилися в селах, жили, як правило, у лісі. Проте, коли відчували смерть в якійсь оселі, то сідали біля хати на плоті й жалібно квилили. Люди намагалися їх прогнати, бо боялися, що здійсниться народна прикмета: «у родині варто очікувати поганих новин». Жителька Поліського так розповідає про сумне передбачення цього птаха: *«Це вже було давно. До нашої хати кілька днів підряд прилітала ця пташка й голосно співала. Ми спочатку не звертали на неї уваги. А через кілька днів мій тато з сестрою потрапили у страшну аварію, після якої ледве вижили. От ми тоді й зрозуміли, чому «чикушка» облюбувала нашу хату. Попереджала про погану звістку»* (інф. 2).

Значимо, що за народними віруваннями, провісниками поганих звісток були круки, зозуля, курка: *«Круки, тоти, як ворона, як літають над хатою, на смерть. Крук круче на смерть. Або як птах удариться в вікно – тоже. Якби зозуля кувала там на моїй яблініці, або на моїй хаті, то кажуть, там буде смірт. А курка як заїє, то тоже нефайно, то хтось в роду помре»* [1, с. 279].

Інформатори розповідають, що птахи часто стукали у вікна саме тоді, коли людина помирала. Євдокія Вегерич пригадує, що *коли помирав її тато, то у вікно стукало дві синички, ніби передбачали відхід душі чоловіка* (інф. 2). Галина Коваль із Старої Вижівки теж розповідає схожі історії: *«То істинна правда, що в той день, коли хтось в родині вмирає, пташка стукає у вікно. Так було і в нас. Зранку синичка три рази стукнула в покутне вікно, а до вечора помер батько. Він це чув, і сказав: «Діти, то вже по мою душу»* (інф. 5). І ще інформаторка пригадує той день, коли у них помер племінник, то у вікно теж тричі стукала пташка (інф. 5).

Визначили, що деякі птахи-провісники наділені амбівалентною семантикою. Насамперед, йдеться про зозулю. Ця птаха має віщий дар – «кує» людині літа, щасливе або нещасливе заміжжя, а також може передбачити природні явища чи стихійні лиха, смерть.

Насамперед, зозуля є провісницею майбутнього шлюбу та має здатність передбачати долю дівчат. Як відомо, в основі пісень літньої календарно-обрядової лежала шлюбна тематика, оскільки саме цей період дослідники називають «шлюбним сезоном». У багатьох купальських та петрівчаних піснях звучить заклик до одруження, який виконує зозуля:

*Ходіте хлопці горди рвати,
Вже нудалеко Питра ждати.
Ой ни так Питра, як Івана,
Рано зозулька одковала.
Рано зозулька одковала,
Всім жинитися й обказала.
І старейкому, і малейкому,
Ше й молодичку молодейкому
Стала я рикше подлітати* (інф. 1).

Дівчата звертаються до зозулі, як до ворожки, питаючи в неї, чи скоро вийдуть заміж:

*Сивая зозуленька, скажи мені правдочку,
Доки я маю ходити в тім віночку? -*

і в яку сторону, за кого:

*Зозуленько золота, покажи мені ворота,
Куди милий надійде, черевички наднесе, -
і чи не доведеться їм часом померти:
Зозуленько-вороженько,
Скажи мені правдоньку,
Куди я піду: чи в тую сторононьку,
Чи в тую, чи в землю святую?* [11, с. 128].

Сподівається на новини від зозулі дівчина і у наступній пісні, яку пригадала Віра Рижко:

*Ходить Марійка по сінечках,
Сінечки замітає (2).
Летить зозулька, летить рабая,
Вона в її питає (2).
- Скажи, зозулько, скажи, рабейкая,
- Скільки день до неділи (2). (інф. 12).*

Разом з тим, міфопоетична символіка зозулі пов'язана зі смертю та з потойбіччям. Підтвердженням цього є широко відома традиція питати в зозулі, скільки років залишилося людині жити, адже це питання про час смерті. Дуже часто українці, у тому числі й старовижівчани, у цієї птахи хочуть довідатися про кількість років, котрі судилося їм прожити. Зозулі найчастіше ставлять питання: «Зозуле, скільки мені років жити?» Старожили вірять, що скільки разів почують «ку-ку», стільки років ще залишилося прожити. Часто, коли бажать довголіття, то кажуть: «То тобі зозуля накувала» (інф. 1).

Неоднозначною символічною семантикою наповнений і образ півня. Він є вісником приємних новин, коли пророкує майбутній шлюб. Свідченням цього є весільна пісня:

*Сидить півничок на горі,
Спустив кокошник до землі,
Ой знати, знати по півникові,
Ой знати, знати,
Що Володька до дівойки їде [33, с. 58].*

Водночас він є уособлення пильності, завдяки чому стає передвісником біди: пильнуючи, першим помічає небезпеку і попереджає про неї.

Часто птахи приносять людям різні повідомлення здалеку, з чужини. У журливій пісні молода жінка, котра, вийшовши заміж, опинилася далеко від рідних, просить качку:

*Ой попливи, вутко, проти води хутко,
Та розкажи мому роду, що я помру хутко! [25, с. 89].*

Звістку з чужини тим, хто знаходиться далеко від дому, у поліському пісенному фольклорі передає й зозуля. Наприклад, у пісні «Летіла зозуля» птаха сповіщає доньку про смерть матері:

*Виходила з хати зозулі питати:
«Зозуле, зозуле, що в тебе чувати?»
«Щоб я не кувала, то б я не чувала:
Вмерла твоя ненька, ти й досі не знала» [15, с. 176].*

У весільній пісні «Ой знати, знати» сирота просить зозулі запросити на весілля родину, а сокола – померлих матір чи батька (таким чином просить передати звістку про майбутнє одруження):

*Зозулька летить, крильцями має:
Родина прибуває.
А сокіл летить, аж земля двигтить. –
А матьонки немає [15, с. 52].*

Народна фантазія наділяла надприродними властивостями і сокола: птах має здатність знати минуле й передбачати майбутнє. Так, у пісні «Була в мене й мати-мачуха», дівчина, потрапивши в небезпеку, звертається до цього птаха:

*Ти, соколику, ранняя пташейко,
Умочи крильце, й умочи пірце,*

Занеси вісти мому татойку [15, с. 38].

Таку ж функцію покликаний виконувати сокіл і у весільній пісні. Наречений просить «рабесенького соколика» передати звістку батькові про те, що весілля вже розпочалося:

*Полинь, соколу, полинь, рабесенькии,
Аж до мого татойка.
Перекажи мому татойку,
Хай по мені не журиться.
Мої коники вороненькії
У стайні заведені,
Мої бояри молоденькії
До столу припрошені (інф. 1).*

Поряд з цим, птахи можуть виступати вісниками й інших знань про майбутнє, наприклад, народження дитини та приходу гостей. Народження дитини у сновидіннях теж пов'язується з появою птахів: «Вагітна жінка бачить синицю вві сні – матимете дівчинку, солов'я – хлопця» [12, с. 74]. На Старовижівщині розповідають: «Якщо пташка стрекоче на воротах, і видних з вікна будовах, то слід очікувати прихід гостя в дім, якщо на самому вікні – то це буде «новонароджений гість», однак, якщо замість щебетання сорока на вікні стане клювати і тертися дзьобом, то в хаті появиться «покутний гість», тобто покійник» (інф. 7).

За поведінкою птахів можна було передбачити передбачити погоду. Так, напередодні дощу ластівки ловили комашок біля самої землі (інф. 3), горобці купалися у пилюці (інф. 2), гуси ховали дзьоби у пір'я (інф. 7). Про похолодання сповіщали й лелеки: «Якщо буслик стоїть на одній нозі, буде похолодання» (інф. 2). У Смолярах розповідають, що перед дощем ластівки зграями низько вмоцуються на деревах або лініях електропередач (інф. 8). Старовижівчани за прильотом та відльотом птахів передбачали якою буде зима: якщо пернаті рано відлітали, то це було свідченням холодної та довгої зими, й відповідно, якщо не поспішали з відльотом, то зима мала бути нехолодною й короткою (інф. 4). Якщо синиці, сороки, сойки влітку рано вмоцуються на ночівлю, слід чекати холодної осені (інф. 2). Загалом за польотом птахів можна було ще й так визначити погоду: якщо тільки пернаті літали низько, то треба очікувати дощу, якщо є високо – то це до тепла і сонячної погоди (інф. 7). Цікаву прикмету записали в Поліському: «Півні розспівалися – на дощ. Кури кудкудакають – на негоду» (інф. 1).

Як бачимо, в образах птахів люди вбачали провісників, з ними пов'язані численні прикмети й передбачення. Серед птахів є такі, що приносили тільки хороші звістки, водночас від окремих пернатих варто було очікувати неприємних новин.

За поведінкою птахів можна було передбачити погоду, прихід гостей, народження дитини, смерть і втрати. Найпоширенішим повір'ям на Старовижівщині є те, що стук птахів у вікно передбачав, що в оселі незабаром буде покійник. Найвідомішою птахою-провісницею є зозуля, оскільки від неї очікували дізнатися скільки років ще залишається прожити людині.

Список інформаторів

1. Білінська Марія Корнилівна, 1946 р. н., смт Стара Виживка
2. Глова Тамара Петрівна, 1958 р. н., с. Смоляри
3. Коваль Галина Корнилівна, 1956 р. н., смт Стара Виживка
4. Кубах Галина Митрофанівна, 1947 р.н., с. Глухи
5. Левчук Ольга Петрівна 1948 р.н., смт Стара Виживка
6. Матвійчук Ольга Юхимівна, 1956 р.н., смт Стара Виживка
7. Павловська Ганна Іванівна, 1951 р. н., с. Нова Вижва.
8. Рижко Віра Миколаївна, 1937 р. н., смт Стара Виживка

Джерела та література:

1. Булашев Г. Міфи України. К. : Довіра, 2003. 382 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. К. : Оберіг, 1993. 589 с.
3. Грицик І. Летіла зозуля та й стала кувати...» (Символи птахів в українських народних баладах). URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine52-6.pdf>.
4. Грушевський М. Історія української літератури. К. : Либідь, 1994. 384 с.
5. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Вежа, 1997. 294 с.

6. Давидюк В. Етнологічний нарис Волині. За матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру «Волиняна–2003». Луцьк : Інститут культурної антропології, 2005. 70 с.
7. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ : Народознавство, 2001. 576 с.
8. Дмитренко М. Символи українського фольклору: монографія. К.: УЦКД, 2011. 400 с.
9. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
10. Календарно-обрядові пісні / Упор. О. Чебанюк. К. : Дніпро, 1987. 390 с.
11. Кіндер К. «Образно-символічний статус птахів у народній танцювальній культурі (історико-порівняльний та структурно-семантичний аналіз)». URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_2/10.pdf.
12. Килимник С. І. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 2 кн. К.: Обереги, 1994. Книга 1. 400 с.
13. Килимник С. І. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 2 кн. К. : Обереги, 1994. Книга 2. 528 с.
14. Кондратович О. Калиновий квіт Полісся. Пісенні скарби краю. Луцьк : Волинська обласна друкарня. 248 с.
15. Костомаров М. Слов'янська міфологія. К. : Либідь, 1993. 279 с.
16. Лозко Г. Українське народознавство. 3-е вид., Харків : Див, 2005. 472 с.
17. Маєрчик М. «Душа-пташка» : генеза, типологія, семантика (на матеріалі археологічних культур та етнографічних джерел. *Студії з інтегральної культурології (THANATOS)*. Львів, 1996. № 1. С. 92–105.
18. Маєрчик М. Орнітоморфне уявлення про душу (генеза та семіозис). *Студії з інтегральної культурології (THANATOS)*. Львів, 1996. № 1. С. 92–105.
19. Максимишин-Корабель О. Мамо, не плач. Я повернусь весною ... URL: <http://ukrainka.org.ua/mamo-ne-plach-ya-povernus-vesnoyu>.
20. Марчук З. Шлюбні мотиви в українських веснянках. *Фольклористичні зошити*. № 5. Луцьк : Волинський народознавчий центр, 2002. 115 с.
21. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. К. : Обереги, 1992. 86 с.
22. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології . К. : Обереги, 1992. 86 с.
23. Пастух Н. Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі. Автореф. дис. канд. філол. наук. Львів, 2001.
24. Поліська дома. Вип. II Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував В. Давидюк. Рівне : Волинські обереги, 2003. 176 с.
25. Романюк П. Зооморфні мотиви у традиційному поліському весіллі. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 3. С. 32–38.
26. Сивачук Н. Концепт «соловей» у фольклорі та ментальній долі українського народу. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichniy-chasopys.
27. Скуратівський В. Святвечір : нарис-дослідження. Книга 1. К. : Перлина, 1994. 284 с.
28. Скуратівський В. Святвечір : нарис-дослідження. Книга 2. К. : Перлина, 1994. 190 с.
29. Скрипник Н. Символи аніманістичних та орнітологічних назв в українському фольклорі. URL: <https://sworld.com.ua/konferm4/39.pdf>.

ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС У СТАНОВЛЕННІ ТРАДИЦІЙНИХ МУЗИКАНТІВ СТАРОВИЖІВЩИНИ

Традиційна інструментальна музика Старовижівщини, незважаючи на історичні процеси глобалізації, залишила багато ознак своєї самобутності і навіть нині можливо зафіксувати важливу етнографічну інформацію від старожилів досліджуваного осередку.

Пропонований матеріал, здобутий у процесі особистих експедицій, розкриває особливості та вплив навчального процесу на становлення народного музиканта, зокрема скрипаля.

У формуванні музиканта велике значення відігравав особистий інтерес до інструментальної музики, наполегливість і велике бажання оволодіти навиками гри на улюбленому інструменті. Усі ці риси передавалися від незабутнього враження від почутого від інших музикантів і, головним чином, спадково від дідів, батьків чи родичів-музикантів. Як відомо, одного бажання для цього недостатньо. Для того, щоб навчитися грати на музичному інструменті, потрібно мати вроджений талант, музичні здібності, тобто музичний слух, відчуття ритму, відмінну пам'ять, щоб швидко засвоїти новий матеріал та емоційну чутливість до музики.

Процес навчання є обов'язковим чинником у становленні народного музиканта. У музичній етнопедагогіці протягом тривалого часу вироблялися своєрідні методи виховання, що були характерні для певного етнографічного регіону.

Чимало інструментознавчих праць вітчизняних та зарубіжних авторів присвячено вивченню етнопедагогічного фактора у становленні традиційного музиканта [1; 5; 9; 4; 10; 12; 13]. Більшість досліджень, що проводилися на території України, стосуються гуцульської, бойківської та західноподільської систем традиційного навчання. Що ж до музично-етнографічних матеріалів, які висвітлюють поліську народну музичну освіту, то вони обмежуються фактично декількома студіями. Детальні елементи навчального процесу в народному західнополіському середовищі висвітлені у статті Вікторії Ярмоли про становлення поліських музикантів-скрипалів [10]. Особливості поліської етнопедагогіки розкриваються також у статті І. Федун [6, с.111, 117], де описано існуючі способи навчання, а також початкові кроки у досягненні скрипкової майстерності. Коротка характеристика виховання музиканта у досліджуваному регіоні здійснена Б. Яремком [9]. У його статті описано процес формування традиційного поліського музиканта в дитячому та підлітковому віці.

Любов до музики та інструменту не завжди схвалювався у народному середовищі. Зазвичай батьки спрямовували дітей до господарської діяльності або ж до такої, яка б в майбутньому змогла принести дохід. Та попри це, справжні музиканти долали ці перешкоди, що доводили всім про їхнє нестримне бажання оволодіти грою на інструменті. В кінцевому результаті ще й приносило свої дивіденди. Простіше було тим дітям, які були з родини музикантів. Батьки самі старалися підтримати та розвинути талант своїх нащадків. За таких обставин утворювалися родинні капели з своїми музично-виконавськими традиціями, що надавали таким музикантам цілеспрямованого розвитку.

В поліській етнопедагогіці практикувалася самоосвіта, хоча траплялися випадки, коли батьки віддавали своїх дітей на навчання: *„В його училися, всі музиканти йшли. ...батько хоче зробити музикантом сина, то йде де цигана, а той послухає, послухає і скаже йому, чи буде з його музикант чи не буде. Якщо не буде, то нема чого й ходити”* (Записано 08.10.2016 від Феодосія Романюка, 1933 р. н. у с. Текля.). Зі слів інформантів відомо, що одиниці могли дозволити собі оплатити заняття з вчителем (Це стосується навчання гри на скрипці). В основному більшість з опитаних самостійно оволоділа нелегким мистецтвом гри на інструменті і це вказувало на їх вроджений талант та жагу до знань: *„Як тико де весілле, значить, іду на весілле. Музики, музиканти грають на весіллі, я всігда стояв біля них збоку, о. Ну, мене тягнуло до музики. Я всігда, завжди слухав як вони грають на весіллях”* (Записано 26.07.2017 від Леоніда Павільчук, 1954 р. н. у с. Рокита). Зазвичай перше знайомство з

інструментами та навчання гри на них проходило під час випасання худоби: „Я вчився на скрипці грати ше, як корови пас. За коровами. Зробив саморобну скрипку таку і з тою скрипкою пас корови, і грав на скрипці” (Записано 06.11.2016 від Якова Іллюка, 1932 р. н. у с. Синове). Так старші діти робили примітивні дитячі інструменти, грали на них і передавали своє вміння меншим. Так зі слів інформантів стало відомо, що кожен з опитаних вмів змайструвати самостійно свистюха, свищика, піскалку або пищика і, навіть, скрипочку: „...З дєтства, пасучі, скрипку вистругав сам... У свого другого батька – вутчєма, украв кусок доски, сороковки віотакєї і очертив, і зробив скрипку, пасучи, ножом” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне).

Нерідко було й так, що дитина слухала на весіллі чи вечорницях мелодію, швидко бігла додому і відтворювала на інструменті (скрипка, гармошка) по пам'яті мелодію, що їй сподобалась: „А у Яревище босяком забіжу, де музикант грав на скрипці. Мені тре почути як струни настроїти по порядку” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне, а також подібні розповіді зафіксовані від Івана Пашкуди, 1950 р. н. у с. Кримне, від Степана Сливки, 1951 р. н. у с. Рокита та від Якова Іллюка, 1932 р. н. у с. Синове).

Такий етап початкового навчання проходили більшість поліських народних музикантів. Та все ж таки початківці консультувалися з більш досвідченими виконавцями, переймаючи на слух, рідше візуально від них манеру гри, виконавські прийоми та репертуар: „В мене для музики во [показує на голову] голова робить. Слухом. Ти мені тико, хай, шо нибуть одозветься, мені тиком аби почути. Перву струну і всьо. Та вже я, а впосля сам пальцями начав мелодії вибирати” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне).

Музичне становлення майбутніх виконавців розпочиналося в 6–12-му віці (скрипалі). Вони вже вмів співати та вловлювати на слух мелодії. Почуті на весіллях чи забавах інструментальні твори проспівувалися ними, а потім підбиралися на інструменті. Такий метод навчання сприяв швидкому засвоєнню репертуару, розвитку музичної пам'яті та формував навички чистого інтонування.

Майже кожен з музикантів розпочинав навчання на старих інструментах, та коли батьки бачили прояви таланту, наполегливість і силу бажання, купували дитині новий. І з цього переломного моменту розпочинався процес наполегливого самостійного навчання.

Зі слів інформантів відомо, що процес навчання розпочинався з уміння правильно тримати інструмент, настроїти його, відтворювати прості мелодії. Тримання скрипки відігравало важливу роль не тільки у навчальному процесі, а і загалом у народному виконавстві, оскільки від нього залежала аплікатура та спосіб видобування звуку. Коли з'явилися перші скрипки (найближчі до класичного зразка), то їх шийка і гриф були значно коротші і ширші за сучасні, а тримали інструмент, опираючи його об ліве плече [7, с. 7] або груди. До сьогодні ця манера тримання інструменту збереглася майже у всіх народних скрипалів. Завдяки такій постановці, музикантам, котрі виконували партію другої скрипки, було зручніше використовувати нижні струни (басувати). Недолік такого тримання скрипки полягав у тому, що музикант не виходив за межі першої позиції. У цьому випадку, якби другою точкою опори ставала ліва рука, яка мусила знаходитися в нерухомому положенні для підтримки інструмента. (У сучасній постановці точкою опори є підборіддя, що повністю звільняє ліву руку для переходу в позиції). Тримаючи скрипку, музиканти притискали кисть лівої руки до шийки скрипки, внаслідок чого звуки, які гралися першим пальцем, іноді інтонувалися нечисто.

Невизначеною була і постановка руки на смичку. Зазвичай його тримали вище від колодки і при цьому великий палець знаходився не між волосом і тростю, а за тростю або під колодкою. Ще однією особливістю тримання смичка у поліських скрипалів є випрямлені пальці. Усі скрипалі здебільшого грали у верхній та середній частинах смичка.

Трифон Міндер, 1932 р. н., с. Яревище (фото автора)

Степан Сливка, 1952 р. н., с. Рокита (фото автора)

Окрім тримання інструмента, важливим умінням музикантів було навчитися його настроювати. Саме цей період був найскладніший для початкуючих скрипалів: „Тико шо мені...Саме основне, шо батько вмів настроїти скрипку. Ну. А я так вже сам собі і там вже опановував все як воно там. По-трошечки, по-трошечки...” (Записано 06.11.2016 від Якова Іллюка, 1932 р. н. у с. Синове); „...мені тико аби почути. Перву струну і всьо. Та вже я, а впосля сам пальцями начав мелодії вибирати” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне). Стрій західнополіської скрипки міг бути різним. Він визначався місцевими традиціями і був пов’язаний із строем гармошки або баяна, раніше дудки. У зв’язку з цим стрій інструмента переважно на півтона нижчий від звичайного академічного строю (тобто: $Fis - cis^1 - gis^1 - dis^2$), що деякою мірою впливало на тембр його звучання. Іноді інструмент настроювався нижче із-за його поганого стану і слабких струн. Однак, незалежно від висоти строю, скрипка завжди настроювалася чистими квінтами, починаючи зі струни „ля”, рідше з „мі”, але часто інтуїтивно. Струна „ре” (“пудбасок”) використовується дуже рідко (переважно для акомпанементу або гри з бурдоном), а „соль” майже не використовується.

Під час навчання основна роль учителя полягала в тому, щоб проілюструвати певну мелодію, яку учень-початківець повинен якнайточніше повторити. Швидкість точності відтворення в усних традиціях мала велике значення. Більшість з опитаних розказували, що могли заграти мелодію почувши її кілька разів: „Може з десять тако програвав, щоб вже було точно” (Записано 26.07.2017 від Степана Сливки, 1951 р. н. у с. Рокита), а деякі музиканти могли відтворити з першого разу: „...я тико почую якусь польку там чи якусь

мелодію, я її моментально запам'ятовував все і тогді приходив додом і починаю її там грати” (Записано 15.05.2008 від Василя Романчука, 1932 р. н. у с. Седлище). Пам'ять музикантів не підводила їх протягом усієї музичної діяльності, і навіть, сьогодні, коли скрипалі не мають можливості практикувати свої уміння, можуть відтворити твори, яких вони навчилися ще у дитинстві: „Це да, я запам'ятаю, я й зараз і по свій час я могу заграти цієї полькі, які він грав, той скрипач. То вже пройшло нема відома скіко разів, от. А я її запам'ятав. Років 50-60 тому назад була. Я її і до цього часу...” (Записано 15.05.2008 від Василя Романчука, 1932 р. н. у с. Седлище).

Були і такі музиканти, які дуже ревниво відносилися до свого репертуару і не дозволяли його переймати молодим, так як боялися конкуренції і неабияк проявляли гнів з приводу переймання їх майстерності іншими музикантами: „...Він [скрипаль] мене ше й за барабаника брав, бо я сільно вже як виб'ю в барабан, то типер з цими тарілками так ни виб'ють. І ото йому схотілося в тувалет, поотпускав струни, а той з Мокрого зо мною ...Ну хто заграє на скрипці? А я на свого напарника, того шо на баяні, кажу, дай-но мені першу ноту, першу струну. Він „бііі”. Я раз, раз, раз накрутив, другу то мені тіко першу найти. Я раз, раз – настроїв. Кажу, починай „Остру польку”, по триста шійсят оборотув. Дивиться на мене. Він же ни знав, [що я вмію грати]. Та як упikle! То, пробач, той [музикант] штани в руках приніс. Прийшов, як дав по скрипці, так всі струни і перелетіли” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне).

Початкові мелодії, які скрипалі переймали від досвідчених музикантів обов'язково мали бути добре відомими учням, щоб вони могли їх проспівати. Початковим твором для більшості опитаних був каркас російського танцю „Яблучко”: „Яблучко” – то саме леки, краков'як, потом „На реченьку” (Записано 08.07.2008 від Анатолія Кизицького, 1936 р. н. у с. Кримне.). Для народного скрипаля Якова Іллюка з села Синове таким твором був „Молодичник”.

Засвоївши першу свою мелодію, музиканти-початківці поступово поповнювали свій репертуар іншими народними танцями та піснями, переймаючи їх від інших виконавців. Вивчивши більшу частину творів свого регіону, вони могли вже вдаватися до варіаційності у виконанні.

Після розучування основної частини репертуару, в тому числі і обрядових творів, розпочинався завершальний етап становлення музиканта, а саме гра в капелі на танцювальних забавах, під час весільного й інших обрядів.

Отже, незважаючи на недостатню вивченість інструментальної музики Старовижівщини, в окремих селах цієї місцевості ще вдалося зафіксувати з пам'яті народних виконавців та реконструювати хід етнопедагогічного процесу і етапи становлення музикантів.

Джерела та література:

1. Мациевская В. Исполнительское искусство гуцульских скрипачей: Автореферат дис. ... кандидата искусствоведения. Санкт-Петербург, 2003. 24 с.
2. Олексюк О. Творчий портрет народного скрипаля Степана Сливки. *Народна музика Волині та Полісся*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до 35-річчя кафедри музичного фольклору та 200-річчя з дня народження Оскара Кольберга / Упоряд. Р. Дзвінка, Ю. Рибак. Рівне, 2014. С. 195–198.
3. Олексюк О. Традиційна інструментальна культура Старовижівщини (територія – органологія – виконавство – репертуар): дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр” / [наук. кер. – канд. мистецтвознавства В. Ярмола]. Рівне, 2018. 147 с.
4. Стеньшевський Я. Скрипка и игра на скрипке в польской народной традиции. *Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка* : сб. статей и материалы в 2 ч. Москва: Советский композитор, 1988. Ч. 2. С. 48–76.
5. Федун І. Бойківський скрипаль Кузьма Воробець у контексті етнічного середовища: Дипломна робота. Львів, 1996. 67 с.
6. Федун І. Вербальна поведінка музикантів традиційних інструментальних ансамблів Західного Полісся. *Етнокультура спадщина Полісся* / упор. В. Ковальчук. Рівне : Перспектива,

2004. Вип. V. С. 109–124.

7. Ямпольский И. Основы скрипичной аппликатуры. Москва: Государственное музыкальное издательство, 1955. Изд. III. 190 с.

8. Хай М. Українська інструментальна усної традиції. Київ–Дрогобич: Коло, 2011. 467с.

9. Яремко Б. Виховання музиканта в традиційному середовищі Південної Пінщини. *Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся*. Рівне, 2002. Вип. II. С. 95–96.

10. Ярмола В. Навчальний процес у становленні поліських музикантів-скрипалів. *Етномузика / упор. Ю. Рибак*. Львів, 2007. Число 3. С. 114–118.

11. Ярмола В. Скрипкова традиція Рівненсько-Волинського Полісся. Львів: Сполом, 2014. 234 с. іл., ноти.

12. Ярмола В. Скрипкова традиція Рівненсько-Волинського Полісся (середовище-інструмент-виконавець-репертуар): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства / науковий керівник Юрій Рибак. Львів, 2011. 162 с.

13. Bieńkowski A. Ostatni wiejscy muzykanci. Warszawa, 2001. 303 s.

14. Dahlig P. Ludowa praktyka muzyczna w komentarzach i opiniach wykonawców w Polsce. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1993. 309 s.

**Ростун Софія (сmt Стара Вижівка),
Коваль Юрій (сmt Стара Вижівка)**

ЛІКАРСЬКІ ТРАВИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У РОДИЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ СТАРОВИЖІВЧАН

У народній культурі населення Західного Полісся, в тому числі й Старовижівщини, фітотерапія залишається одним з основних видів лікування. Цьому сприяє багата на лікарські рослини природа краю. Надзвичайно різноманітним є видовий склад використання трав і сфера їхнього застосування.

Варто зауважити, що в етномедицині українського народу застосовується близько 450 видів рослин для лікування понад 200 захворювань. А в цілому арсенал лікарських трав, що використовуються в народній медицині багатьох країн світу, нараховує близько 10 тисяч видів.

Лікування травами традиційно було одним із основних напрямів народної лікарської терапії. Широке їх застосування спостерігаємо у родильній обрядовості, оскільки у кожній сім'ї стикалися з тими проблемами, які виникають після народження дитини та під час її годування.

Поява на світ нового члена сім'ї для усієї родини була радісною подією, для якої були характерні різноманітні магічні дії, що супроводжувалися вербальними формулами та використанням засобів народної медицини. Батьки прагнули, щоб їхні нащадки росли здоровими та щасливими. Однак до лікарів їх не возили, звертались до баб, лікували домашніми засобами, серед яких – лікарські трави. У кожному населеному пункті були люди, які добре розумілися на специфіці трав.

З лікувальною метою та у якості оберегів у родильній обрядовості старовижівчани використовували такі трави: ромашку, м'яту, череду, татарське зілля (аїр), звіробій, безсмертник, хвощ, деревій, подорожник та ряд інших.

Серед традиційних уявлень, пов'язаних із застосуванням лікарських трав у родильній обрядовості, було вірування про зв'язок вагітної жінки та ненародженої дитини. Так, щоб роди були благополучними, а дитина народилася здоровою, породілі у постіль клали калину, барвінок та м'яту. Дуже часто, коли жінка не могла швидко народити, її давали пити узвар із жита, коріння лепехи (інф. 4). Галина Коваль пригадує розповіді своєї матері про те, що коли породіля довго не могла «розродитися», то варили кропиву й давали пити такий настій, пояснювали це тим, що рослина має сечогінну дію (інф. 5). Як зазначає В. Борисенко, в окремих регіонах України з цією метою жінку навіть обкурювали свяченими травами [2, с. 123].

В період грудного вигодовування радили пити якнайбільше настою ромашки. Серед наших предків побутувало вірування, що ця трава походить із шкарлупи великодніх яєць. Старожилки казали, що вона послаблює прояви кольок у новонароджених, налагоджує травлення, заспокоює, нормалізує сон.

Варити молоду кропиву і потім вживати настій з неї рекомендували тому, що вона насичує організм вітамінами, допомагає відновити сили. А ще сільські знавці, до яких звертались породілі, запевняли, що ця рослина збільшує вироблення грудного молока, підвищує його поживні якості, допомагає зупинити післяпологову кровотечу.

У родильній обрядовості особливу увагу приділяли першій купелі дитини, бо, за народними переконаннями, вона мала велике значення у подальшій долі людини. За спостереженнями О. Мандебури-Ноги, купіль на Поліссі була пов'язана з використанням певної кількості «зіллів», яких додавали у воду. Максимальна їх кількість – дев'ять. Марія Білінська розповідає, що *«у купіль клали будь-яке зілля, свячене на Маковія, Трійцю, щоб дитина не боялася, щоб не здригалася, не лякалася, ніяких уроків щоб не було»* (інф. 2).

Здавня першу купіль виконувала баба-повитуха. Підготовку до цього дійства вона починала з молитви, примовлянь-побажань і на добре здоров'я, і на добру долю, і на довгий вік та всілякі успіхи. Насамперед, за свідченнями інформаторів, воду, у якій купали дитину, баба хрестила й промовляла молитву «Отче наш». Після цього у купіль додавали різні рослини або предмети, які мали магічну силу. Як правило, у купіль додавали ті трави, які добре впливали на здоров'я новонародженої дитини: череду, м'яту, ромашку, чистотіл та калину. Коли ж дитина народжувалася хворобливою, то баба-повитуха підбирала відповідні трави: *«Як дитя родиться слабе, то купають в польових квітках»* (інф. 2).

Загалом купіль для дитини на Старовижівщині, за свідченнями респондентів, характеризувалася багатством трав, які використовувались при цьому.

Старовижівчани розповідають, що для того, аби дитина мала добре здоров'я, в купіль клали рум'янку, гілочку любистку, а для того, щоб добре спала – м'яту, оскільки усім відомо, що ця рослина має заспокійливу дію. Моя бабуся розповідає, що *у купіль для дівчинки дуже часто додавали любисток, «щоб її хлопці любили», рум'янок, «щоб лице було чисте і рум'яне», а коли дівчатка підросли, то відваром цієї трави змивали голову, «щоб волосся росло довге і шовковисте»* (інф. 1). Цікаво, що в деяких регіонах України для купелі дівчат призначалася ванночка з березою, хлопчика – з дуба. Перших купали в півонії, любистку, щоб любили хлопці, других – у чорнобривцях, щоб був гарний [23].

Однією з найпопулярніших трав, яку додавали у купіль, був чистотіл. Зауважимо, що лікувальні властивості чистотілу були відомі ще в часи Київської русі при лікуванні шкірних хвороб. Моя бабуся Валентина Бернадська розповідає, що відвар з цієї трави додавали, коли в дитини були висипи та тілі. Прищі ще виводили за допомогою відвару череди (інф. 1). Як зазначає Віра Рижко, череда – *«сама главна трава, бо вона заспокоює нерви, лікує дитячий пириляк»* (інф. 7).

У старовижівчан майже завжди обов'язковим компонентом купелі був звіробій, адже старожили запевняють, що він може лікувати дуже багато хвороб. Недаремно українці кажуть: *«Як без борошна хліба не спечеш, так без звіробою зілля не звариш»* або *«Всяке зілля без звіробою, як страва без солі»*.

З лікувальною метою до купелі неспокійної дитини додавали ще й відвар маку, який зберігався в освяченій маківці. Інформатори розповідають: якщо дитина «шиється», тобто у неї сверблячка, знову ж таки вдавались до маку. А робили це ось яким чином: *«у ночви наливали гарячої води й насипали туди його насіння»* (інф. 5). Коли вода холонула до потрібної температури, у ній купали дитину звичним способом. По закінченні воду зливали, а мак висипали на полотно й розглядали: якщо він набрав вигляду шерсті, то це вказувало на причину неспокою дитини – баби-повитухи твердили, що породіля, коли ходила вагітна, біла ногою kota (інф. 8).

Цікаво, що народні медики не рекомендували використовувати валеріану, яка взагалі-то є одним із найефективніших заспокійливих засобів. Як вони переконували, рослинний засіб небезпечний для новонародженого. Через нього підвищується ризик алергічних реакцій,

запорів, дитина стає занадто млявою або, навпаки, перезбудженою. Протипоказаними для малят вважалися і рокитник, чистотіл, полин, пижмо, молочай.

Варто зазначити, що і під час купелі, і під час лікування багатьох хвороб, наші предки надавали перевагу сумішам лікарських рослин. Це пов'язано з переконаннями про те, що вони значно ефективніші, ніж одна рослина. При складанні таких сумішей перевага надавалася числам – три, сім або дев'ять, у будь-якому разі, число мало бути непарним. Скарожили казали: *«Бог любить Тройцю, то треба так і зілле брати, бо воно лучче помагає»* (інф. 3).

Як зазначають дослідники народної медицини, усі трави, які додавали у купіль, мають антимікробні, загальнозміцнюючі, тонізуючі, протизапальні, знеболюючі, дезінфікуючі тощо властивості (інф. 6). Це свідчить про знання поліщуків з традиційної народної медицини, активне використання широкого розмаїття лікарських рослин на практиці.

Вивчаючи народну медицину, дослідники неодмінно торкалися питання уявлення українців про причини виникнення хвороб. Більшість з них проводили умовну класифікацію. Так, Є. Шарко поділяв їх на два види. До першого він відносив хвороби, зумовлені природними чинниками, зокрема застуду. Другу групу становлять хвороби, які спричинені надприродними силами.

Загалом більшість дослідників поділяли хвороби на раціонально пояснювані (зовнішні, видимі) та на ірраціонально пояснювані (магічні). Лікуванням першого виду займається офіційна медицина, другої – народні лікарі. До першої групи, за спостереженнями І. Колодій, відносять ті хвороби, які мають різні симптоми. Натомість тоді, коли вони виникали раптово і не діагностувалися офіційною медициною, змушувало багатьох людей думати, що ці недуги від «поганого» ока чи думки або спеціально «наслані» людьми, які володіють знаннями з чорної магії. До таких відносять «вроки», «переляк», «ночниці».

На Старовижівщині на означення хвороби «з очей» найчастіше вживають термін «вроки», наукова назва – пристріт, який трактується як забобон про поганий вплив погляду деяких людей взагалі або за деяких обставин. Інформатори її пояснюють як хворобу, що виникає від «дурного ока», «поганого ока» (інф. 1).

Особливо вразливими до «вроків» були малі діти. Саме тому протягом віків склалися певні правила, за допомогою яких можна було позбутися цієї хвороби. Часто оберегами від неї виступали саме трави. Зокрема, з цією метою дітей купали у тих травах, які росли біля водойм (коріння лепехи). Дуже часто відповідне зілля клали й в колиску новонародженому, оскільки вірили, що воно має надзвичайну силу та здатне відвернути вроки. Щоб заспокоїти новонародженого, допомогти йому заснути, біля нього ложили мати-й мачуху.

Щоб вберегти дитину від «поганого ока», дуже часто у нас використовували часник, адже старожили вірили у його апотропеїчні властивості. Зокрема, Галина Чех розповідає, що її маленька внучка дуже піддається впливу «лихого ока», тому завжди у візочку є часник, щоб відлякувати від дитини «погані думки» (інф. 8). У Старій Вижівці маленький зубочок часнику ложили дитині у карман. Дослідники лікарських трав М. Носаль та І. Носаль у книзі «Лікарські рослини та способи їх застосування в народі» зазначають, що «фітонциди часнику вбивають мікроби, серед них – бактерії тифу, холерні вібріони, дифтеридну паличку, затримують ріст туберкульозної палички», що свідчить про його надзвичайні властивості. У народних віруваннях старовижівчан побутує думка про те, що часник здатний забезпечити здоров'я людині.

Цікавий звичай використання часнику побутує до сьогодні у селі Поліське. У цьому населеному пункті на Святвечір на стіл у чотирьох місцях кладуть зубочок часнику, щоб «усі, хто за столом, цілий рік були здорові» (інф. 6).

За допомогою лікарських трав у народі справлялися й з «ляком» – хворобою, яка виникає внаслідок того, що людина когось або чогось злякається. «Од переляку» дітей купали у відварі лепехи або череди» (інф. 8). Галина Коваль розповідає, що позбутися переляку можна було й у такий спосіб: треба заварити траву вересу й цим настоєм обмивати дитину. Води для цього треба небагато, бо її бажано вилити на те місце, де дитина отримала переляк (інф. 7).

У народних лікарів були свої еліксири й для тих дітей, які погано або повільно росли, не набирали ваги. У Смолярах від такої недуги лікували наступним чином: дерев'яні ночви, у

яких купали дитину, наповнювали сіном і заливали відваром з листків м'яти, чебрецю та квітів конюшини й накривали великим рядном, щоб вистигло до потрібної температури й після цього у такому настої купали хвору дитину. Як запевняють інформатори, якщо таку процедуру проводили кілька разів, то дитина краще розвивалась, набирала вагу й ставала спокійнішою (інф. 1).

Окрім застосування трав у лікуванні «магічних» хвороб, безперечно великою популярністю вони користувалися й при лікуванні «видимих» недугів. До таких відносимо зубний біль, болі в животі, застуду, загноєння очей.

Наприклад, зубний біль лікували відваром з полину та коріння татарського зілля (аїру). При болях у животі пили відвар із звіробою, мати-мачухи та золототисячника. При сильному кашлі радять вживати відвар із чебрецю, мати-мачухи й суниці.

Для зміцнення росту волосся старожили рекомендують полоскати його відваром ромашки з кропивою, тоді «*коси будуть блистіти й переливатися*» (інф. 1). З цією метою волосся також можна мити деревієм та лепехою.

Болі в животі, зокрема кишкові кольки часто лікували, додаючи у ванни для купання шишки хмелю. Для різних шкірних захворювань помічними називали відвари з волошки.

Настоем з ромашки маленьким дітям промивали очки, коли «*вони закипали*» (інф. 4), тобто виділявся гній унаслідок запалення, капали в носик під час нежиті і просто вмивали личко новонароджених малят, щоб шкіра була ніжною.

Маленькі діти дуже часто хворіли. Від застуди (дитина кашляє, або болить горло, має нежить) дуже помічним, за свідченнями інформаторів, був ісландський мох. З цієї рослини варили настій, проціджували і давали пити у невеликих кількостях. Як запевняє Галина Коваль, саме такі ліки допомагали в дитинстві її онукам. Також від кашлю часто використовували липовий цвіт, листки суниці та малини.

Інформатори розповідають, що коли в матері, яка годує дитину, несподівано пропадало молоко, зарадити цій біді теж могли лікарські трави. Як розповідає моя бабуся, щоб виправити це становище готували відвари трав, зокрема, материнки та деревію, оскільки ці трави мали протизапальну та заспокійливу дію.

Отже, лікарські трави мали широке застосування в рідильній обрядовості наших предків. У лікарських рослинах, які добре впливали на здоров'я, купали новонароджену дитину. Травами лікували чимало дитячих хвороб, вони були своєрідними оберегами у житті кожної родини.

Список інформаторів

1. Бернацька Лідія Вікторівна, 1956 р.н., смт Стара Виживка
2. Білінська Марія Корнилівна, 1946 р. н., смт Стара Виживка
3. Глова Тамара Петрівна, 1958 р. н., с. Смоляри
4. Деркач Ніна Улянівна, 1937 р. н., с. Секунь
5. Коваль Галина Корнилівна, 1956 р. н., смт Стара Виживка
6. Павловська Ганна Іванівна, 1951 р. н., уродженка с. Нова Виживка
7. Рижко Віра Миколаївна, 1937 р. н., смт Стара Виживка
8. Чех Галина Федорівна, 1962 р. н., с. Смоляри

Джерела та література

1. Болтарович З. Народна медицина українців. К.: Наукова думка, 1990. 247 с.
2. Борисенко В. Обряди життєвого циклу людини. К., 1997. 310 с.
3. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. К., 2000. С. 101–117.
4. Вар'ян Н. Дитина у звичаях Свиднику. *Науковий збірник Музею української культури в Свиднику*. 1976. Т. 8. С. 215–231
5. Вархол Н. Народні методи профілактики та лікування дитячих захворювань. *Науковий збірник Державного Музею українсько-руської культури у Свиднику*. 1995. Т. 20. С. 239–258.
6. Гайдай М. Про «зільніцький» обряд і сполучені з ним пісні. *Етнографічний вісник*. URL : <https://esu.com.ua/article-28197>

7. Гайова Є. Дитина в традиційних звичаях і віруваннях українців Закарпаття. URL : <http://pyrohiv.com.ua/ua/articles/read/126/ditina-v-traditsijnih-zvichajah-iviruvannjah-ukrajintsiv-zakarpatja>.
8. Гвоздевич С. Родильна обрядовість поліщуків. Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 1999. С. 185–190.
9. Грушевський Марко. Дитина в звичаях і віруваннях. К., 2001. 96 с.
10. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини / [зібрав М. Грушевський ; обробив З. Кузеля]. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Л., 1906. Т. 8. 220 с.
11. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини / [зібрав М. Грушевський ; обробив З. Кузеля]. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Л., 1907. Т. 9. 144 с.
12. Давидюк В. Зоряна вода: Таємниці поліських знахарів. Луцьк, Надстир'я, 1993. 75 с.
13. Дмитренко А. Збирання трав і архаїчні елементи світогляду поліщуків. *Етнічна історія народів Європи*: Зб. наук. пр. К., 2001. Вип. 11. С. 14–19;
14. Колодюк І. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст): Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 147 с. URL :<https://www.ovruch.info/iryna-kolodyuk-narodna-medycyna-u-tradytsijnij-kulturi-ukrajintsiv-tsentralnoho-polissya>
15. Кондратович О. Народини, або Дарована Богом свіча: родильні звичаї Західного Полісся. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004, 132 с.
16. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та деяких недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. URL : http://eprints.zu.edu.ua/19726/1/zvychai_v_Zabriddi_1920.pdf
17. Мандебура-Нога О. Народини: вірування, звичаї, обряди поліщуків. URL : <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2002/13/articles/10.pdf>
18. Небесна З. Звичаї при народженні дитини на Бойківщині. Динаміка змін в обрядовості ХХ–ХХІ століть. *Народна творчість та етнологія*. 2010. № 6. С. 40–46.
19. Носаль М. Носаль І. лікарські рослини і способи їх застосування в народі. URL : <https://archive.org/details/nosal2/page/n323/mode/2up>
20. Серебряннікова Н. І. Обрядові аспекти народної лікувальної практики слов'янського населення Південно-Західної України: Автореф. дис. канд. іст. наук. К., 2004.
21. Супруненко В. Народини: Витоки нації (символи, вірування, звичаї та побут українців). Запоріжжя, 1993. 167 с.
22. Підцерковна Я. Дитяча медицина поліщуків (за матеріалами експедиції у селах Дубровицького району). *Західне Полісся: історія та культура*. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 30–річчю Сарненського історико-етнографічного музею. Сарни, 2004, С. 58–62.
23. Шкарбан А. Матеріали з народної медицини Житомирського Полісся. *Полісся України*: Матеріали історико-етнографічного дослідження. Львів, 1999. С. 211–223.

Дмитренко Алла (м. Луцьк)

РОДИНА АБРАМОВИЧІВ ІЗ СЕЛА МИЗОВЕ СТАРОВИЖІВСЬКОЇ ГРОМАДИ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

«З любов'ю до України і народу» – так можна охарактеризувати життя і справи братів Абрамовичів, уродженців села Мизове Старовижівської громади. Не кожному селу пощастило мати таких земляків, які провадили активну громадську, наукову, педагогічну діяльність, при тому, що більшість з них були священнослужителями. Кожен по-своєму «клав цеглини» у фундамент Української державності. Але їх імена добре відомі в різних регіонах України і за її межами.

Моє зацікавлення Абрамовичами розпочалося давно, але з імені одного брата – Петра, який був членом секції етнографії Товариства дослідників Волині у Житомирі. Однак, до того, як у фондах бібліотеки Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології імені М. Рильського, побачила працю П. Абрамовича «Етнографічні записи» [9–10; 29], на жаль, не знала, що він ще й волинянин. Згодом, завдяки інформації А. Дублянського, стало зрозуміло, що й священник-патріот Анастасій Абрамович, який служив у моєму рідному Світязі теж з тієї ж родини.

Добре, що про Абрамовичів знають і в рідному селі – про це турбуються вчителі Мизівського ліцею, краєзнавці, громада. 2019 року на місцевому кладовищі встановили та освятили хрест і плиту родині Абрамовичів. Адже саме на сільському кладовищі знайшли спочинок багато представників славетної родини [31, с. 8; 42]. Та й сам Мизівський ліцей мав би з честю носити ім'я Абрамовичів. Саме Абрамовичів!!!, а не тільки найбільш відомого з братів – Никанора Абрамовича. Тут має бути кімната-музей Абрамовичів, звідки б діти могли б дізнаватися про славетних земляків. Або ж зробити окремі класи, присвячені найвідомішим братам Абрамовичам – класи Никанора, Петра, Анастасія та інших членів родини, де можна розмістити інформацію про тих, хто є прикладом патріотизму і жертвності. У селі доречно одну з вулиць назвати іменем Абрамовичів. Можливо саме ту, де була садиба родини. На мапі села мають бути імена славних Патріотів України, українського народу, шанувальників рідного українського слова. Якщо зважити, що Абрамовичі жили в час входження українських земель до росії, потім до Польщі, що аж ніяк не сприяло українізації, однак вони наполегливо відстоювали українську мову і українську культуру.

Хоч більшості читачів Абрамовичі є доволі відомими, особливо один з них – митрополит Никанор Абрамович. А найстарший з братів Абрамовичів – Петро, ще й опублікував частину польових матеріалів, зібраних у с. Мизов, як він писав, нарікаючи на російську назву станції «Мызово», що «так чомусь її колись названо». До слова, первісна назва села – Низове, про що, як наголошує А. Дублянський, свідчить напис на чаші з Мизівської церкви, яка зберігалась у Никанора [11, с. 3]. Етнографічні матеріали про село і околиці, зібрані Петром Абрамовичем в «Мізові» у 1912–1913 рр., містять цікаву інформацію про етнокультурні особливості мешканців [29].

Спочатку кілька слів про родину Абрамовичів, долі якої, у тій чи іншій мірі, торкаються більшість дослідників. Першим, звісно, був А. Дублянський, який, до слова, відіграв значну роль у становленні Волинського музею у Луцьку, працював у цьому музейному закладі, завідуючи історико-мистецьким відділом, і видав спогади про його «старовину». 1951 року у м. Мюнхені архієпископ Никанор висвятив Дуюлянського в сан священника. Отже, «тернистий шлях» митрополита Никанора Дублянському був відомим, звідси й інтерес до цієї постаті і його родини [11].

Як наголошує А. Дублянський, Абрамовичі (Бурчаки-Абрамовичі) були давнім шляхетським родом, що походив з Литви і «давно» (коли?) переселився на Холмщину, Волинь і Київщину і вже тут українізувався [11, с. 4]. Однак цю тезу заперечує дослідник історії

Церкви В. Рожко, який, на основі архівних матеріалів, наголошує, що Абрамовичі – давня священицька родина, має витоки з XVIII ст. і походить з Острожчини. Але ні батько, ні дід Абрамовичів не були священиками, а лише псаломщиками (дияконами). Батько Никандр не зміг скінчити Київську духовну семінарію і не став священиком «через перешкоди канонічного характеру» (тому, що одружився). 1869 року він переїхав у с. Седлище, а 1880 року переведений до церкви с. Мизова, де прослужив до смерті у 1903 році. Тут Никандр ще й вчителював у місцевій школі [3, с. 15; 11, с. 3–4; 33, с. 249–250].

У родині Никандра Абрамовича було семеро дітей, найстаршим з яких був Петро, народжений 1881 року, після якого народилися: Семен (1883), Анастасій (1885), Никанор (1887), Павло (1894), Федір (1893) і єдина сестра Анна (1896). Майже всі діти отримали не тільки середню, а й вищу освіту. Доля їх склалася по-різному, але всі вони були глибоко віруючими і національно-свідомими особистостями. Відомо, що в Никандра Абрамовича була українська бібліотека, про що повідомляє А. Дублянський. Будучи дяком і сільським вчителем, Никандр читав ці книги ще й селянам [11, с. 4].

Батькам вдалося виховати дітей патріотами зі стійкою життєвою позицією. Такі люди завжди були неугодні більшовицькому режиму, тому, за підрахунками митрополита Никанора, від рук більшовиків з найближчої родини загинуло дев'ять осіб, а з усієї близької і далекої родини – 28 осіб [11, с. 5]. Це жахливе, але все ж підтвердження тих життєвих принципів і моральних норм, яких дотримувалися в родині.

А. Дублянський стверджує (думаємо, що на основі відомостей, отриманих від Никанора), що першим, ще в 1918 році, від рук більшовиків в Бессарабії загинув брат Федір, на той час студент Харківського ветеринарного інституту. Тоді ж, не витримавши тяжкої звістки, в Житомирі померла мати Олена [11, с. 4–5; 32, с. 250]. І. Шух повідомляє, що 1918 року загинув не Федір, а Семен [42], що, все-таки, не відповідає дійсності. Це підтверджує і В. Рожко, відзначаючи навчання Семена в семінарії, яку закінчив у віці 22 роки (1904), повернення додому в Мизове і працю (з 2 лютого 1905 року) доглядачем за поведінкою учнів у Милецькому духовному училищі в Мацейові. Після цього, як наголошує дослідник, сліди Семена Абрамовича губляться. В жодних документах він не значиться. Ймовірною датою смерті Семена Абрамовича В. Рожко вважає 1918 рік [32, с. 235–236, 246]. Чому саме 1918 рік, автор не обґрунтовує. Жодним словом не згадує Семена і А. Дублянський. Можна припустити, що він загинув у роки Першої світової війни, коли у приміщенні училища квартирувалися австро-угорські війська. Вже з 1919 року у приміщенні Милецького духовного училища розмістились черниці католицького ордену Непорочного зачаття Діви Марії, які влаштували тут не тільки монастир, а й притулок, школу, учительську семінарію.

Добре відомим є ім'я Анастасія Абрамовича. Насамперед тому, що він був не тільки священиком – в останні роки служив настоятелем церкви села Світязь, а й проводив активну громадську роботу, викладав «Закон Божий» у Світязькій школі, був автором двох книг, в одній з яких узагальнений досвід священицької праці (Про катехізацію і законовчительство в сучасних умовах», 1936–1937 рр.), в іншій – педагогічний досвід («Методика Закону Божого», 1938 р.) [12; 32, с. 238–242, 245]. Доля Анастасія Абрамовича склалась трагічно. Він загинув у грудні 1943 року, будучи настоятелем церкви села Світязь. Але, якщо діяльність Анастасія є доволі відомою, то інформацію про завершення земного життя дослідники подають по-різному. Енциклопедія просто фіксує факт мученицької смерті священика разом з родиною (дружиною і сином Олексієм), який вбили і вкинули у колодязь [1]. Т. Борщевич, покликаючись на два джерела, подає дві точки зору на смерть Анастасія: 1) з родиною розправились партизани (спогади священика Віталія Сагадайківського, опубліковані в Торонто 1977 року), або ж поляки («Мартирологія українських церков», Торонто, 1987) [3, с. 15]. В. Кметь, у дослідженні про «Методику Закону Божого», об'єднавши інформацію з двох вищеназваних джерел, повідомляє, що з родиною священика розправились польські «партизани» [12]. У повідомленні І. Шуха мовиться вже про енкаведистів, дослівно: «Анастас... у грудні 1943 року замордований разом з матушкою Олімпіадою і сином-студентом у Світязі енкаведистами» [42]. Таку ж інформацію знаходимо й у праці В. Рожка, який стверджує, що Абрамовичі були закатовані «московсько-більшовицькою бандою», «енкаведистськими катами». При цьому зазначає, що в архівних документах значиться дата 14

червня 1945 року [32, с. 245–246; 33, с. 267]. Тут знову стикаємося з певною неоднозначністю. Якщо брати дату 1945 рік, то участь у смерті родин Анастасія Абрамовича енкаведистів цілком обґрунтована, адже саме на цей час припадає діяльність так званих «стрибків» (як називають їх люди). Якщо ж відштовхуватись від більш поширеної дати – 1943 рік, то більш ймовірно, що це зробили польські «партизани». Звісно, енкаведисти дуже багато наробили лиха, але приписувати їм те, чого вони не могли зробити, недоречно, адже загопи ястребків почали формуватися вже після війни.

Доля Петра Абрамовича стала відомою лише в останні роки, у зв'язку з формуванням Національного банку репресованих. До цього було відомо, що Петро Никандрович – громадський діяч, етнограф, педагог, перший ректор Волинського інституту народної освіти у Житомирі, у 1931 році, рятуючись від переслідувань, переїздить..., але куди? – до Харкова, Сум чи Луганська [30, с. 82; 31, с. 25; 34, с. 138]. Подальша доля Петра Абрамовича була невідомою. В. Надольська (2015 р.) уточнює інформацію про долю вченого, який не 1931, а 1930 року виїхав не до Харкова, а до Сум, де викладав українську мову в Інституті соціалістичного виховання; з 1935 року працював у Ніжинському педагогічному інституті; 1937 року знову повернувся до Сум [28, с. 152], де працював на посаді старшого викладача Сумського педагогічного інституту, що стало відомо із сайту «Національний банк репресованих». Арештований 20 червня 1944 року. 30 грудня 1944 року Військовим трибуналом військ НКВС Сумської області засуджений на 15 років каторжних робіт за ст.ст. 54–1 «а», 54–10 ч.2, 54–11 КК УСРР [2]. Отже, Петру Абрамовичу інкримінували «контрреволюційну діяльність» (54–1а), «антирадянську пропаганду і агітацію» (54–10) «всяку участь у контрреволюційній організації» (54–11). Подальша доля Петра Никандровича, тобто де і коли завершилось його земне життя, невідома, як і долі тисяч інших політв'язнів. Немає жодних даних і про його родинний стан – чи був одружений? Чи мав дітей? Отож, Петро не був жертвою терору 1937 року, як думали раніше [32, с. 235; 42].

Стійку національну, проукраїнську позицію мали усі Абрамовичі, недаремно ж так наполегливо їх переслідувала і польська, і більшовицька влада. Коротеньку інформацію маємо і ще про одного брата – Павла Никандровича. Як повідомляє В. Борщевич, з 1921 по 1935 рр. Павло Абрамович служив псаломщиком у селах Пулемець (тепер – Шацька ТГ), Малий Житин (тепер – Шпанівська ТГ Рівненського району) і Охлопів (тепер – Горохівська ТГ) [3, с. 18]. Потім був псаломщиком у церкві містечка Нова Вишва, звідки, як пише В. Рожко, родом його дружина [32, с. 247]. 1937 року, саме в роки служіння ц Нововижівському храмі, під час архієпископської візитації туди завітав митрополит Олексій (Громадський), якого супроводжував протоірей Михайло Тучемський. Саме останній залишив такий спомин про місцевого псаломщика: «Треба відмітити особливий труд по організації тут церковного хору псаломщика Павла Абрамовича. Чудові голоси, сила виконання та уміння диригувати заслуговують уваги» [35, с. 25].

Окрім церковної служби, Павло Абрамович проводив, якби ми тепер сказали б, цілеспрямоване національно-патріотичне виховання сільських мешканців, особливо молоді. У донесенні слідчого відділу повітової комендатури волинському воєводському уряду від 16 травня 1939 року значилося, що псаломщик із містечка Нова Вишва «впровадив українську мову в богослужіннях, створив український хор, організовував вистави, тематика яких базувалась на подіях з історії України», а «10 березня 1939 року, після панахиди по Т. Г. Шевченкові, хор під керівництвом П. Абрамовича заспівав гімн “Ще не вмерла Україна”» [3, с. 19]. Земний шлях Павла Абрамовича звершився в ніч з 26 на 27 травня 1945 року, коли він був закатований енкаведистами, одягнутими у форму УПА [32, с. 247–248].

Коротеньку інформацію маємо про єдину доньку Никандра Абрамовича – Анну Абрамович, в заміжжі – Лопухович. Вона вийшла заміж у с. Четвертня (тепер – Маневицька ТГ) за місцевого священика. За роки війни «її життєвий слід зник, а відшукати відомості про нього не вдалося» [32, с. 250; 42].

Якщо говорити про членів родини Абрамовичів в історіографії, то найбільш дослідженим на сьогодні є постать Никанора Абрамовича. Це обумовлено тим, що йому вдалось виїхати на Захід і тим самим зберегти життя і продовжити служіння Богу й Україні. Першим, про що вже говорилося, було дослідження А. Дублянського, видане в Лондоні ще за

життя митрополита (1962) і приурочене «до 20-ліття його архипастирського служіння [11]. Окрім численних джерел, при написанні праці використані статті і спогади Никанора. В Україні, звісно ж, ім'я митрополита Никанора залишалось невідомим. Першим, хто провів значну роботу по вивченню життя і Служіння Никанора Абрамовича був В. Рожко, який, окрім статей, видав окрему працю, написану на широкій джерельній базі – матеріалах архівів Волинської, Рівненської і Тернопільської областей, періодичних виданнях початку ХХ ст., спогадах мешканців села Мизове, записаних М. Шаясюком [32]. Значну роботу по вивченню родини Абрамовичів, у т. ч. Никанора Абрамовича, в основі якої – спогади мешканців Мизового, провів краєзнавець М. Шаясюк. До прикладу, автор говорить про те, що з 1934 року, завдяки Никанору, у церкві правили українською мовою; наводить цікавий факт про те, що під час вистави «Назар Стодоля» у місцевому будинку «Просвіти», вчителі Никанор Абрамович і Микола Міщук «грали на гітарі і співали». А ще, пише, що відправляючись в Європу Никанор взяв із собою череп Ярослава Мудрого [36–40]. Відомо, що краєзнавець видав книгу про с. Мизове («Мій зов», 2016), де, думаємо, також є відомості про Абрамовичів, але в обласній бібліотеці вона відсутня. Н. Кравчук акцентувала увагу на ролі Никанора Абрамовича в українізації церкви [20], а Ю. Ліщук – у збереженні Зимнівського монастиря [23]. Про митрополита Никанора писали Н. Войтюк [5], О. Дем'янюк [8].

Достатньо висвітлена в науковій літературі різнобічна діяльність Петра Абрамовича. З волинських авторів (тут Волинь – область) про нього писали В. Надольська, В. Рожко, А. Дмитренко [9–10; 29; 32, с. 234–235]. Абсолютно більша частина досліджень належить житомир'янам, адже саме з Житомиром пов'язана активна громадська, наукова, педагогічна робота Петра Никандровича і його участь в музейному будівництві. Одним з перших до висвітлення діяльності Петра і Никанора Абрамовичів в Житомирі звернувся тоді очільник Житомирського відділення товариства краєзнавців М. Костриця, який розглянув їхню співпрацю з Товариством дослідників Волині та узагальнив діяльність Петра і Никанора Никандровичів для енциклопедичних видань [13–19]. Завідувачка відділу етнографії Житомирського краєзнавчого музею Л. Гарбузова проаналізувала внесок Петра Абрамовича у вивчення народної культури і становлення етнографічного музейництва Житомирщини [6–7]. Інші дослідники висвітлювали життєвий шлях Петра Никандровича [34]; його педагогічну, наукову і громадську діяльність [24; 25; 26–27]. Ім'я Петра Абрамовича часто згадується в контексті висвітлення інших проблем, до прикладу, його роль у заснуванні в Житомирі учительського інституту [41]. Окремі відомості про інших членів родини Абрамовичів подають В. Борщевич [3], В. Рожко [32–33], В. Кметь [12], І. Шух [42 і праця в музеї] та ін.

Проведений аналіз засвідчує значний інтерес дослідників до родин Абрамовичів. При цьому слід зазначити, що на Волині найбільш відомим є ім'я Никанора Абрамовича. На Житомирщині, де пройшла основна частина життя Петра Абрамовича, його діяльність є предметом дослідження багатьох авторів. Часто звертаються і до діяльності Никанора Абрамовича в житомирський період. Варто відзначити, що імена Петра і Никанора Абрамовичів згадуються при вивченні ряду тем в підручнику «Історія рідного краю» (Житомирщини) [22]. А питання про Петра Абрамовича включене навіть до тестових завдань з туристичного краєзнавства: «Український громадсько-освітній діяч (1881–1931), педагог, краєзнавець, філолог та етнограф, перший ректор Волинського інституту народної освіти..., член Товариства дослідників Волині» [21]. То й волинянам слід замислити над актуалізацією родини Абрамовичів, адже вона заслужила пошанування – саме заслужила, за своє СЛУЖІННЯ народові. Ми маємо наповнити свою історію і культуру насамперед іменами особистостей, що народилися, зросли і залишили вагомий слід на нашій землі. Адже нам є ким пишатися! Тільки так позбавимося від чужого, перестанемо вихвалити чуже і почнемо пишатися своїм. А Абрамовичі того варті!

Джерела та література:

1. Абрамович Анастасій Никандрович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрамович_Анастасій_Никандрович_Біографія.
2. Абрамович Петро Никандрович. *Національний банк репресованих*. URL: <http://www.reabit.org.ua/nbr/?ID=79923>.
3. Борщевич В. Т. Волинський пом'яник. Рівне: б. в, 2004. 406 с.

4. Вища педагогічна освіта України: історія, сьогодення, перспективи розвитку. Житомирська область: Енциклопедія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 492 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/13785/1/Vyscha_osvita_Zhytomyr.pdf.
5. Войтюк Н. Поборники українського православ'я на Волині (Никанор Абрамович, Арсен Річинський, Афанасій Робітницький). *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Християнство в історії і культурі Володимир-Волинського та Волині*: наук. зб. Луцьк, 2013. С. 17–31.
6. Гарбузова Л. Г. Петро Никандрович Абрамович – дослідник народної культури краю, історіограф міста Житомира. *Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє*: Наук. зб. Т. 1. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. С. 218–224.
7. Гарбузова Л. Г. Становлення та розвиток етнографічного відділу Житомирського краєзнавчого музею. *Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. № 1. Житомир, 1997. С. 50–67. URL: http://library.zu.edu.ua/vz/1/st_59_67.pdf.
8. Дем'янюк О. Й. Абрамович (Бурчак-Абрамович) Никанор Никандрович (1883–1969). *Волинь в Українській революції: доба Української Центральної ради*: монографія. Луцьк, 2018. С. 219–220.
9. Дмитренко А. Петро Абрамович та його праця «Етнографічні записи»: 100 років з часу збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Народна культура і музеї*: Наук. зб. Вип. 44. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. С. 299–300.
10. Дмитренко А. Петро, Никанор і Анастасій Абрамовичі і с. Мизове Старовижівського району. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сераховичі та Старовижівщина в історії України, Волині та Полісся*: Наук. зб. Вип. 21. Луцьк, 2006. С. 159–165.
11. Дублянський А. Тернистим шляхом: Життя митрополита Ніканора Абрамовича: До 20-ліття архипастирського служіння: 1942–1962. Лондон, 1962. 82 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/religiya/16517-dublyanskiy-a-ternistim-shlyahom-zhittya-mitropolita-nikanora-abramovicha/>.
12. Кметь В. Методика православної педагогіки протоієрея Анастасія Абрамовича. *Єпархіальний Вісник Дрогобицько-Самбірської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату*. Дрогобич, 2007. № 10 (46), жовтень. С. 20–38. URL: https://risu.ua/pravoslavna-pedagogika-protouereya-anastasiya-abramovicha_n80843/amp.
13. Костриця М. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті. Житомир: М.А.К, 2001. 360 с., іл.
14. Костриця М. Церковний і просвітницький діяч. *Реабілітовані історією. Житомирська область*. Кн. 2. Житомир, 2008. С. 79–80. URL: www.reabit.org.ua/files/store/Zhitom.2.pdf.
15. Костриця М. Краєзнавчо-просвітницька діяльність Никанора і Петра. *Волинський музей: історія і сучасність*: Наук. зб. Вип. 3. Луцьк, 2004. С. 197–198.
16. Костриця М. Перший ректор Волинського ІНО. *Реабілітовані історією. Житомирська область*. Кн. 2. С. 81–83. URL: www.reabit.org.ua/files/store/Zhitom.2.pdf.
17. Костриця М. Ю. Абрамович Никанор Никандрович. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 1. Київ, 2001. С. 39. URL: <https://esu.com.ua/article-42228>.
18. Костриця М. Ю. Абрамович Петро Никандрович. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 1. Київ, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-42229>.
19. Костриця М. Ю. Роль Товариства дослідників Волині у розвитку культурно-національного руху на початку ХХ ст. *Краєзнавство*. 2003. № 1–4. С. 66–69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5789/10-Kostritsa.pdf?sequence=1>.
20. Кравчук Н. Щоб українзувати православ'я на Волині, відмовився від парафії у Парижі. *Високий Замок*. 2018. 15/21 лют. С. 8.
21. Кругляк М. Тестові завдання з навчальної дисципліни «Туристичне краєзнавство». Житомир, 2022. 11 с. URL: <http://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=155397&forceview=1>.

22. Лавринович М. І, Махорін Г. Л. Історія рідного краю: навч. посібн. Для 10 класу СЗШ. Житомир, 2008. 57 с. URL: www.reabit.org.ua/files/store/Zhitom.2.pdf.
23. Ліщук Ю. Никанор Абрамович і Зимнівська обитель. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Володимир-Волинський в історії України і Волині*: наук. зб. Вип. 32. Луцьк: Пульс, 2009. С. 98–103. URL: <http://volodymyrmuseum.com/istorychni/25-nykanor-abramovych-i-zymnivska-obytel>.
24. Лугай М. Є. На чолі Житомирського педагогічного. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2001. № 8. С. 3–10. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/722/>.
25. Мацелюк Волинь у наукових дослідженнях Петра Абрамовича. *Гуржіївські історичні читання*: Зб. наук. п. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2013. Вип. 6. С. 118–121. URL: <https://biblioteka.cdu.edu.ua/bulleten/guchi/gichi6.pdf>.
26. Міщук С. Петро Никандрович Абрамович – дослідник і бібліограф рукописів та стародруків. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Наук.-практ. зб. Київ, 2008. № 2 (44). С. 158–162. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2008_2.pdf.
27. Міщук С. Петро Никандрович Абрамович – педагог, учений та громадський діяч *Волинські історичні записки*: Зб. наук. пр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. Т. 2. С. 224–228. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4877/1/Mis4ook_2.pdf
28. Надольська В. Петро Никандрович Абрамович – дослідник і громадський діяч. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина та її населені пункти в історії України та Волині*. Наук. зб. Вип. 70. Луцьк, 2021. С. 151–153. URL: <https://nsku.org.ua/>.
29. Петро Абрамович. Етнографічні записи: Західня Волинь. Село .Мізов і околиці. 1912–1913 рр. Ч. 1-а. Б. м., б. р. / підг. до друку А. Дмитренко. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Народна культура і музеї*: Наук. зб. Вип. 44. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. С. 300–332.
30. Реабілітовані історією. Житомирська область. Кн. 2. Житомир: Полісся, 2008. 796 с. URL: <http://www.reabit.org.ua/files/store/Zhitom.2.pdf>.
31. Реабілітовані історією. Житомирська область. Кн. 5. Житомир: Полісся, 2011. 768 с. URL: www.reabit.org.ua/files/store/Zhitom.5.pdf.
32. Рожко В. Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. 316 с.
33. Рожко В. Нове наукове бачення постаті високопреосвященного Никанора Абрамовича (27.07.1887–20/21.03.1969), ієрарха УАПЦ другого Відродження 1941–1944 рр. та на еміграції. *Труди Київської духовної академії*. 2018. № 18. С. 247–270.
34. Романчук К. Життєвий шлях Петра Абрамовича. *Волинські історичні записки*. Т. 6. Житомир, 2011. С. 133–138. URL: http://eprints.zu.edu.ua/5311/1/6_15.pdf.
35. Тучемський М. По глухих закутках Волинського Полісся: Проповіді. Дорожні нотатки. Луцьк: Надстир'я, 2007. 162 с.
36. Шаясюк М. Мизове у роки Великої вітчизняної війни. *Сільські новини*. 2013. 5 січ. С. 7.
37. Шаясюк М. Село Мизово в період німецької окупації та великої вітчизняної війни 1941–1944. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії* : наук. зб. Луцьк, 2015. С. 373–390. URL: <https://nsku.org.ua/>.
38. Шаясюк М. Справжній образ Ярослава Мудрого можна відтворити завдяки нашим землякам із Мизового. *Сільські новини*. 2020. 30 трав. С. 6.
39. Шаясюк М. Вічна пам'ять про мудрих вчителів. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії* : наук. зб. Луцьк, 2015. С. 175–179. URL: <https://nsku.org.ua/>.
40. Шаясюк М. З дитинства ріс віруючою людиною. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії* : наук. зб. Луцьк, 2015. С. 179–181. URL: <https://nsku.org.ua/>.

41. Швидак О., Мішук С., Шевчук А. Житомирський державний університет імені Івана Франка: історія заснування. *Волинські історичні записки*. Зб. наук. пр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т. 1. С. 226–230. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4847/1/Shvidak_Mis4ook_Shev4ook_1.pdf.

42. Шух І. У Мизовому на могилі протоієрея Павла Абрамовича встановили та освятили хрест і плиту його родині. *Сільські новини*. 2019. 27 квіт. С. 5.

Зек Богдан (м. Луцьк)

СТОРИНКИ ДО ЖИТТЄПISY САМІЙЛА ПІДГІРСЬКОГО (1888–1944): РЕПРЕСІЇ ВЛАДИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Життєписи української інтелігенції міжвоєнного періоду все ще лишаються недостатньо вивченими науковцями, а для суспільства є переважно невідомими взагалі. Розв'язання вказаної проблеми дозволить належним чином прослідкувати особливості становлення державних інституцій періоду Української революції, їх подальше перебування в еміграції, роботу науково-освітніх та культурних організацій першої половини ХХ ст., еволюцію української громадсько-політичної думки того часу.

Політика асиміляції і відкритих репресій тих країн, у складі яких перебували українські землі деструктивно впливала на все, що було пов'язане з поняттям національної ідентичності. Відтак здобуття освіти, престижна професія чи державна посада лишались недосяжною мрією. Тому українська інтелігенція того часу, в оцінці суспільства, де-юре і де-факто належала до елітарного прошарку, але цей факт водночас становив небезпеку бути репресованим. У свою чергу через терор влади, війни, вимушену еміграцію, прослідкувати життєписи українських еліт є не завжди можливим. Серед плеяди українських діячів того часу варто звернути увагу на постать Самійла Максимовича Підгірського. З огляду на його місце в історичних процесах епохи, він безумовно претендує на ґрунтовну монографію, однак сьогодні його постаті присвячені чи не дві наукові публікації, авторами яких стали О. Дарованець [6], М. Кучерепа [14], а також краєзнавчі розвідки М. Вільчинського [3] і Г. Сарапіна [21]. В інших роботах Підгірський, як український громадсько-політичний діяч, розглядався лише дотично, в контексті інших досліджуваних тем. Відтак метою нашої роботи є доповнити наявні праці, розкрити реалії в яких приймав рішення діяч, його мотиви при цьому.

Герой нашої статті народився 29 вересня (старий стиль) 1888 р. у Ковелі [25, с. 83]. Про родину, а також період становлення його особистості відомо небагато. Батько мав маєток у с. Любитів, що поряд із особистими здібностями дало змогу С. Підгірському восени 1914 р. закінчити юридичний факультет Петербурзького університету. Під час навчання він також прослухав курс порівняльного мовознавства та російської історії. На той час йшла Перша світова війна, пошуки роботи в провінції ймовірно були безуспішними, а після окупації Західної Волині австро-німецькими військами у 1915 р. змусили Підгірського евакуюватись до Києва. Деякий час він також працював інструктором кредитної каси Волинського губерньського земства у Житомирі [8, арк. 9]. З огляду на подальшу біографію діяча варто вважати, що його рішення залишитись на території України, а не, скажімо, у столиці імперії – Петербурзі стало свідомим вибором інтелектуала, який розумів власну ідентичність. Пояснення цього варто шукати, не лише в родинному оточенні, але й періоді навчання, однак вказані сторінки його життя також лишаються невідомими.

Підгірський як український історичний діяч постає перед нами вже після того, як 7 квітня 1917 р. він був обраний до складу Української Центральної Ради від Волині як член Української партії соціалістів-федералістів [25, с. 83]. Очевидно, він активно цікавився політикою ще до початку революції. Тому вказаний аспект потребує окремого вивчення.

Підгірський активно долучився до розбудови Української держави. На шпальтах періодичних видань того часу він згадується не лише як правник, політик і посадовець, але й як кооператор [26, с. 1]. З огляду на хорошу освіту та наполегливу роботу, 6 листопада 1917 р. товариш генерального секретаря внутрішніх справ Микола Красовський призначив помічника

присяжного адвоката Підгірського Овручським повітовим комісаром [29, с. 4]. На цій посаді очевидно він перебував короткий період часу, адже маємо відомості про те, що з січня 1918 р. Підгірський значиться суддею Київського апеляційного суду, згодом головою Волинської земської управи у Житомирі, де відновлює роботу товариства «Просвіта» і разом із священником Никанором Абрамовичем засновує Українське Братство Святого Спаса [3].

Обіймаючи посади, Підгірський розумів важливість українського друкованого слова серед домінуючої кількості російськомовних видань. Він не лише був дописувачем, але й долучався до організації видань самих часописів. Станом на 1918 р. його прізвище ми зустрічаємо посеред авторського колективу двотижневика «Українська Республіка» [28, с. 4]. У 1919 р. разом із Костянтином Черкавським та уже згадуваним Н. Абрамовичем він редагує перші українські часописи «Громадянин», «Волинська газета», з 1920 р. – «Громаду» та «Наше життя» [3].

Восени 1919 р. голова Волинської губерніальної народної управи Підгірський перебував у Старокостянтинові, де 5 жовтня виступив на мітингу з промовою «Етапи боротьби української демократії за національно-політичне визволення рідного краю» [23, с. 32]. Там же 8 жовтня під його головуванням відбулась нарада у справі постачання армії продовольством, одягом і взуттям [22, с. 26].

Після припинення активної фази боротьби за державність на початку 1920 р. Підгірський повернувся до Ковеля [8, арк. 9], але від своїх поглядів не відмовився. З грудня 1921 р. по 1927 р. він працював помічником адвоката Луцького окружного суду та активно займався політикою. Перед українцями стояли не лише нові реалії продовження боротьби за державу, але й нові виклики часу і обставин, у яких вони опинилися, будучи поділеними одночасно між кількома державами.

Активність у політичному житті дали змогу Підгірському у 1922 р. пройти до Сейму. Ставши депутатом він також проявив не лише свої здібності, але й завзяття. Відтак 22 березня 1923 р. його обирають головою Української Парламентської Репрезентації [14, с. 615–616]. Зайнявши статус у суспільстві, він не зупинився на досягнутому, а навпаки активніше поринув у вир політичного життя, маючи переконання, що в такий спосіб йому вдасться зробити якомога більше для української справи легальними методами роботи. Напевне тому 21 квітня 1924 р. постала Українська Партія Національної Роботи (УПНР), її головою став С. Підгірський, а секретарем та ідеологом – Дмитро Донцов. Партія виступала за «Україну для українців», розбудову національного життя власними силами, безкомпромісно-негативне ставлення до Польщі, СРСР та комунізму. Її друкованим органом став двотижневик «Заграда». УПНР постала під егідою нелегальної УВО, добре законспірованим членом якої був очевидно і С. Підгірський. У такий спосіб організація планувала отримати офіційні механізми для подальшої боротьби за українську державність [6, с. 185–186].

Варто зазначити, що з ідеологом українського націоналізму Д. Донцовим Підгірського пов'язували не лише переконання, але й родинні стосунки. Його дружина Олександра (Леся) з дому Бачинських була сестрою дружини Донцова Марії. Родина Підгірських також приятелювала з відомими представниками української інтелігенції того часу, зокрема Оленою і Михайлом Телігами, Євгеном Маланюком, Ростислав-Романом Єндиком [3].

У польському парламенті Підгірський вибудовував загальнонаціональну стратегію майбутнього України та відстоював права своїх співвітчизників. Про це свідчать численні депутатські запити стосовно захисту майнових інтересів селян. Зокрема, він гостро протестував проти передачі державі церковної землі парафіян с. Кримно Ковельського повіту [25, с. 84].

Активна проукраїнська робота Підгірського непокоїла польську владу. Будучи членом польського парламенту йому доводилось захищати свою честь і гідність перед державними службовцями. Так, у жовтні 1925 р. в Луцьку мав відбутися суд за позовом С. Підгірського проти волинського воєводи Олександра Дембського через наклеп. Під час зустрічі однієї з польських делегацій, останній стверджував, що Підгірський чорносотенець, який у період Російської імперії належав до монархічної партії «Союз русского народа» [18, с. 1].

Поряд з політикою разом з дружиною Олександрою Підгірський намагався всіляко розвивати і культурне життя. Його обирають головою Ковельської повітової «Просвіти», яка

станом на 15 жовтня 1927 р. нараховувала 102 філії і мала 3 443 члени [24, с. 121–122]. В розвитку української культури польська влада також вбачала загрозу для себе, тому після призначення волинським воєводою Генрика Юзевського, її діяльність була заборонена [14, с. 618].

Складовою частиною життєпису Підгірського цього часу стала боротьба за права, яких не мали українці в Польщі. У цьому відношенні варто погодитися із судженнями історика Ярослава Грицака: «Про політику міжвоєнної Польщі кажуть, що вона була гіршою за злочин – вона була дурістю. Замість того, щоб наблизити до себе українців і завоювати їхню лояльність, особливо на фоні того, що переживали їхні земляки в 1930-х роках у Радянській Україні, вона віддаляла їх» [5, с. 257]. Тому з огляду на стійку позицію Підгірського від наклепів польська влада перейшла до відкритої боротьби з ним. Заборонялись зустрічі з виборцями (так звані посольські віча), де волиняни мали змогу передати свої скарги депутату. Вказані дії очевидно не дуже налякали Підгірського. Відтак у листопаді 1927 р. у готельному номері у Варшаві, де він проживав, була знайдена валіза з комуністичними листівками. Його арештовують, засуджують до двох років позбавлення волі, але апеляційний суд у Варшаві 30 квітня 1930 р. скасував дане рішення [25, с. 84].

Попри це, Підгірський продовжує займатись політикою, але скасування результатів виборів до парламенту [2, с. 5; 11, с. 2; 16, с. 1], постійний тиск з боку влади і розбіжності в українських політичних колах ймовірно дають зрозуміти, що в майбутній боротьбі за державність відіграватиме значну роль ОУН, членом якої він стає. З огляду на дотримання суворої конспірації, поки що не відомо за яких обставин і коли власне Підгірський вступив до ОУН, але факт його керівної ролі в організації, принаймні на Ковельщині, переконливо доводять джерела [7, арк. 30–31]. За дослідженням О. Дарованця, починаючи від 1934 р. у документах польської поліції є багато згадок про те, що С. Підгірський очолює ОУН у Ковельському повіті і є одним із провідних націоналістичних діячів Волині та Полісся. У його будинку відбувались зустрічі керівного складу ОУН Ковельського повіту. Згідно свідчень сучасників подій, 24 квітня 1934 р. Підгірський наказав членам ОУН із с. Шайно розпочати акції, спрямовані на посилення українського націоналізму серед суспільства, зокрема організувати ходу на «Козацькі могили», що були насипані членами ОУН в селі. Варто додати, що у 1935–1936 рр. польська поліція звітувала про 50–75 виявлених членів та симпатиків ОУН у Ковельському повіті [6, с. 186–188]. У підготовленій монографії суспільно-політичним відділом Волинського воєводського управління зазначено, що вся націоналістична робота зосереджена в руках С. Підгірського і його сина Максима [14, с. 618]. У звіті Ковельського повітового староства від 12 січня 1937 р. зазначається, що «Союз Українок», який на той час очолювала дружина Підгірського, «єдина з чинних українських організацій націоналістичного характеру» [6, с. 189].

Завершивши депутатську каденцію поряд з розбудовою підпілля, упродовж 1927–1939рр. С. Підгірський вів власну адвокатську практику у Ковелі [8, арк. 9 зв.]. Таким чином, він продовжив справу захисту українців уже не з трибуни парламенту, а у судовій залі. Він часто виступав адвокатом у процесах над учасниками ОУН. Це була невдячна справа, адже звинувачені були фактичними ворогами польської держави. Втім, у такий спосіб він міг легально допомогти однодумцям, а подекуди навіть тим, хто виконував його ж накази. Зокрема, 4–5 листопада 1932 р. С. Підгірський разом із послом Степаном Біляком на судовому процесі в Луцьку захищав вісьмох юнаків 19–23 років звинувачуваних у приналежності до УВО і ОУН, а саме: Юрія Косача, Володимира Макаревича, Григорія Лісневича, Ярослава Онишкевича, Павла Вітрика, Зиновія і Сергія Сомчинських, Ілька Куніца. Завдяки професійній роботі обох адвокатів юнаки були звільнені у залі суду після 14 місяців слідства [1, с. 3–4]. Власне, згадуваний член ОУН П. Вітрик отримував нелегальну оунівську літературу не де інше, як у будинку С. Підгірського від його дочки Нани або ж рук самого ідеолога українського націоналізму Д. Донцова, який приїздив до Ковеля зі Львова [7, арк. 41–42].

Попри можливі ідейні розбіжності Підгірський ставав на захист і членів КПЗУ. Так, ще у 1927 р. разом з іншим волинським послом Василем Мохнюком в Луцьку він допомагав оборонятись любомльським євреям Кагану Лейбі, Рубінштейну і Татсу, яких звинувачували у приналежності до КПЗУ. Для прикладу, 19–25 квітня 1931 р. на виїзній сесії в Ковелі

окружним судом в Луцьку розглядалась справа «Повіткому КПЗУ в Любомлі», де на лаві підсудних опинилось 36 обвинувачених: 32 українці і 4 євреї. Разом із Підгірським підсудних захищав адвокат Фелікс Ярош [9, с. 571–572].

Суди за участю екс-посла польського парламенту були відомими, подекуди мали резонансний характер і висвітлювалися на шпальтах тогочасних газет. Так, 17 грудня 1932 р. у володимирському суді Підгірський виступив у ролі адвоката Арсена Річинського, який звернувся з позовом проти Євгена Комаревича через наклеп, адже останній, під час одного із своїх публічних виступів звинуватив Річинського у тому, що він отримав 30 тис. злотих за зруйнування Православної Церкви. Підгірський і Річинський суд виграли. Автор статті у львівській газеті «Діло», який підписався як «К.», наступним чином відгукнувся про Підгірського на суді: «Численно зібраному громадянству особливо подобалася остання промова адвоката Підгірського в обороні чести ідейних борців за українську церкву» [13, с. 6].

10 березня 1934 р. під час судового процесу в Кременці Підгірський був одним із адвокатів, який виступив на захист екс-посла Бориса Козубського, студента Аркадія Трачука, сестер Єфросинії і Клавдії Недвецьких та учениці Тамари Комаревич, яких звинувачували у тому, що своїми вигуками на підтримку засуджених українців вони вихваляли злочин державної зради [12, с. 7].

6–7 квітня 1936 р. на суді в Луцьку Підгірський був одним з адвокатів, який захищав Євгена Шульгу, Тимофія Терпіля, Ігора Корнелюка, Лідію Кушнірук і Зінаїду Бахову, які звинувачувались у приналежності до ОУН. Підсудних покарали двома роками позбавлення волі, але у зв'язку з амністією звільнили [17, с. 4]. Наступного місяця Підгірський захищав Севастіяна Конюха із с. Седмярки (нині Сьомаки Луцького р-ну), який звинувачувався у приналежності до КПЗУ та поширенні комуністичних листівок. Підсудний був звільнений у залі суду [10, с. 7].

27–28 і 30 квітня 1937 р. в Луцькому окружному суді Підгірський був одним з адвокатів, який захищав 44-х обвинувачених у приналежності до УНАКОРУ та ОУН. Інший відомий український адвокат Степан Шухевич згадував, що Підгірський був адвокатом на Луцькому процесі «42-х», який відбувався з 17 по 30 серпня 1937 р., також Рівненському процесі 22–26 травня 1939 р. (процес «22-х»), коли до різних термінів ув'язнення засудили майже весь провідний актив ОУН [6, с. 186].

Із початком Другої світової війни і приєднанням Волині до УРСР, Підгірський потрапив під пильне око на цей раз уже радянських спецслужб. У жовтні 1939 р. його арештували, але завдяки клопотанню депутатів Народних Зборів Західної України Олександра Луцкевича та Івана Тишка звільнили [25, с. 84]. Господарство у селі батька – Любитові було націоналізоване [8, арк. 20]. Напевне у зв'язку із пошуком засобів до існування Підгірський влаштувався викладачем української мови в гімназії, але пропрацював недовго. У березні 1940 р. його прийняли до радянської адвокатури, та й то ймовірно через те, що не встигли вивчити біографію. Відтак у серпні 1940 р. Волинською обласною адвокатською консультацією було підняте питання про його подальше перебування на роботі. Він був звільнений через соціальне походження, яке було «неспівзвучне з радянською адвокатурою» [8, арк. 9 зв.].

Станом на вересень 1940 р., (а можливо й раніше), радянські карально-репресивні органи мали дані про те, що Підгірський є керівником ОУН на Ковельщині. Відтак планували його арешт [8, арк. 39–39 зв.]. Ймовірно саме це стало причиною його переїзду до с. Заланів Рогатинського р-ну Станіславської обл. (нині Івано-Франківська обл.), де він вчителював до початку німецько-радянської війни [8, арк. 9 зв.].

Згідно з дослідженням уже згаданого О. Дарованця у 1940 р. Підгірський міг обіймати посаду заступника провідника Волинської обласної ексекутиви ОУН в окремій мережі, що безпосередньо підпорядковувалась А. Мельникові (до того Є. Коновальцеві) [6, с. 188]. Відтак його арешт становив загрозу усій мережі підпілля, тому виїзд у Станіславську обл. міг бути як власною ініціативою Підгірського, так і позицією керівництва ОУН.

З початком німецько-радянської війни територією України рухалися похідні групи ОУН, які разом із місцевим активом, що пережив радянські репресії, брали участь у формуванні органів місцевої адміністрації. Ймовірно, у зв'язку з цим Підгірський повертається до Ковеля. З огляду на його роль у розгортанні українського визвольного руху

та беззаперечний авторитет у другій половині серпня 1941 р., він обіймає посаду голови Ковельської районної управи [8, арк. 10; 15, с. 201] та входить до складу Української ради довір'я на Волині, перше засідання якої планувалось на 31 серпня 1941 р. у Рівному [27, с. 4]. Певний час родина проживала у Ковелі за адресою вул. Парканна, 8 [8, арк. 12].

Пізніше під час слідства, Підгірський стверджував, що на посаду голови управи його призначив німецький комендант Ковеля Арс. Однак за показами свідків це зробив один з членів ОУН, який прибув до міста. Ймовірно, німецький комендант лише погодив запропоновану йому кандидатуру. На той час Ковельська районна управа складалась із дорожнього, ветеринарного, агрономічного та відділів охорони здоров'я і народної освіти [8, арк. 14–15]. Дружина Підгірського очолювала Український допомоговий комітет, який діяв при управі. Варто нагадати, що в Ковелі, окрім районної, діяла ще міська управа, першим головою якої став Микола Пирогов [8, арк. 27 зв.].

Співпрацю голови управи Підгірського з ОУН підтверджували свідки, які давали покази радянським силовикам уже після війни. Так, за їх словами у Ковелі на вул. Королеви Бони знаходився комітет ОУН в якому перебував Підгірський, а в самому місті були розклеєні листівки ОУН, привезені зі Львова [8, арк. 18 зв.]. За їх словами у місті активно діяли як представники ОУН(б), так і ОУН(м), але до якої течії належав Підгірський уточнити не могли [8, арк. 28]. До оунівського активу вони відносили й дружину Підгірського [8, арк. 17], стверджували, що члени їхньої родини купували зброю [8, арк. 26]. Опосередковано це доводить документ із кримінальної справи Підгірського «Поквиткування на нагана» від 15 жовтня за підписом повстанця Чер... (далі нерозбірливо)¹ наступного змісту: «Забрано у Березовського Кузьми нагана котрий йому був непотрібний» [8, арк. 38].

На посаді голови управи Підгірський пробув недовго. Його причетність до ОУН очевидно була встановлена нацистськими спецслужбами. У середині вересня 1941 р. його з дружиною арештувало гестапо [8, арк. 14]. Арешти пройшли і в міській управі, під них потрапив у тому числі посадник Ковеля М. Пирогов [15, с. 203]. Подружжя Підгірських етапували до Луцька, а звідти вантажним автомобілем до краківської в'язниці Монтелюпіх, де вони перебували під арештом до січня 1942 р. За цей час, за словами Підгірського, його викликали на допит лише один раз, у тому числі для встановлення даних про приналежність до ОУН.

Ймовірно, саме завдяки досвіду багаторічної конспірації нацистські карально-репресивні органи так і не змогли зібрати достатню доказову базу проти подружжя. Підгірських звільнили і вони повернулись до Ковеля. Ув'язнення підірвало здоров'я 54-річного Самійла. Він тривалий час лікувався, а серпні 1942 р. був призначений шліхтером (суддею) у Маціївському р-ні (згодом Турійський) [8, арк. 10–13 зв.]. Із листопада 1942 р. по липень 1943 р. Підгірський розглянув 16 цивільних справ. У штаті суду працював також секретар і діловод [8, арк. 15].

Варто зазначити, що в системі нацистського окупаційного режиму функціонували німецькі й місцеві українські мирові та кримінальні суди. Мировий суддя (шліхтер) розглядав цивільні справи, а кримінальні стали компетенцією шефенів. Однак через нестачу кваліфікованих кадрів, які могли б обійняти усі вакантні посади, на території райхскомісаріату постали об'єднані суди – так звані «камери шефенів-шліхтерів». Як результат, спеціалізація судів скасовувалася, а комбіновані «камери шефенів-шліхтерів» розглядали як цивільні, так і кримінальні справи [4, с. 69].

Відтак не дивно, що на своєму пізнішому допиті Підгірський стверджував, що розглядом кримінальних справ не займався [8, арк. 15]. Це опосередковано підтверджують оголошення на шпальтах газети «Ковельські вісті» за 1943 р. про те, що мировий суддя Підгірський вів справи, пов'язані із розлученнями [19, с. 4; 20, с. 4].

На посаді судді Підгірський працював до липня 1943 р., коли німці вбили всю його родину: дружину і дочку з чоловіком. Після цього він повернувся у Любитів [8, арк. 10–10 зв.].

¹Ймовірно Черняк Мойсей Максимович («Чепіга») 1925 р. н., урод. с. Дубове Ковельського р-ну, станичний ОУН. Вбитий 25.04.1944 р. радянськими партизанами біля с. Облапи Ковельського р-ну

Детальніші обставини гибелі членів родини, на жаль, невідомі. За свідченнями очевидців, дружина Підгірського була арештована гебітскомісаром Каснером і його заступником [8, арк. 20 зв.]. Репресії з боку влади очевидно були пов'язані із місцем та участю у визвольному русі.

Підгірський продовжував співпрацювати з ОУН. Як доказ, він був одним із кандидатів у члени Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Однак, за словами її президента Кирила Осмака, з невідомих причин на збір не прибув [6, с. 190]. На той час (УГВР створена 15 липня 1944 р.) на території Волинської області велись радянсько-німецькі бої, а Підгірський вже був арештований контррозвідкою «СМЕРШ» 175-ої стрілецької дивізії 47-ої армії 1-го Білоруського фронту 10 квітня 1944 р. [8, арк. 8]. За іншими даними, це сталося ще 2 квітня у Любитові. Його утримували у відкритій ямі викопаній на подвір'ї селянської хати, звідки по декілька разів на добу виводили на допити [25, с. 84]. Це все і без того погіршило стан його здоров'я.

Попри те, що тривали бойові дії і значна територія Волині перебувала під німецькою окупацією, радянська влада виділяла значні ресурси на боротьбу з так званими «ворогами народу». Підгірський став особливо цінною знахідкою для радянських спецслужб, які прагнули його використати у максимальній мірі. Відтак з метою проведення подальших слідчих дій 12 травня 1944 р. його етапують із луцької в'язниці № 1 УНКВС у Волинській обл. до київської в'язниці № 1 НКВС УРСР.

На допитах Підгірський неохоче розповідав слідчим деталі із свого життя. Як досвідчений адвокат і підпільник із стажем він чудово розумів, що все сказане ним буде використане проти нього. Він приховував факти із своєї біографії, що стосувались його участі в Українській революції 1917–1921 рр. Стверджував, що восени 1914 р. закінчив юридичний факультет Петербурзького університету, працював інструктором кредитної каси Волинського губернського земства. Згодом від 1921 р. до 1927 р. був помічником адвоката в Луцькому окружному суді, у 1922 р. став депутатом польського парламенту і пробув у ньому до 1927 р. Пізніше, у 1927–1939 рр. мав власну канцелярію у Ковелі. Підгірський розповів про викладання у гімназії і досвід роботи у радянській адвокатурі, а також про те, що був головою управи і суддею. Заявляв, що членом ОУН ніколи не був, але про існування організації знав. Із учасників підпілля не назвав жодного прізвища [8, арк. 9–11]. У подібних ситуаціях члени ОУН, аби не зашкодити організації і принаймні демонстративно показати свою лояльність до слідства, називали імена своїх загиблих побратимів або ж тих, хто розконспірувався і був уже давно відомим силовикам. Для збору беззаперечних доказів антирадянської діяльності Підгірського очевидно просто забракло часу. Радянські силовики швидше за все застосовували усі методи впливу, які разом із нестерпними умовами остаточно підірвали здоров'я арештанта. Підгірський опинився у в'язничній лікарні, де й помер о 20 год. 5 серпня 1944 р. Згідно медичного висновку, причиною смерті стала тяжка форма дизентерії і серцева недостатність. Начальник київської в'язниці дав дозвіл на поховання тіла [8, арк. 35–36].

Попри роль С. Підгірського його постать все ще маловивчена. Відносно нещодавно дослідникам вдалось виявити кримінальну справу історичного діяча та встановити точну дату смерті. Якщо про Підгірського як українського адвоката розповідає періодика того часу, то про Підгірського як одного з керівників українського визвольного руху відомостей не лише мало, але й уже наявні потребують уточнень. Складається враження, що за лаштунками відомих сторінок біографії Підгірського перебуває ще одне невідоме життя, яке було визначальним у прийнятті ним важливих рішень. Дослідники недостатньо розкрили і місце родини Підгірських у тогочасних суспільно-політичних процесах. Невідомими лишаються й обставини їх трагічної гибелі. Відтак окреслене коло питань потребує свого подальшого вирішення.

Самійло Підгірський [3].

« у т в е р ж а ю »
Начальник УНКВД по Житомирской Обл.
Старший лейтенант Госбезопасности
(ПРУБИНСКИЙ)
1940 г.

81
ПОСТАНОВЛЕНИЕ.
Гор.Житомир, 1940г., ноября "18" дня.

Я, Зам. Начальника Отделения 3 Отдела УТВ
УНКВД по Житомирской области - Младший Лейтенант
Госбезопасности БОЙЧЕНКО, рассмотрев следственное
дело № 19318 по обвинению КУПРИЙЧУКА И.И., БАЛАКА
Ф.Т. и ЛИСНЕВИЧА Григория Федосеевича - по ст.ст.
54-8, 54-10 и 54-11 УК УССР, -

Н А Ш Е Л:

3 отделом УТВ УНКВД по Житомирской области были арестованы и привлечены к ответственности члены организации украинских националистов "ОУН" - КУПРИЙЧУК Игнат Иванович, БАЛАКА Федот Терентьевич и ЛИСНЕВИЧ Григорий Федосеевич.

В процессе следствия установлено, что ЛИСНЕВИЧ Григорий Федосеевич, проживая в Ковельском районе Волынской области, состоял членом организации украинских националистов и по ОУН'овской работе имел связи с видными ОУН'овцами: КРИГЕР, ПОДГОРСКИЙ и друг., которые в настоящее время проживают в гор. Ковеле и согласно распоряжения Наркома Внутренних Дел УССР - Комиссара Государственной безопасности 3 ранга тов. СЕРОВА - подлежат аресту по месту их жительства Волынским УНКВД.

Для полного изобличения преступной деятельности ЛИСНЕВИЧА и друг., согласно постановления 3 отдела УТВ УНКВД от 8.X.1940г. материалы в отношении ЛИСНЕВИЧА выделены в отдельное следственное производство с направлением таковых вместе с арестованным в распоряжение УНКВД по Волынской области.

На основании изложенного -

ПОСТАНОВИЛ:

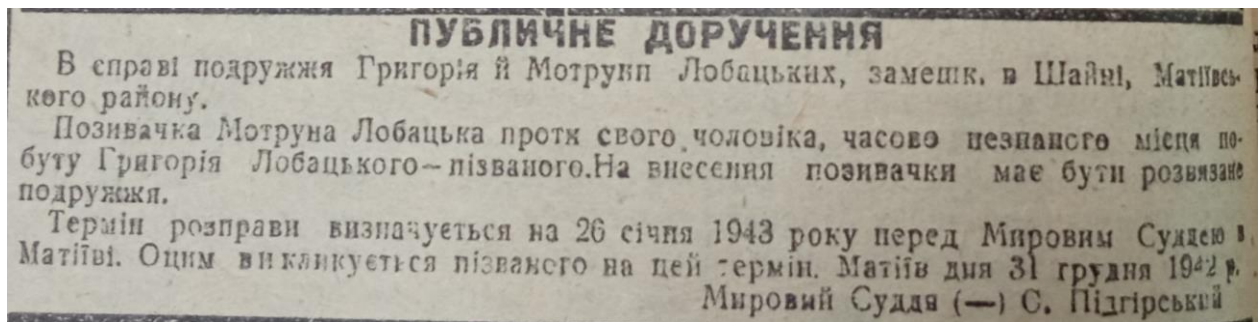
Согласно распоряжения Наркома Внутренних Дел УССР Комиссара Госбезопасности 3 ранга т. СЕРОВА от 14/XI-1940г. № 4227/сн. - обвин. ЛИСНЕВИЧА Григория Федосеевича, содержащегося под стражей в тюрьме гор. Житомира - н а п р а в и т ь спецконвоем в распоряжение УНКВД по Волынской области.

Копию настоящего постановления направить в 1 Спецотдел УТВ УНКВД по Житомирской области - для исполнения.

Зам. Начальника Отдел. 3 Отдела (Бойченко)
Мл. Лейтенант Госбезопасности

СОГЛАСЕН: Начальник 3 Отдела УТВ УНКВД (Родионов)
Лейтенант Госбезопасности

Документ НКВС від 18 листопада 1940 р. про потребу розшуку і арешту С. Підгірського [7, арк. 81].

Оголошення про розгляд справи суддею С. Підгірським 31 грудня 1942 р. [19, с. 4].

Джерела та література:

1. Великий політичний процес на Волині. *Діло*. 1932. 11 листопада. С. 3–4.
2. Вислід виборів до сойму. *Діло*. 1930. 16 липня. С. 5.
3. Вільчинський П. Адвокат з Волині – борець за самостійну Україну. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/02/11/160918/>
4. Гончаренко О. М., Куницький М. П., Лисенко О. Є. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони» 1941–1944 рр. К.: Ін-т історії НАН України, 2014. 151 с.
5. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2022. 416 с.
6. Дарованець О. Самійло Підгірський – кандидат у члени Української Головної Визвольної Ради. *Український визвольний рух: наук. зб. Збірник 5*. Львів, 2005. С. 183–191.
7. Державний архів Волинської області, ф. 4666. Управління Комітету державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів УРСР по Волинській області, м. Луцьк Волинської області, оп. 2, спр. 1025. Слідча справа на арештованого Лісневич Григорія Федосійовича. Почато: 10 червня 1940 р. Закінчено: 18 листопада 1964 р., 149 арк.
8. Державний архів Волинської області, ф. 4666. Управління Комітету державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів УРСР по Волинській області, м. Луцьк Волинської області, оп. 2, спр. 2002. Слідча справа на арештованого Подгорського Самуїла Максимовича. Почато: 15 квітня 1944 р. Закінчено: 16 серпня 1944 р., 39 арк.
9. Дзей М. Доля Василя Мохнюка. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Волинська область. Кн. 1*. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. С. 567–574.
10. Зі судової салі. За приналежність до КПЗУ. *Діло*. 1936. 9 червня. С. 7.
11. Знов уневажені вибори! Цим разом у Ковлі і Свенцянах. *Діло*. 1930. 16 квітня. С. 2.
12. З судової салі. Б. посол Борис Козубський перед Кремянецьким судом. *Діло*. 1934. 17 березня. С. 7.
13. З судової салі. Відгук боротьби за українізацію церкви на Волині. *Діло*. 1932. 13 січня. С. 6.
14. Кучерепа М. Посол українського народу. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Волинська область. Кн. 1*. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. С. 615–620.
15. Літопис УПА. Т. 5. Волинь і Полісся. Німецька окупація. Кн. 3: Спомини учасників з англійським резюме. Торонто: Літопис УПА, 1984. 310 с.
16. Овочі неробства. Побіда комуністів у ковельських виборах 15 липня 1930 р. *Діло*. 1930. 17 липня. С. 1.
17. Присуд у політичному процесі в Луцьку. *Діло*. 1936. 10 квітня. С. 4.
18. П – ський О. Воевода і посол. *Діло*. 1925. 14 жовтня. С. 1.
19. Публичне доручення. *Ковельські вісті*. 1943. 14 січня. С. 4.
20. Публичні доручення. *Ковельські вісті*. 1943. 11 березня. С. 4.
21. Сарапін Г. Незламний борець за Самостійну Соборну Українську Державу. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельщина в українській та європейській історії: Наук. зб.: Вип. 65*. Ковель: ТОВ «Ковельська міська друкарня», 2018. С. 291–295.
22. Sprawozdania gubernialnego komisarza від 9 жовтня 1919 р. *Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Sprawozdania gubernialnych starost*

і комісарів (1918–1920) / Упорядкував Валентин Кавунник. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2017. С. 24–27.

23. Справоздання губерніяльного комісара від 10 жовтня 1919 р. *Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Справоздання губерніяльних старост і комісарів (1918–1920) / Упорядкував Валентин Кавунник. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2017. С. 27–33.*

24. Сушук О. Діяльність осередків товариства "Просвіта" в селах Грабове та Сереховичі Ковельського повіту на Волині (20–30-ті рр. ХХ ст.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. 2016. № 3. С. 120–126.*

25. Сушук О. П. Доля волинських адвокатів на початку Другої світової війни (за матеріалами архівно-кримінальних справ). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки. Луцьк, 2016. Вип. № 13 (338). С. 80–86.*

26. Українська Партія Соціалістів-Федералістів. *Нова Рада. 1917. 9 листопада. С. 1.*

27. Українська Рада Довір'я на Волині. *Волинь. 1941. 1 вересня. С. 4.*

28. «Українська Республіка». *Нова Рада. 1918. 11 січня. С. 4.*

29. Хроніка. *Робітнича газета. 1917. 11 листопада. С. 4.*

**Карпук Майя (с. Буцинь),
Дричик Антон (с. Буцинь)**

ІСТОРІЯ СЕЛА БУЦИНЬ У СКЛАДІ П РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Волинь – неповторний куточок української землі. Частиною Волинського Полісся є наше село Буцинь (Дод. А).

Перша писемна згадка про поселення датується 1531 р. Тоді воно належало князям Сангушкам [4]. В різні історичні епохи село входило до складу Речі Посполитої, Російської імперії.

За Ризьким договором 1921 року західні повіти Волині – Володимир-Волинський, Дубнівський, Кременецький, Луцький, Острозький, Ровенський та Ковельський були приєднані до Польщі.

1 березня 1921 р. вони були реорганізовані у Волинське воєводство з центром у Луцьку [2].

Нова влада розмістила у сусідньому селі Седлище волосне управління (гміну) ,в яку входило 17 сіл: Буцинь, Седлище, Нова Вижва, Рудка, Хотівель, Мельники, Брідки, Борзова, Черемшанка, Божа Воля та інші (інф .3). Цю структуру очолював вїйт, котрому підпорядковувались солтиси. Так називали старост сіл. Вїйтами та старостами могли бути місцеві жителі, які користувались авторитетом в односельчан [3]. Заступником вїйта у ті роки був Петро Терещук.

У П Речі Посполитій 1938 року проводились вибори до найвищого законодавчого органу влади – сейму. Списки виборців склалися в кожному населеному пункті , зокрема , і в Буцині. В сім'ї Созоніків зберігається архівна довідка про це. (Дод. Б)

У 30–ті роки ХХ ст. посилюється підпільна діяльність проти польського режиму. У цей час в Буцині було утворено місцевий комітет КПЗУ у складі 14 чоловік і комсомольську організацію – 38 чоловік (інф.5). Активними учасниками були Катерина Півницька, Онисія Гуль, Катерина Бодюк, Катерина Кошелюк, Єфросинія Солоп, Ганна Лезик [5]. Вони розповсюджували нелегальну літературу, закликали селян не сплачувати податків, тощо.

Буцинь ще за польського режиму офіційна Варшава сприймала як „неспокійне село”, оскільки тут були молодіжні осередки політичних організацій як комуністичного напрямку, так і української національної організації (інф. 2).

Вчитель місцевої школи Микола Федорович Богуславський впливав на формування світогляду молоді. Народився педагог у 1916 р.в Ковелі у родині дрібного службовця. Освіту отримав у Варшаві (інф.1).

Життя селян було нелегким-потрібно сплачувати багато податків, а за порушення законів накладалися штрафи. Цим у волосному управлінні займався ексектор. Розміри штрафів залежали від виду правопорушення, але усі вони були досить великими. Найчастіше грошові стягнення були за висаджування тютюну і за вивезення сміття поза встановлене для цього місце (інф. 2). Найтяжчим з податків був ґрунтовий, який разом з місцевим та іншими податками часто досягав до 40 % доходу з господарства. Як тяглову силу використовували корів. Буцинці сплачували ярмаркові мита, податки з доходів, зокрема, податок на „самообкладання”, що становив 100 % ґрунтового. Також існувала гужова повинність за користування дорогами. Селяни зобов'язані були своїми кіньми вивезти певну кількість возів піску під час будівництва нових шляхів або ремонту старих. Хто не мав кінної тяги, від податку не звільнявся і повинен був його виконати вручну, доставляючи пісок кошиком. Поляки ретельно слідкували за станом доріг, тому щорічно навесні і восени всім селом організовували їх ремонт, прибирали (інф. 6).

Встановлювалася державна монополія на тютюнові та горілчані вироби. За підпільне вирощування тютюну штрафували на 3,5 злотих (інф.3).Згадуючи минуле, Катерина Шафарчук зазначила, що « для того , щоб ходити в ліс за ягідьми чи грибами, потрібно було придбати квиток за 1-3 злотих (для порівняння : 1 кг цукру коштував 1 злот 10 грошей). Ексектор виїжджав у села збирати податки. Якщо людина не мала грошей , змушена була відсидіти у « холодній » певну кількість днів на своїх харчах. У селі була і гужова повинність. Власники коней повинні були виконувати відповідну роботу для сільської громади або для гміни (інф. 6).

У ті часи Буцинь славився великими ярмарками. Сюди з'їжджались купці і продавці не тільки з усіх сіл волості, а й з навколишніх містечок повіту. Торгували всім, чим багата волинська земля. Асортимент на ярмарку був різноманітний: худоба, вовна, сукно, полотно, хліб, ліс і лісові продукти. Пшеницю, лісові ягоди і гриби продавали за кордон. Звідти завозились в основному шовкові тканини, різноманітні вина, чай, цукор, кава. Тут бували оптові покупці свинячих шкір з Варшави (інф 2).

Етнічний склад жителів села становили українці, поляки, євреї. Здебільшого поляки були заможніші за українців. Очевидці розповідали, що один поляк мав млина, інший, Козловський, був дорожним. (інф. 5).

Наш односельчанин одружився з полячкою (інф.3).

Біля Броду жив Плоскотінський. Він мав дружину, сина Стефана, дочку Стефу. Жила сім'я в найманій хаті. Купив він разом із Шутом млина [8]. На ньому працювали самі, без найманих робітників. Поляк дружив з усіма сусідами, спілкувався, був веселим чоловіком. Між собою вони розмовляли і польською, і українською мовами. Поляки жили в різних куточках села. В центрі в орендованій хаті проживав аптекар Адольф Ольжицький. Він продавав ліки для людей і тварин. (інф.4).

Євреї багатими не були. Купували на складі в Ковелі тканини, а потім ходили по селі і продавали. Хто гроші платив, а більшість давали яйця, м'ясо. За 50 грошей можна було купити 10 пачок бальфи, за 5 грошей – один оселедець” (інф.6).

Єврейка Ціля з Ковеля привозила різний товар і торгувала ним і вдома, і по хатах розносила. Чекала, коли люди розплатяться за нього.

Відомі такі крамарі як Обрушко (жив сам), сім'я Дісіка, Леїв. Вони ходили по селах і торгували різним крамом. Вмілим ковалем був Єршко. Найбагатшою була сім'я Цілі, яка мала і олійницю. Чоловіки робили та продавали олію (інф. 5).

Рівень життя і статус місцевих жителів був різним.

«Наша родина тримала велике господарство. На хуторі стояло три хати моїх дядьків: Миронова, Гаврилова, Іванова.Вставали всі дуже рано. Розпорядження давав дід Яків , а баба Марина працювала разом з дочками і невістками. Під час сівби і збору врожаю, коли не вистачало робочих рук, наймали людей із села.

За роботу розплачувались грішми, їжею, одягом. Основною тяговою силою в господарстві були коні, яких часто міняли – не всі вони витримували тяжку роботу. Господарі мали багато всякого реманенту (Інф.4).

Діти ходили до місцевої школи, яка традиційно була поряд з церквою. Зберігся документ про освіту (Дод. В).

Дуже дотримувались посту. Жирну їжу дозволяли собі споживати у відповідний період. Відвідували богослужіння в місцевому храмі Казанської ікони Божої Матері. В хаті Созоніків на почесному місці висіла ікона Миколая Чудотворця, яку привезли в кінці ХІХ ст. з далеких країв. Вона і сьогодні зберігається як сімейна реліквія.

В побуті були невибагливі. В основному споживали продукти, вирощені власними руками. Навколо житла росли великі яблуневі і грушеві сади. Жінки любили квіти. Влітку цвіло багато мальв. Одяг носили домотканий, вишитий. Семен Созонік проживав в невеликій хаті в селі. Пізніше почав будувати новий дерев'яний будинок в центрі Буциня»(інф.4).

В селі діяли різні релігійні конфесії.

Історія православного храму розпочинається 4 листопада 1864 року на свято Казанської ікони Божої Матері. Старожили добре пам'ятають подію, що відбулася 14 серпня 1937 року. Суботнього ранку люди готувались до зустрічі Митрополита Олексія (Громадського). Кілька буцинських хлопців у вишиванках, верхи на конях супроводжували Митрополита із села Божа Воля до місцевого храму. Зустрічали його багато людей.

Характерною рисою тогочасної релігії була наявність значної кількості протестантів.

У 1730 р. у селі Буцинь Ковельського повіту був побудований дерев'яний католицький костел, який був заснований князями Янушем та Михайлом Вишневецькими [1].

Пізніше, в 1810 р., на тому ж місці була споруджена мурована будівля коштом фундації польських магнатів Заславських, Яблонських, Пршесмицьких, як було написано на пам'ятній дошці. Сюди на службу приїздили поляки з усіх довколишніх сіл (Дод. Г). Ця архітектурна споруда була побудована в стилі ампір.

«Розташований костюл був навпроти православної церкви. Він являв собою великий будинок з червоної цегли. Входили католики в приміщення з південної сторони. В середині з обох сторін стояли гарні дерев'яні лавки із спинками. Зверху знаходився орган (Дод. Д). Місцевим дітям дозволяли заходити всередину костюлу, але просили голосно не говорити і не бігати. В костюлі відспівували померлих католиків з усієї округи, ховали на окремому кладовищі неподалік. Його розміри – 70м x 80м. Зруйноване, воно збереглося до цього часу на території села поблизу місцевої школи Ця споруда була вщент зруйнована в роки Другої світової війни» (інф.5).

Активну роль у розбудові національного православ'я відіграли українські церковно-громадські та освітньо-політичні організації Волині. Найбільший внесок в оздоровлення духовного життя краю у 20-х- на початку 30-х рр. зробила "Просвіта".

Її осередок діяв і в селі. Очолював єдине вогнище національного духу українців Степан Дричик (інф. 4). Пізніше керував буцинською філією товариства „Просвіта” Архип Федчук, який був особисто знайомий з молодшим братом Лесі Українки Миколою Косачем та його сином Юрієм. Після переїзду Архипа Федчука з Буциня до Колодяжного, де родина придбала хату у Миколи Косача, патріотичні просвітницькі традиції продовжили молоді буцинці (інф.6).

Керівники „Просвіти” фахово проводили усі культурні заходи, організовували збір коштів на культурно-просвітницьку діяльність у селі. У Буцині діяла хата – читальня з бібліотекою українських книг. Головою був Юхим Сметюх, а 5 лютого 1928 р. новим головою обрали Павла Дричика. Секретарем був Федір Гітрук, скарбником – Іван Созонік (інф.8). Буцинський молодіжний хор організував урочисті Академії пам'яті Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. У шкільному приміщенні ставили різні вистави, п'єси, читали лекції. Цікавим фактом є те, що 27 березня 1927 р., під час влаштування свята Т. Шевченка, у шкільному приміщенні виконували пісню „Ще не вмерла Україна” (інф.1).

Дослідження історичного розвитку рідного краю, особливостей його національно-культурного, освітнього, духовного та інших аспектів життя є досить актуальними.

Об'єктивне вивчення минувшини в усіх його проявах можливе лише тоді, коли буде вивчена історія кожного населеного пункту, його мешканців.

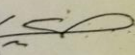
Село Буцинь має давню історію. В 2023 році відзначалася 492-а річниця з часу першої писемної згадки.

Таким чином, Буцинь, який мав вигідне географічне розташування, перебуваючи у складі Волинського воєводства II Речі Посполитої, відіграв важливу роль в політичних, господарських та культурних процесах регіону.

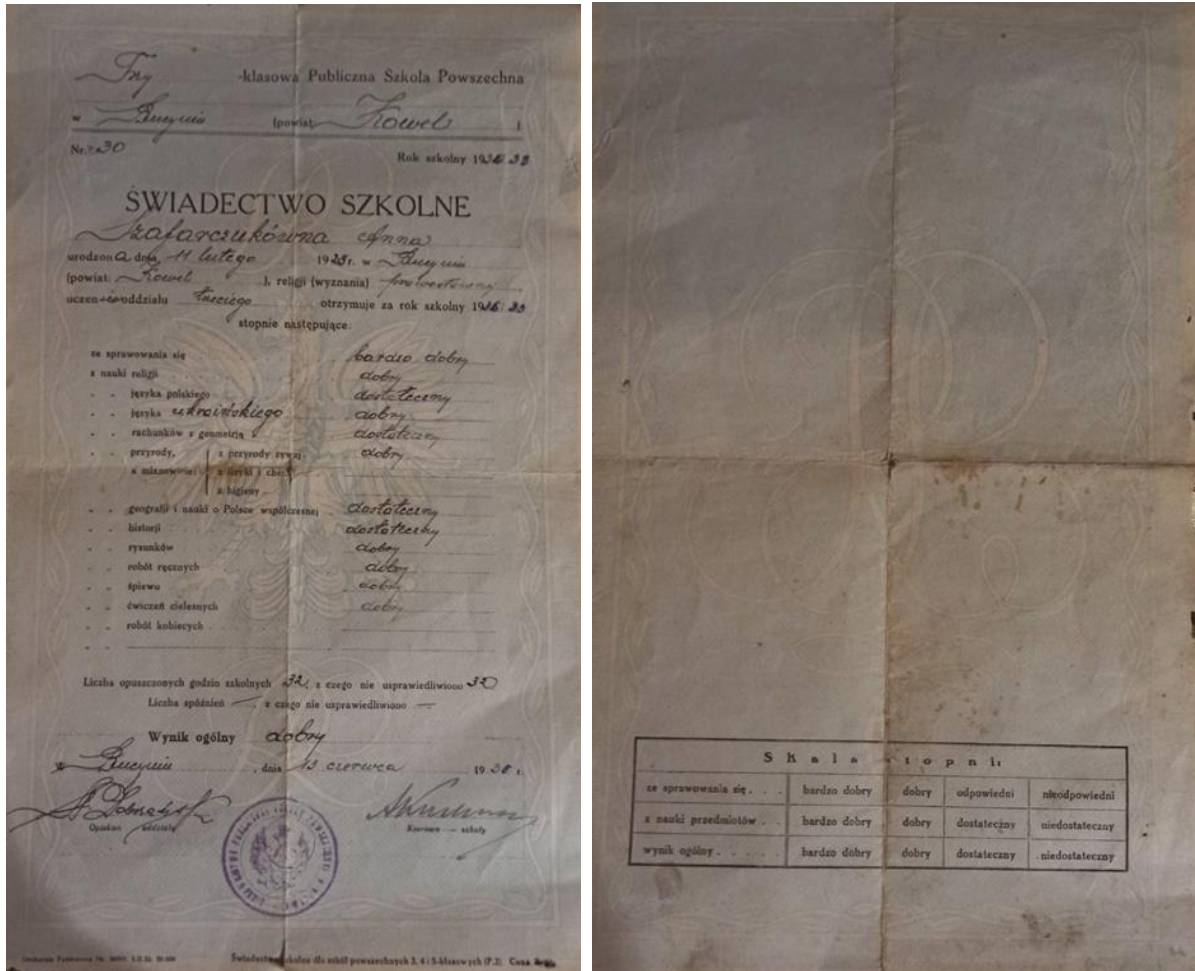
Додаток А. Герб села Буцинь

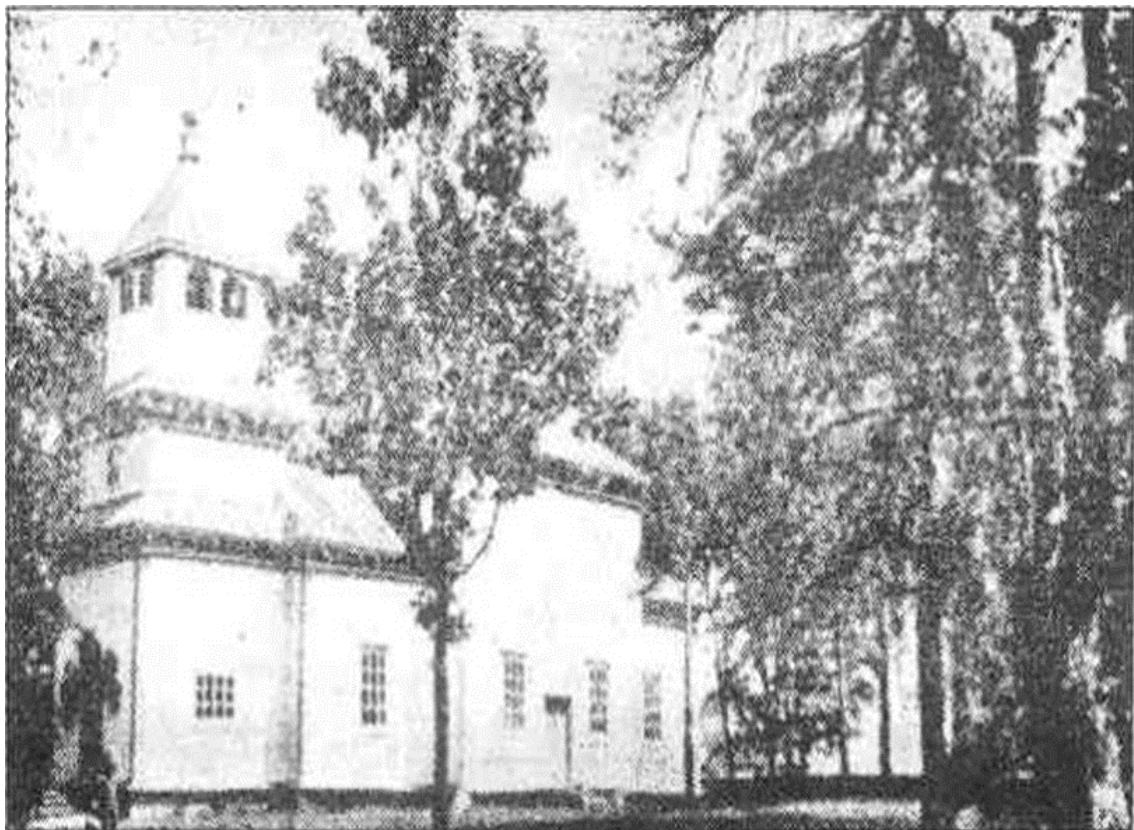
Додаток Б. Архівна довідка

УКРАЇНА ВОЛИНЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВОЛИНЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ вул.Ветеранів, 21, м.Луцьк, 43024	 Fax. (0332) 257 160 Tel. (0332) 257 533, E-mail: info@davo.voladm.gov.ua post@davo.voladm.gov.ua Web: http://volyn.archives.gov.ua v.uaКод ЄДРПОУ 03494250	UKRAINE VOLHYN REGIONAL STATE ADMINISTRATION STATE ARCHIVE OF VOLHYN REGION Veteraniv St., 21, Lutsk, 43024
<u>07-07-2015</u> № <u>877/01-20</u> На № _____ від _____		
Архівна довідка		
<p>В списках виборців 81 виборчої дільниці 57 округу гміни Седлище Ковельського повіту Волинського воєводства по виборах в Сейм Польської республіки за 1938 рік значаться Созонік Семен «Sozonik Semen», 1902 року народження та Созонік Стефаніда «Sozonik Stefanida», 1907 року народження, жителі села Буцинь «Висубі».</p>		
Підстава: Ф-328, оп.1, спр.96, арк.13зв.		
Заступник директора архіву	 	М.Г.Багнюк

Додаток В. Документ про освіту, виданий Шафарчук Ганні 1933 рік

Додаток Г. Церква Казанської ікони Божої Матері с. Буцинь. 1937 рік

Список інформаторів:

1. Кабарчук Микола (1925 р.н., с. Буцинь)
2. Созонік Євдокія (1925 р.н., с. Буцинь.)
3. Сметюх Петро (1938 р.н., с. Буцинь)
4. Созонік Петро (1937 р.н., с. Буцинь)
5. Таланчук Марія (1931 р.н., с. Буцинь)
6. Шафарчук Катерина (1923 р.н., с. Буцинь)

Джерела та література:

1. Киричук М.Г. Волинь – земля українська – історичний нарис (Навчальний посібник). Луцьк: «Надтир'я», 1998. 432 с.
2. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами. (1921–1939 рр.). Київ, 1999. 336 с.
3. Макарчук С. А. Західна Волинь у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. (Етносоціальні та політичні відносини в країнах). *Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури Волині у першій третині ХХ ст.:* зб. наук. Тернопіль, 2009. 35 с.
4. Папа І. Джерела до генеалогії княжого роду Сангушків. *Вісник Львівського університету.* Серія історична. 2013. Випуск 48. 69 с.
5. Романюк Ф. Так визрівала воля. Луцьк: Надтир'я, 2010. 384 с.
6. Тучемський М, Глухими закутками Волинського Полісся: Проповіді. Дорожні нотатки. Луцьк: Надтир'я, 2007. 162 с.
7. Українсько-польські культурні взаємини ХІХ–ХХ століття. Київ, 2003. 15 с.
8. Волинські новини. 17 жовтня 2021 року. URL: <https://www.volynnews.com/ua/news/all/yakym-bulo-volynske-selo-butyn-90-rokiv-tomuridkisini-kadry/?fbclid=IwAR1bhY2BNvxfdqZy90cCnebAAsh-7UH5oWupkuuHP7SPjzkebl4PqdS2ekA>

ПРО ХУДОЖНИКА ІЗ СЕКУНЯ ПИСАЛИ РАЙОННІ ТА ОБЛАСНІ ВИДАННЯ

(02 серпня 2012 року, с.Секунь)

На фото Юрія КОВАЛЯ: Валентин ДАНИЛЮК біля виготовленого власноруч бюсту-погруддя Тараса Григоровича ШЕВЧЕНКА, який виготовив за пропозицією та на прохання краєзнавця Вячеслава НЕДЗЕЛЬСЬКОГО з нагоди 500-річчя села Секунь та в знак пам'яті, шани та перебування Тараса ШЕВЧЕНКА у с.Секунь, у жовтні 1846 року.

На початку 2000-х років, коли я ще тільки прийшов працювати у редакцію «Сільських новин», нашу газету друкували у Ковелі. Тож щотижня доводилось по черзі їздити у місто залізничників, щоб вичитувати уже зверстані макети сторінок. Поринувши у свої думки, з вікна автобуса розглядав краєвиди сіл по дорозі.

У Секуні важко було не помітити, як біля ферм місцевого СВК імені Шевченка виріс незвичний будинок. Його очеретяний дах виднівся ще здалеку. Місцеві мешканці розповіли, що звів цю мальовничу хатину художник із секунським корінням. В один із літніх днів 2005 року завітав до нього на хутір Круха.

Так і познайомився з талановитим митцем, скульптором, членом Національної спілки художників України, людиною, закоханою у рідний край, Валентином Данилюком, дізнався про його життя, творчий шлях. Найперше в очі впадала надзвичайна толерантність та скромність чоловіка, водночас з розмови відчувалась любов до рідної землі, а з екскурсії його будинком – неймовірна працьовитість, наполегливість, художня ідея, творчий підхід до справи. Ще тоді Валентин Петрович розповів, що має намір облаштувати у будинку майстерню та виставку своїх творів, зробити надворі парк дерев'яних скульптур, знайти учнів, щоб передати їм уміння.

Розповідь про Валентина Данилюка тоді опублікували «Сільські новини», а також обласна газета «Волинь». Після цього ім'я художника ще не раз звучало на сторінках різних видань. Валентин Петрович став справжнім творчим відкриттям для Старовижівщини і не лише для неї. Його картини та дерев'яні скульптури демонструвались на різноманітних святах та виставках у Секуні, Дубовому, Старій Виживці, Ковелі, інших селах та містах. Він творив не заради слави та матеріальних благ, а тому часто дарував свої вироби. Зокрема, у 2012-му на святі, організованому до 500-літнього ювілею Секуня, вручив своєму рідному селу дерев'яний бюст Тараса Шевченка.

На рідній землі серед мальовничої поліської природи Валентин Петрович шукав розраду для душі, натхнення для своєї творчості. На хуторі Круха часто приймав гостей. Зокрема, на початку 2010-х ними стали учасники виїзного засідання колегії Старовижівської райдержадміністрації, яке проводилось у Секуні. Сільські голови, керівники різних установ та організацій району – загалом понад тридцять чоловік – оглянули об'єкти соціально-культурної сфери села, а наприкінці зібрання завітали до художника. Вони були вражені побаченим, висловили чимало теплих слів на адресу господаря. Валентин Петрович радо зустрічав таку широку аудиторію, ділився із гостями своїми планами.

На жаль, багато із них художнику не вдалось реалізувати, адже 26 квітня 2013 року земне життя Валентина Данилюка згасло. Значну його частину він провів на Прикарпатті, але за ті десять літ, які провів уже на схилі літ після повернення додому на Старовижівщині, художник став знаковою творчою особистістю нашого краю, зробив вагомий внесок у розвиток культури усієї Волині.

Крішан Акаш (м. Київ)

НЕУСПІШНА ЕКСПАНСІЯ КНЯЗЯ ВАСИЛЯ САНГУШКА: НЕПРИЄДНАНА СМІДИНСЬКА ВОЛОСТЬ

Історія Смідинського маєтку, розташованого на самій межі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) та Корони Польської, сягає глибин пізнього Середньовіччя, коли північно-західні окраїни Волині знаходилися в руках старшого сина князя Федора Ольгердовича – Сангушка (Сендюшка) Федьковича († до 1454), що мав титул «князя на Ратно та Ковелі» [7, с. 294]. Саме його нащадки – представники одного із найвпливовіших князівських родів ВКЛ – почергово володіли Ковелем упродовж другої половини XV – 40-их рр. XVI ст. Наступним власником містечка на річці Турії був син Сангушка князь Михайло, який, отримавши наприкінці XV ст. підтвердження своїх прав на Ковель [9, с. 448], безперешкодно посідав його аж до своєї смерті (1511 р.)

Як стверджує у своїй всеохопній розвідці видатний дослідник історії Волині Олександр Цинкаловський, перші згадки про Смідинську «землю» (землеволодіння із центром у селі Смідин) стосуються XIII ст. Цілком логічно припустити, що саме в цей час там постає укріплене «перстеневе» (круглої форми) городище, оточене трьома колами оборонних «концентричних валів» в урочищі Вирвихвости. Втім, вперше в наявних писемних джерелах цей маєток починає фігурувати лише з початку XVI ст. [6, с. 378] І це напряму пов'язано з Ковельською гілкою князівського роду Сангушків, точніше їх територіальною експансією з метою розширення свого домену.

Нащадок вищезгаданого князя Михайла – Василь Михайлович, вже маючи постійну (спадкову) резиденцію в Ковелі, став першим представником роду, що почав іменуватися Сангушком-Ковельським [8, с. 513-514]. Приставка «Ковельський», з одного боку, вказувала на центральне володіння князя Василя і, разом з тим, виділяла його з-поміж інших представників роду Сангушків, котрі посідали на Волині низку маєтностей [2, с. 68-69, 129].

Саме на період князювання Василя Михайловича можемо говорити про формування Ковельської волості як приватного шляхетського маєтку на Волині у першій половині XVI ст. Як свідчать джерела пізнішого часу, станом на кінець 1530-их рр. останній включав у себе 4 замки (власне саме місто Ковель з 3 містечками Миляновичами, Вижвою та Фалимичами), які, в свою чергу були урбаністичними центрами для відповідної кількості волостей в структурі спадкового землеволодіння князя Василя Сангушка. Останній не планував зупинятися на цьому, бо повсякчас намагався «відкусити» якийсь шматочок від територій своїх сусідів. На практиці це призводило до агресивних наїздів та подальших судових суперечок з навколишніми шляхтичами і представниками інших гілок роду Сангушків на Волині. Часом з родичами Василю Михайловичу вдавалося порозумітися, як-от з князем Федором Андрійовичем Несухойцьким, який 10-ого березня 1540 р. у Ковелі підписав угоду

про добровільне розмежування своїх володінь від маєтностей князя міста на Турії, тим самим закінчивши тривалу суперечку за порубіжні терени [2, s. 237–238].

Не так успішно закінчилася для Василя Михайловича його спроба приєднати до власних володінь Смідинський маєток, який на цілком законних підставах мав перейти до нього в спадок. Незважаючи на те, що ще у другій половині XV ст. король Казимир IV Ягеллончик надав князю Михайлу Сангушковичу селище Смідин з прилеглою округою, громада останнього протягом цілих десятиліть не підкорялася сину першого власника. Та й сам володар ВКЛ скоро збагнув свою помилку. Магнат Сангушкович заснував на Смідинській землі, де жили «піддані господарські повіту Володимирського», замок на річці Вижва. Останній дуже скоро стає своєрідною базою для набігів слуг своєвольного князя на королівських селян Смідина. Відтак, отримавши численні скарги про збитки місцевої громади, Казимир IV наказує Михайлу Сангушковичу спалити Вижівський замок, вбачаючи у «тому шкоду для волості своєї» [4, с. 112]. В той же час, як стверджують пошуковці, зухвалий нащадок Сангушка не виконав розпорядження свого патрона [5, с. 62]. Вочевидь, подібний вчинок (або ж радше бездіяльність) ковельського дідича міг минутися ковельському дідичу безкарно з дуже простої причини: смерті короля та зміну владу у ВКЛ. Якщо пригадати роки життя Казимира IV Ягеллончика (1427–1492 рр.), то можна висловити припущення, що Вижівський замок було споруджено Михайлом Сангушковичем після 1440 р. (початок правління династа), а наказ про руйнування мав надійти не пізніше початку червня 1492 р. (часу смерті великого князя).

Принагідно згадаємо королівський привілей Сигизмунда I від 26-ого серпня 1508 р. князям Василю та Івану Михайловичам Сангушкам про дозвіл на осадження «на Смідинській землі» на річці Вижва нового урбаністичного осередку – однойменного містечка [1, s. 61-63]. Отже, через деякий час після вокняжіння нового володаря ВКЛ нащадки Михайла Сангушковича розпочали наступну фазу експансії на Смідинську волость. До неспаленого замку додавалося міське поселення. Обережно припустимо, що саме поява останнього вже 100% мала сприяти виробленню тяглості усієї (або ж принаймні хоча б її частини) Смідинської волості до нового адміністративного центру – приватному домену князів Сангушків-Ковельських на цій території.

Чим саме два покоління цієї династичної гілки так приваблювало село Смідин, боротьбу за право володіння яким вони не полишали майже до кінця свого панування на Волині?

Відповідь, на нашу думку, лежить на поверхні і є вельми простою: Смідинська волость була густонаселеною, доволі розвинута економічно і могла забезпечити вагоме збільшення прибутків для Сангушків-Ковельських. Як свідчать джерела, до 1545 р. у регіоні нараховувалося понад 100 димів (мінімум 500 жителів), які регулярно відбували трудові повинності на користь Володимирського замку, а, окрім того, щорічно збагачували королівську скарбницю на 23 копи литовських грошів, 40 «колод» вівса, 6 «колод» меду. На території волості в табунах перебувало мінімум три десятки коней, у череді було понад 100 голів великої рогатої худоби та понад 400 свиней (4 с. 112, 179–180). Отже, ця гра для ковельських можновладців вартувала свічок беззаперечно.

Втім не так сталося, як того бажав молодий нащадок Михайла Сангушковича. Хоча містечко Вижва і було успішно осаджене (де юре, бо де факто мінімум однойменний замок існував ще з XV ст.), а через декілька років князь Василь Михайлович став єдиним власником Ковельського маєтку (батько помер приблизно у 1511 р., а співзасновник Вижви брат Іван (Януш) – у 1516 р.), смідинська громада не визнала його своїм дідичем. Зважаючи на давню традицію підпорядкування волості Володимирському замку, тобто королівському володінню, новий магнат повинен був досить акуратно втілювати в життя свою територіальну експансію. Однак і в нього були певні козири на руках.

По-перше, це була бунтівлива вдача нового князя Сангушка-Ковельського, успадкована від вітця. Чим син користувався сповна.

По-друге, королівські привілеї Казимира і Олександра Ягеллончиків тому ж таки батьку Василя Михайловича про надання Смідинського маєтку.

Справа в тому, що ще наприкінці XV ст. щойно згаданий Великий князь Литовський Олександр віддав Володимирський замок з прилеглою округою у заставу розміром 1000 кіп литовських грошів місцевому шляхтичу Федору Янушевичу. Смерть останнього трапилася теж у вікопомному для всієї Смідинської волості році – 1508-ому, навесні. Відразу ж інший впливовий волинський (і, до речі, родич князя Василя) землевласник князь Андрій Олександрович Сангушкович звернувся до Сигизмунда I передати Володимирський маєток (у складі якого була частина Смідинської волості) йому у заставу [5, с. 161]. На що новий король радо дав згоду.

Чому ж ми говоримо саме про частину, а не весь Смідинський маєток?

Відповідь проста: станом на початок XVI ст. вказана «земля» вже перебувала у межах володінь двох типів. Вірогідно, що саме село Смідин продовжувало прислухати до Володимирського замку, який з кінця травня 1508 р. тримав новий державця – князь Андрій Сангушкович. Прилегла ж округа ще з другої половини XV ст., за твердженнями пошуковця Миколи Теодоровича, була віддана попередником господаря ВКЛ Олександра Казимиром IV Ягеллончиком у володіння старшому дядьку Василя Михайловича – князю Івану Сангушковичу. По смерті ж останнього зазначену частину Смідинської волості безперешкодно успадкував батько нашого персонажа [5, с. 162]. Дуже схожим на правду, що якісь території тоді Смідинська волость все ж таки безповоротно втратила і вони увійшли до новоствореного Вижівського ключа, який залишився у складі ковельського маєтку до 1543 р.

Апогеєм протистояння громади і нащадка Сангушковича стало судове розмежування у 1538 р. земель Смідинської волості як королівського домену (який увесь час до того «прислухав» до Володимирського замку) з маєтком князя Василя. Примітним було те, що тоді згідно із актовими книгами смідинську громаду представляли місцеві шляхтичі Федір Сербин та Тихно Кисель. Саме вони і стверджували, що ковельський дідич захоплює землі Смідина, які межували з селами Сангушка – Шайно та Поридуби. В свою ж чергу Василь Михайлович надав суду «листи господарські» на спірні території, а також взаємно поскаржився на свавілля смідинців, які чинили набіги на вказані населені пункти [2, s. 172–174].

Судова машина ВКЛ робила оберти дуже повільно і лише 9-ого грудня 1538 р. королівський суд ухвалив своє рішення про розмежування володінь. З огляду на вагомі аргументи нащадка Сангушка у формі королівських привілеїв (ще часів Казимира та Олександра Ягеллончиків) та факту, що представники Смідина не підписали першу мирову угоду з ковельським володарем, рішення було – на користь першого. Водночас Василь Михайлович і повернув смідинцям «немало сіножатеїв» (напевно, захоплених його слугами раніше) [2, s. 175–176]. Як бачимо, і ця, вже остання, спроба поступового захоплення усією Смідинської волості для сина Михайла Сангушковича зазнала невдачі.

Наразі не до кінця є зрозумілим практичне підґрунтя затятості в опорі ковельському князю жителів тієї частини волості, яку той так хотів приєднати до складу своїх володінь. Якщо зважати на законні права Василя Михайловича як спадкового володільця, то безперечно без підтримки котрогось із впливових локальних магнатів громада мала дуже мало шансів відстояти свою непідвладність ковельському князю на практиці. Висловимо до деякою мірою обґрунтоване припущення, що захисником непокірного села виступив не хто інший як сам князь Вишневецький (з 1568 р. – каштелян Волинський) – Андрій Іванович. Мінімум з 1543 р. цей володільця тримав Смідин «до волі та ласки господарської» [3, s. 191–194]. Цілком можливо, що саме цей представник магнетерії і міг стояти за ранішніми виступами смідинців проти Василя Михайловича, щоб перешкодити йому вступити у володіння братовим та батьковим спадком.

Пізніше традиція надання у тримання давнього королівського домену представникам впливових волинських князівських родів була продовжена. На користь цього опосередковано може свідчити той факт, що Сигизмунд Август віддав у заставу за вже традиційну суму (1000 кіп литовських грошів) Смідинську волость іншому магнату – Олександру Федоровичу Чорторійському [5, с. 164].

Надалі ситуація з утриманням дідичних теренів та розширенням ковельського маєтку беззаперечно складалася для князя Сангушка ще більш несприятливо. Ось чому вже у лютому

1543 р. цей магнат від свого імені та своїх дітей ініціює транзакцію (обмін маєтками) з дружиною Сигизмунда I королевою Боною [2, s. 334–339].

За понад 20 років свого одноосібного правління на Волині князь Василь Михайлович зміг розширити батьківський спадок, до складу якого увійшли, окрім міського «центру» дідища, ще 3 вищезазначені замки разом з однойменними містечками та близько 35 сіл. Не завжди територіальна «експансія» першого князя Ковельського закінчувалася для нього вдало (як у випадку із Смідинською волостю), вочевидь, що саме її результат вагомих чиним і призвів до втрати ним родинного маєтку і переїзду у питомо новий регіон ВКЛ на початку 1540-их рр.

Смідинський маєток, хоч і зменшився у розмірах через розширення Виживської волості як складової князівського приватного домену, залишився неприєднаним регіоном для магнатів Сангушків-Ковельських. Вони протягом двох поколінь вчиняли неодноразові спроби захопити старовинну власність Володимирського замку, але зрештою це призвело до зворотного процесу. Королівський домен на Волині поглинув усі надбання Михайла та Василя Сангушків, нащадки яких продовжили творити історію ВКЛ за межами землі їх предків – Ковельщини.

Джерела та література:

1. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie / Wyd. B. Gorczak. Lwów, 1890. Т. 3. 556 s.
2. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie / Wyd. B. Gorczak. Lwów, 1890. Т. 4. 606 s.
3. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566-1574) [Užrašymų knyga 51] / Parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas. Vilnius, 2000.
4. Литовська Метрика. Книга 561 (Ревізії українських замків 1545 року) / Підготував В. Кравченко. К., 2005. 598 с.
5. Теодорович Н. Волинь в описании городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, археологическом и др. отношениях. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Почаев, 1903. Т. 5 [Ковельський уезд]. 572 с.
6. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Вінніпег, 1986. Т. 2. 578 с.
7. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). К., 1993. 412 с.
8. Machynia M. Sanguszko Wasyl. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1992. Т. 34. S. 513–514.
9. Wolff J. *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca XIV wieku*. Warszawa, 1895. 698 s.

Лугвіщик Ольга (с. Седлище)

МИКОЛА ТИШИК – ГОРДІСТЬ НАШОГО СЕЛА

У вересні 2014 року соціальні мережі та інтернет-видання поширили сенсаційну інформацію про героїчний вчинок нашого земляка командира Т-64 Миколу Тишика з 51-ї Володимир-Волинської механізованої бригади, який знешкодив відразу 3 ворожі панцирники: один підбив, а два інших загнав у болото.

Микола Володимирович Тишик (Додаток 1) народився 24 лютого 1990 року в селі Седлище Старовижівського району на Волині. Батьки, Володимир Миколайович і Зінаїда Степанівна, з дитинства навчали Миколу любити і шанувати рідну землю, її традиції. З 1996–2005 рр. навчався у Седлищенській ЗОШ I-II ступеня. Був старанним і кмітливим учнем, навчання давалося йому легко. Продовжив навчання в Буцинській ЗОШ I–III ступеня. Після закінчення школи поступив до 7 ПТУ в м. Ковель. 21 квітня 2008 року пішов в армію. Під час армійської служби, яку проходив у навчальному центрі «Десна» та на Яворівському полігоні здобув спеціальність танкіста. У 2009 році демобілізувався. Працював у Києві охоронцем дипломатичних представництв і консульських установ, торговельним агентом у Києві.

На неоголошену війну пішов із першою мобілізаційною хвилею.

- Нам зателефонував сільський голова сусіднього Буцина і повідомив, що сина вже шукають, бо він у списках призовників, - пригадує мама Зінаїда Степанівна.

- Коля не став чекати, Доки принесуть повістку, і наступного дня поїхав у військомат. Спочатку мобілізованих відправили на три дні у Володимир-Волинськ. Згодом – на полігон у Рівне. А через півтора місяці Миколу послали на Схід.

- Стояли під Савур-Могилою, – розповідає хлопець. Її поливали вогнем і росіяни і ополченці. Остаточно взяти висоту ми так і не змогли. З того пекла вибиралися з прикордонниками. Після тих боїв мені дали відпустку. Коли повертався в бригаду, зателефонував друг і попросив замінити його на блокпості біля села Салютне, що за 8 кілометрів від Донецька. Запевнив, що там спокійно. Щоправда, сепаратисти стріляють, але снаряди падають далеко. Я й погодився.

Старшого сержанта Миколу Тишика призначили командиром танка. В його екіпажі були навідник – оператор Андрій Мудрик із Луцька та водій-механік Олександр Пугач із Губина Локачинського району. Вивести з ладу російські бронемашини, на думку старовижівчанина, вдалося тільки тому, що злагоджено діяли всі троє. (Додаток 2)

24 серпня сепаратисти почали обстрілювати їхній та сусідський блокпости. Потім на півкілометровій відстані з'явилися танки. У першого башта розвернута на зад – у протилежний до напрямку руху бік. Вони просувалися колоною, в якій були легковики та вантажний автомобіль.

- Ми спочатку навіть подумали, ще це відходять наші або підкріплення нам іде, – пригадує односельчанин відчайдушну сутичку, що розгорілася далі.

- Коли розібралися, вони почали стріляти. Я теж наказав: «Вогонь!»(Додаток 3). Російський Т-72 загорівся. Два інших стали тікати і потрапили в болото. Екіпажі залишили машини. Одна потонула, а друга загрузла. Нам ще вдалося підбити вантажівку з боєприпасами, які вибухали феєрверками. Сепаратисти розсіялися серед поля, де росли соняшники і кукурудза. Снаряд із танка, що опинився поблизу підбитого, влучив в наш. Він загорівся. Ми вистрибнули назовні і почали гасити пожежу. Чули, як свистіли кулі, але не зупинялися, подавали один одному пісок і воду.

- Четвертий Т-72 відступив, і бій вщух. Українські солдати вийшли з укриттів. По рації передали, що втрат немає. Вирішили подивитися на ворожі машини з близька.

- Підійшли до тієї, яка горіла, – веде далі Микола. Я крикнув: «Є хто живий?». Замість відповіді чули, як усередині стріляли від вогню патрони. Потім оглянули ту, що застрягла в болоті. Наступного дня витягнули її Українською бронемашиною, що підійшла на наш блокпост. Микола особисто привів трофейну бронемашину в базовий табір 51-ї бригади.

У російському танку хлопці знайшли комуністичний стяг, посвідчення учасника «Народного ополчення Донбасу», фару харківського спецназу «Оплот», який формував загоном антимайданівської самооборони. Загалом, як повідомляють ЗМІ, бойовий екіпаж з Волині знищив три Т-72 та вантажівку з боєприпасами завдавши терористам збитків майже на 4,5 мільйона доларів.

Коли журналісти поцікавилися, які саме емоції відчував Микола та його побратими під час цього бою, герой дуже спокійно відповів: « Я не можу чітко описати свої відчуття в той момент. Це був дивний стан – страху не було, і ми діяли якимось машинально.»

Про героїчний вчинок Миколи Тишика волонтери розповіли народному депутату Степану Івахіву. Волинський нардеп особисто приїхав в село Седлище, щоб від щирого серця віддячити герою за його подвиг.

«Це неймовірна історія мужності, братерства та самопожертви. Три Українські танкісти, не вагаючись ні секунди, вступили в нерівний бій з ворогом, щоб захистити решту солдатів. Хлопці прийняли бій, в якому по всіх військових канонах вони не могли перемогти. Алеб в супереч всьому їхній героїзм змусив ворога, який переважав у кількості, тікати. Ці хлопці – неймовірні. Я впевнений, що на їхньому прикладі навчатиметься не одне покоління українських танкістів. Генерали нагородили хлопців за їхній подвиг лише відпусткою. Я вважаю, що цього замало. Тому буду клопотатись, аби Президент України відзначив державними нагородами цих трьох сміливих синів Волині», – заявив Степан Івахів на зустрічі з Миколою Тишиком та його односельцями.

Після відпустки Микола повернувся у розформовану чотирнадцяту окрему бригаду. А першого лютого розчищали дорогу – вихід із Дебальцево. Українські війська опинилися у

«котлі». Екіпаж цього танка, ризикуючи життям, першим пройшов через мінне поле, врятувавши велику кількість бійців і техніки.(Додаток 4)

За проявлений героїзм наш земляк одержав високу державну нагороду – орден «За мужність III ступеня», який вручили в 2016 році.(Додаток 5) У рамках акції «Людина року – 2015. Волинь» присвоєно відзнаку в номінації «Герої року» нашому славному земляку, відважному навіднику-оператора танка Т-64 Миколі Тишику.(Додаток 6)

У статті «Нехай молитва і надалі відвертає від них кулі» Валентина Блінова вказала, що у «Вікіпедії», екіпаж назвали героями війни за незалежність, а до участі в антитерористичній операції, хто для Миколи був героєм?

«... Ніколи не шукав такого прикладу, хоча пишався мужніми вчинками козаків, захоплювався творчістю Тараса Григоровича Шевченка, перемогами братів Кличків. Приємно усвідомлювати, що вони – українці, прославили нашу державу. Але навіть гадки не мав, що колись буду діяти у виняткових обставинах».

Героїчним вчинком нашого земляка пишається вся Україна, про це йшла мова в телепередачі «Хоробрі серця», яка відбулася 18 жовтня 2015 року. Їх екіпаж називали «Хоббіти» за не високий ріст і винахідливість. Після цього бою Колю називали «господарська динина».

Іван Рудницький із смт Стара Виживка присвятив героїчному екіпажу танка Т-64 учасникам АТО (Миколі Тишику та його побратимам Андрію Мудрику і Олександрю Пугачу) вірш «Екіпаж»:

Земля здригалась від біди,
В повітрі – дим і чад
Навідник вміло ,як завжди,
Послав у ціль снаряд.
І танк ворожий запалав,
Розтрощений на полі,
Наш екіпаж його здолав,
Забув про втому й болі.
Йому Майдан додав снаги,
Щоб боронити волю.
Розплату Бог приніс для тих,
Хто кривдив нашу долю.
Довкола – згарища від хат
Виднілись. Й попелища...
Водій веде свій танк без втрат,
В віконце вітер свище.
А гусиниці аж дзвенять
Під шквалом градів клятих,
Та екіпаж наш не здолає –
Він мужній та завзятий.
Переднім, знать, не легко йти
За правду на землі.
Ви йшли до вірної мети,
Щоб шлях знайти в сім'ї.
І дух живий вперед повів
Колону захищати,
Бо танк, не мов маяк, світив,
Куди їм вирушати.
А по землі – клубками дим,
Свинцевий градопад...
Все екіпаж наш залишив
У громи канонад.
Небесна Мати допомгла!
Всі матері молились,

Щоб ви живими із котла
Всі вийшли. І зустрілись.
Ваш подвиг не можливо оцінити.
Страждання ці не зміряти нічим.
Ви Україну вмісте любити,
Тому й пройшли шляхом війни страшним.

Демобілізувавшись із армії, Микола одружився. Дружина – Анна Іванівна. У 2016 році народився син Ярослав. В 2022 році під час російсько-української війни став татом вдруге, народилася донька – Асія.

В березні 2015 року підписав контракт із Національною гвардією України і після не тривалого перебування у військовій частині 1141 став у лави захисників східних рубежів нашої держави на Луганщині, в котре довівши свою відвагу та вірність військовій присязі.

Микола півтора року брав участь у бойових діях. Нині продовжує службу в лавах Національної гвардії України.

З одного боку, бойовий досвід таких хоробрих, як Микола, на війні на вагу золота. А з іншого ж, за нього вдома тривожиться родина. Мама Зінаїда Степанівна щодня просить у Господа милості для свого сина, щоб швидше закінчилась війна і ворога вигнати за межі нашої держави.

Завдяки таким воїнам світла ще тримається надія, що в нашому спільному домі пануватимуть мир і добро.

Джерела та література:

1. «Волинська газета» № 38 від 12–18 вересня 2014 р.
2. Газета «Волинь» № 99 від 9 вересня 2014 р.
3. Газета «Сільські новини» №41 від 8 жовтня 2016 р.
4. Газета «Сільські новини» № 43 від 22 жовтня 2016 р.
5. Спецвипуск газети «Волинь – нова» Герої – 2014 С. 44-48.

Додаток 1 Микола Тишик

Додаток 2 Наші герої: Олександр Пугач, Андрій Мудрик, Микола Тишик (з ліва на право)

Додаток 3 Підбитий ворожий танк

Додаток 4 Роман Ляшко, Микола Тишик, Костянтин Мрочко(з ліва на право)

Додаток 5
Орден за мужність III ступеня

Додаток 6 Вручення відзнаки «Герой року»

Додаток 7 Подяка від Президента України Петра Порошенка

Додаток 8. Грамота від керівника райдержадміністрації Ю.Л. Кудацького

Додаток 9. Подяка від голови Волинської обласної державної адміністрації

ДИВОВИЖНА ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО МИТЦЯ

Творчий доробок Валентина Данилюка (1938–2017), вектор його пошуків та здобутків відображено в одній із найбільших колекцій основного фонду Волинського краєзнавчого музею у розділі «Мистецтво Волині ХХ століття». У 2015 році без жодного матеріального зиску її було передано у власність музею (а це скульптура, олійне малярство, акварель, в загальному 40 одиниць збереження) дочкою художника Надією Дзьоник та сестрою Євгенією Кальчук за активного сприяння краєзнавиці Валентини Ключтер. Такий шляхетний жест – не тільки прекрасне свідчення про моральні устої шанованої на Волині родини, а й про самого мистця – носія високих людських якостей. Валентин Данилюк зазвичай дарував найкраще з власної майстерні, вважаючи творчість не заробітчанством, а особливою місією життя. Отож після його смерті сім'я розпорядилась зі спадщиною так, як би це зробив сам художник: все для розвитку вітчизняної культури на добро і пошану Україні!

Валентин Данилюк був художником універсальних знань та можливостей. Здобувши прекрасний вишкіл у Львівському інституті декоративного та прикладного мистецтва під керівництвом талановитих педагогів (Д. Довбошинський, Р. Сельський), він успішно працював на ниві монументалістики й станкового малярства. Його твори донині прикрашають інтер'єри та екстер'єри будівель на Франківщині та Волині, милують око глядачів багатьох музеїв України. В одному зі скверів Луцька монументальна статуя Валентина Данилюка «Берегиня» стала не тільки окрасою навколишнього середовища міста, а й своєрідним його символом і магічним оберегом на сторожі гармонії та мирного життя.

Скульптура – найбільш улюблений вид мистецтва в творчості Валентина Данилюка. Вже ті твори, які увійшли до колекції ВКМ, яскраво демонструють можливості автора, його пошуки, вподобання, впевнений поступ на цій ниві. Традиційним матеріалом художника було дерево. Можливо через фінансову доступність, чи ймовірно через якісь інші підсвідомі, глибинні імпульси, які спонукали його шукати й знаходити найбільш піддатливу породу, смакуючи ефектами красивої за кольором фактури. Народжений на Поліссі серед правічних лісів, художник душею відчував саму плоть сосни, білокорої берізки, дикої груші, вишні, столітньої липи або ж дуба. Знав їх на дотик, милувався шорсткою корою, вигадливою пластикою гілля та кореневища. Він вочевидь добре знав, що дерево походить із живого, воно

володіє індивідуальністю. У нього є внутрішнє життя. Дерево не просто теплий, органічний, на відміну від, скажімо, металу, матеріал, із якого вибудовувалось саме предметне тіло культури Полісся. Адже весь побут цього краю великої України – дерев'яний: селянські оселі, ложки, тарілі, мініатюрні сільнички, ковші, столи, кадуби, вулики, ліжка, столи, тощо – все це із глибин народного духу. Професійному художнику Валентину Данилюку було добре відомо про етнічні основи цієї культури, її унікально-екологічну лісову обумовленість. Тому в його руках плоть дерева, немов співала, стаючи сяючою та ласкавою. Кожна деталь мініатюрної або ж монументальної скульптури художника – динамічна, осмислена, пропрацьована, а отже – зігріта його теплими долонями і гарячим серцем. Якщо це портрет («Леся Українка», «Іван Франко», «Тарас Шевченко»), то йому обов'язково притаманна максимальна подібність, майстерне застосування стилістики реалістичних прийомів. Умовні або ж алегоричні образи («Музикант», «Колискова», «Горе», «Сон», «Фігура») – це ще одна грань творчого пошуку художника. В них виразно звучать нотки модерної пластики, його вміння узагальнити деталі, лаконічно виокремити найсуттєвіше у несподіваних композиційних зворотах, додавши їм сучасного звучання. Всі ці неподібні поміж собою твори Данилюка об'єднує в цілісний доробок особлива техніка. Саме вона споріднює кожен об'єкт специфічними та дуже виразними рисами. Незалежно від теми, чи це «Пробудження», чи «Остання пісня Лукаша» – кожен твір не несе на собі ознак надмірного старання, фізичних зусиль автора або ж копіткої роботи інструменту. Його образи, неначе фантастична з'ява. Лінії плавні, легкі, летючі...

Художник добре знав, що дерево, як і людина, смертне. Своєю працею він ніби рятував його із небуття. В руках майстра деревина неначе втрачала свою питому вагу, набуваючи якоїсь іншої субстанції. Поверхня ставала гладенькою, сяючою, ніби якийсь унікальний коштовний предмет. До неї так і хочеться доторкнутись... Віртуозно відшліфована вона вабить ніжністю, пульсує хвилями емоцій, недосяжних мрій. В нашу добу високих технологій така річ стає символом неперебутності людського духу, його нерозривного зв'язку із минувиною, народними традиціями, звичаями землеробської нації.

Щось подібне відчувається в момент споглядання олійного малярства Валентина Данилюка. Головним чином, це пейзажні мотиви, створені на пленерах – улюблені до щему краєвиди околиць рідного Секуня із його неозорими полями, берегами річок, озер, старими соснами на узліссі. Вони захоплюють безхитрісною чистою красою. Нестримно хочеться ступити десь туди в простір липневого поля, торкнутись пелюсток червоного маку, вдихнувши на повні груди п'янкий аромат літа.

Об'ємний пласт творів Валентина Данилюка у збірці ВКМ виконано аквареллю. Однак кожен із них сприймається у тому ж емоційному ключі, що й олійні полотна. Захоплюючи одразу, саме вони представляють свого автора справжнім ліриком-поетом, якому під силу торкнутися найпотаємніших струн душі. Акварель – особлива техніка образотворчого мистецтва. Фарби, розведені водою, наносяться на папір майже прозорим шаром, використовуючи як композиційний елемент площину білого аркушу паперу. Ця прозорість і є головною привабливою рисою робіт. Вона вимагає швидкого і точного виконання, не допускаючи виправлень. Відтак рука художника повинна володіти максимальним рівнем майстерності, вмінням писати легко і швидко. Валентин Данилюк досяг на цій ниві високого технічного рівня. Його твори по-справжньому захоплюють віртуозністю виражальної мови і водночас невимушеністю, ба, навіть, грайливістю письма. Постійним об'єктом його захоплень є природа, її духовна сутність, неповторна краса. Художник любить туман над берегом, спекотний день, вечір на узліссі, милується наближенням грози, тишею річкового плеса, зоряною ніччю... Природа розкривається у його творах поволі, без суєти і поспіху, урочисто, плавними та величавими ритмами. Зазвичай Валентин Данилюк обирає для роботи пейзажні мотиви, у яких відсутній рух різких контрастів. Для нього прекрасне виявлялося в гармонійно-ясних співвідношеннях. Часто-густо барви багатьох творів художника здаються дещо приглушеними і втрачають свою блискітливу багатозвучність, задля того, щоб вловити і передати глядачеві мрійливі вібрації витонченого мелосу, який спонукає до співпереживання та роздумів. Кожна акварель художника наділена якоюсь особливою, проте повсякчас щемливо-радісною музичністю. Щось рідне, дороге серцю, неначе мамине слово ненав'язливо струменить із композицій цього духовно-просвітленого мистецтва.

Образ дерева, лісу, річки, гір з полонинами був домінуючим у творчості Валентина Данилюка. А ще загадкові поліські хащі, безкрає небо над Карпатами, зелено-тьмяні мохи, старезні пеньки, пишні крони, лісові урвища... Що за таємниче світіння поміж стовбурами сосен? Що за дивні силуети вбачаються серед кущів бузини, вкритих багрянцем? Художник дарує глядачеві не тільки миті емоційної насолоди, а й спонукає до особистих роздумів та фантазій, висновків глобальних та однозначних. Хто ми на цій землі? Що надає нам право називати її своєю? Тихий, довірливий діалог майстра зі своїм глядачем допомагає відшукати відповідь на ці доленосні запитання. Любов до рідної землі, безсумнівно, головний камертон всього, що створив Валентин Данилюк. Його мистецтво збагачує високими почуттями кожную небайдужу душу. Чи зможемо ми пронести крізь життя божественну іскру цієї любові, як і сам мистець?

Недзельський Вячеслав (сміт Стара Виживка)

ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ НОВОВИЖВІВСЬКОГО СТАРОСТИНСЬКОГО ОКРУГУ: С. НОВА ВИЖВА, С. ХОТИВЕЛЬ, С. РУДКА

Прізвище – це оформлена офіційними документами родова назва людини, яка приєднується до її імені. Своє прізвище людина одержує після народження або в шлюбі та, як правило, передає своїм нащадкам. (1).

Із здобуттям Україною незалежності українська нація почала відроджувати свою історію, культуру, звичаї, традиції, обряди...

Не менш важливим у цьому напрямку має бути дослідження історії свого роду, походження власного прізвища людини. Адже часом людина проживши життя так і не знає, чому вона носить саме таке прізвище, звідки воно має таку назву, чому рід проживає саме у цьому населеному пункті, місцевості, коли і як це прізвище стало саме таким, яка історія його походження, його вік.

Кожен громадянин повинен цікавитися своїм прізвищем, оберігати його від перекручень. Бувають непоодинокі випадки коли прізвище в однієї людини в різних документах записано по різному, виправити цю помилку можливо лише через певні державні юридичні інстанції, маючи для цього вагомі аргументи (документи, свідків). Так, що до запису в будь-який документ свого повного тричленного найменування (ім'я, по батькові, прізвища) кожна людина має ставитися дуже уважно, з любов'ю і почуттям власної гідності.

Досліджуючи прізвища жителів Нововижвівського старостинського округу, у який входять с. Нова Виживка, с. Хотивель, с. Рудка, автор ставив за мету виявити які побутують прізвища в зазначених населених пунктах, яких найбільше, яких найменше прізвищ, які прізвища були станом на 1 січня 2023 року. В порівняльній таблиці можна побачити кількість прізвищ, так у с. Нова Виживка нараховується 159 прізвищ, у с. Хотивель – 29 прізвищ, у с. Рудка – 25 прізвищ, також по таблицях видно які найчисельніші родини проживають у зазначених селах Нововижвівського старостинського округу.

Встановлено, що станом на **1 січня 2023 року** за чисельністю прізвищ та кількістю їх носіїв в Нововижвівському старостинському окрузі проживає (zareєстровано) – **813 жителів**, із них, у селі Нова Виживка проживає (zareєстровано) – **611 жителів**, у селі Хотивель проживає (zareєстровано) – **87 жителів**, у селі Рудка проживає (zareєстровано) – **115 жителів**.

Також перелік вказаних прізвищ являє собою багатий предмет для різних історичних, філологічних, етнографічних досліджень, роздумів та висновків.

с. Нова Вижва

№	Прізвища жителів с. Нова Вижва (станом на 01.01.2023)	Кількість осіб, які носять дане прізвище (станом на 01.01.2023)
1.	Кримнюк	3
2.	Пашинська	3
3.	Марчук	9
4.	Савич	12
5.	Калішук	3
6.	Корнелюк	6
7.	Климук	3
8.	Шацька	1
9.	Панасюк	7
10.	Голуб	1
11.	Систалюк	14
12.	Гаврилюк	10
13.	Сірадчук	5
14.	Сімчук	5
15.	Борисюк	2
16.	Ярмолюк	3
17.	Мостика	1
18.	Демчук	1
19.	Білінський	2
20.	Гойса	4
21.	Кондратюк	2
22.	Цюпак	2
23.	Білінська	1
24.	Цьось	2
25.	Цехош	9
26.	Романчук	14
27.	Троцюк	5
28.	Каменський	2
29.	Каменська	5
30.	Дерик	1
31.	Ярошевич	5
32.	Вільчинська	3
33.	Устимук	1
34.	Шава	3
35.	Гапонюк	11
36.	Нерода	2
37.	Строк	2
38.	Корнилюк	4
39.	Омелянчук	5
40.	Махонюк	4
41.	Кімлик	2
42.	Маярчук	4
43.	Дикса	1
44.	Кліщук	21
45.	Кіндюк	1
46.	Кунік	2

47.	Тищук	7
48.	Назаренко	5
49.	Шишкіна	1
50.	Морару	4
51.	Гузь	2
52.	Чернова	4
53.	Чернов	4
54.	Пусь	14
55.	Шевчук	7
56.	Олешко	3
57.	Воробей	2
58.	Бальбуза	1
59.	Скіц	1
60.	Назарук	4
61.	Бакун	1
62.	Скрипка	2
63.	Супрунович	2
64.	Погоральський	1
65.	Плющев	1
66.	Плющева	2
67.	Головаченко	2
68.	Ковальчук	1
69.	Коваль	2
70.	Стружук	7
71.	Цалай	8
72.	Павловський	3
73.	Павловська	6
74.	Чернецька	1
75.	Гайдашук	1
76.	Давиденко	1
77.	Масечко	1
78.	Черниченко	1
79.	Лавринюк	1
80.	Остапук	1
81.	Карпенко	6
82.	Шпанка	1
83.	Шумік	2
84.	Янчук	1
85.	Шворак	1
86.	Головій	1
87.	Савончик	2
88.	Корягін	1
89.	Махнюк	1
90.	Посполітак	1
91.	Трушик	2
92.	Мишковець	2
93.	Рясін	3
94.	Мохнюк	6
95.	Чубара	5
96.	Дамер	3
97.	Вільчинський	2
98.	Трутик	1

99.	Новосад	2
100.	Ляшук	1
101.	Миселюк	1
102.	Ліпич	1
103.	Мірчук	6
104.	Білинська	1
105.	Оліферович	15
106.	Савчук	5
107.	Куцевич	1
108.	Василюк	1
109.	Датчук	3
110.	Димарчук	1
111.	Ящук	2
112.	Столмак	1
113.	Хоміч	2
114.	Парфенюк	1
115.	Перебойчук	1
116.	Поляк	1
117.	Каліщук	4
118.	Ситарук	2
119.	Ліщук	2
120.	Лесняк	1
121.	Кричинюк	2
122.	Оліфірович	1
123.	Баглик	1
124.	Ваврищук	1
125.	Рибальченко	3
126.	Шавлай	1
127.	Шанюкевич	1
128.	Дяк	1
129.	Прожижко	1
130.	Євтушик	5
131.	Шеремет	1
132.	Олексюк	3
133.	Бирилюк	2
134.	Балабан	4
135.	Гуз	4
136.	Гуль	4
137.	Добиш	7
138.	Михалюк	2
139.	Гемонов	4
140.	Гемонова	2
141.	Маркевич	3
142.	Міндер	2
143.	Чабан	4
144.	Гречаний	1
145.	Гречана	1
146.	Голованова	1
147.	Голованов	1
148.	Недзельська	2
149.	Лисюк	2
150.	Муравчук	5

151.	Малашевський	1
152.	Омелянюк	1
153.	Подвисоцький	1
154.	Герез	5
155.	Лябук	3
156.	Бондар	3
157.	Петрук	4
158.	Матвійчук	3
159.	Литвинець	1

с. Хотивель

№	Прізвища жителів с. Хотивель (станом на 01.01.2023)	Кількість осіб, які носять дане прізвище (станом на 01.01.2023)
1.	Воробей	10
2.	Гусар	3
3.	Кримнюк	8
4.	Систалюк	10
5.	Шлапай	1
6.	Карпук	8
7.	Бабюк	1
8.	Пархоменко	1
9.	Козачук	4
10.	Цалай	5
11.	Солодюк	1
12.	Філюк	1
13.	Сімчук	4
14.	Буднік	2
15.	Нестер	2
16.	Трохимчук	1
17.	Демчук	7
18.	Дідух	1
19.	Журавлюк	1
20.	Базюк	1
21.	Чупринський	1
22.	Савчук	1
23.	Корнелюк	1
24.	Гаврилюк	1
25.	Матвієнко	3
26.	Бранюк	2
27.	Климук	3
28.	Томчук	2
29.	Лобова	1

с. Рудка

№	Прізвища жителів с. Рудка (станом на 01.01.2023)	Кількість осіб, які носять дане прізвище (станом на 01.01.2023)
1.	Назарук	19

2.	Романчук	1
3.	Левчук	6
4.	Коцюбчик	1
5.	Гусар	32
6.	Дідух	7
7.	Бальбуза	4
8.	Бранюк	2
9.	Хаєнцка	1
10.	Маркевич	1
11.	Марчук	3
12.	Матюха	2
13.	Григорчук	3
14.	Вакуліч	9
15.	Коробенко	3
16.	Ляшук	1
17.	Панасюк	1
18.	Демчук	8
19.	Цалай	1
20.	Бабюк	1
21.	Петручик	1
22.	Шевчук	2
23.	Ткачук	3
24.	Тшеснювська	1
25.	Расторгуєва	2

Джерела та література:

1. Коваль А. П. Життя і пригоди імен. К.: Вища шк. Вид-во при Київ. ун-ті. 1988. 240с.
2. Реєстр Війська Запорозького після Зборівського договору з королем польським Яном Казиміром складений 1649 року, жовтня 16 дня й виданий по достеменному виданню О. М. Бодяньським. МСП “Козаки”, Київ. 1994 р.
3. Недзельський В. Прізвища жителів села Чевель. *Матеріали Всеукраїнської наукової істотко-краєзнавчої конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся: Старовижівщина та її населені пункти в історії України і Волині»*, Луцьк–Стара Виживка. Упоряд.: Г. Бондаренко, В. Недзельський, А. Силюк, С. Чибирак. Луцьк, 2021. 222 с.
4. Погосподарські книги Нововижвівського старостинського округу за 2022 рік.

Оліферович Наталія (с. Нова Вижва)

ВІДЗНАЧЕННЯ 500-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ НОВОЇ ВИЖВИ

Вже вересень у Вижву закликає,
Вона Нова, а нині їй – п’ятсот...
І радість білим голубом ширяє
До кришталевих зоряних висот...
Прадавня річка споминами дише,
Зірки пливуть рум’яні до криниць.
І церква спить у цій врочистій тиші,
Закутавшись відлунням таємниць.
Георгій Ідрісов.

Село живе... Вже п’ять століть зустрічає світанок і проводить день, як і багато літ тому.
Село вітає нас щедрими колоссями ниви, п’янким запахом сіна і чорнобривців в саду.

7 вересня 2008 року Нова Вижва відзначила 500 років з часу першої писемної згадки. Урочисті заходи розпочалися із святкового богослужіння у Свято-Преображенському храмі за участі духовенства району – Анатолія Корнелюка, Ігоря Тимощука. Анатолія Оверчука. Юрія Мірчука. Визначна подія – освячення символіки села: герба та прапора.

Свято відкрили ведучі Андрій Прохорчук та Людмида Панасюк, котрі щиро вітали усіх, хто прибув на святкове дійство. А прибуло чимало: багато земляків, які приїхали з різних куточків України, представники органів державної влади.

З привітаннями звернулася до всіх Тетяна Шевчук – Нововижвівський сільський голова, вона зазначила, що перша писемна згадка про село Нова Вижва датується 1508 роком. За цей великий відрізок часу село пережило чимало різних подій. Воно розвивалося, цвіло, зводились нові будинки, школа, клуб, церква, прокладалися дороги. Станом на вересень 2008 року на території села нараховувалось 228 дворів, проживало 566 жителів.

До привітань долучилися голова районної державної адміністрації Микола Башук та голова районної ради Борис Смілій. Очільники району зичили усім мешканцям та гостям найкращих побажань. За вагомих внесок у соціально-економічний розвиток краю та з нагоди 500-літнього ювілею Нової Вижви нагородили почесними грамотами райдержадміністрації Володимира Вільчинського, Миколу Каліщука, Ніну Гапонюк, Валентину Малюту, Надію Васкевич, Петра Назарука, Ніну Систалюк, Любов Назарук, Віру Оліферович, Марію Давиденко.

Теплим словом згадали на святі про хороших господарів, котрі своїм власним транспортом та сільськогосподарським реманентом збирають врожаї, обробляють землі. Це Микола Пусь, Микола Павловський, Віталій Систалюк, Микола Назарук, Віктор Климук.

До слова запросили колишню вчительку, директора школи Віру Оліферович, яка назвала тих педагогів, які довгий час віддавали свою часточку душі дітям, а нині знаходяться на заслуженому відпочинку. А саме, Марію Цехош, Віру Тищук, Фаїну та Миколу Супроновичів, Надію Павловську, Олександру Каліщук. Чимало тепла і любові віддають діткам працівники дитячого садочка. Їх вихованцям підприємці району придбали іграшки.

Головний лікар центральної районної лікарні Лариса Корець та голова Старовижівської районної організації Товариства Червоного Хреста Валентина Мороз дякували за сумлінну працю, милосердя Ганні Гайдашук, яка на заслуженому відпочинку та фельдшеру села Рудка Любові Назарук, котра вже майже сорок років допомагає людям. Напередодні свята у Нововижвівському ФАПі провели ремонт, там стало затишно і комфортно. Завідувачці Ользі Дутік залишається продовжувати добру справу своїх попередників.

Начальник Старовижівського вузла поштового зв'язку Волинської дирекції УДППЗ «Укрпошта» Віктор Власюк також привітав зі святом присутніх, а поштарям вручив подарунки. Начальник відділу культури і туризму райдержадміністрації Олександр Намісняк схвально відгукнувся про роботу місцевого Будинку культури та бібліотеки. Тут сумлінно працювали Валентина Мірчук, Степан Шевчук, Галина Василюк. Нині їх справу продовжують Катерина Ковальчук, Наталія Оліферович, а в Рудці – Любов Сімчук.

Не забули згадати про наймолодших жителів села, а народилось їх тринадцять, і мами з татами отримали подарунки від директора РЦ СССДМ Петра Муравчука. Найстаріших жителів вітала директор територіального центру соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян Алла Шух і начальник управління праці та соціального захисту населення РДА Раїса Герез.

В цей день також згадували і тих, хто зробив чимало для розвитку і розквіту села. На жаль, їх життя передчасно обірвалось. Добрим словом згадують односельці Миколу Гайдашука – колишнього голову місцевого колгоспу. Саме в ті часи, коли він очолював господарство, набрала розвитку соціальна інфраструктура села, було збудовано дитячий садок, магазин. Чимало старань доклав Микола Іванович до зведення у Новій Вижві Свято-Преображенського храму. Він сам викував хрест, який височіє над куполом церкви. В останні роки свого життя Микола Іванович був одним з ініціаторів проведення газифікації села. Нині його ім'ям названа вулиця в селі, на якій розташований сільський храм.

«Нашого цвіту – по всьому світу», – кажуть місцеві мешканці. Стартували з рідного порога і знайшли себе далеко від отчого дому лікар-стоматолог Луцької міської лікарні Надія

Систалюк, генерал у відставці, житель міста Вінниця Микола Тишук, викладач Київського танкового військового училища Петро Добиш, військовий лікар, котрий працював в Африці, на космодромі Байконур Михайло Клішук, лікар, котрий трудився в Америці, Михайло Ящук, лікар-гінеколог Луцької міської лікарні Лілія Супрунович, заступник декана факультету будівництва та дизайну Луцького Національного технічного університету Галина Середа.

До вітань, що прозвучали, приєдналися вихідці із села та гості Василь Луцевич, Галина Середа, Вячеслав та Ліна Недзельські, Віра Романчук, Георгій Ідрісов, Тетяна Марченко-Тишук, заслужений діяч мистецтв України, поет Василь Гей, та інші. Чимало подарунків було у цей святковий день – телевізор для школи, комп'ютер для сільської ради, книги для бібліотеки та багато іншого. Але найбільш зачарувало всіх пісенне слово та танці заслуженого народного ансамблю пісні і танцю України «Колос» під керівництвом директора-художнього керівника, народного артиста України Олександра Огородніка, концерт якого відбувся за організаційного сприяння Вячеслава Недзельського. Також сподобалися нововиживцям пісні у виконанні сестер Давиденко, бабуся яких мешкає у селі.

Постаралися жителі села – організували дуже гарну виставку декоративно-ужиткового мистецтва. Вона була яскравою і багатою на вишивку, як старовинну, так і сучасну. Кожен куток представляв свої роботи. Іван та Любов Савичі на горищі у своїх батьків знайшли плетені з лози скриньку, бочечку, колиску та патефон, який ще й грав. Усім цим речам виповнилося понад сотню літ. Рибалки з кутка Клин частували гостей смачною юшкою.

До організації свята долучилися всі мешканці села та спонсори. Найбільш активних з них грамотами відзначила сільський голова Тетяна Шевчук. Варто згадати, що ініціаторами відзначення ювілею 500-річчя від першої писемної згадки с. Нова Вижва стали Вячеслав Недзельський, заступник керівника апарату, начальник відділу організаційно-кадрової роботи апарату Старовижівської райдержадміністрації, член Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, Володимир Капітанець, директор Нововижівської загальноосвітньої школи I–II ст., Михайло Шлапай, голова спілки підприємців Старовижівщини.

Свято продовжували до пізнього вечора спортивно-масові заходи, безпрограшна святкова лотерея та масові гуляння.

Віра Тихонівна Оліферович, колишня директор Нововижівської школи вітає жителів с. Нова Вижва з ювілеєм

Нововижівський сільський голова Тетяна Шевчук нагороджує Почесною грамотою сільської ради голову спілки підприємців Старовижівщини Михайла Шлапая

Заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Колос» дарує народне пісенне мистецтво жителям Нової Вишви з нагоди ювілею

Заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Колос» дарує народне пісенне мистецтво жителям Нової Вишви з нагоди ювілею.

Джерела та література:

1. Семенюк Л. На святі нагороджували людей праці та слухали «Колос». *Сільські новини*. 2008. 16 вересня. С. 2.
2. Ідрісов Г. У відлунні таємниць. *Сільські новини*. 2008. 6 вересня. С. 1.
3. Коваль Ю. У Новій Вижві перейменували вулицю на честь Миколи Гайдашука. *Сільські новини*. 2008. 22 листопада. С. 1.

Сімчук Любов (с. Рудка)

РУДКА ВІДЗНАЧИЛА ДЕНЬ СЕЛА

Рудка й Хотивель щедрі на працьовитих людей. Свідченням цього є те, що у багатьох оселях тут є голубе паливо, сільчани дбають про свої будинки і порядок навколо них. Основним заробітком місцевих є дари лісу, а саме чорниці та гриби. Навколишні ліси дарують щедрий урожай і це дає змогу поповнити свій бюджет кожному, хто потребує. Чимало родин скористалися таким ремеслом підзаробітку. Вміють добре працювати та вміють славно відпочивати.

19 листопада 2017 року усією громадою відзначили день села. У клубі зібралося багато місцевих жителів, адже такі дійства тут не так і часто відбуваються. Тож на свято поприходили цілими сім'ями. Прибули і гості, щоб привітати трударів із закінченням сільськогосподарського року, які сумлінно працювали на полях, дбаючи щоб був хліб і до хліба.

Сільський голова Микола Ящук привітав присутніх та зазначив, що йому подобається працювати з такими людьми, як у Рудці та Хотивелі. Це звичайні люди, котрі встають із сонцем, щодня вирішують свої буденні селянські справи. Адже, завдяки таким трударям і живе українське село, зберігає свою самобутність, звичаї і традиції. Вони знають, що від їх нелегкої праці залежить майбутнє їх сімей і добробут родин.

Зі словами щирих зичень до своїх земляків звернувся депутат районної ради Михайло Шлапай, з ініціативи і за кошти якого тут на місцевому кладовищі було збудовано капличку на честь святих Петра і Павла.

Виступив також представник благодійного фонду Степана Івахіва «Патріоти Волині» Анна Стасюк, заступник голови районної ради Роман Цалай.

Микола Ящук вручив подарунки у різних номінаціях. Отож Катерина і Олексій Назаруки та Іван і Євгенія Демчуки були відзначені, як найстарші подружні пари. Прожили в парі Назаруки довгих 49 років. Виростили й пустили у світ своїх дітей, тепер тішаться онуками й правнуками, які часто навідуються до дідуся та бабусі. Отримали подарунки і кращі господарі сіл Василь Левчук та Богдан Кримнюк. Ганна Цалай була відзначена, як активна жителька Хотивеля, а Людмила Дідух – Рудки. Ангеліну Сімчук привітали, як наймолодшу учасницю художньої самодіяльності, котра бере участь в усіх масових заходах села. На святі також прозвучали пісні у її виконанні.

Вшанували і на урочистостях і найстаріших жителів села – Катерину Сидорівну Шлапай і Надію Микитівну Цалай та вручили їм на згадку про свято подарунки. Наймолодші Ілляша та Христинка Карпуки – наймолодші жителі теж раділи гостинцям. Також линули привітання іменинникам ювілярам Феодосії Шевчук та Тетяни Воробей.

Варто зазначити, що спонсором придбання усіх подарунків для всіх номінацій був фонд Ігоря Палиці «Тільки разом».

Із цікавою та насиченою програмою виступили учасники художньої самодіяльності вокальний ансамбль «Калинонька» на чолі із завідувачем клубу Любов'ю Сімчук під акомпанемент викладача Старовижівської дитячої музичної школи Олександра Намісняка. Порадувала і своїм співом юна Аня Климук.

За сприяння благодійного фонду Степана Івахіва «Патріоти Волині» з концертом виступив ансамбль «Намисто» Будинку культури смт Луків Турійського району.

Гарного настрою додали й троїсті музики із Старої Виживки у складі Степана Поляка, Олександра Намісняка, Івана Хоміча та Володимира Павловея, які подарували присутнім низку українських народних пісень й виконали танцювальні мелодії, за що отримали щирі оплески.

Після урочистостей була розіграна безпрограшна святкова лотерея. Власником суперпризу – мікрохвильова піч стала багатодітна молода сім'я Юрія Карпука. Більшість поверталися додому із призами, серед яких були баран, зерно, бруківка, сертифікати на зачіски в салоні «Людмила», товари широкого вжитку. Закінчилося свято масовою дискотекою.

Джерела та література:

1. Пожарчук Т. Перед храмовим святом відзначили цей день села. *Сільські новини*. 2017. 25 листопада. С. 7.

Сорока Юлія (с. Дубечне)

ЗАБУТИ НЕ В ЗМОЗІ, ВЕРНУТИ НЕ В СИЛІ

Костючик Анатолій Петрович – здібний, талановитий керівник, організатор, людина великого серця, доброї й прекрасної душі, порядний, щирий і багатогранний.

Народився 13 травня 1960 року в селі Дубечне. Закінчив Житомирський сільськогосподарський інститут, пізніше – Львівський регіональний інститут державного управління. Працював у місцевому КСП, районних установах.

Уперше був обраним сільським головою Дубечненської сільської ради у 2010 році, далі – у 2015 році та позачергових виборах – у 2017-му. У 2020 році Анатолій Костючик переміг на виборах голови Дубечненської об'єднаної територіальної громади. Зарекомендував себе як справжній лідер, людина, яка була здатна крок за кроком, незважаючи на перешкоди, досягти поставленої мети. Цілеспрямований та самовідданий, професіонал своєї справи, він завжди вражав своєю енергією та працелюбністю, вмінням перейматися проблемами громадськості, рішуче та принципово відстоювати інтереси громадян. Він ніколи не боявся труднощів, простягав руку допомоги усім, хто її потребував, був щирим та небайдужим, чим заслужив глибоку повагу та авторитет серед колег, однодумців та односельчан. Таким його знали і таким він залишиться в нашій пам'яті. 27 січня 2023 року Анатолій Петрович Костючик трагічно загинув.

Із спогадів Ростислава Шиманського

...Як же болісно втрачати власних друзів.

Для мене, Анатолій Петрович завжди був і залишається і Другом і наставником водночас. Саме завдяки йому я опинився на Старовижівщині, адже саме він, працюючи в РАПО, привіз мене, молодого спеціаліста, в колгосп «Нове життя» (с. Сераховичі).

Ми разом працювали над створенням наших громад, долали проблеми, ділилися досвідом, будували плани, створили спільний Центр обслуговування одиноких престарілих людей.

Світла пам'ять про цю прекрасну людину збережеться в наших серцях.

Джерела та література:

1. На Ковельщині в аварії загинув голова Дубечненської громади Анатолій Костючик. URL : <https://kowel.rayon.in.ua/news/570102-na-volini-v-avarii-zaginuv-golova-dubechnenskoj-gromadi-anatoliy-kostyuchik>

2. Пріоритети громади в Дубечному. URL : <https://www.facebook.com/watch/?v=327217304855039>

Чабан Ірина (сміт Стара Вижівка)

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ТВОРЧІСТЬ СТАРОВИЖІВЧАН

Усе починається з людини, а людина – з любові до землі, на якій вона народилася, виросла, проживає. Стара Вижівка багата на талановитих майстрів художнього слова. Тут народилися і проживають чимало самобутніх митців земляків – поетів, письменників, композиторів, творча палітра яких має багатокольорові відтінки барв. Саме їх творчість спонукає заглянути в духовний світ старовижівчан, адже їхня думка для нас тим важливіша, що це слова наших земляків, їхні роздуми про людину, з її болями і хвилюваннями, про радощі життя, щастя і неспокій, про любов до рідного краю, природи.

Історія людства показує, що слово завжди йде поруч з людиною з початку її буття. Незалежно чи це проза, вірш чи пісня – воно поруч з нами. Слово має магічну силу, воно як кристал, в якому безліч різноманітних граней, а поети, письменники, композитори – творці цих граней. І за кожним з них відкривається загадка індивідуального таланту і неповторності.

Першовідкривачем сучасного літературно-мистецького руху в Старій Вижівці вважається Олена Іванівна Чабан, яка народилася в селі Рокитниця Ковельського району. Тут же, на Ковельщині почала вчителювати, спочатку в селі Білашів, потім – в Городищі. А в 1964 року весь її трудовий шлях тісно пов'язаний зі Старовижівщиною: він вимірюється дванадцятьма роками педагогічної роботи в селі Галина Воля і майже чвертю віку журналістської праці в районній газеті «Сільські новини». Свою творчу, письменницьку діяльність відкрито розпочала після виходу на заслужений відпочинок. Її перша збірка поезій «Одкровення» видана у 2001 році. Згодом побачили світ «Сонячні кларнети» (2005 р.), «Тануть сніги» (2008 р.), «Світ радості і журби» (2009 р.), «Розмова з Богом» (2012 р.). Є в Олени Іванівни і прозові твори: повісті, оповідання, новели, дорожні нотатки, спогади. Вагоме місце її творчості відведено духовній тематиці.

Працює письменниця з молодшими авторами. Вона – упорядник двох літературно-мистецьких збірників «На берегах Вижівки». Активна в громадському житті Старовижівщини, де проживає уже майже 60 років. Відвідувала народний хор ветеранів війни та праці «Надвечір'я», а у 2011 році до 20-річчя цього колективу за її участю видано книгу «Надвечір'я моє...».

Чимало хвилюючих, щирих поезій Олени Іванівни були покладені на музику старовижівським самодіяльним композитором Петром Сачуком. Їх творчі дороги тісно переплелися в поетичних і пісенних барвах. Згодом це вилилось у спільні творчі вечори – «Тихо ступає осінь моя» (у 2008 році) та «Зачаровує душу цей світ» (2010 р.).

«Свої скарби він людям залишає» – говорять про Петра Івановича Сачука. А скарби у нього особливі – духовні. Народився Петро Іванович в селі Нова Руда Маневицького району. Здобувши середню освіту, згодом навчався у Луцькому музично-педагогічному училищі по класу баяна, а пізніше – у Львівському держуніверситеті ім. Івана Франка на факультеті

журналістики. Певний час працював як педагог. Трудився і на ниві журналістики на Рівненщині, де пройшов шлях від кореспондента до редактора. З 1990 року – мешканець Старої Вижівки, працював на різних посадах районної державної адміністрації.

«Яка б не гріла груди позолота,
Серед своїх найвищих нагород
Вважаю пісню, вигойдану в нотах,
Що заспівав її простий народ.»

Ці слова належать Петру Сачуку, який однією з найбільших радостей свого життя завжди вважав музику. Милозвучні мелодії, які торкалися найчутливіших струн його душі, вплелися в барвистий пісенний букет, що розцвів на сторінках його творчих доробків «Торкну струну душі» (2005 р.), «Спалахи серця» (2016 р.), «Мистецький акорд» (2019 р.). Тісно співпрацює з колективом самодіяльного народного хору ветеранів війни і праці «Надвечір я», який залюбки виконує його пісні.

А ще Петро Іванович знаний гуморист. У 2006 році з явилась його збірка «Є квас і для вас», яка подивувала читачів і захопила дотепними оповідками, гумористичними віршами, мініатюрами, анекдотами, бувальщинами тощо. Завдяки відточеності слова, образності, розмаїттю виражальних засобів, автор надає творам легкого для сприйняття гумористичного звучання.

Одним словом, творчим знахідкам Петра Сачука можна тільки подивуватися і порадіти. Адже все в його творах таке близьке і рідне, оповите почуттями любові і відданості людям, рідному краю.

Любов до прози, поезії, музики, до краси рідного краю, прагнення пізнати історію свого родоводу, селища Стара Вижівка, в якому народилася, виросла фізично і духовно, веде Любов Кирилівну Євтушик дорогою пошуку і пізнання. За фахом – учитель-філолог. Працювала у рідній Старовижівській школі, зараз – на заслуженому відпочинку.

У 2004 році Любов Кирилівна створила невеличке видання про свій родовід під назвою «У пошуках праведної істини». Її твори увійшли в збірники «На берегах Вижівки» (2008 р.) та «На берегах Вижівки–2» (2011 р.), а також у збірник «Коли душі торкнення Слово» (2017 р.), виданому літературно-мистецьким товариством Ковельщини «Творчий світ». Членом цього товариства авторка стала у 2016 році.

Творчий доробок Євтушик Любові Кирилівни постійно поповнюється. У 2017 році вийшла у світ її книга «Сповідь серця», в якій відтворює прозу нелегких буднів своїх предків. А у 2018 році було видано дві книги з однойменною назвою «Стара Вижівка і старовижівчани». В них вміщені цікаві оповідання, повісті, історико-краєзнавчі нариси, переклади. Всі ці твори мають глибоке біографічне, реальне підґрунтя. Це не просто оповіді – це жива історія життя Старої Вижівки та старовижівських людей від далекого минулого до сьогодення. Це – все те, що хвилює, цікавить автора книг, чим вона дорожить у житті – її любов до людей, до витоків роду і народу.

Любов Кирилівна наділена талантом прекрасного декламування прозових творів видатних українських письменників.

«Душа моя і плаче, і співає,
Вона, як вітер в полі, завива,
І жайворонком в небо підлітає,
Неначе крильми всесвіт обійма.
Душа без пісні – мов зів яле листя,
Вмира надія й крила обрива...»

Саме такими словами звучить життєве кредо Галини Яківни Романчук – ні кроку без пісні. Народилася в селі Брунетівка, наразі з родиною проживає в Старій Вижівці, де є активним учасником художньої самодіяльності. Любов до пісні несе через усе своє життя, бо пісня для неї – життя, вона її окрилює, полонить і бентежить, і додає сили до творчості. І лише 2019 року наважилася на видання власної збірки «Розквітає слово у піснях».

Галина Яківна завжди життєрадісна, має багато друзів, любить спілкуватися, до людей завжди іде з щирою душею. Мабуть того всі ці хороші почуття легко римуються у вірш і так само швидко знаходиться мелодія.

Любов до слова і пісні передала й своїй доньці Світлані, яка також має свою власну збірку поезій «На долонях життя» (2010 р.). Романчук Світлана Миколаївна є професійним літературознавцем, журналістом і поетом-початківцем. Її перо гартувалося ще в часи вчителювання, викладання у вищому навчальному закладі, в науковій праці.

Твори Світлани Миколаївни – свіжий подих улюбленої нами Волині. У ньому – чистота звуків, рими й авторського стилю, одкровення про Творця, що дав можливість пережити кохання, переспіви молитов, замилювання Словом. Її поезії «Волинь проросла в мені», «Якщо молитва й віра воедино», «Обери Друга» та інші твори запрошують до роздумів про світ духовної чистоти.

Обидві авторки – мати і донька – тісно поєднують поезію з піснею. Інколи написані ними вірші відразу ж просяться на музику, а буває й так, що раніше народжуються мелодія, а тоді в неї влітаються рядки. Та як би там не було вони глибоко переконані, що «пісні без любові не буває». До їх сімейного творчого доробку відноситься і книга «Романчуки. Історія родоводу» (2020 р.) – розповідь про 5 поколінь родини Романчуків з їхніми біографіями й особистими здобутками. Разом з тим, автор Микола Петрович Романчук (чоловік та батько Романчук Г. Я. та Романчук С. М. відповідно), пенсіонер Старовижівського ГУ УМВС України у Волинській області, своєю книгою передає молодому поколінню надбану старшими мудрість, дружбу, взаємодопомогу. Адже без цих моральних вітрил справжнє життя родини неможливе. Найважливіше для майстра слова – показати, що дерево родоводу невмируще, поки у його гілках течуть соки батьківської любові. Це друга книга автора, а перша – «Незламні вітрила честі міліціонера» світ побачила у 2011 році. У ній йдеться про нелегкі будні та радісні моменти в житті тих, для кого робота в поліції стала не тільки професією, а й покликом душі. Їхня самовідданість, наполегливість, рішучість та професійність є прикладом для сучасного молодого покоління. Книга цікава та корисна тим, хто цікавиться історією Старовижівської поліції.

Пошуково-дослідницькою та історичною діяльністю щодо Старовижівського краю постійно займається Микола Олександрович Шаясюк. Народився в селі Мизове, здобув спеціальність вчителя історії та суспільствознавства, працював на керівних посадах Старовижівської райдержадміністрації, з вересня 2007 року – на заслуженому відпочинку.

«Де б я не був, куди б я не поїхав,
Зі мною завжди в помислах моїх.
Для мене ти і радість, і потіха,
Як син пливу до берегів твоїх.»

Так свою любов до рідного села, земляків передає Микола Олександрович у своєму історичному нарисі про село Мизове «Мій зов». Все що зміг зібрати – фото, розповіді, спогади увіковічнив саме у цій збірці. Бо добре усвідомлює «хто ж, якщо не я». Дуже любить спілкуватися, жартувати, дарувати людям радість у віршованому стилі. Це щирої душі людина, безвідмовний і майже всі літературно-мистецькі заходи в Старій Виживці проходять за його участю.

Активність, енергійність, ентузіазм та бажання як можна більше віднайти історичних фактів про Старовижівщину запалює і інших. «Та я надіюсь і вірю, що із числа людей молодого покоління знайдуться такі, які ще детальніше допишуть і вивчать історію нашого поселення, скориставшись архівами Львова, Луцька, Житомира і Польщі, де зберігається дуже багато матеріалу про літописання нашої землі», – каже Микола Олександрович.

Рижко Віра Миколаївна народилася на хуторі Пасики за три кілометри від селища Стара Виживка. Після закінчення школи все своє життя свідомо присвятила книзі і пісні. У 2017 році видала збірку «Наш роде хороший...», в якій пісні, співанки, обряди, молитви подані в оригіналі автентичною мовою, що була притаманна жителям Старовижівщини в ті давні часи.

Немало стежин і доріг пройдено цією жінкою за вісім десятків років. За цей час було багато пам'ятних щасливих подій, як родинних так і громадських, вистачало і таких, що приносили неспокій і печаль. Але по яких би перехрестях долі їй не доводилося крокувати, завжди залишається щирою, мудрою, доброю. З глибини минулого черпає народну творчість, звичаї, обряди і намагається передати майбутнім поколінням.

Віра Миколаївна працювала директором районної бібліотеки для дітей, секретарем селищної ради, є засновницею та учасницею хору «Надвечір я». Організовувала колективи «Бабусі» та «Вижівські бабоньки», які були в свій час досить відомі і популярні на теренах колишнього Старовижівського району.

Головною справою життя Наталії Петрівни Фещук (Легкої) була журналістика. Народилася в селі Дубечне, навчання у Львівському національному університеті імені Івана Франка поєднувала з роботою у редакції старовижівської газети «Сільські новини», до якої почала дописувати ще школяркою-семикласницею.

Професійну діяльність розпочала у 1979-му на посаді кореспондента. За майже 40 років роботи в районці поступово пройшла всі шаблі: завідувачки відділом, відповідального секретаря, заступниці редактора, головного редактора «Сільських новин». І навіть після виходу на заслужений відпочинок її публікації з являлися в обласних газетах та інтернет-виданнях. А впродовж останніх п'яти років життя була власним кореспондентом всеукраїнського тижневика «Вісник+К».

У 2011 році вийшла поетична збірка Наталії Фещук «І плакала душа», її вірші надруковано також у книзі «На берегах Вижівки».

Не стало Наталії Петрівни 14 березня 2021 року. Книга «Душа, віддана творчості й Богу» видана у 2022 році через рік після смерті. В ній вміщені публікації Наталії Фещук, надруковані у газеті «Вісник+К» у 2018–2021 роках, які розповідають про історичні події, що відбувалися на Волинському Поліссі, простих сільських трудівників, майстрів народних промислів, складні людські долі, відродження духовності, а також оповідання авторки та її неопубліковані вірші, спогади про неї колег-журналістів, рідних і друзів.

«Я звичайна жінка.
Нова тональність радісних пісень.
Родинний міст і генетична гілка,
Й колиска, що гойдає новий день.
... я звичайна.
Просто чиясь жінка.
Та, що зустріне й та, що проведе.
Я – будний день і на столі хлібинка,
Життя, яке ніколи не помре!»

Читаючи ці строки розумієш, що людина, яка їх писала має неоціненний дар помічати і серцем бачити те, чого інші не помічають. Чисто, свіжо, задушевно, зболено і ... оптимістично! Саме так можна описати збірку поезій «Тобі» (2021 р.) старовижівчанки Світлани Іванівни Сашук.

Поетеса живе красою світу і ділиться своїми внутрішніми почуттями у віршах: «Люблю ромашки, як дівочу долю...». І в кожному квіточку, рослинку вона залюблена по-своєму, з величезною ніжністю пише про розмаїття і барви квітів. І як боляче, коли в наш розкішний сад, в ріку нашого життя разом із надіями вриваються тривоги. Тоді «краплиною сльози впаде печаль» – пише авторка. І як вважає вона, «найголовніше – віру не згубити». Ось що так заспокоює і водночас хвилює, умиротворює і кличе до дії у поезіях цієї талановитої поетеси: віру не згубити. Тому так легко, затишно і тепло стає, коли читаєш її твори. Кожен вірш – це чисте віконечко в дивний, загадковий світ людських почуттів, в реальність того, що нас оточує.

У творчому товаристві Старої Вижівки «засвітилося» і нове ім'я: першу збірку своїх поезій під назвою «Блакить на просторах життя» (2021 р.) видала Ольга Василівна Петрук. Народилася і виросла вона у Старій Вижівці, тут же здобула середню освіту, вищу – в Тернопільському національному університеті. Вірші для цієї книги збирала протягом останнього десятиліття.

Поезія Ольги Василівни – це не просто вірші і посвяти, це розмови з Богом і псалми, в яких вона славить Творця, це і зізнання в Господній любові, і закоханість у життя, в природу, і роздуми про щастя, про людські долі та почуття, про єднання небесного із земним.

У збірці «Блакить на просторах життя» – 204 твори. І кожен із них наче виграє своїми барвами, струнами, мелодіями. Бо віршовані рядки – це наче й малюнок, і музичний акорд, і пісня – торкаються заповітних струн людської душі.

Безумовно, земне життя не може бути без смутку і печалі. У поезіях Олі Петрук ці сумні ноти з болем прориваються в спогадах про маму, яка рано відійшла в засвіти. Але й у рядках, присвячених найдорожчій людині, вона молиться з глибокою вірою в милість Богу, просить Господа: «Матусю Ти прости і забери до Себе», а Матір Богу благає про допомогу і говорить: «Ти ж і для мене Мама», бо: «Одна у нас з Тобою Кров – Творця Господа-Сина».

Мова авторки багата, образна і грамотна, відчувається її обізнаність з літературною творчістю відомих поетів, письменників, глибокі знання має вона зі Святого Письма. Її вірші читаються легко, із захопленням та зацікавленням. Кожен читач поезії Ольги Петрук знайде в її щирих рядках те, що хвилює і заспокоює людську душу.

Поети, письменники – люди особливі, часто ранимі, в той же час – щирі серцем та багаті душею, з багатобарвним сприйняттям всього прекрасного на цій землі. Вони змальовують світ, який не завжди можна побачити, лише – відчути серцем. Заглиблюючись у творчість, вони відкривають читачеві свою душу.

Кожен з вище згаданих авторів має свій літературний вимір, свою манеру вираження. В їх творах – віддзеркалення реалій нашого неоднозначного і подекуди складного життя, багатогранність світу, складність і незбагненність людських взаємостосунків. Вони вірять, що головна місія на землі – утверджувати красу життя, нести заряд високої духовної сили, збагачувати і зігрівати словом людські душі.

Джерела та література:

1. Душа, віддана творчості й Богу / упор. В.Блінова. Луцьк : Вісник і К., 2022. 176 с.
2. Євтушик Л. К. Сповідь серця. Ковель, 2017. 92 с.
3. Євтушик Л. К. Стара Вижівка і старовижівчан : історико-краєзнавчі нариси, оповідання, поезія, пісні : Кн. 1. Ковель : ПП Івановський В.М., 2018. 124 с.
4. Євтушик Л. К. Стара Вижівка і старовижівчан : історико-краєзнавчі нариси, оповідання, поезія, пісні : Кн. 2. Ковель : ПП Івановський В.М., 2018. 152 с.
5. Коли душі торкнеться слово... : збірник літературно-мистецьких творів. Ковель : ПП Івановський В. М., 2017. 308 с.

6. На берегах Виживки / упор. О.І.Чабан. Луцьк : «Волинська книга» – ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 256с.
7. На берегах Виживки-2 / упор. О.І.Чабан. Луцьк : ПАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 312 с.
8. Петрук О. В. Блакить на просторах життя : поезії. Луцьк : Надстир'я, 2021. 280с.
9. Рижко В. М. «Наш Роде Хороший...» : збірка пісень. Ковель : ТОВ «Ковельська міська друкарня», 2017. 132с.
10. Романчук Г., Романчук С. Розквітає слово у піснях : пісні і поезії. Ковель, 2019. 104 с.
11. Романчук М. П. Незламні вітрила честі міліціонера : історико-краєзнавчий нарис. Луцьк : Твердиня, 2011. 176 с.
12. Романчук С. М. На долонях життя : поезії. К.: Видавництво Равенського, 2010. 152с.
13. Романчук М. П. Романчуки : історія родоводу : історико-краєзнавчий нарис. К.: Міленіум, 2020. 208с.
14. Сачук П. І. Є квас і для вас : сатира і гумор. Луцьк : Надстир'я, 2006. 84 с.
15. Сачук П. І. Мистецький акорд : поезія, проза. Ковель : Ковельська міська друкарня, 2019. 150 с.
16. Сачук П. І. Спалахи серця : поезія, проза. Луцьк : РВВ Луцького НТУ; Ковель : Ковельська міська друкарня, 20016. 204 с.
17. Сачук П. І. Торкну струну душі : збірка пісень. Луцьк : Надстир'я, 2005. 40 с.
18. Сашук С. Тобі : поезії. Київ : Жнець, 2021. 160 с.
19. Чабан О. І. Знову осінь над гаями : повість. Луцьк : Надстир'я, 2011. 188 с.
20. Чабан О. І. Іду до вас із юності : повісті. Ковель : ПП Івановський В. М., 2020. 356 с.
21. Чабан О. І. На дорогах життя : оповідання, новели, бувальщини. Луцьк : Надстир'я, 2007. 160 с.
22. Чабан О. І. Одкровення : поезії. Луцьк : Надстир'я, 2001. 120 с.
23. Чабан О. І. Розмова з Богом : дорожні нотатки, поезії. Луцьк : Надстир'я, 2012. 100 с.
24. Чабан О. І. Світильник віри : листи, вірші, спогади. Ковель : ПП Івановський В. М. 2018. 272 с.
25. Шаясюк М. О. Мій зов : історико-краєзнавчі нариси. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2016. 220 с.

Шаясюк Микола (сmt Стара Виживка)

"ЖИВИМ НЕ ЗДАМСЯ. ЯКЩО Ж ЗАГИНУ, ТО МОЯ СМЕРТЬ ОСВІТИТЬ ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ НАСТУПНИКАМ..."

Один із тих, що "боролись колись, полягли – не здались"

22 лютого 2023 року напередодні річниці Незламності України на телеканалі ICTV у репортажі "Єдині новини" йшлося про бої під Бахмутом. Військовослужбовець ЗСУ із позивним "Кос" розповідав про стійкість і героїзм своїх побратимів, котрі мужньо стримують ворога в цьому місті, захищаючи рідну землю. Його горда постава з автоматом на грудях, упевнена мова відразу нагадала мені нашого земляка з таким же псевдонімом, який у 40–50-х роках ХХ століття боровся за незалежність України на території колишнього Старовиживського та сусідніх районів. Дуже захотілося розповісти про нього – Андрія Сергійовича Михалевича (Коса, Дениса, Старого) – на сторінках місцевої газети "Сільські новини".

Народився він у 1919 році в с. Замшани Ратнівського району. Із 11 діток, що з'явилися на світ у багатодітній та доволі заможній сім'ї Сергія та Мотрони Михалевичів, вижило семеро, інші померли маленькими – страшні реалії того важкого часу.

Андрій був найстаршим. Він добре вчився і після початкової закінчив лісничу школу. Дід хлопця Йосип Михалевич був лісником у Замшанах і завдяки своєму розуму, невтомній праці й ошадливості йому вдалося придбати ділянку лісу та декілька хуторів для своїх дітей,

яких мав четверо (трьох доньок і сина). Найбільше того спадку вділив батькові Андрія, якого також навчав працелюбству, при синові й доживав свій вік.

А ще Михалевичі були глибоко набожними, їм змалку прищеплювалася любов до України, національних традицій. Детальніше про цей родовід можна прочитати в книзі нині вже покійної Марії Андріївни Хотинської "Минуле стукає у двері", виданої 2009-го року у видавництві "Надстир'я". Її бабуся Євдокія була дочкою Йосипа Михалевича. У кінці 1990-х – на початку 2000-х років Марія працювала заступником голови Ковельського міськвиконкому, була активною учасницею Народного Руху України.

Відомо, що в 1938 році Андрій разом із групою ковельської молоді виходив на майдан із протестом проти злодійського вбивства Євгена Коновальця. А вже з 1939 року він у віці 20 років очолював Седлищенський районний провід ОУН.

Із приходом "червоних" на Волинь у вересні 1939 року цей осередок повністю йде у підпілля.

Зазначу, що відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 27 січня 1940 року, було створено Седлищенський район, у складі якого перебувало 22 сільські ради (зокрема Велимчанська, Датинська, Замшанська), що об'єднували 29 населених пунктів.

Підбурені "совітами" молодики в один із вечорів підпалили необмолочене збіжжя Михалевичів, а також їхні хліви та господарчі будівлі. Тоді вони вчасно виявили вогонь і гуртом його загасили.

У відповідь на таку зухвалість Андрій створює оунівські молодіжні групи самозахисту і фактично нейтралізує своїх противників.

Розкуркулити Михалевичів енкаведисти не встигли – розпочалася війна. Новий, тепер уже коричневий окупант приніс українцям нові біди. Зокрема й цій родині – німці знищили сім'ю Лавріна, Андрієвого дядька.

Оунівцям, у лавах яких він був, довелося боротися і з фашистами, і з червоними комісарами та їх агентами. З метою координації дій створили підрозділи служби безпеки ОУН. Із 1942 року Андрій Михалевич (Кос) – референт цієї служби Седлищенського, а потім Старовижівського районів.

Досвіду він набирався, працюючи з відомими на Волині діячами ОУН Омеляном Грабцем ("Вовком"), Сергієм Качинським ("Остапом"), Леонідом Ступицьким ("Гончаренком").

Андрій Михалевич був одружений, мав двох синів: Івана, 1938 р.н., та Федора, 1943 р.н.

Із 1942-го, коли учасники ОУН пішли в ліси, вони почали озброюватися, нападати на невеликі фашистські формування, відбиваючи у них молодь, яку мали вивозити до Німеччини на примусові роботи.

Треба сказати, що значна частина зі звільнених ішла в ліси, за Косом. Відомо, що повстанські підрозділи поповнили більше 40 чоловік із хутора Наддатынь, 80 – із Замшан, 100 – із Синового. Для такої кількості молодих бійців була потрібна зброя, продовольство, медикаменти.

20 серпня 1943 року керівництво УПА групи "Північ" підготувало військову операцію зі знищення німецького гарнізону в м. Камінь-Каширський. Відомо, що в цьому бою взяв участь і Кос зі своїми побратимами. Тоді вони розбили ворогів і захопили склади із продовольством, зброєю, медикаментами та ін.

На той час у с. Котуш поблизу Хотишова розташовувався госпіталь та бази повстанців. Серед них перебувала і наша землячка Надія Олександрівна Жолинська, родом із Мизового. Вона працювала в госпіталі операційною медсестрою.

Ось уривок із її спогадів щодо того бою:

"...А одного разу повстанці напали на німецький госпіталь, звідти забрали постіль, ліки, муку, білизну. Взяли в полон двох лікарів та медсестру, котра виявилася рідною сестрою одного з них.

Спочатку госпіталь знаходився у місцевій школі, куди звозили поранених повстанців, яких було доволі багато. Та через день після того бою довелося переносити їх до лісу, адже німецькі літаки скидали на село бомби й літали так низько, що землі досягали пулі кулеметів, із яких вони строчили".

Із приходом радянських військ у березні–квітні 1944 року почастишали облави і масові арешти родичів повстанців. Однак Кос був невловимим, мав добре законспіровану мережу своїх людей, які перебували і в "яструбках", і в державних установах. Є свідчення, що тоді повстанці перешкоджали масовій мобілізації в селах чоловіків на фронт. Боївці Коса вдавалося відводити жителів Моцнової, Дубового, Журавлиного у "надійні місця".

Кривавий бій у 1947 році відбувся біля с. Дошне, що неподалік від Датиня. Тривав він майже дві години. Тоді загинула майже половина районного партактиву та міліції Старовижівського району. Боївка Коса втратила теж половину своїх вояк. Врятувалися ті, хто зміг переплисти річку Турію і сховатися на території Камінь-Каширського району.

За активну діяльність із квітня 1947 року Коса призначають провідником надрайону "Балка", до якого, крім Старовижівського, увійшли Заболоттівський, Ратнівський, Дивинський (нині це Білорусь) райони. А вже з осені 1949 року він – керівник служби безпеки і водночас заступник провідника окружного проводу ОУН Ковельської округи. Але і його власна боївка продовжувала активні дії. Саме вона 12 вересня 1949 року розстріляла біля с. Буцинь партактив, який їхав автомобілем "Победа" на пленум обкому партії. Так повстанці помстилися за вбивство енкаведистами свого побратима Луя (Лукаша Івановича Потапейка, члена ОУН із 1938 року).

Безумовно, такою активністю оунівців у 1949–1950-х роках було сильно занепокоєне тодішнє обласне керівництво, зокрема МДБ. За їхніми офіційними даними, на території Старовижівського, Ратнівського і Камінь-Каширського районів діяло понад 15 боївок загальною чисельністю до 100 повстанців.

Обласне керівництво МДБ завело агентурну справу "Північні", місцем дислокації вибрали Ратнівський район.

За розповіддю директора Кортеліського історичного музею Миколи Михалевича, наприкінці жовтня 1949 року енкаведистам вдалося заарештувати батька Коса – Сергія Михалевича. Однак той категорично заперечував свій зв'язок із сином і говорив, що останній раз його бачив під час німецької окупації. Тому емдебісти вирішили перевірити агентурну комбінацію, яку повстанці назвали "Бочка". Під надуманим приводом Сергія Михалевича вночі повезли автомобілем з Луцька в Ратне. Недалеко від Ковеля група з п'яти переодягнених агентів начебто обстріляли авто. Оперативного працівника "вбили", а шофер "утік". Сергій Йосипович зрадив, думав, потрапив до своїх, і довірливо все розповів про сина та людей, які йому допомагають у селах.

Після отриманої інформації емдебісти знову інсценували бій з "опергрупою" і Михалевич старший знов потрапив до їхніх рук. Так само вони вчинили і з жителькою села Заброди Ликерією Шиманською, яка була надійною зв'язковою Коса, і мимоволі видала кількох його вірних помічників.

Їх швидко арештували і добивалися нових відомостей про Коса. Оперативні дії агентури МДБ у другій половині 1951 року в Ратнівському, Заболоттівському і Старовижівському районах нічого не дали. Тому вони поширилися на Камінь-Каширщину. У вересні 1951-го чекісти завербули повстанця Сильного. Йому показали фото, на якому той упізнав Коса, відомого йому під псевдо Старий. Розповів, що він одержав від нього завдання заготовляти сухарі й приносити їх у старий схрон. Цим і скористалися енкаведисти.

Однак Коса у схроні не було, а лише повстанець Береза, якого вбили.

Агентурній групі, очолюваній колишнім повстанцем Сталевим, за допомогою розшукових собак вдалося виявити криївку біля села Нові Червища. Повстанці відмовилися здаватися. Кос, Клим Тимошик (псевдонім "Роман", керівник Камінь-Каширського районного проводу) та друкарка Пелагія Герасимук загинули, підірвавши себе гранатою. Із їхньої криївки вилучили зброю, радіоприймач, друкарську машинку та щоденник Коса. Це сталося 8 грудня 1951 року.

Напередодні своїй матері Кос сказав: *"Я живим не здамся, а якщо загину, то моя смерть освітить шлях до перемоги наступникам"*...

Вдячні жителі села Замшани у 2021 році встановили пам'ятник своєму землякові — легендарному героєві Андрію Сергійовичу Михалевичу (Косу).

...Вічна пам'ять борцєві за волю України.

Боренько Надія (м. Львів)

**«ЯК НАШ КОРОВАЙ ТА Й ГАРНО З ПЕЧІ ВИЙДЕ»: ПОЛІСЬКІ
ХЛІБОПЕКАРСЬКІ ТРАДИЦІЇ**

Українське Полісся – надзвичайно самобутня етнографічна зона, де зберігається чимало архаїчних форм і варіантів духовної та матеріальної культури, в т. ч. в галузі народної їжі. Тут ще донині можна знайти такі елементи харчової системи, які мають конкретні аналоги з часів Київської Русі і які не збереглися більше ніде в Україні.

Опубліковані матеріали зібрані автором впродовж 2005–2016 рр. в складі творчого колективу під час історико-культурних експедицій на Українське Полісся, організованих Державним науковим центром захисту культурної спадщини від техногенних катастроф [9]. Дослідження, результати яких є власністю названої установи, проводились в багатьох селах Рівненської і Волинської областей. Ця територія є певною порубіжною зоною між Західним і Центральним Поліссям. Свої власні численні багаторічні здобутки автор співставляла із науковими висновками Л. Артюх [1–2], Л. Герус [3], З. Давидюк [4], М. Давидюка [5–6], Н. Ковальчук [7], Т. Пархоменко [10], з вагомим доробком популярних видань учителя вищої категорії, полісянки за народженням і за покликом серця Олександри Кондратович [8]. Звичайно, обсяг матеріалів є дуже широким, тому обмежуємось тут даними про ті страви і вироби, які, маючи архаїчний характер, досі трапляються в обрядовому чи повсякденному харчуванні старших людей та частково і з певними видозмінами використовуються молодшим поколінням, живуть у їх пам'яті. В багатьох випадках вимір інгредієнтів є описовим, і лише стосовно дріжджових хлібних виробів маємо докладнішу рецептуру, оскільки вони є продукцією новіших часів. Значну цікавість викликають оті, здавалось би, прості поліські борошняні страви і вироби не лише своєю архаїчністю, але й тим, що впродовж десятиліть і навіть століть не змінювали ні своєї рецептури, ні способу приготування – саме з великої, добре сконструйованої хатньої прадавньої печі вони виходили смачні, поживні і гарні навіть за самим своїм виглядом. Війна страшною руйнівною силою ввірвалася в життя поліського краю. І тим не менше, а може навіть і з цієї причини, вважаємо за потрібне повернутися згадками в зовсім недавнє минуле, адже з перемогою прийде відновлення не лише зруйнованих міст і сіл, але й тих традицій, на основі яких побудована українська прадавня культура. Втім, незважаючи навіть на війну, цікавість до українських національних традицій вже зараз значно зросла, і чимало закладів харчування прагнуть освоювати і використовувати давні рецепти.

Вироби і страви з різних видів борошна широко використовувалися як у повсякденному харчуванні, так і в святковому і обрядовому вигляді. Найхарактернішим варіантом випікання давнього хліба було замішування на заквасці (*підквасці*) з залишку житнього тіста, який зберігали в діжці, заливаючи незначною кількістю теплої води, а перед наступним замісом ще розводили і замішували в тій же бондарній діжці. Суто житній хліб на *підквасці* побутував до 1970-1980-х рр., пізніше популярним став житньо-пшеничний хліб. Давніший житній і житньо-пшеничний хліб традиційно був круглим. Часто практикували комбіноване випікання на дріжджах і *підквасці*. Такий хліб з комбінованого випіку кисліший на смак і не кришиться. Дріжджі разом із закваскою і незначною кількістю борошна розводили в теплій воді на ніч, вранці додавали борошна до потрібної густини тіста і випікали у бляшаних формах.

Сучаснішим варіантом є випікання пшеничного хліба на сироватці, ось приклад такого рецепту: 0,5 л води і 0,5 л сироватки, три ложки цукру розчинити і кинути 50 г дріжджів. З такої розчини виходить три хлібини у прямокутних формах. Потрібно з розрахунку на одну хлібину додати три чайні ложки олії, тобто разом 6 ложечок. Ложечку солі всипати після одноразового підروстання розчини. Борошно сипати за принципом «скільки візьме», до вбирання в тісто, яке має бути не надто тугим, і місити руками до повного його відставання.

Розкласти у три форми до половини висоти руками, змоченими з олії, і поставити в холодне місце на півгодини, щоб піднялося врівень з формою. Якщо випікається в духовці – поставити на 180 градусів. (Одна з цих хлібин була подарована автору відразу після випікання і дійсно виявилась дуже смачною!). Хліб іноді випікали також з вівсяного і кукурудзяного борошна, але це траплялося значно рідше.

Розрізняли житні *буханки*, зволожені перед випіканням, і *палінки*, які були посипані борошном. Про те, що хлібину після випікання теж необхідно побризкати водою (рідше змазати олією або салом), навіть існувала приказка: *Кажуть так-о – якщо ти хліб не змащувєш, то й сама не вмиваєшся*.

Частіше, ніж хліб, випікали плоскі круглі *перепічки* – це була своєрідна економія борошна, адже на *перепічки* тісто було не таке густе, та й часу це потребувало менше, оскільки їх, на відміну від хліба, випікали на сковороді безпосередньо перед полум'ям.

Магічно-ритуальну функцію мали багато виробів із прісного та заквашеного, печеного та вареного тіста, які мало відрізнялися за самою рецептурою, зате виділялися за формою (орнітоподібні, хрещаті, круглі, місяцеподібні) і використанням в календарній, весільній, родильній, поховальній обрядовості. Серед них найцікавішими були *бузькові лати*, *благовісники*, *жайворонки*, з якими зустрічали весну, *хрестики*, *хрещики*, з якими виконували ряд обрядових дій, пов'язаних з родючістю і плодючістю худоби, *коржик-дужики*, які споживали в перший день посту, *балабушки*, з якими ворожили дівчата в переддень свята Андрія, *пампушки* з різноманітним використанням та ін. Не зупиняємось на їх рецептурі, оскільки тут присутні різні технології випікання (прісне, заквашене, дріжджове тісто) і види борошна (житне, пшеничне різного помолу, гречане) і навіть різні способи пластичного вирішення.

Єдиним видом святкового печива практично до 1960–70-х рр. були *пирого* – великі, випечені на розмір прямокутної бляшаної форми, з пшеничного борошна, на дріжджах, найрозповсюдженішою начинкою була товчена варена квасоля, мак, розпарені фрукти і ягоди або їх поєднання у різних комбінаціях. На стіл такий *пиріг* під час святкових okazji подавали розрізаним начетверо або ще на дрібніші шматки. Сучасні і досі популярні *пирого* – це за формою і розміром вже фактично *пиріжки*.

Полюбляли сучасні поліські господині випікати традиційні *ватрошки* – квадратні або круглі булочки, в яких зверху проступає начинка із сиру, а також рогалики, до випікання яких застосовують власні рецепти, як-ось: в 1,5 склянках молока розчинити три ложки цукру і 70 г дріжджів. За час, поки тісто підостає, збити склянку цукру з трьома яйцями. Додати 300 г масла або маргарину і борошна менше 1 кг, щоб тісто було такої густини, як на вареники, і замішувати до результату відставання від рук. Готове тісто має ще підостати півгодини. З такої кількості тіста має вийти 48 рогаликів середнього розміру. Для цього його треба поділити на 4 частини, щоб з кожної вийшло по 12 шт. Закрутити бажану начинку (сир, мак, вишні тощо), зверху ще помастити яйцем.

Серед ритуально-обрядового печива найважливіше місце відводимо весільному короваю. Основна форма короваю – велика кругла хлібина з багатьма декоративними елементами. Ще донедавна поряд з нею використовувались, а подекуди і продовжують існувати такі варіанти, як сукупність хлібних виробів (*коровайчики*, *калачики*, *пампушки*) або виріб прямокутної форми. У Маневицькому районі об'єктом дарування хресним батькам є *коровайчики* (зрідка зустрічається назва *пирого*), які випікають із залишку коровайного тіста і декорують прісним тістом або цукрованим білком у формі квіток та інших прикрас (виноградних грон, листочків тощо). Сучасним варіантом є дарування *коровайчика* (*пирого*) у переносному кошичку, який зберігають або й перепозичають. Такий *пиріг* дарують на другий день весілля в хаті нареченої, від чого зберігся вислів «*іти на пиріг*». *Калач* також був об'єктом обмінних ритуалів після весілля. Він був з отвором, проте на сучасному етапі може бути і прямокутної форми без отвору, прикрашений плетінкою або й без неї.

В ряді сіл існувала практика випікання т. зв. *гусок*, або *плетінок*, які після закінчення процесу випікання короваю роздавали коровайницям. На більшості території коровай прикрашали вирізаними з фруктових дерев прямими гілками певної кількості, раніше оздобленими закрученими смужками тіста, а пізніше штучними і натуральними квітами,

декоративним папером тощо. Останнім часом, за аналогією із загальноукраїнським короваем, оздобою служать викладені з прісного тіста квітки, листочки, колоски. На Рівненщині випікають також багато *калачиків* у вигляді бубликів і ними, нанизаними на червону нитку, обперізують готовий коровай. Ще однією особливістю є центральна *шишка* – перед самим випіканням через рушник, торкаючись ліктем, посередині в тісті роблять виямку, в неї вкладають монети, декілька колосків жита, а тоді зверху вставляють заготовлену *шишку*, закручену у вигляді квітки зі смужок густішого тіста. Після цього продовжують декорування всієї поверхні. Після випікання короваю прикрашену гілку, або деревце, або сукупність справжніх чи штучних квітів (залежно від місцевості) втикають саме в цю центральну шишку. При поділі короваю вона дістається молодцям.

Основою рецептури короваю є певна кількість літрів молока – 3 або 5, в залежності від того, якої величини і ваги він має бути, і відповідно вимір інших інгредієнтів. На 3 л перекип'яченого і охолодженого до кімнатної температури молока давали 150 г або навіть 200 г дріжджів, до 10 яєць, трошки солі і так само небагато цукру (не більше півлітрової банки), 200 г маргарину і склянку горілки. Сучасніші рецепти передбачають більше цукру – до кілограма та більше яєць – від 20 до 40 штук, 1 кг масла з додатком олії. За такою рецептурою все молоко разом з цукром і маслом доводиться до кипіння, потім охолоджується і вже в охолоджене додаються розведені з цукром дріжджі і збиті жовтки, все це бродить дві години без борошна і вже пізніше замішується з його поступовим досипанням. Подекуди зберігається давнє повір'я про недопустимість солі. В межах Маневицького району Волинської обл. існувала практично однакова рецептура, яка базувалася на співвідношенні 1:10; 1:100 – на 1 л молока брали 10 яєць, 100 г дріжджів, 100 г масла, 100 г олії тощо. Все більше розповсюджується виготовлення опари, тобто замішування на гарячому молоці, це викликає значну зміну в пропорціях інгредієнтів, до того ж, збільшення числа додаткових коровайів (*коровайчиків*) потребує більшої кількості тіста. Тому часто виходять з виміру на 4 л, а то й 5 л молока, відповідно зростає насамперед частка масла і цукру. Кількість яєць при такому замісі ділять наполовину (половина цілих, половина жовтків), збивають з цукром і вливають в гаряче молоко, помішуючи. Пізніше цю масу треба охолодити, додати трошки борошна, дріжджі, масло або маргарин, ванілін. Такий рецепт не передбачає олії, «*бо вона важка*». Замішане туге тісто слід поставити на подушку, щоб підійшло.

Досі існує традиція гуртового урочистого випікання короваю, а за давніми переписами від кількості коровайниць навіть залежала кількість яєць, а саме сакральне непарне число – сім або дев'ять. Коровайниці обов'язково одягали вишиті фартушки, а голови пов'язували білими хустинками. На відміну від інших регіонів, де тісто на коровай могла розпочинати замішувати лише хресна, на Рівненщині допускалася до цього чину й рідна мати, а на Волині це взагалі було прерогативою рідної. Добре вимішане тісто підходило три години, після чого його знову переминали декілька разів, весь процес підростання тіста займав від шести до семи годин. Коровайницями могли бути лише заміжні жінки, щасливі у сім'ї. Для замішування виготовляли спеціальні великі корита, що відображено в жартівливій приспівці: *Хто коровай меситиме, той горелку питиме, а хто ночовки держатиме, то слину ковтатиме*. Зараз цей процес найчастіше відбувається на великій стільниці на столі. Коровайне тісто повинно бути достатньо густим, щоб три коровайниці могли разом підняти його і переставити у велику алюмінієву миску або каструлю (*казан*) для випікання. Давній звичай закладання в піч на самій хлібній лопаті і обв'язування тіста лозовими обручами вже практично забутий, проте і миску обов'язково слід поставити на ту ж лопату. Після перенесення тіста вже не можна ні додавати, ні віднімати, із залишку тіста печуть додаткові коровай (*товариш, калач*) та прикрашають верх, хоча зараз все частіше оздобу роблять із прісного тіста.

Весь період замішування і випікання супроводжується піснями. Зберігається також звичай символічного принесення інгредієнтів коровайницями, що відзначено в пісні: *Через село да Белецькеє / Ішли собі коровайнички, / Несли муку да пшеничну, / Несли яйця да старих курей, / Спевали песні да старих людей*. Часто пісні носили завуалізований еротичний характер: *Я на коровай ішла, коробку яєць несла, / Зустріли мене хлопці, тарах яйця в коробці. / А одне зосталося, на коровай здалося*. Замішування тіста теж супроводжувалося жартівливими приспівками: 1. *Черевата месила, / А губата лепила, / А гарная да хорошая / Да й у печ*

посадила; 2. *Коровайнички, мої сестрочки, та й не напивайтеся, / Як усадите у печ коровай, то й не забувайтеся. / Як наш коровай, як наш коровай та й гарно з печі вийде, / Будем пить-гулять, будем пить-гулять, поки сонечко зійде.*

Великий коровай випікався до чотирьох годин. За цей час коровайниці перш за все повинні були вимити руки у тому самому посуді, в якому замішували тісто, і вилити цю воду під фруктове дерево: *Рисю, коню, рисю, / Да наллєм води в мисю, / Да будемо ручки мити, / Да під вишеньку лити, / Щоб вишенька ягодки родила, / А Маруся хлопці родила.* Пусту миску перекидали через хату і в залежності від того, яким чином вона впаде, визначали стать майбутньої першої дитини. Під час самого випікання коровайниць частували, і хлібна лопата фігурувала у символічних іграх: після того, як коровай був поміщений в піч, лопатою злегка били по плечах старосту, яким здебільшого був хрещений батько, а також торкалися нею до стелі. При цьому співали пісні імітаційного характеру та жартівливо-сороміцькі: 1. *Ой туну, коники, туну, / Приеззли у двір стуну, / Ой бразю, коники, бразю, / Привезли у двір мазю; 2. Сюди-туди по хати довелось лопати, / Довелось лопати ше й коровай сажати. / Утикайте, паничі, наш коровай у печі, / Нехай скачуть з цицьками, наш коровай з шишками. У-ух!* Невдалий коровай віщував нещасливу долю молодим, і це також відзначалося у піснях: *Месіть, месіть, коровайнички, / Щоб не було затерочки, / Бо ві добриє жони, / Щоб не були зневажони.*

Випікання паски теж супроводжувалося подібними побоюваннями, хоч і в меншій мірі. Існувало повір'я, що паска просто не може погано вдатися. Тісто замішувалося за такою ж рецептурою, проте дещо рідшої консистенції, з додатком родзинок, чого в короваї ніколи не було. Відмінність тіста на паску і коровай полягає також в тому, що в коровайному тісті допускається використання білків принаймні з половини кількості яєць, а для паски необхідні самі жовтки. Багато жителів користуються вже переписами з популярних кулінарних видань, проте досвідчені куховарки стараються дотримуватися власних рецептів. Ось один із них: на півтори літри молока, 300 г масла, 30 жовтків, 1 кг цукру, 300 г родзинок, трошки солі і горілки. Підростає годину без додаткового перемішування. Інший давніший рецепт: на 3 л молока 200 г дріжджів, літрова банка цукру, 50 г маргарину, 100 г масла, 10 яєць і склянка олії. Тоді яйця вибиваються так, як на коровай – половину з білками, половину самі жовтки. Розчинити, дати підрости, ще раз замісити, накласти у форми, хай там ще раз підростає. Значно більше уваги приділяють декоруванню паски, воно таке ж багате, як і короваю, проте з переважанням хрещатих мотивів.

Існує багато ритуалів, пов'язаних із паскою – швидше прибігти додому після освячення, зберігати шматок паски цілий рік, по приході тричі обійти хату і дати по шматку паски худобі, з ним же ж перший раз вигонити худобу на пасовище, іти на першу оранку тощо, нести шматок паски зі собою у клопітній справі, шепочучи: *Я до вас із паскою, а ви до мене з добром і ласкою* тощо.

Традиційною борошняною стравою, без якої не обходилося будь-яке застілля, а ще в першій половині ХХ ст. й весілля, були *млинці*. Щоб вони були свіжими і гарячими, їх випікали вже в процесі весілля, коли гості сиділи за столом, часто в тому ж приміщенні. Млинцями, а саме тонкими, називали налисники, які досі популярні, проте мова про т. зв. *товсті млинці*, які брали руками, розривали і їли, вмочаючи в *потравку* – соус з м'яса і грибів, або в *омачку* – розтертий свіжий сир зі сметаною. Колись житні або гречані, а зараз пшеничні, вони отримували пухкість, якщо ввечері борошно розчиняли на воді з невеликою кількістю дріжджів, а вранці додавали запарену терту сиру картоплю і трошки харчової соди. На 1 л води припадало дві невеликі картоплини. Секрет добрих млинців полягав у достатній силі полум'я, перед яким їх випікали.

З частини хлібного тіста випікали *пампушки*, присмачені тертим із сіллю часником. На 8 хлібин і 10 пампушок потрібно було 4 л води, 100 г дріжджів, трошки солі і цукру, з додатком оцту. Вірогідно, раніше підкислювання було іншим. В Любешові Волинської обл. кожного року на День Незалежності відбувався своєрідний конкурс давніх страв, де подібні *пампушки*, проте з більшою кількістю дріжджів (на 1 л молока 100 г дріжджів) випікали по-новому – не в печі, а над парою, вони всередині з сиром, зверху обсипані пересмаженими панірувальними сухарями. Об'єднує їх відсутність яєць.

Своєрідним місцевим раритетом у південній частині Березнівського району на Рівненщині, т. зв. «Українській Швейцарії», що отримала свою назву завдяки надзвичайній красоти краєвидам, є смажені у значній кількості олії невеликі пісні пампушки, що їх називають *солов'є* (вимовляючи саме так). Вони дріжджові, на воді, без яєць, тісто консистенції, як на млинці. На 1 л води потрібно 50 г дріжджів, терта сира картопля. Тісто, що один раз підійшло, набирають ложкою і кидають в киплячу олію з додатком горілки так, щоб закручувався вершечок, подібний до голівки пташки. Готові вироби пересипають товченим зі сіллю часником і зберігають під накривкою для м'якості. Печуть їх у піст і подають до холодної грибно-рибною юшки.

Налисники, як святковий варіант, з'явилися відносно недавно, проте на сьогодні це одна з найулюбленіших поліських страв. Існує багато рецептів тіста, від найпростішого – 1 склянка борошна, 1 яйце, 1 склянка молока або маслянки, до складнішого, яким відзначається рецепт т. зв. любешівських налисників: 4 склянки пшеничного борошна, 4 яйця, 6 склянок молока, 4 столові ложки масла, півтори склянки цукру. У макітерку випустити 2 жовтки, додати неповну склянку цукру, половинку чайної ложки солі і розтерти, поступово вливаючи 2 склянки холодного молока. Всипати 4 склянки пшеничного просіяного борошна і розмішувати тісто, підбиваючи, біля 10 хв., за цей час поступово доливаючи ще 2 склянки молока. 4 білки збити, з'єднати з тістом і ще збивати до однорідної маси. Секрет добрих налисників – у якнайтоншому млинці. Для цього сковороду потрібно змастити ледь-ледь настромленим на виделку шматочком сала. Млинці потрібно доводити до блідо-жовтого кольору, не пересмажуючи, проте з обох боків. В залежності від начинки вони є різної конфігурації – із сиром і вишнями трубочками, з капустою квадратні (конвертиком), з м'ясом, паштетом – трикутні. Після загортання їх змащують жовтками з двох яєць, які залишились, і ще раз просмажують. Якщо не просмажувати, тоді їх можна скласти у макітру або горщик, вкинувши грудку масла і поливши зверху сметаною, і ще протримати у теплій печі. Налисники з сиром або вишнями ще ріжуть на декілька частин і на святковий стіл викладають т. зв. пеньочками, які теж поливають сметаною.

Борошняні варені страви – це, перш за все, вироби з прісного тіста, дуже часто з додатком сирової тертої або вареної картоплі та пшоняної каші. Стосовно вареників, то в давнину вони були з темного «разового», тобто з висівками пшеничного чи житнього борошна, розміром з долоню, і начинкою часто служила пшоняна каша, заправлена пересмаженим конопляним насінням. Інша популярна начинка – товчена квасоля з додатком вареної картоплі (аналогічно до печених пиріжків). Колишні поліські вареники не схожі на сучасні: були значно, а то й в декілька разів, більшими. Готувалися так: спершу з начинки виліплювали чималий довгастих пиріжок округлої форми, потім його загортали в тісто і варили. Якщо раніше це була якщо не повсякденна, то щонайбільше недільна страва, то пізніше популярними стали вареники з різноманітною начинкою на наступний день після весілля, від чого навіть виник вислів «*іти на вареники*». Різновидом борошняних галушок були *пальошки* з такого ж тіста, як на вареники, з нього скачували кульки, «*щоб пальці знати було*», варили на воді і зварені пересипали сухим сиром та поливали маслом.

Повсякденною, але кращою стравою була пшенична *затирка*, яка прийшла на зміну такій же *саламусі* з житнього борошна. Для *затирки* борошно розводили мінімальною кількістю води до такого стану, щоб з цього сипкого і густого тіста можна було скачати невеличкі кульки, які вкидали в кип'яток або запарене молоко. Таку швидку і поживну страву часто готували дітям. При бажанні в борошно можна було додати яйце, трошки води доливали потому.

Та найархаїчнішими поліськими стравами є різноманітні киселі з різного борошна – вівсяного, житнього, гречаного, та киселеподібні *кваша* (*колотуша*), *жур* і *париш*. На *квашу* – страву, яку споживали з хлібом у вигляді перекуски, давали їсти дітям в перерві між основними прийманнями їжі, припадало здебільшого два види борошна – житнє і гречане, хоч при відсутності гречаного кваша могла бути і суто житньою. Житнє і гречане борошно міряли наполовину (*по дві пригорці*), замішували ввечері, розчиняючи теплою водою, рідке тісто, вранці доливали кип'ятку до бажаної густини, розмішували і до вечора, добре укутавши, ставили на теплу піч, щоб *солодило* (сквашувалось). Для кращого результату додавали

шкоринку житнього хліба. «Родзинкою» рецепту доброї кваші було те, що невеликою кількістю кип'ятку її треба було залити і злити до дев'яти разів. Робили це у великих гончарних макітрах, пізніше їх замінив чавунний посуд (*чугун, саганок*).

Із залишку житнього тіста виготовляли хлібний кисіль. Його розводили водою на добу, чекаючи, щоб густина впала на дно, а зверху виступила зайва волога. Тоді варили на слабкому вогні, постійно помішуючи, наприкінці розводили солодкою водою. Самостійне виготовлення борошна з гречки – дуже примхливого виду зернових, що потребував спеціальних ґрунтів – для виготовлення специфічного киселю теж було далеко не простою справою. Необхідна була саме сира крупа, яку заливали окропом (на 1 кг круп 2 л води), воду зливали, крупу сушили, товкли у ступі до вилушування сирого зерна, білого на вигляд, яке двократно мололи на жорнах (пізніше на м'ясорубці). Перемелене борошно відсипали на густе решето, застелене полотнинкою (пізніше марлею в декілька шарів), промивали над мискою або дерев'яними ночвами чистою водою до білого кольору, знову розчиняли теплою водою, додаючи запарені квітки хмелю, давали відстоятися, зайву воду зливали, ледь присолювали, цукрували і кип'ятили, перемішуючи дерев'яною кописткою. Для гостроти додавали будь-яку кислоту – хлібний квас, пізніше оцет. Після 10-15-хвилинного кипіння отриману рідину переливали в миску, де вона повністю густіла. Для споживання такий кисіль різали ножом і поливали за уподобанням – лляною чи конопляною олією, медом, узваром. Їли його з житнім хлібом. Такий кисіль вважався святковою стравою, його подавали і на весіллі, і на похоронах. Подібна технологія приготування *паришу*, тільки його заварювали ще густіше.

На Волині більшої популярності набули вівсяний *кисіль* і *киселиця*. Обмолочене і перемелене на жорнах вівсяне борошно через решето пересіювали в гарячу воду (але щоб не запарити), заколочували і на ніч залишали вкисати у теплому місці. Вранці зливали зайву воду в окрему посудину, решту повторно заливали такою теплою водою, проціджували крізь решето або густе сито й одержану юшку знову зливали в ще одну посудину, додаючи іноді до смаку житньої хлібної закваски, підсолювали, доводили до кипіння і проварювали 15-20 хвилин. Рідина з першої посудини, розлита в миски, застигала, як холодець, і це був *кисіль*. Страву з другої посудини, що була трохи густішою, зливали у горщик або глечик, і це була *киселиця*, або *жур* – улюблена страва дітей. Їли його ложками, поливаючи пареним молоком, медом або узваром. Зараз ці види киселю практично вже не споживаються, і популярним залишається кисіль з картопляного крохмалю, який продовжують виготовляти самі і заварювати з фруктами, найчастіше з вишнями або сливками, рідше з ягодами, теж до густого стану. Різновидом крохмального киселю є молочний, тоді він без фруктів і заварюється не на воді, а на молоці.

Висновки. Дослідження народного харчування завжди виявляє достатньо локальних рис, що дозволяють говорити про специфічні ознаки даної території. Тим більше це стосується Полісся, адже тут, як у своєрідному резерваті, збереглися вияви, тісно пов'язані не лише з кліматично-географічними чи навіть історичними умовами, але й з особливостями світосприймання, що вказують на синкретизм народно-міфічних і релігійних вірувань у значній мірі. Усвідомлення власної архаїчності, передачі з покоління в покоління прадавніх знань, звичаїв і обрядів і досі характерне для жителів Полісся – цієї багатостраждальної землі, яка практично на всьому своєму обширі носить печать атомної катастрофи, що надзвичайно згубно позначилася на стані всієї національної культури. Традиційне харчування жителів Українського Полісся значною мірою залежало від природно-географічних факторів, способу ведення натурального господарства та світоглядних уявлень, а тому здебільшого мало архаїчний характер, що виявляється й донині. Основу харчування радичійно складала продукти рослинного та тваринного походження. Пропорції їх споживання значною мірою залежали від матеріального достатку, релігійних заборон і правил в різні історичні періоди, проте борошняні вироби і страви відчутно домінували, тому й у символічно вони значно частіше застосовувалися у багатьох обрядових діях, були неодмінними атрибутами свят не лише народного календаря, але й родинних та okazіальних. Тому маємо надію, що рецепти, якими так охоче ділилися прості, щирі і відкриті душею полісянки, зацікавлять поціновувачів народної культури харчування, відкриють їм можливість ще раз заглянути в глибини народного побуту і ментальності, а також допоможуть відновити і популяризувати давні

традиції випікання хлібних виробів, які не лише не втратили свого значення в сьогоденні, але й стають надалі все актуальнішими.

Джерела та література:

1. Артюх Л. Українська народна кулінарія. Київ, 1977.
2. Артюх Л. Традиційна українська кухня в народному календарі. Київ, 2006.
3. Герус Л. Типи, форми, функції обрядового печива до дня сорока Св. мучеників, Благовіщення на Поліссі на тлі слов'янської традиції. *Народознавчі зошити: двомісячник. Зошит 3–4*. Львів, 2006. С. 521–528.
4. Давидюк З. Весільний сирний обряд Західного Полісся на археологічному тлі. *Полісся: етнікос, традиції, культура*. Луцьк, 1997. С. 239–248.
5. Давидюк М. Традиційне харчування волинян. *Народна творчість та етнологія*. 2006. № 1. С. 38–50.
6. Давидюк М. Традиційне харчування волинян. *Народна творчість та етнологія*. 2006. № 2. С. 61–70.
7. Ковальчук Н. Традиційні свята та обряди Рівненського Полісся: структура, термінологія, географія поширення (середина ХХ ст.). Київ, 2021.
8. Кондратович О. Народний календар Волинського Полісся. Луцьк, 2009.
9. Музей-архів народної культури Українського Полісся Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. Експедиційні матеріали Н. Боренько.
10. Пархоменко Т. Календарні звичаї та обряди Рівненщини. Рівне, 2008.

Карпюк Аліна (м. Луцьк)

РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У XIV–XVI СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Суспільне життя Волині у литовський період історії базувалось на принципі «старого не рухаємо, а нового не вводимо». Під впливом економічних змін формується станова організація суспільства. Найпомітнішим у суспільному розвитку було зростання прошарку дрібних феодалів при збереженні великої ролі князівського прошарку. Поступово на територію Волині поширювались європейські впливи.

Підтвердженням цього є поява невеликих укріплених дворів, при будівництві яких застосовувався класичний західноєвропейський прийом – насипання так званих «*motte*», біля яких були розміщені двори. Це були перші лицарські замки на нашій території. Ці двори передували, або співіснували з мурованими замками [21, с. 205]. Укріплення дворів «*motte and bailey*» за своїм плануванням схожі на класичні давньоруські городища, проте, у порівнянні з останніми, менші за розмірами, оскільки захищали місце проживання одного небагатого феодала. Будівництво дворів «*motte and bailey*» є доказом появи лицарства у регіоні. Укріплення «*motte and bailey*» з'явилися у Північній Франції у Х ст., а у ХІ ст. вони поширилися і в Англії, пізніше – у Німеччині і на кінець ХІІІ ст. дійшли до Польщі. Їх головною особливістю була відносна легкість і простота зведення [21, с. 253].

Поява укріплень «*motte and bailey*» на Волині сягає другої половини ХІІІ ст., коли у регіоні розпочалось будівництво так званих «волинських веж» [21, с. 260]. Нині виділено декілька типів цих пам'яток. До першого типу належать городища Полісся – Любомль, Ветли, Камінь-Каширський, Ратно, Турійськ [19, с. 62]. Це державні міста, центри давньоруських волостей-сотень.

До другого типу укріплень традиції «*motte*» на Волині відносяться насипи середніх розмірів, де могли розміщуватись кілька будівель. Такі городища відомі у Коршеві, Городищі І, Коблині, Дубно («Кемпа») та інших пунктах [19, с. 64]. Це були маєтки багатих власників. Так, наприклад, у с. Городище І Луцького р-ну Волинської обл. укріплення існувало впродовж всього давньоруського періоду, а у ХVІ ст. воно було підсипане [3, с. 161]. Завдяки підсипці набуло вигляду укріплення «*motte and bailey*». Що стосується городища у с. Коблин

Дубенського р-ну Рівненської обл., то нині тут відомо два городища: велике давньоруське та «motte» XVI ст. Так як містечко Коблин із замком згадане у XVI ст., то давньоруські укріплення тут могли використовуватись та перебудовуватись у пізньому середньовіччі [23, с. 183].

На Волині відоме специфічне укріплення XV–XVI ст. у с. Качин Камінь-Каширського р-ну Волинської обл., де за писемними джерелами, розташовувався замок Буковецьких, збудований у XVI ст. Це укріплення традиції «motte» насипане на мілководді озера («crannog») [20]. Такий тип характерний для середньовічних фортифікацій Ірландії і являв собою штучно створену для проживання і оборони частину суші посеред води.

Третій тип включає насипи, на верхньому майданчику яких могла розташовуватись лише одна споруда, оборонно-житлова башта. Ці ранні феодальні двори є класичними прикладами європейських комплексів «motte and bailey». Вони локалізовані в околицях Володимира-Волинського, селах Фалемичі, П'ятидні Володимирського р-ну Волинської обл. та Хотині Рівненського р-ну Рівненської обл. [19, с. 66].

Охарактеризовані вище городища трьох типів об'єднує спільна риса – вони споруджені за традицією «motte». Ці двори співіснували з мурованими замками. Основу кладки ранніх замків становив, в основному, камінь, але велику частину архітектурних деталей було добудовано з цегли. Головним призначенням укріплених споруд був захист від ворога, однак замок слід розглядати не лише як архітектурний об'єкт чи археологічну пам'ятку. Це і суспільно-політичний організм, який був місцем зосередження влади. Також замки відображають культуру та спосіб життя тогочасних мешканців. Серед замків, окрім державних, було багато приватних. Наприклад, у володіннях князів Острозьких – Острозький та Дубенський замки, Корецьких – Корецький замок, Чорторійських – Клеванський замок, Радзивілів – Олицький замок. Ці замки свідчать про перенесення адміністративних міських функцій до замків. Наприклад, за С. В. Терським, у кінці XIV ст. роль адміністративного центру, яким була Пересопниця, перебирає на себе її колишнє передмістя Жуків із замком, а потім – Клевань із замком [27, с. 15–16]. У XV ст. міські функції з Чемерина переносяться до приватного Олицького замку [29].

Найбільші приватні замки Волині підтверджують важливу роль князівських родин у суспільно-політичному житті регіону. Одним з приватних замків, який підтверджує важливу роль родини Острозьких є замок в Острозі. У замку розміщена давня церква Богоявлення, збудована в XV ст. князями Острозькими. Ця пам'ятка сакрального будівництва XVI ст. в Острозькому замку є прикладом пристосування культової споруди до оборони. У системі оборонних мурів замку вона розташована так, як Успенська церква в с. Зимно Володимирського р-ну Волинської обл. Богоявленська церква також має яскраво виражені традиції волинської регіональної школи давньоруського будівництва XII–XIII ст., хоча споруджувалась у період Великого князівства Литовського [31, с. 153–155].

Найдавнішою будівлею на Замковій горі є «Вежа мурована» або як її ще називають «Палата князів Острозьких» [6, с. 164–165]. Її архітектура є прикладом впливу готики на архітектурні споруди Волині. Наявність готичних елементів та особлива форма бійниць, які частково збереглися у першому ярусі, дали змогу припустити, що первісне ядро будівлі було споруджене у кінці XIV – на початку XV ст. [6, с. 169]. «Вежа мурована» була житловою баштою, тобто, на цьому прикладі спостерігаємо пристосування житлових споруд до вимог оборони. Це єдина збережена житлова будівля замку, збудована після татаро-монгольської навали.

Ще однією потужною фортецею на Волині був замок у Дубно. У 20–30 роках XX ст. нагляд за земляними роботами у Дубенському замку здійснював О. М. Цинкаловський. З 1995 р. на території замку розкопки проводив І. К. Свешніков. Їх результати дозволили встановити стратиграфію культурних нашарувань на території замку [9, с. 1]. За І. К. Свешніковим, у Дубно на місці майбутнього замку в XI ст. існувало поселення, а, можливо, й городище, яке у 1100 р. відоме у Київській Русі як місто Дубен [9, с. 26].

Археологічні дослідження на території замку у м. Дубно, розпочаті І. К. Свешніковим, продовжила у 1995–1997 рр. В. Д. Гупало. Археологічні знахідки, виявлені дослідницею,

засвідчують що на території Дубенського замку існували поселення різних епох, а бастионний замок був збудований у кінці XVI – на початку XVII ст. [8, с. 28].

Топографію Дубна на основі археологічних джерел і особливостей розташування бастионного замку відносно місця городища (його дитинця) досліджує Б. А. Прищепка. Саме на основі археологічних джерел йому вдалось встановити, що городище на схід від кам'яного замку князів Острозьких було дитинцем давньоруського Дубена [17, с. 11]. Мурований замок збудовано, вірогідно, у межах окольного міста епохи Київської Русі [22, с. 168], як і у сучасному Володимирі.

Археологічні дослідження свідчать, що завдяки князям Острозьким замок у Дубно набував все більшої ролі на фоні поступової кризи поселенської структури власне міста Дубно у литовський період. Археологічні дослідження Ю. Л. Пшеничного підтверджують активне використання замку як житлового, господарського та оборонного комплексу саме з другої половини XV ст. [25, с. 41].

Важливу суспільну роль князів Корецьких підтверджує їх замок у Корці. Довгий час центральна частина м. Корця археологами практично не вивчалася. Першими були дослідження архітектурних пам'яток науковцями під керівництвом Р. І. Могитича у 1989–1990 рр. На території Корецького замку заселеність та розвинута планувальна структура підтверджується насиченим культурним шаром XII–XIII ст. [16, с. 3]. На думку Р. І. Могитича відсутність згадки про місто Корець у 1256 р., коли Данило йшов на Возв'язгель, вказує на його руйнування Батисем [16, с. 8]. Тобто, виходить, що територія майбутнього замку, заселена ще у XII–XIII ст. була освоєна вже у другій половині XVI ст., під час будівництва мурованого замку [16, с. 3].

На основі власних археологічних досліджень В. С. Чекурков продатував ранній етап міської забудови поблизу замку князів Корецьких XVI ст. А наступний період міського життя дослідник відніс на кінець XVI – першу половину XVII ст. [34, с. 323]. Археологічні джерела дозволяють стверджувати, що замок князів Корецьких був збудований на дитинці літописного міста [24, с. 320; 32, с. 34]. Це дуже показово, адже Корець був їхнім родовим гніздом.

Ще одним приватним замком на Волині був мурований замок у Клевані, споруджений князями Чорторійськими. Особливістю Клеванського замку є те, що він, на відміну від подільських і галицьких фортифікацій та за аналогією з луцькими, збудований з цегли [5, с. 27]. В. Б. Антонович будівництво Клеванського замку відносив до 1475 р. [1, с. 42]. У 1990–1991 рр. археологічні дослідження Клеванського замку проводив С. В. Терський. Їх результатами стала фіксація культурних шарів XII–XIII ст. та XV–XVI ст. [28, с. 61]. С. В. Терський зробив висновок, що городище Клевань, як і значна частина городищ княжої доби, було відновлене у XV–XVII ст. і використовувалось як укріплений двір-замок [28, с. 64–65].

На думку О. В. Байцар-Артеменко, будівництво замку розпочалось також на місці ранішого городища. Вона також відзначає важливу ландшафтну особливість у розміщенні замку, а саме, що територія довкола замку була затоплена. О. В. Байцар-Артеменко уточнює закінчення добудови замку у 1561 р. На основі аналізу характеру тупокутних бастионів та слідів різночасового мурування дослідниця висловила припущення, що мурований замок міг мати прямокутні вежі [2, с. 109–110].

На основі археологічних джерел зроблено висновок про те, що палац Чорторійських у Клевані знаходився поза межами дитинця. Це дає підстави для твердження про його будівництво пізнішими власниками.

Резиденцією князів Радзивілів був Олицький замок. Він вважається найранішим класичним бастионним замком на українських землях [18, с. 126]. Взагалі князів Радзивілів можна вважати найуспішнішими у фортифікаційних можливостях, бо крім замку в Олиці вони побудували ще низку великих бастионних замків у Біржяї, Несвіжі й Слуцьку [5, с. 36]. Проаналізувавши найдавніші виявлені інвентарі XVII ст., В. С. Александрович вказав, що Олицький замок був традиційною фортецею з вежами середини XVI ст., перебудованою на замок бастионного зразка з самотнім мурованим палацом на подвір'ї та дерев'яною забудовою [10, с. 16].

З точки зору археології В. Б. Антонович характеризує замок як трьохповерхову квадратну будову, оточену ровом, валом і стіною, з чотирма бастіонами по кутах, два з яких зруйновані, а залишилися дві башти з проїзними воротами [1, с. 71]. Існує припущення, що замок в Олиці в XVI ст. був збудований на території, де розміщувався дитинець княжого міста [29, с. 16].

Приватні замки будувались також з дерева. Один з них – Вижівський замок родини Сангушків. На думку Ю. М. Мазурика, замку належала головна містоутворююча роль, без його функціонування неможливим було існування міста [14, с. 63–64]. Археологічні обстеження замчища провів у 2003 р. та 2006 р. Ю. М. Мазурик. Сліди колишніх укріплень зафіксовані у назві ур. Замчище. Городище має стіжкову форму «*motte*» та розміщене у західній частині острова, який розташований у заплавної частині правого берега р. Вижви. Слідів валів не прослідковується, а по периметру городище було оточено ровом, який зберігся фрагментарно [14, с. 65]. Археологічні дослідження підтвердили, що таке розміщення замку на острівному підвищенні серед заболоченої заплави річки Вижівки було типовим явищем для середньовічного містобудування [14, с. 66]. Заснування міста над р. Вижвою і замку підтвержує активність процесів внутрішньої колонізації, яку проводили приватні власники. Саме з XVI ст. на Волині масово з'являються нові міста.

Ще один приватний замок, а саме князя М. П. Сапегі існував у Миркові Луцького р-ну Волинської обл. За актовим матеріалом про його існування відомо в 1571 р. У 1992 р. Ю. М. Мазурик обстежив пам'ятку і на невеликому останці виявив там городище [15, с. 57].

На Волині відомі також єпископські замки. Один з них розміщувався у смт. Торчин Луцького р-ну Волинської обл. Він був збудований упродовж 1530–1540-х рр. біскупом Луцьким Юрієм Фальчевським [7, с. 41]. Основою для замку, за О. М. Цинкаловським, стало старе городище XI–XII ст. [33, с. 456–457]. Тому можна вважати, що саме городище і є торчинським замком, проте археологічні розкопки там ще не проводились.

У регіоні також відомі приклади замкового будівництва у невеликих приватновласницьких володіннях. Їх наявність зближує волинське суспільство з європейським. Одне з них – замчище у Крупці (сучасне с. Крупець Замчища відомі також у смт. Степань Сарненського р-ну Рівненської обл., с. Мощаниця Рівненського р-ну Рівненської обл. та у с. Низкиничі Володимирського р-ну Волинської обл.

Поширення європейських впливів на волинське суспільство проявилось також у перетворенні давньоруської схеми планування міст у схему, характерну західноєвропейським містам. Якщо у давньоруський період у містах поширеною була садибна забудова, то у литовський період з'являється щільна забудова міст [13, с. 225–226]. Таку еволюцію можна прослідкувати на прикладі Луцька, оперуючи результатами архітектурно-археологічних досліджень.

Входження міста до складу Великого князівства Литовського у середині XIV ст. та отримання магдебурзького права (1432 р. або 1497 р.), призвели до поступової зміни давньоруської схеми планування міста. У пізньосередньовічний період фактично існувало два Луцька: замок і місто. Причому замок був більш знаний, ніж місто, оскільки виконував роль центру всієї Волинської землі, а з 1565 р. – Волинського воєводства. Місто Луцьк було відоме як осередок міжнародної торгівлі, оскільки тут існувало право складу. Писемні джерела чітко розділяють ці два поняття. Однак відмінності між Луцьком-замком і Луцьком-містом можна найкраще пояснити за допомогою археологічних пам'яток, вказуючи, насамперед, на відмінності у їх матеріальній культурі.

На освоєній площадці острова у XIV–XVI ст. формується місто зі своїм адміністративним, громадським та торговим центром. На думку В. Б. Колоска, для Луцька було характерне переміщення деяких функціональних зон, пов'язане з його територіальним зростанням. Загальноміський центр, який виник на території Верхнього й Окольного замків, після надання магдебурзького права перемістився на сусідню, так звану третю, підсипану площадку острова, потім послідовно переміщався на ур. Хмільник, Юриздику, Вульку і далі рухався до вододілу правої надзаплавної тераси аж до сучасного Київського майдану [11, с. 39].

С. В. Терський також говорить про вплив магдебурзького права на розвиток міста та систему його забудови. Локація передбачала перепланування центральної частини міста. С. В. Терський зазначає, що облаштування міста за західними зразками сприяло появі перших цегляних житлових споруд у середмісті. Найдавніші з них з'явилися вздовж Троїцької вулиці, а також з прилеглого боку Ринкової площі. За С. В. Терським, тут, як і у районі Домініканського монастиря, споруджують низку кам'яниць [26, с. 87].

З XIV ст. в українському суспільстві відбуваються зміни – формується нова верства українського суспільства – козацтво. Воно відіграло важливу роль у формуванні вищої форми як суспільної, так і національної організації – держави.

Яскравою ознакою європеїзації Волині стало також поширення вогнепальної зброї на початку XV ст. Її застосування підсилювало боєздатність війська. А. В. Федорук відзначив важливу роль князівської династії Гедиміновичів у використанні вогнепальної зброї на руських землях [30]. Їх контакти з Німецьким орденом у Пруссії дозволили удосконалити рівень військових технологій [30, с. 170]. Зазначимо, що розповсюдження вогнепальної зброї вплинуло на оборонну архітектуру, яка зазнала певних змін. Тобто поширення вогнепальної зброї сприяло еволюції замкового будівництва, в тому числі і на Волині.

Таким чином, суспільні відносини на Волині у XIV–XVI ст. певною мірою будувались за західним зразком. У суспільному розвитку регіону відбулись окремі зміни, хоч і не так яскраво виражені, як у господарстві. Археологічні джерела підтверджують еволюцію суспільства у європейському напрямку. Європеїзація волинського суспільства проявлялась і у нових архітектурних проявах, зокрема, у мурованому будівництві (муровані замки, мурована багатопверхова забудова міст). У литовський період відбувається трансформація давньоруської схеми планування волинських міст за західноєвропейськими зразками. Саме у цей період також формується нова суспільна верства – козацтво.

Джерела та література:

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Вольнской губернии, съ картой, указателем именъ географическихъ, указателемъ предметнымъ и перечисленіемъ источниковъ, послужившихъ при составленія карты. *Труды XI Археологического съезда*. Москва, 1901. С. 1–133.
2. Байцар-Артеменко О. В. Спроба встановлення періодів розвитку замкового комплексу у містечку Клевань. *Архітектурна спадщина Волині*. Рівне: ПП ДМ, 2008. С. 109–115.
3. Баюк В. Г. Розвідкові дослідження укріплення поблизу с. Городище I в околицях Луцька. *Археологічні дослідження в Україні 2011 р.* Київ–Луцьк, 2012. С. 160–161.
4. Войтюк О., Пшеничний Ю. Замчище у Крупці на Південній Волині за матеріалами археологічних досліджень. *Дубенський науковий вісник* : збірник наукових праць. Вип. 1: матеріали науково-теоретичної конференції, присвяченої 525-й річниці Дубенського замку і 100-річчю від дня народження І. Д. Лозов'юка. Рівне: Дятлик М., 2017. С. 44–49.
5. Глушок О. В. Еволюція фортифікації на Правобережжі під впливом змін у тактиці облоги (XV–XVII ст.) : монографія. Київ: Університетське вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2009. 124 с.
6. Годованюк О. М. Вежа мурована в Острозькому замку. *Українське мистецтвознавство*. Київ : Наукова думка, 1969. Вип. 3. С. 164–172.
7. Гуртовий Г. О. Торчин – передзвін віків (історія Торчина і 14 довкільних сіл так званого «Торчинського ключа»). Луцьк: Надтир'я, 2003. 364 с.
8. Державний історико-культурний заповідник м. Дубно. Науково-допоміжні фонди Державного історико-культурного заповідника м. Дубна. НД–4853. Гупало В. Д. Звіт по результати роботи Дубнівської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1997 р. Дубно, 1997, 39 с.
9. Державний історико-культурний заповідник м. Дубно. Науково-допоміжні фонди Державного історико-культурного заповідника м. Дубна. НД–4852. Свешніков І. К., Гупало В. Д. Звіт про результати роботи Дубнівської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1995 р. Дубно, 1995, 54 с.
10. Інвентарі Олицького замку XVII–XVIII століть : збірник документів / збір. і підг. до друку В. Александрович. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. 276 с.

11. Колосок Б. В. Луцьк – пам'ятка архітектури і містобудування: історико-архітектурний нарис. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2011. 124 с.
12. Конопля В., Івановський В. Нові пам'ятки археології Надстир'я (Луцький район). Львів: Історичний музей, 1997. 142 с.
13. Кучинко М. М., Златогорський О. Є. Поселенський комплекс Луцька та його околиць XIV–XVII століть. *Старий Луцьк*: науково-інформаційний збірник. Луцьк: Терен, 2010. Вип. VI. С. 223–232.
14. Мазурик Ю. М. Вижівський замок XVI–XVII століття на Волині. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*: збірник наукових статей. Київ, 2012. Вип. 21. Ч. 2. С. 63–68.
15. Мазурик Ю. М. Обстеження городищ доби пізнього середньовіччя басейну р. Липа на Волині. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Київ, 2001. Вип. 10. С. 53–58.
16. Науковий архів Інституту археології НАН України. Фонд експедицій (звіти археологічних експедицій про розкопки та розвідки на території України). 1989(1990)/246. ф. е. 23863. Могитич Р. Звіт про археологічні розвідки на пам'ятці архітектури XVI–XVIII ст. Корецького замку (Волинь, Рівненська обл.), 8 с., 11 фото, 7 арк.
17. Науковий архів Інституту археології НАН України. Фонд експедицій (звіти археологічних експедицій про розкопки та розвідки на території України). 2005. ф. е. 28340. Прищепя Б. А., Чекурков В. С. Звіт про археологічні дослідження Рівненської філії ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України – Рівне» Інституту археології НАН України на території Рівненської області у 2004 р. Рівне, 2005, 32 с.
18. Нельговский Ю. А., Годованюк Е. М. Каменные замки Западной Украины XVI – первой половины XVII в. *Архитектурное наследство*. № 34. Москва: Стройиздат, 1986. С. 125–133.
19. Панишко С. Д. Матеріали до класифікації пізньосередньовічних укріплень традиції «Motte» на Волині. *Археологія і давня історія України*. Київ, 2016. Вип. 4 (21). С. 61–70.
20. Панишко С. Д. Пізньосередньовічний кроннаг у с. Качин на Волинському Поліссі. *Стародавній Меджибіж у історико-культурній спадщині України: Науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'ятокознавства*. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2015. № 1. С. 193–199.
21. Панишко С. Д. Спроба реконструкції зовнішнього вигляду пізньосередньовічних укріплень «motte and bailey» на Волині за їх зовнішніми морфологічними ознаками. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 784: Держава та армія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 252–262.
22. Прищепя Б. Основні результати археологічних досліджень Волинських міст епохи Київської Русі у 1991–2010 рр. *Археологічні дослідження Львівського університету*. Львів, 2012. Вип. 16. С. 162–182.
23. Прищепя Б. А., Ткач В. В. Слов'яно-руські городища IX–XIII ст. в басейні р. Ікви. *Археологія Тернопільщини*. Тернопіль: Джура, 2003. С. 182–189.
24. Прищепя Б. А., Чекурков В. В. Перші археологічні розкопки в Корці. *Археологічні дослідження в Україні 2004–2005 рр.* Київ: Інститут археології НАН України, 2006. С. 318–320.
25. Пшеничний Ю. Дубенський замок. Матеріали до характеристики добастіонного періоду. *Дубенський науковий вісник*: збірник наукових праць. Випуск 1: матеріали науково-теоретичної конференції, присвяченої 525-й річниці Дубенського замку і 100-річчю від дня народження І. Д. Лозов'юка. Рівне: Дятлик М., 2017. Вип. 1. С. 29–43.
26. Терський С. В. Історія Луцька. Т. 1. Лучеськ X–XV ст.: монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. 252 с.
27. Терський С. В. Оборонний комплекс княжого міста Пересопниці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008. № 634: Держава та армія. С. 8–17.
28. Терський С. В. Обстеження городищ княжої доби на Волині в 1986–1991 роках. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Львів, 1993. Вип. 1. С. 41–67.

29. Терський С. В. Олика: історичний нарис. Львів: Новий час, 2001. 69 с.
30. Федорук А. Роль князів з династії Гедиміновичів у появі та використанні вогнепальної зброї в руських землях наприкінці XIV – першій половині XV ст. *Наукові записки*. Історичні науки. 2014. Вип. 20. С. 163–176.
31. Флиер А. Я. Древнерусские традиции в зодчестве Великого княжества Литовского в XV в. (на примере храмостроительной деятельности князей Острожских). *Архитектурное наследство*. Москва : Стройиздат, 1986. Вып. 34. С. 152–157.
32. Фуголь І., Могитич Р. Корецький замок. *Вісник інституту «Укрзахідпроект-реставрація»*. Львів, 1993. Число 1. С. 33–37.
33. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся: краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року : в 2-х. тт. Т. 2. Вінніпег: Інститут дослідів Волині, 1986. 578 с.
34. Чекурков В. Археологічні дослідження культурних нашарувань литовсько-польської доби у місті Корці. *Острозький краєзнавчий збірник*. 2012. С. 319–325.

Кучинко Михайло (м. Луцьк)

ЧИ Є УКРАЇНЦІ ТА РОСІЯНИ „ОДНИМ НАРОДОМ”?

Росія ніколи не рахувала українців окремим народом, бо, мовляв, вони надто близькі з росіянами за походженням, історичним розвитком та культурою. Ще Катерина II вважала їх росіянами, що відокремились через недбалість київських князів [3, с. 193]. З того часу минуло двісті п'ятдесят років, багато чого змінилось, не змінилась тільки великодержавна позиція представників владних структур Росії. Так, у травня 2019 року очільник Кремля Володимир Путін, уже після окупації Криму і частини Донбасу, теж заявив, що росіяни і українці – це один народ. Цікаво, що багато рядових росіян також дотримуються такої думки і щиро не розуміють окремішності українців.

В часи існування СРСР поширювався міф про добровільне злиття націй і народження нової етнічної спільноти – „радянського народу”. Насправді ж цим міфом прикривалась брутальна загальносоюзна русифікація у всіх сферах життя: в галузі освіти, культури, на виробництві і навіть у побуті. І це відбувалося за могутньої підтримки імперського центру. За всіма параметрами, радянська людина – це росіянин. Адже її рідна мова, як правило, російська, вона усвідомлює себе часткою російської історії, а найбільш знані нею діячі освіти, науки, культури – носії російської ментальності. Що з того вийшло, сьогодні відомо всім. Нова етнічна спільнота - „радянський народ” так і не народилась, а ось Радянський Союз в 1991 році перестав існувати. Проте в Росії, як колишній, так і нинішній, носій імперської ідеології ділить людей на „наших” і „їхніх”. Це спрощує російським обивателем розуміння історії та суспільних проблем і вносить у його свідомість оманливу чорно-білу ясність: розмовляєш російською – ти наш, а якщо ні, то – чужий. І влада Росії це використовує. В 2014 році вона спрямувала експансію саме на ті райони України, де переважало російськомовне населення – на Крим і Донбас. Це була відверта окупація українських земель, що не заважає адептам „русского мира” і далі фарисейськи, називати українців якщо не єдинокровним з росіянами, то хоча б „братским народом”, якого вони рятують від нацистів-бандерівців. Отже, знову те ж саме...

Та чи відповідають такі мантри історичним, реаліям? Щоб з'ясувати це, передусім треба відкинути різні „шиті білими нитками” легенди про єдино-мовну давньоруську народність, з якої нібито вийшли „братні” народи, і підійти до його вирішення не з політичної кон'юнктури, а спираючись виключно на достовірні літописні та археологічні джерела. А розпочати це слід з „Повісті временних літ”, яка, сподіваємось, є авторитетним джерелом і для росіян. Так ось, її автор, літописець Нестор, докладно описуючи етноплемінну ситуацію на території, кордони якої сягали на півночі Балтійського моря, на півдні Чорного, на заході – Вісли і на сході Верхньої Волги, жодним словом не згадує давньоруської народності. Натомість він чітко наголошує: „Усі племена мали свої звичаї, і закони предків своїх, і заповіти, кожне свій норів” [7, с. 9]. Про це ж красномовно говорять і археологічні джерела.

Зокрема, в різних східнослов'янських регіонах своєрідним є керамічний посуд, жіночі прикраси, типи житлових споруд тощо. На цій підставі відомий археолог та історик, академік Петро Толочко виділив три групи племен: південно-західну (поляни, древляни, сіверяни, волиняни, тиверці, уличі, білі хорвати); північно-східну (в'ятичі, радимичі) і північно-західну (дреговичі, кривичі, словени) [8, с. 49]. А знаний український історик академік Ярослав Ісаєвич вбачав у названих племінних групах праєтноси українців, росіян і білорусів [4, с. 80].

Як відомо, обов'язковою ознакою кожного народу є його мова. Чи мали ці праєтноси одну мову? Це малоймовірно. На думку фахівців, східнослов'янські племена в часи існування Київської Русі являли собою конгломерат субетносів (праукраїнський, прабілоруський, праросійський і псковсько-новгородський), які розмовляли, хоч і близькими, але різними мовами. Це підтверджують і археологічні джерела. Так, російський вчений академік Василь Янін, який багато років досліджував Новгород, на основі знайдених там берестяних грамот, писав: „Мова новгородців відрізнялася від мови киян ще в XI столітті, причому ґрунтовніше, ніж у наступні часи” [10]. Що ж до існування єдиної писемної мови, яка начебто засвідчує наявність у той час єдиного народу, то це типовий фейк, який озвучують російські міфотворці. Натомість академік Ярослав Ісаєвич вважав, що посилення на єдину для східних слов'ян писемну мову давньоруський варіант церковнослов'янської не може бути аргументом на користь одного етносу на Русі. Адже, наприклад, в той час у Західній Європі писали латиною, проте нікому й на думку не спадає говорити про єдиний народ лише тому, що там існувала єдина писемна мова [4, с. 139].

Вважаємо, що наведені вище факти достатньо аргументовано заперечують існування міфічного єдиного народу з єдиною мовою навіть у давньоруський період. Проте для остаточного вирішення цього питання варто звернутися до найдавніших витоків і ранніх етапів формування українського і російського народів, тобто до ранньослов'янського періоду, де першорядну роль відіграють археологічні джерела. При з'ясуванні етногенезу слов'ян в центрі уваги археологів-славістів стоїть передусім питання про місце їхньої прабатьківщини. На нашу думку, відповідь на це питання і буде відповіддю на питання, чи український і російський є два окремі народи чи один, про що набридливо торочать у Росії.

Не вникаючи в деталі полеміки археологів, слід зауважити, що переважна більшість дослідників вважає прабатьківщиною слов'ян територію, обмежену на заході Середньою Віслою та Карпатами, на сході – Середнім Дніпром, на півночі – Прип'яттю, а на півдні – середніми течіями Дністра та Південного Бугу. Тут концентрується і більшість слов'янських гідронімів [2, с. 73]. І саме на означеній вище території, а точніше, в Поліссі та Середньому Подніпров'ї, на рубежі та в перших століттях нашої ери мешкали найдавніші східні слов'яни, відомі в археології під загальною назвою племен зарубинецької культури. Український археолог професор Леонід Залізняк слушно зауважує, що ці ранньослов'янські племена були відомі в середньовічній Європі під іменем венедів. Так їх називають римські автори I-II століть нашої ери Пліній Старший, Тацит і Птоломеї [3, с. 119]. Існування на окресленій вище території названого племені засвідчують і археологічні пам'ятки [5, с. 61–62].

Українські археологи простежили безперервний розвиток місцевої людності впродовж кількох століть і дійшли таких незаперечних висновків. По-перше, центром формування східних слов'ян у I тис. н. е. були лісостепова та лісова зони України. По-друге, епоха слов'янського етногенезу пройшла два етапи: венедський, або зарубинецький та антсько-склавінський, або пеньківсько-празький. І по-третє, кінець антсько-склавінського етапу генези слов'ян знаменувався їхнім вступом у переддержавний період VIII-IX століть. Консолідація слов'янства завершилась у X ст. створенням держави Київська Русь [3, с. 134–136].

Цим висновкам не суперечать і дані історичної антропології, згідно яких жителі центральної України, Полісся і Волині мають такі ж антропологічні показники, як і літописні поляни, древляни та волиняни [5, с. 171]. Подібної думки дотримувались і об'єктивні російські вчені. Зокрема, відомий антрополог академік Валерій Алексєєв вважав, що нинішні українці та їх предки VIII-XII ст. – це одні й ті ж люди. Антропологічні показники свідчать, що сучасні українці не відрізняються від племінних груп, які ввійшли до їхнього складу [1].

Отже, не тільки писемні та археологічні, а й антропологічні джерела свідчать, що принаймні з початку I тис. н.е. на території України мешкали східнослов'янські племена, які були прямими предками українського народу.

Натомість зовсім інша картина вимальовується на землях нинішньої європейської частини Росії. На цій території Нестор Літописець називає лише два східнослов'янські племена: словен біля Ільменського озера та в'ятичів у басейні ріки Ока [7, с. 6, 8]. Проте, як зауважував відомий російський історик Петро Третьяков, хоча в'ятичі і зараховані літописцем до східних слов'ян, вони, судячи з їх поховань XI-XIV ст., помітно відрізнялися від слов'ян Дніпровського Правобережжя: в їхньому фізичному типі проявлявся східний расовий компонент, властивий племенам Поволжя і Приуралля [9, с. 244–245].

Що ж стосується інших племен, які проживали в той час у європейській частині нинішньої Росії, то літописець взагалі не вважав їх слов'янами. Отож, рухаючись з півночі на південь, назвемо ці племена поіменно. Територію між Фінською затокою і Онезьким озером займала народність чудь. На південь від Фінської затоки і до озера Ільмень жило плем'я водь. Між Ладозьким озером і Північною Двіною – ємь. Від Білого і Ладозького озер до допливів рік Костроми і Клязьми мешкало плем'я весь. Середню течію Волги і басейни річок Клязьма і Москва населяла народність меря. На північному узбережжі ріки Оки жило плем'я мещера. У нижній течії Оки, при впадінні її у Волгу, жив народ мурома. Над рікою Окою жили черемиси. У південно-східній частині В'ятської і Пермської областей мешкали вотяки. Південно-західні райони Пермської області населяли перм'яки. Західніше середньої течії ріки Урал жили остяки. Частково на західних схилах Уральських гір мешкали вогули [6]. Це були угро-фінські племена, які заселяли майже всю європейську частину теперішньої Росії і саме на їхній основі сформувався „русский народ”. На думку згаданого антрополога Валерія Алексеєва, фінський елемент увійшов до складу російського народу в значній пропорції [1].

Здійснений вище екскурс у племінний період історії переконливо свідчить, що росіяни і українці – це не „один народ зі своїми особливостями”, а два різні народи, кожен з яких має своє коріння. Отже, на цьому треба би поставити крапку, але в Росії робити це не хочуть. І зовсім не тому, що попри різне з українцями походження, бажають щиро побрататися з нами. Ні, причина в іншому. Відомо, що після розпаду СРСР Україна стала суверенною державою, а її народ почав усвідомлювати себе європейським народом, однак в Росії це викликало роздратування. Володимир Путін назвав розпад Радянського Союзу „найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття”, а усамостійнення України стало ударом по усталеним уявленням росіян. Йдеться не лише про відокремлення народу, який вони вважали „єдинокровним”, а й про необхідність визнати чужою територію, яку століттями вважали своєю. Ось і пояснення тріскотні про один народ: все зводиться до визнання України частиною Росії. Бачачи, як українці все більше віддаляються від росіян, і долучаються до європейської спільноти, Росія стала все частіше вдаватися до шантажу і погроз, намагаючись повернути Україну в сферу свого впливу. Проте не досягнувши бажаного мирними засобами, вже 2014 року розпочала війну: захопила Крим і окупувала частину Донецької і Луганської областей, фальшиво виправдуючи це начебто захистом російськомовного населення від „гніту бандерівців і українських нацистів”.

Якщо керівники Росії прикривається лицемірними фразами, то відверті речники Кремля не скривають їхніх справжніх намірів щодо суверенної України. Зокрема, одіозний російський політик Затулін вже після анексії Криму і частини Донбасу прямо заявив: „Нам не нужна часть Украины. Нам нужна вся Украина, так, чтобы уже наше поколение увидело воссоединение одного государства”. Отже, мета повномасштабної війни проти незалежної України, розпочатої Росією 24 лютого 2022 року, під прикриттям так званої спеціальної воєнної операції є не чим іншим, як наміром загарбати Україну і приєднати її до складу Росії. Але, зазнавши невдачі у „блискавичному” проведенні „операції”, московити стали методично руйнувати цивільні об'єкти. При цьому, цілеспрямовано руйнуючи міста і села, агресор ставить за мету винищення, максимальної кількості українців, аж до остаточного зникнення їх як етносу.

Ось ми й дійшли до завершення нашого історико-археологічного дослідження, з метою з'ясування питання, чи є українці і росіяни одним народом і на основі аналізу джерел дійшли

висновку, що це два різні за походженням народи. Мало того, як свідчать численні історичні факти, росіяни нам не брати, а вороги. Такими вони були завжди, а відверта війна, розпочата ними проти України, остаточно переконала в цьому всіх.

Джерела та література:

1. Алексеев В. П. В поисках предков. Антропология и история. М., 1972.
2. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. К., 1991.
3. Залізняка Л. Нариси стародавньої історії України. К., 1994.
4. Ісаєвич Я. Початок державності і ранні етапи формування східнослов'янських народів. *Етнічна самосвідомість: національна культура*. К., 1991. С. 78–82.
5. Кучинко М. М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.). Луцьк, 1994.
6. Кучинко М. М. Ще раз про єдиний російсько-український народ. „*Віче*”. Луцьк, 2010. 24–30 червня.
7. Літопис Руський / Переклад Л. Є. Махновця. К., 1998.
8. Толочко П. П. Чи існувала давньоруська народність? *Археологія*. 1993. № 3.
9. Третьяков П. Н. Восточнославянские племена. М., 1953.
10. Янин В. Источник минувших столетий. М., 1986.

Охріменко Григорій (м. Луцьк),
Локайчук Світлана (м. Луцьк)

МИСТЕЦЬКІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКИХ ПЕРСТЕНІВ

На поселеннях та навколо городищ Полісся, зокрема і Старовижівщини, інколи трапляються, срібні, бронзові каблучки – перстені (від слова перст – палець), які відзначаються різними формами та оздобленням (рис. 1 – рис. 4). Їх виготовляли з кольорових та шляхетних металів, проте трапляються й бурштинові. Київський дослідник Костянтин Гупало пише, що в стольному граді були поширені бурштинові майстерні: дві на Подолі, дві у Верхньому городі. У 1969 році по вул. Ярославській, 41 знайдено готову продукцію з сонячного каменю червонуватого кольору: «перстені, багатогранні біконічні буси, натільні хрестики» та заготовки [3, с. 87].

Темою давньоруських перстенів цікавились українські та зарубіжні дослідники. Цим виробам, оздобленим геометричним орнаментом, присвятила статтю Т. Равдіна [12, с. 133–138]. Колекцію перстенів з розкопок у Новгороді описала М. Седова [16, с. 121–143]. Про перстені з князівськими знаками писав Б. Рибаків [13, с. 227]. Колекцію прикрас (58 екземплярів) України та Росії розглянула Т. Макарова [8, с. 39–48, с. 128–133]. Ці срібні вироби з черню авторка розподілила на 4 типи, враховуючи форми щитків [2, с. 40]. Т. Сарачева класифікувала металеві персні з півдня Русі [15, с. 85–100]. Колекцію перснів з Музею історії Києва (30 екземплярів) описала Н. Будзинська [2, с. 40–47].

Персні виготовлялися здебільшого з бронзи та срібла, вони різні за формою, датуються XI–XIII ст., тобто виробництво названих прикрас має, імовірно, давню традицію, адже вони відомі серед матеріалів давньоримського часу (вельбарська, черняхівська культури), а також у наступні століття (V–IX ст.), однак останніх відомо дуже мало і вони пов'язані, на наш погляд, більше з сусідніми народами. Зауважимо, що в різних містах Давньої Русі упродовж декількох століть склалися свої особливості виготовлення каблучок. Для виробництва перснів та перснів-печаток вищих державних чи релігійних діячів використовувалося срібло, золото, інколи вони доповнені дорогоцінними каменями. У відомому виданні О. Цинкаловського «*Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*» (Матеріали до давньої історії...) в табл. XXI: 1, 8 наведено дві каблучки – дротяна та плетена в «косичку» зі срібла (масивніша), які можна віднести до більш поширених прикрас [21].

Важливу інформацію про дитинець поблизу с. Городище Хмельницької обл. давньоруського часу та про скарб, знайдений на ньому, подає В. Якубовський [19, с. 89–103].

Розкопками тут відкрито, зокрема, кліті у валах укріплення, розмірами 4,6х4,8 м, де серед інших знахідок виявлені «ремісничі інструменти, ливарні форми, ...кольчуги, ювелірні вироби, предмети християнського культу», шпори, стремена, сотню поламаних скляних браслетів (кліть № 3) голубого, ультрамаринового, зеленого, жовтого та інших кольорів. А в північному куті знайдено речовий скарб із 206 предметів: срібна шийна гривна, браслети-наручі, колодочки до колтів, сережки зі срібного дроту з кульками, прикрашені сканню та зерню, колти, браслет, «рясни», медальйон-змійовик з позолотою, медальйони, хрестики з бурштину та каменю, срібне та бурштинове намисто, срібне кільце, шість перстенів-печаток, скобочки [19, с. 89–103].

Отже, Городищенський скарб містив ще й унікальну колекцію, імовірно, князівських каблучок. Перстені-печатки мають щитки, на яких знаки – тамги. Перший із них золотий, кований, має шестикутний порожнистий щиток з плоскою приклепаною дужкою – кільцем. «Викарбуваний на ньому знак Рюриковичів... має двозубець з хрестиком на правому зубці та двома паростками у вигляді півмісяців на лівому» [19, с. 101]. Навколо знаку геометрично-рослинний візерунок. Так само прикрашений щиток з боків. Інший перстень литий, позолочений, з ромбічним щитком та подібним знаком до першого. Третій срібний, виконаний технікою кування, має чотирикутний щиток, на ньому викарбовано аналогічний попереднім знак. Крім того щиток прикрашений черню з геометричних фігурок. Усі три перстені подібні за схемою знаків, що дає змогу встановити родовід Рюриковичів [19, с. 101]. В. Янін вважав, що з кожним княжим поколінням схема знака ускладнювалася [20, с. 1–16]. Припускають, що «перстені належали... внукам або правнукам Олега Святославича» [19, с. 101]. Інші перстені срібні, прикрашені тисненням, з шестикутними щитками, з країв мають геометричні візерунки черню. У центрі одного з них є зображення лисиці, на іншому – оленя [19, с. 101].

Загалом, перстені, або каблучки, Давньої Русі трапляються не часто. Вони виготовлені з різних металів. Так, на городищі Муравиця над р. Іква знайдено бронзовий перстень [1, с. 144]. Різноманітні прикраси (у т. ч. й персні) виготовлялися в літописному м. Волинь над Західним Бугом. Тут обробляли камінь, кістку [24, с. 51], знайдені скляні браслети, кам'яна іконка з шиферу із зображенням Богоматері, перстені [23, с. 291; 9, с. 144–145; 1, с. 134].

У Дорогобужі на городищі в ході розкопок відкрито разом з іншими прикрасами змієподібний перстень [10, с. 371–373]. Під час дослідження Белзу виявлені прикраси місцевого виробництва та привезені з Києва, у т. ч. скляні браслети, перстені, срібні скроневі кільця, енколпіони, хрестики з емаллю [1, с. 128]. У 1974 р. в уроч. Мигор в Пересопниці в житлі X ст. та в печері знайдено два бронзові пластинчаті перстені [1, с. 119]. Біля Пліснеська, в похованнях археологи відкрили срібні, золоті прикраси: скроневі кільця, перстені, скляні браслети, бронзові пряжки, гудзики (XIII ст.) [1, с. 113]. Поблизу с. Надчиці знайдено перстень з тризубом, біля с. Острожець (Дубенський район Рівненської обл.), поблизу с. Мар'янівка – печатка із зображенням птаха (Горохівщина), с. Коршів Луцького р-ну Волинської обл.

Перстені з Побужжя та Посяння М. Кучинко поділив на виті, псевдовиті, пластинчаті. До першої групи автор залучив вироби з Дорогочина. Подібні предмети простішої роботи знаходяться в широкому ареалі, зокрема на Гнідаві біля м. Луцька [5, с. 107]. Вони представлені звитими з двох бронзових дротиків з петельками на обох кінцях, ще інші скручені на одній дротяній спіралі. Такі перстені відомі були в радимичів, у Новгороді [6, с. 91, рис. 3]. Псевдовиті прикраси автор статті поділяє на два типи: перший – з поєднаними кінцями, другий – з перевитою середньою та гладенькою нижньою частиною. Вони походять із Невядомої, Псковської, Смоленської областей, Понімання (Білорусь), трапляються біля м. Луцька та в інших місцях Волині.

Пластинчасті перстені також поділені на типи: 1) із звуженими роз'єднаними кінцями (Дорогочин, Лужок, Кам'янка Бузька); 2) з розширеною серединою; 3) замкнуті прикраси зі щитком або гніздом для камінця (Черемно, Судова Вишня, Княжа Гора, Івахники на Полтавщині, могильники Приладожжя). Датуються ці вироби X–XIII ст.

Чималу колекцію бронзових, срібних, скляних каблучок подає М. Кучинко в монографії «Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV ст.» [7]. Дослідник поділяє перстені на круглодротові, псевдоскручені, відлиті та пластинчасті. Серед першої групи є замкнуті та з роз'єднаними кінцями [7, с. 202–205, рис. 26, рис. 27]. З наведених

таблиць ілюстрацій видно значну різноманітність форм перстенів XI–XII ст. Особливо ж якісними, мистецькими зразками цих виробів є персні XII–XIII ст., виготовлені для вищих верств суспільства зі шляхетних металів, зокрема із зображенням князівських знаків. Перші із згаданих походять із Острожця, Городища біля м. Шепетівки, с. Майдану-Липненського, з Пересопниці, Луцька, Дорогобужа та ін..

Кілька цікавих пластинчатих перстенів з Новогрудка (Білорусь) описує Ф. Гуревич [4, с. 112, рис. 90: 2, 7, 9]. Два з них срібні, один бронзовий. На думку дослідниці, один із них подібний до виробів київських майстрів. Інший із перстенів має плоский, покритий чорною щиток, ще один – з ромбічним щитком та складним вигравіюваним орнаментом. Усі три каблучки оригінальні та виконані з великою майстерністю. Знайдені в згаданому місті інші перстені ніби сплетені в косичку; вони подібні до угро-фінських виробів Поволжя, Прикам'я, Білоозера [16, с. 131]. Такі каблучки відомі і в Польщі [22, s. 171, гус. 97: 14].

Варто звернути увагу, що окремі вироби позбавлені декоративних елементів, інші навпаки мають знаки Рюриковичів, хрестики, зірочки, радіальні кола з цятками. Не виключено, що вони виконували роль символів, талісманів, оберегів, а наносилися на чотирикутні, багатогранні або овальні щитки. На округлих монетоподібних та інших срібних щитках перстенів із Галичини та Волині [17, рис. 25: 4] часто бачимо зображення птахів (соколів, голубів, півнів (?)) (рис. 1, рис. 2). Про символічне значення зображень птахів писав Б. Рибаків [14, с. 74]. На теренах України традиція використання такого різновиду прикрас, як каблучки, є досить давньою – за доби бронзи, періоду грецької колонізації, римських впливів, Візантії. Проте найбільший розквіт цього виду золотарства припадає на давньоруські часи. Розмаїття їх форм та засобів декору нескінченне. Все це ознаки високих естетичних запитів різних верств населення, його мистецьких смаків. Проте не менш важливим компонентом цих оздоб був одвічний символізм, сакральність. Імовірно, мали значення не лише шляхетні метали, які використовувалися, але й коштовне каміння на них. Відомі випадки носіння кількох перстенів на пальцях обох рук (як у підкурганному похованні з двома золотими перстнями, прикрашеними дорогоцінними камінцями, половецького хана Тігака (?)) (XIII ст.) [11, с. 24, 25, рис. 9].

Цінну інформацію про персні Галицько-Волинського князівства знаходимо в роботі С. Терського «Галицько-Волинська держава» (2014). У ній згадується Молотівський скарб срібних прикрас середини XIV ст., а серед них два перстені: з монетоподібним щитком-печаткою (1) та заплетений в косичку (2) [18, с. 133]. На рис. 100 а згаданої книги подано срібні та бронзові перстені – печатки з монетоподібним щитком невідомого походження з Молотова, Устя Біскупського, Жидичина [18, рис. 101а]. Щодо каблучок з монетоподібним щитком, то, на думку С. Терського, вони з'явилися під впливом сусідніх західних країн, поширювалися на Галичині та Волині. Відомо більше 20 подібних знахідок, половина з них походить із Західної Волині. Кілька печаток розміщено в експозиції музею Львівського університету імені І. Франка, одну знайдено поблизу м. Переяслава, ще одну – в м. Дрогобич. Як пише С. Терський, такими печатами бояри затверджували важливі документи. В архіві м. Кенінсберг зберігається галицько-волинська грамота XIV ст. з відтиском на воску такою печаткою [18, с. 155]. За останніми даними, в межах Волинської обл. виявлено персні-печатки з монетоподібним щитком біля Луцька (2 штуки), у Жидичині (2 штуки), Радомишлі, Гіркій Полонці (зображення птаха) Луцького району, Володимирі (2 (?) штуки) (рис. 2), Голядині Любомльського району та ін. Фрагменти кількох таких щитків зберігаються у фондах Волинського краєзнавчого музею (м. Луцьк).

Крім того, нам відомо кілька перснів з емаллями (рис. 3: 1, 3, 4), частина з яких нібито виявлена у Волинській, Тернопільській, Хмельницькій областях: 1) бронзовий перстень з чотирибічним щитком, двома овалами на ньому, заповненими жовтою пастою, у центрі чотирикутник з косим жовтим хрестом та голубим кольором навколо нього; 2) срібний (?) перстень, знайдений на Волині, виготовлений вправним майстром. Овальний щиток та потовщена частина кільця покриті складним лінійним декором, в якому проглядаються хрестики, простежується подібність до тризуба. Використані синій, червоний, жовтий кольори емалі; 3) золотий або позолочений (?) перстень, де на круглому щитку зображення теляти (?) коричневого кольору; з боків голубим кольором передано трикутники; 4) винятково

оригінальний срібний перстень з квадратним щитком та червоним обідком. На ньому теж є деталі з червоними краплинками в кутках та крапкою в середині, чотири пірамідки з кубиків. Кільце незвичайне – філігранне, з розширенням та звуженням, рядами поперечних насічок біля щитка. Імовірно, робота візантійського майстра. Бічні частини теж в емалях; 5) з околиць м. Дніпра походить золотий з округло-чотирибічним щитком перстень, де центральним зображенням є голуб в зелених, білих, темних кольорах, на схованому зі споду хресті. На грудях птаха передана чотирипелюсткова квітка; 6) бронзовий перстень з округлим щитком із м. Києва, на якому нанесена чотирипелюсткова квітка синього кольору, у центрі пелюсток жовті емалі, в середині квадратик. Використано також червоний, білий синій кольори. Кільце має поперечні заглиблення; поверхня пошкоджена; 7) на підокруглому щитку, на світлому фоні подано розквітлий тризуб у квадратній рамці, навколо в овалах синє тло; зберігся лише щиток; 8) шестибічний щиток срібного (?) перстень з вміщеною всередині пташкою з розгорнутими крилами, а навколо стрічка синього кольору, яка переходить на кільце з гравіруваннями.

Отже, персні поділяються на плетені, рубчаті (імітації плетених), пластинчаті, широкосерединні, зі вставками, щитковосерединні, вузькопластинчаті, перстені-печатки з емаллями та ін. Персні-печатки з монетоподібним щитком знайдені біля Луцька (3 штуки), Радомишля, Жидичина (2 штуки) Луцького р-ну та ін. місцях. В Усичах, на Гнідаві, в с. Оздів знайдено плетені персні, в Гіркій Полонці – з птахом на щитку, у с. Свищів – з «п'ятірнею», з с. Посників – срібний зі скарабеєм (Дубенський р-н), в Голядині Любомльського р-ну – з монетоподібним щитком. Тобто персні Давньої Русі мали різноманітну форму, виготовлялися з бурштину, скла, кольорових, дорогоцінних металів, сплавів; печатками слугували персні із символічними геральдичними знаками, зображеннями птахів, тварин. Вони є важливим джерелом до вивчення мистецтва, художньої культури населення Давньої Русі, родоводів знаті.

Рис. 1. Перстені-печатки XIII–XIV ст. з Волині та Галичини

Рис. 2. Перстені-печатки XIII–XIV ст. з Волині та Галичини: 3 – Володимир-Волинський

Рис. 3. Перстені в емалях (1, 3, 4) та перстень-печатка (2)

Рис. 4. Давньоруські перстені

Джерела та література:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). Киев: Наук. думка, 1990. 190 с.
2. Будзинська Н. М. Давньоруські металеві персні в колекції Музею історії міста Києва. *Археологія*. 2008. № 2. С. 40–47.
3. Гупало К. Н. Подол в древнем Киеве. Киев: Наук. думка, 1982. 128 с.
4. Гуревич Ф. Д. Древний Новгородок. Ленинград: Наука, 1981. 160 с.
5. Кучінко М. М. Археологічні рятівні роботи на Волині. *Археологія*. 1976. № 19. С. 107–110.
6. Кучінко М. М. Ювелірні вироби X–XIII ст. басейнів Західного Бугу і Сану. *Археологія*. 1986. № 56. С. 88–95.
7. Кучинко М. Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV ст. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 528 с.
8. Макарова Т. И. Черное дело Древней Руси. Москва: Наука, 1986. 156 с.
9. Николаева Т. Н. Древнерусская мелкая пластика из камня XI–XIV вв. *Свод археологических источников*. 1983. Вып. Е 1-60. 161 с.
10. Никольченко Ю. М., Пономарева Т. А., Зимина Л. М., Гордиенко Н. М. Раскопки городища Дорогобуж. *Археологические открытия 1975 г.* Москва, 1976. С. 371–373.
11. Отрощенко В. В., Рассмакін Ю. Я. Половецкий комплекс Чингульського кургану. *Археологія*. 1986. № 53. С. 14–36.
12. Равдина Т. В. Древнерусские литые перстни с геометрическим орнаментом. *Славяне и Русь*. Москва, 1968. С. 133–138.

13. Рыбаков Б. А. Знаки собственности в княжеском хозяйстве Киевской Руси X–XIII веков. *Советская археология*. 1940. Вып. 6. С. 227–257.
14. Рыбаков Б. А. Русское прикладное искусство X–XIII веков. Ленинград: Аврора, 1971. 128 с.
15. Сарачева Т. Г. Металлические перстни Днепровского Левобережья (конец IX – первая половина XIII вв.). *История и эволюция древних вещей*. Москва, 1994. С. 85–100.
16. Седова М. В. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X–XV вв.). Москва: Наука, 1981. 195 с.
17. Терський С. Археологія доби Галицько-Волинської держави: Здобутки Волинської археологічної експедиції Львівського історичного музею за 15 років діяльності. Львів, 2002. 108 с.
18. Терський С. Галицько-Волинська держава. Київ: Стародавній світ, 2014. 168 с.
19. Якубовський В. І. Давньоруський скарб з с. Городище Хмельницької області. *Археологія*. 1975. № 16. С. 87-104.
20. Янин В. Л. Княжеские знаки суздальских Рюриковичей. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры*. 1956. Вып. 62. С. 1-16.
21. Сункаловски А. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego. Warszawa, 1961. 256 s.
22. Gąsowski J. Sztuka pradziejowa w Polsce. Warszawa, 1975. 192 s.
23. Poppe A. Gród Wołyń. *Studia wczesnosredniowieczne*. 1958. T. 4. S. 227–300.
24. Rajewski Z. Sprawozdanie z badań na grodach Czerwieńskich in 1954 r. *Sprawozdanie Archeologiczne*. 1956. T. 2. S. 49–53.

**Охріменко Григорій (м. Луцьк),
Забедюк Олександр (сmt Стара Вижівка),
Ланшина Людмила (м. Луцьк)**

ГОНЧАРСТВО ДАВНЬОЇ РУСІ НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ ТА ПОЛІССЯ

На кожному поселенні середньовіччя (та й інших періодів) найбільше знаходимо уламків посуду. На нього мало звертається уваги, а даремно. На цих черепках може бути цікавий орнамент – ряди ліній, хвильок, відтисків та ін. Вони світлого, сірого, темного кольорів. За формою вінець – верху посудини – визначається час виготовлення виробу, а отже і самого поселення чи міста. Цю просту премудрість нам – студентам Луцького пединституту імені Лесі Українки – пояснював київський археолог Михайло Кучера під час археологічної практики на Гнідаві біля м. Луцька; він же вивчав та докладно описав городище біля с. Затурці Локачинського р-ну Волинської обл., Змійові вали на південь від Києва тощо.

За площею «розсіпів» черепків можна отримати уявлення про розміри пам'ятки та особливості розвитку поселення. Так, під час археологічних розвідок біля с. Жидичин Луцького р-ну з'ясувалося, що кераміка XI ст. займала невелику площу, більшу – у XII ст., а найбільшу у XIII ст. Майже скрізь місця проживання людей у XIII ст. відзначаються великою кількістю фрагментів посуду та розташуванням поселень понад річкою чи озером, що означає приріст населення в той час. Між р. Вижівка та сmt Стара Вижва розміщувалося чимале селище періоду Київської Русі. Також відоме давньоруське поселення в с. Яревище цього ж району (розвідки Л. Лестовничої та Г. Охріменка у 90-х рр. XX ст.).

Гончарне ремесло в ті часи успішно розвивалося. Гончарі часто були спадковими – з діда-прадіда. Центри тодішнього і пізнішого гончарства продовжували функціонувати інколи протягом віків – до XX ст., як, до прикладу, в с. Дубечно Старовижівського р-ну, Жидичині, Кульчині Ківерцівського р-ну. Для виготовлення посуду використовувалися різні гатунки глини – звичайна, коалінова, заліста. Найбільше використовувалася перша. Масовим різновидом посуду були горщики (рис. 3; рис. 4). Їх висота різна – від 10 до 25 см, інколи більше (до 93 см). Донна частини посудин робилася вужча, верхня – ширша. М. Кучинко зазначає, що «істотні зміни країв вінця слугують показником часу існування горщиків, їх

хронологічним індикатором. Вони ж демонструють, як упродовж віків волинські гончарі удосконалювали майстерність при виготовленні різних видів посуду» [3, с. 222].

Зазначимо, що міський, і сільський керамічний посуд був подібним, особливою вишуканістю виробництва не вирізнявся. Натомість високий естетичний смак предки розкривали в прикрасах, вишуканому одязі та ін. Варто зазначити, що на величезних просторах Київської Русі кераміка досить подібна (рис. 1 – рис. 6). Навіть тогочасні вироби Західної Польщі, Болгарії та інших слов'янських країн мають спільні риси. Цікаво, що білоглиняні горщики здебільшого позбавлені декору. Виявлено і горщики малих розмірів 5–8 см висоти, наприклад, у житлі художника та золотаря у Києві (розкопки Каргера, 1940 р.) В них зберігалися фарби різного кольору [2, с. 57].

Деякі горщики мали накривки і для цього робився рівчачок зверху на внутрішньому боці посудин. Для зберігання зерна, борошна, крупи або інших потреб виготовлялися досить великі керамічні вироби – корчаги. Крім горщиків різних типів, використовувалися інші види посуду: глечики, кухлі, миски, чаші, сковорідки, проте їх виявляють мало. Так само як і амфори, імпортовані переважно з Причорномор'я. Їх знаходять здебільшого на городищах і в містах (Луцьк, Володимир, Дорогобуж, Галич, Перемиль). В амфорах перевозилися вина, олія. Глечики та амфори місцевого виробництва мали по дві ручки (рис. 1; рис. 2). На невисоких, невеликих кухлях по одній ручці.

Окремі керамічні вироби вирізняються старанністю виконання орнаменту, можливо, символізмом. Такою є, зокрема, накривка з городища Вал поблизу с. Городище Друге Луцького р-ну, досліджуване експедицією під керівництвом М. Кучинка [4, с. 178, рис. 69: 6]. По краях вона прикрашена навскісними лініями, овальними ямками, а в центрі малого круга – хрестиком, виконаним відтисками (рис. 5, рис. 6).

Крім того, цінним археологічним матеріалом для вивчення гончарства на городищі Вал є таврований посуд. М. Кучинко відзначає оригінальність та різноманітність клейм на денцях посудин з пам'ятки [4, с. 178, рис. 69: 7–21]. На думку дослідника, виявлені на денцях багатьох горщиків різноманітні клейма вказують на те, що гончарство тут було спеціалізованою галуззю. В науці утвердився погляд на гончарські клейма, як на знаки майстрів. Підтвердженням цього є і три гончарні майстерні, відкриті на городищі, в яких працювали гончарі-фахівці. Нанесені на тридцять чотирьох денцях горщиків клейма можуть свідчити про існування тут вотчинного укріпленого поселення.

У ході розкопок було з'ясовано особливості виготовлення кераміки: сформований та оздоблений посуд після просушування випалювали у великих гончарних горнах. Окремі з них були однарусними, інші – двоярусними та склалися з двох камер – нижньої опалювальної та верхньої, де знаходився посуд. Між ярусами робилися отвори-продухи. Звертається увага що в майстерні № 1 на досліджуваному городищі було аж три горни.

Складніші горни з'явилися в XI столітті. Кружальний посуд («точони на коле», як пишуть польські археологи) з'являється приблизно з X ст. У IX ст. він ліпився, підправлявся на ручному крузі. Перед тим начиння виготовляли ліпним способом. Посуду невеликих розмірів вироблялося мало. У комплексі споруди № 1а знайдена мисочка або «сільничка» з майже вертикальними стінками, виступаючим дном, двома рядами відтисків «квасолинками» [4, с. 107, рис. 35: 5]; подібною є ще одна посудинка з делікатним, оригінальним орнаментом у вигляді валика з відтисками (подоба ланцюжка), та трьома лініями біля денця [4, с. 108, рис. 36: 9]. Висота стінок близько 8 см, діаметр – 12 см [4, с. 156]. Своєрідними і рідкісними є сковорідки. Приблизна висота їх 3–5 см, діаметр – 20 см.

М. Кучинко накривки до горщиків з городища Вал розподіляє на: 1) напівсферичні, 2) плоскоциліндричні з «гудзиком» зверху. Одну з них він описує більш докладно: масивна, білоглиняна, діаметр 18 см, висота вертикальних бортиків – 4 см. Зверху вона розкішно орнаментована заглибленими вертикальними насічками по колу, концентричними кругами, наколами, а в центрі, в колі насічок зображений хрест [4, с. 156–157]. Загалом накривки до посуду стають відомі з X ст.

Показові серії реставрованих горщиків зберігаються в музеї м. Володимира, у Волинському краєзнавчому музеї, у фондах Любомльського історико-краєзнавчого музею. Серед них вирізняються невеликі амфори з вузькими горлами та великими сплюсненими

ручками. Як відомо, давньоруська кераміка умовно поділяється на столову та кухонну. М. Кучинко докладно описує послідовність виготовлення давньоруського керамічного посуду: 1) підготовка глини; 2) формування виробу; 3) орнаментация; 4) випалювання. Декор виробів складався «з геометричних елементів у вигляді косих і прямих смуг, хвилястих, зигзагоподібних і спіральних ліній [4, с. 188]. Згадувані вище мисочки відносять теж до столового посуду. Серед них трапляються екземпляри з отворами на денці для відціджування сиру [1, с. 161].

Отже, керамічні вироби княжої доби є масовим археологічним матеріалом та важливим для датування пам'яток, вивчення специфіки господарства, побуту, культури. Крім того, форми керамічних виробів, кольори, різноманітний декор можуть бути цікавим об'єктом мистецтвознавчих досліджень. Клейма на горщиках дають можливість поповнити колекцію цих знаків-символів.

Рис. 1. Давньоруська амфора із Жидичина (за В. Баюком)

Рис. 2. Давньоруська амфора (з фондів Волинського краєзнавчого музею). Фото Г. Охріменка

Рис. 3. Давньоруський горщик (з фондів Волинського краєзнавчого музею). Фото Г. Охріменка

Рис. 4. Типовий давньоруський горщик (з фондів Волинського краєзнавчого музею).
Фото Г. Охріменка

Рис. 5. Накривка, орнаментована хрестом по центру, та фрагмент плінфи з давньоруського поселення Городище Друге (за М. Кучинком, З. Кучинко)

Рис. 6. Орнаментована накривка з давньоруського поселення Городище Друге (за М. Кучинком, З. Кучинко)

Джерела та література:

1. Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья: раннеславянский и древнерусский периоды. Киев: Наук. думка, 1990. 187 с.
2. Гупало К. Н. Подол в древнем Киеве. Киев: Наукова думка, 1982. 128 с.
3. Кучинко М. Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV століттях. Луцьк, Волинська обласна друкарня, 2009. 528 с.

4. Кучінко М. М. Давньоруське городище Вал в Надстир'ї. Луцьк: Вид-во ВДУ «Вежа», 1996. 208 с.

Романюк Назарій (м. Луцьк)

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ КУЛЯСТИХ АМФОР НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Культура кулястих амфор відноситься до пізнього енеоліту та датується сучасними дослідниками 2900–2400 рр. до н. е. В наш час більшість пам'яток цієї культури представлені похованнями та поселеннями. Поховання представляють собою скрині-саркофаги створені з кам'яних шліфованих плит простір між якими був заповнений глиною. Культура поділяється на східну (Німеччина Чехія), центральну або польську (Польща) та західну (Україна, Молдова і Білорусь) групи. Пам'ятки східної групи ККА на території України ділять на Волинську та Подільську групи. Характерної ознакою цієї культури є амфори круглої та овальної форми які мають широкі і низькі шийки а також оздоблені ручками на плічках. Серед виробів з кременю вирізняюця чотирикутні шліфовані трапецеподібні крем'яні сокири. В цій статті будуть вказані пам'ятки культури кулястих амфор які були виявлені та території Волинської області.

Володимирський район:

1 с. Березовичі. На лівому березі р. Свинорийки в уроч. Яворівка в північно-західній частині села було виявлено поселення ККА та Стжижовської культури. Матеріал розвідки складався з фрагментів кераміки, крем'яних нуклеусів, крем'яних просвердлених сокир, лінзоподібні у перетині сокири, знаряддя на крем'яних пластинах та відщепках. Матеріал було виявлено під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Коноплею [3; 9].

2 с. Бубнів. На лівому березі Луки в уроч. Курган, що на відстані 2 км від села в південному напрямку було знайдено вушко посудини темно-сірого кольору. Оздоблення складалося з відтисків у вигляді «ялинки». В глиняному тісті виявлено домішки жорстви [1; 3; 7; 10].

3 с. Бужковичі. На території села було виявлено крем'яну сокиру Культури Кулястих амфор в 1967 р. Сокира зберігаєця у Львівському історичному музеєві. [3; 4; 9]

4 м. Володимир. В місті було виявлено амфору та дві крем'яні сокири. Амфора невеликого розміру з кулястим тулубом, широкою та короткою шийкою, на плічках знаходяться чотири вушка. Колір посудини світло сірий. Посудина оздоблена з спіральним орнаментом та рядами заглиблень на шийці. Також на пам'ятці виявлено кам'яні шліфовані сокири, одна з яких має прямокутну форму та суцільно зашліфована [3; 7; 9] (Рис. 4, Рис. 14, 10–11).

5 с. Горичів. На лівому березі р. Луги на відстані 1 км від села в орному полі яке розміщене на плавному схилі, було виявлено уламки посудин різних культур, в тому числі фрагменти тонкостінної посудини темного кольору ККА. В тісті виявлено домішки піску та дрібні зерна товченого граніту. Кераміка лощена. Орнамент уламків посудини складався з ліній відбитку товстого та тонкого шнура. Лінії від шнурів розміщено на посудині горизонтально та у вигляді зигзагу. На південь від цих знахідок також було знайдено уламки посуду цієї культури. Це були уламки темного кольору. Оздоблення одного з уламків складалося з горизонтальної лінії точок утворених штампом. Археологічний матеріал було добуто під час археологічної розвідки в 1984 р. В. Бучака. [1; 3; 4; 7; 8; 9] (Рис. 11, 1–2).

6 с. Зимно. В уроч. Городище було виявлено фрагменти посуду ККА, а саме-уламки з вушком, вінчикі, частинки тулуба і шийка. Орнамент є у вигляді «ялинки» (на одному з фрагментів було дві вертикальні лінії від яких малі лінії під кутом 45 градусів спускаються вниз утворюючі ялинку), горизонтальні лінії створені відбитком шнура, створені такою ж технікою зигзаги, кола з точок та орнамент у вигляді букв «Л». Колір фрагментів був сіро-коричневого кольору. В зламі кераміки виявлені жорства, гідролюда та пісок. Залишки

життєдіяльності представників ККА було виявлено під час розкопок в 60–70 рр. 20 ст. та 1997 р. Ю Захарчуком, М. Пелешишеном, А. Броніцким, Г. Охріменком, В. Аулім [3; 7; 8; 9; 10] (Рис. 5, Рис. 6, Рис. 7).

7 с. Колпитів. В селі було виявлено фрагмент посудини. Уламок має темно-коричневий колір. На поверхні уламків посудин орнаменту немає. В глиняній масі було виявлено товчений кремій [3; 10].

8 с. Ласків було знайдено фрагмент посуду ККА. Фрагмент має сіро-коричневий колір. Орнамент уламка представлений рядами вертикальних ліній і косих відтисків. В зламі було виявлено гідрослюда [10].

9 с. Литовеж. На правому березі р. Західний Буг неподалік села було виявлено поховання ККА. Поховання представляє собою гробницю з кам'яних плит в середині якої розміщувались кістки двох покійників та поховальний інвентар. Поховальний інвентар складався з двох керамічних посудин чорного кольору та крем'яної сокири яка була клиноподібна та чотирикутна, довжина сокири 15 см. Оздоблення посудин складалося з напівкруглих заглиблень. Поховання було випадково знайдене в 1931 р. О. Цинкаловським [3; 6; 8; 9].

10 с. Маркостав. На правому березі р. Луги в уроч. Замчисько, що на південь від села в полі було знайдено вушко посудини. Фрагмент має темно-сірий колір. В тісті домішки дрібно товченого граніту. Також на південний-захід від села трапляються знахідки ККА [1; 7] (Рис. 11, 5).

11 с. Мовники. На правому березі р. Західний Буг було виявлено матеріали ККА та культури лійчасто-стрічкової кераміки. Матеріал було виявлено під час археологічних розвідок П. Заклекта, М. Кучинко та Г. Охріменка [3; 7; 8; 9] (Рис. 11, 3).

12 с. Привітне. В уроч. За двором було виявлено поховання ККА під кам'яними плитами [3; 4; 9].

13 с. Черчичі. На лівому березі р. Луги в уроч. Старе Село неподалік села на залишках багатошарового поселення було виявлено фрагменти кераміки ККА та крем'яні вироби. Орнамент одного з уламків складався з ряду вм'ятин. Фрагмент мають чорний колір та добре лощена. В глиняному тісті були виявлені домішки товченого граніту та рослинні домішки. Матеріали було виявлено під час археологічної розвідки в 1984 р. В. Бучан [1; 3; 7; 8; 9].

14 с. Фалемичі. В селі було виявлено фрагмент посудини. Фрагмент має сіро-коричневий колір. Орнамент складається з зигзагоподібних ліній та рядів горизонтальних ліній. В глиняній масі було виявлено домішки жорстви [10].

Камінь-Каширський район:

15 с. Гряда. В селі було виявлено крем'яну шліфовану сокиру трапецеподібної форми з слідами сколів [1] (Рис. 10, 9).

16 м. Камінь-Каширськ. В місті було виявлено соцільно шліфовану крем'яну сокиру трапецеподібної форми [1] (Рис. 10, 12).

17 с. Кукли. В селі було виявлено крем'яну шліфовану сокиру ККА [1] (Рис. 10, 14–15).

18 с. Лишнівка. В селі бо знайдено крем'яну шліфовану сокиру прямокутної форми зі слідами сколів [1] (Рис. 10).

19 с. Люб'язь. В селі було виявлено фрагмент посудини ККА. Уламок має сіро-коричневий колір. Орнамент частинки посудини складається з відтиску шнура. В глиняній масі було виявлено домішки піску [10].

20 с. Черчі. На території села було виявлено уламок посудини ККА. Уламок був прикрашений горизонтальною лінією створеною із точок [1] (Рис. 11, 6).

21 с. Хотешів. На окраїні села було виявлено поховання ККА. Поховання представляє собою гробницю з кам'яних плит у якій розміщувались кістки покійника та амфора. Поховальний інвентар складався з круглої посудини (амфори) чорного кольору. Знайдено під час розкопок в 1933 р. О. Цинкаловським [3; 6; 8; 9].

Ковельський район:

22 с. Дроздні. На території села було виявлено дві крем'яні шліфовані сокири ККА [3; 4; 9].

23 с. Згорани. На території села було виявлено крем'яні сокири ККА [3; 4].

Луцький район:

24 с. Баїв. У селі було знайдено фрагменти посуду ККА. Найвиразніший фрагмент має темно сірий колір. Орнамент фрагменту складався з «риб'ячої луски» укладеної у трикутники. В глиняній масі виявлено пісок (гідрослюда). Фрагменти було виявлено під час археологічної розвідки в 1985-1988 рр. Г. Охріменко [8; 10].

25 с. Береськ. На піщаній гряді серед боліт на відстані 0,5 км від села було виявлено фрагменти кераміки ККА. Фрагменти були знайдені під час археологічних розвідок у 1986 р. В. Коноплею [3; 8].

26 с. Вічині. На правому березі потічка правої заплави р. Стоходу в уроч. За Острів на першій надзаплавній терасі висотою 3-4 м було виявлено фрагменти кераміки ККА. Уламки кераміки було виявлено під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Конопля [3; 8].

27 с. Ворончин. На правому березі потічка правої заплави р. Стоходу в уроч. Бабина Гора, за 2 км на схід від села, та в уроч. Хвоїна було виявлено фрагменти кераміки ККА. В уроч. Бабина Гора фрагменти посудин ККА були виявлені на схилі першої надзаплавної тераси висотою 3-4 м від рівня заплави. В уроч. Хвоїна уламки посуду ККА були виявлені на лівому березі без іменного потічка на першій надзаплавній терасі висотою 2-3 м. Уламки знайдено під час археологічних розвідок у 1986 р. В. Конопля [3; 8].

28 с. Гірка Полонка. На правому березі р. Черногузки в уроч. Низ, що на схід від села, було знайдено кілька фрагментів посудин ККА серед яких ручка невеликих розмірів [1; 3; 7].

29 с. Голишів. На лівому березі р. Черногузка в уроч. Зарвихвости (Вирвихвости) на захід від села було виявлено близько 20 фрагментів кераміки ККА, які знаходились на невисокому, розорюваному полі. Орнамент на уламках кераміки є композицією з відбитка шнура. Фрагменти кераміки було виявлено під час археологічних розвідок в 2004 р. Г. Охріменко та О. Позіховським [1; 3; 7; 8; 9; 10] (Рис. 9, 7–16).

30 с. Залісці. На лівому березі р. Лютиця в уроч. Макарівщина на мисі першої надзаплавної тераси висотою 4-5 м було виявлено сліди поселення ККА. Культурний шар був сильно пошкоджений кар'єром по видобуванню піску. Кераміка була виявлена під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Конопля [3; 8].

31 с. Коршівець. На правому березі р. Черногузки було виявлено фрагменти кераміки ККА. Уламок посудини було виявлено під час археологічної розвідки в 1986-1988 рр. Г. Охріменко [3; 8].

32 с. Крижівка. На північно-західному березі озера Бурове, що за 1,5 км від села в уроч. Лани на лагідному схилі було виявлено уламки кераміки ККА. Частини посуду виявлені під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Конопля. [8].

33 с. Крупа. На правому березі р. Стир в уроч. Висланка, що в північній частині села було виявлено матеріали ККА на території багатощарового поселення [3].

34 м. Луцьк. На підвищеній заплаві в уроч. Красне було виявлено уламки посудин ККА. Уламки представляють собою вінчики, частини тулуба, фрагменти з ручками. Орнамент уламків складається з груп вертикальних та горизонтальних ліній створених штампом, зигзаги з суцільної лінії, точок, «решітки», вертикальних ліній створених шнуром та пальцеві відтиски. На одному з уламків знаходиться частина орнаменту у вигляді «зигзагу». В глиняній масі виявлено товчений граніт. Частину кераміки було виявлено в 1990 р. під час археологічної розвідки Г. Охріменка [3; 7; 8; 10] (Рис. 8).

35 с. Новосілки. На лівому березі р. Стир в уроч. Стрічено яке знаходиться в південному напрямку від села на відстані 1,5 км, було виявлено фрагменти вінця посудини на енеолітичному поселенні. Вінце не орнаментоване. У глиняному тісті є домішки піску. Також було виявлено крем'яну шліфовану сокиру трапецеподібної форми з слідами сколів [1; 7] (Рис. 10, 8).

36 с. Новостав. На території села було виявлено вінчик ККА. Уламок мав темно-коричневий колір. Орнамент уламку складався з вертикальних відтисків. В глиняній масі було виявлено дрібно товчений кремій [10].

37 с. Оздів. В 1995 р. під час робіт з копання траншеї для газової труби робітниками Луцького РТП було виявлено поховання ККА. Поховання було частково зруйноване земляними роботами. Дослідження пам'ятки поводити С. Дмитрович та Ю. Мазурик.

Поховання розміщене на правому березі р. Черногузки надзаплавної тераси. Площа поховання близько 2 м. кв. У похованні було виявлено кістки трьох людей: чоловік 35-40 років, чоловік 25-30 років та дитина віком 4-5 років [2; 5; 7].

Поховальний інвентар складався з шліфованої сокири трапецеподібної форми яка мала злегка закруглене лезо, обух не шліфований, одна сторона добре відшліфована друга погано. Розмір крем'яної сокири 12,0 x 2,2-4,0 x 0,7-1,5 см. В перетині сокира має чотирикутну форму. Колір сокири не однорідний, від молочного до сіро-блакитного. Зберігається у Волинському краєзнавчому музеєві (Інвентарний номер А-13267) [2; 5; 12] (Рис. 1).

До поховального інвентарю входила також ціла ліпна заглажена куляста амфора. Посудина мала округле дно, вертикальний вінчик та кулястий тулуб. Висота посудини 8,7 см, діаметр вінчика 6,6 см, тулуб 10,1 см. На посудині розміщено два вушка які прикріплені до тулуба. Вушка мали не горизонтальний а вертикальний отвір. На краю вінця було розміщено круглий отвір. Кераміка мала чорний колір. Орнамент посудини складався з двох рядів вертикальних ліній на шийці вінчику, та груп вертикальних ліній об'єднаних в групи на тулубі, між вушками посудини. В глиняному тісті було виявлено домішки жорстко. Зберігається в Волинському краєзнавчому музеєві (Інвентарний номер А-13868) [2; 5; 12] (Рис. 1).

Також в похованні було виявлено заглажені фрагменти двох посудин. Фрагменти мали темно-сірий (місцями коричневий) колір. Орнамент фрагментів складався з рядів вертикальних, похилих, округлих ліній (кільця), та зигзагів, виямки яких були заповнені білою пастою на основі крейди. В тісті виявлені домішки жорстви та піску [2; 5; 12].

В 2015 році на основі фрагментів посудин Ю. Войтюк створив реконструкцію посудини. Висота 15,5 см, діаметр вінця вказати важко бо посудина не є симетричною приблизно 16,4-17,3 см, діаметр донця 9,5-10 см. Реконструкція демонструє нам посудину з чотирма вушками (амфора). Зберігається в Волинському краєзнавчому музеєві Інвентарний номер (А-13269/1-10, А-13270/1-28) [12] (Рис. 1, Рис. 2).

Однією з особливостей поховання є те, що на черепі чоловіка віком 35-40 років було виявлено дві травми черепа. Перша травма розміщена на тім'яній кістці в області тім'яного горба. Отвір має форму овальної заглибини, слідів загоєння рани не має. Можемо припустити, що ушкодження було завдане гострим рублячим знаряддям. Друга рана розміщена на правій стороні чола. Рана являє собою отвір овальної форми. Видні сліди загоєння рани. Ушкодження можливо було нанесене важким рублячим предметом (можемо припустити списом) [5].

Поховання складається з 43 уламків стінок та донець посуду (найбільш вірогідно двох амфор), однієї цілої посудини, однієї шліфованої сокири та 70 частинок людських кісток (трьох померлих) [5; 7; 8].

38 с. Раймісто. На лівому березі р. Стохід в уроч. Шолобини, що за 1,5 км на північний схід від села, було виявлено поселення ККА. Фрагменти посуду виявлені під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Конопля [3; 8].

39 с. Рованці. На лівому березі р. Стир в уроч. Гнідава у ході розвідок 1984 р. було виявлено частинки посуду ККА. Один з уламків представляє собою уламок з ручкою від масивної товстостінної посудини. Також хотілось би виділити уламок верхньої частини горщика з рідкісним орнаментом. Орнамент фрагментів складався з «риб'ячої луски», ламаної ліній. Колір уламків темно-сірий, темно-коричневий та сіро-коричневий. В глиняній масі було виявлено домішки граніту, піску та шамоту [1; 7; 10] (Рис. 4, Рис. 9, 1).

40 м. Рожище. На правому березі р. Стиру в районі вул. Кольцова на мисі надзаплавної тераси висотою 10-12 м від рівня заплави було виявлено фрагменти кераміки та сокиру ККА. Фрагменти посуду та сокиру, було виявлено під час археологічної розвідки у 1986 р. В. Конопля [3; 8].

41 с. Розничі. На лівому березі р. Стир в уроч. Токума, що на 1 км від села в західному напрямку було виявлено фрагменти посудин ККА. Орнамент одного з уламків складався з вертикальних та навскісних ліній. Навколо села також було виявлено сокири, що можуть належати представникам ККА а саме крем'яні сокири чотирикутної в перетині форми з суцільною шліфовкою. Археологічний матеріал було виявлено 1979 р. Д. Телегіна [1; 7].

42 с. Полонка. На лівому березі р. Черногузка в уроч. Кут, що на 0,3 км від села на широкому мисовому виступі який має висоту 5-6 м. та на південь від села на лівому березі р.

Чорногузка було виявлено матеріали культури Лінійно-Стрічкової кераміки та фрагменти кераміки ККА. Всього уламків кераміки, що належать ККА було знайдено десять. Окремо можна виділити вінчики та фрагмент посудини з ручкою. Уламки темного та темно-коричневого кольору, добре заглажені. Орнаментація уламків посудин складався з рядів ямок, орнаменту у вигляді «ялинки», заглиблень у вигляді дуг та відтисків круглою кісточкою. В глиняному тісті було виявлено домішки жорстви та піску. Фрагменти кераміки було виявлено археологічних розвідкою в 1986 та 1987 р. Г. Охріменком [1; 3; 4; 7; 8; 10] (Рис. 9, 2-5).

43 с. Сільце. На правому березі р. Луга в уроч. Дмитрівщина було виявлено фрагменти посуду ККА. Уламки представляють собою фрагменти тонкостінних посудин (можливо мисок), вінчики. Орнамент частинок посудин складався з відбитків шнура та вертикальних насічок [1; 7] (Рис. 11, 4).

44 с. Студині. На правому березі р. Стоход в уроч. Журавське було виявлено фрагменти кераміки ККА. Уламоки посуду виявлені під час археологічної розвідки 1986р. В. Конопля [3; 8].

45 смт. Торчин. На правому березі р. Сарна під час земляних робіт на території господарської садиби Торчинського відділення «Сільгосптехніка» у 1973 р. було виявлено амфору на глибині 1,5 м. Амфора кулястої форми на маленькому дні, горловина висока та увігнута, виявлено ледь подібний виступ, що знаходиться на переході горловин у плічка. На посудині також розміщені широкі ручки які знизу переходять у валики, так звані вусика. Посудина має світло-коричневий колір з зовні, а в середині сіро-чорний. Орнамент посудини складався на горловині з вісьмох горизонтальних пасм шнурових ліній. Останнє пасмо знизу облямовано рядами прямокутно підрикутних-вдавлень від яких вниз на тулуб спускається сім вертикальних пасм із ритих ліній. Ручка орнаментована трьома вертикальними пасмами з парних шнурових ліній. В глиняній масі було виявлено ясно-сіра жорства. Амфора має такі параметри: Висота 31,5 см діаметр вінця 12 см, тулуб 29 см, діаметр дна 6 см, товщина стінок амфори становлять 0,8 см. Варто зауважити що у дослідженні роботі В. Самойлюка поховання в смт. Торчин зазначається як поховання Городоцько-Здовбицької культури [1; 7; 8; 11] (Рис. 5).

46 с. Щурин. На правому березі безіменного потічка в уроч. Маковище що в північній частині села на двошаровому поселенні було виявлено матеріал ККА [3].

47 с. Цегів. В селі було виявлено фрагмент посудини ККА. Фрагмент мав сіро-коричневий колір. Орнамент уламку складався з горизонтальних відтисків шнура. В глиняній масі було виявлено дрібно товчений кремій [3; 10].

48 с. Ясенівка. На правому березі р. Стохід в уроч. Перегін в південно-західній частині села на території багатошарового поселення, було виявлено матеріал ККА. Матеріал було виявлено під час археологічної розвідки В 1986 р. В. Конопля [3].

Також в музеях Волинської області знаходяться матеріали ККА походження яких достеменно встановити неможливо, але вони заслуговують на огляд. В Рожищенському краєзнавчому музеєві якраз є такі зразки:

1 Сокира з кременю трапецеподібної форми, шліфувана. Довжина сторін 12,5 і 12,5 см, лезо 6 см, обух 3,7 см, товщина обуха 1,4 см. (Номер в інвентарній книзі А-3) [13] (Рис. 12).

2 Сокира з кременю трапецеподібної форми, шліфувана але зі слідами сколів, темно-коричневого кольору. Довжина сторін 11,7 і 11,5 см, лезо 5,7 см, обух 2,8 см, товщина обуха 1,4 см. (Номер в інвентарній книзі А-5) [13] (Рис. 13).

3 Сокира з кременю трапецеподібної форми, шліфувана але зі слідами сколів колір не однорідний і є від світло-сірого до темно-сірого. Довжина сторін 15 і 14,5 см, лезо 6,5 см, довжину і ширину обуха вказати важко бо обух є розбитим. (Номер в інвентарній книзі А-6.) [13] (Рис. 14)

В підсумку можна сказати, що на території Волинської області було виявлено 48 пам'яток ККА. Багато пам'яток були виявлені на берегах річок Лука, Чорногузка, Захід Буг, Стир, Лютиця, Стохід. Та Свинорийки. Кераміка з пам'яток була чорного, темно-сірого, коричневого та темно-коричневого кольорів. Орнамент в загальній більшості складається з вертикальних і горизонтальних ліній та відбитків шнура. Також на деяких посудинах та

фрагментах посудин був орнамент у вигляді зигзагу, хвиль, ліній з точок та «ялинки». Поверхня рівно заглажена. В глиняному тісті є домішки піску, товченого граніту, рослинності, шамоту перепаленого кременю, товчених черепашок та гідрослюди. В заглибенах орнаменту є залишки білої крейдяної пасти. Окрім залишок поселень на території Волинської області було виявлено поховання, а саме в Оздів, Торчин, Хотешів, Литовиж.

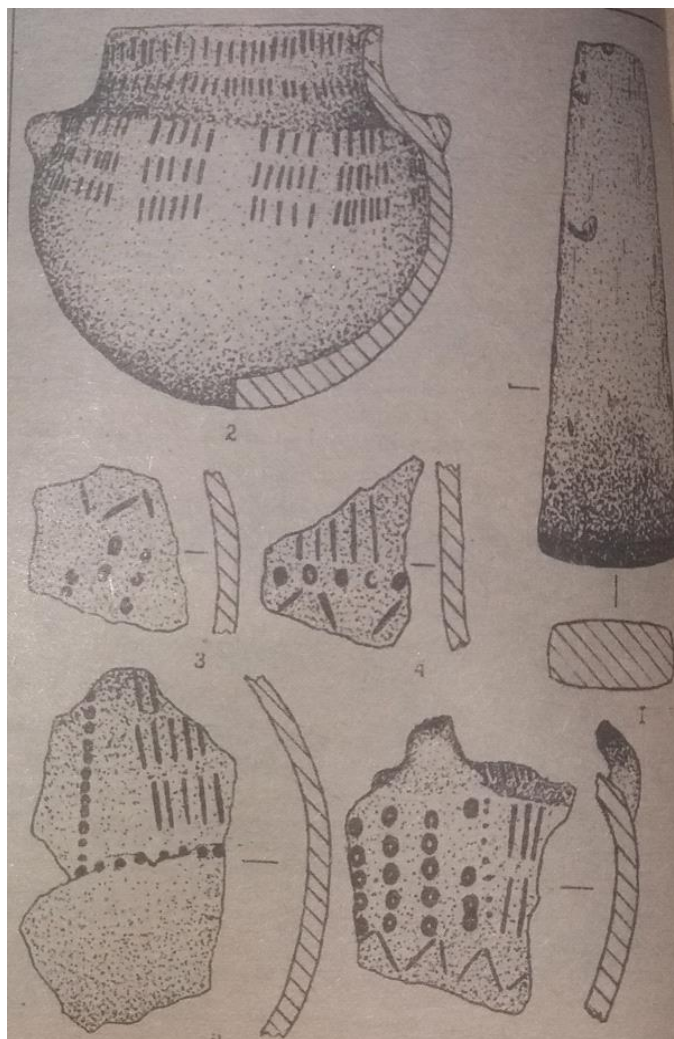

Рис. 1 Матеріали з поховання в с. Оздів

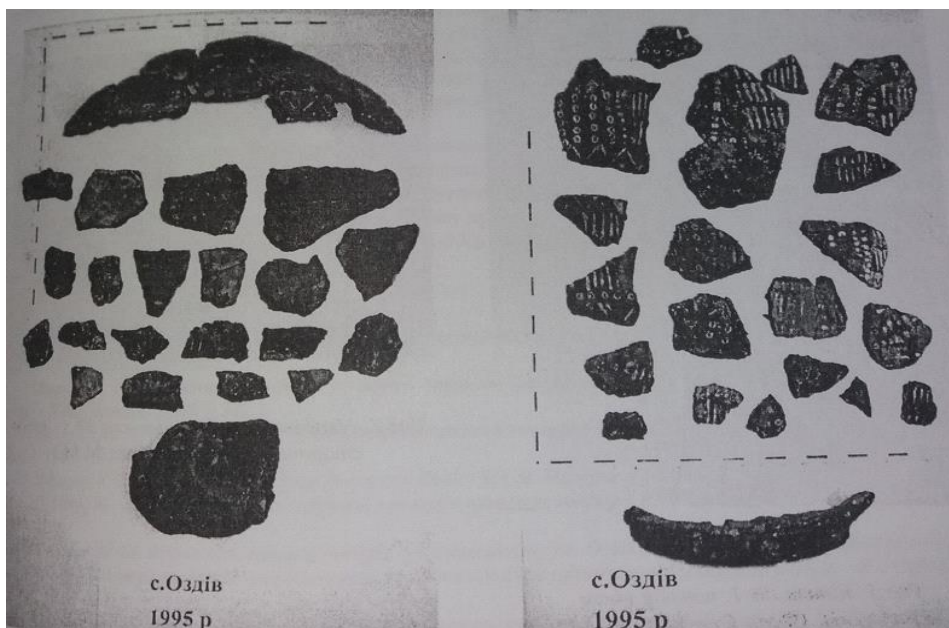

Рис. 2 Матеріали з поховання в с. Оздів

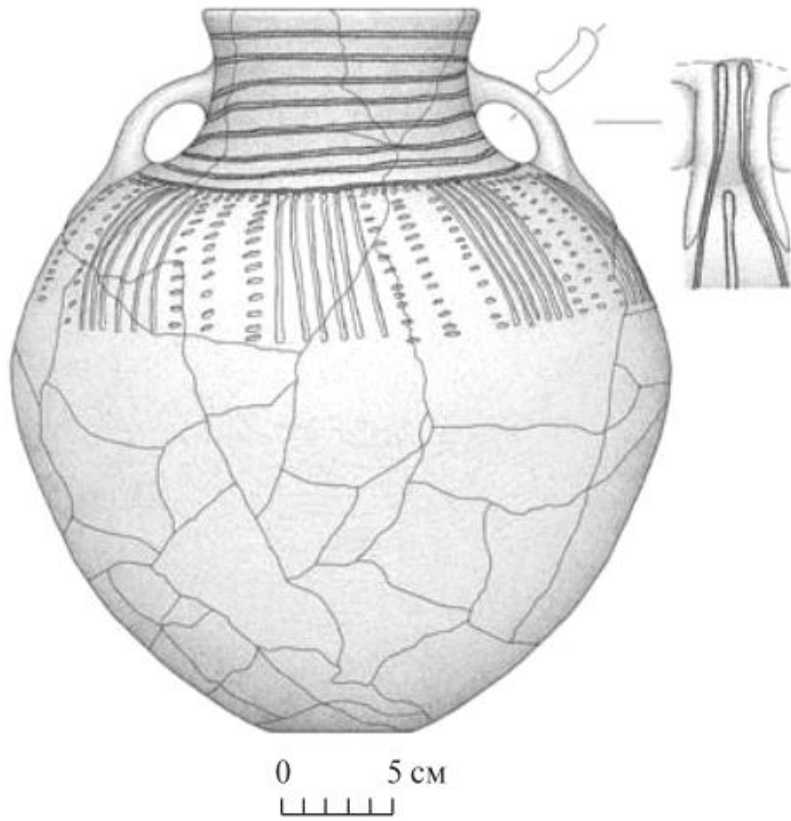

Рис. 3 Амфора з поховання в снт. Горчин

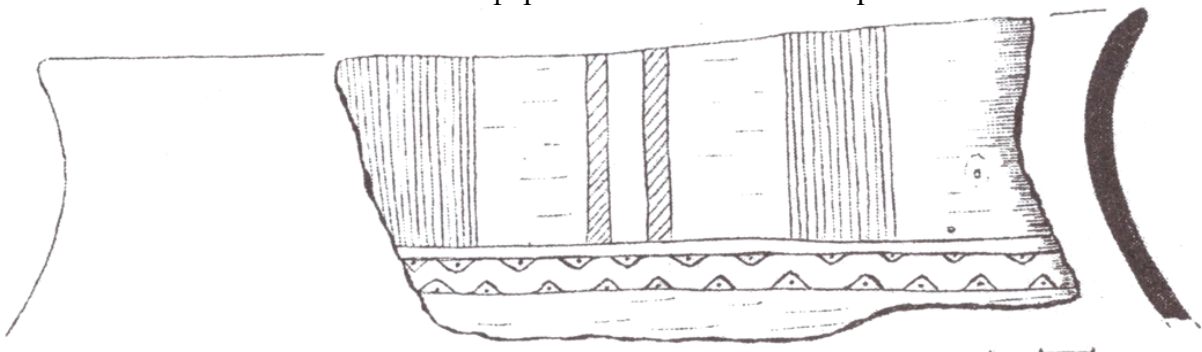

Рис. 4 Частина горщика з с. Рованці уроч. Гнідава

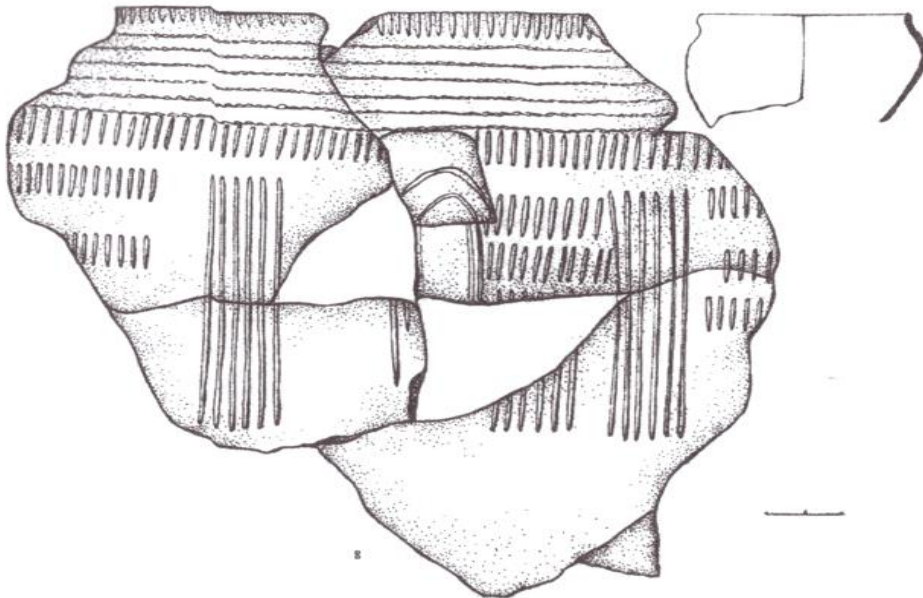

Рис. 5 Частина горщика з с. Зимно

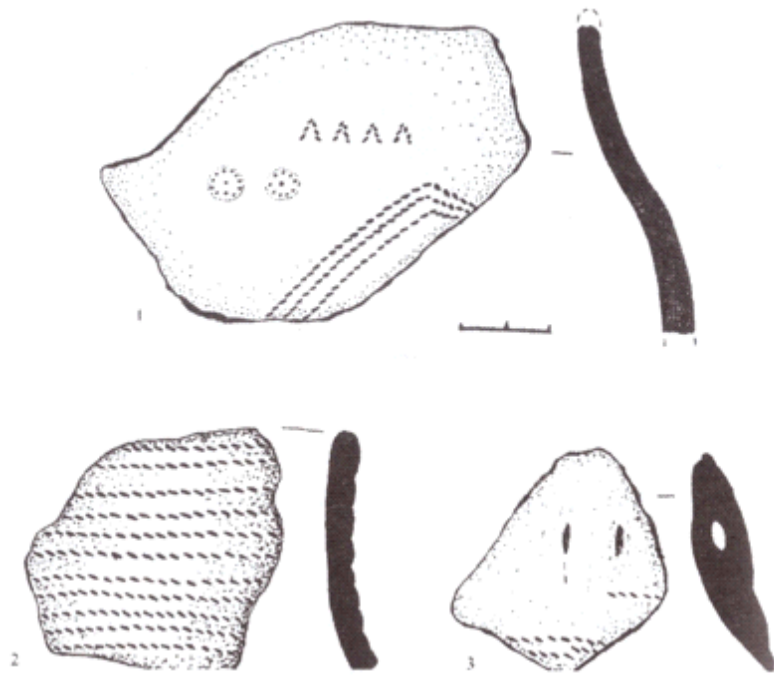

Рис. 6 Фрагменти посуду з с. Зимно

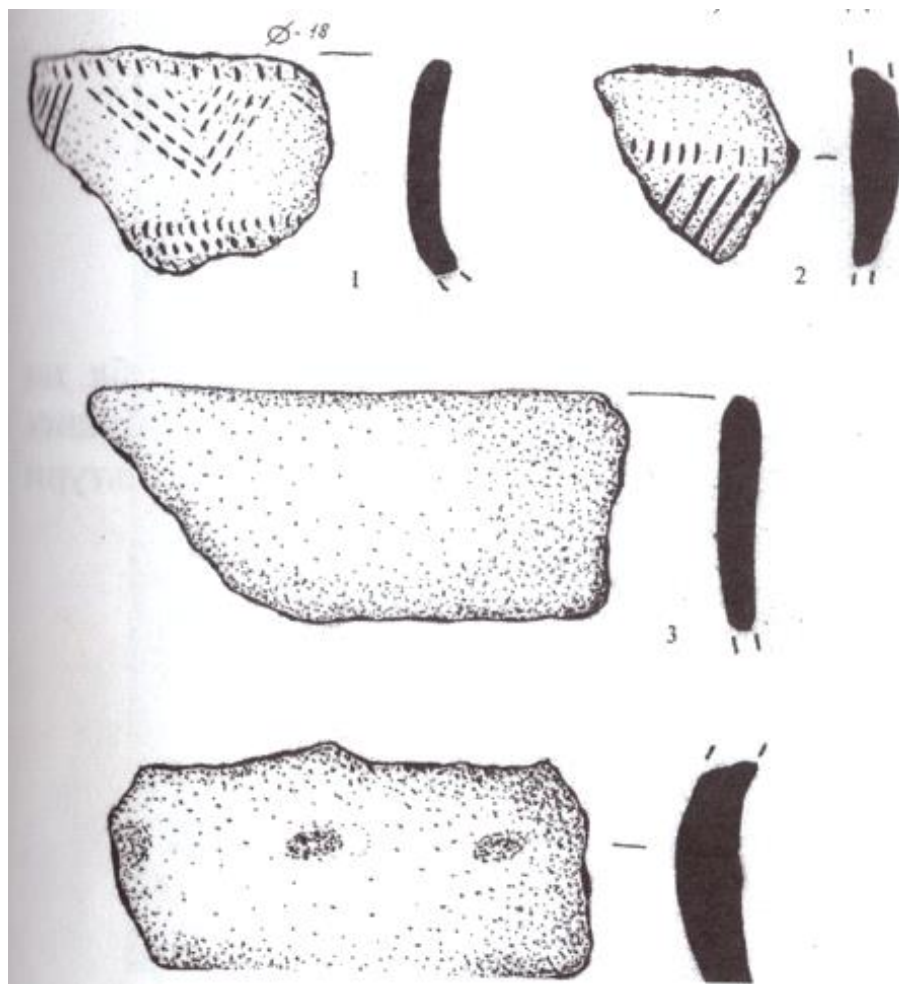

Рис. 7 Уламки посуду з с. Зимно

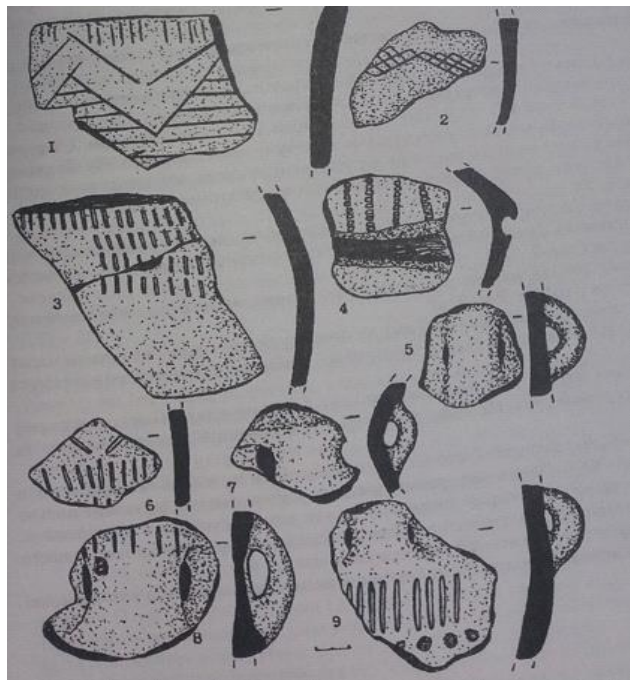

Рис. 8 Уламки посуду з м. Луцьк

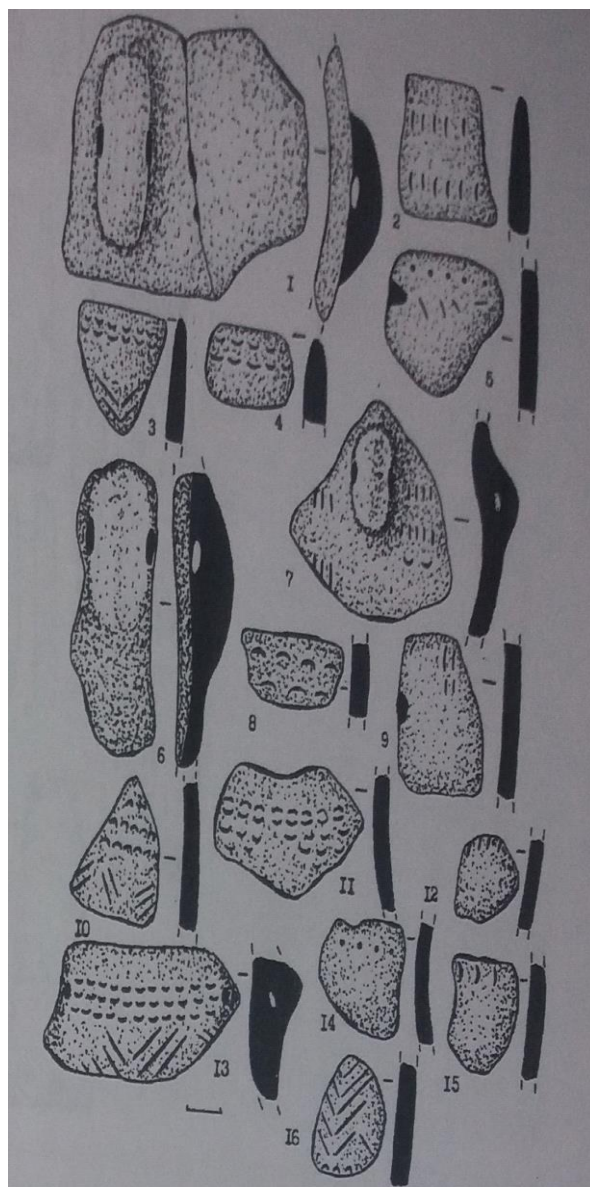

Рис. 9 Уламки посудин 1-Рованці, 2-5 Полонка, 7-16 Голишів

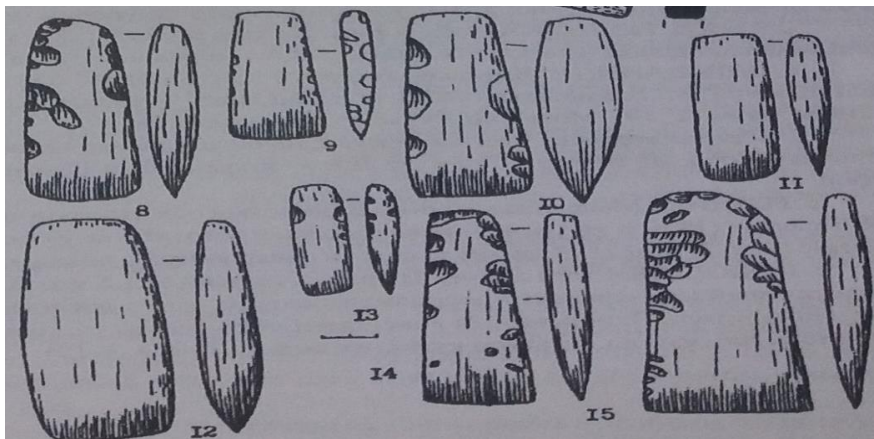

Рис. 10 Крем'яні сокири 8-Новосілки, 9-Града, 10-11 Володимир-Волинський, 12-Камінь-Каширськ, 13-Лишнівка, 14-15 Кукли

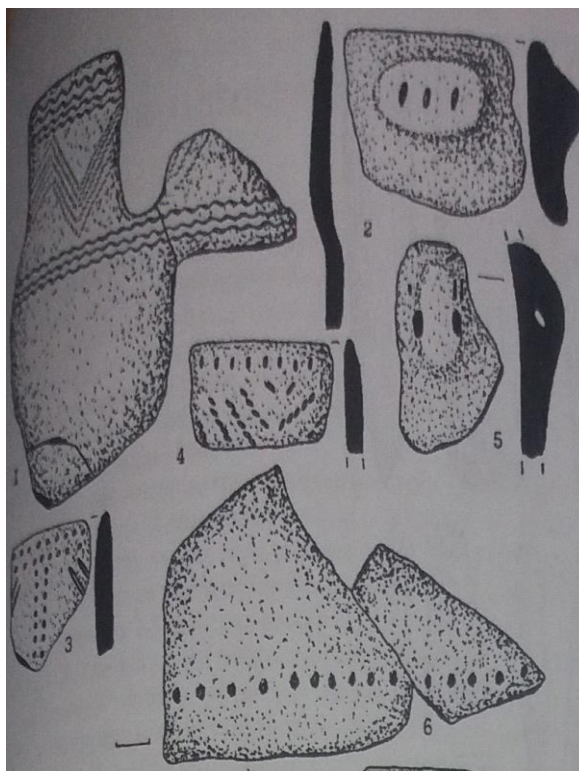

Рис. 11 Уламки посудин 1-2 Горичів, 3-Мовників, 4-Сільце, 5-Маркостав, 6-Черчі

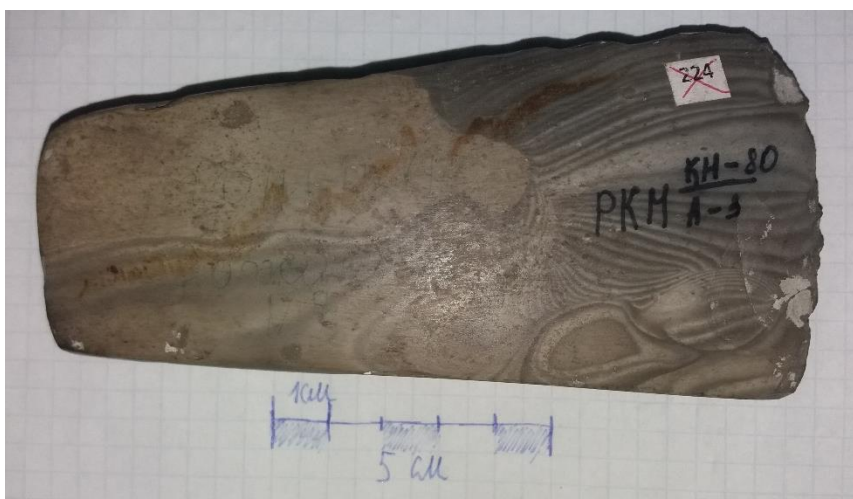

Рис. 12 Сокира з Рожищенського краєзнавчого музею.

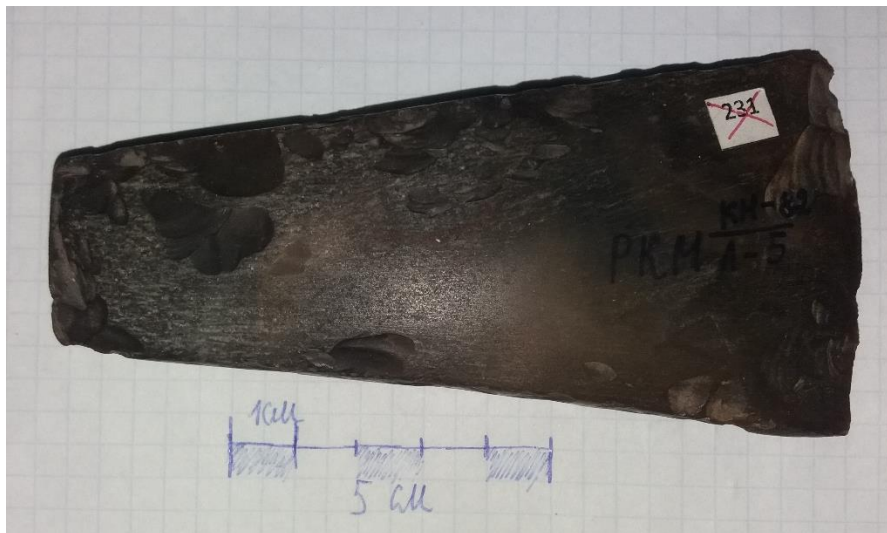

Рис. 13 Сокира з Рожищенського краєзнавчого музею

Рис. 14 Сокира з Рожищенського краєзнавчого музею

Джерела та література:

1. Бучан В., Мазурик Ю., Охріменко Г. Нові знахідки культури кулястих амфор на Волині та Поліссі. *Минуле і сучасне Волині й Поліссі. Науковий збірник*. Луцьк, 2000–2002. С. 140–143.
2. Голос племені кулястих амфор. Віче. 1996. 3 трав.(№18). С. 12.
3. Златогорський О., Кучинко М., Охріменко Г. Археологічні пам'ятки Волинської області (матеріали до «Зводу пам'яток історії та культури України. Волинська область»). Луцьк. Вежа-Друк, 2017. 710 с.
4. Кучинко М., Охріменко Г. Археологічні пам'ятки Волині. Луцьк. Вежа, 1995. С. 44–64.
5. Мазурик С., Панишко С. Колекція знахідок Волинського краєзнавчого музею з рятівних археологічних розкопок ґрунтового поховання культури амфор у с. Оздів (до 20-річчя відкриття пам'ятки). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. 2015. Вип. 13 (1). С. 155–159.
6. Охріменко Г. Поховальні пам'ятки культури кулястих амфор східної групи Волинського варіанту. Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Луцьк, 1999. Випуск II. С. 74–78.
7. Охріменко Г., Кучинко М., Кубицька Н. Розвиток керамічного виробництва на Волині. Луцьк. Волинська обласна друкарня С. 84–91.
8. Охріменко Г., Локайчук С. Нариси культури давньої Волині. Луцьк. Волинська обласна друкарня. 2006. С. 444–446.

9. Охріменко Г. Населення Волині та Волинського Полісся в праісторичні часи. Луцьк. Волинська обласна друкарня, 2003. С. 143–201.
10. Охріменко Г. Нові надходження пам'яток культури кулястих амфор до фондів Волинського краєзнавчого музею. Волинська обласна краєзнавча читання, присвячене пам'яті Григорія Гуртового. Луцьк. 2014. С. 145–153.
11. Самойлюк В. О. Нові поховальні пам'ятки Городоцько-Здовбицької культури. *Археологія*, 2009. № 4. С. 26–37.
12. Фонди Волинського краєзнавчого музею. Матеріали з досліджень с. Оздів 1995 р. А-13267-13270/1-28.
13. Фонди Рожищенського краєзнавчого музею. А-3, А-5, А-6.

Трембіцький Анатолій (м. Хмельницький)

ВОЛИНСЬКА ПОРЦЕЛЯНА КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У складних умовах багатовікового етнічного розчленування і поневолення українці виробили раціональну організацію середовища життєдіяльності й забезпечення своїх духовних запитів, витворили особливу систему народних вірувань, звичаїв, знань і обрядів, світорозуміння, етичних і моральних форм, які творилися віками упродовж історичного розвитку людської спільноти на шляхах до формування української нації та національної культури [18, с. 263].

Традиційна культура українців тісно пов'язана з природними умовами, історичним буттям, способом життя народу, діяльністю, характером і виражена в його ремеслах. Вагомий внесок у вивчення матеріальної культури України, зокрема й Волині, історії ремісничих об'єднань та кустарних промислів, осмислення їх виробничої діяльності, цехової обрядовості та устрою, особливо українського гончарства, кераміки та порцеляни, зробив видатний мистецтвознавець, подолянин Володимир Січинський (*1894 – †1962), який більшу частину свого життя прожив за межами України. Він збирав, вивчав і зберігав національну, культурну та історичну спадщину українського народу, розцінюючи українську культуру, як вияв творчого духу, умілості й ментальності народу, що займає своє місце в культурі Європи і своєрідністю та оригінальністю народного стилю вносить особливі цінності у всесвітню культурну скарбницю. Дослідник стверджував, що українська культура, це всебічний комплекс духовних і матеріальних цінностей автохтонного народу, що відображає його народні й національні «відчуття і своєрідну любов до природи, замилювання і хист до всіх родів мистецтва, умілості і промислу», що «людяність і пошана до людини та її гідності, в парі з щирістю і добротою, були однією з причин інтрузії найближчих сусідів, що намагалися стерти навіть саму назву народу та його землі» [11, с. 3].

Завдяки своєму таланту, працьовитості, витривалості й скромності В. Січинський, в особі яких українська наука, має справжнього знавця і дослідника історії українського гончарства, кераміки та порцеляни, зробив дуже багато для народознавчого вивчення українців, їхніх ремесел і промислів, для пізнання власного народу, його народних знань і мистецтва, побуту, традиційно-побутової культури. Озброєний великою духовною наснагою, відчуваючи відповідальність перед Україною, своїми мистецтвознавчими працями пропагував усю велич української культури та мистецтва, переконуючи світ у повноцінності української нації. Пройшовши через гоніння та забуття, він твердо вірив, що настане час, коли Україна стане вільною державою і пізнає його багату наукову спадщину [18, с. 262–263].

Досліджуючи історію української порцеляни (*фарфору*) – цієї унікальної тонкої кераміки вищого класу та якості, яка й досі не втратила своєї вишуканості, привабливості та цінності, вчений своїх численних наукових доробках, зокрема, у доповіді «Українська порцеляна», добре ілюстрованій власними світлинами, прочитаній на засіданні Товариства прихильників мистецтва у Львові 26 жовтня 1936 р. [4], а також у працях «Волинська порцеляна» (Львів, 1936) [6], «Межигірська порцеляна» (Львів, 1936) [8], «Українська культура» (Франкфурт, 1949) [11], «Українська порцеляна» (Львів, 1936; Філадельфія, 1951,

1952) [12; 13; 14], «Українське ужиткове мистецтво: Порцеляна...» (Прага, 1943) [16], «Фабрична порцеляна II пол. XIX ст.» (Львів, 1936) [17], «Ukrainische Angewandte Kunst: Porzellan...» («Українське ужиткове мистецтво: порцеляна...») (Прага, 1943) [20] та ін. характеристику розвитку порцеляни від античних часів і до початку XX ст., історію розвитку порцелянових центрів, зокрема й на Волині, окремих майстерень і шкіл, технічних досягнень та організації порцелянового виробництва в Україні, художнього її оформлення та використання, її зв'язок з Візантією і Заходом, експортування виробів в інші міста та держави [4; 18, с. 273].

Вчений у своїх працях розкрив історію виробництва порцеляни, починаючи з античних часів і до початку XX ст., висвітлив історію генезису в другій половині XVIII – на початку XIX ст. фабрик у Баранівці, Волокитно, Глухові, Городниці, Корці, Межигір'ї, Потеличі, Томашові, зробив мистецтвознавчий огляд та подав світлини порцелянових виробів XVIII–XIX ст. Баранівської, Корецької і Межигірської фабрик [11, с. 7]. Показав спільність і відмінність їхніх форм, прикрас і застосування, охарактеризував їхні вироби і взаємозв'язок з народною порцеляною, яка мала оригінальні суто народні форми, що відзначалися гармонією і лагідністю в барвах, лініях і формах [11, с. 5]. Вказав на причини занепаду порцелянового виробництва в Україні в останній чверті XVIII ст., його відродження і розвиток наприкінці XVIII – першій половині XIX ст., подав світлини виробів і фірмових знаків українських порцелянових фабрик, реєстр майстрів. На території сучасної Хмельницької області лише в 1887 р. у містечку Полонне було збудовано порцеляно-фаянсовий завод [3, с. 437], а на початку XX ст. – фаянсовий завод у Славуті [3, с. 462]. В. Січинський відзначав, що хоча характер і стиль порцеляново-фаянсових виробів був зумовлений європейським впливом і вимогами та відповідав добі рококо та ампіру, все ж їхня форма і зміст мали виразний український характер, що зумовлювалося внесенням в орнаментику українських тематичних і стильних мотивів. Зокрема, на них зображувалися портрети українських поетів, пам'ятки архітектури, українські краєвиди й побутові сцени, що пов'язано саме з участю українських майстрів – українських селян і вимогами місцевого ринку [1, с. 302–303]. На думку дослідника, порцелянові вироби українських майстрів зовні були поліхромні з різноманітною орнаментикою, іноді з архаїчними мотивами миски і дзбанка з формою подібною до грецької античної кераміки. В орнаментах української порцеляни Волині, Закарпаття чи Поділля, найчастіше виступали геометричні мотиви пов'язані з формою посуду, де виявлялися традиції старокняжої доби і був помітний вплив народного мистецтва вишивки, писанки, ткання. Проте все ж зустрічалися образи птахів і навіть людини, орнаментальна в'язь та рослинна орнаментика [10].

Найважливішим науковим доробком В. Січинського з історії волинської порцеляни є невеличка монографія «Українська порцеляна» (Філадельфія, 1951, 1952) [12; 13; 14], в якій досліджуючи причини й умови народження, розквіту та занепаду порцелянового виробництва, відзначав, що великі природні багатства української землі дають необмежені можливості для розвитку багатьох напрямів і галузей промисловості. Україна мала всі дані для розвитку порцелянового промислу, який наприкінці XVIII ст. сягав дуже високого мистецького і технічного рівня [14, с. 3]. Українська порцеляна, на його думку, не тільки наслідувала англійську, віденську, саксонську і севрську, але й за якістю і мистецьким оформленням дорівнювала їй [1, с. 303; 18, с. 274]. Цю монографію з історії волинських порцелянових фабрик, матеріали для якої збирав по крихтах у різних записках і виданнях, оскільки наявна література з цієї проблеми була дуже незначна, навіть про великі фабрики у Баранівці, Городниці, Корці й Томашові, не було окремих розвідок, вишукував волинські порцелянові вироби XVIII–XIX ст. у збірках народних музеїв Варшави і Кракова, музеїв Замойських (Замостя) і Чарториських (Краків), мистецько-промислового музеї (Львів) і Всеукраїнському історичному музеї (Київ) [14, с. 6–7], дослідник експонував на виставці під час проведення в 1955 р. конференції «Українська артистична кераміка» у Женеві, а також «відіслав для перекладу французькою мовою» [19], однак із-за браку коштів вона так і не була перекладена.

На думку В. Січинського, широкий розвиток керамічного промислу на Волині від найдавніших часів спричинили наявні, великі, хоча й досить нерівномірно розміщені поклади добірних звичайних і високоякісних каолінових глин, з якої виходили найкращі гатунки

порцеляни, фаянсу і «кам'яного посуду». Україна, вздовж свого гранітного масиву, від Волині через Козятин–Умань, аж до берегів Азовського моря, має значні поклади високоякісної каолінової глини, з якої виходять найкращі гатунки порцеляни (*випалений молочно-матового кольору з прозорою поливою посуд*), фаянсу (*випалений молочно-матового кольору посуд*) і «кам'яного посуду» (*полива не досягає молочного кольору, не прозора з нерівною поверхнею та грубими стінками*). Найтонші і найбільш міцні стінки посуду досягаються лише в порцеляні, тому це найдорожчий столовий посуд, а також вироби для електротехнічного, хімічного, гумового, поліграфічного і паперового виробництва. Найкращі родовища каолінової глини на Волині залягають вздовж річки Тетерів, біля Барашу, Дермані, Дубівки, Кисилівки, Киянки, Корця, Немильні, Полонного, Славути, Тартакова, Хроліна, Шепетівки. Їх продовженням є родовища між Бердичевом і Міновцем, Білою Церквою і Києвом. Вироби з опаленої глини були відомі і досягали в Україні високого технічного і мистецького рівня ще у найдавніші, передісторичні часи. Трипільська культура мальованої кераміки датується 3000–2000 рр. до н. е., а в старокняжу добу IX–XIII ст. техніка керамічних виробів в Україні стояла на небувалій висоті [14, с. 4].

У 1673 р. Louis Porterat винайшов «мяку порцеляну» (*pate tendre*), а в 1708 р. Böttger і Tschirnhausen – «тверду порцеляну». Вже у 1710 р. під керівництвом Й. Бетгера постає перша порцелянова фабрика в Майсені. В першій половині XVIII ст. порцелянове фабричне виробництво поширюється в багатьох країнах Європи. В Україні, де були цінні сировіці й матеріали, а також майстри і робітники, порцелянові фабрики виникають переважно при великих дворах землевласників із т. зв. «аграрною» організацією праці. Українська каолінова глина була дуже цінна для різних порцелянових, фаянсових і майолікових виробів, її наприкінці XVIII – початку XIX ст. вивозили до Москви, Німеччини і Польщі. Учений вказував на те, що особливо великий вплив на подальший розвиток мистецтва української кераміки мали «багаті орнаментальні мотиви, знаки й мальовничий принцип композиції трипільської мальованої кераміки» та її висока техніка і мистецький рівень [2, с. 301–302]. Технічним чи штучним (*композиційним*) орнаментом прикрашали лише деякі види посуду, зокрема декоративний, який зберігали у «мисниках» чи на полицях і вживали лише у «святочних нагодах». Відповідно до техніки поливи, в орнаментиці домінували брунатний, зелений, темно-оранжевий та ясно-жовтий кольори, а синій і червоний зустрічалися зрідка. Народне гончарство було найбільш поширено на Волині, Галичині, Гуцульщині, Поділлі і Полтавщині, і в меншій мірі – на Запоріжжі, Київщині та Харківщині [15, с. 8; 18, с. 271–273].

Ще в 60-х рр. XVIII ст. підприємливою козацькою старшиною розроблялися проекти заснування порцелянових фабрик у містечку Полошках (*нині – село на Сумщині*) [14, с. 5], однак він не був реалізований. Особливого розквіту мистецтво виготовлення мальованого посуду, досягло в XVII–XVIII ст., тоді ж було вдосконалено технічну поливану посуду, подібну до порцеляни. В останній чверті XVIII ст. порцелянове мистецтво в Україні зазнало великих змін у технічних засобах та організації праці [14, с. 4]. Найбільше порцелянових фабрик наприкінці XVIII – початку XIX ст. було на Волині, де в околицях Баранівки, Корця, Любара, Полонного, Шепетівки, залягали одні з кращих покладів білої каолінової глини. Вже у 1783 р. подано перші документальні звістки про порцелянову фабрику Прота Потоцького в Чуднові (*Житомирщина*), та про одну з найбільших і найкращих порцелянових фабрик у м. Корець (*Рівненщина*), яка почала виробляти порцеляну в 1790 р., 1795 р. – у м. Томашів (*нині – Люблінського воєводства*), 1797 р. – у м. Баранівка (*Житомирщина*). Із Волині порцелянове виробництво прийшло в Межигір'я біля Києва і на Чернігівщину [14, с. 6–7; 18, с. 274].

Одна з найбільших і найкращих порцелянових фабрик на Волині, була в стародавньому українському княжолі доби містечку Корець, що згадується в літописах з 1150 р. під назвою Корчеськ, на притоці річки Случ – Корчику. Корецька фабрика була закладена в 1783 р., а почала виробляти порцеляну лише в 1790 р., Йосипом Чарториським, родина якого належала до української старшини, а згодом перейшла в римо-католицьку віру й сполонізувалася. Він заснував Товариство з внесками в 100–10.000 злотих, яке для того щоб добре налагодити виробництво, запросило майстрів із Саксонії, де порцелянове виробництво було на високому рівні. Фабрику очолили брати Франсуа і Мішель Мезери, що походили з Угорщини, а працювали на порцеляновій фабриці в Севр (*Франція*) [14, с. 7]. На Корецькій фабриці

використовували виключно українські матеріали, білу каолінову глину брали у селі Дубровиці, неподалік Корця, кремільні возили з Кременця, а крейду – з Ямполя. Вже через декілька років, виробництво досягло значних розмірів, у 1793 р. тут на 86 верстатах біля 1.000 робітників щомісячно виробляли до 20.000 штук аптекарського, декоративного і побутового посуду, який мав великий попит, купувався найзатягнішими родами та королівськими дворами. Лише в малярському цеху під керівництвом Собінського працювало 73 малярі, серед них особливо відзначалися Блюман, Антін Гаєвський і Григорій Хомицький [14, с. 7–8]. Її вироби були такі досконалі, що прирівнювалися до кращих саксонських і англійських (Wedgwood, 1759). Та у ніч з 1 на 2 січня 1797 р. сталася пожежа і фабрика згоріла, після цього її вироби вже не мали попередньої якості. Корецьку фабрику наново відбудували лише в 1801 р. Її директором у 1804–1815 рр. був француз Мероль (Merault) з містечка Севр, звідки він привіз і майстрів, що дало змогу піднести фабрику на високий рівень. Згодом, під керівництвом Retion-a, фабрика почала занепадати і в 1832 р. її закрили. Фірмовим знаком порцелянових виробів фабрики до 1797 р. був підпис «Korzès» і «Корец», а також «всевидюче око» (*око Провидіння в трикутнику*), або обидві емблеми разом, що виконувалися золотом, з 1800 р. вживалося лише блакитне око без підпису, а в 1815–1831 рр. – око з підписом «Корец», виконані червоною фарбою, інколи на виробі вказувався рік випуску [14, с. 8].

Якість корецької порцеляни з технічного боку відповідала всім вимогам найкращих гатунків порцеляни – тверда, незвичайно біла або кремова маса, дуже тривка, однорідна, рівна, блискуча і прозора полива, дуже тривка розмальовка і позолота з червоним відтінком [14, с. 8]. Форми і оздоблення виробів виконувалися спочатку за зразками Майсена, Севру, Відня (стиль рококо і ампір), згодом за оригінальними мотивами, найчастіше синього у всіх відтінках кольору, з 1815 – поліхромний розпис, переважно рослинні мотиви місцевої флори, стилізовані, пізніше натуралістичні, а також мініатюрні пейзажі з французьких узорів і волинські краєвиди, ажурні прорізи [5, с. 2271]. Характеризуючи вироби Корецької порцелянової фабрики, В. Січинський писав, що вази, кавові і чайні сервізи, мисочки, тарілки, філіжанки та інші, були досконалі й найкращих гатунків і найбільш подібні до англійської (Derby і Wedgwood), віденської, саксонської та севрської порцеляни. Згодом корецькі вироби стають більше оригінальними і витворюють свій власний характер і стиль. Музейні збірки мистецько-промислового музею у Львові свідчать, що серед перших її виробів у стилі Людовика XVI, особливої уваги заслуговують вироби витончено-простих форм, з чітко намальованою, чудовою комбінацією орнаментальних мотивів, витриманих в спокійних, але багатих формах та дуже гарним і тонким малюнком в зелених, брунатних і сірих кольорах. У виробі початком XIX ст. (різні вази, посуд) вже домінує ампір, де окрім орнаментальних мотивів античного характеру, арматур, гірлянд та ін., зустрічаються краєвиди, архітектурні мотиви тощо. Особливу цінність, на думку В. Січинського, мали вироби з прекрасною орнаментикою ампіру, з оригінально трактованим «меандром» [14, с. 8–9]. Малюнок корецьких виробів початку XIX ст. був ще більше витончений, але сухіший і більш стилізований, тоді як техніка виробів не уступала першим виробам кінця XVIII ст. У їх барвах переважали контрастні темно-брунатні тони з білою, «мармурово»-молочною і золотою фарбою. Зустрічається також дуже цікава рослина орнаментика з натуралістичними (*городина, дубове листя, суніці тощо*) і стилізованими мотивами. Ця орнаментика цікава тим, що в ній відбилися впливи саме місцевої української рослинності (*колоски, листя, польові квіти, трави*), які своєрідно впроваджувалися місцевими митцями-малярами, з великим відчуттям декоративності стилю. Високий технічний і мистецький рівень корецької порцеляни сприяв великому її поширенню в Україні і сусідніх державах [14, с. 9; 18, с. 274].

Досліджуючи історію другого важливого осередку порцелянового виробництва на Волині, В. Січинський писав, що фабрика в містечку Томашів була закладена Замойським в 1795 р., а з 1797 р. нею керував Франсуа Мезер, який оселився тут після пожежі в Корці. Фабрика з 1806 р. щорічно виробляла до 6.000 тарілок і 20.000 штук іншого посуду, спочатку обмежуючись фаянсовими і «кам'яними виробами» за англійськими зразками, переважно в стилі ампір, з гарними формами і малюнками, технічно дуже добре виконаними і великою мистецькою вартістю, що мали великий збут в Україні, Буковині, Молдавії, Польщі, Росії та Угорщині [14, с. 9–10]. Глину для Томашівської фабрики привозили з-під Рави Руської

(Галичина), але після 1809 р., коли Рава Руська відійшла до Австрії, а Томашів до Росії, через брак матеріалу виробництво почало скорочуватись і в 1834 р. припинилось. Фірмовим знаком фабрики часів Мезера були три списи і герб Замойських (власників) з підписом «Томашів» (латиною) та імені Мезера. Р. Вендлер у 1842 р. відновив роботу фабрики [14, с. 10; 18, с. 274], яка щорічно, аж до 1896 р. виробляла 20.000 штук порцелянового та фаянсового посуду, переважно англійського стилю Веджвуд [5, с. 2271].

Третя найбільша порцелянова фабрика на Волині була створена в маєтку Валецьких у містечку Баранівка, за ініціативою Мішеля Мезера, який переїхав сюди в 1797 р. після пожежі в Корці. Фабрика брала глину в самому містечку, а також в сусідньому селі Буртині. Найбільший розцвіт фабрики припадає на 1815–1840 рр., коли тут було 6 великих печей і працювало біля 100 робітників. Завдяки чудовій каоліновій глині, баранівські столові сервізи, аптекарський посуд, декоративні тарелі і чотирикутні плитки з краєвидами романтичних руїн і навіть фігур, виходили високоякісними та порівнювалися до корецьких і були широко відомі на теренах України [14, с. 10; 18, с. 274]. В орнаментальних мотивах баранівської порцеляни, оздобленої поліхромним, рідше монохромним квітковим розписом, а з 1820 р. – мініатюрними краєвидами, відбилися впливи української народної орнаментики – легкі стилізовані мотиви квітів, найчастіше тюльпанів і гвоздик з добре розпланованим жовтого кольору тлом. Сама композиційна розв'язка розпису і спосіб прикрас баранівських виробів стояли близько до моравського фаянсу, зокрема дзбанків Fr. Proksa з Вишкова (1783–1787). Фірмовим знаком фабрики, на якій працювали митці з кріпаків: В. Коваль, Скумаровський, а з кінця XIX – на початку XX ст. Лобановський та Сіцінський, були три сині зірки, потім з написом «Вагановка» і «Барановка», іноді з прізвиськом «Ф. Мезер» чи просто з роками випуску виробів [5, с. 2271; 14, с. 10].

Городницька порцелянова фабрика в 25 км від Корця, що належала Чарториському, розпочала своє виробництво в 1797–1803 рр., мала 7 печей з 70 робітниками та існувала до 1834 р. Глину доставляли переважно, з Дубівки, а креміль з берегів річки Случ [14, с. 10–11]. Фабрика випускала на високому рівні дуже тривкий, легкий і гарно поливаний кольоровий фаянс та орнаментований, оздоблений пластичними фігурками, відповідно до англійських зразків, посуд, т. зв. «англійське снідання», однак її порцеляна поступалася виробам з Баранівки і Корця [1, с. 303], однак її порцеляна поступалася корецьким і баранівським виробам. Тут також виробляли «англійське снідання» – посуд оздоблений пластичними фігурками. У 2-й чверті XIX ст. фабрика почала занепадати не маючи змоги конкурувати з англійськими виробами Веджвуда, які ввозилися через Одесу. В 1856 р. під керівництвом І. Грабовського вона відновила і розширила своє виробництво, запросивши майстрів з Чехії і Франції, тут працювало до 350 робітників [14, с. 11]. Впродовж 1799–1834 і 1856–1913 рр. фабрика випустила майже 300 тис. порцелянових виробів [5, с. 2271]. Її фірмовим знаком спочатку був маленький щит під короною і написом «Городниця» (латиною чи кирилицею) [1, с. 303], згодом – «P.S.L.R. Horodnica» і «Фаб. Городницькой» з короною вгорі, а потім лише «Городниця» (кирилицею або латиною), відбите чорною, червоною, рідше синьою й бронзовою фарбами, із зазначенням року випуску виробу [14, с. 11; 18, с. 274].

У праці «Українська порцеляна» вчений подав цінні відомості і про власників порцелянових фабрик: Баранівської – Валецького; Городницької – Йосипа Чарторийського; Корецької – Йосипа Чарторийського; Томашівської – Замойського [14, с. 7, 10]. Про керівників цих фабрик: Баранівської – Мішеля Мезера; Городницької – І. Грабовського; Корецької–угорців, братів Франсуа і Мішеля Мезерів, француза Мероля (*Merault*) з містечка Севр; Томашівської – Франсуа Мезера та Р. Вендлера [14, с. 7–8, 11]. А також про деяких, найбільш знаних майстрів-митців Баранівської порцелянової фабрики – В. Ковалья, Скумаровського, Лобановського, Сіцінського [5, с. 2271] та Корецької – Григорія Хомицького, Антона Гаєвського, Блюмана [14, с. 7–8; 18, с. 274].

Дослідник зауважував, що в XIX ст. на Волині працювало багато дрібних порцелянових фабрик і майстерень, серед них у містечку Ємільчин (1820–1852) на Житомирщині, де працювало 200 робітників, що виробляли порцеляну, подібну корецькій зі знаком «Ємільчин» [5, с. 2271; 14, с. 11]; у містечку Барашлівка (1854–1903) на Київщині [14, с. 17]; 1840 р. у містечку Довбишів (1840) на Житомирщині, фірмовим знаком якої було «Довбишев»

червоного кольору [14, с. 11]; фабрика Зусманів у містечку Кам'яний Брід (1876) на Житомирщині, знаком якої був напис «Flore A.F. Sussman», «Ф.Б.З.», або подібний англійському гербу з надписом «Каменно-Брод А.Ф. Зусманы» [14, с. 17]; у Полонному (1889) і Топорівцях, які виробляли переважно електротехнічні, санітарні і технічні вироби; Романові (1860–1880), яка наслідувала баранівські вироби; Коростені (1909), Білотині, Горошках [5, с. 2271], у містечках Білотин, Житомир, Любартів та ін. [18, с. 274].

Волинські порцелянові фабрики, зокрема Баранівська, Корецька і Томашівська, мали незвичайно велике значення для місцевого господарського, культурного і мистецького життя, сприяли технічному розвитку засобів і форм, орнаментики, малювання [14, с. 18] і для розвитку та поширення порцелянового виробництва в Україні, саме на їх виробках вироблявся естетичний смак і культурні спрямування всього українського населення. Так, славнозвісна фабрика порцеляни в Межигір'ї біля Києва, завдячує своє існування саме Корецькій фабриці, оскільки перші її майстри були привезені з Корця. Волинські фабрики другої половини ХІХ ст. все більше задовольняли технічні потреби, занебгуючи мистецьку сторону своїх виробів. Криза порцеляно-фаянсового виробництва на західних землях України виникла в середині ХІХ ст. через загальне політичне, суспільне і господарське положення [14, с. 17; 18, с. 275] і вже в другій половині ХІХ ст. ця промисловість, за станом на 1895 р. залишилось лише 8 порцелянових підприємств, де працювало 430 робітників [5, с. 2272], через постійні утиски російської влади та іноземної конкуренції, відсутність організаційної верхівки, прийшла в занепад аж до цілковитої ліквідації у 1900 р.

З'ясовуючи у своїх працях, вплив фабричної порцеляни Волині на українську народну порцеляну, В. Січинський констатував, що вона сприяла технічному прогресу народного виробництва, виготовленню фарб, поливи. З іншого боку народна орнаментика українських гончарів, її рослинні і геометричні мотиви, значно впливали на порцелянові вироби фабрик Баранівки і Корця, тоді як фабричні зразки майже не мали впливу на орнаментуку народного гончарства. Прекрасні вироби старої волинської порцеляни, – стверджував у своїх висновках знаний мистецтвознавець, – становлять величезні мистецькі та культурні цінності і є дороговказом для майбутнього розвитку цієї дуже цінної галузі української промисловості [14, с. 18; 28, с. 275].

Вчений наголошував, що не зважаючи на всі найновіші сучасні матеріали, жоден із них не може замінити високоякісний унікальної білизни порцеляновий столовий посуд, палітра фарб і сяння кольору кожного блюдечка, кожного горнятка та кожної вази творять всю магію порцеляни. Недаремно, ще й досі відомі світові виробники порцеляни, оберігають секрети її виробництва, адже велике значення має якість спеціальної каолінової глини, мистецтво виконання та декорація порцеляни, мистецька культура, наявність кваліфікованих майстрів і митців [14, с. 3].

Джерела та література:

1. Горняткевич Д. Порцеляна і фаянс. *Енциклопедія українознавства–І*. Київ, 1994. Т. 1. С. 302–303.
2. Горняткевич Д. Сучасне народне селянське гончарство. *Енциклопедія українознавства–І*. Київ, 1994. Т. 1. С. 303–305.
3. Історія міст і сіл Української РСР: Хмельницька область. Київ: УРЕ, 1971. 707 с.
4. Новинки. Українська порцеляна. *Діло* (Львів). 1936. Ч. 283. 23 жовтня. С. 6.
5. Порцеляно-фаянсова промисловість. *Енциклопедія українознавства–ІІ*. Львів: НТШ, 1996. Т. 6. С. 2270–2273.
6. Січинський В. Волинська порцеляна. *Нова хата* (Львів). 1936. № 15–16. С. 11–12.
7. Січинський В. Гончарство в околиці Карпат. *Нова хата* (Львів). 1937. № 11. С. 11.
8. Січинський В. Межигірська порцеляна. *Нова хата* (Львів). 1936. № 20. С. 1–2.
9. Січинський В. Нариси з історії української промисловості. Львів, 1936. 112 с., іл.
10. Січинський В. Подільське гончарство. *Нова хата* (Львів). 1937. № 4. С. 5–6.
11. Січинський В. Українська культура: альбом 35 табл. Франкфурт, 1949. 8 с.; 35 с., іл.
12. Січинський В. Українська порцеляна. *Календар «Провидіння» на 1952 р.* Філадельфія, 1951. С. 87–103.
13. Січинський В. Українська порцеляна. *Нова хата* (Львів). 1936. № 13–14. С. 7.3166

14. Січинський В. Українська порцеляна. Філадельфія, 1951. 20 с., іл.
15. Січинський В. Українське народне мистецтво (Фотографії й рисунки з архіву автора). *Український вісник* (Берлін). 1943. № 7. 27 березня. С. 8–9.
16. Січинський В. Українське ужиткове мистецтво: Кераміка. Порцеляна. Металеві вироби. Ткацтво. Вишивка. Вироби з паперу. Писанки: альбом. 47 табл. з 500 рис. Прага, 1943. 8 с., 47 табл.
17. Січинський В. Фабрична порцеляна II пол. XIX ст. *Нова хата* (Львів). 1936. № 6. С. 1.
18. Трембіцький А. М. Родинна династія Сіцинських–Чехівських–Січинських–Шандорів: просопографічний портрет (XVIII–XXI ст.): монографія. 2-е вид., доп. і випр. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2022. 850 с., іл.
19. Українська кераміка в Женеві. *Українське слово* (Париж). 1955. № 690.
20. Sicynskyj W. Ukrainische Angewandte Kunst: Ceramic. Porzellan. Metallerzeugnisse. Weberei. Aushobereinen. Papirerzeugnisse. Bemalte Eier: Album. Praga, 1943. 8 s., 47 Tafel und 500 Zeichnungen.

Трембіцький Анатолій (м. Хмельницький)

ЛІРНИЦЬКО-КОБЗАРСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Зафіксовані матеріали про спосіб життя людей, їхню культуру, вірування й повір'я, дають нам можливість реконструювати та пізнати духовний світ, закодовану систему стародавньої міфології, світоглядні уявлення, систему ритуалів, обрядів та звичаїв лірницько-кобзарської спільноти, що є найбільш цінним для генези етнокультурних явищ. Впродовж багатьох поколінь праукраїнці підкорюючись законам навколишнього світу, сміливо дивились у вічі майбутньому, використовуючи для цього набуток своїх попередників й виробляючи свої неписані закони – звичаї, прикмети, якими ми й досі керуємося у багатьох щоденних справах. Відомим є повір'я, що той, хто забув звичаї й мову своїх батьків, карається людьми і Богом, стає блудним сином [6, с. 5].

«...Той, хто рідну мову зрадив,
Й ніжні квіти мальви потоптав.
Той, навіки має пам'ятати,
Він не українець, а – варнак!»

А. Трембіцький «Вірш про Україну» [23].

Стародавні українські традиції витворені нашими пращурами задовго до прийняття ними християнства, міцно увійшли в наші звичаї і ми сьогодні вже й не маємо змоги достеменно розпізнати, де у них те староукраїнське, дохристиянське, «дайбозьке», а не офіційно-зневажливе «поганське», «язичницьке», а де саме християнське [21, с. 5].

Праукраїнці намагались передбачити майбутні наслідки своєї діяльності, хід подій свого особистого життя, знати майбутнє, мріяли про вплив на нього, нагромаджуючи для цього протягом тисячоліть досвід і знання. З давніх-давен маючи потребу в обліку часу, в своєму повсякденному житті вони стикалися з різними явищами природи: день завжди змінювався на ніч, чергувалися в певній послідовності пори року, періодично змінювався зовнішній вигляд Місяця, якого українські лірники і кобзарі на своїй таємній мові аргументально називали «макохтієм», «осіяном», «осіяником», «пакачієм», «сянником» [15, с. 406]. Із покоління в покоління накопичуючи свої спостереження, вони виявили, що співпадіння явищ природи із розташуванням небесних світил мають певні закономірності, що дало їм можливість фіксувати і вимірювати час у таких конкретних його одиницях лічби, як доба, тиждень місяць і рік (*на лірницько-кобзарській мові – «кензик», «киндзик», «круглик», «киндік», «кіндик»*) [15, с. 415]). Все це визначалося астрономічними факторами і давало «досить багатий матеріал про систему народних знань про вимір часу» [5, с. 218]. Українська народна астрологія, – це раціональна сукупність набутих астрономічних знань та космологічних уявлень про небесні світила та пов'язану з ними циклічність у природі, якими

українці широко послуговувалися для визначення часу доби чи сприятливої для сільськогосподарських робіт пори року [24, с. 206]. Багато тисячоліть тому основними критеріями виміру часу «служили небесні світила, які, за легендами, були надані людям саме для цього», оскільки український народний календар із давніх-давен був «пов'язаний із космосом: небом, сонцем, місяцем, зірками» й вважався священним [16, с. 213]. Чимало «можуть розказати нам народні назви знаків Зодіаку та пов'язані з ними назви понять, що стосуються нашої історії й культури» [16, с. 220]. Праукраїнці, сповідуючи культ Сонця, початком доби вважали схід Сонця [19, с. 5] (*на лірницько-кобзарській мові* – «сянко», «осіянко», «сіянко», «скояка» [15, с. 415]) і вели лічбу часу за **соняшним** літоліком – по руху Землі навкруги Сонця, **зоряним** (зірочним, сидеричним) – по зірках, або **місячним** (лунним, селеничним) – по Місяцю [2].

З урахуванням досвіду і знань праукраїнців лірники й кобзарі набули та закріпили свої навички виміру часу, сформуvalи відповідну часову орієнтацію, яка зважаючи на плин часу передусім полягала в означенні виміру тривалості дня, доби, тижня, місяця й року, а також їх поділу на певні часові відрізки. Їхній побут був підпорядкований ритму щоденного селянського й міщанського життя і така «пластичність була життєвою, адже співоцькі заробітки прямо залежали від інтенсивності трудового життя і дозвілля поспільства» [29, с. 68], оскільки «час, як одна із форм існування матерії у Всесвіті, має свій просторовий і часовий вимір, є кількісно і якісно нескінченним, й має такі універсальні якості, як незворотність, неповторність, тривалість». Процеси пізнання і розвитку суспільства «неможливі без системи обчислення часу» [19, с. 5].

Важливе місце у повсякденній діяльності та формуванні поведінки праукраїнців посідала унікальна національна пам'ятка – прадавній народний систематизований календар, – комплекс вірувань, ворожіння, заборон, звичаїв, землеробського досвіду, ігор, обрядів, обрядової їжі й одягу, пісень, правил поведінки, прикмет, приписів, уявлень, який висвітлював не лише етнічну історію, а й традиційний побут, весь уклад життя народу, чітко визначав етапи його господарської діяльності, регламентував працю і час відпочинку [8, с. 394], що свідчить про високий ступінь мислення праукраїнців та їхні глибокі аграрні знання. Народний календар, багаті традиційні знання якого давали змогу виживати у нелегких умовах, допомагали хліборобам орієнтуватися у просторі, пристосуватися до природних умов, здійснювати потрібні виміри й обрахунки, орієнтувався на зміну фаз Місяця («**гнилі дні**» – коли на небі молодик, «**чернець**» – Місяця не видно на небі) і за ним рік поділявся на **жіночу** (більшість весняно-літніх обрядів виконували дівчата й жінки) й **чоловічу** (осінньо-зимових – хлопці й чоловіки) половини [28].

Археологічні розкопки підтверджують, що найдавнішими праукраїнськими календарями є унікальна **Білівська миска-календар** VI–IV ст. до н. е. (Закарпаття) [12, с. 55], вражаючий досконалістю **Трипільський ритуальний глечик-календар** другої половини IV–II ст. до н. е. (Прикарпаття) [13, с. 44], **Черняхівський глек-календар** IV–V ст. н. е. (Київщина) [28], ритуальний **Ромашківський глек-календар** IV–V ст. н. е. (Київщина) [21, с. 69], **прадавній український календар волхвів**, який досить повно й гармонійно передавав космічно-планетарні складові їхнього буття [3; 16, с. 221] та ін. **Прадавні календарі** мають добре виражену праукраїнську основу і являють собою переплетення народних дохристиянських традицій з чергуванням свят і буднів, в якому свято зимового сонцестояння (24 грудня) було початком аграрного року [8, с. 398], є потужним ритмоладуючим стимулом здоров'я і процвітання української нації. Тисячоліттями вороги українського народу намагалися заплутати й зіпсувати народний календар, який залежав від сонцевороту, позбавити його підтримки і захисту наших Богів. Християнство пов'язало народні обряди річного циклу до певних християнських свят, заховавши в них рештки прадавньої української мітології, релігії і незрівняний чар первісної поезії праукраїнців: колядки й щедрівки – з Різдом Христовим, веснянки й гаївки – з великодніми діями, староукраїнські купальські обрядовості з народженням пророка Івана Хрестителя. Християнські релігійні свята поза церковною відправою обростали різноманітними діями дохристиянських вірувань, що були своєрідними календарними сторінками річного циклу [21, с. 7].

Народне визначення часу й різні види народного датування зафіксовані в літописах, документах і стародавній літературі, свідчать про те, що праукраїнці вбачаючи суть свого буття в певному часовому вимірі, поділяли своє існування не на тижні, місяці, роки і століття, а на **дні** (на лірницько-кобзарській таємній мові арго – «ку́день», «ку́динь», «скудень» [4, с. 659; 15, с. 396]), що було для них основним відліком **часу** («кузач», «ку́час» [15, с. 424]) і стосувалося їхньої повсякденної праці [25, с. 178]. Українські лірники і кобзарі для визначення конкретного дня у часі, вживали такі його назви: **вчора** – «кучёрба» [4, с. 659; 15, с. 176], **сьогодні** – «куднісь», «кусенья» [15, с. 420], **завтра** – «кузавтра», «кузатра» [15, с. 398].

За українською народною, як і за лірницько-кобзарською, системою виміру часу, **доба** поділялася на чотири частини (в дужках на арго лірників і кобзарів): **ранок** («куранья» [15, с. 415], «курання» [15, с. 476], «куранок» [4, с. 659]), **день** («кудень», «кудинь»), **вечір** («ваниксус», «кувчір», «ку́вечер» [15, с. 391], «кувечір» [4, с. 659]), **ніч** («кеміть», «кимач», «кимить», «кимуть», «кімоч», «коміть», «остепір», «пихцак», «степу», «кеміть», «киміть» [15, с. 409]). Варто відзначити, що в лірницько-кобзарському середовищі найбільш вживаним був такий поділ часової частини доби: «**до полудня**», «**по полудню**», «**перед заходом Сонця**», «**опівночі**» [25, с. 185]. При цьому вони, визначаючи пору дня, зазначали коли було **світло** – «свитомка», «світломка», «сьянко», або коли починало **смеркати** – «кеміти» [15, с. 416]. При цьому найбільш активну часову частину доби вони поділяли на: **передранкову пору** (тобто перші, другі чи треті півні (на лебійській мові півень – «арнав», «варнак», «варнакгель», «варнат», «арна́к», «варна́х» [15, с. 411]), **на ранок** (куранок), **обід** («полудне», «полудне») (на арго лірників і кобзарів – «трійка», «тройка» [15, с. 409]) і **вечір** (кувечір) [25, с. 185].

При буденній зустрічі лірницько-кобзарська братія зазвичай віталася:

- Кудень (куранок, кувечір) клевий, лебію! (Добрий день (ранок, вечір), співцю!).
- Клевий кудень (куранок, кувечір)! Аби тобі кудень клевіший! (Добрий день (ранок, вечір)! Нехай тобі щастить сьогодні!) [4, с. 659].

Народний календар поділяє добу на 12 частин, згідно з яким визначалася й певна година дня:

– досвіта, вдосвіта	– година до світанку;
– рано, даві	– як сонце зійде;
– в обід	– близько восьмої години;
– в підполудні	– одинадцята година;
– в полудні, полудні	– дванадцята година;
– сполудня, пополудні	– близько другої години дня;
– у великий підвечірок	– три години до заходу Сонця;
– малий підвечірок	– година до заходу Сонця;
– у вечір, у вечеріх	– як смеркне, година після заходу Сонця;
– у завляги	– близько десятої години вечора, як лягають спати;
– опівночі, опівніч	– дванадцята година ночі, північ;
– по півночі	– друга година ночі [19, с. 91].

Лірники і кобзарі дуже точно вміли визначати **пору (годину)** дня за положенням на небі (на арго лірників і кобзарів – на «охвеснику» [15, с. 408]) сузір'їв і зірок з народними назвами: Віз (Велика Медведиця), Волосожар (Оріон або Волосся Вероніки), Дівчина з відрами (Важки або Орел), Квочка (Пляди або Стожари) [5, с. 218; 24, с. 207], Вечірниця, Вечірня зоря, Вранішня зірка, Денниця або Зірниця (Венера), Косарі, Полиця або Чепіга (Сузір'я Оріона), Малий Віз або Пасіка (Мала Ведмедиця), Хрест (Лебідь). Положення зоряних груп над обрієм було основним мірилом часу після заходу Сонця. Українці чітко знали, що коли Віз (Велика Медведиця) перевернувся, значить скоро розсвітитиме. Основним мірилом визначення часу вдень для них було розташування Сонця стосовно горизонту і тому визначали пору дня за довжиною і напрямком власної тіні чи тіні від предмета (будинку, дерева, придорожного хреста, «фігури») [24, с. 208].

Праукраїнці досить чітко визначали **годину доби** (на арго лірників і кобзарів – «хвильні», «хвильниця», «хвільньи») також і за «живим» квітковим годинником («хвильником» [15, с. 394]), який засвідчує високу точність природнього механізму. Першим на чати близько четвертої ранку стає **лучний козелець**, між п'ятою і шостою розкриває віночок **кульбаба**, в

шостій – пів на сьому трудовий день починають *картопля* і *льон*, в сьомій прокидається – *Нечуй-вітер*, у восьмій – *дзвоник кропиволистий*, в дев'ятій естафету переймають *квасениця* і *нагідки*, потім у дев'ятій-десятій – *есшольція*, в десятій-одинадцятій – *абутилон*, в одинадцятій-дванадцятій – *никандра можжуховидна*. Опівдні у квітковому годиннику відбувається зворотній процес і між тринадцятою й чотирнадцятою – «засинає» *осот* (*молочай*) і *поросинець*, чотирнадцятою і п'ятнадцятою – *картопля* й *паслін*, п'ятнадцятій – *кульбаба*, *льон* і *мак*, шістнадцятій – *нагідки*, сімнадцятій – *жовті глечики*, вісімнадцятій – *жовтець* і *квасениця*, дев'ятнадцятій-двадцятій – *біле латаття* й *шипишина*. І лише в двадцять першій – двадцять другій прокидається рослина «сова» – *смілка ночецвітна*.

Наступним часовим виміром є **тиждень**, який у лірників і кобзарів мав назви: «*бирюля*», «*вергульник*», «*мирюля*», «*моргуля*» [15, с. 421], «*маргуля*» [15, с. 430], а в церковнослов'янській мові, як і в сучасних церковних календарях називається *сідмицею*. Водночас церковний календар з урахуванням рухомих («в числі») свят подає народні назви тижня: Бабські проводи, або Діди – Провідний тиждень (*між Пасхою і Томиною неділею*); Великий, або Білий тиждень – тиждень напередодні Пасхи; Великодній тиждень – три дні Пасхи і наступні чотири дні; Вербний тиждень – шостий тиждень Великого посту; Масляна – Сирний тиждень (*останній тиждень перед початком Великого посту*) та ін. [19, с. 93]. Кожен день тижня до чогось нас спонукає, надихає до звершень, польоту думки чи просто «вибиває з колії». Можливо тому, кожний день у праукраїнців приурочувався котромусь із богів: Велесдень, Купальдень, Ладодень, Перундень, Хорошдень, Яродень, інформацію про це й досі зберігає наша генетична пам'ять [4, с. 659]. Результатом тривалої еволюції стали два паралельних способи лічби **днів тижня** – від понеділка до неділі, або від неділі до суботи. Праукраїнці за народним календарем трактували дні тижня за їхніми порядковими числами днів, які настають після неділі: понеділок – *по-неділок*; вівторок – *другий день* («*второк*»); середа – *серединний* у ряді по-недільних днів; четвер – *четвертий*, п'ятниця – *п'ятий*, і т. д. [21, с. 9], а також поділяли дні тижня на **чисті** (*добрі, святі, сприятливі*) і **нечисті** (*злі, небезпечні*) [2]. Ще до прийняття християнства праукраїнці маючи свою систему відліку часу поділяли тиждень на **дні легкі** (*жіночі – середа, п'ятниця, субота, неділя*) та **важкі** (*чоловічі – понеділок, вівторок, четвер*). Внаслідок різноманітності критеріїв їхньої оцінки (*жіночий або чоловічий; перший або останній; пісний або скоромний; збіг певних із них із церковними святами – Різдом, Стрітенням, Благовіщенням, життєвими чи природними подіями*), один і той же самий день за однією ознакою оцінювався як *позитивний*, за іншою – як *негативний, несприятливий* [21, с. 9]. Більш значні часові відтинки – тиждень чи місяць, визначались ними за природними процесами: збір ягід і фруктів, приліт птахів, цвітіння характерної рослинності тощо [25, с. 186].

Учні лірників і кобзарів проходячи науку освоєння «другої вістівниці» – «Подячника», пізнавали світ через «молитовне упом'ятування» його змісту, крізь призму християнського світосприйняття, до цього спонукали таємні, навіть у лірницько-кобзарському середовищі, назви днів тижня, що мали чітку молитовну прив'язку та свою планету-охоронця [29, с. 105].

Понеділок – хорошдень звався – «*ангельським*» [10, арк. 47] чи «*вангельським*» *днем* [29, с. 176], або «*мергульник*» [29, с. 430], в основі народних уявлень про який лежала «магія першого дня» («*ініціальна магія*») – вірування в існування особливих днів, які могли визначати долю прийдешніх, який був понеділок – таким мав бути і весь тиждень, оскільки саме на цей день припадав унікальний звичай «понеділкування», за яким заміжні жінки відмовлялися виконувати подружні обов'язки та важкі домашні роботи, дотримувались суворого посту, оберігаючи в такий спосіб себе та всю свою родину від усіляких нещасть і хвороб. Понеділок охороняв Місяць, який час від часу змінював свій вигляд і тому рахувався непостійним, а головним Богом дня вважався Хоре [11; 16, с. 217]. Українці завжди пам'ятали, що

«У понеділок роботи не починай

І в дорогу не вирушай...» [11].

Вівторок, або «*вторий*» – другий день тижня, звався «*варварським*» чи «*варваринським*» [15, с. 176] чоловічим («*мужеським*») *днем*, за яким твердо закріпилась ознака веселого, легкого, удачливого та щасливого. Саме тому й радили будь-яку роботу розпочинати у вівторок, коли церква згадувала преподобних святих, а не мучеників.

Праукраїнці вважали, що у вівторок «світ заснувався» й тому в давнину справляли весілля у вівторок, або четвер. Планетою-охоронцем вівторка був Марс (*Арес, Арей*) – захисник воїнів, а головним Богом вважався Смарггл [16, с. 217].

Середа, або «*третійник*», знаходиться у середині тижня і звалась «*нинішнім*» [10, арк. 47] чи «*ненюшним*» [15, с. 176] особливим жіночим днем. Її покровителем є Меркурій (*Єремис*) – посланець Богів, захисник мандрівників, мистецтва й торгівлі. Праукраїнці присвячували середу Богині Дані, радили дотримувалися посту, оскільки дні посту найлегші, а також вважали, що в цей день Бог сотворив сонце, місяць і зорі, а головним Богом середи є Велес [16, с. 217].

Четвер, або «*четвертий*», звався «*миколаївським*» [10, арк. 47] чи «*миколаєвським*» [15, с. 176] чоловічим днем і цей день вважали сприятливим та легким для усіляких справ, оскільки саме цього дня Бог за повір'ям сотворив планети. Найголовнішим Богом четверга, який розпочинається годиною Юпітера, праукраїнці вважали Перуна, приносили йому жертви біля священних дубів, мужі-воїни просили охоронити в бою, дати відвагу, силу й чоловічу насагу. Проте всі четверги, починаючи від Чистого четверга (*перед Великоднем*), вважалися несприятливими для виїзду в дорогу або для початку якоїсь справи [16, с. 217].

П'ятниця, або «*п'ятий*» день, що в лірників і кобзарів звалась «*парасковейський*» день [15, с. 176], або «*п'янджатко*», «*п'янджатка*» [15, с. 430]. П'ятниці, цілком жіночому дню покровительствує Венера (*Афродіта*). В праукраїнців цей день був пов'язаний з надзвичайно шанованою покровителькою шлюбу, Богинею Роду, хранителькою домашнього вогнища Мокошею (*в християнстві її заступила Свята П'ятниця*). Саме в п'ятницю, як поминальний день, згадують своїх покійних родичів [16, с. 218]. Народні повір'я про буденні дні та їх святкування простим народом на Поділлі свідчать, що «кожний день неділі церква пов'язує з певними священно-історичними спогадами, у відповідності з якими призначається церковна служба і накладається піст. Понеділок, четвер, п'ятниця користуються особливою повагою і шануються часто на рівні з встановленими церквою святами. Святкують здебільшого жінки, переважно немолоді і заміжні, святкування складається більшою частиною в бездіяльному проведенні часу, тільки в деякі дні («*возбрані п'ятниці*») проводяться в молитвах і постах, святкуючі збираються в одній із хат і проводять там час за співом божественних псалмів, іноді запрошують **лірника** для супроводу співу, слухають читання Псалтиря» [31, арк. 7] чи широковідомі апокрифічні перекази про 12 п'ятниць.

Субота, останній буденний день тижня, переддень неділі, назва якого походить від старослов'янського «со+битіє», тобто «буття (*моління*) разом», оскільки в цей день наші пращури вирушали до своїх святинь, щоб поспілкуватися з іншими людьми та із Богамі, звалась у мандрівних епічних співців «*богородишнім*» [10, арк. 47] чи «*богородишим*» днем [15, с. 176], або «*сабейка*», «*суботка*» [15, с. 430]. Захисником цього жіночого дня є Сатурн (*Кронос*), який вважається Богом Часу, охоронцем посівів, плодючості. Покровителями суботи в праукраїнців вважалися Стрибог і Числобог [16, с. 218].

За народним календарем **неділя** – означає неробочий, останній день тижня. Зіньківський кобзар Хведір Гриценко-Холодний розповідав, що неділя у лірників й кобзарів мала назву «*воскресний день*» [10, арк. 47], або ж «*голость*», «*расклавоха*», «*ринні*», «*ринути*», «*сизка*», «*сизька*», «*сізени*», «*сізі*», «*сіяна*», «*скрипні*», «*сяна*», «*фірта*», «*волость*», «*м'єргульи*», «*моргуля*» [15, с. 430]. Саме на неділю й було перенесено канони церковного християнського календаря щодо святості суботи, і в цей день діяла абсолютна заборона на будь-які господарські роботи. Однак, подекуди вважалось ритуально необхідним та символічно значимим виконання таких видів робіт: перший вигін худоби у поле, початок оранки чи будівництва, надання колективної сусідської взаємодопомоги – «недільної» толоки під час якої виконувалися всі види робіт, влаштовувалися забави й танці. Коли бідний тілом, але багатий духом лірник у **недільний** день заходив у хату до селянина, до нього звертались з проханням: «“Заграйте дідусю що-небудь”» – і вже з першими звуками нехитрого інструменту, вже на очах усіх, а особливо жінок, блистять сльози; починається заупівний речитатив співця, який справляв сильне враження на своїх численних слухачів, які тамували подих, встромивши очі в лірника, тільки час від часу було чути зітхання й видко сльози на очах, а разом з ним й голосні висловлювання його уважних слухачок» [20, арк. 1зв.–2]. Покровителем першої

години неділі є Сонце й вона цілком перебуває під його знаком. Богиня Неділя була шанованою в українців, її уявляли в образі дівчини-красуні з довгим золотавим волоссям – це Сонячна панна, донька Святої П'ятниці (*Богині Роду*). Головними Богами неділі завжди вважались Дажбог, знаком якого є сонячне колесо, і Сварог, знаком якого є Сварга, (*санскритське svarga*) означає «найвище небо Богів», «той, хто рухає небо». Ці символи знаходимо й серед стародавніх орнаментів пелазгів, трипільців, скіфів [16, с. 216]. Полтавські кобзарі мали звичай вітати один одного з днем, говорячи при цьому: «Здоровлю з Ангельським днем!» (*коли був понеділок*), або «Варваринським» (*коли – вівторок*) тощо [10, арк. 47].

Прадавні народні назви *календарних місяців*, які вказують на одвічний зв'язок українців із природою та сезонною працею хліборобів, зберігаються й досі [16, с. 213]. Своєрідним календарем для наших пращурів було небесне світило – Місяць (*на мові лірників і кобзарів – «осіянець», «макохтій», «накачій», «ся'нник»*) [4, с. 659; 29, с. 129]), оскільки саме спостереження за його сходом і заходом стало основою поділу року на місяці. Сам термін «місяць» збігається з назвою небесного світила і означає $\frac{1}{12}$ частину року, а сам календарний місяць відповідно до фаз Місяця поділяється на декілька частин (*молодик, підповня, повня, остання квартира*), а тридобовий період невидимості в русі Місяця називається *переміною* [24, с. 207]. У народному календарі існують 135 основних хронологічних народних найменувань місяців, на які мали значний вплив: кліматичні умови на теренах автохтонної України; наявність знаку головного Бога дохристиянської («*дайбозької*») доби; первісна традиційна народна термінологія; вірування і традиції прадавніх волхвів; найважливіші релігійні свята тощо. У дохристиянську добу кожен календарний місяць мав знак головного Бога свого періоду: березень – *Лада*, квітень – *Ярило*, травень – *Дажбог*, червень – *Купайло*, липень – *Перун*, серпень – *Боги Спаси*, вересень – *Світовид*, жовтень – *Мокоша (Мати Слава)*, листопад – *Доля (Ясна)*, грудень – *Сварог (Род)*, січень – *Дана*, лютий – *Велес* [16, с. 220].

З прийняттям християнства в українців з'явився й новий поділ на місяці, дні та числа, хоча дайбожичі мали свій *місяцелік*, який ще досить тривалий час залишався незмінними навіть із хрещенням Русі. Найдавніші джерела «Церковний соборник», Київське Остромирове Євангеліє (1056), Галицьке Євангеліє (1144), численні острозькі видання кінця XVI ст., донесли до нас первісну традиційну народну термінологію назв місяців за прадавньою хронологією, коли початок нового року збігався з весною: март – *сухий, березол*; апріль – *брезозол, березозол*; май – *травень*; іюнь – *ізок (коник-стрибунець)*; іюль – *червень*; август – *зарев (дозрівання)*; сентябр – *рюен*; октябр – *листопад (падолист)*; ноябр – *грудень*; декабр – *студень*; январ – *просинець*; февраль – *січень, сніжен*. Ці прадавні народні назви місяців відповідали характеру природи й чітко визначали біологічну дію, тобто задовго до запровадження християнства праукраїнці мали чітку дванадцятимісячну форму річного календаря [21, с. 8].

Українські лірники і кобзарі досить часто робили календарну прив'язку часу до найважливіших релігійних свят, тобто роль назв місяців у них виконували найменування цих свят («*на Коляду*», «*до Коляди*», «*після Коляди*», «*у піст*», «*у Великий піст*», «*на Великдень*» тощо), які й вживалися ними як синонімічні означення назв місяців [19, с. 118; 25, с. 186]:

– *січень* (від «*мороз січе*»), яким сьогодні розпочинається новий рік, звався – *Василь-місяць, у Різдо, у Відориці*, й мав народні назви: *лютий, перший, прозимець, просимець, вогневик, ледень, лютовій, просинь, сечань, сечень, сніжень, стичень, студень, студзень, с'бчень, щипун, януаріус, просинець* («*просити в Богів добра*», *адже на цей час випадають різдвяні свята*), *льодовик, сніговик, тріскун* [16, с. 222; 19, с. 90; 21, с. 9], *місяць Вовка* [3];

– *лютий*, який в народі через люті морози і лютих вовків отримав прізвисько *лиходія*, звався – *Стрітєння, Пушення, на Власія*, й мав народні назви: *другий, казидорог, казидорога, казьо, лютовень, мічень, сечень, січень, січненко, січник, сішненко* [19, с. 90], *веляча, громовиця, казибрід, казидоріг, люти, межень, сніжень, фебраріус, бокогрій, зимобор, криводоріг, крутень, лютень* [16, с. 223; 21, с. 9], *громник* (*назва походить від свята Стрітєння (Громниця), коли, за народним повір'ям, Зима зустрічається з Весною*) [16, с. 223], *місяць Сови* [3];

– *березень*, перший місяць весни назва якого походить від слова *береза*, звався – *на Одокій, на Теплою Олексі*, саме в цей час береза («*ябйозка*» [15, с. 389]) вже дає сік й тому

поширеними народними назвами є: *березинець, веселик, черпень* [8, с. 399], *березинь, березовень, березозіл, березозіль, березозол, березозоль, березотік, марець, марот, марціюш, марчик, полютий, сухий* [19, с. 90], *запалий сніг, зимобор, красний місяць, красовик, мажець, маріус, март, палютий, прощальник, саковнік, березіль, «з гір потоки», заграйяочки, капельник, соковик, сочень* [8, с. 399; 16, с. 221; 21, с. 9], *березозорь, «місяць-чернець»* (за стародавніми віруваннями саме в цей період Місяць стає чорним, закриваючи Сонце), *протальк* [23, с. 9], *місяць Берези* [3];

– **квітень**, період пробудження гаїв, лісів, цвітіння садків звався – *Благовіщення, на Сороковусті*, й мав народні назви: *березень, березозол, беризень, брезень, красовик, сочень, травень* [19, с. 90], *апрілюм, апріль, кветень, квечень, красавік, сонячний, цвєтник, цвєтень, цвѣотань, водолий, дзюрчальник, краснець, лукавець, снігогін, цвітень* [16, с. 221; 21, с. 9], *місяць Оленя* [3];

– **травень**, місяць весни, сонячних променів і ніжних почуттів назва якого походить від «трави» [8, с. 400], звався – *на Юрія*, й мав народні назви: *квітень, ярець* [19, с. 90], *майєр, малі травен, травен, май* (з давньослов'янської «май» – *буання зелені, дерев, квітів і трав*), *місяць-громовик, пісенник, травник* [16, с. 221; 21, с. 9], а прадавні українці наснажуючи людські душі світлими почуттями, мріями й коханням, нарекли його місяцем щироголосого віщуна весняного настрою, молодості й любові – *Солов'я*, відгомін стародавніх традицій і обрядів є в сучасному травні «*солов'їна доба*», коли день зветься «*солов'їним святом*», а ніч – «*солов'їним смутком*» [3];

– **червень**, чарівний місяць, який дарує людям найдовші дні та найкоротші ночі, коли з глибини віків до нас прийшло відзначення Зелених свят і Клечальної неділі, звався – *Свята неділя*, й мав народні назви: *бедзень, бидзень, бидзень перший, гнилець, бідзень, гедзень, кедзень, кресень, червиний місяць, червен, червец* [19, с. 90; 21, с. 9], *ізок, кресник* (літній сонцеворот, або від слова «*кресати*» *вогонь – запалювати купальське вогнище*) [16, с. 222; 21, с. 9], *червець* (від назви личинки з якої в давнину виготовляли червону фарбу, проте найбільш переконливими і правдоподібними є пояснення назви від слова *червоний: час червоніння квітів, плодів, ягід*) [16, с. 222], стародавні мудреці нарекли його місяцем *Липи* [3];

– **липень**, місяць, народна назва якого від назв літніх робіт та погодних явищ [16, с. 222] й досить прозора, саме в цей час цвіте липа й збирають липовий цвіт, його початок збігається з повним таємничості та образно-поетичної спадщини, найвідомішим святом Купала, яке прийшло до нас із далекого минулого й посідає чільне місце з-поміж інших календарних свят і обрядів [8, с. 402], звався – *на Івана, на Палія, у Петрівку*, й мав найпоширеніші народні назви: *бедзень, бидзень другий, бидзень, гедзень, елевей, илевий місяць, льовиць, кедзень, кивач, кивень, кивотень, сінокос* [19, с. 90], *білень, грозовик, дощовик, елевей, илевей, илюх, льовець, іюль, липан, ліпен, ліпень, ліпець, косень, липець, сінокіс, грозових, іллюх* (від пророка *Іллі*) [16, с. 222; 21, с. 9], а з найдавніших часів його звали місяцем *Пса* [3];

– **серпень**, місяць, що вказує на широке застосування українцями в пору жнив *серпа*, важливого інструменту для збирання зернових [8, с. 403], звався – *на Маковея, на Спаса, на Першу Богородицю*, й мав народні назви: *елевей, зарев, илевий, иливий, льовиць, кивотень* [19, с. 90], *август, барильник, велікі српан, городник, густин, жівнень, заревь, зоряничник, кивень, српань, српн, српан, шерпень, гедзень, жнивець, копень, прибориха-припасиха, спасівець, хлібочол* [16, с. 222; 21, с. 9], а прадавні українці нарекли його місяцем *Лелеки* [3];

– **вересень**, місяць, в який Даждьбог за прадавньою легендою, щедро роздавав дітям тепло, щоб вони зростали добрими, хоробрими і щедрими [8, с. 404], звався – у *Здвиження, на Главусіки*, й мав поширені народні назви: *вресень, житосій, жовтень, кивень, маїк, малий травень, рувень, рюєн, серпень, травник* [19, с. 90], *бабське літо, верасень, вереснець, вжешень, зарев, маїк, покрійник, руєн, руян, септембер, ревун, сівень, «бабине літо»* (від давнього свята), *вересень* («*вересовий місяць*», час збирання вересового меду та винограду), *вереснець* [16, с. 222; 21, с. 9], а праукраїнці називали його місяцем *Калини* [3];

– **жовтень**, золотий місяць, що прикрашає дерева немовби золотом і сонячними фарбами, звався – *на Покрови*, й мав народні назви: *листопад, падолист, рісень, грязень, кастричнік* (у цей час починали мочити та м'яти коноплі й льон), *листопадник, октобер, рієн, хмурень, паздерник* [19, с. 90; 21, с. 9], *весільник* (у цей час зазвичай справляли весілля),

зазимник, костричник, падзерник [16, с. 222; 21, с. 9], а наші пращури нарекли його місяцем грайливого, розумного, самостійного і спритного *Кота* [3];

– *листопад*, останній місяць осені назва якого пов'язана з опаданням листя із дерев, звався – у *Пилипівку, на Дмитра, на Михайла*, й мав поширені народні назви: *студений, листопад, новембер, студени, грудень, листопадень* [19, с. 90; 21, с. 9], *падолист* [8, с. 405; 16, с. 222], *ворота зими, грудко трус, напівзимник, братчини* (спільні обряди і дійства, пов'язані з закінченням осені [8, с. 405; 21, с. 9], або з дохристиянськими братчинами присвяченими мисливським святкам), *напівзимних* [16, с. 222], а з найдавніших часів звали місяцем *Крука* [3];

– *грудень*, морозний, непривітний і похмурий місяць, названий за народними переказами від мерзлих грудок землі, звався – *Введення, на свято Миколи*, й мав народні назви: *андріїв місяць, андрійць, казидорога, просимець, просинець, просинець, русим, студинець, студень, студений, грудан, груден, груджесь, грудзень, груднь, децембер, лютець, мостовик, студзень, стужайло, трусим* [8, с. 406; 19, с. 90; 21, с. 9], *мочавець, мочарець, андрієць, андрієць, андріїв* (від християнського апостола Андрія), *хмурень, солоноворот* [16, с. 222; 19, с. 90], а мудрі люди нарекли його місяцем *Ялини* [3].

Такими глибоко народними поетичними легендами й казковими образами наповнені народні назви місяців у народному календарі українців, який складався ними впродовж багатьох століть, фіксуючи їхній досвід і спостереження за природою й довколишнім світом, їх пісенну душу, благородство, працелюбність й релігійність, дотримання стародавніх звичаїв, обрядів і традицій.

З давніх-давен, праукраїнці поклоняючись Сонцю, витворили на його честь свята й прекрасні пісні про **чотири пори** його осяяння: перша з них й найосновніша, це взимку свято народження Сонця – *Коляда*; весною – *Великдень*; влітку – *Купайло*; наприкінці осені – *Калита*. У дохристиянську добу вони мали ще й свята переходу однієї пори року в іншу, тобто із зими на весну – *Колодій*, із весни на літо – *Зелене Вір'я* (*Трійця*), із літа на осінь – *Весілля Свічки*, із осені на зиму – свята дівочої долі – *Катерини, Андрія*. У середовищі українських лірників і кобзарів **пори року** мали свої народні назви і на їхній таємній мові арго **весна** звалась – «*снóпка*», а **літо** – «*снóпко*», «*куліто*», «*штеплянка*» [15, с. 405], **осінь** – «*сиворка*» [15, с. 176], «*кувосень*» [15, с. 410], **зима** – «*діверка*», «*сіверниця*», «*сіверзка*», «*сіверка*», «*сіверниця*», «*сівор*», «*сіворка*» [15, с. 399]. Лірники і кобзарі мандрували по селах і містах в усі пори року, часто підлаштовуючись під періоди сільськогосподарських робіт, під дні проведення ярмарків чи під релігійні свята: «Микола (лірник) грає свої пісні цілий рік. В літній час – на ярмарках (всі працюють й хати замкнуті), “під жнива” він грає тільки в неробочий день. До “святої неділі”, а то і до “Петра” по селах ходить зранку поки печі палять. По закінченні літніх робіт лірники проводять обходи, добуваючи собі на харч. Взимку ходять лише по селах. Здорові лірники ходять на ярмарки і взимку» [18, с. 37]. Полтавський лірник М. Діброва свідчив, що «найвільнішим у лірників було літо, бо мандрі селом під час господарської роботи втрачали свій сенс» [18, с. 222]. Кобзарі Харківщини мали таку особливість, що прийшовши «зі своїх сіл у Харків, з весни походять місяць або другий і потім, коли стане дуже жарко в місті, то один говорить: “Ходім, брат, іще на Чорноморію, бо Харків уже уторохтався”» (*переклад наш*) [26, арк. 225], кочуючи при цьому влітку «від села до села» [14, с. 122]. Найчастіше Лірники і кобзарі вдома можна було застати з Великодня й до осені, а в іншу пору року вони здебільшого мандрують чужими селами [4, с. 654]. «Під жнива» вони грали вдень тільки на сільських ярмарках та гультяям, що іноді запрошували кобзаря чи лірника їх розважити. До «Святої неділі», а то й «до Петра» вони ходили селами тільки рано вранці, «коли селяни топлять пічки і село не почало ще жити трудовим життям» [18, с. 222]. Подібний звичай мала й волинська лірницько-кобзарська мандрівна братія: «У жнива лірник тільки до обіду ходить, а потім іде на квартиру і чекає другого ранку» [27, арк. 198]. Зазвичай вони мандрують не цілий рік, а «ходять переважно на піст та ще тоді, коли їх слухають вдома... У пору жнив та польових робіт сліпці збільшого залишаються вдома, ходять лише восени» [22, с. 110]. Найкращим часом для кобзарювання полтавські лірники і кобзарі вважали осінь і зиму, «коли вже не треба “набридати” людям, і коли селяни вже “одробилися” і більше праздникують» [18, с. 221–222], оскільки «осінь і зима для сліпих прибуткові, а літо ні» [26, арк. 180]. Лірник Юхим Перепелиця «з лірою ходить тільки восени» [7, с. 30], а «сліпі лірники

– старці» взимку «частіше ніж влітку ходять з хати в хату» [1, с. 35], як це робив лірник Іван Зогуля «разом з бандуристом Древініним» [14, с. 131]. Знаний бандурист Д. Симоненко всю зиму зазвичай сидів вдома, помагав по господарству, а з травня по серпень їздив «по різним містечкам» [17, с. 123].

В українському народному календарі досить часто дати тих чи інших подій визначалися за різними ознаками, цієї ж традиції притримувалися й українські лірники і кобзарі, вживаючи **народні датування** за такими певними спільними ознаками:

– **за храмовими рухомими («не в числі») й нерухомими («в числі») святами («празниками»)** (святковий день – «охвесний скудень», а свято – «батерник», «купразник», «кусвято», «патерник», «свахта», «свахта», «сян», «сяно» [15, с. 417]), оскільки в праукраїнів числа не відігравали особливої ролі, а їх повністю заміняли свята, про що свідчать давні актові книги, адресні книги парафій «Шематизми» та інші, в яких зафіксовані позови та угоди не за числами, а за «празниками», які щороку відбувалися у кожному селі й припадали на день того святого, в честь якого була названа сільська церква [19, с. 90; 21, с. 9]: на Дмитра, Семена, Юрія тощо. Себто майже кожен день мав свого покровителя-святого, яким і регулювалися числа. Християнство знівельювало прадавній календар, але українці й досі користуються традиційними формами визначення числа, дня чи тижня саме релігійними святами, які в народному календарі мають біля 200 народних назв: «Після Спаса», «На другому тижні після Великого посту», «На п'ятий день Пилипівки» [21, с. 9], «другий день по Благовіщенню» (8 квітня) [19, с. 92], «на Пасху», «на багату кутю» тощо [19, с. 95]. Християнські нерухомі («в числі») й рухомі («не в числі») свята присвячувалися Ісусу Христу, Божій Матері, християнським пророкам та апостолам, й водночас були віхами трудового хліборобського календаря, відлунням «дайбозьких», дохристиянських вірувань праукраїнів.

– **за подіями суспільно-політичного життя чи історичного минулого:** «за війни з турками», «за кошуцької війни», «за попа такого-то», «того року як французи прийшли», «того року, як клали церкву», «як ловили до війська», «як помер той або той» [19, с. 95], «до революції», «після революції», «до Хмельницького», «опісля Хмельницького» тощо [25, с. 186]:

«...Давно живу на світі я!
При Шведчині я дівовала,
А татарва як набігала,
То вже я замужем була...»;

– **за пам'ятними подіями родинного чи сімейно-побутового життя:** «Галя народилася в десяту п'ятницю у той самий рік, як син Яків купив корову», «того року, як такого-то взяли до війська», «як мої тато (мама) померли», «як я вінчався», «як я оженився (вийшла заміж)» [19, с. 95], «до хрестин», «після весілля» та ін. [25, с. 186];

– **за датами пов'язаними з ярмарками,** що проводилися у великих населених пунктах у певні постійні дати і які настільки міцно увійшли в народний побут українців, що їх назви у документах та багатьох календарях XVI – початку XX ст., часто вживалися як адекватні звичайним датам [19, с. 95], зокрема, подільські лірники і кобзарі найчастіше збиралися на ярмарок у релігійне свято «Іванець» (на Івана Купала, 24 червня) у Кам'янці-Подільському [30, арк. 1], Троїцький ярмарок у місті Балта (з 25 травня по 1 червня) та Петропавлівський – у містечку Ярмолинці (з 27 по 30 червня) [9, с. 39];

– **за явищами природи і стихійними лихами,** згадки про які часто зустрічаються у літописах, архівних документах, мемуарах, і які вживалися для фіксації певних подій: «голодного року», «того року, як церква згоріла», «як була тяжка зима», «як зима упала у Петріх» (Петра і Павла – 29 червня), «як ліс горів», «як повивертало ліси», «як сарана хащу глодала» [19, с. 95];

– **за господарськими роботами,** що насамперед залежало від кліматичних умов, і тому було досить своєрідним для кожної місцевості: «як орали» (квітень-травень), «на перше сапання» (червень), «як вівці стригли» (червень), «на друге сапання» (липень), «як полотна білили» (липень), «як коноплю тіпали» (вересень-жовтень), «як кукурудзу збирали» (жовтень) та ін. [19, с. 95].

Осмилення історії українського народного календаря, народного відліку часу, – це спроба об'єднати тисячолітній досвід та увібрати весь спектр матеріальної й духовної культури, філософських постулатів українського народу, оскільки з хрещенням Русі народний календар українців злився з юліанським календарем та християнськими святами, що розмило його чітку структуру [21, с. 11]. Після повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 р. за згоди громадянського суспільства розпочався процес впровадження новоюліанського церковного календаря. Лірницько-кобзарська система літочислення та виміру часу, яка співпадає з григоріанським календарем, є досить вагомим чинником для загального пізнання їхнього духовного світу, світоглядних уявлень, системи обрядів і звичаїв, оскільки це найбільш цінний складник генези етнокультурних явищ. Український народний календар та система народного відліку часу й досі не втратили свого значення, а дає нам змогу повніше спізнати життя і побут своїх предків й «законне право пишатися високим рівнем культури українського народу, яка в світовій цивілізації посіла належне місце. Ми мусимо зберегти духовний набуток для наступних поколінь, які мають знати, чийх батьків вони діти» [21, с. 15].

Джерела та література:

1. Абрамов И. Черниговские малороссы. Быт и песни населения Глуховского уезда. СПб., 1905. 41 с.
2. Алтухова О. Літолік колись і тепер. *Подільські вісті* (Хмельницький). 1994. № 5. 13 січня. С. 4.
3. Берест Микола. Прадавній календар волхвів. *Жінка* (Київ). 1992. № 12.
4. Боржковський В. Лірники. *Киевская старина*. 1889. Т. XI. С. 653–708.
5. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1993. 590 с.
7. Горленко В. П. Кобзари и лирники. *Киевская старина*. 1884. Т. VIII. С. 21–50.
8. Етнографія України: навч. посібн. / За ред. проф. С. А. Макарчука. Вид. 2-ге, перер. і доп. Львів: Світ, 2004. 712 с.
9. Звіти подільських губернаторів (кінець 1860-х – середина 1880-х рр.): збірка документів / Автори-упоряд., передм., комент. Ю. С. Земський, В. В. Дячок. Хмельницький: ХНУ, 2007. 127 с.
10. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, ф. 11-4, од. зб. 594, арк. 47.
11. Йова Н., Сайко В. Понеділкування – ...давній, позабутий. *Жінка* (Київ). 2002. № 7. С. 23.
12. *Календар «Просвіти» на 2003 рік. Історико-краєзнавче видання* / Укладач П. Федака. Ужгород, 2003. 236 с.
13. *Календар «Просвіти» на 2004 рік. Історико-краєзнавче видання* / Укладач П. Федака. Ужгород, 2004. 238 с.
14. Крист И. Кобзари и лирники Харьковской губернии. *Труды Харьковского предворительного комитета по устройству XII Археологического съезда* / под редакцией пр. Е. К. Редина. Харьков: Печатное дело, 1902. Т. II. Ч. 2. С. 121–133.
15. Кушпет В. Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.): наукове видання. Київ: «Темпора», 2007. 592 с.
16. Лозко Г. С. Українська народознавство. 2-ге вид., доп. та перер. Київ: АртЕк, 2004. 472 с.
17. Малинка А. Н. Кобзарі С. Власко та Д. Симоненко й лірник А. Іваницький, їх репертуар. *Первісне громадянство*. Київ, 1929. Вип. 1. С. 105–128.
18. Маслов С. Лірники Полтавской и Черниговской губернии. *Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда* / под редакцией пр. Е. К. Редина. Харьков: Печатное дело, 1902. Т. II. Ч. 2. С. 217–226.
19. Перехрест О. Г. Історична хронологія: навчальний посібник. Черкаси: ЦНТЕІ, 2004. 144 с.

20. Сіцінський Є. Лірницькі пісні. Матеріали народної словесності. 1930 р. Родинний архів С. Єсюніна (Хмельницький), рукопис, 6 арк.
21. Скуратівський В. Т. Український народний календар. Київ: Техніка, 2003. 384 с.
22. Сперанский М. Южно-Русская песня и современные ее носители. По поводу бандуриста Т. М. Пархоменка. *Сборник Историко-филологического общества при институте князя Безбородко в Нежине*: редкая книга. Т. 5. Киев: Типография И. И. Чоколова, 1904. С. 97–230.
23. Трембіцький А. М. Вірш про Україну. Свобода (Нью-Йорк). 2022. Ч. 15. 15 квітня. С. 11.
24. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. 2-е вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
25. Українське народознавство: навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка; Передмова М. Г. Жулинського. 3-є вид., випр. Київ: Знання, 2006. 568 с.
26. Центральний державний історичний архів України у м. Львів (ЦДАУ Львів), ф. 688, оп. 1, спр. 191, арк. 180, 225.
27. ЦДАУ Львів, ф. 688, оп. 1, спр. 192, арк. 198.
28. Чебанюк О. Новий рік три століття тому починався з вересня. *Газета по-українськи* (Київ). 2007. № 167. 15 вересня. С. 13.
29. Черемський К. Шлях звичаю. Харків, 2002. 444 с.
30. Широцький К. Іванець. *Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, ф. X, од. зб. 12350, рукопис, 4 арк.
31. Широцький К. Народні повір'я про буденні дні та святкування їх простим народом на Поділлі. 1907 р. *Хмельницький обласний краєзнавчий музей*. ДК 5292, рукопис, 23 арк.

Трембіцький Анатолій (м. Хмельницький)

УКРАЇНСЬКЕ ЛИХОСЛІВ'Я (ЛАЙКА)

Українська мова, як і будь-яка інша розвинена жива мова крім слів суто літературних, «високих» слів, містить і лайки (*лихослів'я*), якими користуються у розмовах між собою майже всі вікові й соціальні групи населення.

Лихослів'я (лайка) – уживання грубих, лайливих, недоброчливих, «родзинкових», соромітних слів і виразів щодо когось-небудь. Лихослів'я, як частина ненормативної лексики, має коріння у релігійних віруваннях людей – звідси і слово «лихослів'я», за вимову якого мало статися певне лихо, кара Божа. Використання певної лайки (*матюків*) вказує на ставлення (часто негативне) до прийнятих норм чи табу суспільства, на щирість релігійних вірувань, ставлення до релігії, є проявом певної громадської позиції, презирства, протесту [14; 17, с. 6].

Український етнограф Олекса Воропай, звертаючись із проханням до усього свідомого українського громадянства збирати й записувати приповідки та прислів'я, оскільки саме у цій формі української народної творчості відображується «складне і багате прикрасами» життя українців, їх «прояви активної боротьби за свою незалежність», писав, що саме приповідка – «це ніби навчальний висновок, якогось оповідання, казки, байки або висновок з власного досвіду чи спостереження, що дає якесь життєве правило», що часто висловлюються «образовими висловами, формою метафори та алегорії» виявляючи «багаті скарби народної мови, гумору та життєвої спостережливості і дають широкий образ духової культури» українського народу. Наприклад, «Держи язик за зубами», «З свинячим носом та в пшеничне тісто», «Куди орли тікають, туди сорок не пускають», «Мовчи, глуха, менше гріха!», «Трапила коса на камінь» та ін. І коли ми «прислухаємось до мови українських селян, то нас приємно вражає барвистість і повнота вислову», адже вони «не відчували на собі негативного впливу чужої мови, широко користуються народними прислів'ями та приповідками. Їх мова рясно оздоблена короткими висказами, що висловлюють загальні правди, погляди, думки про світ і людей та про всі інші життєві справи». Своє місце у народних приповідках українців, на думку етнографа, знайшли взаємовідносини з сусідніми народами: «Тату, лізе чорт у хату!»

– «Дарма, дочко, аби не москаль»; «Мабуть, москаль тоді красти перестане, як чорт молитись Богу стане». Або ж пройняті національним гумором: «Дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти», «Піп у дзвін – дідько в клепало!», «При чому тут староста, що грім поросся вбив!». Водночас дослідник зауважував, що до приповідок «належать також образливі вислови, порівняння, прокляття та закликання», що мають «своє значення», якщо їх «прикласти до різних життєвих обставин». Вони не тільки «надають плястичності мові й пояснюють або доповнюють висловлену думку», а ще й впливають на наше здоров'я: «А що б над тобою земля тряслась, сякий такий сину», «А щоб тебе кури загребли», «Щоб тебе понесло поза вітряками», «Щоб тебе чорний Бог убив» [17, с. 18].

Іван Белявський, вивчаючи «взаємозв'язок між словом і свідомістю», тобто яким чином впливають на людський організм прості односкладові слова, прийшов до справжнього відкриття, довівши, що «кожне вимовлене нами слово дуже чітко впливає на наші з вами гени» і результатом цього впливу «є не просто передача видозмінених генів потомству, але і зміна власного генетичного коду людини, що має відношення до старіння і тривалості життя». Такі невітніші, на його думку, є наслідки вживання лайливих, огидних (*російських матюків*) слів. Вчений попереджав, що «лихослів'я смертельно небезпечно для здоров'я», оскільки «лайка руйнує наші гени». На жаль, вітчизняні науковці наголошують, що більше половини населення України, незалежно від соціальної приналежності, щоденно використовує міцне слівце за будь-яких обставин, не усвідомлюючи при цьому, що нецензурні слова, а саме т. зв. «матюки», несуть негативний заряд зі знаком «мінус» і є смертельно небезпечні для нашого здоров'я. Вчені стверджують, що вживання нецензурної лексики сприяє швидкому старінню, адже саме «в злісному використанні негативно забарвлених слів криється величезна руйнівна сила» [17, с. 6–7].

Досліджуючи витoki лихослів'я науковці встановили, що лайливі слова не такі вже й притаманні українцям, як дехто вважає. В одному з найперших словників давньоруської мови слово, що означало жінку легкої поведінки, присутнє рівноправно з цензурними, та пояснювалося як похідне від слова «блуд». У подальшому це нецензурне слово перекочувало в усі словники російської нецензурної лексики, хоча, як стверджують «берестяні грамоти», це не що інше, як ім'я демона, який мав свою «спеціалізацію» і з «котрим із давніх-давен і з різних приводів спілкувалися наші язичницькі пращури... Це слово первинно було чоловічого роду, а в його обов'язки входило карати винних жінок хворобами дітородних органів. Абсолютно всі решта слів лайки мають таке ж саме демонічне походження». Праукраїнці промовляючи реальні імена демонів, як втілення особистісного зла, та додаючи до нього інші лайливі слова, прагнули «віджахнути нечисту силу, довести демонів, що за ступенем розпусти ця людина сильніша і знається з нечистою не гірше за нього». Ми же, лаючи, «закликаємо давніх демонів просто так, для красного слівця, закликаємо зло собі на голову з дня на день, з року в рік» [7].

Історики стверджують, що мат – це не слов'янська традиція, оскільки упродовж перших десятиліть після хрещення Русі схильність до нецензурної лексики у наших пращурів вважалася великою вадою, з нею пов'язували такі людські біди, як алкоголізм, агресія в побуті, вбивство, неправдомовність. У Святому Письмі йдеться про Слово творче, а не руйнівне, тобто про добро і любов. Кожний, хто вживає огидні слова, ображає не лише Бога, а й подобу Божу в собі самому, піддаючи її руйнації на всіх рівнях – від здоров'я до долі. Апостол Павло попереджав, що лайливі слова руйнують не лише теперішнє земне життя, а й вічне, оскільки людина народжується не тільки для тимчасового існування. «Злоріки... Царства Божого не впадуть» (1 Кор. 6:10), «Жодне погане слово хай не виходить з ваших уст, а тільки добре» (Ефес. 4:29), «Хто не грішить словом, той досконала людина, яка може приборкати і все тіло» (Як. 3, 2). У християнських грецьких Писаннях заохочувалось ранніх християн не дозволяти нечистому лихослів'ю забруднювати свою мову, а, натомість, говорити пристойно: «Тепер же відкиньте і ви все оте: гнів, лютість, злобу, богозневагу, безсоромні слова з ваших уст», «Усяке подратування, і гнів, і лютість, і крик, і лайка нехай буде взято від вас разом із усякою злобою» [7].

Дослідники зауважують, що традицію вживання ненормативної лексики в українській літературі започаткував Іван Котляревський в «Енеїді», однак упродовж майже 200 років її вживання було під табу і, майже до середини XIX ст., лихослів'я не було поширеним навіть у

селах, а лихослови піддавалися прилюдному шмаганню. Він постійно хизувався вмінням влучно використовувати лихослів'я. У момент, коли жінку покидає її коханець, вона ладна проклясти і обляяти увесь світ. Так трапилось і з Дидоною, від якої пішов Еней:

«...Дидона гірко заридала,
І з серця аж волосся рвала,
І закраснілася, мов рак.
Запінилася, посатаніла,
Неначе дурману із'їла,
Залаяла Енея так:
Поганий, мерзкий, скверний, бридкий,
Нікчемний, ланець, кателик!
Гульвіса, пакосний, пресидкий,
Негідний, злодій, єретик!
За кучму сю твою велику
Як дам ляща тобі я в пику,
То тут тебе лизне і чорт!
І очі видеру із лоба
Тобі, диявольська худоба.
Трясешся, мов зимою хорт!
Мандруй до сатани з рогами,
Нехай тобі присниться біс!
З своїми сучими синами,
Щоб враг побрав вас всіх, гульвіс,
Щоб ні горіли, ні боліли,
На чистому щоб поколіли,
Щоб не оставсь ні чоловік,
Щоб доброї не знали долі,
Були щоб з вами злії болі,
Щоб ви шаталися повік!» [5].

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій в своєму зверненні про потребу протидії лихослів'ю в Україні зауважує, що лихослів'я, – це одна з серйозних проблем нашого суспільства і «якщо нею знехтувати, становить загрозу самобутності та майбуттю українського народу». Представники ВРЦ із жалем констатують, що «брутальний стиль спілкування стає не лише нормою, а модою, причому для різних верств населення. Лихослів'я легко переймається і прищеплюється: це ганебне явище так розрослося, що вже не усвідомлюється як щось погане. З покоління в покоління передається ця огидна спадщина – й так вироджується моральність народу». Сьогодні лихослів'я носить масовий характер, особливо набрало небаченого розмаху в останні роки. Мерзенну московську лайку, т. зв. «матюки», «постійно чуємо з радіо і телевізора, читаємо зі сторінок сучасних книг, журналів, газет», нею хизуються майже всі телеведучі та багато державних діячів. Москальська лайка стала ніби необхідною деталлю життя й відкрито заохочується, що, на нашу думку, є ознакою особливої деградації української культури, ознакою нашого духовного і морального розкладання. Важливо усвідомлювати, що слова, які ми вимовляємо і чуємо, формують нашу свідомість, нашу особистість, адже коли «людина лається, вона не тільки опоганує, бруднить свої уста, але і лє бруд у вуха оточуючих, розбещує їх, наводить на погані думки – сіє зло, навіть коли сама цього не усвідомлює, бо кожне слово несе в собі інформацію, яка впливає на нашу свідомість, формує і змінює її». Мова людини відображає її внутрішній духовний стан, а ті, хто постійно брудно лається, духовно і морально розкладаються. Адже той, хто легко дозволяє собі «матюки», ненормативну лексику, «нечисть, гнилу мову, той може легко зважитися і на нечисті справи» [4].

У словниках знаходимо твердження, що ненормативна лексика, – це «лихослів'я, непристойна, нецензурна та безсоромна мова», до якої входять «блудність, прокльони і лайка». Турецький мандрівник Евлія Челебі, який відвідав Україну в 1657 р., писав, що найпоширенішими лайками того часу були «дідько», «свиня», «собака» і «чорт», наприклад:

«А, собача кров!», «Ах, ти свиняче рило!», «Бодай тебе чорти вхопили!», «Де його чорти понесли?», «Дідька лисого!», «Дідько б його взяв (вхопив)!», «Під три чорти», «Сто копанок чортів тобі в печінку» [17, с. 6].

У такому ж контексті користувалися ненормативною лексикою українські лірники й кобзарі, які ніколи «у відкрити» не лаялися, бо це могло фатально позначитися на їх авторитеті [18, с. 159–160], українські козаки [3], які були найбільшими лихословами з їх найдошкульнішим «сучий син» [10], прикладом є лист Запорозьких козаків турецькому султану [8], або ж бурсаки чи семінаристи. К. Широцький досліджуючи бурсацький жаргон Подільської духовної семінарії, писав, що семінаристи вживали таку лайку: «Залізь туди, звідки виліз», «Йди туди, де й цар ходє! (йди у нужник)», «Насмерді тому, хто носа не має», «Твоя жінка буде мати дурного чоловіка», «Тебе дурний піп хрестив (тобто «ти сам дурний»)» та ін.

Не менш принизливим і дуже колоритним, є використання в українській лайці різного роду прокльонів, які супроводжуються словами «А щоб ти» та «бодай» (Боже дай): «А щоб в тебе пір'я в роті поросло...», «А щоб твоєю мордою просо молотили», «А щоб тобі булька з носа вискочила...», «А щоб тобі чорт кумом став», «А щоби нижче пояса зціпило за пупа», «А щоби пуп той вилисів, як від маку ступа» тощо [6], або ж як про це писав Іван Котляревський в «Енеїді» дією-помстою за «негарні вчинки» й лихослів'я, коли «баба бридка, криворота»:

«Вона без всякого обману
І щиро без обиняків
Робила грішним добру шану,
Ремнями драла, мов биків;
Кусала, гризла, бичовала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, дряпала, пекла,
Порола, корчила, пиляла,
Вертіла, рвала, шпиговала
І кров із тіла їх пила...» [5].

Слов'яни, як стверджують дослідники, ніколи не матюкалися. Зокрема, в українців, до російської окупації 1795 р., найгірші лайками були лише «курва» (продажна дівка) і «холера» (хвороба). Ні Київська Русь, ні Велике Князівство Литовське, ні Річ Посполита не зберегли жодного документа з матом і жодного розпорядження влади про боротьбу з лайкою [11].

Поширення кацапських матюків – в основі яких «статевий акт, часто збочений, органи, що беруть у ньому участь, та особи, які мають ті чи інші сексуальні характеристики» [2; 13], на думку науковців, почалося з часів поширення на українських теренах російської мови, зокрема в період становлення більшовицької влади в Україні, коли лихослів'я було «відзнакою приналежності до робітничого класу». А також під час репресій 30-х рр. ХХ ст., коли українці «перебуваючи в сталінських таборах і тюрмах ще більше запозичували лексику притаманну кримінальному оточенню з яким вони контактували» – лихослів'я породжує лихослів'я [1; 3; 15; 16]. Великими розповсюджувачами «матюків були руськіє (капоцики), переселені в Україну до порожніх осель виморених голодом українців» [10]. Тому українці, які вживають російські «матюки», не поважали й не поважають своєї та чужої гідності, паплюжать святе ім'я матері [16].

У той час, як «брацький нам народ послуговується дуже відмінним від нашого словарним запасом, усе розмаїття якого далеко поза межами нормативної лексики», українська лайка не містить образ статевого характеру і вся літературна [9]. Вона не має абсолютно нічого спільного з матом «руських» і система української лайки ґрунтується геть на інших засадах, аніж лайка московська. В українській лайці, щоби дати стислу й високоемоційну оцінку якоїсь особи, предмета, ситуації чи процесу, вживають слова: бздун, бздюха, гімно собаче, гімно, гімнюк (гімнючка), дристан, засранець (засранка), серун (серуха), срака. А для означення молодших за себе осіб, вживають позасистемне слово сцикун (сцикуха). Для відтінення чиеїсь неправоти, як аргумент у суперечці, побажання тощо, вживають фразеологізми: «йди ти в сраку!», «насеру його (твоїй) матері!», «поцілуй мене в

сраку!», «поцілуй собаку в сраку!», «щоб ти всрався!». Матеріальні збитки підсумовують виразом: «собаці під хвіст». Коли хтось перебирає харчами, йому дають пораду: «то гімно з'їж!». Якщо ж на заваді власному самовираженню через здорову українську лайку стоять якісь чинники внутрішнього (інфантилізм) чи зовнішнього (можуть дати по пиці) характеру, то вживають індиферентні вирази: «матері його ковінка», «трясця його матері», «сто копанок чортів тобі в печінку» абощо. Хльосткі, насмішкуваті рядки української лайки: «А гімна мерзлого не хочеш?», «А там того шумовиння, як на сраці ластовиння», «Гарна, як срака навиворіт», «Зарікалася свиня гівно їсти, біжить – аж дві лежить», «Насрав у торбу та й ся гонорує (дешеве вихвалання чимось)», «Не плети гівно дівці в коси (не наговорюй)», «Однією сракою всі базари», «Пасує, як в сраці фіранки!», «Пішов, як за море срати (коли довго когось нема)», «Сери-мели-їж! (робити купу справ водночас)», «Сказав, як у воду перднув! (змолов дурницю)», «Щоб тя гівно доганяло (щоб не мав спокою)», «Як не гівно, то засрана тріска» [2; 13]. Ця українська лайка не має нічого спільного з мерзенними московськими матюками, які, на жаль, все більше чути з екранів телевізорів, із часом актуалізувалися, і особливо нині, в умовах агресивної війни московії проти України, звучать особливо дошкульно.

Українська лайка так само багата, як і мова українців, про це свідчать твори видатних українських письменників. Так, О. Довженко в автобіографічній повісті «Зачарована Десна» вжив такі українські лайливі слова: «Мати божя, царице небесна, – гукала баба в саме небо, – голубонько моя, святая великомученице, побий його, невігласа, святим твоїм омофором! Як повисмикував він з сирої землі оту морковочку, повисмикуй йому, царице милосердна, і повикручуй йому ручечки й ніжечки, поламай йому, свята владичице, пальчики й суставчики. Царице небесна, заступнице моя милостива, заступись за мене, за мої молитви, щоб ріс він не вгору, а вниз, і щоб не почув він ні зозулі святої, ні божого грому. Миколаю-угоднику, скорий помочнику, святий Юрію, святий Григорію на білому коні, на білому сідлі, покарайте його своєю десницею, щоб не їв він тієї морковочки, та бодай його праниці та болячки з'їли, та бодай його шашіль поточила... Баба хрестилася в небо з такою пристрасстю, аж торохтіла вся од хрестів». М. Стельмах у повісті «Гуси-лебеді летять» вживав такі слова з української лайки: «...спершу з мене вибивали дурування і примовляли, який я бузувір, опришок, урвиголова, харциз, каламут і навіть химород. На таке противне слово я ніяк у душі не міг погодитись... я мав і покаятись, і набратися розуму, якого усе чомусь не вистачало мені. Та я не дуже цим і журився, бо не раз чув, що такого добра бракувало не тільки мені, але й дорослим. І в них теж чогось вискакували клепки, розсихались обручі, губились ключі від розуму, не варив баняк, у голові літали джмелі, замість мізків росла капуста, не родило в черепку, не було лою під чуприною, розум якось втулявся аж у п'яти і на в'язах стирчала макітра» [12].

Подолати лихослів'я – це не легке завдання, але іншого шляху немає заради майбутнього українського суспільства – дітей і молоді, заради блага українського народу, до якого всі ми належимо. Близькою сусідкою лайки є балакучість чи марнослов'я, тобто «схильність до пустих розмов внаслідок розбещеності язика». Махматма Ганді писав: «Немає правди в людині, котра не в змозі контролювати свій язик» [9].

Пам'ятаймо про чужинське походження словесного бруду й оберігаймо українську мову, наші душі від «усілякої зловорожої скверни». Для того, щоб вести боротьбу з цією московською скверною – не вживаймо «матюків», не будьмо байдужими і не мовчимо, коли хтось їх вживає. Оволодіваймо лексичним та стилістичним багатством української лайки, несимо її в маси, пропагуймо її повсюдне вживання, широко користуймося нею у побуті, але «виключно при наглій потребі. Пам'ятаймо – ніщо так не знімає стресів, як різнобарвне “міцне” слівце, ніщо так не допомагає розкрити глибини української душі, як рідна здорова сороміцька лайка!» [2; 13].

Для того щоб насправді стати самостійною державою та здолати країну агресора нам потрібно повернути вкрадену частину душі нашої нації: нашу історію, нашу мову, а також нашу культуру лягати.

Джерела та література:

1. Балущок Василь. Як лаялися наші предки. *Україна молода* (Київ). 2007. № 135. 28 липня.

2. Горалевич Юрій. Лайка українською, або – «тиць моя радість»... URL: <http://vsviti.com.ua/ukraine/49862> (дата звернення: 03.08.2023). Назва з екрану.
3. Зборовський Анатолій. Як лаялися українці колись і тепер. *Українське слово* (Київ). 2011. № 41. 12–18 жовтня. С. 16.
4. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій про потребу протидії лихослів'ю в Україні. *Голос православ'я* (Київ). 2010. № 9. Травень. С. 2.
5. Іван Котляревський. Енеїда. URL: http://bukvoid.com.ua/library/ivan_kotlyarevskiy/eneida/33.html.
6. Іваневич Лілія. Кость Широцький як дослідник бурсацького жаргону української мови на Поділлі. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія історична та філологічна* [редкол.: О. М. Завальнюк (гол. ред.), Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. національний університет ім. І. Огієнка, 2010. Вип. VII. С. 60–95.
7. Карєва Карина, Ковтуненко Сергій. Лихослів'я смертельно небезпечне для здоров'я. *Вічний скарб* (Київ). 2009. № 12. Грудень. С. 8.
8. Козацька лайка. *Вікіпедія*. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Козацька_лайка.
9. Кучер Ганна. Про марнослів'я. *Вічний скарб* (Київ). 2009. № 12. Грудень. С. 8.
10. Лайка українською. URL: <https://ukrainiantraditions.wordpress.com>.
11. Лихослів'я – гідкий порок. *Персонал Плюс* (Київ). 2011. № 44. 2–8 листопада. С. 11.
12. Матюкайтеся українською. URL: https://terry.io.ua/s18851/matyukaytesya_ukraenskoju.
13. Матюки, які роблять з тебе «українця». Як правильно лаятись. URL: http://ipress.ua/ljlive/matyuku_yaki_robyat_z_tebe_ukraintsya_yak_pravylnu_layatys.
14. Ненормативна лексика. *Вікіпедія*. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ненормативна_лексика.
15. Русанівська Тетяна. Звідки прийшли до нас матюки? *Подільські вісті* (Хмельницький). 2006. № 116. 18 серпня. С. 4.
16. Степовий Олекса. [Олекса Воропай]. Українські народні приповідки. *Українські вісті* (Новий Ульм). 1947. Ч. 55–56. 22 серпня. С. 7.
17. Трембіцький А. М. Геть від божевільної Москви! Лайтесь українською! Тлумачний словник-жартівник. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2020. 77 с.
18. Черемський Кость. Шлях звичаю. Харків, 2002. 445 с.; 110 іл.

IN MEMORIAM

Гаврилюк Світлана (м. Луцьк),
Чибирак Світлана (м. Луцьк)

«Я ВДЯЧНИЙ ВСІМ...». ПАМ'ЯТІ Г. В. БОНДАРЕНКА (19.01.1946–04.08.2023)

Геннадій Васильович Бондаренко – український дослідник, краєзнавець, кандидат історичних наук, професор, професор кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки. Голова Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (від 1989 р.), член Правління Національної спілки краєзнавців (від 1990). Автор більше 500 наукових публікацій, серед яких монографії, навчальні посібники і підручники, наукові і науково-публіцистичні статті, рецензії. Г. В. Бондаренко став засновником школи волинезнавства, автором програм і проектів розвитку краєзнавства і краєзнавчої освіти у Волинській області. З його ініціативи як члена Геральдичної комісії Волинської обласної державної адміністрації герб і прапор Волинської області розроблено із урахуванням історичних традицій краю.

Народився Г. В. Бондаренко 19 січня 1946 р. у м. Сатанів Хмельницької області. У 1964 р. закінчив Ізяславську школу № 2. Продовжив навчання на заочній формі у Кам'янець-Подільському культосвітньому училищі (1964–1968 рр.) і водночас працював у Ізяславській районній бібліотеці для дітей та юнацтва. Вищу освіту за спеціальністю «вчитель історії та суспільствознавства» здобув у 1968–1972 рр. у Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. Працював учителем історії у школі м. Полонного Хмельницької області. У 1977 р. закінчив аспірантуру при Київському державному педагогічному інституті, з того часу працював у Луцькому державному педінституті (нині – Волинському національному університеті імені Лесі Українки): спершу на посаді старшого викладача, з 1982 р. – доцента (отримав вчена звання у 1984 р.), а з 2008 р. – професора (отримав вчене

звання у 2013 р.). Займав посади заступника декана історичного факультету, завідувача кафедри, проректора.

У 1982 р. Г. В. Бондаренко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальність 07.00.01 «Історія України». У 1997 р. обраний член-кореспондентом Української Академії історичних наук. У 2006 р. наказом ректора призначений директором Центру дослідів Волині при Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Науковий доробок Г. В. Бондаренка – опубліковані 5 монографій, 7 підручників і навчальних посібників, сотні статей у наукових часописах, присвячених питанням історії України, Волині, геральдики, нумізматики, історичного краєзнавства, пам'яткознавства, історичної географії. Його навчальні посібники «Теорія і методологія історії» та «Спеціальні історичні дисципліни» рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у роботі зі студентами у закладах вищої освіти.

Для шкільного курсу історії з тематики «Наш край» Г. В. Бондаренко підготував програму «Історія Волині з найдавніших часів», за якою відбувалася підготовка студентів історичних факультетів і слухачів системи підвищення кваліфікації вчителів Волинської області. За ініціативою вченого з 1 вересня 2005 р. у закладах середньої освіти Волинської області запроваджено факультативний курс «Волинезнавство». Заслугою професора Г. В. Бондаренка є реалізація авторського проєкту «Інтелектуальна еліта Волині». Результатом проєкту стала опублікована у 2012 р. монографія, в якій зібрано дослідження про відомих особистостей Волині різних історичних епох.

Більше тридцяти років Г. В. Бондаренко очолював Волинську обласну організацію Національної спілки краєзнавців України. Упродовж цього часу підготував і провів десятки наукових конференцій, семінарів, круглих столів, пов'язаних з історією, краєзнавством, музеєзнавством краю. За результатами конференцій опубліковано збірники «Минуле і сучасне Волині та Полісся» (з 1985 р. видано 68 номерів). Своєрідним підсумком розвитку краєзнавства Волині стала підготовлена професором Г. В. Бондаренком монографія «Історичне краєзнавство Волинської області (1939 – 2019 роки)» (Луцьк, 2021. 534 с.), приурочена 30-річчю Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України та 75-річчю факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки. У ній ґрунтовно висвітлюються напрями краєзнавчих досліджень в історії, археології, етнографії, пам'яткознавстві Волинської області, подаються історіографія та історична бібліографія, окреслюються перспективи волинезнавчих досліджень.

Г. В. Бондаренко був членом редакційних колегій таких наукових видань України як «Краєзнавство», «Літопис Волині», «Педагогічний пошук», «Українське державотворення: проблеми і сучасність», альманаху «Волинський колекціонер», наукового проєкту «Західне Полісся: історія і культура». Виступаючи на радіо і телебаченні, в інтерв'ю у пресі краєзнавець активно популяризував історію та культуру Волині, державну і національну символіку України.

За вагомий внесок у розвиток освіти Волині у 1988 р. Г. В. Бондаренко став «Відмінником народної освіти», а в 1993 р. був удостоєний почесного звання «Заслужений працівник народної освіти України». Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України, Почесною грамотою Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті України. Мав грамоти і подяки Міністерства освіти та науки України, Волинської обласної ради, Волинської обласної державної адміністрації.

Краєзнавча діяльність науковця відзначена преміями Національної спілки краєзнавців України імені Дмитра Яворницького (1993 р.), академіка Петра Тронька (2015 р.), званням Почесний краєзнавець України (2014 р.), обласною премією Волинського фонду культури імені Галшки Гулевичівни (1996 р.), премією імені Василя Кмединського Камінь-Каширської районної ради (2017 р.).

Указом Президента України № 946/2019 від 24 грудня 2019 р. Заслуженому працівникові народної освіти, члену Правління Національної спілки краєзнавців України,

Почесному краєзнавцю України Г. В. Бондаренку була призначена дворічна державна стипендія.

Г. В. Бондаренко майстерно поєднував науково-педагогічну діяльність, краєзнавчу та громадську роботу і власні захоплення, серед яких – написання віршів, рибалка, гра в шахи (член команди з шахів та шашок факультету історії, політології та національної безпеки, що неодноразово здобувала перемогу в університетських змаганнях) та у більярд. Так, у 2019 р. він двічі виграв Кубок України «Наукова еліта» серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти з більярду в Лізі «Доктор наук v Професор». Тому його визнано кращим гравцем 2019 р. цього ж кубку.

4 серпня 2023 р. обірвалося життя Геннадія Васильовича Бондаренка. Він був особливою Людиною: привітний, комунікабельний, завжди готовий допомогти і підтримати. Оптиміст. Людинолюб. Світла і неординарна Особистість. Професіонал свої справи. Людина живе доти, доки живе пам'ять про неї. Започатковані професором Г. В. Бондаренком ініціативи і проекти, його наукова школа знаходять продовження у діяльності студентів, колег, учителів, членів Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

АВТОРИ ЗБІРНИКА

Авдіюк Лариса, заступник директора Гімназії села Текля Дубечненської сільської ради Ковельського району Волинської області

Антонюк Ярослав, доктор історичних наук, краєзнавець

Балюк Наталія, педагог-організатор Сереховичівського ліцею ім. Ю. А. Ярощука

Башук Юлія, учениця 10 класу ліцею села Глухи Дубечненської сільської ради Ковельського району

Бідзюра Любов, директор ТЗОВ «Сільські новини», журналістка

Бобела Аліна, вчитель географії Ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради

Боренько Надія, старший науковий співробітник науково-фондового відділу Музею народної архітектури і побуту у Львові імені Клімента Шептицького; науковий співробітник відділу науково-архівних фондів Музею-архіву народної культури Українського Полісся Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф

Василевська Світлана, провідний зберігач фондів Музею волинської ікони, відділу Волинського краєзнавчого музею

Вигодник Ангеліна, старша наукова співробітниця Музею волинської ікони (відділу Волинського краєзнавчого музею)

Вінник Галина, вчитель історії Ліцею села Кримне Дубечненської сільської ради

Волошин Світлана, вчитель історії опорного закладу «Смідинський ліцей»

Гаврилюк Світлана, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гитюк Людмила, учитель історії Поліської гімназії Старовижівської селищної ради

Данилюк Надія, учениця 11 класу Старогутівського опорного ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району

Дегтярьова Тетяна, бібліотекар бібліотеки-філії с. Солов'ї КЗ «Сереховичівська публічна бібліотека»

Дем'янюк Олександр, доктор історичних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної діяльності Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Денисюк Василь, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Денисюк Каріна, учениця 7 класу Гімназії села Текля Дубечненської сільської ради Ковельського району Волинської області

Деркач Ангеліна, учениця 7 класу Секунської гімназії Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області

Дмитренко Алла, кандидат історичних наук, доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки; науковий співробітник відділу мистецтвознавства і фольклористики Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф

Дричик Антон, учень 10 класу Буцинського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області

Забедюк Олександр, краєзнавець

Зек Богдан, кандидат історичних наук, завідувач науково-експозиційного відділу новітньої історії Волині Волинського краєзнавчого музею

Кабарчук Наталія, учениця 9 класу ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району

Карпук Майя, вчитель історії Буцинського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області

Карпук Аліна, кандидат історичних наук, старший лаборант кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Кисіль Павло, вчитель інформатики Ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради

Клюнтер Валентина, членкиня НСКУ

Коваль Анастасія, учениця 9 класу Секунської гімназії Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області

Коваль Оксана, учитель української мови та літератури Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради

Коваль Юрій, керівник секції етнології КУВОМАН

Ковальчук Наталія, директор Старовижівського краєзнавчого музею
Костючик Любов, вчитель Української мови і літератури ліцею села Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Костючик Олена, учениця 10 класу ліцею села Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Крішан Акаш, краєзнавець, менеджер з управління проектами Акціонерне товариство «Фармак»
Крошук Людмила, вчитель української мови та літератури Сереховичівського ліцею ім. Ю. А. Ярошука
Кухарчук Христина, учениця 9 класу Секунської гімназії Дубівської сільської ради
Кучинко Михайло, доктор історичних наук, професор
Лазарук Олена, вчитель української мови та літератури Милецької гімназії
Ланшина Людмила, старший науковий співробітник відділу природи Волинського краєзнавчого музею
Лашук Галина, учитель української мови та літератури гімназії села Текля Дубечненської сільської ради Ковельського району Волинської області
Левчук Христина, учениця 10-А класу Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради
Липовська Руслана, учениця 10 класу Сереховичівського ліцею ім. Ю. А. Ярошука
Лисик Галина, практичний психолог Мизівського ліцею ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району
Литвинець Дарина, учениця 7 класу Гімназії села Текля Дубечненської сільської ради Ковельського району Волинської області
Литвінчук Наталія, учениця 11 класу ліцею села Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Локайчук Світлана, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки
Лугвіщик Ольга, вчитель-методист, вчитель історії Седлищенської гімназії Старовижівської територіальної громади
Максимук Анатолій, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії Старогутівського опорного ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району
Малиновський Валентин, доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету
Михалевич Аня, вчитель української мови та літератури Секунської гімназії Дубівської сільської ради
Михалевич Іванна, учениця 10 класу Мизівського ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району Волинської області»
Михалевич Микола, завідувач Кортеліського історичного музею
Мілішук Світлана, бібліотекар Чевельської гімназії Старовижівської селищної ради
Мороз Людмила, вчитель української мови та літератури Сереховичівського ліцею ім. Ю. А. Ярошука
Москалюк Ірина, старший науковий працівник, Музей волинської ікони відділ Волинського краєзнавчого музею
Музичук Лідія, заступник директора з навчально-виховної роботи Солов'ївської гімназії
Навроцька Зоя, мистецтвознавець, заслужений працівник культури України, членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України, директор художнього музею м. Луцьк
Наумук Катерина, вчитель математики ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Недзельський Вячеслав, керівник колективу комунального закладу «Центр культури і дозвілля Старовижівської селищної ради», член Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.
Новік Тамара, учитель біології Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради
Новосад Оксана, вчитель української мови та літератури ліцею села Глухи Дубечненської сільської ради Ковельського району
Олексюк Ольга, магістр мистецтвознавства, викладач вищої категорії Люблинецької школи мистецтв
Оліферович Наталія, бібліотекар бібліотеки села Нова Вижва Старовижівської селищної ради Ковельського району
Омелянук Руслана, учениця 9-Б класу Ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради

Остапук Вікторія, педагог-організатор Секунської гімназії Дубівської сільської ради
Охріменко Григорій, кандидат історичних наук, доцент, краєзнавець
Піцик Оксана, Смідинський сільський голова
Поліщук Галина, вчитель початкових класів Секунської гімназії Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області
Поліщук Олена, вчитель географії, Старовижівський ліцей Старовижівської селищної ради
Поліщук Софія, учениця 11 класу Старовижівського ліцею
Поцешук Наталія, педагог-організатор Сереховичівського ліцею ім. Ю. А. Ярощука
Резюк Валентина, вчитель зарубіжної літератури ліцею села Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Рибальченко Софія, учениця 9 класу Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради
Рибачук Андрій, учень 10 класу Ліцею села Кримне Дубечненської сільської ради
Романюк Назарій, здобувач освіти за спеціальністю «Музеєзнавство, пам'яткознавство» Волинського національного університету імені Лесі Українки
Романюк Тамара, вчитель історії Нововижівської гімназії Старовижівської селищної ради Ковельського району
Ростун Софія, учениця 10 класу Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради
Рудик Ігор, учень 8 класу Мизівського ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району
Сачук Наталія, бібліотекар бібліотеки-філії с. Синове Комунального закладу «Сереховичівська публічна бібліотека»
Сачук Петро, член Національної спілки журналістів України
Сашук Дарія, учениця 10 класу Мизівського ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району Волинської області
Сімчук Любов, завідувач клубу села Рудка
Смолярчук Віктор, голова Волинського обласного фонду підтримки індивідуального житлового будівництва на селі
Сорока Юлія, вчитель зарубіжної літератури Ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради
Сулева Лариса, вчителька історії ліцею с. Дубечне Дубечненської сільської ради Ковельського району
Трембіцький Анатолій, доктор історичних наук, завідувач Хмельницьким міським відділом Центру дослідження історії Поділля при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка, член НТШ і НСКУ, Почесний краєзнавець України
Хлопук Уляна, учениця 11-А класу Старовижівського ліцею Старовижівської селищної ради
Хомич Любов, класний керівник 10 класу, вчитель математики та інформатики Мизівського ліцею Старовижівської селищної ради
Чабан Ірина, завідувачка-провідний бібліотекар Старовижівська публічна бібліотека КЗ «Центр культури і дозвілля Старовижівської селищної ради»
Чибирак Світлана, кандидат історичних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки
Чубара Ангеліна, учениця 6 класу Нововижівської гімназії Старовижівської селищної ради Ковельського району
Шава Вікторія, учениця 10 класу Ліцею села Кримне Дубечненської сільської ради
Шаясюк Микола, краєзнавець
Шумік Людмила, завідувач клубу села Нова Вижва
Шевчук Надія, заслужений вчитель України
Яценко Майя, заступник директора з навчально-виховної роботи Мизівського ліцею Старовижівської селищної ради Ковельського району Волинської області»

ЗМІСТ

Вітальне слово начальника Ковельської районної військової адміністрації Ольги Черен та голови Ковельської районної ради В'ячеслава Шворака	3
Вітальне слово Старовижівського селищного голови Василя Камінського	6
Вітальне слово секретаря Дубечненської сільської ради, виконуючої обов'язки сільського голови Ірини Мазуренко.....	7
Вітальне слово Сереховичівського сільського голови Ростислава Шиманського	9
Вступне слово Смідинського сільського голови Оксани Піцик	11
РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ	12
<i>Антонюк Ярослав</i> Життєпис «Ярого»: провідник ковельської округи ОУН Василь Сементух.....	12
<i>Бідзюра Любов</i> Сьогоднішній випуск "Сільських новин" – останній в їх 78-річній історії. (Відверто наостанок).....	23
<i>Волошин Світлана, Шевчук Надія</i> Освіта села Смідин.....	25
<i>Денисюк Василь</i> Виборці Старої Вижівки під час виборів у 1928 р.....	28
<i>Лазарук Олена</i> Роки, які змінили життя.....	32
<i>Малиновський Валентин</i> Особливості реформи децентралізації у Старовижівському районі	33
<i>Михалевич Микола</i> Переслідування радянською владою рідних провідника ОУН Старовижівщини Андрія Михалевича «Коса»	38
<i>Мороз Людмила</i> Освіта у Сереховичівському ліцеї в умовах війни.....	44
<i>Музичук Лідія</i> Освітній процес в Солов'ївській гімназії в період децентралізації	45
<i>Оліферович Наталія</i> Історія бібліотеки с. Нова Вижва.....	46
<i>Сачук Петро</i> Обікрадена молодість і незахищена старість	49
<i>Смолярчук Віктор</i> Дорога, яку чекали півстоліття. (З історії будівництва сучасної дороги до с.Чевель)..	51

<i>Смолярчук Віктор</i> Поштово-телеграфне відділення в селі Будиць Ковельського повіту на початку 20-го сторіччя	56
РОЗДІЛ II. ПОДВИГ СТАРОВИЖІВЧАН У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ.....	61
<i>Бащук Юлія, Новосад Оксана</i> Парамедик Богдан Крикончук	61
<i>Гитюк Людмила</i> Волох Руслан – захисник незалежності України	66
<i>Данилюк Надія, Максимук Анатолій</i> Старовижівчанин Іван Литвинюк – наш герой	67
<i>Дегтярьова Тетяна</i> Його життя – яскравий спалах	68
<i>Дем'янюк Олександр</i> Втрати Старовижівщини в Антитерористичній операції та Операції Об'єднаних сил на сході України (2014–2021)	69
<i>Денисюк Каріна, Авдіюк Лариса</i> Петро Шилюк – герой нашого часу.....	74
<i>Деркач Ангеліна, Михалевич Аня</i> Волинянин Сахарчук Микола	75
<i>Кабарчук Наталія, Сулева Лариса</i> Микола Миколайович Литвинець	79
<i>Карпук Майя, Дричик Антон</i> Доземний уклін тобі, Богдане!.....	80
<i>Кисіль Павло</i> Наш герой – Костючик Богдан Миколайович.....	83
<i>Клюнтер Валентина</i> Батьківська гордість і надія.....	84
<i>Клюнтер Валентина</i> Волинянин Кепенко Андрій Іванович.....	87
<i>Коваль Анастасія, Поліщук Галина</i> Петенко Олександр Олександрович – Людина, Воїн, Герой!.....	88
<i>Коваль Юрій</i> Завжди був оптимістичним та веселим.....	91
<i>Ковальчук Наталія</i> Анатолій Зубар – герой нашого часу	93

<i>Костючик Олена, Костючик Любов</i> Пам'яті героя Віктора Гурського.....	97
<i>Крошук Людмила</i> Захисник своєї родини – Сагаль Віктор Ростиславович	98
<i>Липовська Руслана, Балюк Наталія, Поцешук Наталія</i> «Балу» – гордість села й України	100
<i>Литвинець Дарина, Лащук Галина</i> Найкращі стають янголами... ..	103
<i>Литвінчук Наталія, Резюк Валентина</i> Волинянин Мовшук Сергій – Герой України.....	105
<i>Міліщук Світлана</i> Олександр Савчук із Чевеля – віддав життя за свободу і незалежність України	105
<i>Михалевич Іванна, Яценко Майя</i> Шум Валентин – вірний син України	110
<i>Мороз Людмила</i> Наш біль і наша гордість	112
<i>Наумук Катерина</i> Сливка Володимир Володимирович	113
<i>Оліферович Наталія</i> Останній шлях додому захисника України Ярослава Воробя	114
<i>Омелянюк Руслана, Бобела Аліна</i> Волинянин Валентин Романюк – Герой України	116
<i>Остапук Вікторія, Кухарчук Христина</i> Волинянин Мацюк Микола Васильович.....	117
<i>Піщук Оксана</i> Небесний легіон Смідинської громади	119
<i>Поліщук Софія</i> Подвиг старовижівчан у російсько-українській війні: Тимошук Антон Володимирович – Герой України; Маркевич Віктор Михайлович – Герой України; Матвійчук Віктор Миколайович – Герой України.....	123
<i>Поцешук Наталія</i> Наш герой – Лютинський Олег Миколайович	127
<i>Рибальченко Софія</i> Подвиг старовижівчан у російсько-українській війні: Усов Павло Віталійович – Герой України; Вареник Андрій Володимирович – Герой України; Омелянчук Михайло Михайлович – Герой України	129
<i>Рибачук Андрій, Вінник Галина</i> «Бандерос» – наш герой	140

<i>Рудик Ігор, Лисик Галина</i> Яцина Олександр Михайлович – небесний ангел.....	142
<i>Сачук Наталія</i> Їх зустрічали на колінах і квіти кидали до ніг.....	144
<i>Сашук Дарія, Хомич Любов</i> Юрій Тишик – ровесник незалежності. Назавжди 28.....	146
<i>Чубара Ангеліна, Романюк Тамара</i> Солдат Михайло Омелянчук – наш Герой.....	149
<i>Шава Вікторія, Вінник Галина</i> Йому було тільки 28... Тепер уже назавжди.....	150
<i>Шумік Людмила, Оліферович Наталія</i> Іван Воробей із Нової Вижви віддав життя за незалежність України	153
РОЗДІЛ III. ПАМ'ЯТКИ І ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ КРАЮ.....	155
<i>Василевська Світлана</i> Знахідка у Мильцівському монастирі	155
<i>Вигодник Ангеліна</i> Написи та система символів ікони «Христос Вседержитель» з Буцина.....	161
<i>Картюк Людмила</i> Ікони маляра з с. Кримне на Волині у збірці Волинського краєзнавчого музею	167
<i>Ковальчук Наталія</i> Діяльність музею під час війни. «Завмерти, чи боротися як вмієш?..»	172
<i>Москалюк Ірина</i> Особливості іконографії образу «Богородиці Одигітрії» XVII ст. із с. Буцин Старовижівського району на Волині	175
<i>Поліщук Олена, Поліщук Софія</i> Еколого-географічний стан річки Кизівки	179
<i>Хлопук Уляна, Новік Тамара</i> Екоморфологічний аналіз судинних рослин гідрологічного заказника «Вижівський»	186
РОЗДІЛ IV. ЕТНОГРАФІЯ КРАЮ.....	190
<i>Левчук Христина, Коваль Оксана</i> Семантика птахів–провісників у фольклорі старовижівчан	190
<i>Олексюк Ольга</i> Етнопедагогічний процес у становленні традиційних музикантів Старовижівщини .	195

<i>Ростун Софія, Коваль Юрій</i> Лікарські трави та їх застосування у родильній обрядовості старовижівчан	199
РОЗДІЛ V. НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ ТА ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ КРАЮ	
204	
<i>Дмитренко Алла</i> Родина Абрамовичів із села Мизове Старовижівської громади в наукових дослідженнях	204
<i>Зек Богдан</i> Сторінки до життєпису Самійла Підгірського (1888–1944): репресії влади проти національної ідеї	210
<i>Карпук Майя, Дричик Антон</i> Історія села Буцинь у складі II Речі Посполитої	218
<i>Коваль Юрій</i> Про художника із Секуня писали районні та обласні видання.....	224
<i>Крішан Акаш</i> Неуспішна експансія князя Василя Сангушка: неприєднана Смідинська волость	225
<i>Лугвіцик Ольга</i> Микола Тишик – гордість нашого села.....	228
<i>Навроцька Зоя</i> Дивовижна доля українського митця	234
<i>Недзельський Вячеслав</i> Прізвища жителів Нововижвівського старостинського округу: с. Нова Вижва, с. Хотивель, с. Рудка.....	236
<i>Оліферович Наталія</i> Відзначення 500-літнього ювілею Нової Вижви.....	241
<i>Сімчук Любов</i> Рудка відзначила день села	246
<i>Сорока Юлія</i> Забути не в змозі, вернути не в силі	247
<i>Чабан Ірина</i> Літературно-мистецька творчість старовижівчан.....	248
<i>Шаясюк Микола</i> «Живим не здамся. Якщо ж загину, то моя смерть освітить шлях до перемоги наступникам...».....	253
РОЗДІЛ VI. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КРАЄЗНАВСТВА І ВОЛИНЕЗНАВСТВА	
257	
<i>Боренько Надія</i> «Як наш коровай та й гарно з печі вийде»: поліські хлібопекарські традиції	257

<i>Карпюк Аліна</i> Розвиток суспільних відносин на Волині у XIV–XVI ст. (за матеріалами археологічних джерел)	263
<i>Кучинко Михайло</i> Чи є українці та росіяни „одним народом”?	269
<i>Охріменко Григорій, Локайчук Світлана</i> Мистецькі особливості та значення давньоруських перстенів.....	272
<i>Охріменко Григорій, Забедюк Олександр, Ланишина Людмила</i> Гончарство Давньої Русі на теренах Волині та Полісся	278
<i>Романюк Назарій</i> Пам’ятки культури кулястих амфор на території Волинської області	284
<i>Трембіцький Анатолій</i> Волинська порцеляна кінця XVIII – початку XX ст.	295
<i>Трембіцький Анатолій</i> Лірницько-кобзарський календар	301
<i>Трембіцький Анатолій</i> Українське лихослів’я (лайка)	311
IN MEMORIAM	
<i>Гаврилюк Світлана, Чибирак Світлана</i> «Я вдячний всім...». Пам’яті Г. В. Бондаренка (19.01.1946–04.08.2023).....	317
Автори збірника	320

Підписано до друку 07.09.2023. Формат 60×84 1/8
Ум. друк. арк. 41,25. Замовлення № 147 . Тираж 145.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.